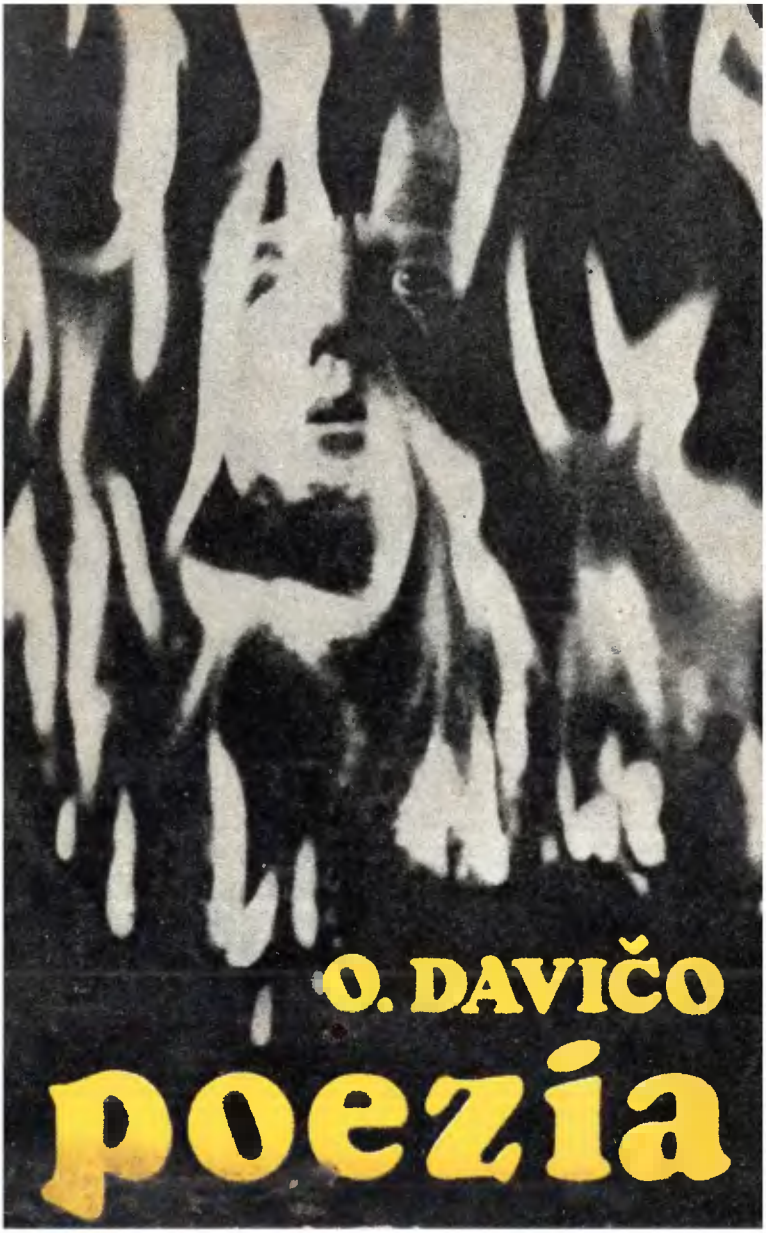
O. DAVIČO
poezia

OSKAR DAVIČO

POEZIA

Oskar Davičo

POEZIA

Roman

În românește de
Gellu Naum
și
Dorin Gămulescu

Editura UNIVERS
București — 1970

Coperta: *Veniamin Micu*

ОСКАР ДАВИЧО
ПЕСМА
Роман

Нолит. Београд
1960

Capitolul I

NOAPTE

1

Sîmbătă, martie, amurg.

— *Nichts sfeste* [1] ! şoptea paznicul, un om între două vîrste, îmbrăcat în veston de uniformă. Azi înnorat. Nu *sfeste.*

— *Zvezde !* îl corectă femeia îmbrăcată într-o haină verde, în carouri. Spune : z.

— S ! făcu soldatul şi-o trase spre sine pe fată.

— Nu ! se apăra ea fără convingere. Trebuie să plec. Pe ochii mei că trebuie.

— Azi nu sfeste, nu *„fajront“* [2].

— Pentru voi n-o fi, dar pentru noi este. Pînă ajung, se face noapte.

Fata se smulge din îmbrăţişarea lui şi se ridică. Soldatul se apleacă şi întinde mîinile s-o reţină.

— Eu tat ţie pîine !

Dar nici n-apucase bine să termine că Mića l-a şi pocnit în cap cu un drug de fier, nu, cu cheia franceză — şi-l vede acum prăbuşindu-se, stîlcit, năucit, plin de sînge. Fetei, uluite şi speriate, îi trase doar cîteva palme. Ba nu. Îi dădu doar cu piciorul în fustă, o alungă. Nu. Ei îi legă gura, mîinile şi picioarele, apoi o tunse la piele. Creierul soldatului ucis, cenuşiu, murdar, zvîcneşte la picioarele lui. Nu. Nici cu cheia franceză, nici cu drugul : cu cuţitul trebuie să-l... Mića se şi închipuie înjunghiindu-l. Dar de data asta fusese hotărît : „Numai în ultimă instanţă !“

---

[1] Pronunţare greşită a cuvîntului sîrb *zvezda* = stea.
[2] Ora de închidere a unui local.

Învingînd rezistența neglijabilă a postavului, a pielii, a cărnii, cuțitul se împlîntă în corpul neamțului mătăhălos. Mića n-a ridicat măcar brațul. Nici n-a împlîntat cuțitul. Îl ține doar în mînă. Soldatul absoarbe parcă singur cuțitul și moartea îi trece prin beregata care tocmai pentru asta e făcută : să lase viața să iasă. Și să absoarbă moartea.

Îmbrățișînd fata, soldatul pornește cu ea în josul aleii.

Mića iese cu grijă din alunișul desfrunzit și se apropie de Kosta.

— Tu rămîi aici !

— De ce totdeauna eu ? începe să se tînguie în șoaptă Kosta. El știe că asta n-o să-l ajute la nimic, dar îi place să fie totdeauna alături de Mića.

Mića îi aruncă o privire tăioasă și intră cu Ljuba și cu Dimče în clădirea stației de radiodifuziune. Stația n-o să transmită cuvîntarea lui Nedić.

Se uită la ceas. Șase fără zece. Trebuiesc sparte repede lămpile, bobinele și toate celelalte. Totul în două minute.

La șase, o să fie acasă.

2

Sîmbătă, martie ora optsprezece.

Dinainte de prînz, de cînd a plecat Ana luînd cu ea portretul prins în golul dintre rafturile de cărți, de cînd a plecat Ana...

Ana plecase luîndu-și portretul în ulei și ultima lui mapă cu manuscrise. Asta era bine. Gestapoul și poliția specială n-aveau să găsească nimic care s-o compromită. Pe ea sau pe oricare altul. Scrisorile inutile fuseseră arse mai înainte. Ceea ce îl interesa pe el fusese pus la adăpost.

De cum plecase Ana, poetul rămăsese trist ca un obiect uitat, la masa lui de lucru, goală, cu picioare gro-

solane de fag. Stătea cu coatele rezemate de tăblia netedă, din lemn de trandafir lustruit, stătea așa, și atît...

Dar nu numai atît. Și nu numai așa. O vreme privise îndelung prin fereastră arborii încă goi ai Kalemegdanului. Să facă oare ce făgăduise ? Apoi, se hotărîse : da, să facă. Și, ca un curier oarecare îi dusese lui Mića scrisoarea Anei. Nu i-o predase în mînă. O aruncase în cutia de scrisori de la ușă. Iar în drum (Mića locuia la etajul IV al clădirii din curte), pe cînd trecea prin podul comun, i se întîmplase ceva neașteptat, ceva care ar fi putut să-i arate Anei că el nu-i chiar atît de bătrîn pe cît îl crede ea. Spălătoreasa începuse, prima.

Se întîmplase totul, fără să-i ajute la nimic. Nu-i făcea nici o bucurie. De ce i-o răpiseră pe Ana ? De ce, Mića ? Tu n-o iubești !

Se întorsese apoi acasă și continuase să stea așa. Nimic. Nici un gînd, nici un sentiment, nici o mișcare, nici o amintire. Nici tristețe adevărată. Absolut nimic. Senzația că ești un lucru inutil, jalnic, vechi, părăsit, pe care picură încet amurgul și liniștea. Peste cine picură ?

Peste el, firește.

Peste el ?

Da, peste Andrija Veković. Ce te miri ?

Nu mă mir. Să fi fost ora unu și ceva cînd se întorsese din pod. Acum se înserase. Între atunci și acum — nimic. Stătuse așa. Ceva se defectase în el, se frînsese. Ceva plesnise. O rotiță se mutase din lăcașul mecanismului său lăuntric, o rotiță sau o mică pîrghie. Un mic robinet invizibil cedase. Ceva îl inundase. Ce ? Un gol ? Părea că murise pentru totdeauna în el globula de sînge moștenită de la străbunul haiduc, zurbagiu, podar, negustor de porci și tîlhar. Liniște.

Pînă cînd ? Pînă cînd o s-o ție așa ?

Veković nu-și săltă umerii masivi, puternici, și nu-și clătină capul cărunt. Dar era ca și cînd ar fi săltat din umeri, ar fi clătinat capul și ar fi spus : Cine știe ?

Cine știe ? Pînă vor veni tinerii aceia, mîine sau poimîine, pînă îi vor zîmbi și-i vor șopti : „Înainte !“

La dracu, tovarășe Veković ! Care înainte ! Nu poți scrie poezii la nesfîrșit. Ești bătrîn pentru asta. Terito-

riul liber şi tot restul sînt doar nişte biete scuze. Nedemne pentru un om inteligent. Unui poet ramolit, nici teritoriul liber nu-i mai poate folosi la nimic. O ştii foarte bine. Şi-atunci de ce te amăgeşti de-atîta timp ? De ce te înşeli pe tine, şi nu numai pe tine ? De ce ai încercat să-i convingi şi i-ai convins că acolo o să scrii cea mai bună poezie a ta, poezia adevărată, unică, aceea pentru care a meritat să trăieşti atîta şi să lucrezi cum ai lucrat, cînd ştii că tenorii bătrîni pierd acutele, iar poeţii bătrîni, simulîndu-şi lira de odinioară, fac să reiasă cu variaţiuni emoţiile tinereţii, nişte biete amintiri care nici încălzite nu încălzesc pe nimeni ?

Dar numele ?

Ce dezinteresat ai devenit, deodată ! Numele tău nu valorează prea mult. A fost din totdeauna pus la îndoială, chiar şi atunci cînd, din cine ştie ce motive neclare, te-au ales la Academie. Ceea ce, tot aşa, e semn sigur că nu valorezi prea mult.

Ba valorez. Am să-i ajut să strîngă noi luptători. Cînd se va răspîndi vestea că am sosit pe teritoriul eliberat, unii vor spune : „Vulpoiul bătrîn nu se aşază pe o scîndură putredă. Ştie el ce face". Unii se vor grăbi să-şi definească poziţia „cît mai e timp". Alţii vor gîndi că „din moment ce un poet şi un domn cu atîta vază, care e apolitic şi independent, pleacă în pădure, înseamnă că, într-adevăr..."

Într-adevăr, ce ?

Au să ajungă la concluzia că trebuie să lupte. Asta e.

Cine ? Ţăranii ? Muncitorii ? Tare mă tem că ei nu m-au citit.

Mai există însă şi alţii.

Există, dar ei nu luptă, ci numai pălăvrăgesc.

Au să lupte.

Pentru libertate ? Hai, bătrîne, lasă copilăriile. Ana a luat cu ea manuscrisele tale, şi portretul ei în ulei, iar tu stai şi atît. Tu eşti o biată cîrpă lepădată, tristă, nefolositoare nimănui. Tinerii au să vină mîine sau poimîine, fiindcă sînt punctuali. Şi-au să ducă în teritoriul eliberat o zdreanţă ramolită, academică. Nefolositoare nimănui.

Dar numele meu tot mai înseamnă ceva.

Pentru cine ?

Pentru toți. Pentru toți cei care...

Hai, spune, de ce te-ai oprit ? Pentru toți cei care... Ce ? De ce taci ? Îți e rușine ? E banal ce-ai vrut să spui ? Banal de tot ? Nu-i nimic. Dă-i drumul ! Ce importanță are ? Măcar față de mine nu trebuie să te rușinezi. Hai ! Spui ? Taci ? Vrei să-ți termin eu gîndul tău atît de banal ?

Nu-i nevoie.

Tocmai de asta am să-ți duc pînă la capăt gîndul tău banal. E vorba de toți cei care iubesc, nu-i așa ? Libertate pentru toți. Nu-i așa ?

Doar sînt destui.

Și tu o iubești ? Ție nu ți-a fost, timp de cincizeci și șase de ani, inima friptă după ea, nu ? Așa-i, egoistule ? Îți arde de libertate pentru toți ? Hai, spune.

Am dorit-o din totdeauna. Dar acum, mai e și altceva.

Acum ? Te gîndești la ocupație ?

Mă gîndesc și la ocupație, dar și la celelalte.

Vrei să zici că problema libertății pentru toți nu ți-e chiar așa de indiferentă ?

Nu-mi este.

Uită-te la mine, bătrîne ! Să ne privim, cum numai noi știm s-o facem. Acolo, în adînc, cinstea amînată e totuna cu necinstea. Nu vrei să te uiți în ochii mei ? Știam că n-o să îndrăznești, fiindcă știi că știu că știm că e de ajuns să aruncăm o privire spre cerul înnorat sau plin de stele ca să nu mai punem la inimă nimic omenesc. Ce sens are această faimoasă libertate orizontală, într-o noapte cu clar de lună ? Ce sens poate avea libertatea asta populară, socială și națională, din moment ce omul, prin el însuși, e un fenomen atît de minuscul și de neliber în imensitatea cosmică, o fărîmă atît de neînsemnată, structural limitată de durata vieții, încătușată de necesități organice, legată în chinga cauzelor și efectelor ; ce importanță mai poate avea libertatea asta, din moment ce omul e o mică fărîmă, strivită de determinismul fizic și metafizic care nu îngăduie frunții să se ridice liberă și...

A sunat. O singură dată.

Veković înalță capul și ascultă cum se stinge sunetul, în semiîntuneric.

Încă o dată.

Veković se ridică, aprinde lumina. Nu vrea să se bucure dinainte. Dar e sigur că s-a întors Ana. S-a căit şi a venit să ia scrisoarea.

Veković simte că îi revin puterile, îşi umple cu aer plămînii puternici : scumpa mea ! Bucuria îl face să se clatine pe picioare : scumpa mea !

Totul n-a fost decît o neînţelegere. Anei puţin îi pasă de Mića... Sigur... Cum să-l iubească pe Mića, ea care de la mine a învăţat să trăiască, să simtă, să vorbească, să gîndească ? Oare nu foloseşte ea imaginile, metaforele mele ? N-am creat-o eu, după chipul şi asemănarea mea, mai frumoasă doar şi mai degajată ?

A intrat Mića, palid, calm, dar plin de tinereţe, şi de încă ceva, prezent, nedefinit, rebel. Pielea de pe faţă îi e netedă ca crupa unui cîrlan murg, maxilarele îi par cioplite în piatră, şi are nările subţiri, tremurătoare. Aşa e el, tot. Înalt, cu trăsături bine conturate — un arc mlădios şi vibrant. I-a luat-o pe Ana. Şi a venit să-i comunice decretul revoluţionar în problema aceasta. Nr 1 : tinereţea are dreptul la tinereţe.

Ca de obicei, Mića s-a aşezat în fotoliul cel mai apropiat, unde se aşeza de fiecare dată. S-a instalat comod, de parcă ar fi avut de petrecut o veşnicie acolo (sigur, are timp, e tînăr). Şi-a îndreptat privirea spre golul dintre rafturile cu cărţi şi, ca şi cînd n-ar fi observat că portretul Anei lipsea, şi-a mutat-o spre Veković şi l-a privit o vreme cu ochii lui viorii, calmi, zîmbitori, tineri, luminoşi. Apoi a spus încet, aproape în şoaptă :

— Emoţia călătoriei ? Văd că ai strîns şi de pe birou ! Nu lucrezi ?

— Nu ! răspunde Veković şi se gîndeşte : Ana îl place numai fiindcă e tînăr ! Altfel, are o faţă comună, banală. E prea slab, fără vlagă. L-aş putea frînge ca pe o trestie.

Mića se uită la ceas.

— Am timp, o oră şi jumătate. Aş vrea să stăm de vorbă. Fiindcă tot nu lucrezi, n-o să te deranjez.

— Nu lucrez ! repetă poetul şi-i priveşte pantofii de pînză uzi, murdari, cu talpă de cauciuc. Vai, ce banal e ! Trenci verzui. Sacou albastru. Pantaloni gri, ca blana de

cîrtiță. Roși. Fără dungă. Ce i-o fi plăcînd la el ? Veković nu înțelege, deși știe. Dar tineri sînt la tot pasul. De ce l-o fi ales tocmai pe el, dintre toți ? Și cu siguranță că a citit scrisoarea, de vreme ce vrea să discute. E clar că a citit-o.

După ce se mai uită o dată la tenișii lui Mića, Veković întreabă :

— E noroi afară ?

Mića îi întoarce repede privirea, de fapt își trece ochii peste fața întunecată a lui Veković și-i oprește în golul dintre rafturile cu cărți.

— Nu prea... De ce ?

— Unde ai putut să-ți murdărești tenișii în halul ăsta ?

Mića nu se uită la tenișii lui uzi, ci la Veković. Trece o clipă. Trec două. Trei.

— În Kalemegdan ! răspunse el cît se poate de liniștit. Și adăugă : Nu te teme, nu m-au urmărit.

— Urmărit ?

— Îhî ! făcu Mića prompt, privindu-l cu indiferență pe Veković. Doar nu-ți închipui că după toate cele întîmplate era să rămîn lîngă cadavru...

— Cadavru ? rosti fără să vrea Veković. Pe cine au ucis ?

— Nu *au* ci *am* ucis ! explică Mića răbdător.

— Ah ! rosti iar, fără voie, Veković. Tu...

Mića aprobă și întrebă și mai calm :

— Ai o țigară ?

Veković îi arătă cu ochii spre un vas albastru, din sticlă de Murano. Tînărul dădu la o parte capacul masiv. Așadar, n-a trecut pe acasă ! gîndi Veković ceva mai liniștit. A venit direct aici. Și scrisoarea n-a văzut-o încă.

— Cînd s-a... întîmplat asta ?

— Nu sînt nici douăzeci de minute de cînd l-am...

Mića nu-și termină fraza. Căuta cu atenție printre vreo douăzeci de țigări pe cea mai bună, nici tare ca un par, nici prea moale și pe jumătate scuturată. Cînd o găsi, îi umezi cu limba un capăt, o aprinse, trase încet fumul, îi dădu drumul pe nările lui subțiri, jucăușe, și spuse liniștit :

— Fie și *Ibar*, numai tutun de-al nostru să fie. *Arda* bulgărească nu pot s-o sufăr.

— Ai ucis ! repetă Veković privind trîmba de fum pe care Mića o suflase spre raftul de cărți.

— Îhî ! confirmă iar Mića. L-am pocnit cu patentul. I-a fost de ajuns.

— De ajuns ? Pentru ce ?

Veković părea fistîcit și aproape absent. Dar Mića îi răspunse cu tactul și răbdarea unei învățătoare de la o școală de deficienți mintali.

— L-am pocnit în creștetul capului. Cu toată puterea.

— Nu te întreb asta. Veković se cutremură ușor. Te întreb pentru ce ai făcut-o ?

Mića dădu iar fumul pe nările care acum nu-i mai tremurau și răspunse calm, poate un pic obosit :

— Cînd să intru la radiodifuziune, dau cu ochii de el : stătea pe o bancă, ținea o femeie în brațe. Ea chicotea ușor. El a strîns-o mai tare, și și-a ridicat fața spre cer : „Nu *sfeste*". „*Zvezde*", l-a corectat spălătoreasa...

— Spălătoreasa ? întrebă Veković fără voie.

— Nu știu de ce, dar semăna a spălătoreasă. Mărunță, îndesată, urîtă. Avea o bluză roșie, decolorată, și o fustă albastră, udă, lipită de burtă, iar mîinile îi erau aspre, crăpate. „Azi înnorat ! Azi nu *sfeste !*" a spus neamțul, iar eu am văzut negru înaintea ochilor. Înțelegi ? L-am pocnit cu patentul cît am putut de tare.

— Pe neamț ?

— Era subofițer. Dar n-are a face. Orice ar fi fost... Am văzut negru înaintea ochilor.

— Și femeia ? întreabă Veković, prudent.

— Spălătoreasa ? Habar n-am. În clipa aceea, în clădire a explodat bomba. A trebuit să fug.

Veković nu izbutea să se lămurească.

Subofițerul era paznicul stației de radiodifuziune de la Kalemegdan ?

Mića a trebuit să-l ucidă ca să poată distruge stația ? Sau îl ucisese pentru cuvîntul „*sfeste*" ? Dar, la naiba, nu se ucide un om pentru niște consoane dentale, pe care e știut că nemții le pronunță altfel decît noi ! Și ce fel de neamț era ăsta, un subofițer care nu-și făcea datoria cînd se afla în post. Ce-oi fi avînd ? se întrebă Veković. Am început să gîndesc în șabloane pînă și despre nemți ! e o copilărie. Și totuși...

În toată povestea era ceva neclar. Agitat, Veković începu să analizeze lucrurile, mirîndu-se singur de mirarea lui. Oare trebuia să-l frămînte acum felul cum se petrecuseră faptele ? Mića, gîndi el, a spus : „În clădire a explodat bomba. A trebuit să fug." Asta înseamnă că Mića pusese bomba în aparat, ieşise din clădirea staţiei de radiodifuziune, şi abia după aceea îl văzuse pe neamţ. Asta înseamnă că poate nu l-ar fi împiedicat nimeni să fugă neobservat. Sigur că da. Aşa fusese. Dar el n-o făcuse. Ucisese un subofiţer numai fiindcă bietul om nu era în stare să pronunţe ca lumea cuvîntul *zvezda*. Şi spălătoreasa ? De ce tocmai spălătoreasă ? E întîmplător, sau Mića face dinadins o aluzie. E oare cu putinţă ? Şi de ce ? Ce legătură au toate astea ? Pe de altă parte, ştia că n-are nici un rost să-i ceară explicaţii. Mića o să spună numai ce vrea el. Şi o să spună şi fără să i se pună întrebări.

Veković deschise dulapul şi scoase o ploscă ţărănească. N-avea nici un chef să se ducă la bucătărie şi să aducă pahărele.

— Vrei ? Ţuică tare, dinainte de război.

— Nu.

— Nu vrei ? mai întrebă Veković. Şi trase cîteva înghiţituri. Apoi se şterse la gură şi spuse :

— Nu-i rea.

Se uită la el. Ochii viorii ai lui Mića luceau senini, liniştiţi, plăcuţi, poate chiar veseli. Faţa îi era calmă, încordată ca totdeauna, dar calmă. Tînărul îşi ţinea mîinile pe masă. Degete subţiri, fine. Dar degetele astea strînseseră mai adineaori patentul.

Veković simţi cum îl trece un fior, scurt, de parcă ar fi vrut ca Mića să nu observe asta.

Mića îl privi distrat şi-şi opri iar ochii în golul dintre rafturile de cărţi. De acolo lipsea portretul fetei aceleia cu părul portocaliu, cu faţa îngustă, cu ochii migdalaţi şi umezi, cu pieptul fremătînd parcă sub bluza spumoasă de dantelă. Veković tuşi ca să-şi dreagă glasul :

— Să ucizi un duşman, înţeleg. Nu-i nici o crimă ! spuse el. Dar de ce-mi povesteşti toate astea ? Eşti tulburat ?

— De ce aș fi tulburat ? Doar nu-i nici primul, nici ultimul.

— Ciudat ! spuse Veković, gînditor. Mie nu mi-ai povestit niciodată ce faci. De cîte ori te-am rugat să-mi explici ceva... mult mai nevinovat și mai simplu, îmi țineai o lecție despre conspirație. Acum însă...

Mića îi aruncă o privire senină, aproape drăgălașă.

— Poimîine plecăm, și-apoi, spălătoreasa...

— Nu înțeleg ! spuse Veković și destupă nervos plosca.

— Mie, spuse Mića, mi s-a părut că înțelegi tot.

Și repetă foarte răbdător :

— Spălătoreasa. E clar ? Spune, asta crezi că e bine ?

Știe ! gîndi Veković, și simți iar un fior rece. Dar nu se întrebă : cum și de unde ?

Mića stătea în fotoliu, ca pentru vecie. Fața lui invita la destăinuiri, făgăduind oarecum că Veković n-avea să se căiască din pricina lor. Fața lui tinerească îmbia la sinceritate prin nevinovăția expresiei ei drăgălașe, ca un catalizator care trebuia să grăbească un proces chimic în voința poetului, să-i deschidă robinetele și să dea drumul lichidului autobiografic, negru, să se scurgă și să scoată la iveală tot ce tăinuise pînă acum.

Veković ar fi cedat poate și i-ar fi povestit pînă și cele mai intime gînduri, dar îl oprea durerea : scrisoarea Anei, pe care i-o dusese lui Mića pe la amiază. Adevărat, după toate aparențele, Mića n-a citit-o încă. Dar îl urăsc, își spunea el, ca și cînd ar fi citit-o. Pentru tot ce se întîmplă. El o să-mi fure singura femeie pe care am iubit-o.

Iar Mića se uită la el candid și atent, cu o privire care invita necruțător la jertfă, la sinceritate. Și poate că, în ciuda geloziei care îl rodea (era oare gelozie sau sentimentul că e îngrozitor de bătrîn ?) Veković ar fi început să-i vorbească despre Ana (singurul lucru despre care ar fi putut vorbi acum) dacă n-ar fi înțeles deodată, clar, totul, în ultima clipă. Cum, de ce și de unde îi venise senzația aceasta de claritate n-ar fi putut să-și explice, dar își dădea seama limpede că drăgălășenia inocentă de pe fața lui Mića, privirea calmă, atentă, cu care Mića se uita la el nevinovat și senin, era de fapt numai atenția

indiferentă, complicată și rece, a anchetatorului care cumpănește și cercetează gravitatea și conținutul fiecărui cuvînt al mărturisirii pe care îi este dat s-o audă, ca un vameș care controlează ce e în fiecare geamantan și pipăie fiecare lucrușor în căutarea obiectului de contrabandă. Mića nu-l credea. Și gîndul că Mića nu-l credea îi tăia suflarea lui Veković, care în sinea lui se simți jignit și se înfurie. Dar se potoli. Imediat.

Ciudat era însă faptul că nici furia aceasta, nici ura, nici jignirea nu-l dureau. Îl opreau doar, în pragul unei mărturisiri de prisos. De prisos, fiindcă Mića n-o dorea, fiindcă îi era prieten. Pe fața lui Mića zîmbește un cățelandru, un cîine tînăr, dresat ; serios sub masca zîmbetului, Mića pîndește ca un grănicer, gata să caute și să descopere contrabanda (pentru Dumnezeu, la ce bun să facă contrabandă ?). Iar eu era să-i povestesc despre Ana pe care o iubesc, care nu mă mai iubește, despre Ana care cu siguranță că l-a chemat pe Mića la ea prin scrisoarea pe care chiar eu, ca un curier de rînd, am lăsat-o să alunece în cutia de tablă. Și mai era să-i povestesc cum, trecînd prin pod, abătut, cu invitația aceea la mine, am dat cu ochii de spălătoreasă.

Acum totul îi devenise limpede. Și povestea aceea neobișnuită, de necrezut, despre subofițer, *„sfeste"* și omor. Toate astea erau o capcană. Singurul lucru pe care nu-l știa era ce anume vroia Mića să prindă cu ea. Dar simțea că Mića vrea să-l judece. Și îi era clar că tînărul acesta fusese din totdeauna un fel de judecător-anchetator. Chiar și atunci cînd i se păruse prietenos, bine dispus. Ca și cînd, pe după masca surîzătoare și nevinovată, îl pîndea cu maliţiozitatea anchetatorului. Fără permis de liberă trecere, fără acte în regulă înregistrate și cîntărite pe balanța sistemului de coordonate ale binelui și răului, propriu lui Mića, necunoscut lui Veković (bine și rău care nu erau cele normale, ci altele, noi, deosebite), fără dovadă și stampilă că marfa cuvintelor și faptelor lui Veković fusese vămuită reglementar la bariera aceasta, nimic nu pătrundea în lumea ascunsă dincolo de granița realității lui Mića și nu intra în dosarul memoriei lui, în sistemul acesta de decrete și paragrafe necunoscute, crîncene, necruțătoare, în cartoteca aceasta ambulantă, vie, uriașă, în tribunalul acesta flotant și aprig.

Veković simți din nou că i se face frică. Și, ca să nu se trădeze, se ridică, se duse pînă la fereastră, se opri, aruncă o privire afară.

În fața lui, dincolo de strada Pilsudski, acum pîrjolită, se întindea panta Kalemegdanului, acoperită cu tufe întunecate. Veković începu s-o privească, pentru a uita de Mića, pentru a-și alunga ura și teama. Pe platou se desfăcea ca un evantai sistemul vascular al crengilor negre. De ce sistemul vascular? Doar n-am în față o imagine a circulației sîngelui prin bronhiile spongioase, ci niște crengi goale, de fag, și nici un fel de comparație nu le-ar putea face mai reale și mai asemănătoare cu niște crengi goale, de fag. Șirurile astea de copaci goi, negri, pîrjoliți, nu sînt o röntgenogramă a circulației sîngelui prin bronhiile unei companii de soldați în poziție de trăgători, ci o coloană subterană de măturători care, cu niște tîrnuri făcute din trunchiuri întregi de mesteceni, de ulmi, de salcîmi și de arțari, curăță norii, întunecați ca niște grămezi de nisip ud. De ce o coloană de măturători? Vîntul de la răsărit mînă norii înspre Čukarica, Ralja și Avala și nici o coloană subterană de măturători nu ridică praf de nori de pe asfaltul cerului; mestecenii sînt mesteceni, delicați și totdeauna sensibili la ger; plopii zvelți sînt doar niște plopi cu cîteva frunze înmugurite care au și început, fragede și lipicioase, să foșnească metalic, de parcă ar fi făcute din tablă subțire. Foșnește Kalemegdanul, șters de vîntul rece care se aruncă nerușinat peste stavila Dunării și, năvălind pieptiș dinspre Rit, dinspre Višnjica și dinspre întinderile acoperite de șovar și trestii, pătrunde în zig-zag de la Djeram și Dorćol, rostogolind frunzele scorojite de anul trecut, pe aleile acoperite cu prundiș, în sunetul subțire, ca de corn, stîrnit de copitele mieilor. Veković auzi vîntul aidoma unei turme de miei, văzu în prim plan cum alergau mieii aceia pe copitele lor mici, în urma oilor, cum traversau drumul de țară țopăind pe picioruşele lor pătate, negre sau albe, stîngace încă și țepene, peste pămîntul tare, bătătorit, abia înmuiat ici, colo de nopțile ploioase ale începutului de primăvară. Totuși, nimic nu poate fi perceput fără imaginile ce parvin în conștiință, după cum nici apele nu

pot fi percepute fără comparații ; nici omul, nici apele, nici vîntul, nici florile nu pot, fără descrierea din pașaportul botanic al florilor, vîntului și apelor, să treacă pragul conștiinței în fața căreia stau niște vameși pe care nu-i cheamă totdeauna Mića, ca pe ăsta de aici.

Veković își dezlipi fruntea de geam. Întunericul începuse să se îngroașe, să devină tot mai compact. Tot ce vedea era mai mult din amintire și din presimțirea ce nu e decît o precară amintire a ceea ce abia urma să se întîmple, pe bază a ceea ce s-a întîmplat. Mića a ucis un subofițer, e adevărat, un soldat inamic, din cauza unei spălătorese... Iată de ce îi povestește lui toate acestea. Era convins că Mića nu i-ar fi spus o vorbă dacă n-ar fi avut de gînd să-l ucidă și pe el. O să-l ucidă. Simți iar un fior, apoi se liniști brusc. Nu, pe mine n-o să mă ucidă. Și chiar dacă o să mă ucidă, îmi e totuna. Dar n-o să mă ucidă.

Veković se simți jignit din cauza gîndului acestuia josnic, copilăresc. Cum de puteau să-i treacă prin minte asemenea lucruri !

Cînd își întoarse fața de la geam, lui Veković, calmat acum, i se păru că biroul îi era încărcat, ca de obicei, de manuscrise în lucru. Dar își aminti că pe tăblia goală, roză, văzuse la amiază dreptunghiul albăstriu al plicului care conținea scrisoarea Anei către Mića. Și îl zări și-acum. Veković își trecu palma peste ochi, privi iar și nu mai văzu scrisoarea Anei, ci un anunț mortuar, în chenar negru. Da, invitația doamnei Knežević, pentru mîine, la orele zece, la înmormîntarea soțului ei, răposatul Uroș, general în retragere și membru al Academiei regale sîrbe.

Mića stătea în fotoliu, zîmbea duios, și tăcea. Dar duioșia asta a lui era numai o pavăză, și lui Veković i se păru că știe acum ce anume o atrăsese pe Ana spre Mića. Sub pavăza aceasta de calm răbdător, de concentrare decantată și de zîmbet blînd, ea descoperise o forță năvalnică, irezistibilă, înflăcărată, pătimașă, sălbatică, o forță de răzvrătit care nu se poate să nu-i fi amintit de forța de odinioară a lui Veković, stăpînită numai prin voința de a scrie poezii. Așa cum mi-a amintit și mie acum de tinerețe, gîndi el. De tinerețea mea sălbatică. La Mića, săl-

bătîcia aceasta era stăpînită de zăbala voinței subordonată legilor înfăptuirii revoluției. Asta e singura deosebire, plus sau minus anii. Și, lucru ciudat, Veković își simți în același timp inima și mai ușoară și mai apăsată. Noi, în orice caz, sîntem tipul de bărbat care îi place Anei. Și eu, deci ! Minus treizeci și cinci — treizeci și șase de ani.

Asta e. Bărbăția. Forța capabilă să comită orice silnicie împotriva altuia și împotriva sa.

Mića stătea mereu nemișcat (ca o fiară înainte de salt) și-ți făcea impresia că stă în poziție de „drepți" (numai fața, fiindcă stătea jos). Firește, pe dinăuntru nu era atît de liniștit. Ceva îl îndemna să tacă și să arboreze aerul ăsta de soldat în poziție de drepți, cineva dinlăuntrul lui i-l ordona, convingîndu-l că așa trebuie să arate toți cei ce vor revoluția. Pentru el, lupta era sistemul de coordonate al binelui și răului. Numai lupta. Acum, Veković înțelesese și asta. Înțelesese tot ce îi era necesar. Și spuse :

— Așadar, spălătoreasa te deranjează ?

— Nu numai pe mine. Pe noi toți ! răspunse Mića liniștit, și-i aruncă o privire rapidă și imposibil de definit. Veković nu-i înțelegea niciodată clar semnificația privirii acesteia care nu se lăsa pusă în nici unul din sertarele cunoscute, nici chiar în cel cu eticheta „privire misterioasă". Și totuși — Mića avea puterea să-l facă să se simtă prost, să se fîstîcească, să se neliniștească, de cîte ori îl privea așa, fără urmă de sentiment : în ochii lui Mića se afla atunci numai capacitatea de a privi, obiectivă ca o placă fotografică, care nu judecă, ci doar înregistrează. Iar judecata, fără de care nu se poate, nu I se afla în ochi, ci undeva în străfunduri, unde era greu de pătruns, în niște zone lăuntrice, inaccesibile pentru alții. Iată ce-l neliniștea. Cartoteca aceasta tainică, plină de fapte necunoscute, pe baza cărora se construiește judecata. Inaccesibilă. Ea îl neliniștea. Dar nu acum. Acum încetase să-l neliniștească. Veković se împăcase cu gîndul că va fi ucis. Ana îl părăsise, poezii nu mai era în stare să scrie. Iar pentru cîteva tîrfe de teapa spălătoresei, nu merită să trăiești. Nu merită. Și din nou se supără pe Mića din cauza insinuării lui perfide.

— Te deranjează şi pe tine ! spuse Mića.

— Pe mine ?

Veković simţi un tremur uşor, dar şi-l stăpîni imediat. Un tremur de bucurie ? De ce de bucurie ? Cum de nu-şi amintise pînă acum ! Păi Mića îşi interzicea dragostea. După el, dragostea nu cadra cu un revoluţionar.

— Pe tine !

— Nu ! Pe mine nu mă deranjează !

Veković stătea cu spatele spre lampa cu picior. Faţa i se afla în umbră şi Mića nu putea să-i ghicească gîndurile adevărate, bucuria şi dorinţa de a-l provoca, de a-l contrazice.

— Te deranjează, sigur, făcu Mića, răbdător. După cele întîmplate astăzi la amiază, în pod... trebuie să te deranjeze fiindcă...

— Ce ?

— Nimic. N-o să mai mergi în teritoriul liber, spuse Mića după o pauză, cu vădită satisfacţie. Şi irişii lui viorii se strînseră o clipă, şi mii de balonaşe luminoase şi uşoare se iviră în ei şi ţîşniră cu strălucirea ascuţişurilor unor raze din faliile înguste ale ochilor. Dar imediat după aceea Mića îl privi pe Veković, care începenise, cu un fel de calm obiectivist oarecum plictisit. Şi continuă să-i vorbească liniştit, inexpresiv, fără să accentueze cuvintele, cu intonaţia profesorului care predă lecţia repetată de-o sută de ori despre îndatoririle luptătorilor faţă de revoluţie. Tot timpul cît dură partea aceasta a prelegerii sale, Mića folosi artileria cuvintelor gazetăreşti, abstracte, grele, care totuşi căpătau pe buzele lui o vibraţie şi o notă de viaţă adevărată, deşi urzeala lor rămăsese tot din hîrtie.

Poate că după omorul săvîrşit acum o jumătate de ceas nici nu putea vorbi altfel, după uciderea unui om în numele omenirii, după distrugerea staţiei de radiodifuziune. Veković simţi iar un fior. Nu pentru că staţia n-avea să mai transmită discursul lui Nedić, ci pentru că în clipa aceea intui şi o a doua posibilitate. Nu numai posibilitatea de a fi ucis. În definitiv, la ea nici nu se gîndise serios, nici cînd îşi închipuia că se teme de Mića. Şi că îl urăşte.

Mai adineauri, pe cînd îşi figura această ipoteza, o făcea nu numai ca să-şi observe reacţiile faţă de o atare

posibilitate (revoluţia se hrăneşte cu fiii ei, moartea... şi aşa mai departe), ci ca să-l chinuiască şi mai aprig pe rivalul său Mića, care era şi rival şi ucigaş şi criminal. Dar acum era altceva. Ura se potolise. Şi nu numai ura. E vorba pesemne de o pedeapsă. Tovarăşii vroiau să-l pedepsească. Mića o şi spusese : „După cele întîmplate, nu cred că ei vor mai socoti folositor să vii cu noi". Trebuie ispăşit şi răul care putea fi făcut. Aşa ! se gîndi Veković. Mă pedepsesc. Se transpuse în situaţia unui pedepsit. Asta doare. Jigneşte. Apoi : de ce o fi atît de uşor să te jignească cineva ? De ce o fi el mereu jignit aşa ?

Dar mai mult decît rămînerea propriu zisă în oraşul ocupat, îl jignea şi îl durea faptul că refuzul de a fi primit pe teritoriul liber era o pedeapsă. Căci, deşi sub ocupaţie, în oraşul acesta se afla Ana. Mića vorbea mai departe despre necesitatea abnegaţiei, despre necesitatea ca luptătorul să fie curat şi sincer, şi în viaţa publică şi în viaţa particulară, şi unde e văzut şi auzit şi unde crede că nu-l vede şi nu-l aude nimeni. Fiecare luptător e un drapel. „Iar tu", spunea Mića, „tu ai devenit acum o cîrpă de rînd, o otreapă murdară".

Pe Veković îl durea şi-l jignea faptul că vor să-l pedepsească. De ce să-l pedepsească ? Fiindcă se culcase cu o spălătoreasă necunoscută ? Nu se poate ca toţi oamenii să fie atît de mărginiţi, de stupizi, de necruţători ! Nu cumva minte Mića ? Dar cuvintele acestuia, ca nişte ochitori gata de tragere, ţinteau cu ochiul drept închis, numai asupra întîmplării cu spălătoreasa, şi nu în altceva. Iar asta însemna că Mića cel puţin era cu adevărat un zevzec făţarnic, un mărginit, un puritan îndărătnic, abstract, prost, nemilos, fiindcă, la urma urmelor, era şi el bărbat şi, în ciuda tuturor vorbelor înşirate aici, nici pe el nu l-ar lăsa inima să respingă o femeie care i se oferă...

Veković se bucură iar. Mića spuse :

— Eu cred că astăzi orice amor înseamnă o dezertare. Şi sînt convins că e aşa. Iar ca mine gîndesc şi tovarăşii.

— Eu ştiu pe unii care nu gîndesc aşa, şi care totuşi sînt tovarăşi buni.

Veković se gîndea la Mirko. Dar ochii lui Mića luceau batjocoritor.

— Nu-i adevărat. Tu crezi că e uşor să fii revoluţionar, dar nu ştii cît e de greu să fii un luptător bun şi nu ştii, în general, ce înseamnă să fii tovarăş. Habar n-ai. Să fii tovarăş, astăzi, înseamnă să fii numai o părticică a luptei. Să nu cunoşti alte spaţii.

Dar perpetuarea speciei ? vru să-l întrebe Veković. Îşi dădu seama însă că întrebarea n-avea nici un rost. Iar Mića nu-i dădu răgaz :

— Nu există timp pentru nimic altceva. Nici aici, nici acolo, în teritoriul liber. Acolo, desfrînaţii sînt împuşcaţi.

Veković vru să-l întrerupă, ridică mîna, dar o coborî fără să spună nimic.

Mića vorbi mai departe. Spuse lucruri banale, despre care mai discutaseră cîndva : iubirea faţă de umanitate.

Veković îl asculta, tremurînd iar. Sentimentul jignirii... Mînia revoltată. Cele două simţăminte alternau şi se luptau în el. Pînă la urmă, mînia învinse jignirea, învinse tot, şi el se aprinse, după ce îi trecu o clipă prin minte, ca un fapt sigur, care îi dădea dreptul şi să se supere, că, totuşi, Mića o să respingă chemarea Anei, că o s-o jignească. Asta îl supăra acum. Îl făcea furios. Siguranţa că Mića o s-o respingă. Dar putea să o şi ucidă. Nu. Dar idiot e în orice caz. O femeie ca Ana ! De fapt, asta îl bucura. O s-o respingă.

Şi Veković izbucni furios.

3

Sîmbătă, martie, orele douăzeci.

George rămase nemişcat, ghemuit, strîmb, aşa cum stătuse de la început, pe sacul cu făină răsturnat. O căldură densă, ca de smoală topită, venea de la zidul în dosul căruia se afla brutăria cu cuptorul încă încins. De o oră întreagă George şi Petar îl ascultau pe Mića. Mai întîi raportul despre acţiunea reuşită de la staţie, apoi povestea de necrezut şi cam de prost gust despre Veković. Între

timp căldura năpădise şi ultimul milimetru de spaţiu, o dogoare apăsătoare şi uscată umpluse camera închisă ermetic. La început, George îşi scosese haina şi o aruncase pe duşumea ; după un sfert de oră, îşi scosese şi cămaşa şi rămăsese numai în pantaloni, păros şi ciolănos. Petar se dezbrăcase şi el. Căldura era de nesuportat. Numai Mića rămăsese îmbrăcat. Nu-şi scosese nici măcar trenciul. Stătea în picioare, abia zărit, rezemat de uşa a cărei culoare cafenie se contopea tot mai mult cu întunericul. George îl privea cum se subţiază, cum devine, o dată cu căldura peste care se aşternea întunericul, tot mai turtit, tot mai asemănător cu un timbru lipit pe plicul negru al uşii. Nici Petar nu-l mai vedea clar. Îi intuia vag capul, nedesluşit şi înalt, pe corpul subţire şi alungit : „Ca într-o frescă !" gîndea Petar şi, în ciuda căldurii insuportabile, simţi un fior pornit nu din şira spinării, ci de undeva, din conştiinţă, ca o amintire a mamei. În bisericuţa rece de pe deal, stătea el lîngă ea, ţinînd-o de fustă ; ea se ruga în faţa lumînărilor, a icoanelor, a candelelor reci, în aerul ca de pivniţă, în semiîntunericul din care năvăleau umezeala şi frigul. Cu amintirea aceasta, îl trecu iar un fior din creştet pînă în tălpi : „Uah !", aşa că nu auzi o parte din analiza pe care Mića o făcu asupra cazului lui Veković. Dar cînd intensitatea amintirii slăbi, la fel de brusc cum pusese stăpînire pe el, Petar simţi căldura îngrozitoare care îl ameţea şi înţelese că era vorba despre o minciună. Mića afirma că poetul îi minţise pe ei, pe toţi, îşi minţise tovarăşii, minţise partidul, poporul, întreaga omenire progresistă. Îi plac frazele, gîndea Petar, frazele, căldura toropea, frazele, toropea căldura, apoi auzi : „De la şaisprezeci pînă la şaizeci". Mai întîi auzi asta, şi abia după aceea ajunse la vorbele de mai înainte ale lui Mića : „Da, într-o clipă a spus totul. Totul. De la şaisprezece la şaizeci". Cum se poate să auzi mai întîi ceea ce-a fost spus mai pe urmă, şi abia după aceea ce-a fost spus înainte, cînd e ştiut că sunetul se propagă cu o viteză uniformă, constantă ? Petar se uită spre George. Acesta părea că doarme. Ca şi mine ! se gîndi Petar şi-i trecu prin minte vag, fără tărie : Nu trebuie să moţăi, nu trebuie de la şaisprezece la şaizeci, nu trebuie...

Dinspre zidul din spate venea zăduful. Dincolo de zid se afla o Sahară la puterea a treia. Petar tresări. Cuptorul brutăriei. Arde zdravăn ! se gîndi George care avea impresia că-i fierb măruntaiele în cazanul acela, că plămînii îi erau opăriţi o dată cu traheea, şi că era făcut, de sus pînă jos, dintr-o masă plastică pe jumătate topită, neagră ca bachelita.

Atunci fresca ieşi din perete, se dezlipi cu o zvîcnire, făcu un pas şi Mića traversă odăiţa goală, se apropie de fereastră şi o acoperi cu o pătură. Apoi răsuci întrerupătorul. La început lumina păru albastră şi rece, ca o amintire, scăldînd slab şi şovăielnic duşumeaua şi ferestrele de-a lungul cărora mişunau gîndaci negri.

Terminîndu-şi pînă la urmă povestea lui stupidă, Mića aprinse lumina şi se întoarse spre George care stătea într-o rînă pe sacul cu făină răsturnat. Vrea să vadă ce-o să spună George ! gîndi Petar şi se uită şi el la George.

— Nici nu vreau s-aud ! făcu George oftînd, de parcă s-ar fi trezit din somn : Ordinul e ordin, şi n-avem ce discuta ! mai spuse el blajin, umflîndu-şi uşor buzele.

Ştia el, Mića. George o să rămînă acum aşa, cu buzele uşor umflate, ca şi cînd ar zîmbi fals, prosteşte, şi o să pară mai sigur decît era în realitate, mai convins decît putea să fie de justeţea spuselor lui. Smucindu-se brusc, Mića se întoarse spre Petar care stătea lungit pe-un pat de scînduri gălbui. Strîns cu totul în cercul închis de mîinile lui întinse în jurul gleznelor, cu bărbia sprijinită în genunchii ridicaţi, Petar începu repede, fără să accentueze cuvintele, dar cu însufleţire :

— Eu sînt de acord cu tovarăşul secretar ! Şi se uită din nou la George care în clipa aceea îşi trecu dosul palmei peste fruntea umedă şi lipicioasă şi, după ce mai oftă o dată, îl întrebă blînd pe Mića :

— De ce nu-ţi scoţi haina ? O să răceşti pe urmă.

— Nu transpir. Şi Mića adăugă, explicativ : E vorba de principii.

— Măcar aşază-te.

— Îmi e totuna ! răspunse Mića şi rămase în picioare, sprijinindu-se uşor de tocul uşii cu ceafa şi cu părul lui aspru, de culoare deschisă.

Încăpățînat ! se gîndi George și-i mai aruncă o privire. Se poate oare să nu simtă zăpușeala asta ciinească ?

Știa el, Mića. Nu se mira de loc. Se așteptase ca Petar să-l lase baltă. Adică nu se așteptase. Dar nici nu se mira acum. Petar vorbește întotdeauna după secretar și e totdeauna de acord cu tovarășul secretar, nu numai fiindcă ar fi de acord cu el, dar și fiindcă tovarășul cu care Petar se înțelege totdeauna, e tovarășul secretar. Iar pe drum, în timp ce veneau încoace (îl întîlnise la încrucișarea dintre Aleksandrova și Grobljanska și-i povestise imediat totul), Petar fusese de acord cu el, ba chiar păruse și indignat. Dar n-avea rost să-și mai amintească despre asta. În primul rînd fiindcă Petar își lăsase chiar de-atunci o portiță de scăpare, pentru orice eventualitate : „La urma urmei, spusese el (chiar cînd se aflau la încrucișarea străzii Aleksandrova cu Grobljanska), o să vedem ce propune tovarășul George". Asta în primul rînd. În al doilea rînd, fiindcă Petar socotește că a-ți contrazice spusele, a te autonega cu sînge rece, a te lepăda de propria ta părere, e un semn de înaltă partinitate. Dar e un fapt cît se poate de real că, pe cînd veneau încoace, Petar fusese de acord cu Mića, și spusese că, după cele petrecute în pod, nu se mai putea ca Vekovič să fie dus pe teritoriul liber. Și acum, iată-l !

Lui Petar, părul umed și unsuros îi căzuse în șuvițe pe fruntea rahitică, plină de coșuri. Încolăcit în cercul brațelor, gol pînă la brîu ca și George, dar gras, puhav, bubos, unsuros, el îl priviea cu admirație pe secretar. Îl privea cu ochii lui molateci, tulburi și nu roșea cînd se declara de acord cu tovarășul secretar. Asta nu-i obraz, e pingea. E pingea pielea asta cartilaginoasă, plină de coșuri și de puncte negre, unsuroase. Vocea lui însă părea sincer înflăcărată, senină, voinicească.

Dar să ne ierte George ! Așa, nu se poate. Ce înseamnă pentru un adevărat comunist expresia asta jandarmerească : „Ordinul e ordin ?" Nimic, cînd e vorba despre desfrîu. Dar e vorba despre drapel. Ba mai mult. E vorba de toate principiile. Și apoi, ordinul e un ordin dat mai înainte, acum cinci zile, deci cînd nu se știa încă ce se știe astăzi despre Vekovič ; în al doilea rînd, după

descinderea de ieri, legăturile lor cu raionul fuseseră întrerupte şi funcţia de secretar a lui George încetase practic, fiind lipsită de ţelul ei esenţial — transmiterea directivelor la unitate şi a rapoartelor despre activitatea unităţii la raion. Şi, în cele din urmă, chiar dacă toate astea nu sînt luate în consideraţie, rămîne ce este esenţial: datoria unui adevărat comunist e să apere principiile revoluţionare de tot ce le poate pune sub semnul îndoielii, să le apere, la nevoie, chiar şi împotriva tuturor ordinelor emise de indiferent ce foruri de pe lumea asta. Aşa a procedat Lenin şi cînd se afla în minoritate. Nu s-a supus „ordinelor" majorităţii cînd ea nu a fost principială, bolşevică. Fireşte, el nu e Lenin, dar e convins, aşa cum e convins că unu şi cu unu fac doi, cum e convins de obiectivitatea cunoaşterii lumii, tot aşa e convins şi sigur că comitetul raional şi-ar retracta ordinul de acum cinci zile, dacă ar cunoaşte întorsătura de astăzi a situaţiei şi toate noile implicaţii aduse de ea. Din nenorocire, legăturile sînt întrerupte, iar timpul îi presează. Mîine soseşte curierul detaşamentului şi poate că le va restabili chiar el legătura. Atunci toate vor fi puse în ordine, vor fi îndreptate. Dar să rămîi acum, după cele întîmplate, de partea ordinului dat mai înainte (destul cu vorba asta stupidă, jandarmerească), să rămîi în continuare de partea ordinului, înseamnă, în ultimă instanţă, să permiţi ca poliţia să hotărască în mod egal cu noi ce are de făcut unitatea noastră.

Dacă nu l-ar fi arestat Gestapoul pe tovarăşul Sima — în casa lui aveau loc întîlnirile cu reprezentantul comitetului raional care avea sarcină să menţină legătura cu George, iar mai apoi cu Petar şi cu mine (o singură dată, tocmai în legătură cu trecerea aceasta pe teritoriul liber) — sînt convins că forul superior ar fi apropat poziţia mea. E vorba de principii. De principii fundamentale. De esenţă. De morală. De omul nou. Ce fel de om e Vekovič? Un desfrînat. Dacă ar fi dus în teritoriul liber, oamenii ar crede că e vrednic de ei. Nu avem dreptul să ne facem că ignorăm ce ar crede oamenii. Şi nu avem dreptul să-i dezamăgim. Am fi nişte bieţi mincinoşi, nu nişte făuritori ai libertăţii, care înseamnă adevăr. De aceea, trebuie să privim lucrurile leninist şi să ne

întrebăm ce ar fi făcut Lenin în situaţia asta. Eu ştiu ce-ar fi făcut. Şi voi ştiţi. Ar fi refuzat, în numele legalităţii revoluţionare, să-l ducă pe Veković în teritoriul liber.

Apoi Mića începu să atace teoria contrarevoluţionară că „ordinul e ordin", să apere şi să fundamenteze principiul analizării libere, neschematice, a situaţiei concrete, a tuturor elementelor care o alcătuiesc.

Dar Petar nu se uita la Mića, deşi Mića vorbea, ci la George care, înceţoşat de abur, mijindu-şi ochii şi zîmbind, îşi scărpina vag pieptul transpirat, păros.

Nu îndrăzneşte să mă privească ! se gîndi Mića fără să se întrerupă. Şi simţi un fior subţire, de speranţă, ca un firicel de apă proaspătă în zăpuşeala generală. În clipa aceea, faţa lui Petar i se păru mai puţin nerușinată, poate chiar simpatică. Dar se dojeni repede că se autoamăgeşte. Nici vorbă că Petar rămîne pe poziţiile „ordinului" (la dracu !) în timp ce-l priveşte pe George cu inocenţa asta entuziastă, bine intenţionată. (Prostie ! Nu există inocenţă ! Şi copiii din leagăn plîng fiindcă urmăresc un scop, iar erorile datorate bunei intenţii sînt, în ultimă instanţă, o scuză pentru făţărnicie.) Petar care nu-şi reproşează nimic, care în sinea lui îl acuză pe Mića, joacă numai un rol, rolul tînărului îndrăgostit de fermitatea secretarului. Asta nu-i entuziasm. E o mască de entuziasm. O mască. Iar George e tîmpit dacă-l crede pe Petar partinic.

George şedea strîmb, rezemat în cot de sacul cu făină răsturnat. Zîmbea vag, îşi mijea ochii şi-şi scărpina fără jenă pieptul păros. Mića avea impresia că starea asta a lui, de semiabsenţă, dura de cînd era încă întuneric în odaie.

Cu cealaltă jumătate a atenţiei, George urmărea mişcările şvabilor... (face asta intenţionat, ca să mă aţîţe, dar n-o să-i meargă cu mine. Nu mă cunoaşte ; n-o să mă provoace să încalc formele stabilite şi să comit vreun exces verbal. N-o să-i meargă).

Gîndacii negri, mari, umblau prudent, se opreau din clipă în clipă, îşi mişcau neliniştiţi antenele arcuite, subţiri, şi continuau, parcă fără voia lor, să se mişte în direcţia în care porniseră. Lui Petar îi venea să creadă că

o fatalitate necruțătoare, în ciuda instinctului și a judecății lor sănătoase (or fi avînd insectele așa ceva ?), îi atrăgea spre vîrful puțin săltat al pantofului ca vai de lume pe care George îl apăsa scurt și cu precizie, din timp în timp. Carapacea neagră a gîndacului trosnea deodată, sec și jalnic. Ca o surcea sub opincă. Atunci George dădea la o parte cu piciorul șvabul mort, spre sacul lîngă care zăceau deja alți cîțiva. E al dracului de cald și de plictisitor, se gîndea George. Puișorii ăștia, greierașii ăștia, mincinoșii ăștia, membrii ăștia ai Uniunii Tineretului ! Ah, tinerii ăștia cu caș la gură ! Nu știu decît să încurce lucrurile. Și-apoi șvabii ăștia, sînt puzderie. Nu se mai poate sta aici. Zăpușeală. Miros acrișor de sudoare și de făină încinsă. Dar nimic din odăița asta încinsă nu-l mai putea împiedica să-și spună că șvabii morți adunați grămadă semănau leit a prune uscate, urîte, chircite, grețoase, stricate. Mića termină de vorbit și George răsuflă adînc. Trebuia din nou să răspundă.

— Nici să n-aud ! spuse el. Dar zîmbetul vag i se topi în zăpușeală, mai repede decît zahărul în apă ! O să-l ducem în teritoriul liber, și basta. În privința asta n-avem ce discuta. Ordin, executare, și nu : dacă bunica ar avea roate... ar fi, cum ai zis, cea mai înaltă legalitate revoluționară...

Ajuns aici, George își recăpătă iar buna dispoziție. Zîmbetul i se ivi din nou pe buzele goale, mușchiuloase, și deveni aproape un zîmbet vesel, obișnuit. În aceeași clipă, coborî hotărît și scurt vîrful pantofului sub care se auzi trosnetul ca de surcea. Petar spuse :

— Bineînțeles. Nu ne aflăm aici ca să pălăvrăgim, ci ca să executăm.

— Filozofie de jandarm ! șopti Mića răspicat, cu un glas care vibră metalic și răsună și după aceea în liniște, pe cînd George se gîndea ce să-i răspundă.

— De fapt, așa e, spuse în cele din urmă secretarul, cu glas moale, chiar lenevos, și explică :

— Doar e știut : sîntem ostașii partidului.

— Pentru noi care nu pretindem să fim niște Lenini — completă Petar — e suficient să fim ostași ai revoluției. Pe cît putem, niște ostași buni. Asta e absolut suficient pentru ambițiile noastre.

George tălmăci în gînd cuvîntul ambiţie. Totdeauna tălmăcea aşa cuvintele străine.

— Tovarăşi, cum de nu vedeţi ? începu iar Mica, nevrînd să se dea bătut. E vorba de lucruri fundamentale ! Asta nu e ambiţie. Dacă sîntem comunişti, şi sîntem, atunci să-l iei ca exemplu pe Lenin nu e o ambiţie. Să te întrebi, cînd apar greutăţi neprevăzute, ce-ar face Lenin într-o asemenea... situaţie delicată nu e o ambiţie. E numai dorinţa de a proceda cît mai revoluţionar şi mai demn de ceea ce sîntem...

Vorbe ! vorbe ! vorbe ! gîndi Petar şi întrebă :

— Şi ce s-ar întîmpla cu disciplina, dacă fiecare dintre noi ar crede despre el că e Lenin ?

— E o insinuare ! spuse Mica. Eu nu mă compar cu Lenin. Eu spun doar că...

Insinuare înseamnă să strecori în vorbe ceva pe seama cuiva ! îşi tălmăci George în gînd cuvîntul străin. Cum a spus atunci Ivan ? Resping cu indignare aceste insinuări ! Resping. Da. Cu indignare, înseamnă cu dispreţ. Asta o fi însemnînd ? Nu prea sînt sigur. S-ar putea. Zău, şi intelectualii ăştia ! Eventualii ăştia ! Nu fac decît să complice, cum ar spune un eventual. Intelectual — eventual. Nişte „poate că". Sînt nişte adevăraţi „poate că". Şi unul şi altul. Iar lucrurile sînt aşa de simple. Ordinul e ordin. Şi atunci, ce o tot ţin într-una ? E de o sută de ori mai bine ca Vekovic să meargă în teritoriul liber, şi punct... Ce zăpuşeală ! Dacă ar deschide măcar geamul. E de neîndurat. Mi se face rău de-a binelea. Pînă şi gîndurile din cap îmi sînt fierte ca nişte gărgăriţe în fasole grasă.

Mirosul acru insuportabil al făinii de porumb se contopea cu duhoarea trupurilor transpirate ; acre şi ele, încinse. Iar aburii aceştia acri nu umpluseră numai odăiţa din dosul brutăriei. Duhoarea umpluse tot oraşul afumat, în bătaia vîntului care, cu palele lui călduţe şi largi, ridica praful de tencuială de pe ruinele nedesfăcute, rostogolindu-l pe străzile rău pavate ale mahalalei. Aşa duhneau şi vitrinele goale şi geamurile date cu var ale depozitelor germane, pline cu de toate. Duhoarea economiei, a foamei, a cozilor, a cartelelor de alimente, a

papornițelor, a salivei înghițite. Scuipatul pe jos — *verboten.* Duhoarea pămîntului care se scufundă sub talpa străină. Duhoarea țării ocupate...

— Nu s-ar putea să crăpăm un pic geamul ? îl întrerupse George pe Mića.

Petar sări :

— Stinge lumina, Mića.

— Ai dreptate. De întuneric n-a murit încă nimeni, spuse George. Putem să vorbim și pe întuneric.

— Doar să vorbim mai încet ! completă Petar în șoaptă și deschise un pic fereastra.

Atmosfera se făcu brusc mai respirabilă, mai proaspătă. Dar o dată cu aerul umed care năvălise înăuntru, mirosurile se stratificară, mai supărătoare, mai generale, mai inevitabile. Mirosul amar al pămîntului ocupat, și al cerului ocupat, și al păsărilor ocupate, și al omizilor ocupate (Petar văzuse venind aici una mare, groasă, păroasă, o omidă făcută din inele cafenii și galbene care alternau cu regularitate), al fluturilor ocupați și al frunzișului tînăr, abia înmugurit, al gîndurilor ocupate și a tot ce era ocupat. Duhoarea asta acrișoară, mucedă, grețoasă. Iar Mića...

Ce să-i faci ! se gîndi Petar devenind dintr-o dată mai blînd. E tînăr, îi lipsește experiența vieții. Să trăncănească pînă n-o mai putea, că tot nu mai e nimic de făcut aici. Acțiunea de la stația de radiodifuziune a fost ultima lor sarcină la Belgrad. A reușit sută la sută. Acum n-are decît să povestească. De dormit e încă devreme. De dormit ? Al naibii somn, pe scîndurile astea de brad. Ce-o fi rîciiala asta, dincolo de zid ?

Petar își ridică ochii deprinși acum cu întunericul și privi spre peretele prin care se auzea cum lopețile brutarilor, lungi și subțiri ca niște vîsle, scormoneau cuptorul scoțînd pîini calde și dovleci copți. Halal cină !

Pîine caldă și șuncă ! își dori deodată George în gînd, și-și înghiți saliva. S-ar putea și slană în loc de șuncă. Nu le strică maților să fie unse și cu ceva mai tare, mai ales cînd devin străvezii ca foița. Pe vremuri, la fabrica de pielărie, se putea trăi. Brînză, cîrnați, duminica și friptură, dar se făcea grevă. Asta e. Omul nu-i niciodată mul-

ţumit cu ce are. De-aia şi luptă mereu pentru ce n-are. Ca să n-aibă nici ce are.

Iar începe ăsta ! Nu se poate, omule. Nu se poate şi basta ! Nici vorbă să-l lăsăm aici pe Veković !

Dar vocea îi deveni blîndă, răbdătoare, aproape gingaşă cînd se întoarse cu faţa spre Mića. Acesta stătea lîngă uşă, invizibil :

— Ni s-a spus în ce loc îl găsim poimîine pe curierul care o să ne ducă pe toţi, împreună cu Veković, acolo unde trebuie. Punct. Dacă bătrînul a greşit, o să se cerceteze după ce ajungem acolo. Şi cu asta — punct. Iar ca să-ţi linişteşti fantezia de membru al Uniunii Tineretului — te asigur că sînt acolo tovarăşi mai în măsură decît noi să descurce asemenea chestii.

Aha ! George a simţit şvabul negru şi pe întuneric. Surcica a trosnit. Orice lucru îşi lasă mirosul în întuneric. Busuiocul, pruna uscată, postavul, pielea omenească, părul... A ce o fi mirosind Mića ? Nu, Mića nu e pentru chestiile astea. În detaşament, o să poată să se desfăşoare... Pe linie militară... O să se dezvolte... Dar aici... aici s-ar sufoca. E un adevărat tip de furios. A mai cunoscut din ăştia, la închisoare. Capete încinse de furioşi, se aflau destule şi acolo. Mai ales studenţi. Lor nu le ajunge să răstoarne burghezia, ei ar vrea să schimbe totul, din rădăcină, viaţa omului pînă la temelie şi trebuinţe. Asta, de fapt, înseamnă anarhism. Nimic din ce există nu le place. Şi dacă i-ai lăsa să-şi facă de cap, ţi-ar alinia totul, la milimetru. Ar alinia viaţa cum îşi aliniază caporalii grupa. Ne-ar pune la rînd ca pe nişte radiatoare, să nu iasă nici unul în evidenţă, nici cu nasul, nici cu un fir de păr. De, Mića, oameni sîntem, oameni măi, fiecare făcut altfel şi fiecare stăpîn pe sine. Veković e aşa şi pe dincolo, bine, dar asta n-are nici o importanţă acum şi în clipa de faţă. Important e faptul că e de partea noastră. Şi ordinul există. Punct.

— Viciul urăşte singurătatea ! şoptea Mića pornit după argumente mai convingătoare.

Ascultîndu-l pe Mića, Petar se uita spre George. Abia îl zărea, fosforescent din cauza stropilor de sudoare care sclipeau pe firele razelor de lună. Nu-i nimic, George

nu accepta argumentele lui Mića. Le respingea dinainte pe toate şi, dacă-l asculta, făcea asta numai ca să prindă punctul slab al raţionamentelor lui Mića pentru ca, în clipa cînd o să-l atace, să dărîme dintr-o lovitură toată construcţia lui artificială despre viciu şi virtute. Ridicul, ca la biserică. Inexact, dar logic atîta timp cît e luat izolat şi cît e privit rupt de sarcina concretă. E drept că viciul urăşte singurătatea. Şi că niciodată nu se iveşte singur. Fiindcă viciul ăsta, ca şi toate celelalte vicii care s-ar descoperi, trebuie privit ca simptom al unui şir de alte vicii care îşi ascund încă trupurile lor de şarpe. Privit abstract, tot ce spune este exact. Aşa cum este exact că o boală, periculoasă prin ea însăşi, poate fi pentru un bun diagnostician numai un indiciu care să-i servească la descoperirea unei întregi serii de boli, incomparabil mai grave. Aha! Aici am ajuns! Acum, Mića, o să porneşti în marşarier. Te-am prins. Bănuială înseamnă teamă.

Toate acestea, Petar le şi spuse.

Indiciu, adică semn! îşi tălmăci George, care ascultase din nou fiindcă n-avea altceva mai bun şi mai interesant de făcut.

— E lucru hotărît, spuse el cu glas ceva mai tare cînd Mića îl întrerupse pe Petar şi începu iar să vorbească despre necesitatea de a fi revizuită hotărîrea. Dar adăugă împăciuitor : forurile superioare au hotărît.

— Acum şi-ar retrage hotărîrea! Pentru puritatea drapelului, dacă nu din cauza desfrîului.

— Măi, Mića! oftă George. Nu poţi fi sîrb în fiecare zi. Mai trebuie să şi asculţi.

— Noi, spuse Petar în şoaptă, sîntem obligaţi să îndeplinim ordinul. Fără şovăire. Şi cu atît mai mult fără bănuieli deşarte. Dar la tine, Mića, asta nu se întîmplă prima oară. Tu, în general suferi de asta, cum să-i spun... de asta... de mania asta de-a prigoni în *Lerlauf*. *(Lerlauf*, îşi tălmăci George, se zice la mersul pe bicicletă. Pedalezi înapoi, şi ea stă pe loc. Asta e.) Îl acuzi pe Veković de desfrîu şi, fiindcă eşti conştient că atîta nu-i deajuns ca să nu îndeplinim hotărîrea, scorneşti alte motive, le creezi artificial şi-i pui în spinare lui Veković o serie întreagă de vicii, fără nici un temei... Nu ştiu ce vroiam

să spun... Am pierdut firul. Da. Aşa e... creezi în mod artificial presupuneri despre existenţa altor lipsuri la Veković şi le scoţi din capul tău, aşa cum scoate scamatorul cei zece iepuraşi din ţilindru. Comparaţia nu e bună, dar vroiam să spun că nu trebuie să învinovăţeşti un om pentru păcatele pe care nu le-a făcut. Eu vorbesc prost, mai cu seamă cînd sînt tulburat...

— De ce să fii tulburat ? Ordinul e ordin. Altceva nu ne priveşte.

— Nu, tovarăşe George. Mića s-a înmormîntat singur ca acuzator serios. Da, Mića, te-ai înmormîntat ca acuzator. Dar prin asta îţi recunoşti indirect convingerea că motivul tău de bază, de la care ai pornit, nu e suficient ca să ne facă să punem măcar în discuţie problema îndeplinirii unei hotărîri a forurilor superioare. Spun „să punem în discuţie", darmite s-o respingem şi s-o nesocotim, în ciuda insinuărilor tale.

Am cam tras-o de păr ! se gîndea Petar, supărat din cauza asta pe Mića. În cap, totul îmi era limpede, şi pe urmă am încurcat-o. Sau veriga de care m-am prins criticînd poziţia lui Mića nu era încă destul de logică şi de fermă sau eu nu pot să-mi exprim logic ideile. Căci, iată, acum nu mai ştiu ce mi se părea adineauri că este atît de important şi de nimicitor pentru construcţia lui Mića, iar acum nu mai este... Construcţia. Artificială. Aşa e. Acum ştiu.

El n-a insinuat nimic, se justifica Mića. N-are el nevoie de asemenea lucruri. Lui îi e suficient ce a văzut. Asta l-a indignat îndeajuns şi l-a avertizat că trebuie să fie vigilent.

— Eşti încăpăţinat ! spuse George. Încăpăţînat, de parcă ar fi vorba de o chestie personală.

— Pentru mine, principiile revoluţionare sînt o chestiune personală, cea mai personală ! răspunse Mića. Şi adăugă : iar dacă am spus adineauri că viciul urăşte singurătatea, e fiindcă l-am prins pe Veković minţind.

— Iar minciuna e un lucru respingător, mîrşav. Veković m-a minţit. V-a minţit şi pe voi. Nu ne-a povestit el — vă aduceţi aminte ? acum cîteva zile — că în viaţa lui nu mai există nimic în afară de muncă ? Eu îi ţin

bine minte cuvintele. Citez : „În calendarul vieţii mele, nu există nici o zi însemnată cu roşu".

George rîse destul de tare, dar se opri imediat.

— Eşti un imitator grozav.

— Poate. Dar a minţit, fiindcă nici un om normal nu poate socoti drept muncă desfrîul cu femei necunoscute.

— Cu o femeie ! O femeie ! Una singură ! oftă George şi oftatul lui, ca şi rîsul de adineauri, nu-şi luă zborul. Dar asta este soarta oricărui oftat — rămîne jos, aproape de pămînt, pe podea, chiar dacă n-ar fi acolo sacii de făină. Petar abia îl auzise, şi se întreba : Ce deosebire o fi făcînd tovarăşul George între femei şi femeie ?

— Şi cînd i-am amintit de asta, continuă Mića, şi cînd i-am smuls astfel de pe faţă masca de om al muncii, el şi-a pus repede masca unui om deformat profesional de talentul lui de poet, masca unui îndrăgostit de aşa zisa frumuseţe.

— Vezi ! spuse încetişor George, mai puţin plictisit, şi cu mai multă compătimire în glas.

— Dar spălătoreasa era urîtă ! strigă Mića victorios. N-am văzut de cînd sînt o femeie mai urîtă.

— Ştii, urîţenia ! făcu George. Nu-i un lucru chiar atît de simplu.

— Ce nu e ?... Fiecare clasă îşi are idealurile ei...

Mića spuse asta cu seriozitate. De pe jos se auzi din nou glasul lui George, greoi, potolit, dar cu două înţelesuri şi lasciv :

— Orice om poate să le aibă pe ale lui... Ba chiar mai multe, o dată...

Petar rîse piţigăiat. Se potoli însă repede, dar chicotitul lui păru că mai stăruie încă şi după aceea în odăiţă.

— Nu sînt de acord ! sări Mića. Să-şi trăiască viaţa cu orice preţ, altceva nu-l interesează. Asta e Veković. El n-are faţă. Are numai mască. I-am scos-o pe prima, pe-a doua... pe a cincea... pe a suta. Aş fi putut astfel să i le scot la infinit... şi tot n-aş fi dat de adevăr şi de adevărata lui faţă.

— Să închidem geamul, ai ? făcu George moale şi friguros. S-a cam răcit ! Eu am fost întotdeauna contra unei igiene prea exagerate. Căldura prinde bine la oase.

Lumina slabă a becului albastru se reflecta fără strălucire pe umerii moi ai lui Petar.

— Iartă-mă, făcu Petar, dar povestea asta cu măştile, e o simplă trăncăneală ! Aici e şedinţă de partid, nu seminar de psihanaliză. Ce tot dai zor cu nu ştiu ce măşti de carnaval, frate ? Veković e academician. Ştii ce vrea să însemne asta ? Primul academician în teritorul liber ! Un idol ! Dă-le dracului de măşti ! Ce măşti ?

— Duble ! Însutite ! răspunse Mića repede, cu vocea lui liniştită dar clară, vioaie, pasionată, lipsită de umor. Eu voiam doar să explic ce-am gîndit cînd am spus că viciul urăşte singurătatea. Acum, vezi şi tu. O dată cu desfrîul, apare şi minciuna, o lipsă la fel de mare ca şi desfrîul. Şi să nu-ţi închipui că Veković nu e conştient de lipsurile lui. De asta şi minte. Aşa cum în tabloul lui Mendeleev au existat multă vreme locuri goale, între viciul desfrîului şi viciul minciunii presimt o întreagă serie de slăbiciuni ale acestui domn. Şi asta nu e nici un fel de manie a mea, nici un fel de manie a persecuţiei. Eu presimt, nu insinuez. Faptul că Veković nu-şi descoperă faţa, că încurcă lucrurile şi că minte constituie pentru mine dovada că e absolut conştient de lipsurile lui. După cum ştii, toate viciile sînt la fel.

— Autocritic ? Fleacuri ! făcu Petar. Viciul se complace cu sine. Altfel n-ar exista. I-ar lipsi ce-i este esenţial : instinctul de conservare. Subiectiv, el apare ca o autocomplacere. Deci...

— Nu. Confunzi plăcerea cu complacerea. Trebuiesc deosebite.

Petar se gîndea cum să pătrundă în raţionamentul lui Mića, şi să-l distrugă dinăuntru, total, printr-o singură observaţie. Aşa, mă duce...

Atunci începu George, cu vocea lui neînduplecată, impasibilă, firească, dar în care, pe lîngă răbdare, blîndeţe, şi totdeauna un pic de haz, mai existau şi o bonomă şi simpatică infatuare pedagogică, şi experienţa şi cunoştinţele care îi impuneau lui Petar. Nu numai cunoştinţele, ci însuşi sistemul lui de a vorbi : măsurat, blînd, liniştit, dar neînduplecat.

— Aţi mers prea departe, tovarăşi. Pentru mine, vedeţi, toate astea sînt foarte simple. Poate fiindcă şi cu

sînt un om simplu. Dar despre ce e vorba? S-a culcat omul cu o femeie care, pe cîte s-ar părea, nici nu şi-a dorit altceva. Voi, sînteţi amîndoi tineri şi priviţi lucrurile de pe pragul anişorilor voştri, naiba ştie, şi vă agitaţi mai mult decît trebuie. Mai ales Mića. Dar eu am trecut prin multe în viaţă, şi vă pot spune că aşa se întîmplă. Noi sîntem aici un partid politic, nu nişte fete bătrîne şi nici nişte tineri înăcriţi de burlăcie. Şi n-avem voie ca pentru asemenea fleacuri să ne agităm două ore. A avut omul o femeie. Şi ce-i cu asta? Mare scofală! De ce să n-o aibă, dacă ea nu-i contra? Asta-i treaba lor, nu a noastră. Frumos ne-ar mai sta să ne vîrîm născiorul fătarnic în asemenea chestii! Iar pe cînd noi stăm, de pildă, să trăncănim aici despre treaba asta, o sută de mii de bărbaţi şi de femei fac ce le-a fost de mult dat să facă şi ce fac din totdeauna bărbaţii şi femeile cînd rămîn singuri. Ce poate avea partidul împotriva acestui fapt? Nimic. Oamenii fac asta, Mića, fiindcă, într-o oarecare măsură, de-asta există ca bărbaţi şi femei. Şi, repet, sînt sigur că se simt mai bine decît noi care ne uscăm aici ca pastrama. Asta am vrut să spun. Trebuie să privim lucrurile politic şi să ne întrebăm: Ne dăunează nouă faptul că Veković s-a culcat cu o spălătoreasă? Nu. Nu ne dăunează. Şi dacă nu ne dăunează, totul e în regulă.

Petar zîmbi şi îşi luă mîinile de pe glezne, ridicîndu-le, ca şi cînd ar fi vrut să aplaude, dar şi le puse la loc şovăitor. Iată, se gîndi el: George are talentul acesta al bunilor organizatori, observă imediat ce e important şi ce nu e. Descoperă veriga şi readuce lucrurile pe pămînt. Asta trebuie să învăţ şi eu. George simte că în logica noastră nu există acel *pars pro toto* democratic. Dar lui îi vine uşor să facă asta. El e proletar. El simte instinctiv ierarhia a tot ce există în natură şi în gîndirea care vrea ca prin firea ei să reflecte în chip eficace firea complicată, grea şi chinuitoare a lucrurilor. Fiindcă aşa e. Dacă vrei să acţionezi, şi fiecare comunist, ca om de acţiune, tinde să acţioneze, atunci trebuie să deosebeşti ce e important de ce e secundar.

— Şi aici, Mića, tu greşeşti. George a observat foarte bine. Tu ai o concepţie cam prea puritană despre viaţă

și, fiindcă viața nu corespunde concepției pe care o ai despre ea, vrei ca o dată cu lăturile din lighean să arunci și viața la canal. Asta e. Oamenii trebuiesc luați așa cum sînt, mai ales cînd sînt cineva și cînd, în plus, se apropie voluntar de noi.

— Spui numai noutăți ! Cel puțin pentru mine ! făcu Mića pregătit pentru replică. Așadar, începînd de azi, sîntem indiferenți față de morală ? Nu ne interesează viața personală a oamenilor cu care avem legături ? Vrem doar să luăm puterea, și punct, cum ar spune George. Ei, dacă gîndiți așa, eu nu sînt de acord cu voi. Eu nu sînt social-democrat. Mie nu-mi e indiferentă soarta lumii. Fiindcă, dacă nu mă interesează viața personală a tovarășilor de luptă, înseamnă că nu mă interesează nici a mea. Eu pot cădea în darul beției, mă pot desfrîna, dar munca, dar lupta ? Scuză-mă Petar, și iartă-mă, George, dar, cu toate că sînt un tînăr burlac cu concepții de fată bătrînă, mi se pare — și ce să fac dacă așa mi se pare ? — că e mai plăcut, mai puțin periculos și mai ușor, măcar ceva mai ușor, să bei vin și să faci amor prin beciuri și prin poduri, și asta nu numai în clipa de față. În toate clipele tuturor zilelor și nopților a fost mai ușor, mai puțin periculos și mai plăcut decît să mori sau să înduri loviturile din podul Glavniačei și torturile din beciurile Poliției speciale. E mai neplăcut să-ți pui pielea la saramură, să dai foc la camioane, să fugi și să tragi în trădători, decît să te duci la cinema, la teatru sau să citești cărți pline de viață cosmeticizată, pusă pe discuții intime. Dar băieții și fetele de viață nu fac revoluție, nici în romanele astea. Nu vorbesc despre mine. Cazul meu, cum îl numește Petar, e cu totul altul și e pecetluit pentru totdeauna. Pentru mine e frumos și capitolul patru al *Istoriei*. Și încă ceva : eu nu pot să-mi imaginez ceva mai frumos decît munca de partid. Dar mă gîndesc la impresia pe care ar lăsa-o teoriile lui George asupra oamenilor aflați de curînd în cadrul mișcării. Asupra celor care s-au încadrat în clipele astea grele ca să lupte, nu ca să se bucure de plăcerile vieții. Ar fi o impresie distrugătoare. Demobilizatoare.

— Glumești ? întrebă Petar tăios. Sigur, tovarășul George și-a însușit concepțiile astea străine prin fabricile

unde a lucrat, şi le-a întărit în închisoarea unde a zăcut patru ani...

— La concepţiile lui George putem reveni şi mai tîrziu. Acum aş vrea să vorbesc despre morala noastră. Ea nu e dictată nici de tinerii burlaci, nici de fetele bătrîne. E cerută de practică. Morala ne menţine, dacă n-o lepădăm.

— Ca un popă, ai ? izbucni George, dar se stăpîni imediat. Morală şi iar morală. Numai că luptătorii sînt şi un pic bărbaţi. Măcar de două trei ori pe săptămînă, dacă nu chiar zilnic. Lenin n-a cerut castrarea înainte de intrarea în partid.

Petar rîse tăcut, dar de data aceasta rîsul îi fu observat.

— Nu rîde, Petar, de cîte ori trînteşte George vreo stupizenie. Eu nu predic ca un popă, ci mă străduiesc să vă aduc aminte că un comunist e dator totdeauna, în vorbe şi în fapte, să caute să fie cît mai aproape de tipul omului nou. Altfel, ne-am dus dracului şi noi şi revoluţia.

— Şi cum arată acest tip ideal al omului nou ? întrebă George cu o degajare cam forţată.

— Ca un popă. Ca un popă catolic-croat, spuse Petar întorcîndu-se înspre George.

— Termină, Petar !

— De ce ? Doar şi Lenin a avut nevastă ! continuă Petar, cu vădită neplăcere. Şi cînd era singur cu ea, doar nu stătea numai să numere stelele.

— Destul cu filozofia ! spuse George.

— E o ticăloşie ! făcu şi Mića.

Dar tresări. Cuvîntul *sfeste* îi reveni în minte cu atîta putere încît simţi parcă ţeasta trosnindu-i, ca sub lovitura unui drug de fier care s-ar afunda în masa moale a creierului. Şi gîndi : Într-adevăr, imaginaţia e la fel de tare ca realitatea.

— Că Lenin a fost bărbat, nu-i nevoie s-o mai dovedim ! George se întinse. Dar e urît să vorbim despre asta. Lenin e Lenin.

— Iartă-mă, se scuză Petar, am spus-o, mai mult ca un exemplu, ca să arăt că ordinele trebuiesc executate.

— Iar eu, frate, făcu George degajat, execut ordinele.

— Și eu ! adăugă Petar.

— Și eu ? întrebă Mića. Eu nu le execut ? Dar există suprema legalitate revoluționară.

Îi privi. Ei tăceau. Mića vorbi iar.

— Eu, totdeauna, după fiecare acțiune, mă întreb dacă executînd-o m-am apropiat măcar cu o șchioapă, cu o palmă, de idealul acesta, dacă m-am apropiat măcar de un deget al omului nou a cărui imagine, lăsînd la o parte grosolăniile voastre, o purtați și voi în inimă, prin însuși faptul că sînteți ce sînteți, ca pe lucrul cel mai frumos din cîte există, ca pe o iubire generoasă față de omenire, ca pe o aspră rigoare față de sine, ca pe un curaj care cere jertfă, fiindcă înțelege oamenii.

— Cu iubirea față de omenire, e în ordine. Dar cum rămîne cu înțelegerea omului concret ? întrebă Petar. Și precizează : cu înțelegerea lui Veković ? El vrea să meargă în teritoriul liber. Nimic nu-i stă în cale. În afară de tine. George se gîndi : Nu-i stă în cale. O să se supună majorității. Dacă vorbește așa, tinerețea-i de vină. Și spuse :

— Bine, bine... Mića e tînăr. Și nu mă îndoiesc că se va supune majorității.

— Păi eu nu sînt tînăr ? întrebă Petar. George făcu un gest cu mîna. Dar Mića spuse cu tristețe :

— Bine, mă rog, o să-l ducem poimîine pe Veković în teritoriul liber. Și o să ajungă acolo. În regulă. V-ați gîndit la toate astea ? Și la ce o să urmeze apoi ? El vine cu faima unui poet popular, progresist, a unui om care la cincizeci și șase de ani își lăsă casa și masa de lucru ca să-și unească soarta cu a poporului și să contribuie, jupuindu-se, frîngîndu-și oasele pe stînci și prin viroage, atîta cît l-or lăsa puterile lui slabe, la cauza comună și, dacă va fi nevoie, să-și dea și viața, conștient și voluntar, pentru libertate. Nu-i așa ?

— Frumos ! spuse George. Așa e frumos. Și așa și este.

— Ce e frumos aci ? întrebă Mića. Și răspunse singur : Faptul că Veković trece de partea revoluției. Iată un act moral, cu totul deosebit. De obicei, forța mobilizatoare a unui asemenea gest e de netăgăduit.

— Atunci, jos pălăria ! spuse Petar.

— Răbdare ! O să ţi-o pui curînd la loc.

— De ce o să şi-o pună curînd la loc ? întrebă George.

— Fiindcă Mića, astăzi, nu face decît să bată apa în piuă...

— Tocmai de aceea, răspunse Mića fără să ia în seamă cuvintele ironice ale lui Petar. Tocmai pentru că venirea lui o să aibă un răsunet atît de puternic.

— Sînt cu totul de acord că o să aibă răsunet, şi încă foarte puternic ! spuse Petar.

— Şovăielnicii se vor simţi ca după o injecţie cu beton armat în şira spinării, adăugă George.

— Vor spune, se auzi vocea lui Petar, vor spune : Veković, un om total apolitic, un poet de care nimeni nu s-a atins măcar cu un deget şi care ar putea să trăiască tihnit şi fără teamă tot timpul războiului în cabinetul lui, ceea ce, subiectiv vorbind, poate că pentru el, personal, n-ar fi chiar aşa de rău, Veković, ştiţi, academicianul şi aşa mai departe, un om care a reuşit în viaţă, un om preţuit şi respectat, un om cunoscut pretutindeni, un om care se află în atenţia tuturor, despre care copiii învaţă la şcoală, iată, un om atît de mare, a trecut, aţi auzit ? a trecut la partizani. Ce părere ai, Mića ?

— Sînt împotrivă !

— Tot mai eşti împotriva folosului pe care l-ar trage partidul ? Nu se poate ! făcu George.

— N-am încotro. După cele văzute la amiază, după cele spuse de el apoi, pe cînd juca rolul îndrăgostitului de viaţă, trebuie să fiu împotrivă. Iată cuvintele lui. Vi le redau întocmai : „Îmi plac femeile, iubesc cu sete frumuseţea". Cînd a recunoscut că spălătoreasa nu era frumoasă, a spus : „Eu nu aleg. Ce-i rău în asta ? Ador toate femeile, fără nici o deosebire, oricum ar fi ele, urîte sau frumoase, proaste ca gîştele sau grozav de înţelepte. Şi cele deştepte şi cele foarte deştepte sînt doar o parte a mecanismului de reproducere, din a cărui cealaltă parte sînt şi eu. Le fecundez nesăţios. Le chinuiesc, şi ele mă chinuiesc. Dar nu pot altfel. Mă ispitesc, mă atrag şi cînd sînt sterpe şi reci şi cînd sînt trăsnite, şi

le pun jos pe toate ; fără deosebire, de la şaisprezece la şaizeci de ani. Iubesc în ele viaţa, şi poate scriu poezii fiindcă o iubesc atît de mult, poate scriu poezii fiindcă nu pot să le pun jos pe toate, de dimineaţă pînă seara şi de seara pînă dimineaţa, într-una". Nu te strîmba, Petar. Redau exact fiecare cuvînt al lui. Atunci juca rolul satirului şi al omului din care se revarsă „vitalitatea". Foarte bine. Dar mă întreb ce-o să facă el, fiind într-un fel sau în altul, dar în orice caz fiind aşa cum l-am văzut eu, mă întreb ce-o să facă în teritoriul liber ? Luptător n-o să fie, nici aruncător de grenade, nici infanterist. Ce-o să fie ? Un drapel ? Un magnet pentru mobilizarea intelectualităţii ? Sîntem de acord cu asta ? Dar, pe cînd luptătorii vor pieri pe poziţii, el o să le seducă surorile, fetele, nevestele. Oamenii pier, iar el se tăvăleşte prin tufe cu drăguţele lui, le înghesuie în vreun gard, le trînteşte în vreun şanţ, se culcă cu ele în grajd, le tăvăleşte prin obor... Pe un asemenea drapel, eu scuip.

— Să fim practici ! spuse George cît se poate de blînd. Un tovarăş mi-a povestit...

— Ce ? Că toate astea pot să rămînă secrete ?

— Nu ! sări Petar. Trebuie să deosebim morala vieţii personale de actul moral pe care-l reprezintă trecerea lui Veković la partizani. Tu le confunzi.

— Ba nu le confund de loc. Dar satul nu e oraş. Dacă aici a izbutit patruzeci de ani să-şi ascundă viciul, în sat n-o să-i meargă nici măcar patruzeci de zile, nici măcar patruzeci de ore. Acolo, asemenea lucruri nu pot fi ascunse. Şi, o dată descoperite, se răspîndesc cu viteza gloanţelor şi lovesc mai rău decît ele. Vă întreb : ce-au să spună luptătorii ? Oare asta o să-i stimuleze la fapte de vitejie ? Vor mulţumi ei oare partidului că l-au adus pe Veković ca să le strîngă în braţe fetele ? Toate satele din teritoriul liber vor fi mîhnite şi vor acuza partidul că le-a înşelat cînd afirma (voi mai afirmaţi asta şi acum) că trecerea lui Veković la partizani e un act moral. Asta e morală ? îi vor întreba luptătorii mîhniţi pe comisarii lor, şi poate că nu vor greşi punînd întrebarea, deşi nu sînt atît de subtili ca noi, ăştia, care deosebim actul moral al trecerii de partea partizanilor de morala

vieții personale. Și atunci ? O să-l împușcăm pe Veković ? Căci așa se face cînd rușinea iese la iveală.

— Foarte rar ! făcu George. Eu însă tocmai vroiam...

— Lasă. Nu te încrunta, Petar, am întrebat doar : O să-l împușcăm pe Veković ? George zice că asta se întîmplă rar. Știu, foarte rar, dar se întîmplă. Și nu s-ar putea să nu se întîmple din cînd în cînd. Chiar dacă n-ar vrea nimeni. Luptătorii vor zice : „L-ați împușcat pe Jovan, din cauza Angei : păi, trebuie să-l împușcați și pe Veković, dacă sînteți pentru dreptate !“ Așa e cinstit. Și n-o să avem încotro. Îl vom împușca, deci, pe poetul Veković. Îl vom împușca. Dar și asemenea vești se răspîndesc repede. Și ajung departe. Și cu cît ajung mai departe, cu atît se înmulțesc șușotelile. Indignare, în toate părțile. Și, n-aveți grijă, dușmanul o să știe să folosească situația penibilă la care voi vreți să duceți partidul prin deviza voastră jandarmerească : „ordinul e ordin“. În afară de supunere, comunistul mai are și alte însușiri. El trebuie să poată gîndi și să poată prevedea. Asta, voi ați uitat-o.

— Ei, Mića, Mića ! zîmbi George, extrem de blînd. Cunoșteam un tovarăș într-o fabrică de pielărie. Un maghiar. Și avea el o vorbă, ungurească. Zicea : potcovește iepurele și după aia bate-l ca și cînd ar fi cal. Ce zici ? E bună, nu ? Se cam potrivește cu ce faci tu acum. Adineauri, nu m-ai lăsat să termin de povestit ce începusem. Acum, mai trage-ți și tu puțin sufletul, și așteaptă un pic. Un tovarăș mi-a povestit ceva, de acolo. Un informator. Venise aici după niște date. Și așa, am stat nițeluș de vorbă. Cel mai afurisit lucru e oboseala, zicea el. Lupta, mai merge, dar marșurile, marșurile distrug. Tot timpul cînd la deal, cînd la vale, apoi pe creste, și iar la vale și iar la deal, și tot așa, mereu, pînă cînd nu mai știi ce-i aia deal și ce-i aia vale, îți sînt totuna. Iar hrana, se știe, vai de mama ei ! Mai rea decît aci. Luptătorii sînt nedormiți, adică obosiți, și flămînzi. Chiar și fără aia... cum îi zice ?... fără bromul ăla, tot nu s-ar mai gîndi nimeni la femeie. Și pe urmă, informatorul îmi povestește că o dată a ieșit din coloană ca să se pișe. Bun. Și îl tîmpise atîta oboseala încît, zicea el, s-a pomenit că-și ține în mînă brăcinarul de la izmană. Și

asta abia după ce a simțit că-și uda propriul lui picior, în pantaloni. Înțelegi ? Și ăsta era un bărbat tînăr, flăcău voinic. Noi trei nu l-am putea birui. Și acum, dacă așa e pentru un om tînăr, cum o să fie pentru unul mai bătrîn ? Să vină acolo. Să nu-mi spune-ți mie pe nume dacă în trei zile o să mai știe Veković ce e : bărbat, femeie sau de gen neutru. Războiul înseamnă atîta chin și cazną încît nimeni nu se mai gîndește la asta. Adică la făcut dragoste.

— Iată ce înseamnă să gîndești practic ! spuse Petar, și oftă. Iar s-a făcut cald. Nu se mai poate suporta. Iar Mića are halucinații.

Adică are vedenii ! își tălmăci George în gînd cuvîntul acesta.

— Ne sperie cu niște gogoriță care, concret, nici nu există. Chiar așa. Potcovește iepurele și pe urmă bate-l... E o abstracție.

— ...Ca și cînd ar fi cal. Și nu o abstracție, îl corectă George.

— Prevederile mele nu sînt de loc abstracții. Bătrînii nu luptă. Și cele povestite de George, exagerat de anecdotic, pot fi valabile numai în mod cu totul excepțional pentru luptători. Veković o să aibă cal și n-o să fie niciodată atît de obosit încît să nu-i mai ardă de femei. Dar mai există și un alt aspect al lucrurilor. Eu am și făcut aluzie mai adineauri la el, fără nici un rezultat. O să vorbesc deschis, din moment ce n-ajunge doar să fac cu ochiul. Un lucru l-am crezut din spusele lui Veković : că e muieratic. Și nu de ieri e așa. Nu l-am întrebat cîte femei a avut în viața lui. Îl privește ! ar spune George, deși eu sînt convins că nu-l privește numai pe el. Dar există destui oameni care, în cazul nostru, sînt interesați de „lucruri de-astea". În afară de Veković, și femeile cu care s-a tăvălit el pot să-și revendice „lucrurile astea". Nu mă întreb pe cîte le-a avut din curiozitate. Dar mă întreb de cîte soiuri s-au putut afla printre ele ? Veković a spus că el nu alege. Și am văzut și eu asta. Dar să nu-mi spuneți mie pe nume dacă spălătoreasa aia n-o fi limbută. Cît e ziua de lungă, ea tace aplecată deasupra albiei. Iar seara, acasă, cu siguranță că trăncănește. Cu cine ? Cu una de teapa ei. Și cine-mi garantează mie

că mîine cele două țațe n-au să se încaiere? Am avut fiecare ocazia, trecînd pe stradă, să auzim certurile femeilor, să auzim, chiar pe nevrute, amănunte și „secrete" care nu ne priveau de loc. Și nici nu-i neapărat nevoie ca femeile să se încaiere. E de ajuns ca prietena asta „cea mai bună și mai credincioasă" a spălătoresei lui Veković, să aibă ca fante, după cum se întîmplă, vreun jandarm, vreun agent sau mai știu eu pe cine...

— Ne-am și imaginat! îi aruncă Petar.

— Și crezi că e imposibil?

— Totul e posibil, dar să rămînem la ne privește, adică la directivă.

— Așa e, Petar.

— În afară de ce există, mai e și ce va fi. Deși vorbesc despre ce nu există încă, asta nu înseamnă că-mi place să ghicesc viitorul, nici că mă cred cumva prooroc. N-aș vrea însă ca, temîndu-mă de o eventuală critică a forului superior, să-i duc la capăt fără să judec directivele învechite, căci mă tem de răspundere. Eu nu vreau să fac tîmpenii care s-ar putea răsfrînge mai mult asupra luptei, a întregului, decît asupra mea personal. De aceea vreau să chibzuim...

— Ne-am imaginat, deși nu era nevoie. Îți și vedem ceasul rău: nesupunerea față de majoritate.

— Mă bucur, Petar, că-ți dă mîna să spui și asta! făcu Mića, sec.

— Nu te teme, nu-mi e ușor, dar o să mă străduiesc, dacă spui. Așadar, ne-am imaginat.

— Să ne imaginăm... la dracu... Să zicem că fantele nu-i polițist. Dar există posibilitatea ca lucrurile să fie șoptite în taină, de la o ureche la alta, pînă ajung la urechile poliției, și-atunci: Ia vino încoace, cucoană spălătoreasă! Și după o scurtă muncă de convingere cu cîteva lovituri la spate, ziarele de-a doua zi publică un reportaj senzațional despre discuția colaboratorului „nostru" cu o femeie sărmană, dar cinstită... Siluire! Urgie! Și cu morala: „Iată cine sînt comuniștii!" Asta ar citi lumea. Iar dușmanul ar fi prost dacă n-ar face așa și dacă, după aceea, n-ar începe să scotocească prin rufele murdare ale lui Veković. Și el are, berechet...

Mića se înecă un pic, dar continuă :

— Dușmanii au să folosească tot ce le oferă o viață lungă și desfrînată, al cărei nume bun au tot interesul să-l știrbească. Doar nu sînt proști. Ba chiar sînt foarte inteligenți. A le da material pentru hăituirea partidului înseamnă, în mod obiectiv, a fi de partea lor. În mod obiectiv. Dar și asta e o greșeală. Și încă ce greșeală ! De aceea, cînd spun că desfrînarea nu poate fi singura lipsă a lui Veković, eu știu ce spun. Iar cînd cineva se așază în mod obiectiv, indiferent în ce problemă, alături de dușmani, nu e nevoie să fii un maniac ca să presupui și niște lipsuri conștiente, subiective. E însă cît se poate de exact că n-am dovezi ca să-mi susțin presimțirile. Iată de ce nu insist. Dar și atîta e suficient, Petar, ca să rămîn cu hotărîre de partea lor. Sînt și voi fi împotriva aducerii lui Veković în teritoriul liber.

George se ridică și începu să se îmbrace, tăcut. La fel făcu și Petar.

— Ascultă, Mića ! începu cu blîndețe George, abia după ce-și legă cravata. O să ne gîndim la noapte la tot ce-ai spus. Nu, nu ! Pentru mine, ordinul înseamnă că trebuie să fie executat și punct. Și să știi, cînd spun eu punct, înseamnă că e ceva tare ca cetatea Varadin, și nu un simplu punct. Înseamnă că e ceva de neclintit. Dar tu mai gîndește-te. Și bătrînul să mai chibzuiască, așa să-i spui. I-au transmis tovarășii să mai chibzuiască la tot ce ne așteaptă acolo, mai ales în legătură cu lucrurile care privesc raporturile dintre bărbați și femei. Altfel, nu se poate. Și mîine, spre seară, să fii aici, dacă ai cumva vreun prieten pe-aproape la care să-ți fie mai plăcut să înnoptezi decît pe scîndurile astea de lemn moale, dar de lemn.

Petar rîse fără zgomot.

— Nu rîde, se întoarse George spre el. Lemnul e lemn. Cînd dormi pe el, îți roade la fel coastele, și dacă e stejar și dacă e brad.

— Și de ce crezi că numai punctul tău e tare ca Varadinul ? Nu văd de ce n-ar putea fi și al meu așa. Și cu mai multă dreptate încă.

— Nu ! răspunse George. Tu visezi, dar mai trebuie să și lucrăm, să executăm ordinele.

Petar aruncă spre George o privire rapidă și plină de o înțelegere care vroia să însemne că-și dă seama că e Proletar pînă în măduva oaselor. Un om al practicei! se gîndea el, sincer entuziasmat. Cît tact are! Și nu renunță la ale lui. Dar rămîne tot timpul blînd, împăciuitor, potolit, bine dispus. De fapt, superior, ironic.

4

Sîmbătă, martie, noaptea.

O căsuță mai acătării, cu grădină, pe strada Radnicka. O încăpere mare. Un studio, în nișă. Ana.

O dată, îi povestise. Sînt aproape doi ani de atunci. „După moartea Rejei n-am mai putut lucra. N-am mai putut să storc nici un vers din mine. Și atunci, foarte curînd, aproape concomitent te-am cunoscut pe tine, am ascultat prima emisiune a Postului german liber și m-am împrietenit cu un tînăr ciudat."

Ana își amintea. Îi spusese că tînărul acela misterios semăna cu un soi de libelulă, cu Căluțul ielelor. Și cînd ea îl văzuse, acum trei zile, în oglindă, se gîndise imediat că el trebuia să fie. Nu fiindcă semăna în realitate cu Căluțul ielelor. Deși era subțire și avea proporții nefirești de mlădioase. Un desen dintr-o revistă de mode. Și niște mișcări repezi și elastice. Și era grav, ca destinul. Și avea niște ochi cu fulgerări viorii, și niște buze umflate, de copil. Dar nu pentru asta se gîndise la el. În momentul cînd îl văzuse își amintise tot ce-i povestise Veković în noaptea aceea, și mai apoi. Trecuseră doi ani de-atunci, dar ea l-a recunoscut, a recunoscut pe Căluțul ielelor de cum îi zărise capul în oglindă. Își amintea că atunci cînd Bătrînul îi povestise despre el, fără să-i rostească numele, nici nu-l ascultase atentă. Pe atunci, Veković vroia să o părăsească. Iar ea îl iubea încă. Îl iubea mai ales fiindcă povestea frumos. În ziua aceea însă, era obosită, n-avea chef de povești. Dar îi plăcea vocea lui Veković. Și acum îi place. Răgușită, profundă, puțin dogită,

mormăită, puternică. Cînd o auzi, îi simţi forţa stăpînită. Nu poţi să i te împotriveşti. Te zbaţi, încerci să te smulgi, să scapi, dar nu poţi, vocea pătrunde în tine, virilă, păroasă, şi continuă să mormăie acolo ca un urs negru, stăpînit, care te sperie şi totuşi te atrage... Ana reţinuse nu povestea, nu amănuntele, ci frumuseţea întregului, farmecul tînărului, farmecul curajului, al jertfirii, al renunţării, al ascetismului. Tînărul credea că e posibil ca lumea să fie îndreptată, toţi oamenii să devină buni şi cinstiţi, toate femeile să fie frumoase. Şi lupta, împreună cu alţii, ca totul să devină aşa. Luptau şi piereau. Toţi tinerii aceştia piereau în floarea vîrstei, ca nişte sărutări neîmplinite. Ei ştiau că vor pieri de tineri, dar nu le părea rău de viaţă, piereau pentru ca viaţa să le fie bună tuturor, şi cît trăiau nu aveau parte nici de bunătate, nici de bucurie, nici de desfătare. Mulţi dintre ei nici măcar nu cunoscuseră femeia, n-o sărutaseră înainte de a muri.

Ana îşi amintea că atunci îşi simţea inima apăsată ; se strîngea şi se ghemuia toată pe genunchii uriaşi ai lui Veković şi îi venea să plîngă de mîhnire pentru tinerii aceştia. Dar nu plînsese.

Îşi simţea inima apăsată, pentru el. Aşa începuse să-l iubească pe tînărul care semăna cu Căluţul ielelor. Iar acum trei zile, îl văzuse prima oară. Îl văzuse ? Numai o clipă.

5

Sîmbătă, martie, miezul nopţii.

Lampa de majolică de pe masă îi lumina chipul, pînă la jumătate. Lîngă abajurul ei jos, de pergament pe care, în largul mării, pluteau mici caravele pe sub un cer postcopernician, lucid şi simplificat, cu stelele grupate raţional în constelaţii logice, Veković îşi scria *Scrisoarea către tovarăşi*. Scriind-o, se oprea din cînd în cînd şi ofta. Din cauza luminii cumplit de albă care se revărsa peste jumătatea dreaptă a spatelui său puternic, acoperit cu o haină

pluşată de culoarea tutunului de Morava, din cauza luminii acesteia care i se revărsa pe ceafa roşie, pe creştetul capului acoperit cu păr cărunt, moale, şi pe profilul osos, partea dreaptă a capului său masiv părea umflată de parcă s-ar fi spuzit, ar fi plesnit şi s-ar fi deformat lovită de albul luminos, fulguitor, iar partea stîngă îi rămînea strînsă în pumnul umbrei, mai mică decît era în realitate, ghemuită, prudentă şi invizibilă. Invizibilă, dar prezentă ca şi cărţile din rafturile înşirate din podea pînă în tavan de-a lungul a trei pereţi din camera asta uriaşă, aproape goală, în care se mai aflau doar scaunele de lîngă uşă, îmbrăcate în pluş pal-verzui şi aşezate în jurul unei măsuţe joase din sticlă şi fier forjat, iar în fund, între cele două ferestre, dulapurile pentru manuscrise. Nimic altceva. Ba mai era şi tăblia aceea roză, lustruită, a biroului, aşezată pe picioare grosolane de fag. Şi nimic altceva.

Veković umpluse pînă acum zece coale de hîrtie, cu scrisul lui mărunt, cu rînduri îndesate, neaerisite, încălcîndu-se şi lovindu-se unul de altul, vîrîndu-se unul în altul, fără spaţiu între rînduri, fără margini de la un capăt la altul al paginii. Îl mai stăpînea încă iritarea aceea speriată, revoltată. Şi, jignit, scria repede, fără şovăire şi fără ştersături, de parcă i-ar fi dat pinteni furia care mocnea în el, făcînd să-i salte coşul greu al pieptului. Adică, inspirîndu-l.

La început, firește, arătase că motivele scrisorii lui erau reproşurile făcute de Mića în legătură cu un lucru mărunt, personal, absolut lipsit de importanţă, reproşuri care nu puteau fi decît acuzaţii nedrepte sau insinuări jignitoare. Dar ele îl siliseră să-şi ia libertatea de a le arăta cinstit tovarăşilor, o dată pentru totdeauna, concepţiile lui, vădit altele decît ale lui Mića, şi, probabil, altele decît ale lor. Vroia apoi să le mai scrie despre adînca lui mîhnire şi apoi, în concluzie, să le spună că el nu mai insista să vină în teritoriul liber.

Dar se afla încă departe de concluzia aceasta pe care, de altfel, pînă la urmă, nu vroia s-o formuleze chiar atît de sec. Se gîndea să ceară, de pildă, ca tovarăşii să-i răspundă limpede, chiar astăzi, dacă poate

conta că, așa cum era, adică așa cum avea să se descrie, putea să se afle în rîndurile lor. Ținea să adauge că nici nu se gîndea să se schimbe. Era bătrîn, și n-ar fi putut s-o facă, chiar dacă ar fi vrut. Cam așa dorea să încheie.

Acum însă, continua într-una să se descrie. Cum și de ce i-a trecut lui prin minte, poet cu spirit de revoltă, dar apolitic, să se simtă legat de comuniști ; ce le cerea el prin legătura aceasta, și ce le dădea în schimb.

Scrisese că va fi sincer pînă la capăt și va încerca să așeze raporturile cu ei pe bazele solide, nesentimentale, ale unei căsătorii din interes : venind la ei, el le dădea prestigiul numelui său, și așa mai departe. Iar ei îi dădeau speranța că lupta lor înseamnă sfîrșitul barbariei. Nimic altceva. În mod cu totul personal, el mai spera ca acolo, în teritoriul eliberat, să-și scrie poezia cea mai bună, cea pentru care meritase să lucreze așa cum a lucrat toată viața, și să trăiască atît cît a trăit luptîndu-se cu sine. Celelalte lupte i se păruseră pînă atunci și mai lipsite de sens.

La drept vorbind, nu prea era convins că totul ar fi chiar așa cum scria el. Poate că de aceea scria atît de repede, și începuse să scrie și mai repede pe cînd încerca să-și definească poziția față de viață, concepția despre lume.

„...Nici eu n-am cerut să mă nasc. Dar am venit pe lume, acum cincizeci și șase de ani, neîntrebat de nimeni și, după cincisprezece ani de viață, mi s-a impus problema găsirii unei îndeletniciri relativ inteligente, cu ajutorul căreia să ucid timpul și în timp să mă ucid și pe mine, să ucid forța aceasta uriașă, care îmi prisosea. Să nu spuneți : patetism, anarhism. Și mai ales, să nu spuneți asta ironic și disprețuitor, dacă doriți căsătoria noastră din interes. Eu fac parte dintre spiritele acelea mic-burgheze, cum le numiți voi, spirite mic-burgheze, care nu știu să se elibereze de convingerea că răfuiala conștiinței omului cu soarta, cu propria lui viață, e într-adevăr patetică. Presupun, ca și voi, că ea, conștiința, se naște din reflexele condiționate, să zicem, ale cîinelui ; că, la început, a fost numai folosi-

toare, servindu-i omului ca depozit de experienţă, ca depozit de amintiri şi ca arsenal de arme inteligente. Dar, de la un anumit moment, îndeplinindu-şi mai departe funcţia primordială practică, utilitară, ea începe să priceapă esenţa fenomenelor din preajmă, începe să le lege, să le generalizeze şi să critice de pe poziţii mai largi decît interpretările pragmatice ale lumii. Cu sentimentul că viaţa n-ar trebui neapărat să fie o nedreptate. Cu convingerea că e mai bine să nu existe decît să rămînă aşa.

La mine, critica aceasta a început foarte de timpuriu şi, vă spun cu mîna pe inimă, n-a încetat nici acum, deşi astăzi nu mă mai chinuie la fel de acut şi de violent ca odinioară. Spuneam că a început de timpuriu, poate chiar înainte de clipa în care, schimbîndu-mi vocea subţire de copil cu vocea groasă de bărbat, am rostit o dată cuvîntul om şi cuvîntul viaţă şi-am stat apoi înmărmurit ascultîndu-le ecourile respinse de bolta înstelată, cum se întorc la mine înfiorate, speriate. Să nu spuneţi că e vorba de fiori primitivi, de aiureli metafizico-animiste pascaliene, căci eu am simţit atunci profund fiorul acesta, mărginirea şi nonsensul a tot ce e omenesc sub bolta infinitului. Şi, în mod firesc, am început prin a nega viaţa. Cui serveşte ea ? După primele negări şi întrebări fără răspuns, am început, consecvent cu fiorul meu precipitat, să protestez. Dar după cîteva încercări de sinucidere, doar pe jumătate serioase şi nereuşite, după cîteva planuri de ridicare a unei ghilotine automate peste drum de bufetul automat din centrul oraşului, m-am potolit, m-am liniştit şi am acceptat viaţa. Cu alte cuvinte, cam pe atunci am început să scriu poezii exprimîndu-mi astfel nemulţumirea faţă de viaţa pe care continuam s-o trăiesc.

Dar niciodată de atunci, şi nici în ziua de astăzi, scriindu-mi poeziile n-am scăpat de o neliniştе surdă (poate neliniştea conştiinţei ?), de o anume apăsare în suflet, de sentimentul mocnit al zădărniciei şi de senzaţia, jignitoare pentru mine, a inutilităţii reale a tot ce omul poate să facă, stupid sau inteligent, sub cerul acesta nepăsător. N-am scăpat de senzaţia că tot ce se face pe pămînt e numai un pretext, numai o fugă de problema

fundamentală a fiorului vieții și de imposibilitatea, pentru omul capabil să o înțeleagă, de a accepta mărginirile destinului său în societate, în timp, în gîndire.

În numele libertății, căreia i se consacră, din clipa cînd o înțelege ca antiteză a tot ce există, omul opune vieții gîndul și tot ce a descoperit de atunci. Istoria civilizației, a culturii și a mersului societății e un șir nesfîrșit de înfrîngeri ale forțelor naturii prin silnicia săvîrșită asupra ei de către latura negatoare a conștiinței omului potrivnică firii. Și singurul răspuns demn dat creatorilor cazului penal al vieții sau întîmplării care a creat-o așa, criminal de contradictorie, ar fi, trebuie să recunoaștem, ghilotina mea automată, nihilist de intoleranță, pe care, firește, n-am construit-o.

Ar fi fost prea frumos să vedem în fața ei omenirea, ajunsă deja atît de sus, cum stă în șiruri nesfîrșite, cuminte aliniată, așteptînd ca om după om, cu fața brobonită de sudoare, să-și vîre dinarul cîștigat în sudoarea frunții printre buzele metalice și subțiri ale aparatului, să-și așeze capul sub cuțitul triunghiular, să apese pe buton și să moară astfel unul din mulți, unul din toți, săvîrșind de bună voie sinuciderea aceasta practic nemotivată, dar nu se poate mai motivată de adevăratul și supremul protest în fața groaznicului spectacol al întregii existențe, al tuturor fărîmelor acestora de cunoaștere și de ce-o mai fi. Cel puțin ar muri fiecare din propria lui voință, dacă a venit pe lume fără a fi întrebat, ca să pună întrebări fără răspuns.

Din fericire, omenirea se află, poate, încă departe de-a înțelege aceasta și de-a săvîrși cu adevărat sinuciderea colectivă introducînd nenorociții de dinari în aparatul de taxat al ghilotinei, ca pe o contribuție voluntară destinată îngerilor inexistenți pentru acoperirea cheltuielilor pe care le vor avea atunci cînd de pe pămîntul pustiit vor transporta în raiul dens populat, mașina mea, fabrica aceasta de protest și de umor, triunghiul acesta ascuțit, gîdilitor, mai drept, mai tonic și mai vesel decît oricare Centrală de umor. Dar, după cum am spus, începusem să scriu poezii.

Iar să scrii poezii înseamnă să fugi de probleme; scrierea poeziilor ca problemă a chemării acesteia neghi-

lotinate spre o mare necesitate metafizică, ca oricare tic de funcționar care stă la dispoziția publicului de la șase la două, ca orice viețuire în general de la întîi la trei zeci și unul ale lunii, ca orice sută de zile ale omului, nu prea face parale. Diferă oare în chip esențial ticluirea unei rime de lipirea filatelică a mărcilor într-un album, de urletele suporterilor la un meci de fotbal, de efortul mental și fizic al celor care, ronțăind creionul, dezleagă cuvinte încrucișate sau al celor care descarcă grîul în silozuri sau fac oricare altă treabă pe pămînt, pornesc revoluții, care-și devorează propriii lor copii după o ordine bine stabilită, tăvălesc femeile pe nori de perne, pe puful pajiștilor, sau fumează opiu ? Sau nu fac nici asta măcar. Nu fac nimic. Trăiesc ca să trăiască. Dar eu am acceptat viața. Am acceptat dezamăgirea în omenire. Nu. Îmi e totuna. Deocamdată. Dar și așa, ascunsă, revolta aceea juvenilă a rămas în mine ca un cărbune mocnind sub cenușă, fără să mă mai deranjeze în lucru și în iubiri, oprindu-mă doar să mă iau în serios pe mine însumi, să iau în serios pe oricare altul sau orice altceva.

Restul e obișnuință. Cenușă înțeleaptă. Un tampon antișoc pus între finit și infinit ; între anii omului și fluviul timpului ; între posibilități și dorințe, pus în inimă ; în viață ; în univers.

E adevărat, am devenit cunoscut. Mai mult contestat decît recunoscut, dar totuși poet cu oarecare prestigiu, atîtea cît pot să aibă la noi poeții, deși îmi era absolut egal tot ce nu avea legătură cu scrisul, de al cărui succes pînă la urmă nici nu mă sinchiseam prea mult. Abia dacă îmi păsa. Ba nu-mi păsa de loc. Știam ce mă făcuse să încep să scriu, știam cum scrisul devenise pentru mine obișnuință, apoi pasiune, apoi fatalitate primită în schimbul ghilotinei automate pe care n-o construisem. Și atunci, cum aș fi putut să pun ceva la inimă, orice, inclusiv scrisul ? Am rămas cu umorul, cu conștiința contradicției fundamentale, pe care nu am suprimat-o prin faptul că am devenit conștient de propria-mi neputință. Cine a simțit o dată foamea de infinit și a încercat să ajungă singur la răspunsul a cărui rezolvare, pare-se,

constituie o cauză a fiecărui om şi a tuturor generaţiilor omenirii, acela nu mai poate avea pace, aidoma Serbiei lui Višnjić ! Pe vremuri fusesem nerăbdător, avusesem o încredere puerilă în mine şi eram pornit să rezolv în cîteva decenii de viaţă problemele întregului timp, problemele tuturor generaţiilor, pînă la finele umanităţii. Asta semăna a foame de infinit. Este, de fapt, nevoia pe care o simte un paranoic în încleştarea cu moartea. O nevoie stearpă. Iar scriitorul e fecund. El, la fel ca viaţa metafizică, îşi pune în faţă numai sarcini limitate, sarcini pe care e posibil să le rezolvi. Toate acestea mi s-au revelat cu timpul, dar neliniştea mi-a rămas. Ca o rană. Şi mi-a rămas facilitatea. Şi o profundă indolenţă. Necesară de altfel creatorilor, care sînt la fel de neprecişi ca femeile.

Aşa, străin de viaţă, aş fi dăinuit pînă în ceasul morţii naturale, mistificator mistificat, mitoman lovit cu realitatea udă peste creştetul tulbure. Noapte bună.

Dar sfîrşitul tragic al unei femei frumoase, pe care o vizitam în vremea aceea şi în a cărei locuinţă întîlneam evreiaşi nervoşi, înspăimîntaţi, cu nasuri cărnoase, triste, fugiţi din Germania, Austria, Cehia, pîntecoşi, graşi, cuprinşi de panică, oameni cu ochi de vacă, melancolici, sentimentali şi sîngeros de reali, oameni cu dreştele morţii în ceafă, preocupaţi de jalnice şi covîrşitor de importante mărunţişuri, cum ar fi ştampilele, buletinele de identitate, permisele de şedere în localitate, legitimaţiile, vizele, legăturile, cunoştinţele ; oameni cuprinşi de-o panică ce se transforma în contrariul ei şi făcea minuni de vitejie ca să le menţină mizera existenţă pe cale de-a le fi furată ; oameni rămaşi surzi de pe urma palmelor primite de la SS-işti ; oameni care lăsaseră tot ce iubiseră, avuseseră şi doriseră, într-un cuvînt tot ce le dăruise cîndva suzeranul vieţii ca să considere drept bunul lor cît voi trăi ; oameni care, riscînd o sută de primejdii mai groaznice decît moartea, izbuteau să treacă graniţa, să intre în Iugoslavia şi, gîfîind încă de pe urma goanei, uluiţi în faţa vieţii recăpătate, buimăciţi de fericire, povesteau sorbind ceaiul în salonul Rejei despre iadul fantastic al destinului lor, despre lagăre, poliţie, Gestapou, Dachau

şi Auschwitz ; povestirile Rejei despre ei şi aparatul de radio al cărui ochi verzui ardea veşnic, încet, ca luminiţa unei candele sonore, într-un colţ al salonului bogat şi aranjat fără gust al evreicii acesteia plină de-o surdă senzualitate, pe care o iubeam, picătura verde a aparatului de radio, care ardea şi, arzînd, umplea încăperea cu valuri de cuvinte aspre, neliniştitoare, pătimaşe, cu noţiuni şi evenimente, toate acestea, faţă de care, la început, reacţionasem doar printr-o nepăsare accentuată şi ironică, printr-o plictiseală superioară ascunsă sub un semiinteres corect şi de circumstanţă, toate acestea începură să pătrundă încet în mine, să mă dizolve pe dinăuntru, să mă ocupe pe neobservate, să mă tulbure şi să mă chinuie încetul cu încetul. Şi cînd, după Anschluss, Reja s-a aruncat de la etajul trei în stradă, eu, fără să ştiu de ce şi cum, am făcut rost de un aparat de radio şi mi l-am instalat în camera de lucru. Oare din pietate faţă de femeia aceasta care şi moartă mă privea toată noaptea cu ochii ei înceţoşaţi, a căror privire pătrundea prin toate veacurile galaxiei ? Oare din dorinţa de a perpetua amintirea corpului plin, greu, cu formă de fus, al amantei, a pielei ei măslinii şi mate, a pasiunii ei grele, lente şi iraţionale ? Sau pentru că, între timp, devenisem un radioman ? Sau pentru că scăpasem pe caldarîm din coapsa luxată a sorţii şi apucasem să simt durerea lipsit de umor a durerii ? Dar nu aici se afla răul, ci în gravitatea absolută cu care m-am surprins cugetînd despre oameni şi evenimente. Ce se întîmplase cu indiferenţa mea plină de umor ? Ce devenise egoismul meu profesional ?

O dată cu emisiunile pe care le ascultam în toate limbile din care pricepeam cîte ceva, mi-a pătruns în cameră o lume chinuită, o lume atît de stăpînită de mărunţele griji ale menţinerii existenţei goale, încît nu era capabilă nici măcar să înţeleagă posibilitatea conflictului aceluia înfiorător dintre viaţă şi infinit, al rănii mele adînci, tăinuite, fundamentale, de nelecuit. Am înţeles că nu-i încă timpul suferinţei mele. Mă oprisem la timp de la sinucidere. Ce-mi mai rămînea de făcut ? Să iau în serios viaţa, în graniţele acestea ale ei ? Se

părea că da. Şi am încercat. Dar, ca dusă de viforniţă, s-a împrăştiat o dată cu hîrtiile aflate pe masa de lucru şi concentrarea mea emotivă, elanul acela de muncă, îndîrjit, care mă făcuse ce eram în ochii publicului acestei ţări. Atunci a avut loc şi primul meu contact cu Mića..."

Ultimele rînduri, Veković le scrise mai încet, cu ştersături, tăind, căutînd cuvîntul, căutînd firul gîndurilor pierdut în desişul cuvintelor. Ajuns acolo, la Mića, lăsă tocul din mînă, înălţă capul, oftă, se încruntă şi rămase un timp aşa, posomorît, neclintit, dus pe gînduri.

Nu, nu mai avea poftă de scris.

N-avea nici un sens. Trecerea la aparatul de radio, deşi adevărată în bună măsură, nu era convingătoare. Reja se aruncase într-adevăr de la etajul trei. Dar toate astea nu erau ceea ce... N-o să fie crezut, ăştia sînt nişte vidre, nişte vidre, vor crede despre el că s-a speriat, iar el nu se speriase. Trebuia altceva. În definitiv, toate astea erau jumătăţi de adevăruri, iar jumătăţile de adevăruri nu se prind la ei. Jumătăţi de adevăruri ? Nici măcar atît. Nişte posibilităţi în care el, primul, nu credea.

Să se culce ? Şi să se scoale mîine, devreme, ca să termine ?

Era obosit : spălătoreasa. Dar nici noaptea trecută nu închisese ochii. Atunci nici nu se gîndise la ceartă. Nimic nu e simplu. Asta e.

Mai întîi, povestea despre ghilotină e o născocire curată. O inventase pe loc. Îi ieşise de sub peniţă. Sentimentul apăsătoarei nelinişti ? Fleacuri ! De ce-şi dă importanţă ? La ce bun să-i încurce pe oamenii aceştia simpli, practici ? Nu e frumos. Dar poate, oare, să-i încurce ? Nu-i frumos să minţi într-una, într-una. Da, dar să fii altfel, să te inventezi pe tine, să fii propria ta năzuinţă, să fii liber, înseamnă să creezi, înseamnă să te lupţi cu tot ce e nedrept şi criminal în fenomenul vieţii.

Vrei ! De ce ? Întîi şi-ntîi, toate astea erau adevărate. Într-o măsură. Tot ce scrisese se întîmplase, în esenţă, chiar aşa cum scrisese el. Există în el şi acea

revoltă abstractă, metafizică. La urma urmei, în cine nu există ?

Cum să nu existe ! N-a scris el ?

A scris, şi e chiar aşa cum a scris. Şi ce-i cu asta ?

Nimic. El e scriitor, nu ?

Şi ce-i cu asta ?

Nimic. Scriitorul scrie.

Da. Scrie adevărul. Adevărul său.

Probabil. Dar adevărul său nu e obligator să fie şi adevărul despre el.

Dar despre cine ? Despre cine, fir-ar a naibii de treabă, a scris acolo, dacă nu despre sine ?

Poate despre o posibilitate din tine, despre o posibilitate care nu s-a realizat. Şi n-o să se realizeze niciodată.

Minţi. Eu sînt asta, şi ce sînt eu nu poate fi negat aşa, cu nişte glume. Exist. Eu sînt poeziile, revolta şi cheia libertăţii.

Crezi ? Pe cinstea ta ? Crezi serios că eşti asta ? Un revoltat metafizic, un animist protestatar, un protestatar neghilotinat ? Juri că eşti ?

Da. Sînt şi asta. Nu sînt numai un porc, un armăsar brutal, gata să sară pe toate femeile ; nu sînt numai un făcător de rime şi un spărgător al lacătelor libertăţii din viaţa de acum, mai sînt şi...

Şi ? Un mops decadent, rafinat, care, asemeni cîinilor lui Lautréamont, simte nevoia de infinit ?

Fireşte. Sînt şi om, nu numai cîine bun pentru experienţele lui Pavlov.

Iartă-mă, dar nu cred. Eşti un armăsar poetic sîrbesc şi nimic altceva.

Vekovič împinse brusc scaunul masiv, se ridică şi trecu cu paşi grei, fermi, pe lîngă rafturile cu cărţi. Deschise uşa, aprinse lumina şi intră în coridorul care ducea în stînga spre bucătărie şi în dreapta spre dormitor. Portăreasa, neauzită ca totdeauna, îi aranjase patul şi el se trînti aşa, îmbrăcat, în aşternut, murmurînd într-una înjurături alese, rare şi aproape poetic de expresive.

Acum era furios pe sine. Nu mai era furios pe Mića. Şi ştia : o să se liniştească repede. De aceea luă de pe

noptieră dosarul cafeniu : manuscrisul antologiei lui Stefanović. Îl primise azi dimineaţă, împreună cu o scrisoare în care autorul antologiei îl ruga să o citească şi să noteze cîteva din „observaţiile acelea atît de preţioase", să-i dea „cîteva din sugestiile acelea atît de strălucite, *à la* Veković, a căror taină n-o cunoaşte decît marele nostru poet".

Veković se încruntă.

— Prefăcutul ! exclamă el cînd ajunse la rîndurile în care Stefanović îl ruga să-i răspundă neapărat dacă era de acord cu „selecţia poeziilor dumneavoastră care ar putea fi trecute în antologie". Stefanović amintea că pentru el, personal, fusese un chin nemaipomenit să facă selecţia, dar că trebuia să se limiteze numai la douăzeci, ceea ce era desigur infinit de puţin, dată fiind opera lui Veković, în care fiecare poezie e un giuvaer...

— Porcul ! murmură Veković şi începu să răsfoiască repede paginile aruncînd cîte o privire scurtă spre fiecare titlu al poeziilor alese. Cînd isprăvi, înjură cu glas tare, ridică şi trînti de duşumea dosarul cu foi transparente, dactilografiate.

— Neisprăvitul ! se gîndi el. Poezia „Postul libertăţii" n-a inclus-o. Dar chiar dacă o includea, tot nu mă ducea el pe mine. Slugoi nemţesc ! Ce-şi închipuie el despre mine ? Mama lui ! Şi să nu mă duc în teritoriul eliberat ! Să nu mă duc în teritoriul eliberat !

Şi se întinse deodată, liniştit, cu ochii închişi.

Apoi, fără să deschidă ochii, întinse mîna, luă un măr de pe noptieră şi începu să-l mănînce, repede. Mărul era zemos. Bucăţile muşcate pîrîiau desprinzîndu-se de carnea roşie, acrişoară, rotundă ca o minge. Pîrîiau de parcă ar fi rupt o pînză scrobită. Veković mesteca repede şi înghiţea cu lăcomie. Zeama i se prelingea într-un firicel subţire pe bărbie. Veković se şterse cu mîneca. Simţi că-i e foame şi se ridică. De ce se ridicase ? A, da, îi era foame ! Şi porni spre cămară. O să găsească oare bucata de ficat pané ? Se înşelase. Crezuse că mai era o bucată de ficat pané. Ridică un capac, apoi altul. Aha ! chiftele de creier. Bine că era creier. Carnea nu-i plăcea. Mîncă lacom două chiftele. Pîinea nu-i plăcea. Bău un pahar cu apă. Vinul ar fi mers mai bine, dar sticla se

golise, ar fi trebuit să desfunde alta. Ar fi avut nevoie de tirbuşon şi n-avea chef să-l caute. Nu l-ar fi găsit. Mara pune fiecare lucru la locul lui. Rău e doar că el nu ştie unde e locul fiecărui lucru. Nu e sigur nici măcar dacă ştie unde e locul lui. Acolo ? În teritoriul liber ?

E o întrebare.

Se culcă iar.

De ce o întrebare ? Locul lui e acolo, acolo şi nu în altă parte.

Da. Şi cu prima ocazie să-l ucidă, aşa cum l-a ucis Mića pe soldatul acela.

Soldatul era altceva. Era un duşman. Pe mine nu m-ar ucide nici unul dintre ei. Ştiu bine asta.

Ce vorbeşti ? Cu cîtă ură rostise Mića, de două ori, cuvîntul *sfeste*. Mića, Mića ! oftă Veković. La una ca asta nu m-aş fi aşteptat.

La ce anume ?

La toate.

De ce minţi, bătrîne ?

Nu sînt încă bătrîn ! tresări el.

Eşti bătrîn ! Dacă nu erai bătrîn, toate ar fi fost altfel.

Ba n-ar fi fost. Doar nu sînt nebun să mă las împuşcat de taurii ăştia morali. Ei m-ar împuşca.

Nu, bătrîne. Ştii bine că nu-i aşa şi că nu te-ar împuşca nimeni.

S-ar putea să nu mă împuşte, dar nu sînt bătrîn !

Lasă, că eşti.

Îţi spun că nu sînt. Spălătoreasa, de pildă...

Dar Ana ?

Veković se linişti de tot. Numai inima îi bătea. Îi auzea bocancii grei, în coapse, şi pantofii uşori, de lac, în coafă. Şi se gîndi.

Nu e adevărat. Nu sînt gelos.

Mă tem că eşti.

Îţi spun serios că nu sînt. Asta nu-i gelozie. E numai teamă.

Pe mine, cel puţin, nu eşti obligat să mă minţi.

Nu mint pe nimeni.

Ba minţi, dragul meu.

Eu țin la Mića.

Ai ținut, dar nu mai ții.

Îți închipui cumva că n-am să mai țin la Mića, din cauza unei femei ? Doar el îmi...

Nu e vorba de o femeie oarecare. Pentru Ana, ai fi în stare să te rupi și de Mića și de întreaga lume.

Nu-i adevărat.

E adevărat. Ai fi în stare. Nu mai ții la el.

Dă-mi voie, nu-i un lucru plăcut...

Ce vină are tînărul ?

N-are nici o vină.

Chiar n-are. Ea s-a aprins, ea aleargă după el. Mića nici nu bănuiește măcar.

Sigur, nici nu bănuiește. Să știi că te cred. S-au și înțeles...

Eu, curier și *postillon d'amour*, știu ce știu : el — habar n-are.

Habar n-are, ascultă-mă ce-ți spun. Dar tu ești un câine. Tu ești în stare să dai dracului tot : speranță, poezie, oameni, pe Mića, tot. Și de ce ? Din cauza unei femei. Și măcar de-ar fi o femeie excepțională ! Dar nu e. O femeie ca toate femeile. Numai în Belgrad găsești o sută de mii ca ea.

Femeie ca Ana nu mai există pe lume.

Exagerezi. La urma urmei, numai tu ești de vină. Tu ai vrut s-o rupi elegant cu ea și, conștient de ce faci, i-ai format complexul lui Mića, pe care l-ai numit Căluțul ielelor. Și ai făcut asta numai ca să-l placă ea mai repede.

Nu mai spune ! Ea m-a jignit.

Bine că recunoști. Tu ai vrut s-o lași, dar te-ai simțit jignit cînd ai văzut că se îndrăgostește de povestirile tale despre Căluțul ielelor. Va să zică din cauza orgoliului ai început să-l urăști pe Mića ? Din cauza orgoliului jignit. Cum de-ai putut ? El ți-a creat posibilitatea să renaști ca poet, ți-a adus prospețime.

Mi-a adus numai durere.

El nu e vinovat pentru jignirea adusă de Ana. Ce vină are el că e tînăr, și că tu ești bătrîn ? Nu-ți ajunge cîte femei ai avut în viață ?

Nu-mi ajunge ! Şi nu sînt bătrîn.

Totul pe lume are un sfîrşit. Ar fi timpul să înţelegi. Îţi aminteşti cum erai înainte de a-l cunoaşte ?

Lui Veković nu-i era greu să-şi amintească cît de sterp se simţea pe atunci. I se părea că n-o să mai scrie niciodată nici un vers. Credea (şi încă mai crede) că poezia este expresia tinereţii, a forţei, într-un cuvînt a sevelor bărbăteşti, cum îi plăcea uneori să spună, delectîndu-se că izbutea să-i îngrozească pe pedanţi şi pe ceilalţi preţioşi masculo-feminini cu duritătile cărora le făcea loc în limbajul său poetic. De îndată ce poetul se ofileşte ca bărbat, s-a zis cu poezia. Pe-atunci, era convins că aşa stau lucrurile. (Şi mai e convins, în bună măsură, şi acum.) Reja se aruncase de la etajul trei, în stradă, Ana încă nu apăruse. Veković îşi spunea : s-a isprăvit cu mine, ca bărbat. Nu simţea nevoia de femei, era zdrobit, se gîndea să se ducă şi el după Reja. Ghilotina devenise actuală. Din nou. Dar cu adevărat. Şi s-a ivit Mića. Mića locuia în aceeaşi casă, la etajul patru al clădirii din curte. Veković îl cunoştea aşa cum îi cunoştea, mai mult sau mai puţin, pe toţi locatarii. Îl întîlnea pe culoar sau în faţa liftului. Mića îl saluta respectuos, cu politeţă, şi atîta tot.

— Bună ziua.

— Bună ziua.

Un tînăr ca oricare tînăr. De fapt, era încă un puşti. Un licean.

Dar în epoca aceea, cea mai întunecată din viaţa lui Veković, Mića i-a adus într-o bună zi un caieţel cu primele versuri ale unui prieten de-al lui. Prietenul se numea Raka. Şi după ce, privindu-l în ochi cu un respect plin de curiozitate, Mića i-a spus că Raka se sfia să-i aducă poeziile, aşa că o făcuse el, îl rugase pe Veković să le citească şi să-şi spună părerea despre ele. El, Mića, socotea că nu sînt bune, dar era conştient că nu se pricepe la poezii.

Veković le citise. Nişte poezioare obişnuite. Dar îi spusese lui Mića, după două-trei zile, că i-ar face plăcere să-l cunoască pe Raka. Mića i-l adusese a doua zi, şi Veković îi făcuse tînărului poet cîteva complimente

din cele care nu angajează cu nimic. „Talent, cred că ai, dar versurile astea, deşi interesante şi scrise cu talent vădit, sînt totuşi atît de tineresc nedefinite, încît îmi e într-adevăr cu neputinţă să te sfătuiesc dacă să continui sau nu. Oricum, mai încearcă." Aceasta era formula cu care scăpa Veković din impasul în care îl aducea adesea faima lui de poet cu prestigiu şi de om bun, cu inima deschisă faţă de începători.

De fapt, aşa şi era el faţă de toţi poeţii tineri. Poate din umor. Amabilitatea, chiar şi cînd e vizibil convenţională, satisfăcea ambele părţi, nu obligă, şi cere totodată mai puţin timp decît asprimea numită sinceritate, care este adesea mai mult o urmare a rezistenţei fireşti a majorităţii faţă de oamenii înzestraţi, decît o expresie a dragostei de adevăr. Asta nu înseamnă că Veković lua în serios jumătăţile de complimente pe care le rostea. Dacă ele nu foloseau la nimic, apoi nici nu dăunau cu nimic, şi, pe de altă parte, conveneau. Iar în puterea salvatoare a intervenţiilor chirurgicale făcute de pe aşa zisa poziţie morală, cum numeau dogmaticii şi mizantropii grosolăniile lor vădit deficitare sub raport moral şi intelectual, Veković, într-adevăr, nu credea. Ar fi fost dăunătoare ambelor părţi. Cîteva vorbe fără importanţă, rostite cu amabilitate, îl scăpau de animozităţi fără rost, de invidie, de discuţii şi de polemicile atît de dese în mediul nostru, la care el nu ţinuse niciodată să participe. Şi-apoi, cînd e vorba de poeţi foarte tineri, ar fi într-adevăr greu de spus, luînd ca bază bîiguiala primelor strofe, ce fel de talent începe să se elibereze de cătuşele clişeelor şi de chinurile cuvintelor care nu îngăduie aproape nimănui să se înalţe pînă la poezie de la primul fîlfîit de aripi.

De fapt, Veković reuşea ca şi în aceste prime opere ale generaţiei de poeţi din fiecare primăvară să descopere presimţirile noului şi, adeseori, cîte o vibraţie, o intonaţie sau numai un accent, descoperite în vreun text care la prima vedere părea lipsit de har, îl ajuta să-şi croiască el însuşi drum spre nou, servindu-i ca trambulină pentru descoperirea unor motive încă necunoscute şi a unor melodii care, prelucrate de el, izbuteau să

exprime pulsarea actualității însăși a vieții ; pentru redescoperirea unicului motiv poetic etern, a ceea ce abia urma să vină, a ceea ce era în devenire. Tinerii, fără să-și dea seama, poartă în ei și nu le e greu să dea la iveală tocmai lucrul acesta. Dar problema e : cum ? În mare parte cu stîngăcie, neconvingător, fără har. Dar asta nu-l împiedica pe Vekovič să observe esența și să o folosească.

De cîte nu se folosise el !

O privire aruncată spre stradă, spre o vitrină, o firmă, un profil, un fel de a merge, două-trei cuvinte prinse din zbor îi erau suficiente uneori pentru a nimeri și sparge nucleul atomic al inspirației lui, declanșînd lanțul infinit al exploziilor, care, desfăcut în verigi, împerechea pretextele acestea cu femela lăuntrică a setei de creație. Culoarea cerului, siluetele frunzișului copacilor, un gînd găsit pe fila unei cărți deschise la întîmplare, primii pași ai unui copil, într-un parc... toate îl fecundau, punîndu-l pe muncă. Și de fiecare dată, prins de inevitabilitatea aceasta a muncii, în ciuda unei permanente neliniști metafizice și a crizei de conștiință, în ciuda corozivității umorului cu care se apăra de tragicul respirației și de viața pe care o accepta pierdută în negurile galaxiei (de ce se înfrumusețea și acum pe sine ?) trebuia să fie un virtuos ca să se poată feri de acidul lipsei de respect față de sine, dar și de pierderea timpului prin întîlniri de prisos, prin discuții de prisos, și prin alte obligații sociale.

Totuși, Vekovič reușea într-o măsură să renunțe la societate, să se retragă cu sine.

Și asta nu-i puțin lucru pentru cine cunoaște spiritul de apropiere și cordialitate superficială al belgrădenilor dispuși la pălăvrăgeli politice, la repetarea ultimelor știri și la bîrfeli umflate, firește, cu cea mai bună intenție. Fiindcă își interzisese mult timp orice urmă de interes față de politică și de tot ce i-ar fi putut preocupa pe cei din preajma lui, prietenii observaseră primii că e plictisitor și începuseră să-l evite. Nu-l acuzau însă că ar fi devenit înfumurat, spuneau doar : „S-a luat cu munca, nu mai e nimic de făcut cu el !“ sau : „Parcă n-ar

fi sîrb !" sau : „S-a făcut neamț sadea". El îi saluta, iar ei îi răspundeau la salut și treceau, grăbind pasul. După un timp, nu mai venea nimeni pe la el să-i povestească ultimele noutăți. Cine ar fi fost nebun ca, după aceea, Vekovič să-l omoare cu dactili, cu iambi și nu mai știu cu ce încă, și să-i citească din Mallarmé !

La începutul echivocei lui curse poetice după viață, acum vreo treizeci de ani, ba chiar și mai apoi, acum vreo douăzeci de ani (totdeauna e un început), era asaltat mai ales de politicieni, niște rude depărtate de-ale lui, vechi susținători ai Obrenovicilor, deveniți acum, prin forța împrejurărilor, democrați de-ai lui nenea-Ljuba. Ei încercaseră să-i atîțe interesul pentru politică ; îi aminteau despre taică-său, om gospodar și liberal, ba pînă la urmă îi vorbeau chiar și de occidentalismul comun al Obrenovicilor, în opoziție cu rusofilismul lui Pašić. Dar nici contradicția aceasta mumificată prin tardivitatea cu care abia în secolul al douăzecelea începuse să reacționeze la stimulii intelectuali ai secolului al nouăsprezecelea, nu izbutise să-l însenineze. Pe vremea aceea, Vekovič agrea ideea unității iugoslave, ca, de altfel, tot tineretul sîrb de atunci ; dar nici înainte, și nici după atentatul din 1903, el nu se evidențiase în rîndurile zgomotoase și pitorești ale acestuia. Tucović nu se interesa de poeți, iar incursiunile pozitiviste ale lui Skerlić în domeniul poeziei, pe lîngă amuzicalitatea acestui personaj, altminteri talentat și ager la minte, dădeau la iveală și tendințele lui de a pune Pegasului sîrb, abia pe jumătate eliberat, precum și celor care îl călăreau, vechea zăbală a noii teologii radicale, moderat progresiste. Deși în Vekovič nu se rupseseră firele simțirii și ale iubirii de țară, deși în esență rămăsese și republican și socialist, după războaie, obosit, dezamăgit și sceptic, totul îl invita să se izoleze iar și să se depărteze de societate, cu atît mai mult cu cît se cereau recuperați *Anii pierduți* între 1912 și 1918. Valurile speranței, care după Revoluția rusă îi stropiseră cu picăturile lor pe ostași, fuseseră înăbușite de fanfarele victoriei sîrbo-senegaleze, de transformarea în bani a spiritului de la Salonic, de scandaluri, afaceri de tot felul, delațiuni, corupție, de manifestările tot mai agresive ale ca-

marilei palatului, de scîrba care îl cuprinsese încă de acolo, din Corfu, unde rușinea, încă sîngerîndă și proaspătă, începuse să fie retopită în legendă și în mit eroic și apoi comercializată *en gros* sub firma istoricei bătălii de la Kosovo ; iar corespondența cu Supil, procesul lui Apis, împușcarea voluntarilor, croați și sloveni mai ales, de către Hadžić, acolo, în Crimeea, toate acestea și încă multe altele asemănătoare, date pe jumătate uitării, contribuiseră ca entuziasmul lui revoluționar să se răcească în fața realității crude și brutale din Serbia, făcuseră ca omului de treizeci și trei de ani care era el, demobilizat și obosit, să-i fie interzise iluziile. Dacă ar mai fi avut douăzeci de ani ar fi devenit din nou pesimist, sinucigaș. Sau, atras de cîmpul gravitațional al revoluției, ar fi renunțat pentru totdeauna să mai scrie poezii. Așa, prea matur pentru a se mai entuziasma (în sens întunecat sau senin) fără a cumpăni lucrurile pînă la capăt, neputînd să mai acorde creditul său celor rămași în viață din generația lui, care vînau intervenții, bani și concesii agrare, se adîncise în muncă. Muncă aprigă ! Singura posibilitate pentru a putea trăi fără scîrbă. Își făcuse un nume iar rudele începuseră din nou să tabere pe el cu poveștile lor despre țigănia Karageorgevicilor care, frate dragă, ne distrug, pur și simplu — ne duc de rîpă. Toți aceștia îi călcau pe nervi.

Dar rudele încetaseră apoi să-l mai viziteze și el scăpase de mult de oftaturile lor după regina Natalija, după capul limpede al cneazului Miloš, după domnia aleasă a regelui Milan care, frate dragă, a fost un rege și un domn adevărat, nu un curelar și un cămătar ca salamandra asta prefăcută și perfidă.

Iar el lucra. Și făcea dragoste.

După aceea, Reja se aruncase de la etajul trei. Și din nou îi pierise pofta de muncă. Disperarea și Postul de radio al libertății, Ana, Mića.

Și Mića vorbea despre politică. Dar erau alte timpuri, țara — din nou amenințată, iar tinerii între timp se debalcanizaseră și, rămînînd patrioți, deveniseră europeni, adevărați revoluționari, curați și exigenți față de ei înșiși.

Cînd Mića intrase în camera lui de lucru, după cincisprezece ani de liniște, Veković simțise suflul timpurilor noi, simțise suflul realizatorilor ghilotinei sale. Nu pentru omenire. Numai pentru ce era mort în ea.

Dar pe atunci începuse deja să se surprindă citind pînă și telegramele de pe prima pagină a ziarelor. Nu-l mai interesau numai emisiunile de radio. Iată ce devenise cu anii și cu vremea nihilismul lui. (Nu minți ! Tu n-ai fost niciodată nihilist.) Comentariile asupra situației, veștile de pe fronturile deschise deja pe meleaguri depărtate ale lumii, istorisirile fugarilor din lagăre întîlniți la Reja, toate cruzimile astea îl nelinișteau într-un anumit fel, fără să știe de ce se temea de ele, căci nu-l amenințau personal, nici direct, nici indirect. Apăra oare cu anticipație amintirea Rejei ? Pe dracu ! Începuse să se teamă pentru țară și pentru lume încă înainte ca Reja să se fi sinucis. Nu putea, pur și simplu, să nu se revolte împotriva barbariei reînviate care, amenințînd toți oamenii, amenințîndu-l deci și pe el, îi scotea la iveală valoarea neașteptată a vieții. Punea viața în valoare. Pînă atunci, negînd-o, el dăduse atenție numai negării, fără să se gîndească la faptul că și viața are cel puțin tot atîta valoare cît negarea ei ; căci viața e negată doar atîta timp cît e trăită și din neacceptarea ei, cel puțin în forma în care este, se naște îndemnul la schimbare, la revoltă, la revoluție. Iar acestea, ca prin minune, restituie vieții conținutul pierdut, și fac din ea un bun la care țin acum nu numai de dragul meu și al vieții mele personale. Exist nu numai pentru că pot să-mi închipui și o viață mai frumoasă decît cea de acum, ci și pentru că în fața barbariei pot s-o apăr pe aceasta pe care o vreau mai dreaptă. Căci apărînd-o în clipa de primejdie, deși în mod practic lupt pentru ea, așa cum este, doresc, în același timp, ca ea să fie altfel. Ceea ce înseamnă că înțeleg că rădăcina frumuseții se află numai în existența care e un curent fix, clipa de acum, dar și speranța că cea care vine va fi mai frumoasă, dacă izbutesc s-o fac mai bună pe aceasta care se duce. Și că frumusețea deplină se află în posibilitatea aceasta desfăcută în două a consternării, ea însăși fiind și revolta care o neagă, și apoi,

negată, o sileşte să fie ce vrea omul. Iar omul, atribuind la toate un scop, angajează cu ajutorul principiului finalităţii curentul fix şi stabileşte sarcini precise părţii lui variabile. Toate astea, în raport cu gustul epocii. Şi cu al său propriu. Fiecare om, după refracţia gustului său personal şi prin prisma epocii.

Bine, dar a trăi aici înseamnă mai ales a fi singur. După al cui gust să mi-l verific pe al meu ? După reacţionarismul colegilor mei de la academie ? După principiile vîndute ale cunoscuţilor mei, după confuzia şi stupizeniile rudelor mele care erau „cinstite" fiindcă nu vroia nimeni să le cumpere convingerile ? Erau care oameni provincialii ăştia spirituali de formaţie obrenoviciano-karageorgeviciană ?

Chiar şi după sondajele făcute din cînd în cînd, mi se părea că la noi toţi sînt aşa. Atunci a apărut Mića.

În el am simţit din prima clipă tensiunea aceea interioară, care mă făcea şi pe mine să fiu ceea ce sînt. Ca măgarii răpciugoşi care se recunosc unul pe altul după miros, aşa am recunoscut şi eu într-însul un revoltat. Primul lucru pe care mi l-a spus auzind amabilităţile mele anemice în legătură cu poeziile lui Raka, au fost următoarele cuvinte rostite răspicat :

„Nu-i spuneţi aşa".

— Dar cum ? am întrebat eu. Cum să-i spun ?

— Spuneţi-i deschis : amice, n-ai talent şi lasă-te păgubaş ! El e comunist. Trebuie să ştie să suporte loviturile.

În cuvintele „trebuie să ştie să suporte loviturile" se afla şi mîndrie şi protest, şi disperare şi fericire, şi voinţă şi nelinişte, şi durere sinucigaşă şi plăcere masochistă. În ciuda calmului cu care le rostise şi în ciuda zîmbetului cu care le însoţise, în cuvintele acestea şi în cel ce le spusese se afla, cel puţin pentru mine, atîta disperare stăpînită încît m-am gîndit imediat : iată omul de care am nevoie ; el a transformat veninul vieţii într-un leac împotriva muşcăturilor de şarpe cu care existenţa îl atacă pe om, iar muşcăturile acestea mortale îl îmboldesc să se împotrivească neantului în singurul mod cu putinţă — prin creaţie.

Creație a ce ?

A tot ce există.

Creație a artei, atunci cînd e vorba de un artist. Dar nu-i vorba numai de artiști. Mića nu era un artist. Era un creator al vieții.

Veković continuă să-și scrie în cap *Scrisoarea către tovarăși*, stînd mai departe întins pe pat :

„M-am aruncat ca un flămînd asupra lui. Vă puteți da seama și singuri. Un comunist tînăr. Lucrul acesta l-am aflat curînd de la el. De fapt, mai întîi am înțeles și n-am aflat decît după ce i-am dat să înțeleagă că sînt gata să-l ajut, adică să ajut lupta lui, punîndu-i din cînd în cînd la dispoziție locuința mea.

Că sînt un luptător, nu numai împotriva tuturor formelor morții (iar una din formele acestea e și consimțămîntul docil de a trăi fără să opui rezistență, lăsîndu-te în voia curenților) asta știam. În asalt în timpul războiului mă simțisem totdeauna ca peștele în apă. Pericolele la care mă expuneam împrumutîndu-i lui Mića mașina mea de scris și locuința, mă îmboldeau la muncă. Am început din nou să scriu. Se terminase cu disperarea pasivă care mă chinuise după sinuciderea Rejei. La fel ca Ana, și ca noul val al versurilor, mă lumina pe vremea aceea și Mića, noua prospețime a pericolului.

Îl studiam. Îl atrăgeam la mine ca să discut cu el. Eu eram prudent, el era prudent, ca toți luptătorii. Nu mă înșelasem. Mića era din rasa mea. Afirmația asta o să sune poate neconvingător pentru toți cei care ne cunosc, pe el și pe mine. După înfățișare, după sfera intereselor, după felul inteligenței, după cultură, eram deosebiți. Dar porniserăm amîndoi de la neacceptarea comună a unei vieți pe care n-am fecundat-o noi înșine. Timpul, specificitatea talentului meu și toate celelalte au făcut ca drumurile noastre să descrie mereu arcuri spre stînga și spre dreapta drumului bătătorit. Rog să nu fie luate aici în sens politic cuvintele stînga și dreapta ; aș fi putut spune în sus și în jos față de drumul croit, și-ar fi fost totuna. Esențial e altceva.

Neacceptarea. Poate că niște stări afective sau niște motive de ordin familial, sau niște experiențe sîngeroase

diferite de ale mele îl îndrumaseră pe Mića, sortit dinainte revoltei, spre cîmpul de luptă politic. Asta e mai puţin important decît suflul tragic pe care l-a adus cu el şi pe această jalnică scenă, decît seriozitatea cu care se hotărîse să fie el însuşi „un om nou, încă de pe acum, cînd un asemenea om de fapt nici nu există, şi cînd e aproape imposibil să existe".

Vroia să fie ce nu e posibil. Vedeţi ? Mića, un comunist al imposibilului. Un om care avea să fie pînă la ultima limită, după cum spunea, un luptător „pentru idealurile Uniunii Tineretului".

Am mai spus, era ceva tragic sub zîmbetul senin care nu i-ar fi plutit pe buze dacă el n-ar fi fost senin. Dar el era senin fiindcă un luptător tînăr e un om senin. Sarea aceasta tragică dădea gust pînă şi celor mai plictisitoare terciuri pe care mi le servea drept convingerile lui. Erau nişte lozinci. Dar mai erau în acelaşi timp şi elemente ale sistemului său vascular. Chiar şi atunci cînd vorbea cît se poate de superficial şi cît se poate de puritan, apăreau ici colo cîte un cuvînt, cîte un gînd, cîte o interpretare sau măcar cîte un accent, care vădeau autenticitatea, dar şi ceva mai esenţial, nihilismul tragic al acestui creator „al viitoarei lumi a libertăţii, adevărului, frumuseţii". Sînt cuvintele lui.

Să încep cu frumuseţea. Ea nu există, dar va veni. Libertatea, şi ea, fireşte, abia trebuie să vină. Şi adevărul — la fel. Şi viaţa. Căci asta nu e viaţă.

Asta. Asta era şi el.

Fără o fată. Fără iubire. Fără nici un fel de bucurie tinerească.

Singura satisfacţie, lupta. Singura bucurie, să devină el însuşi un instrument cît mai util al luptei.

Recunosc, refuzul meu n-a avut niciodată gustul acesta sec, de pustietate. Poate fiindcă scriam poezii, care sînt una din libertăţile de pe acum libere. Deci, încă de acum vii. Măcar prin ceea ce e viu în ele : prin iubire. Şi prin încă ceva. Dar asta e slăbiciunea mea. Condiţionată poate de relativismul meu artistoid. N-are a face. Slăbiciunea aceasta se numeşte : femeia.

În virtutea nevoii sale de a crea, Mića îmbogăţea viitorul dar sărăcea prezentul, în care s-ar fi mişcat nu-

mai ca un om care dărîmă, dacă nu s-ar fi clădit încă de pe acum pe sine ca pe un om al viitorului.

Observaţi contradicţia ? Mića o simţise în cîteva din aspectele ei tactice, dar nu şi în cele strategice. El înţelesese că adevărul nu poate ţine pasul cu conspiraţia al cărei cîmp gravitaţional se întinde de la duşmani pînă la toţi tovarăşii neangajaţi într-o sarcină anumită. Făureşti din tine un om nou, iubitor al adevărului, dar eşti nevoit, în aceste condiţii de luptă, să minţi la fiecare pas. Dificultatea constă în faptul că, cu vremea, devine aproape imposibil să mai deosebeşti clar minciuna necesară de minciuna inutilă. Acum, ceva e necesar. Dar după două minute nu-i obligator să mai fie. Zece minute mai tîrziu, nici n-a fost. În definitiv, toate circumstanţele acestea ale luptei le cunoaşteţi şi singuri, mai concret decît mine.

Dar asta nu e totul. Mai există şi problema libertăţii, problemă care lui Mića i se părea un proces contradictoriu : ca să apăr de tiranie, la un moment dat, libertatea pe care o doresc, sînt nevoit să o îngustez pînă la suprimare temporară. Şi despre asta am discutat ieri.

Dar despre dezacordul nostru voi vorbi mai tîrziu.

Să luăm, de pildă, iubirea. După Mića, omul viitorului e şi omul iubirii. Problema e însă cum să iubeşti astăzi, cînd necesitatea luptei veghează cu gelozie şi reclamă pentru sine fiecare clipă. Inclusiv clipa pe care am dedica-o iubirii.

Nu e de mirare că, în conştiinţa unui om ca Mića, ea poate căpăta aspectul unei dezertări, împotriva căreia trebuie să lupţi.

Şi el lupta.

Aţi fost în camera mea şi aţi văzut portretul Anei, în golul de sub arcul de triumf al raftului cu cărţi. Despre iubire, am început să discut cu Mića acum vreo doi ani. Privindu-l cu atenţie, am observat că de cîte ori mă repetam (limbuţilor li se întîmplă asta mai des), ochii lui se lipeau de faţa Anei. N-am de gînd să mă laud că aş avea cine ştie ce spirit de observaţie, mai ales că ştiţi ce opacitate voită acoperă faţa lui Mića. Astăzi, ea e aşa fără nici un efort. Expresia lui veşnic senină, dar serioasă şi accesibilă, e rezultatul unor exerciţii făcute

cu multă răbdare. Gîndind, pe bună dreptate, că fața unui ilegalist trebuie să dezinformeze, fiindcă e mereu înconjurat de dușmanii reali sau potențiali ai adevărului, el și-a transformat fața într-o enigmă de nedezlegat.

Dar, în ciuda abilității cu care mima, în această împrejurare îl trăda însăși fixitatea privirii. Mirko, de pildă, privea coperțile dungate ale cărților, deși era clar că nu le va citi. Portretul l-a privit o dată, de două ori, și-a spus :

— E frumos !

Și nu numai Mirko. Nici alții nu-și aținteau ochii pe portret cînd nu se uitau la mine. Doar Mića își îndrepta întotdeauna privirea spre Ana. Vedeam limpede. Îi plăcea portretul. Adică Ana. Dar fiindcă știam ce își interzicea el, mi-am îngăduit să grăbesc indirect iubirea care începuse să încolțească și de care, fiindcă n-o aștepta, el probabil că era inconștient. Făceam aceasta prudent, indirect. O dată am adus vorba despre pictură, despre artistul care pictase capodopera aceea. Despre model n-am spus o vorbă, așteptînd să întrebe el primul. Nici pînă în ziua de azi n-a făcut-o.

Asta m-a amuzat. La un moment dat, recunosc, am și simțit dorința să-i fac cunoștință cu Ana. Aș fi făcut în așa fel încît întîlnirea să pară întîmplătoare, nearanjată. Un timp, vrînd să văd ce ecou ar avea la Ana, am început să-i povestesc ei despre Mića. L-am numit Căluțul ielelor. Pe ea a început s-o intereseze atît de mult încît, curînd, am încetat jocul. Interesul a rămas același, de ambele părți. Dar nu s-au cunoscut.

Da !

În fine ! Există aici și unele lucruri personale care socot că nu și-ar avea locul în scrisoarea de față. Poate că despre ele am să vorbesc altădată. Sau mai tîrziu. Pînă una alta, aș reveni la dezacordul dintre noi.

Astăzi după amiază am avut destule motive de mîhnire. Spre seară a venit Mića și mi-a spus oarecum brusc că ucisese un soldat german. La urma urmelor, de ce au venit nemții aici ? Ca să fie uciși. În condițiile de acum, e ceva firesc. Nu m-a tulburat de loc. Ba chiar, trebuie să recunosc, m-a bucurat într-o anumită măsură. Am

ajuns să ne bucure veştile despre uciderea duşmanului, să ne bucure sincer, fără pic de scrupule şi nevralgii morale. Curînd însă, am trecut la tema principală. Astăzi se vorbeşte despre ucidere cum se vorbea înainte de război despre timpul frumos. Într-o doară. Ca preludiu la discuţiile celelalte. Iar Mića a început *in medias res*, spunînd că, pe cît se pare, veţi renunţa să mă treceţi în teritoriul liber, fiindcă sînt nedemn, şi sînt nedemn din cauza întîmplării cu spălătoreasa. Despre întîmplarea asta am mai pomenit. Şi n-o să mai revin. E prea lipsită de importanţă. Nu numai pentru mine. Şi pentru Mića, dacă nu m-am înşelat cumva. A înţeles şi el, pe cît părea, în ciuda interpretării aproape paranoic-delirante pe care a dat-o mărunţişului acestuia, că nu faptul în sine ar prezenta vreun pericol pentru luptă, ci importanţa exagerată care i s-ar putea da, ţinînd seama mai mult de urmările posibile. Tot discutînd, ne-am pomenit pînă la urmă pe poziţii opuse, aproape duşmane. M-a făcut mincinos, anarhist, mic-burghez. La un moment dat, aproape că am plîns. Iar ca să mă apăr, fiindcă fusesem provocat, am spus şi eu lucruri pe care nu le gîndeam sau, chiar dacă le-aş fi gîndit, în alte condiţii nu le-aş fi spus, firește, deşi Mića a rămas tot timpul senin şi, cu cît discuţia noastră se apropia de sfîrşit, devenea mai liniştit, mai calm, dar şi mai rece..."

Veković încetă să-şi mai scrie în gînd *Scrisoarea către tovarăşi*. Auzi vorbele lui Mića, de parcă acum le-ar fi rostit. Era sensul cuvintelor lui, nu cuvintele înseşi.

— Lupta şi desfrînarea nu pot face casă bună!

Veković îi vorbise despre tristeţea lui, despre iubirea nefericită care i-o pricinuise, despre sentimentul că acum devenise un lucru vechi, lepădat, netrebuitor nimănui. Îi spusese că spălătoreasa îi redase încrederea în propriile lui forţe, deşi rămăsese la fel de deznădăjduit. În definitiv, ea îl chemase prima. Să refuze, ar fi însemnat s-o jignească. Iar el nu poate să jignească femeile. El le iubeşte. Are impresia că toate există pentru el. Şi că totdeauna îl cheamă şi-l caută.

— Ce murdărie! spusese Mića. Pe mine nu mă priveşte cine a chemat primul. Am să le spun tovarăşilor,

ca să împiedic răul. Tu nu ştii ce rău aduce cu ea dezamăgirea.

— Ce rău, dacă fiecare om poate să dezamăgească ?

— Unui luptător nu-i este permis. Eu n-aş putea niciodată să dezamăgesc pe cineva care crede în mine. Nu din cauza orgoliului, ci a devotamentului meu. Valurile îndoielii încearcă să se infiltreze, caută o fisură prin care să pătrundă, să distrugă, să inunde. Îndoiala se află azi în serviciul duşmanului. Iar tu ia-i deschide fortăreţele teritoriului liber.

— De ce ? întrebase Veković. Fiindcă nu i-am spus spălătoresei că nu vreau ? Ştia răspunsul. Dar nu era numai cel pe care-l ştia.

— Tovarăşii au să-ţi judece vina după cum meriţi.

— Nu văd nici o vină.

— Cu atît mai rău.

— Oare poate fi învinovăţit cineva care e om şi care vrea să lupte, numai pentru că e om ? La asta se reduce vina mea. Luptînd, confirm că sînt om. Iar aici este vorba de om.

— Ţi-am spus : ai trădat iluziile pe care le-au putut avea oamenii, iluziile pe care partidul le-a şi avut cînd a venit în întîmpinarea cererii tale. Tu singur ai cerut să fii dus în teritoriul liber. Oare crezi că asta nu obligă ?

— Spui că am trădat iluziile pe care le-au putut avea oamenii. Dar ce sînt eu vinovat că oamenii pot să aibă idei copilăreşti despre luptători ?

— Eşti vinovat, ţi-o spun şi ţi-o repet : eşti vinovat. Dacă nu pentru altceva, atunci măcar fiindcă socoteşti copilăresc un lucru folositor luptei.

— Aşadar, eu care lupt, nu trebuie să fiu eu, ci ceea ce oamenii cred că ar trebui să fiu ! Şi minciuna asta copilărească trebuie socotită ca folositoare luptei ? Pentru ce luptăm ? Oare nu şi împotriva prejudecăţilor ?

— Firește.

— Deci, luptăm pentru adevăr. Şi pentru adevăr. Dar cine trebuie să lupte pentru adevăr, eu sau falsa iluzie pe care şi-o fac alţii despre mine ?

— Cei care, în esenţă, luptă totdeauna ! spuse Mića. Alţii.

— Dar ce sînt atunci eu, care lupt în realitate ?

— Un intermediar. Un instrument. O funcţie a viitorului. Un executant al intereselor de clasă.

— Dar clasa ? Ea nu-i făcută din oameni ?

— Poate. Dar eu fac parte din avangardă. Eu trebuie să văd mai departe, să ştiu mai multe, să ştiu să exist mai ucigător decît oamenii din clasa mea.

— Şi din cauza asta socoteşti că poţi să-i judeci pe cei pe care eşti chemat să-i asculţi ? Nu se poate.

— Astea sînt interesele noastre comune.

— Cine spune că sînt comune ? Tu ?

— Şi eu, dacă sînt un luptător, căruia interesele acestea îi sînt singurele bunuri.

— Mă uit la tine. Respiri. Organele îţi funcţionează. Creierul îţi gîndeşte. Trăieşti, ca şi mine.

— Dacă ne reducem la atît, ce deosebire ar mai exista între oricare om şi Hitler ? Pe noi nu ne defineşte faptul că trăim, ci *ceea ce vrem* de la viaţă. Şi *cum vrem*. Şi *cît* sîntem pregătiţi să dăruim luptei pentru viaţă, care va fi sîngele vieţii noastre de astăzi. Iată care e problema pentru cei ce făuresc istoria. Şi răspunsul dat constituie întreaga lor istorie. Un da, care înseamnă că-şi dăruiesc luptei tot timpul pe care îl au. Istoria nu e cerşetorul care bate la uşa mea de bogătaş ca să-i dau nişte rămăşiţe. Ea a pătruns în odăiţa mea goală, de proletar, cu uşile distruse, şi eu, în afară de viaţa mea goală, goală dar întreagă, n-am să-i ofer nimic altceva.

— Frumos spus, dar...

— Cei ce-şi împart timpul ca pe nişte sandviciuri, dăruindu-l tîrfelor publice sau particulare, dăruindu-l versurilor, cei ce-şi au orariul de lucru şi plimbările lor, rup cine ştie în cite deprinderi de sclav pagina zilei. Şi te mai miri că ei nu-i pot oferi istoriei decît marginile ? Iar pe marginile astea, precum ştii, nu se poate scrie mare lucru. Epoca de astăzi însă îţi cere să faci infinit de mult. Şi de repede. Fiindcă există sumedenie de oameni care dau numai marginile. Toată generaţia ta e aşa. N-aţi făcut ce puteaţi şi ce se cuvenea să faceţi. Treaba voastră. Dar e şi vina voastră. Trenul istoriei are destulă întîrziere faţă de gradul de maturitate al condiţiilor existente. Cînd fochiştii se dăruiesc acum cu totul cazanului cu

aburi, eşti obligat să faci şi tu asta, dacă vrei să mergi cu ei. Sau, dacă nu, rămîi aci, şi nu te agăţa de locomotivă. Asta e.

— Deci, în privinţa femeilor, nici gînd, niciodată ?

— Cînd ne vom opri.

— Istoria n-are staţii.

— Dar scop are ? Există poate şi ceva care se numeşte scopul final, nu-i aşa ?

— În spatele scopului final există cel infinit. Staţiile sînt categorii omeneşti. De pe locomotivă nu te poţi da jos. De acolo nu se coboară decît în mormînt. Iar în mormînt, numai viermii trăiesc şi se înmulţesc.

— Am să fiu vierme. În definitiv, asta şi sînt.

— Nici viermele revoluţiei nu se mulţumeşte numai să distrugă. Dacă rămînem la vierme, atunci, din perspectiva viitorului său, roaderea morţilor e o răfuială logică, istorică, o răfuială cu trecutul. Iar logica ta e mai puţin consecventă. O dată cu duşmanul te distrugi şi pe tine, o dată cu tine distrugi şi viaţa în numele căreia lupţi. Iar asta e imposibil.

— Lupta nici nu e decît o astfel de înţelepciune imposibilă...

Lui Veković îi părea că o să adoarmă.

De fapt, adormise de mult.

6

Duminică, martie, după miezul nopţii.

Ora două după miezul nopţii. Mića se ridică hotărît de la masa la care stătuse pînă atunci în întuneric şi se apropie de fereastra deschisă, aruncă o privire în strada neluminată, pustie, moartă. Apoi, închise încet fereastra, se dezbrăcă repede şi se culcă ; în noaptea aceea n-aveau să vină după el. N-avea nici un sens să-i mai aştepte. Pînă la şase putea fi liniştit ; mai bine să doarmă cîteva ore.

Dar toate se și petrecuseră. Chiar și ce abia urma să vină. Ce putea să mai aștepte din moment ce nimic nu era lăsat la întîmplare, pe seama posibilităților. O dată cu dimineața n-avea să mai răsară soarele de ieri, pe lume aveau să vină urmările evenimentelor care le cauzaseră, căsătorii străvechi, încheiate încă din leagăn. Căsătorii încheiate între copii, căsătorii greșit încheiate între părinți, cu copii greșit născuți pentru a naște noi greșeli. Și cine să răspundă dacă azi apar pe lume monștri cu două capete și cu cinci picioare? Cine să poarte răspunderea pentru viețiile din mîrțoagele acestea chircite? Se temea că totul fusese făcut și că nimic nu mai putea fi îmbunătățit, schimbat. Orice efort era zadarnic. George și Petar vor încerca să-l forțeze să facă ce vroiau ei. O să li se opună, nici vorbă, și prin asta avea să fie comisă o abatere fatală, de neiertat.

Era conștient că acolo va ajunge dacă li se va opune; și era conștient că nu putea să nu li se opună.

Iar după aceea? După aceea avea să se întîmple ce trebuia să se întîmple, ce era de pe acum întipărit în lanțurile care scot zimții soarelui de după deal; avea să se întîmple ce se întîmplase înainte de a se fi întîmplat: încălcarea disciplinei.

Plutea în aer. O și respira. Îi fierbea de pe acum în cap. Dacă ar fi putut să doarmă, măcar patru ore.

De obicei, patru ore de somn erau suficiente ca să-i spele de pe mușchi și de pe gînduri, la fel de roase de pericole, și ultima fărîmă a oboselii acumulată din belșug în decursul unei zile de eforturi, fugă, întîlniri, așteptare și acțiune. Dar cum să adoarmă? Fiecare crenguță desfrunzită a nervilor îi era cuprinsă de febră. Îl durea totul, de la măduva din oase pînă la cuvintele nerostite, rămase parcă în gît. Era conștient de inevitabilitatea a ceea ce urma să se întîmple, dar vroia să se împotrivească inevitabilității. Se înfiora, se necăjea și se zbuciuma, semănînd tot mai mult cu un tată, cu tatăl său.

Tatăl e cel ce nu doarme. Are doar griji și se frămîntă din cauza lor.

De pe patul tare, Mića privi în beznă, supărat pe sine, pe tovarăși și din nou pe sine, printre altele și din

cauză că descoperise asemănarea aceasta cu taică-său. Își dădea pentru prima oară seama de ea. Iar taică-său...

Destul cu gîndurile astea. Dar și cu împroșcarea cu noroi a lui Veković. Îi ajunge lui și ce este. Nu-i convine, firește, ce a fost, nici ce va fi, dar nu se simte de loc vinovat. A procedat just și punct.

Insomnie. Întuneric. Liniște.

Toate astea fiindcă îi spusese lui Veković că a ucis un soldat pe care nu l-a ucis. Greșise.

Greșise ?

Da de unde ! Siguranța lui compensează și insomnia și... tot. Dar o fi chiar așa sigur că Veković nu e... Da, e sigur. E trecut de ora două. Dar dacă au să sune acum ?

Mića își simți mușchii încordîndu-i-se, gata de salt. Dar se liniști repede. Și dacă sunau ? Și-ar fi înhățat hainele și, cît ai clipi, ar fi trecut prin pod și-ar fi ajuns pe terasă ; de pe terasă, ar fi sărit pe acoperișul casei vecine ; de acolo, ar fi coborît în podul ei, care e totdeauna deschis spre scări ; peste o clipă s-ar fi aflat în curte, apoi dincolo de gard, pe terenul viran plin cu dărîmături. E ușor de spus ! Ce ? se întrebă el. Din moment ce probase... Dar dacă și-au amînat vizita pentru dimineață ? Dacă au hotărît să nu-l aresteze imediat, dacă la început se vor mulțumi doar să-l urmărească ? Oricum, s-ar descurca. Pe stradă nu-i era frică. Scăpase de atîtea ori... Dar acum, era măcar sigur ? Dacă l-ar fi turnat bătrînul, agenții s-ar fi aflat de mult aici. Nu te mai amăgi, fii cinstit cu tine. Recunosc. Am greșit cînd l-am bănuit pe Veković. Punct. Nu punct. Cum de a putut să-l bănuiască ? De ce ? Dar cum să nu-l bănuiască după cele văzute cu ochii lui ?

Mića scrîșni ușor din dinți și se întoarse pe stînga. Gîndul nesuferit nu-l părăsea o clipă... Deodată săltă capul și ascultă încordat, dar cu speranță. Nu. Nimic. Dacă sunau, s-ar fi auzit clar. Acum un an, pretextînd că i se stricase soneria de la ușă, făcuse legătura între poartă și locuință. Cînd suna cineva jos, la portăreasă, suna și la el. Mulțumită legăturii aceleia el putea să doarmă liniștit acasă. Să doarmă ? Să se frămînte. Să aibă temeri. Totuși...

...Totuşi trebuie să fac ceva, nu mai suport să stau aşa, să stau culcat, să stau culcat...

Nu mai suporta să stea culcat, pradă neputincioasă a unui singur gînd. Dacă tot nu putea să doarmă, atunci măcar să iasă, ţîşnind din găoacea asta înăbuşitoare, să dea de aer curat, să ajungă la aer. Dar cum ? Abia e două şi douăzeci şi cinci. Nici să citească n-ar mai fi putut acum, de ostenit şi de nervos ce era. De fapt, nici n-aveau lumină. Curentul le fusese tăiat de mult, imediat după ocupaţie, fiindcă nu-şi plătiseră cota la Centrala electrică. Dacă s-ar scula din pat şi s-ar duce la taică-său, care nu dormea niciodată ?

Numai asta nu. Nici în ruptul capului. Bătrînul s-ar apuca imediat să-i reproşeze cutare şi cutare lucru sau l-ar măsura tăcut o oră, două, trei. Sau ar începe să plîngă amarnic şi să se tînguie senil de singurătate şi de vicisitudinile vieţii — avusese parte numai de dezamăgiri — să-i regrete pe morţi şi pe vii, pe toţi cei ce-l părăsiseră. Şi să se plîngă de fiu-său, de fiu-său. Chiar şi fiu-său se leapădă de el şi nimeni, nimeni nu-l iubeşte.

Iubeşte !

Mića se ridică brusc, sprijinindu-se cu cotul de perna subţire şi rămase aşa un timp, cu privirea pierdută în întuneric. Se ivise oare o mînă albă ? Nu. Nimic. Nici un fel de paşi ! Se lungi din nou pe pat, cu gînd să adoarmă.

Prostii ! Ce-ai vrea tu, moşule ? Iubire ! Dacă n-aveţi nevoie de ea...

În faţă îi apăru o clipă figura suptă a tatălui. Dar pieri imediat, ca să se ivească iar de undeva, imaterială, mărită de vreo zece ori şi contopită cu capul cărunt al lui Veković, pe un grumaz de taur. Mića mai mult simţi decît văzu pe ecranul întunericului culoarea feţei aceleia, uşor rumenită, ştearsă, ca mijlocul unei pastrame insuficient uscate. Şi se simţi din nou neputincios în faţa capului dublu, uriaş, roşiatic, apărut din apele beznei. Dar capul dispăru imediat, ca un val care se retrage, lăsînd ţărmul pustiu al conştiinţei punctat ici-colo cu vorbe îmbucătăţite, rupte, răzleţite, vorbe ce încetaseră să mai aibă vreo legătură între ele şi să se împreune în idei. Un gol. Un gol surd. Cît a durat acest feding ? Nu ştia...

Apoi gîndul reveni. La fel de nemotivat. Mića prinse clar și în întregime gîndul pe care-l gîndise și văzu oamenii murind zilnic în chinuri și arzînd zilnic în crematorii din ale căror coșuri scunde ieșea în dîre (simți chiar miroul dîrelor acelora) funinginea cu miros greu, apăsător, de oase și de visuri arse !

Nici gînd să mă duc la tata. Bătrînelul bolnav, nervos, asta și așteaptă : o victimă în fața căreia să se tînguie ore întregi pentru dragostea nerăsplătită față de fiu-său, față de fiu-său care nu-l iubește, față de fiu-său care umblă după cai verzi și n-are nici șapcă pe cap. Față de fiu-său care vrea mereu ceva, ceva interzis : imposibilul.

La atîta s-ar fi mărginit toată discuția lor : lacrimi, reproșuri.

Cum de nu înțelege moșul și cum de nu-i e rușine ? Ce-or fi avînd, în general, toți bătrînii ăștia ?

De, e o problemă, trebuie recunoscut !

Trebuie recunoscut, e o problemă pentru ordinea de zi a zilelor acestora, pentru astăzi și mîine. Mîine, la opt, au ședință. Petar, George și el, Mića. Numai ei trei, dar cumplit de izolați, fără legături cu forul superior. Aici e nenorocirea.

Un singur lucru îl oprea să se întoarcă cu toată forța asupra lui însuși, să-și arunce cele mai groaznice acuzații : sentimentul că avea dreptate, că în ciuda a tot ce e rațional și posibil, el trebuie să obțină din cele două voturi măcar unu, dacă nu pe amîndouă. Altfel... altfel totul o să se ducă dracului.

Pe George nu-l putea atrage de partea lui. Știa. Dar pe Petar ?

Nici pe el. Ce-i rămînea de făcut atunci ? Să cedeze ?

Știa că orice s-ar întîmpla, el n-o să se supună majorității. Petar o să devină brusc, fără ocoluri, înțepător, ironic, rău. Tocmai fiindcă o să înțeleagă mai bine decît George valoarea îndoielnică a majorității căreia Mića n-o să i se supună, va fi mai nerăbdător, va dori ca printr-o asprime exagerată să-l împingă cît mai repede pe Mića spre hotarul de după care nu mai există putință de întoarcere. Încă de ieri încercase să-i aranjeze forțat o încălcare artificială a centralismului democratic.

Dar să-l scuze Petar ! Nici un centralism democratic de felul ăsta şi nici un pumnal scos de după cingătoarea unei astfel de majorităţi n-o să-l forţeze să spună că e alb cînd e negru. Ce mai luptător aş fi, adică ce mai lepădătură aş fi, dacă, negînd ce am văzut cu ochii mei, aş participa la trecerea în teritoriul liber a unui om nedemn de lucrul acesta, absolut nedemn, chiar dacă se poate spune destul de sigur că nu-i nici palavragiu, nici provocator... La urma urmei, nici înainte nu era prea serios convins de asta, dar „bănuiala sănătoasă este o condiţie pentru desfăşurarea cu succes a muncii ilegale". Lenin. Văzuse totul cu ochii lui. Într-o asemenea situaţie, punerea la vot nu mai avea nici o valoare...

Ce era de făcut ? La vot, fusese de pe acum înfrînt şi lucrurile îi erau clare : da sau nu ; să primească hotărîrea majorităţii sau să n-o primească. O a treia cale nu exista. Chiar dacă situaţia ar fi fost mai gravă decît era. Totul era mai grav decît i se părea lui. Dar o a treia cale nu exista. Ba exista. Dacă îl găsea pe Beća. Sau dacă stabilea legătura prin curier...

Cine ştie, poate că totul n-o fi atît de negru pe cît pare. Poate că şi fără ei ar putea găsi o soluţie, dacă n-ar fi atît de obosit.

Îl durea capul. Gîndurile i se încîlceau.

Dacă ar fi putut să adoarmă, să viseze ceva frumos, care să-l calmeze, să-l împrospăteze. Cît mai repede.

Nu. Nu. El nu visa niciodată. Sau foarte rar. Dar şi atunci nu reţinea nimic.

Fireşte, i se întîmpla şi lui, rar, foarte rar, să întrezărească ceva asemănător cu visul, în fracţiunea aceea de secundă care nu mai e somn, dar nu e încă nici realitate, într-un moment care dispărea mai fulgerător decît toate celelalte. Privindu-l cum se pierdea în josul apei tulburi şi înceţoşate a lumii interzise, rămînea indiferent cînd zărea uneori (şi asta i se întîmpla), bustul acela fremătînd, mîna aceea diafană care-i făcea semn de pe pluta visului înainte de a se scufunda în uitare. Dar niciodată încă, niciodată nu se surprinsese după aceea gîndind la fluturarea aceea feminină, regretînd-o, dorind să şi-o întipărească în minte, să o continue... Nici chiar atunci cînd,

acasă la Veković, vorbind cu acesta, privea portretul fetei din golul dintre rafturi.

Mića își puse mîinile sub obrazul mai cald decît ele, pe puful încă moale și gingaș de pe obraz; închise ochii și se gîndi că, dacă va adormi imediat, mîine se va trezi proaspăt, îndrăzneț, lucid. Mîine avea să fie o zi grea...

Dar era groaznic de obosit. Nu izbutea să adoarmă și gîndurile începuseră să i se poticnească, fără nici un fel de control. Îl năpădeau grămadă, din niște unghere în care nu privise niciodată. Abisurile acestor gînduri nu prezentau nici un interes pentru singurul lucru care îl preocupa; dar trebuia neapărat să se odihnească acum. La ce se gîndea adineaori? Da, cîteodată visa ceva absolut fără nici o legătură cu întreaga lui ființă. Fata aceea din tablou, fiica adoptivă a lui Veković, pe care o văzuse aievea acum cîteva zile, era de o sută de ori mai frumoasă decît în tablou, deși și în tablou era minunată. De doi ani, de cînd o descoperise în golul dintre rafturile cu cărți, o privise numai ca pe un ideal de frumusețe feminină. Iar de trei zile încoace știa că frumusețea aceea era o fată vie, o fată cu care se putea discuta, plimba, și dezerta. Și asta îl chinuia, de asemenea. Posibilitatea de a o cunoaște.

Nu el. În nici un caz el. În nici un caz. Poimîine, el o să plece. Nu. Mîine.

E un noroc. Și după ce-o să plece, au să înceteze și întîlnirile din vis.

El le ura. Se repetau, erau plictisitoare și, încă din somn, Mića abia aștepta să se trezească. Într-adevăr.

Căutase prea mult timp să se deprindă cu idealul eroului, își formase prea mult timp stilul de viață și caracterul după idealul acesta, ca să se tînguie acum că la lumina zilei nu ajunsese pînă la el nimic din luciul mat al coapselor ei lîngă care, poate și cînd nu știa că e o ființă vie, își petrecuse visînd cîte una din cele patru ore pe noapte ale odihnei lui. Să fie un avantaj însușirea de a nu ține minte visele?

L-ar fi supărat dacă i-ar fi pătruns vreodată în conștiința pe care nici oboseala nu i-o încețoșa, sentimentul concret al slăbiciunii acesteia. Ce s-ar fi întîmplat la ședințe, sau în vreo acțiune, cu scînteile meteorice îm-

prăştiate de pe bolta ochilor ei migdalaţi, dacă s-ar fi deschis deodată, fără veste, deasupra lui ? Ce s-ar fi făcut cu dorul care l-ar fi cuprins deodată, în afara ordinei de zi, după parfumurile amețitoare şi seducătoare ? Ce s-ar întîmpla cu tristeţea din cauza gingăşiei ei încă neîntipărită în minte, necunoscută încă ?

Cu siguranţă că e mai bine aşa. Revolverul nu i-a tremurat încă niciodată în mînă de cîte ori a sărit din adăpost, cu agilitate de atentator, şi a început să tragă ; atenţia nu i s-a rătăcit niciodată, la nici o şedinţă. La nici o şedinţă... Nici... o... şed...

Am să adorm ! se gîndi el simţind cum firul conştiinţei se subţiază, se îngustează, se înceţoşează, se întrerupe şi continuă altfel. Ştia că şi de data aceasta dorise să-şi întipărească în minte clipa trecerii de la starea de veghe la somn şi că şi acum, ca şi în alte dăţi, nu izbutise s-o facă. Amăgire !...

7

Duminică, martie, după miezul nopţii.

Nu ! se gîndi deodată Veković. Nu e o amăgire. Serbia e o creastă pustie pe planeta moartă, moartă ca luna, fără nimeni viu. Oraşele — dărîmate. Satele — arse. Dar mai există, totuşi, ici-colo, oraşe şi sate cruţate de soartă, distruse numai pe jumătate, ba chiar şi librării, pline cu cărţi. Secolele trec. Au trecut secole. Şi iată că într-o bună zi, un grup de oameni, veniţi de undeva, din univers, năvălesc pe colţişorul acesta pustiit al pămîntului. Oameni de ştiinţă ? Misionari ? Aventurieri ? Desperados ? Pescuitori de perle ? Şi iată-i la Belgrad. Ca din întîmplare, ei intră în locuinţa lui. Iar el se află altundeva, în locuinţa asta, dar mort, neputincios, fără trup, doar simţurile dematerializate mai transmit impulsurile în conştiinţa care pîlpîie invizibil în întuneric. Grupul de oameni intrat acum cu felinare şi strigăte nu poate să-l vadă. El, într-adevăr, nici nu mai există. Şi ei se apropie liniştiţi

de rafturi, răscolesc indiferenți cărțile și dau cu ochii de cele douăsprezece volume de poezii ale lui, legate în safian roșu. Le întorc pe toate părțile, le privesc cu atenție, nu înțeleg nimic, nu pricep nimic, și le aruncă pe dușumea. Iar el, care îi vede fără să fie văzut, ar vrea să le spună : „Hei ! Nu-mi aruncați cărțile. Sînt poeziile mele... În ele e toată viața mea."

Dar ce înseamnă „toată viața mea" cînd în jurul lui nu mai există viață, cînd oamenii din Marte sau din Lună habar n-au de alfabetul chirilic, nici de limba în care sînt scrise poeziile lui, în care se află o întreagă viață de muncă. Una ? Nu. Toate. Toate viețile tuturor oamenilor care au vorbit limba lui. Limba aceasta minunată, omenească, pe care el o știa pînă la cele mai mici firișoare ale rădăcinilor, pînă la ultimul păienjeniș al sensului, pînă în străfundul trecutului, al prezentului și al viitorului pe a cărui tendință de dezvoltare el își construise cu perseverență opera. Limba ! limba oamenilor trăitori în condițiile pe care Veković nu putuse să le accepte. În condiții pe care se prefăcuse că le acceptă doar cînd groaza amenința să tulbure definitiv apele acestui tragism. El apărase rădăcinile revoltei sale, dar prin aceasta și devenirea. Limba.

O visa. Din gîturile înjunghiate, țîșnesc o dată cu sîngele toate cuvintele pe care le știa și se mistuie pentru totdeauna, împreună cu viața oamenilor înnebuniți de moartea adusă de mîna străină, a oamenilor înjunghiați cu pumnalul a cărui împlîntare tăioasă în cartilagiul beregatei reprezintă ultimul sunet auzit de popoare întregi o dată cu foșnetul aerului care, gîlgîind umed și unsuros, năvălea din arterele groase, pline de sînge și de horcăială. De atunci s-a înstăpînit timpul încremenit al liniștii. Al unei liniști roșcate, păroase, veșnice, cu pori de căință. De acolo, la fiecare sută de ani, a picurat prin clepsidra morții un strop roșiatic de sînge abstract, din mîinile ucigașilor dispăruți în hăul deschis în urma lor. Iar din gîtlejul acesta al clepsidrei, din gîtlejul ei deschis, asemănător cu o rană, au curs, o dată cu sîngele, toate cuvintele care creaseră ritmurile, intonațiile și sensurile de viață ale poeziilor lui. Înseși poeziile lui, care picură fără zgomot în prăpastie, în hăul imposibil al liniștii. Dar

adîncul prăpastiei se ridicase deodată, ca o cortină, și, în întunecarea aceea, el se văzuse pe sine într-un fel de sală de gimnastică, baracă, hangar, sau poate casă de țară. Stătea acolo în picioare, în spatele unei mese, și citea versuri. În fața lui, în sală, vedea numai fete și femei. Frumoase, cumplit de frumoase, și toate tinere. Și parcă le cunoștea de undeva. Da. Le cunoștea pe toate. Le cunoaște de undeva și numele și vocile. Cunoștea pînă și rîsul fiecăreia. Chicotitul, zîmbetul, uitarea de sine și durerea plăcută a dăruirii. Și dintr-o dată își aminti : erau toate fetele și toate femeile pe care le avusese în viața lui. Și fiecare era îmbrăcată în rochia pe care o purtase în ziua aceea...

Vekovič le privea, șfichiuit de biciul amintirilor, trist și bucuros, dar nespus de tulburat. Le recunoștea, nelămurit ; după talie și rochie, își amintea anul, și o dată cu anul — restul, visurile, sensul zilei. Ele stăteau toate liniștite și-l priveau. Unele cu mijlocul subțire, palide, altele astral de calme, unele plînse și sentimentale, cele de-aici accentuat și fals băiețoase, sportiv grosolane, cinice, fără prejudecăți, cele de colo mai misterios feminine ; după gustul anului, după idealurile bărbaților intuite și sugerate de ele înainte ca ei să devină conștienți. Anul 1918 dădea la iveală niște fete voinice și dornice de viață, cu pretenții și ambiții îndrăznețe ; în stînga lor stăteau femeile din 1926. Ele erau încă în prada reveriilor, dar în 1928 au devenit practice, lucide și elastice, iar în 1933 gingașe și copilăroase. În primăvara următoare știau totul, iar doi ani înainte nu știuseră nimic. Legea din 1935 suna : fii morbidă ; caută să scoți la lumină morțile interioare și traumele subconștientului. Iar în 1936 armonia redescoperită a corpului. În vara lui 1937 putea fi întîlnită cea mai frumoasă feminitate (rîndul șase din dreapta) și gustul lipsei de măsură în toate. Dar după un an, o dată cu primul ghiocel, centrul orașului a fost năpădit de stolurile agresive ale unor fete atît de atrăgătoare, cu atîta sex-appeal, încît privirile lor păreau că invită cu glas tare, în plină stradă, la nebunii pe care nimeni nu li le-ar putea interzice (vezi rîndul de lîngă peretele din fund). Primăvara următoare a fost tulburătoare pînă la

lacrimi : fetele aveau talii înalte, de infirmiere, mers corect, fără unduiri, şi mîini blînde, ca de soră.

Şi sînt toate aici, îşi spunea el, entuziasmîndu-se din ce în ce. Toate, ca după listă. Iar el nu făcuse nici o listă. Cum de se aflau toate ? Cum de nu-l uitaseră ? Nu, nu-l uitase nici una. De ce veniseră ? Ca să-i facă reproşuri ? Doar nu făgăduise nici uneia că îi va fi credincios, niciodată ! Ce frumoase şi tinere mai sînt încă ! Cît sînt de foşnitoare şi de atrăgătoare, calde încă de speranţă şi de melancolie. Şi toate au buzele răsfrînte, şi ochii li se închid. Îşi uită toate de sine şi i se dăruie din nou. Iar el trece cu privirea de la una la alta, de parcă ar alege. Nici el n-a îmbătrînit. Nimeni nu îmbătrîneşte, niciodată. Cîtă tinereţe şi frumuseţe se află în faţa lui ! Tremurînd îşi aminteşte. Cîtă iubire a risipit în ele ! Pe cîte le-a fecundat ! Toate sînt pieptănate solemn, fiecare după moda timpului, ca în ziua aceea cînd veniseră la el. Toate sînt aranjate după cum cerea moda ; se fardaseră şi se îmbrăcaseră, pentru ca apoi să se dezbrace în faţa lui. Unele poartă corsetele înalte de la începutul secolului, au fuste lungi, şi sînt minunat de tinere şi de inocente. Au talia strînsă puternic şi poartă pălării tari, de paie, cu boruri largi, pline de panglici şi de păsărele. Cît sînt de atrăgătoare ! Şi mai poartă cocurile pe care el le-ar desface tremurînd ; şi vălurile pe care le-ar ridica şi acum, încet. Dar lîngă el stau şi zîmbesc altele, iar el le doreşte şi pe acestea. Şi ele sînt frumoase. Unele poartă ciorapi negri de mătase şi ghete înalte „de aviatori", încheiate cu şireturi lungi. Sînt fetele din 1916. Salonicul. Cît de nesăţioase erau grecoaicele, franţuzoaicele şi englezoaicele ! Nesăţioase şi voluptoase. Altfel decît cele cu fuste scurte. Acestea erau aproape goale ; se spunea : închipuie-ţi, au fustele abia cu trei degete sub genunchi. Iată-le şi pe cele ieşite la suprafaţă din patosul de după război, în fustele lor strîmte, exact pînă la genunchi. Şi iată din nou fustele deasupra genunchiului. Veković priveşte genunchii şi-şi ridică ochii spre talia care îşi schimbă şi ea, capricios, locul. Talia coboară pînă la şolduri şi se saltă pînă sub sîni, ca să-i scoată în evidenţă şi să-i rotunjească.

Veković privește tulburat sala arhiplină, plimbîndu-și privirea ca un general al iubirii ieșit să-și treacă în revistă unitățile de recruți și de luptători încercați, pe care le-a comandat în luptele pătimașe, corp la corp. Le e recunoscător că au venit toate tinere, așa cum fuseseră odinioară, că au venit să-l asculte. S-or fi înțeles oare între ele ? Cum de s-au întîlnit toate ? se întreabă el. De unde au sosit ? Cum de au ajuns în sala asta de gimnastică, depărtată, la țară ! Cu automobilul ? Au pantofi curați, ca la bal, iar afară e noroi. De unde au bani de taxi ? Majoritatea sînt femei sărace. Și cum de n-au rîs trecătorii văzînd revista asta retrospectivă a modei ? Cum de nu sînt geloase unele pe altele ? Sau or fi ? Și cum de n-au îmbătrînit ? Sînt oare vii ? Nici una nu e măcar cu o zi mai bătrînă decît era în clipa cînd fusese pentru prima oară a lui. Au toate tenul fraged și limbile roze, iar buzele le sînt aceleași și zîmbetele purpurii, ca odinioară. El și le amintește acum pe toate, pe fiecare în parte, pe fiecare în clipele de patimă. Își amintește cum se dăruie fiecare și ce spune în timp ce se dăruie. Și le privește plin de admirație, fericit, tînăr, tînăr și ar vrea să le îmbrățișeze din nou, pe toate, fiindcă e sigur că toate au venit numai pentru asta, au venit să-l audă, să se înțeleagă din nou pe ele și pe ceilalți oameni, ascultîndu-l, și înțelegîndu-se pe ele și pe ceilalți, să i se dăruie din nou. Veković le simte din nou respirația, acum încetinită, muribundă, gingașă sau furtunoasă, altfel la fiecare. Le retrăiește înainte de a se apropia de ele săruturile și fiorii. Dar în clipa aceea, aproape înnebunit de patimă și de dorință renăscută pentru fiecare, observă că toate au gîtlejul retezat. Și cea mai apropiată, al cărei chip amintește oarecum de Mića.

Veković le privește înmărmurit.

Le privește nevenindu-i să-și creadă ochilor închiși.

Ele își fac vînt cu evantaiele, tăcute, și-i zîmbesc. Din gîtlejurile retezate și reci li s-a scurs tot sîngele. Veković simte deodată că-l cuprinde spaima : dacă n-o să le citească imediat ceva, au să-și dea seama că au fost înjunghiate. Ele încă nu știu asta, își fac vînt cu evantaiele, zîmbesc și-l privesc de parcă ar fi vii.

Cum au putut să vină, cum de n-au observat ce li se întîmplase? Oare nu le-a durut? Vekovič simţea cum începe şi el să se răcească, simţea cum îngheaţă, dar cel mai îngrozitor lucru era că toate — el ştia bine asta — toate aveau să observe în aceeaşi clipă că erau înjunghiate şi să scoată un ţipăt înfiorător, toate într-un glas. Genunchii începură să-i tremure.

Şi, ca să amîne inevitabilul ţipăt de trezire, Vekovič le citea într-una poeziile lui. Ca să zădărnicească şi să amîne strigătul iubirilor înjunghiate. Le citea, ca să nu le dea răgaz să observe, ca să nu-şi revină în fire, să nu devină conştiente de ele, să nu înceteze să-l dorească. Le citea ca să fie şi aşa, moarte, ca de gheaţă, dornice de dragoste. Le citea. Dar, cu un fior de neînţeles, începu să-şi dea seama după privirile lor, după privirile lor surd îngrozite, că şi ele îi ascundeau ceva, că se prefăceau doar că-l ascultă, fără să-l audă. El le citea poeziile, într-o doară. Dar şi ele îl ascultau într-o doară, deşi se forţau să pară atente. Întreaga lor atenţie părea îndreptată altundeva, Vekovič nu-şi putea da seama unde. Aproape de gura lui, dar nu chiar pe buze. Aci, în apropierea buzelor lui, li se încrucişau privirile înnebunite, pline de-o spaimă ascunsă. De ce spaimă? se întreba Vekovič. Şi citea. Citea, se întreba, şi citea iar. Deschidea gura, dar întrebarea îl obseda într-atît încît nu-şi auzea glasul, pînă cînd îşi dădu seama că din gura lui nu ieşea nici un sunet. Cum de era cu putinţă să nu se audă? Citea şi se asculta din ce în ce mai atent. Nimic. Să-şi fi pierdut oare glasul? Vekovič făcu eforturi să se audă. Strigă. Urlă. Nimic. Doar un gîlgîit. Ca şi cum s-ar fi scurs ceva.

Şi totul deveni pe neaşteptate îngrozitor de clar. Iar clarificarea aceasta avu loc o dată cu perceperea durerii care îl făcuse şi pînă acum să simtă fiori de gheaţă. Era şi el înjunghiat. Cine făcuse asta? Cînd? Cum? De ce? Versurile îi ieşeau fără sunete prin tăietura traheei. Vocea îi era înjunghiată. Poezia îi era înjunghiată. Toate cuvintele îi erau înjunghiate, ca şi gîtlejul lui, şi nimic nu mai avea sens, nici cuvîntul, nici sensul, nici gîtlejul. Dar el vorbea, neîndrăznind să se întrerupă din cauza lor, din cauza femeilor care îl priveau şi-i tăinuiau prin zîmbet ceea ce vedeau. Şi el se străduia să ascundă ce vedea,

dar totul era zadarnic. Din despicătura albă a gîtlejului său picau pe masă cuvinte, mici ca niște picături de sînge, mici ca niște bilișoare. Cuvinte care nu mai erau cuvinte, nu mai erau cuvinte obișnuite, nu mai erau cuvinte făcute din carnea sunetului, ci din carnea oamenilor, a oamenilor mici, a unor oameni absolut reali. Pe masa din fața lui, cuvintele se îngrămădesc cu vaet subțire, neauzit. Sînt acolo toate cuvintele sîrbești, în ordine alfabetică, ca într-un nou dicționar al lui Vuk, subțire cît foița de țigară. Și toate femeile lui îl aplaudă, ca nu cumva să-i treacă prin minte că ele îl cred mort. Înjunghiat, se înclină în fața femeilor înjunghiate, dar știe ce cred ele și ce n-ar vrea ca el să creadă că ele cred, deși tocmai asta crede, adică ce n-ar vrea ele. Dar ele nu știu că sînt moarte și el se teme doar ca ele să nu afle asta. O, iubire care faci minuni, fă ca ele să nu afle niciodată ! Fă ca ele să-l aplaude mai departe. Și el o să le citească la nesfîrșit, doar să nu le dea lor prin minte că el ar ști că sînt moarte. Or fi știind ele ? Cu siguranță că nu. Citește, Vekovič cel mort !

El le iubește din nou, pe toate, și suferă din nou, pentru fiecare. În rîndul din față se află fata care seamănă cu Mića. Nu. Seamănă leit cu Ana. E Ana, îmbrăcată într-o rochie cum se purta acum douăzeci de ani. Ele îl iubesc toate și-l privesc pierdute, cu irișii lor albaștri, căprui, verzi și negri. Și-i zîmbesc senin și melancolic, rafinat și feciorelnic, desfrînat și trist și cuminte, dulce și dureros, iar el le-ar... le-ar îmbrățișa din nou pe toate, iubind din nou zîmbetele pe care le-a iubit. Și le-ar îmbrățișa din nou pe toate, cu o singură îmbrățișare, atîta tristețe și forță simte în inimă și atît de puternice i se par mîinile, mari și dornice. Dar ele sînt moarte. Patruzeci de ani de iubire n-au lăsat nici o urmă pe palmele lui curate și nu le-au ros și nu le-au scobit mai mult decît erau atunci cînd începuse să și le treacă peste trupurile primelor femei, făcute toate din forme rotunde și din parfumuri, din reliefuri ca bolțile și colinele, curbate în văi și strîmtori — cînd începuse să și le treacă, bete, peste peisajul femeilor, care nu-l obosise niciodată, ci îl bucurase totdeauna ca viața goală, infinit de mîndră, ca patria.

Dar la ce bun ? La ce bun ?

Poeziile şi-au pierdut orice valoare. Femei nu mai există. Oamenii, care ar citi poezii, au pierit.

Toate femeile au fost înjunghiate. Poeziile lui sînt moarte. Nimeni nu le mai poate citi şi nimeni nu le mai poate înţelege, fiindcă şi oamenii sînt morţi. Din gîtlejul lui înjunghiat iese şuierînd aerul cuvintelor, ca dintr-o cameră de automobil spartă.

Vekovič se întoarse în somn cu spatele spre sală, şi privi pe fereastră. Inima îi bubuia cu cadenţa grea cu care păşeşte o companie a morţii. Îi trebui mult timp să se liniştească. Dar pînă la urmă înţelese. Era încă viu. Şi, fiindcă era viu, trebuia să facă ceva, măcar să strige, să sfîşie plasa de întuneric, cătuşele nopţii, apele beznei în care se îneca în propriul său adînc. Trebuia să strige şi să străpungă cu glasul zidurile care despărţiseră oamenii de vocea omenească şi-l zidiseră pe fiecare în celula lui de spaime şi îndoieli. Strigătul trebuie să izbucnească aici, în oraş, aici să înceapă năruirea, aici unde strigătul revine cu ecou, aici unde fagurul celulelor e cel mai dens, aici unde, sub găoacea spaimei, oamenii tremură şi clănţănesc din dinţi...

8

Duminică, martie, spre zori.

Se hotărîse.

Nu acolo, în pustietatea dealurilor şi a crestelor, unde se ducea în plimbare, ci aici trebuie să facă ceva, aici unde a trăit, aici unde îl cunoşteau toţi, aici unde vocea lui putea să spere la ecourile cele mai puternice cînd o să strige pentru ultima oară de pe baricadele paşoptiştilor, învechite cu o sută de ani faţă de tehnicile contemporane ale revoluţiilor. Dar şi el era bătrîn. Vekovič se ridică încet şi se simţi scuturat de un fior. Ah, Mîca, ai să te miri cînd vei auzi ce am să fac.

Intră în camera de lucru şi se aşeză la masă. Îi trecu prin minte că becul arsese degeaba, tot timpul. Dar îi

era egal. Şi aşa, tot n-o să plătească lumina. Toate fuseseră plătite. Era ora cinci.

Începu să citească ultima pagină a *Scrisorii către tovarăşi.*

I se păru nedemnă de el, de tovarăşi, de serlozitatea zilei pe care o începea, de tot ce se hotărîse să facă. Şi pagina asta şi întreaga Scrisoare.

Destul cu miturile. Odată şi odată trebuie să fii sincer şi în viaţă ; adevărul nu trebuie păstrat numai pentru versuri. Acum, să-l fotografieze aparatele *Leika* aşa cum e, nearanjat pentru instantaneele eternităţii, garantată de manualele de istoria literaturii. El scuipă pe toate astea. Şi gestul acesta nu-i o dispoziţie de moment. Sau n-are decît să fie aşa. Totul e dispoziţia.

Dispoziţiile, atît le-a mai rămas de la viaţă. Disponibilitatea. Şi, mă rog, rămîn la dispoziţia luptei poporului meu, dar nu la a nebuniei lui Mića, la dispoziţia şablonelor, la dispoziţia moralei. Nu vreau să merg în teritoriul liber, şi pace ! Aici am să fac totul. Cea mai frumoasă poezie a mea va fi scandalul pe care îl voi stîrni aici.

Vouă şi aşa vă e totuna. Lumea o să ştie pentru ce şi pentru cine m-am definit.

Vekovič înhăţă foile *Scrisorii către tovarăşi,* le mototoli şi începu să le rupă în bucăţele mici. Apoi le aruncă în scrumiera de aramă, largă cît o farfurie şi le dădu foc. Se uită la flacără, şi pe cînd foile mai ardeau încă, începu să scrie o *Scrisoare către Mića.* O să i-o dea mîine dimineaţă, cînd va veni după răspuns.

9

Martie, duminică, spre zori.

...Se trezi brusc, cu o tresărire. Poate că în tresărirea lui era ceva din încordarea ţipătului cu care pruncul vine pe lume, dar şi ceva din reflexul păsării gata să-şi ia zborul.

Cînd deschise ochii, Mića se gîndi, cu un zîmbet care îngheţă imediat : Oi fi dormit oare ?

Apoi ascultă, încordat. Nimeni.

În faţa lui tremurau slab cifrele fosforescente ale ceasului de mînă, ca un murmur verde al unor depărtări cu neputinţă de atins. Oare i se înstrăinase mîna şi i se înălţase fantomatic pînă în adîncul căii lactee ? Sau mîna ei îi făcea semne ? Ceasul era al lui. Sigur. Patru şi jumătate. Nu dormise, în nici un caz, mai mult de o oră şi ceva. Poate că nici atît. Poate că nu dormise de loc. Ce are a face ? Oricum, se simţea mai proaspăt, mai puţin încordat şi mai puţin nervos. Nu sunase nimeni. Greşise cînd, punîndu-l pe Veković la probă, îi desconspirase un lucru care nu-l privea. Nu greşise. Acum cel puţin putea fi sigur că poetul nu era ceea ce nu era. Dar e de ajuns şi ce era : un desfrînat.

Iar se gîndea la acelaşi lucru. Nici nu mai ştia de cîte ori îşi cernuse prin minte evenimentele de ieri, în căutarea unei soluţii pe care n-o găsise, n-o găsea. Era sigur de justeţea indignării lui în legătură cu cele petrecute în pod, şi de justeţea poziţiei avute la întîlnirea cu George şi cu Petar, cînd le propusese să-l lase aici pe Veković, fiindcă se dovedise nedemn să fie dus în teritoriul liber. De toate astea, nici vorbă, era convins, dar simţea nevoia să fie şi mai convins, ca să-i poată convinge mai uşor pe George şi Petar. Ştia însă că asta era imposibil. Şi după fiecare analiză amănunţită, era şi mai sigur de imposibilitatea acestui lucru, iar pe de altă parte, nedescoperindu-şi nici o greşeală, rămînea şi mai convins că avea dreptate şi că nu trebuia cu nici un chip să cedeze la întîlnirea de la ora opt, cînd urma să se ia o hotărîre definitivă. Dar dacă lucrurile n-aveau să fie rezolvate cum trebuie ? Refuzul lui de a se supune majorităţii va însemna o abatere, căci majoritatea e majoritate, oricum o fi ea. Indiferent. Mića nu era de loc liniştit. Dimpotrivă. Dar îi era egal. Trei lucruri i se păreau sigure : George nu înţelege problema, Petar o înţelege, dar nu îndrăzneşte să nu fie de acord cu George; al treilea lucru, poziţia pe care se situase el şi rămăsese în minoritate, era de la un capăt la altul justă, şi, deci, legitatea revoluţionară superioară dispune : cu toate mijloacele, cu toate...

Şi totuşi... Nu-i totul chiar atît de simplu : unu, doi, trei. Ce nu e simplu ? Lui îi ard şi acum ochii de cele văzute ieri după amiază...

...Închisese cu atenţie uşa liftului şi pornise pe coridorul prin care, după ce urci vreo zece trepte, ajungi în pod. Mai avea cîteva ore libere pînă la acţiunea de la staţia de radiodifuziune şi se gîndea să şi le petreacă acasă ; îşi propusese să citească partea a doua din capitolul al patrulea, apoi să stea de vorbă cu taică-său care, şi aşa, trebuia pregătit. Măcar să înceapă cu pregătirile.

Neauzit, aşa cum făcea totul, Mića urcase treptele şi ajunsese în spaţiul de sub ţiglă. Acolo, simţise imediat cum îl îneca mirosul iute şi stătut al prafului uscat şi al grinzilor pe care portăreasa le ungea în fiecare an cu lizol şi le stropea cu flit ca să nu facă ploşniţe. În colţurile de jos, unde grinzile ca nişte pliuri şi volane de fustă bătrînească, grea, se lăsau pînă la podeaua acoperită cu lut, stăruia veşnic un semiîntuneric muced, neaerisit. De cîte ori se întorcea prin pod, acasă, în apartamentul de la etajul patru al clădirii din curte (cenuşie şi crăpată de timpuriu din cauza economiei cu care fusese întins mortarul, spre deosebire de clădirea din stradă, împopoţonată cu cariatide false puse sub balconaşe false, cu îngeri falşi şi cu verande pretenţioase care, cu umbra burţii lor, acopereau ca nişte streaşini trotuarul în toată lăţimea lui), Mića arunca o privire spre ungherele acelea mulţumite care, pe cît i se părea, în umbra lor plină de duhori dense şi tari, îşi suportau soarta lor sufocantă cu o răbdare şi o supunere care uneori îl iritau iar alteori stîrneau în el sentimentul pacient şi ocrotitor al omului care şi-a luat sarcina de-a lupta pentru toţi cei slabi, molatici şi urîţi. De a lupta, firește, şi pentru casa asta. Da, era mulţumit, mîndru, fericit de viaţa pe care şi-o alesese, pentru a face ca viaţa oamenilor şi a tot ce există să se schimbe, să devină mai bună şi mai frumoasă. În dimineaţa aceea incendiase împreună cu grupul său un camion german, apoi, la întîlnirea cu George şi Petar stabiliseră amănuntele acţiunii împotriva staţiei, vorbiseră în treacăt despre plecarea peste două zile în teritoriul liber, alergase din nou la Kosta, la brutăria din Hadži-Popovac, transmisese hotărîrile care priveau grupul, ţinuse ora teoretică şi se

înțelesese cu ceilalți pentru seara : la ora șase, la leul de piatră din capătul scărilor, pe platoul Kalemegdanului.

Cînd ajunsese în pod, se simțise cam obosit ; dar a se odihni însemna pentru el a schimba o muncă prin alta. De aceea hotărîse să recitească o parte din capitolul al patrulea și, după ce se uitase atent în preajmă, pornise spre dreapta unde se afla veranda care se întindea de la mezanin pînă la acoperiș și-și scotea spre stradă pîntecul de prisos, formînd o ieșitură inestetică, împletită cu grinzile piezișe ale acoperișului. Din punct de vedere arhitectural, veranda însemna o risipă. Dar pentru Mića era bine venită provocarea aceasta de bogătaș aruncată agresiv împotriva oricărui gust și măsuri și caracteristică pentru construcțiile de după primul război mondial, pînă prin 1929. Încă de pe cînd era la gimnaziu și lucra în tehnic, Mića săpase la capătul verandei un adăpost pentru materialul său : multiplicatorul, matrițele, hîrtia. Nimeni nu cunoștea locul. În afară de el și mătușa Mara, cea cu flitul, nimeni nici nu se aventura în fundătura întunecoasă de sub acoperiș. Se înțelege, portăreasa stropea grinzile numai din cînd în cînd, iar Mića se strecura cu atîta prudență și îndemînare pînă la adăpostul lui încît niciodată pînă acum nu destrămase și nici nu atinsese măcar păienjenișul plin de praf care, pe alocuri, atîrna acolo pînă aproape de podea. După maldărul de cărămizi, șipci, mortar, țigle sparte și sîrme, în văgăuna invizibilă și largă, săpată sub o grindă care putea fi mutată cu ușurință din loc, Mića avea acum ascunse cîteva kilograme de dinamită, trei grenade în formă de pară fabricate la Kragujevac, un clește patent pentru tăiat sîrma de aramă, diferite unelte necesare acțiunilor, dar și cîteva cărți prețioase, înfășurate într-o mușama veche, plesnită, păstrată încă de pe cînd era la gimnaziu.

Mića șterse cu grijă mușamaua, o desfăcu, atent să nu-i dezlipească sau să nu-i știrbească vreunul din solzii de linoleum care apărau cărțile de umezeală, și scoase *Istoria* pe care o legase grosolan, dar absolut sigur, cu o bucată de balonseide de mătase, impermeabil. După ce-și puse cartea în buzunar, Mića împături cu foarte mare atenție mușamaua scorțoasă și plesnită și o vîrî

înapoi în adăpostul din care luă cleștele, o grenadă și cheia franceză. Apoi acoperi deschizătura cu o scîndură, puse deasupra grinda de susținere, prinse cap la cap scoabele de fier, îngrămădi cîteva cărămizi și țigle și presără peste toate niște praf de cretă scos dintr-un săculeț de pînză care zăcea neobservat pe talpa orizontală a grinzii. Apoi, tîrîndu-se, se strecură din nou pe sub pînzele de păianjen. După care se ridică, foarte înalt, foarte subțire, și începu să îndepărteze fără zgomot urmele de var, lut și praf prinse mai puțin pe pantalonii fără manșetă, cenușii, de culoarea cîrtiței, și mai mult de trenciul lui verzui.

Tocmai isprăvise de șters praful de pe pantaloni și se pregătea să iasă de sub bolta verandei, cînd auzi zgomotul liftului care urca. Liftul se opri curînd. Mica auzi zgomotul ușilor, apoi niște pași care veneau dintr-acolo, pe coridor.

Fără să șovăie, Mica sări la o parte. Se afla acum ascuns după un stîlp înalt, de brad. Mîna lui apucă revolverul și strînse cu putere mînerul rece al armei cu piedica ridicată.

Acolo, ascuns după stîlpul de susținere, se afla în siguranță. Doar dacă...

Nu i-ar fi putut trece prin minte nimănui să-l caute acolo. Nici chiar unui agent. Dacă s-ar întîmpla asta, atunci l-ar... Fără discuție. Dar n-avea să-l caute nimeni, nici acasă, nici în altă parte. Oricum, locul era excepțional. Stîlpul era destul de gros ca să-l ascundă și de cea mai ageră privire rătăcită întîmplător în semiîntunericul din fîrida verandei, iar firicelele de lumină care alunecau pieziș și molatic pe deasupra scărilor, prin filtrele formate de țiglele dislocate, i l-ar lumina pe oricine ar trece pragul podului, i l-ar lumina, într-adevăr, cu lujerii subțiri și vlăguiți ai unui soare zgîrcit, insuficient de puternic ca să ajungă pînă la podea și să reverse acolo fie și un strop uscat de lumină, dar suficient, totuși, ca să poată lumina orice față și să-l avertizeze.

Treptele scîrțîiră chinuite de niște pași distrați, greoi și rari. Mica se lipi de stîlpul prins cu două scoabe ruginite de baza grinzii așezată direct pe podeală. Și acolo

era la fel ca în adăpost. Aerul pătrunzător şi aspru pe care îl respira duhnea a toxine. În vîrful scărilor se ivi mai întîi un cap, apoi un bust puternic şi, după el, ieşiră la lumină nişte coapse late, musculoase...

Ridicîndu-şi alene piciorul sub duşul razelor palide ale soarelui, Veković se ivi întreg, păşi peste pragul înalt şi, fără nici o ezitare, porni în direcţia uscătoriei zidite, spre clădirea din curte. Lui Mića i se păru că faţa lui Veković exprima jignirea. Buzele îi erau strînse, posomorîte şi ferme, fruntea plecată. Veković mergea încet, absent, fără să se uite nici în stînga, nici în dreapta, mergea orbeşte, înainte. Totuşi, izbutea de fiecare dată să se aplece la timp, să-şi îndoaie spinarea şi să treacă aşa, impunător, fără să se lovească şi fără să-şi facă nici un cucui, pe sub grinzi şi pe sub căpriori.

Mića îl aşteptă să treacă. Îşi asigură revolverul invizibil de îndată ce-l recunoscu pe Veković, apoi îşi scoase mîna din buzunar, îşi trecu degetele prin părul încîlcit, şi-l netezi şi porni, călcînd neauzit datorită pantofilor lui vechi, de pînză, cu talpă de cauciuc. Pantofii păreau făcuţi parcă anume pentru cineva care ar fi nevoit să se apropie zilnic, neobservat, de duşman, şi, tot neobservat şi fără zgomot, să se mişte prin oraş chiar şi după începerea stării de asediu.

Mića se încovoie şi trecu pe sub grinzile transversale. În buzunar, metalul sună ; Mića vîrî revolverul la brîu şi simţi răceala moartă a ţevii în adîncitura vintrelor care se înfiorară a respingere. Apoi se strecură pe lîngă zidul frontal, orientat spre strada Pilsudski. Afară, un tramvai scrîşni rostogolindu-se cu zgomot infernal spre strada Dušan. Cu ochii lui deprinşi în semiîntunericul podului, Mića privi pe urma scrîşnitului şi a gălăgiei tramvaiului invizibil. Şi îşi aminti deodată, uimitor de clar dar şi agasat, de „broscuţele" pe care le punea cîndva, împreună cu tovarăşii de joacă, pe şinele tramvaiului. După isprava asta, ascuns într-un tufiş din Kalemegdan, aştepta împreună cu ei să treacă tramvaiul. Şi de fiecare dată vatmanul, veşnic beatul şi fricosul nea-Curent, cu nasul vărgat de fulgerele vinişoarelor albastre, oprea tramvaiul şi, clipind din ochi, îi

înjura de mama Maicii din cer pe îngerașii de copii care își puseseră în gînd să-i vină de hac, cu afurisitele de pocnituri în toiul nopții. Odată cu figura lui nea-Curent, Mića își aminti rușinea absurdă resimțită pe-atunci, pe cînd era copil, pentru că locuia într-o casă atît de urîtă și de pîntecoasă. Micuțele haimanale care acordau tuturor chiriașilor, deci și lui, însușirile casei, socotindu-i părți componente ale lipsei acesteia de gust stupidă, supradimensionată și coșcovită, pesemne că-l socoteau și pe el oarecum vinovat de urîțenia arhitectonică a clădirii. Ia te uită, gîndi cu regret Mića, bombele aruncate de Stukas-uri la 6 aprilie au scuturat-o nițel, dar n-au distrus-o. Asta e : corb la corb... Dar eu, dar noi, noi o să...

Noi o să le... ! repeta în sinea lui fără un gînd precis, deși chiar trezit din somn și întrebat pe loc, fără să i se dea răgaz, și-ar fi amintit imediat la ce se gîndea în realitate. În clipa aceea însă, acolo, în pod, vorbea numai textul, fără nevoia de a explica nici ce înțelegea prin „noi" nici cui aveau să-i facă mai știu ce acești „noi". De fapt, în clipa cînd intră fără zgomot în partea zidită, curată și văruită a podului, nu se mai gîndea la nimic în legătură cu „noi o să le..." Partea aceea a podului servea drept uscătorie pentru toți locatarii. In ea, aerul era totdeauna rece, umed și cleios, duhnind parcă a cartofi degerați. Un bec de șaisprezece lumina spațiul acela plin de rufe ude, altele în fiecare zi, dar atîrnînd de la o zi la alta pe frînghiile întinse din toate părțile, trecute prin cîrlige bătute în grinzile laterale. „L-au prins frigurile călătoriei", gîndi Mića trecînd de la „noi o să..." la Veković, ca și cum, din prima clipă, „noi" ar fi însemnat Veković și el. Cu siguranță că Veković se îndrepta spre locuința lui. La cine altul s-ar fi putut duce ? Încă de ieri, Veković îi spusese că nu mai putea lucra, că era nervos, că n-avea chef să iasă nicăieri (asta e bine ! se gîndise imediat Mića, e bine pentru păstrarea conspirativității, își spusese el atunci). Era clar că Veković pornise spre el, ca să mai stea de vorbă despre teritoriul liber și despre poezia pe care avea să o scrie acolo.

După cîte știa, și știa aproape tot ce se putea ști fără să se intereseze special despre marele poet cu care

locuia de cînd se născuse în aceeaşi casă, Veković nu era prieten intim cu nici unul dintre locatari, nici cu cei din clădirea de la stradă, nici cu cei din clădirea dinspre curte. Poetul trăia singur, într-un apartament de două camere, cu ferestrele spre Kalemegdan, şi de ani de zile nici unul dintre locatari nu-i trecuse pragul. Singura excepţie era portăreasa, pe care toţi o numeau mătuşa Mara. Ea îi făcea curăţenie.

În fiecare dimineaţă, la ora opt, mătuşa Mara intra în apartamentul lui Veković. Între opt şi zece, în afara celor cîteva zile de acum doi ani cînd Veković îl ascunsese la el pe renumitul tovarăş Mirko, apartamentul era gol. Orele acestea poetul şi le rezervase pentru plimbarea lui zilnică şi, fie că turna cu găleata sau tuna, el ieşea la plimbare (firește, în afară de zilele cînd Mića îl rugase să-l ascundă la el pe tovarăşul Mirko, membru al comitetului regional). Lăsînd, deci, la o parte zilele acelea cu totul excepţionale, la Veković intra doar mătuşa Mara, Mića, şi nimeni altul. Cu Mića însă era altceva. El putea să vină la orice oră. În ultimii trei ani, Veković nu-i refuzase nimic. Se salutaseră şi înainte, dar legătura dintre ei se sudase pe neaşteptate, cînd Mića, vrînd să-şi convingă colegul de şcoală să se lase de scris şi să se dedice cu totul activităţii SKOJ, îi adusese lui Veković manuscrisele lui Raka. Atunci, poetul fusese atît de prietenos şi de deschis, iar însufleţirea lăuntrică îi dăduse o vervă atît de spumoasă, încît Mića nu se sfiise să i-l aducă şi pe Raka, iar apoi să rămînă cu ei pînă la sfîrşit, cu toate că discutau numai despre poezie, ceea ce pe el nu-l încălzea de loc. Asta îi şi spusese bătrînului, de la bun început. Cît timp vorbise cu Raka, Veković se uitase mereu la Mića, şi-i zîmbise numai lui. Peste cîteva luni, cînd Mića trebuise să găsească de urgenţă o locuinţă pentru conferinţa activului local de partid, se adresase din nou lui Veković. Poetul acceptase imediat să plece pentru două zile la Arangelovac şi să-i lase cheia apartamentului. De atunci, pentru Mića era limpede că Veković n-o să-i refuze nimic, cu condiţia să-şi găsească măcar trei-patru ore pe săptămînă ca să le petreacă împreună. Cît era de ciudat ! Dar abia acum, amintindu-şi de toate acestea, Mića se gîndi că niciodată, nici atunci,

nici mai apoi, nu se întrebase de ce-i plăcea lui Veković să stea de vorbă cu el şi de ce nu-i refuzase nimic din cîte îi ceruse şi mai tîrziu să facă. În timpul discuţiilor, Veković îi oferea rachiu, pe care Mića îl refuza cu regularitate, şi prăjituri de la cofetărie, pe care Mića le mînca distrat, urmărit tot timpul de privirea strălucitoare a lui Veković, care credea că îşi ascunde perfect bucuria. În măsura în care lipsa de gîndire temeinică asupra motivului se poate numi înţelegere — Mića înţelesese simpatia bruscă a lui Veković, ca pe un succes agitatoric propriu. Ba chiar refuzase să accepte interpretarea lui Raka, potrivit căreia motivul ar fi fost singurătatea poetului. Nu acceptase nici gîndul sugerat de Veković însuşi, care îi vorbise odată despre necesitatea lui de a înţelege, ca poet, tipul tînărului de astăzi. Veković mai adăugase că Mića îi face impresia unei libelule, fără să explice de ce.

Ce-i drept, Veković trăia destul de singur, cu toate că despre el se vorbiseră cîte-n lună şi-n stele. Se trăncănise, apoi trăncăneala încetase. Cel puţin pe cît ştia Mića. Masa de prînz îi era adusă de la restaurantul din apropiere, „Imperial", iar cine o lua de obicei în oraş, singur. O dată, lui Mića îi ajunsese la urechi (oare de la mătuşa Mara ?) că bătrînul ar avea în oraş o fată din flori, pe care o vizita din cînd în cînd, dar nu-l văzuse nimeni cu ea ; nici portăreasa şi nici altcineva dintre cei ce scornesc asemenea lucruri, aşa cum sînt ele scornite, adică sugîndu-le din degete. Altă dată, auzise că tînăra n-ar fi fost fata din flori, ci amanta poetului.

De la o vreme, ce-i drept, Mića avea motive să creadă că o văzuse pe fiica nelegitimă a lui Veković. Dar lui nu-i făceau nici o plăcere scornelile despre lucruri care nu-l priveau. De ce să presupună neapărat numai ce era rău : fată din flori, amantă ? De ce să păteze cu asemenea poveşti, onoarea unui om care luptase eroic în trecutul război ? Despre eroismul lui Veković îi povestise odată Dača Solunac, cîndva cel mai bun prieten al tatălui său.

Dača şi taică-său se certaseră pentru o glumă oarecare, acum cincisprezece ani, şi de atunci bătrînul nu numai că refuzase să-i mai vorbească, dar nici nu mai

vroia să-i pomenească numele. Dacă însă, de cîte ori îl întîlnea pe Mića, îl întreba ce mai face taică-său, apoi îi povestea întîmplări din război. O dată, Mića încercase să-i spună toate acestea tatălui său, dar bătrînul se făcuse foc şi pară : „Să nu-mi pomeneşti de scîrba asta ! I-aş bea sîngele". Aşa era bătrînul, exagerat şi în dragoste şi în ură ; tot ce făcea odată, era pentru toată viaţa. Pe Dača nu-l mai văzuse de atunci. Dar Mića ascultase cu interes cum povestea Dača, plin de respect, despre domnul locotenent (comandantul de batalion îi spunea „don maior" şi chiar şi colonelul era pentru el numai „don colonel". Doar în cinstea lui Veković se străduia să rostească fiecare literă a cuvîntului „domnul", pus alături de grad, ca o componentă a lui).

Domnul locotenent Veković era Dumnezeul companiei, cu care mînca totdeauna de la acelaşi cazan, sorbea acelaşi tain, dormea în acelaşi bordei. Toată solda, el şi-o trimitea prin Crucea Roşie familiilor ostaşilor săi căzuţi în lupte. Rănit de trei ori, domnul locotenent alerga totdeauna la atac, literalmente în fruntea unităţii şi nu exista misiune de luptă la care să nu fi participat el însuşi, dovedindu-se totdeauna cel mai curajos dintre toţi ; după aceea însă, cînd se împărţeau laudele şi decoraţiile, nu dădeai niciodată de el, nici în front, nici pe tabel. După război, Veković moştenise o rentă de la o rudă, şi ţinuse în şcoală pe cheltuiala lui fiii şi fiicele cîtorva ostaşi căzuţi pe front. Acum, cînd Mića îşi amintea ce-i povestise Dača, înţelegea de ce nu se gîndea la fata aceea îmbrăcată într-o rochie lungă, străvezie, la fata pe care o zărise cu cîteva zile în urmă prin uşa întredeschisă de la baia lui Veković, cînd se dusese la bucătărie după un pahar cu apă, la fata aceea care îl privise atît de fix (pesemne că se speriase), nici ca la fiica nelegitimă a poetului, nici ca la amanta atribuită de bîrfa micburgheză, ci ca la una din orfanele de război pe care marele om, după spusele lui Dača, le îngrijise ca un părinte. Firește, nu discutase cu Veković despre ea ; fusese doar mirat cînd, trecînd pe lîngă uşa întredeschisă, simţise că se afla cineva în baie. Pînă atunci crezuse (de ce, oare ?) că în afara poetului, a lui Petar, a lui

Raka şi a lui, nu mai călca nimeni pragul locuinţei, de aceea aruncase, din treacăt, o privire piezişă, neliniştită, mirată, ostilă chiar spre uşa deschisă. Atunci zărise silueta în alb, cu pieptenele în mînă, şi recunoscuse imediat în ea pe fata din portret, oprită acum cu mîna deasupra părului fluturător, portocaliu. Mai mult decît părul îl izbise reflectarea în oglinda imaterial de strălucitoare, luminată de trei becuri, a privirii ei fixe ca a unei fiare prinsă în capcana unei jerbe de reflector. Socotind că în afară de el, de Petar, de Raka şi de Veković nu mai era nimeni în casă, primul gînd al lui Mića fusese neplăcut : o spioană ! dar îşi amintise imediat (o cunoştea, din portret) că putea să fie una din protejatele lui Veković, venită pe cît părea, să ia şi să ducă la adăpost manuscrisele şi cărţile rare într-un loc mai sigur decît avea să devină locuinţa poetului după ce, peste cîteva zile, toată ţara, toţi oamenii, buni şi răi, eroi, supuşi sau agenţi ai Gestapoului, aveau să afle despre trecerea lui în teritoriul liber.

Întors în cameră cu cana şi cu paharul în mînă, Mića nu suflase o vorbă, din cauza lui Raka. Simţul conspiraţiei, care îi intrase pînă şi în reflexe, îl oprise să vorbească de faţă cu un om care avea să rămînă în oraş, deşi nu se îndoia nici o clipă că Raka s-ar fi lăsat mai degrabă tăiat de viu cu lame tocite, în mii de bucăţele, decît să trădeze ceva. Dar e mai sigur cînd n-ai ce să trădezi, deşi un luptător nu trădează nici cînd are ce. Pe Raka îl socotea tovarăş, luptător, dar Raka trebuia să plece în seara aceea în provincie pentru vreo zece zile, să se întoarcă şi să rămînă apoi în oraş. Era deci mai bine să nu ştie nimic despre nişte lucruri care nu-l priveau.

E bine aşa, se gîndea Mića, mişcîndu-se neauzit prin uscătorie, printre cearşafuri. Veković probabil că a şi ajuns la uşă şi a sunat. Tata a ieşit să deschidă şi s-a oprit mirat, cu un zîmbet pe faţă : „Poftiţi, poftiţi !“ Trebuie să fie mai mult decît fericit că un om ca Veković vine să-l caute pe fiul său. Mića îşi imagina ce mîndru se simţea taică-său. Se gîndi că ar trebui chiar să mai zăbovească puţin, ca să-i prelungească bătrînului

plăcerea aceasta. Pentru moment, tot nu-i putea oferi altceva, cu atît mai mult cu cît peste două zile urma să plece. Să mai aştepte, deci, să mai zăbovească puţin. Dar Mića se indispuse imediat. Întîlnirea dintre taicăsău şi Veković i se păru deodată, fără să ştie de ce, imposibilă şi inacceptabil de nedreaptă, ba chiar ruşinoasă, din motive pe care nu şi le-ar fi putut explica dar le simţea intens. De aceea, cuprins de o temere nedesluşită, porni grăbit şi cu siguranţă că ar fi început să alerge dacă n-ar fi fost cearşafurile acelea mari şi ude, întinse pretutindeni în faţa lui, cearşafurile ce i se puseseră de-a curmezişul, silindu-l să le ocolească pentru a nu păta cumva imaculatele lor ude, lăcrimoasă.

Totuşi, Mića se grăbi. Curînd avea să ajungă în spălătorie, apoi pe coridor, apoi în faţa uşii. Cearşafurile mai picurau încă. Deodată îşi îndreptă spinarea : avu senzaţia că în uscătorie mai era cineva. Iar posibilitatea întîlnirii cu vreo locatară sau cu vreo spălătoreasă îl obliga să-şi ia un aer cît mai degajat, cît mai potrivit cu părerea unei asemenea femei despre el, studentul. Trebuia să treacă în mod cît mai firesc pe lîngă o astfel de femeie, care cu siguranţă are ochi ageri, capabili să observe, deşi n-are destulă minte ca să înţeleagă exact. Pentru o asemenea femeie, un student înseamnă şi un derbedeu, un vagabond, un afemeiat. N-o să le convingă el acum că nu era aşa.

Mića porni deci cu pieptul înainte, balansîndu-şi umerii şi braţele depărtate, ca şi cînd nişte muşchi grozavi, aflaţi la subţiori şi pe umeri, de-a lungul omoplaţilor, nu i-ar fi îngăduit să şi le apropie de corp. Faţa, obişnuit să şi-o lipsească totdeauna de orice expresie definită, n-avea nevoie nici acum să şi-o schimbe ; de aceea deschise doar puţin gura, şi-i dădu un aer mai blînd, mai nevinovat, un aer de prostănac (e ideal să ai o asemenea faţă care, pe stradă sau oriunde e nevoie, dă impresia unei prostii convingătoare).

Convins că realizase ceea ce dorea, Mića îşi vîrî mîinile în buzunarele pantalonilor şi-şi dădu puţin capul pe spate, aşa cum fac băieţii supuşi modei mic-burgheze şi cărora le place ca fetele de pe strada lor să-i creadă

cartofori, beţivi şi Don Juani fără egal. Îşi mai deschise puţin gura, dar reveni curînd la măsura dinainte. Nu există nimic mai neconvingător decît exagerarea, mai ales pentru cineva cu o faţă ca a lui. Să fluiere ceva ? Vreo arie din cele pe care le fredonează sau le fluieră tinerii de pe stradă...

Mica îşi ţuguie buzele, ca pentru fluierat (despre buzele lui, nu se gîndise niciodată dacă erau frumoase sau nu, căci diversele autostudieri la care se supunea aveau alte scopuri decît estetice), şi trase în piept cu putere aerul umed, înecăcios, gata să înceapă...

Dar se opri ca trăsnit : Veković !

Şi tot atunci observă şi femeia.

Ea se ţinea cu o mînă butucănoasă, pal-vineţie, de frînghia întinsă deasupra capului şi se uita la Veković, care stătea în faţa ei masiv şi greu ca un butuc înfipt în pămînt ; îl privea intens, de parcă ar fi vrut să-l pătrundă pînă în măduva oaselor. Dar nu numai atît. Părea că vrea să fugă de el, ţinîndu-l totuşi de-o mînă, pe care ar fi vrut s-o lase. Dacă ar fi putut. Nu-l ţinea de mînă pe Veković. Se ţinea de frînghie. Şi nu fugea. Privea bărbatul din faţa ei, speriată şi aspră, de parcă ar fi vrut să-l sperie. Poate că era numai nehotărîtă.

Cu oase puternice, udă toată, nici tînără nici bătrînă, dar bondoacă şi plină, femeia purta o bluză roşiatică, revoltător de decolorată, cu un petic care-i ajungea pînă sub sînii moi. Fiindcă stătuse toată dimineaţa aplecată peste cazan şi peste albie, fusta subţire i se udase şi-i rămăsese lipită ca un plasture de pîntecul ieşit în afară, cu adîncitura buricului vizibilă. Poate că într-adevăr ar fi fugit de el, dar cu el. În şovăiala ei, în nesiguranţa vădită de care era cuprinsă, în teama aceea provocatoare, lipsită de dispreţ, dar nu şi de sfidare, în care se putea ghici o urmă de batjocură, exista un anumit tragism. Femeia nu rîdea, fireşte. Îl măsura pe Veković cu o privire ca de cioară, încordată şi serioasă, cercetătoare, cu nişte ochi care, netrădîndu-i dorinţele, gîndurile şi intenţiile pe cînd cercetau inamicul, păreau cumplit de goi la prima vedere. Faţa îi era serioasă şi fără expresia definită : o pată de alb, găurită de întunericul negru al ochilor şi de umezeala sîngerie a gu-

rii. Buzele şi le ţinea liniştite, fără zîmbet, abia răsfrînte, ca o uşă întredeschisă, şi noi, ca orice muşchi înainte de acţiune.

În faţa lui Mića, încremenit invizibil la cîţiva paşi de cei doi, între două cearşafuri întinse, aproape lipite unul de altul, se petrecea ceva neobişnuit.

Pe el însă nici o întîmplare neaşteptată, nici o situaţie neplăcută, nici o uimire şi nici chiar frica nu l-ar fi paralizat de obicei. Dimpotrivă, greutăţile aveau darul să elibereze toată energia din el, transformînd-o în mişcări necesare, mlădioase. Acum însă, prin spaţiul de-un deget dintre cearşafurile albe şi ude, el îl privea pe Veković care stătea ţeapăn, încordat, uriaş. Cît timp să fi trecut de cînd se strecurase pe lîngă ieşitura făcută de coloană ? Trei minute, cel mult cinci. Dar lui i se părea că stă acolo, încremenit, de secole. Asta însemna că nu vorbise cu taică-său, că nu-i dăduse bătrînului prilej să se bucure. Mića îşi înghiţi saliva şi se întrebă : Să se întoarcă ? Să coboare pe scări cinci etaje şi să se urce apoi la al patrulea pe treptele înalte ale clădirii din curte, care nu avea lift ? Ar însemna atunci să aibă timp destul şi pentru recitit capitolul al patrulea al *Istoriei* şi pentru discuţia cu taică-său. Sau să dea la o parte cearşafurile şi să treacă nepăsător, ca şi cînd n-ar fi văzut nimic ? Dar ce văzuse ? Nimic. Doi inşi, o femeie şi un bărbat, stăteau şi se uitau tăcuţi unul la altul. Şi totuşi...

Chiar aşa. Nu făceau nimic. Tăceau şi se măsurau din ochi, dar Mića simţea în neclintirea lor tensiunea aceea atît de bine cunoscută lui, care precede acţiunea. Ce fel de acţiune ? Nu ştia nici el sigur, dar presimţea şi presimţirea îi era de aşa natură încît nici nu vroia să ştie. Avea o senzaţie surdă, neplăcută, un fel de teamă inexplicabilă, iar muşchiul gambei de la piciorul stîng şi-l simţea scuturat de nişte cîrcei uşori, ca un clănţănit din dinţi. Ceva urma să se întîmple ! Şi acel ceva îl invita dinainte să fie martor. Atîta doar : să fie martor. Iar aşteptarea chinuitoare a momentului cînd avea să fie martor, nerăbdarea îngrozită cu care aştepta clipa aceea, îl ţintuia locului (fără necesitatea de a-l convinge că trebuia să rămînă) printr-o curiozitate autochinuitoare care

pusese stăpînire pe el şi-l împietrise. Da, simţea pînă şi în aerul anevoie de respirat ceva (ce ?) din încordarea care precede un atentat sau o acţiune, ceva din frîntura aceea desprinsă din timp, cînd tot ce trăieşte încetează să mai trăiască deschis şi tot ce curge încetează să mai curgă vizibil, şi, încetînd să mai curgă şi să mai trăiască, îşi strînge ghearele de pisică agresive, ghearele flămînde şi crunte, şi se transformă într-o gîză care se preface că e moartă, într-un căuş de puf perfid şi moale, aflat aici ca să camufleze, să amăgească, să înşele, să distragă atenţia de la ce e esenţial şi să dezinformeze. Ceva de pe roşul pal al revoltătoarei bluze licărea în ochii scînteietori şi mijiţi ai femeii.

Aceasta fu prima mişcare după încremenirea lor încordată. La picioarele goale ale femeii, vîrîte în papuci de lemn, cădeau picăturile de apă desprinse de pe tivul ud al pînzei, şi i le stropeau. Ea nu dădea nici o atenţie stropilor, de parcă nu i-ar fi udat pulpele roşiatice şi pline, şi gleznele grosolane şi păroase, aproape ca de bărbat.

În liniştea tot mai încordată, nu se mai auzea respiraţia înăbuşită a celor doi, ci numai căderea stropilor, de pretutindeni, în spaţiul lung şi fragmentat al uscătoriei : cînd din locul unde atîrnau cămăşile bărbăteşti, cu mînecile întinse în jos, de parcă nişte oameni invizibili, dintr-o lume răsturnată, ar fi început să se predea ; cînd din partea stîngă, unde atîrnau nişte huse ripsate, pentru fotolii ; cînd din partea cealaltă, unde izmenele lungi, prinse în cîrlige, lăsau parcă să cadă de-a lungul lor, unul după altul, nişte acrobaţi, care se prăvăleau cu capul înainte spre prăpastie. Aceeaşi prăpastie în care alunecau cu un foşnet abia desluşit toţi stropii din rufe, spărgîndu-se în cădere cu un pocnet uscat, subţire, ca al unor beculeţe pitice făcute pentru burţile licuricilor. Şi poate tocmai faptul că sunetul se auzea din toate părţile, îi dădea lui Mica impresia că nu venea de la picăturile căzute pe podea, ci de la ultimii stropi ai unei ploi pe sfîrşite, care loveau asemeni unor ciocănele de raze în tobele întinse ale acoperişurilor făcute din ţiglă acustică. Aşa i se părea lui Mica : o aversă, venită fulgerător şi gata să se termine ; cădeau ulti-

mele picături, încordarea slăbea, prima bucată de cer albastru se strecura prin canioanele norilor.

Apoi Veković se clinti. Şi o dată cu mişcarea lui, Mića avu senzaţia unei adieri pornite de la coşul plin de rufe, de la coşul aflat la picioarele femeii, dar şi de la pînzele ude şi întinse, adiere ca după un ropot de ploaie, răcoare plăcută, proaspătă ca ozonul. Veković, întors pînă atunci cu spatele său uriaş spre Mića, păşi încet spre femeia care rămase neclintită, cu ochii mijiţi, şi se ivi din profil. O clipă. Apoi şoldurile grele ale femeii începură să tremure, agitate, mişcîndu-se tot mai repede, topindu-se, împreună cu osul iliac, într-o masă ca de piftie ciripitoare, nespus de mlădioasă, nespus de vioaie, asemănătoare vrăbiilor izbite de vînt, asemănătoare fumului, asemănătoare aburului. Mića se ruşină de sine însuşi. Tocmai astăzi ! Dar nu putea face nimic. Era bărbat. Şi voinţa ? Voinţa poate totul. La urma urmei, era mai bine să plece. Dar în acelaşi timp îi era şi ruşine. Tremurînd mereu, spălătoreasa zîmbi oarecum vag, cu buzele ei imprecise, două tipare de lut, neuscate, puse una lîngă alta. În aceeaşi clipă, la fel cum începuse, zîmbetul îi şi pieri. Femeia se trase uşor înapoi şi mişcarea sfîşie parcă nişte pînze, nu cele întinse, ci altele, pînzele unui păienjeniş, prinse ca nişte mreje înlăuntrul lui Mića. Sabia consternării buimăcite reintră în teaca înţelegerii şi dezgustului. Totul redeveni real şi limpede. Pînă şi inima lui, pînă atunci fie îmbujorat-accelerată, fie aproape gata să-şi înceteze bătaia, începu să-şi facă auzite zvîcnirile pline de ecou. Acum vedea tot, de parcă s-ar fi aflat de la început acolo, tot ce se întîmplase din clipa cînd Veković, trecînd pe lîngă el, aflat încă în spatele grinzii din adîncitura verandei, continuase să meargă cu aceeaşi faţă jignită şi absentă, spre uscătorie. Aşa cum se ferise, instinctiv, de grinzile din pod, de căpriorii şi de obstacolele de-acolo, Veković trecuse printre rufele întinse, fără să le atingă, pînă cînd femeia îi spusese ceva, ceva impertinent şi provocator, ceva, pesemne, care îl scosese din apatia jignirii adusă de cine ştie cine, cine ştie cum, şi-l făcuse să-şi revină. Veković o văzuse pe femeia speriată poate de propria ei nerușinare, dar poate dornică deopotrivă să se pătrundă de in-

teresul stîrnit în bărbatul acesta prin nerușinarea ei, dispusă și ne în stare poate să se împotrivească forței pe care o dezlănțuise, dornică poate ca forța aceea să se prăbușească asupra ei...

Dar încordarea slăbi și tot ce i se păruse lui Mića pînă atunci grav și solemn, în ciuda josniciei, deveni mărunt, respingător, murdar și tocmai de aceea fatal, de neînlăturat. Veković, micșorat, deși încă impunător, îngăimă ceva, ca un răspuns la ce nu auzise dar îi spusese spălătoreasa acum cîteva minute. Ea, de asemenea micșorată, își întinse capul dolofan printre două cearșafuri și spuse în șoaptă :

— Poftim ? Apoi chicoti jignitor, aproape fără zgomot. Dar se vedea că se stăpînește și respiră greu.

Totul deveni neplăcut ; aerul umed era sufocant. Mića privea, gata să plece, dar rămase nemișcat. Tremura, tulburat. Era ceva atîtător în toate acestea. Constrîngător. Ceva cunoscut. Veković, oprit după prima jumătate de pas, se clinti iar, fără să pară jignit de chicotitul ei fără zgomot, batjocoritor, lipsit de respect. Spălătoreasa pesemne că nu știa cine e, și chiar dacă ar fi știut cu siguranță că n-ar fi fost impresionată decît animalic, așa cum era și acum. De data aceasta Veković zîmbi și el, la fel de inconștient cum chicotise și ea. În zîmbetul lui, ca și în chicotitul ei domol, înecăcios, era ceva cumplit de infantil ; păreau doi copii, străini unul de altul, care se invită la joacă prin toate, numai prin cuvinte nu, știind că fiecare dintre ei vorbește o limbă de neînțeles pentru celălalt. Dar pe după inconștiența zîmbetului și a privirilor pe care și le aruncau, mai veghea încă, discret, prudența. Conștiința faptului că nu erau, totuși, copii, îi inspira un fel de panică. Femeia bondoacă și omul mătăhălos, cu păr alb, necunoscuți unul altuia, se pregăteau să uite ce erau și, totuși, Mića nu avea forța să-i oprească și să le spună ceea ce simțea — disprețul iritat și jignirea în numele... nu știa exact al cui și a ce, dar și în numele lui Veković însuși. Și al lui Veković, negreșit. Pasul următor pe care îl făcut imediat Veković îl apropie într-atît de femeie încît ea trebui să-și dea capul pe spate ca să-i poată vedea fața, intențiile. Fusta udă i se întinsese și mai tare pe șoldurile calde și tremurătoare, care își trăiau

intens, chiar sub pata aceea udă şi întunecată, o viaţă a lor, ce comunica tainic cu a lui Veković, invitîndu-l să facă tot ceea ce păreau că vor să-l împiedice să facă mîinile ei — membrele conştiinţei — mîinile care, încrucişate pe piept, apăsau brutal discurile sînilor mari, ca nişte pîini rotunde, de cîte două kilograme, şi mai moi decît aluatul apos, al pîinii. Veković îngăimă ceva nedesluşit, la care ea deveni serioasă, îşi ridică sprîncenele şi întrebă în şoaptă : „Ce ?“ Dar nu se putu stăpîni şi începu să chicotească scurt, fără glas, aproape ireal şi adăugă : „Ia te uită la el !“ Încerca să i-o ia înainte : „Uite ce-ar vrea dînsul !“ Vocea îi devenise limpede, dar îi rămăsese şoptită, deşi obraznică, de parcă ei doi ar fi fost nişte egali şi prieteni de cînd lumea, liberi să-şi spună ce vroiau, fără teamă de urmări. Veković părea că asta şi aşteptase. O cuprinse, brusc. Mîna lui mare, păroasă, îi acoperi braţul. Ea închise ochii, întoarse capul de parcă s-ar fi temut de-o lovitură, şi privi pieziş, la început cu multă prudenţă, palma osoasă, aspră, care îi prinsese braţul. Apoi ridică repede ochii spre capul lui masiv, dăltuit cu fermitate, şi rămase o clipă aşa, privindu-l cu un soi de delectare, cu o voluptate de hoţ descoperit, de animal căzut în capcană ; pe urmă, ca şi cînd s-ar fi răzgîndit şi ar fi vrut să se răzbune pe ea însăşi pentru ceva, pentru că se speriase sau pentru dezamăgirea că nu se speriase de ajuns, îşi săltă mîna liberă, nehotărîtă, leneşă, o ridică încet deasupra capului, o ţinu aşa, de parcă s-ar fi întins, şi o lăsă fulgerător în jos, izbindu-l puternic pe Veković în piept, în partea stîngă. Lovitura răsună ca bufnitura unei uşi în fundul unui coridor de liceu, pustiu, sonor, în liniştea grea, apăsătoare a vacanţei de vară.

Veković nici nu clipi măcar. Fără să pară surprins, îi înhăţă mîna de sus, ca şi cînd ar fi vrut s-o ridice în braţe. Femeia începu să şuiere : „Lasă-mi mîna, cînd îţi spun. Dă-mi drumul, boşorogule. Ia uite la el : pune-ţi pofta-n cui, moşule. Dă-mi drumul, armăsar bătrîn, cît îţi spun cu frumosul ! Dă-mi drumul“.

Mica vru să dispară dar nu se clinti din loc. Îi era prea scîrbă ca să se mai poată mişca. Pe de altă parte, avea senzaţia că nu înţelege nimic, mai ales acum. Îl tul-

bura şi pe el nespus de mult fiorul acela încordat al împerecherii din aerul pe care-l respira. În realitate, îşi interzicea singur să înţeleagă, fără să-şi dea seama de asta. Nu era sigur dacă trebuia sau nu să-şi creadă ochilor. E cu putinţă oare ? E cu putinţă ? se întreba el, bîiguind în sine, speriat. E cu pu...tin...ţă... oare ? Înainte de război, cetăţenii din oraşul natal al lui Veković vruseseră să-i pună acestuia o placă comemorativă pe casa în care se născuse, el fiind încă în viaţă. Mića văzuse cu ochii lui scrisoarea şi citise răspunsul prin care Veković, refuzîndu-i, le mulţumea cu ironie discretă pentru cinstea aceasta, amintindu-le că omul devine nemuritor numai după moarte şi abia după ce se împlineşte un număr de ani, cel mai mic număr cu trei cifre, dar care să aibă obligator doi de zero la sfîrşit.

Şi acum, fără să-i vină a crede, privea spectacolul ăsta cu aceiaşi ochi cu care privise atunci scrisorile acelea uitate pe birou şi vroia, vroia într-adevăr, să nu creadă, deşi totul se petrecea ziua în amiaza mare, în uscătoria aburită, unde se scurgeau rufele ude picurînd pe duşumeaua de beton, în timp ce de undeva, din pod, adia un aer foarte cald, cu miros pătrunzător de insecticid, de lizol, de ploşniţe şi, mai greu încă — de lut. Mića vedea cu ochii lui. Spălătoreasa se împotrivea şoptind şuierător. În cuvintele bolborosite de ea răsuna vulgaritatea, ocările şi grosolăniile respingătoare, dar în tremurul glasului ei unduitor, plin de modulaţii surprinzătoare, se făcea auzită cedarea, ba mai mult, o împăcare şi o dorinţă inexplicabilă, care sporea tot mai mult. „Fugi de-aici !“ şoptea ea, tăios şi repede. „Fugi de-aici, cît îţi spun cu frumosul ! Fugi de-aici, porcule ce eşti ! Nu mă strînge aşa tare. Au, ce tare eşti, cîine, cîine, cîine ! Lasă-mă, n-auzi ? Cu tine vorbesc ! Cu tine ! Dracu să te ia, boşorogule ! Lasă-mă, lasă-mă ! Ah, ce mă doare ! Ce crezi tu, hoit bătrîn ? Ce vrei tu de la mine ? Nu-ţi dau, uite, nu-ţi dau şi nu vreau ! Vă ştiu eu pe voi ! Aţi vrea toţi, cum vedeţi o femeie, să-i daţi poalele peste cap. Dar cu mine nu-ţi merge ! Cară-te ! Cară-te de-aici ! Eu sînt păţită. Cu mine nu-ţi merge“.

Mića închise ochii ; nu mai suporta să privească, dar cuvintele le auzea : tăioase, un şuşotit scîrbos al unei neghioabe care se lăuda singură că are experienţa ei, în pod. Cuvintele femeii îl dureau şi-l jigneau de parcă i-ar fi fost adresate şi lui, acolo, după cearşaf ; era jignit, de parcă ar fi devenit el Veković, poetul renumit, iar Veković un simplu membru anonim al SKOJ. Se simţea jignit pentru amîndoi, ba, mai mult, pentru toţi tovarăşii care îl aplaudaseră pe Veković, atunci, în sala de sport arhiplină. Pe Veković ? Nu. Drapelul pe care îşi închipuiau că-l reprezintă el. Mića se încruntă, plin de mînie şi deschise ochii.

Veković stătea în genunchi. Îşi vîrîse capul în pîntecul ţuguiat al femeii, exact în pata aceea udă şi întunecată, cu amprenta de apă a buricului. O cuprinsese cu braţele pe după coapse, încleştîndu-i amîndouă mîinile. Ea se împotrivea, lovindu-l cu picioarele vîrîte în tălpicele de lemn cu curea lată. Mića îi vedea picioarele pătate, cu unghii înnegrite, bolnave, cheratinoase ca nişte copite, pale din pricina dungii ivite la degetele care se înfigeau cu nădejde în scîndura tălpicii ca să n-o scape, în timp ce îl pocnea pe Veković în coapsă şi în burtă. Veković îşi ţinea capul strîns apăsat pe burta ei, şi avea un profil luminos, care nu exprima durerea. Între timp, femeia izbuti să-şi desfacă o mînă şi începu să-l pocnească imediat în cap. Capul lui Veković răsuna surd, dar el şi-l lipea şi mai tare de burta spălătoresei, cu aceeaşi expresie absentă de om care se delectează cu un joc ştiut pe dinafară şi poate, tocmai de asta, atît de uşor şi de plăcut pentru el. Nimic din ce făcea femeia nu-l mira, nu-l stînjenea, nu-l jignea. Nici cuvintele, nici ocările, nici loviturile. Ai fi zis că nu lua în serios împotrivirea într-adevăr furibundă a femeii. Se purta de parcă s-ar fi distrat cu jocul ei de-a refuzul, care, pentru el, ar fi avut mai mult un caracter ritual. Loviturile în cap le primea cu un gest de înclinare aprobatoare a capului, de parcă ar fi spus : „Bine... Aşa... Să vedem ce o să mai faci acum ? Minunat." Avea un aer de superioritate, ca şi cînd el ar fi inventat regulile jocului, care poate că nici nu era un joc. Ce-are a face ! spunea expresia feţei lui.

Obrajii lui arătau mulțumire și plăcere sub ploaia de lovituri date de mîinile puternice ale spălătoresei ; iar el, fără să se apere, strîngea femeia de mijloc, lipindu-se tot mai mult de ea; peste ochii închiși îi flutura tot mai vie expresia siguranței de sine ; prin blîndețea încordată a feței răzbătea o insistență îndîrjită, și o cută adîncă, puternică, i se ivise la colțurile buzelor lăsate moi. De fapt însă, tocmai calmul acesta al lui, puțin disprețuitor și victorios, o scotea din minți pe spălătoreasă, care îl lovea din ce în ce mai furioasă în creștet, ghicind sub oasele țestei, tot mai limpede, convingerea lui nestrămutată că ea n-o să-i poată rezista. Și tocmai de aceea, supărată cu adevărat, uitînd pentru o clipă că ea, de fapt, nici nu dorea să i se împotrivească, începu să-l alunge strigîndu-i cu glas tare : „Marș de-aici ! Porcule ! Ar trebui să-ți fie rușine ! Te legi de niște biete femei, la care nici n-ai avut măcar timp să te uiți mai bine. Și-ai vrea să le trînteșți imediat, aici, pe podeaua asta rece. Ești un boșorog. Un boșorog. Un boșorog.“ Toate acestea, femeia le spuse cu supărare, fără speranță. Dar le spuse atît de tare, încît Veković fu nevoit să audă, dacă e de presupus că pînă atunci, absorbit de plăcerea pe care o simțea, nu avusese nici ochi nici urechi pentru cea care îi oferea această voluptate, această uitare, surzenia aceasta de cocoș de munte... Iar ea îi striga acum că e un boșorog, un țap obraznic, gata să-și închipuie că ar fi în stare să se suie și pe niște fetițe care i-ar putea fi nepoate. După ce spuse acestea, spălătoreasa tăcu, dar în aceeași clipă și strînsoarea lui Veković slăbi pe neașteptate. Mîinile îi alunecară deodată și-i rămaseră fără vlagă, pe lîngă trup ; capul, căzut în piept, îi atîrna ca unui spînzurat scos din ștreang. Toate acestea se petrecuseră atît de repede și de ilogic, încît Mića nu înțelese ce-l putuse răni și dărîma într-atîta. Pînă și spălătoreasa îl privea uluită, mută. În prima clipă, cînd strînsoarea desfăcută brusc o eliberase, ea se trăsese înapoi, dar nu mult, nu cît s-ar fi cuvenit dacă împotrivirea i-ar fi fost cu adevărat atît de disperată pe cît i se păruse la un moment dat lui Mića, gata, în clipa aceea, să iasă de după cearșafuri, să intervină. Spălătoreasa se clătinase puțin, dar își recă-

pătase imediat echilibrul şi se înfipsese zdravăn pe picioarele ei puternice. Fireşte că nu fugise. Se dezlipise doar de Veković, şi-l privea; gura ei îşi pierduse, pe jumătate, luciul greţos. Femeia era vădit buimăcită de gestul neaşteptat al bărbatului, de ineditul lui, care depăşea cadrul experienţei ei în legătură cu comportarea masculilor în asemenea situaţii, ba chiar şi cadrul experienţei celorlalte femei cu care făcuse bucuroasă schimb de păreri, îmbogăţindu-şi astfel cunoştinţele şi prelungindu-şi un pic satisfacţiile totdeauna scurte. Tulburată, cu mîinile sprijinite în şolduri le ei unduitoare, cu picioarele puţin depărtate, femeia îl privea cu atenţie pe Veković, urmărindu-i fiecare gest. Mića, îl urmărea şi el cu privirea. Se ruşinase oare? Înţelesese că era nedemn pentru un poet şi... pentru un om care, poimîine, urma să plece în teritoriul liber, să se lase, fără cea mai elementară voinţă, mînat de instincte? Mića ar fi vrut, pur şi simplu, să aplaude, deşi simţea că nu numai în ochi, ci în adîncul fiinţei lui, acolo unde fremăta o dorinţă nedesluşită, se rupsese ceva. Ar fi vrut pur şi simplu să aplaude cînd Veković se ridică, roşu la faţă, mai roşu decît de obicei, cu părul parcă mai alb şi mai mătăsos, cînd se întoarse fără să spună o vorbă, şi cînd porni fără să mai arunce vreo privire spre femeie.

Poetul se depărta încet, încovoiat ca luntraşii din filmul „Volga-Volga". „A învins conştiinţa! Voinţa!" îşi spuse Mića, aproape mulţumit în sinea lui. Pasul celui care pleca era abătut, greoi, mohorît, iar omul nu mai avea nimic comun cu Veković de adineauri, nestăpînit şi puternic, ale cărui vine, cît degetul de groase, se zbăteau ritmic pe frunte, pe tîmple şi pe gît. Acum, Veković era un om posomorît, mai posomorît decît adineauri cînd trecuse pe lîngă tînărul ascuns în umbra adînciturii făcută de verandă. Era mai bătrîn decît înainte şi mai gîrbov.

— Hei! făcu miloasă femeia, care nu părea în stare să preţuiască forţa voinţei şi a conştiinţei. Glasul îi era şoväielnic, răguşit de uimire.

— Hei, tu! Hei, n-auzi? repetă ea. Dar Veković, fără să se întoarcă, îşi continua drumul, total desprins, victorios.

— Hei, moşulică ! Pleci aşa ? Fără la revedere ?

În vocea ei se ivi o fisură din care ţişni un fulger de lacrimă în pragul gîtlejului, în pragul ochilor, o tremurare firavă, care nu putea să-i scape lui Veković, dacă nu cumva el şi uitase că întîlnise vreodată o spălătoreasă, într-un pod.

Veković se depărta cu paşi egali, înceţi. Dar plecarea lui părea fără întoarcere, şi asta o punea pe femeie într-o stare de buimăcire neputincioasă, o făcea să-şi piardă complet judecata. Vădit lucru, ea era zdrobită. Cu fiecare pas al lui, se încovoia şi spinarea ei ; iar cînd Veković ajunse la uşa deschisă care dădea în coridorul cu două spălătorii şi opt camere de serviciu, unde înainte de război locuiseră studenţi, femeia se urni din loc şi, cu ochii holbaţi, încovoiată ca de un junghi, cu basmaua căzută, cu părul ciufulit, alergă sălbatic, alergă cu toate puterile, în ciuda faptului că se împiedică orbeşte de cele două ligheane cu lenjerie fină aflate în drumul ei spre Veković, alergă cu nebunia aceea a femeilor mînate de vîntul disperării.

— Stai ! strigă ea în urma lui Veković, Stai, nătărăule ce eşti !

Dar Veković nu se opri pînă cînd ea, ajunsă în goană lîngă el, îi strigă : „Stai, nătărău bătrîn ! Am glumit !" Atunci mişcarea lui sclipi ca o lamă de cuţit şi femeia se clătină împinsă parcă de elanul cu care Veković se întoarse. Nemaiputînd să-şi frîneze goana, ea zbură spre el cu pieptul înainte şi se opri epuizată. Dar mîinile lui se şi strînseră în jurul ei, şi pînă cînd Mića să poată înţelege ce şi de ce se întîmplau iar toate astea, Veković o şi ridicase pe spălătoreasă şi, purtînd-o pe braţele întinse ca pe o tavă, se întoarse spre locul unde, mai adineauri, se priviseră cu nişte ochi care se adulmecau cîinește. Acum, Veković nu mai era bătrînelul cărunt şi încovoiat de mai înainte ; drept, masiv, ca un taur, puternic şi hotărît, el ducea în braţe trupul voinic al femeii, fără să-i simtă greutatea, căutînd cu ochii un loc potrivit şi vorbind tot timpul cu glasul lui mormăitor, ca de urs :

— Ce mult îmi plac curvele. Ce mult îmi place cînd e femeia curvă. Ce mult îmi place.

Nici urmă de victorie a conştiinţei. Nici urmă de voinţă ! gîndea Mića. Dar înainte de a îngheţa de groază, i se năzări că o ducea el, în locul lui Veković, tot aşa, în braţe, pe fata aceea în alb, pe fiica adoptivă a lui Veković, şi nu înţelegea ce se întîmplase cu el de se gîndea la ea...

În aceeaşi clipă, Mića simţi că îngheaţă. Nu cumva şi fata era amanta lui Veković ? Ar fi fost îngrozitor. Dar îşi spuse imediat : Imposibil. Îi era foarte plăcut, atît de plăcut să se mustre singur pentru păcatul a cărui imagine o şi vedea în gînd : el, ducînd-o în braţe pe fiica adoptivă a lui Veković şi mormăind : ce mult îmi plac curvele ! Nu. Asta ar fi o trădare, şi eu n-am s-o fac niciodată.

Spălătoreasa, vîrîndu-şi mîna stîngă, arsă de leşie, în părul mătăsos al lui Veković, alb ca spuma de săpun, îl cuprinsese cu dreapta de după grumazul vînjos, ca de ţăran, plin de cute, lipindu-se toată de el, încordată şi în acelaşi moment destinsă. Ochii ei deschişi priveau spre acoperişul oblic şi spre crăpăturile rare dintre ţigle, pe unde pătrundeau, sensibile ca nişte coarne de melci gigantici şi parcă trase cu linia, razele galbene, piezişe, ale soarelui. Privea, fără să vadă nimic. Ce nevoie mai avea să vadă, din moment ce el o purta pe braţe ?

Poziţia lui Mića, foarte incomodă şi pînă atunci, deveni insuportabil de ruşinoasă cînd Veković culcă femeia pe coşul încă plin cu rufe moi, ude, şi se trînti imediat după aceea peste ea, acoperind-o în întregime cu trupul lui impunător. Mića simţi un junghi ascuţit, mai întîi sub omoplat, iar de acolo revărsîndu-se peste tot, de parcă i-ar fi plesnit lobul stîng al plămînului. Veković începea să dezmierde femeia. Asta însemna o înfrîngere dezgustător de profundă, o înfrîngere fascinantă, dureroasă şi stingheritoare pînă la lacrimi. Atunci simţi Mića năvala dezgustului moral, fluxul protestatar, real, stupefiat, al indignării, cu atît mai mult cu cît, în ciuda indignării, toate acestea îl excitau, iar el nu vroia, nu vroia...

— Nu aici ! nu aici ! spunea femeia invizibilă de sub Veković. Nu aici. O să ne vadă ! O să vină cineva ! Nu aici ! nu aici ! spunea ea cu o şoaptă care nu se împotrivea. Iar Mića ar fi vrut ca toate femeile şi mamele, şi

cea pe care n-o cunoştea, să ţipe acum pretutindeni în lume, să strige după ajutor, şi să înceapă să-l lovească pe Veković, să-l muşte ca nişte tigroaice. Poate că atunci s-ar fi urnit şi el şi l-ar fi lovit cu bătul pe Veković, ca pe un ciine, ca atunci, în copilărie, cînd le rupsese spinarea ciinilor în călduri care se împerecheau sub fereastra casei lui Jelka, în momentul cînd ea, Jelka, se întorcea de la ora de pian. Dar de nicăieri nu se auzi ţipătul nici unei femei, iar femeia de aici, invizibilă, acoperită de trupul bărbatului, îşi repeta într-una şoaptele pline de dorinţă : „Ce faci cu mine ? O să vină cineva, dragul meu... Ce faci cu mine ? Mă înăbuş toată. Ce faci cu mine ? Ce-o să se întîmple cu mine ? M-am înfiorat toată. Ard toată. Vai de mine !... Nu mai exist, nu mai exist, nu mai exist... Ce faci, pleacă !... M-am înfiorat toată, înfiorat toată... Ce faci ,tu ? O să ne audă cineva, o să ne audă..." La cascada aceasta de şoapte agitate, fierbinţi, Veković răspundea scurt, cu vocea lui groasă :

— Nu-i nimic ! Nu-i nimic !

Mića se simţi jignit : ruşine ! Dar nu izbuti să se clintească din loc, în ciuda a tot ce se întîmpla, fascinat, tulburat pînă la delir, pînă la ruşine. Căinţă, ruşine... Şi cu toate astea, în ciuda a tot ce vedea, începu să tremure şi el, atît de agitat, de excitat, de vlăguit, încît poate că nici nu mai vroia să plece, chiar dacă ar fi fost posibil să se retragă fără zgomot.

Cuvintele femeii se ciocneau uşor ca umbrele lilieciilor în nopţile de vară, apăsătoare din cauza dogoarei care mai stăruie şi după ce răsare luna, ale cărei raze răcoresc pielea dar nu şi sufletul, în care se nasc dorinţi nebune. Cuvintele ei bolnăvicioase, mucegăite ca nişte moşmoane, se izbeau de stînca întunecată a trupului lui Veković ; buimăcite de ciocnire, ele se împrăştiau fără efect şi fără forţă — aşa cum erau şi mîinile ei butucănoase, crăpate, care atîrnau supuse, cu degetele strînse în pumnii neputincioşi, pe lîngă coşul pe care îi zăcea întins pe spate trupul, cu povara celor o sută de kilograme ale bărbatului. Şi, ca şi cînd în vorbele nepăsătoare ale lui Veković : „nu-i nimic, nu-i nimic !" ar fi existat o putere de convingere inexplicabilă, nişte argumente de necontestat, femeia după acest : „nu-i nimic ! nu-i nimic !"

spus într-o doară, se liniști și nu mai scoase o vorbă, convinsă că n-o să-i vadă și n-o să-i audă nimeni, că n-avea motive să se neliniștească și că, chiar dacă i-ar auzi și i-ar vedea cineva, n-ar fi nimic, fiindcă el era destul de tare să-l facă inofensiv pe cel ce i-ar vedea sau i-ar auzi. Iar Mića, hipnotizat, nu izbutea să se clintească din loc.

Asta i se părea și cel mai cumplit lucru : era dezgustător, dar fascinant. Mult, nu vedea : între pulpele desfăcute ca niște butuci despicați stătea întins Veković, aproape nemișcat, și pe haina lui de pluș de culoarea tutunului cădeau coarnele de melc, ciudate, neputincioase, ale soarelui bolnav. Fusta răsfrîntă în sus, albul unduitor al cămășii subțiri, pete de carne... Iar el, nu putea să plece.

N-aș face asta niciodată cu fata în alb, își spunea Mića. Poimîine plec. „Ce-ți fac ?" întreba stăruitor Veković. „Ce-ți fac ?" Nu sînt un desfrînat, își spunea Mića ; fapta lui Veković înseamnă viciu, iar viciul nu e niciodată singur, el apare totdeauna în serie, și a izbucnit ca un incendiu cînd spălătoreasa i-a răspuns la întrebare cu verbul folosit în înjurături. Mie, nimic din ce e omenesc nu mi-e străin, dar în vremurile pe care le trăim acum și problema aceasta trebuie privită principial. Mijlocul lui Veković nu se mișca, iar el privea principial problema. „Îți place... ?" întreba el. Și ea răspundea că-i place, că-i place grozav, ofta că-i place cum îi face și că-i place ce-i face. Iar lui Mića i se păru într-o clipă că pînă și cuvîntul acela suna pur ieșind din gura ei deschisă sincer, fără vreun gînd care să-l poată murdări. Dar se înfurie, se supără pe sine : e imposibil să fii numai așa. Cedarea față de o slăbiciune deschide ușa pentru noi slăbiciuni. „Nu încă, fii fără grijă" spunea Veković. Iar lui Mića i se părea că-l atinge pala fierbinte a unei adieri imposibile, făcută din sudoare, pornită din coșul ud. Și, deodată, simți cum îl cuprinde o scîrbă adîncă pentru asemenea împerecheri, pentru cărnurile astea răsturnate peste coșul care gemea, pentru cărnurile care rosteau cuvinte grosolane, pentru trupurile răsturnate, dezgolite, care se ciocneau, se respingeau, se năpusteau unul într-altul, gîfîind. Nu, astăzi n-ar trebui să se întîmple toate astea, n-ar trebui să se întîmple. Prea mulți oameni își pierd viața, pretutindeni, iar pe

luptători îi pîndește după fiecare colț moartea și chinuri mai îngrozitoare decît moartea, chinuri care nu pot fi suportate, dar trebuie să fie și sînt suportate prin violentarea săvîrșită de conștiință asupra naturii trupului ; a corpului care ar vrea să nu știe de morală cînd durerea arde, și totuși știe de ea și rezistă ; să faci astăzi ce face Veković e nedemn, ba mai rău, e o trădare. „Îți place ? Spune-mi, îți place ?" mormăia Veković. Iar ea spunea că-i place grozav și ofta. Apoi Veković o întreba ce anume îi place ? Și ea rosti un cuvînt pe care Mića crezuse că gura unei femei nu poate fi în stare să-l rostească. Spălătoreasa rostea cuvîntul acela, îl repeta, afirmînd că e dulce și grozav, apoi începu să îngăime cuvinte nedeslușite, sufocîndu-se : „nu mai pot, spunea ea, nu mai pot". Și începu să-l cheme, să vină, să vină. „Hai, dragule", chema ea, „vino, vino".

Rosteau cuvinte îngrozitoare și nu se rușinau de nimic. În clipa aceea erau înfiorător de egoiști, despărțiți de lume, fără urmă de gînd pentru nimic altceva, lipsiți pînă și de putința de-a se închipui pe ei înșiși, de-a se vedea, în mod obiectiv, cum arătau, cît erau de urîți. Ca niște cîini, pe stradă. Jelka venea din josul străzii și ar fi putut să vadă cîinii, iar el n-ar fi putut suporta nici în ruptul capului una ca asta. Începuse să dea în cîini cu toată puterea celor doisprezece ani ai lui. Îi lovea, și ei nu se puteau dezlipi unul de altul. Jelka se apropia tot mai mult, cîinii nu se puteau dezlipi și, deodată, cîinele de deasupra se prăbuși cu șira spinării ruptă. Așa ar trebui să-i facă și lui Veković. Cu piciorul. El și spălătoreasa își făcuseră „cuibul lor cald", se izolaseră și puțin le păsa de ce se întîmpla și de cum era pe lume, puțin le păsa de ce se întîmpla și de cum era în țara aceasta ; el și spălătoreasa se simțeau bine și plăcut.

Egoist și dezgustător e acest joc al amorului în tendința lui spre plăcerea ușoară absolută, spre momentul acela în afara timpului și a spațiului. Jocul cere doi oameni întregi care să dezerteze de pe cîmpul de luptă. Iar astăzi, în 1942, amorul e în slujba dușmanului. La toate astea Mića nu se gîndea prin cuvinte, ci prin sentimente de indignare, mai puțin precise. Dar își spunea limpede : înseamnă că și Veković...

Lucrul acesta i se păru monstruos, dar și just. Și oricît refuza să-l ia în serios, ipoteza îi făcea plăcere : atîția luptători se lipsesc astăzi de toate, iar el face pe craidonul aici. Dar n-o să mai treacă în teritoriul liber. Nu merită. Asta își spusese încă de atunci. Și ce le poate oferi o asemenea iubire celor ce se lasă seduși de poezia ei ? Niște mișcări sacadate, în ritmul secreției glandulare, în tamtamul înfrigurat al unei licori tulburi ? Pînă cînd au să fie oamenii atît de naiv de orbi și de slabi !

Prestigiul marelui Veković pierise pentru totdeauna. Veković nu se mai mișca. Amuțise. Iar Mića, îmbujorat la față, izbea în sinea lui ciinii de pe strada copilăriei. Ciinii schelălăiau, rotindu-se, încercînd să fugă, vrînd să se despartă și legați de plăcerea care nu-i lăsa, incapabili să se apere, cu instinctul conservării care li se refuza, în oarba funcție a perpetuării speciei care, și aici, în fața lui, însemna nimicire de sine. Veković nu mai era ce fusese. Poet. Luptător. Stindard.

Mića se simțea înjosit și mînios, rușinat și furios, furios pe tot ce biologia a oferit omenirii, lumii. Dacă ar fi putut, printr-o lovitură de picior, să reverse asupra lui Veković seriile și seriile de lovituri destinate de el acestor dureri și dezamăgiri, noroiului și decăderii ! Omul, iubirea, ca și societatea, ar trebui creați din nou, pe alte baze. Mića era mai convins ca oricînd de lucrul acesta. Veković zăcea peste spălătoreasă, cu totul neputincios, un om absolut mort, sleit, un om pe care, peste două zile, toată țara și toată omenirea progresistă trebuiau să-l socotească un model, un exemplu. Cuvinte lăuntrice, încă necristalizate, i se încîlceau în minte și în suflet, și nu găseau forță pentru a se rosti și a-l lumina cu sensul lor. Mića roșea, iar roșeața îl paraliza și-i transforma mînia în erupții de fulgere insuportabile, albe și albastre, ce se învălmășeau în privirea lui înțepenită, în fața căreia pînă și disperarea sălbatică, încrustată în inimă, apărea ca o tristețe mută, hipnotizată. De ce rămăsese acolo ? Se mustra singur din pricina asta. De ce n-o luase la fugă de cum văzuse ce avea să se întîmple ? Ba, în plus, îi mai făcuse și plăcere. De ce ?

Știuse totul, dinainte, de cum îi zărise. De ce m-am uitat ? Imaginea fetei în alb, cu fața în oglinda luminată

de trei becuri, străluci crîncen şi se stinse dureros. Şi imediat se născu dorinţa de a-i pedepsi pe vinovaţi. Şi Veković şi eu — sîntem vinovaţi. De ce am rămas ? Ne-a înşelat pe toţi. Poate că am rămas împins de interesul meu totdeauna treaz faţă de oamenii cu care lucrez, interes care m-a oprit şi m-a ţintuit cu disperare aici, de unde am putut să văd, fără să fiu observat, şi să aud şi să capăt datele care-l pun pe Veković într-o altă lumină decît îl pun cele ştiute pînă acum despre el.

Da, interesul pentru cauză îl reţinuse, vigilenţa, nu curiozitatea. Sau, în orice caz, nu curiozitatea în primul rînd. Dar trebuia să se răzbune pe Veković, pentru toate. Pentru răul pricinuit mişcării. Pentru dezamăgire. Idolul se prăbuşise.

Dacă n-ar fi rămas, nu şi-ar fi pus problema : ce să caute pata asta întunecată a unui corp dărîmat, geamătul ăsta scos din minţi, neruşinat, ce să caute în teritoriul liber ? Cui serveşte ASTA ? La ce ? Doar ca să murdărească oameni care, din cauza lui, îşi pun viaţa în pericol ; doar ca să murdărească pămîntul pe care-l calcă şi să-i dezamăgească pe toţi cei ce cred în el.

De ce să-i dezamăgească ? se auzi înlăuntrul lui un glas pe care îl cunoştea bine, un glas care se ivea totdeauna cu argumentul perfid al neîncrederii şi al îndoielii, atît de perfid încît nu izbutea niciodată să-i răspundă satisfăcător. „În afară de tine, nimeni nu ştie nimic despre cele întîmplate" îi şoptea glasul acela. Dacă n-o să sufli o vorbă despre ce vezi, cine ar putea să afle ceva ? Veković ar rămîne Veković, un poet a cărui trecere de partea mişcării e menită să joace un rol de seamă, mobilizator şi moral. Şi chiar dacă se află, ce importanţă are ? Toţi fac lucrurile astea, mai mult sau mai puţin la fel, numai că tu n-ai văzut cum le fac alţii şi îţi vine mai uşor să faci pe puritanul şi pe castratul spiritual, ca să te justifici faţă de tine în primul rînd pentru că te-ai uitat la ce nu te privea şi unde nimeni n-are dreptul să-şi vîre nasul. Ce te-a fascinat şi te-a reţinut aici ? Curiozitatea care-i face pe puşti să se uite prin gaura cheii în odaia unde se dezbracă servitoarea ! Iată ce e imoral ! Crezi că o să sperii pe cineva cu mărturia ta neruşinată ? Pe nimeni. Oamenii au să aplaude : „Bravo,

bătrîne!" Și-au să spună: „Ia te uită, tot mai poate!" Iar ție au să-ți spună: „Tu meriți cîteva nuiele. Tu..." Nu! se gîndi Mića. Fapta lui trebuie pedepsită. Ne-a înșelat. Ne-a făcut rău. Ne-a dezamăgit. Și, afară de asta, în mod obiectiv... dăunează prestigiului mișcării. Căci dacă în locul meu s-ar fi aflat un dușman?... La asta însă nu se gîndise chiar atunci. Ideea i-o dăduse împotrivirea lui George și Petar, reflectată în el. Întîlnirea de aseară, pe care o continua căutînd noi argumente.

Cu capul plecat, Mića își asculta vocile lăuntrice, căutînd contraargumente pentru argumentele care, de fapt, dacă le înțelegea bine, se reduceau practic la dorința de-a le ascunde tovarășilor cele întîmplate și de a nu le spune că văzuse ce văzuse, ca nu cumva ei să-l creadă un imoral, un tartuffe perfid, masturbator. De ce? Fiindcă, în afară de el, nimeni nu-l văzuse pe Veković în mocirlă? Stupid! Prima inexactitate! Mai e și spălătoreasa. Ce se știe despre ea? Cu siguranță, nu face asta pentru prima oară. Veković probabil că este, nu, Veković în orice caz este un om cu un trecut plin de asemenea legături, despre care dușmanul o să afle repede. Și prost ar fi să nu le folosească, apelînd tocmai el, ocupantul, la concepțiile morale ale masei, mimînd indignarea și provocînd-o la oameni, ca să-și atingă scopul: să ponegrească lupta, drapelul. Nu, actul în sine n-are nici o importanță. Dar urmările... Încît, dacă vrei, mă rog, iată, recunosc, a fost urît că m-am uitat. Ba poate că, la început, motivele mele n-au fost dintre cele mai curate. Foarte bine. Dar n-o să trec lucrurile sub tăcere, numai ca să nu mă fac de rușine în fața tovarășilor, îngăduind astfel ca mîine să fie murdărit totul... tot ce socotesc mai de preț decît propria mea viață! Eu n-o să joc, niciodată, nici obiectiv, nici subiectiv, nici un fel de rol din care numai dușmanul să aibă folos. Chiar dacă George și Petar m-ar scuipa. Niciodată!

Fiindcă asta ar fi o minciună. Iar o minciună naște alta, cu un automatism total care, mai devreme sau mai tîrziu, ar duce organizația într-o situație deplorabilă, ca să mă exprim cît mai blînd. Căci faptele arată un Veković pe care nici unul dintre noi nu l-a știut.

Iar Veković ? El şi-a tăinuit de Mirko, de George, de Petar, de Raka şi de mine cusurul acesta, viaţa lui dublă, desfrîul. Şi e limpede ce merită ! Scurt ! Iartă-mă, te rog. Poetul vine în teritoriul liber, dar nu intră în rîndurile partidului. Da, dar vine aici ca să lupte pentru idealurile tuturor oamenilor. E totuna. Şi ar arunca o umbră murdară şi asupra lor, a tuturora.

Poetul se ridicase încet şi, stînd în picioare, se uita la spălătoreasa care îşi scutura fusta udă şi mototolită, zîmbindu-i oarecum obosit, rece şi cam stingherit. Poetul continua să respire greu, pe cînd îşi încheia nasturii de la pantaloni.

— Treci des pe aici ?

— Cîteodată, îngăimă el. De ce ?

— Eu spăl des aici. Întreabă de mine. Ehei, zîmbi ea, dar tu nici nu ştii cum mă cheamă.

— Cum te cheamă ?

— Milka. Dar pe tine ?

— Pe mine ? făcu Veković. Şi spuse, fără nici o intonaţie : Mića.

10

Martie, în zilele acelea, în după amiaza aceea, în noaptea aceea.

În noaptea aceea, Veković dormi de minune. Visă numai creste mohorîte, zvelte şi senine şi se visă pe sine într-o coloană care se deplasa necontenit de pe o creastă pe alta, se visă pe sine pornind la atac, se visă lovit de un glonţ, dar fără să cadă, fiindcă el nu mai putea să moară. Visă cum rîndurile duşmanului se destrămau în faţa lui, cum nemţii ridicau mîinile predîndu-se şi cum cădeau morţi. Visă cum îl admirau luptătorii. Cine ar fi crezut că avea cincizeci şi şase de ani, cînd era iute ca gîndul, alerga de mai mare dragul, se strecura ca un

flăcău printre stînci. Şi mai era şi viteaz, se vedea cît de colo, viteaz de şcoală veche.

Se trezi şi-şi lăsă imaginaţia să hoinărească liberă. În camera cealaltă respira liniştit Mirko. Cît timp trecuse de la noaptea aceea ?

Mirko plecase, după ce terminase cu întîlnirile, cu acţiunile şi cu muncile lui speciale de informator, pentru care mai ales venise atunci. La despărţire îi spusese ca peste zece zile să fie gata. Vekovič se repezise şi-i îmbrăţişase şi pe Mirko şi pe Mića, care urma să-l treacă dincolo. Mića şi încă doi tovarăşi necunoscuţi. Vekovič se bucura ca un copil. Se bucura şi Mića, dar ştia să se stăpînească. Era încă un ilegalist ideal. Faţa lui exprima numai ce socotea el că era necesar să exprime, şi, în clipa aceea, ca totdeauna de altfel, Mića socotea că nimeni nu trebuia să vadă cît de mult se bucura el.

Urmaseră apoi zilele de emoţii, de nervozitate, de înfrigurare, în care orele treceau cu viteză ameţitoare pe cînd dimineaţa, după amiaza, noaptea şi, în genere, toate bucăţile de timp mai mari rămîneau totuşi pe loc, de parcă n-ar fi vrut să alunece în trecut. În ziua a şasea, Mića îi spusese că vor pleca răspoimîine. Vekovič alergase la Ana, să-şi ia rămas bun. Ea, nici nu-l sărutase măcar. Niciodată nu simţise atît de clar cît de mult o iubea. Dacă n-ar fi fost călătoria, cu speranţele unor noi, necunoscute şi fermecătoare întîlniri, versuri şi iubiri, ar fi fost convins că n-o să iubească niciodată nici o altă femeie cum o iubise pe Ana, şi că niciodată nici un bărbat nu iubise vreo femeie aşa cum o iubea el pe ea. Scrisoarea venise mai tîrziu.

Mai trecuse, totuşi, încă o zi şi Ana veni să-i ia manuscrisele.

Vekovič închise ochii. Jignirea îl ardea. Jignirea ? Nu cumva gelozia ? El nu era gelos, dar nu era nici curierul Anei. De ce ai făcut asta, Ana ?

O revăzu acum nespus de frumoasă, aşa cum o iubea, nespus de gingaşă şi de perseverentă, hotărîtă ca un gînd nebunesc ; şi toate gîndurile ei se îndreptau spre Mića, spre tînărul căruia nu-i cunoştea nici măcar numele.

Iar el, ca un biet moşneag cumsecade, îi dusese scrisoarea. Nu avusese forţa să i se împotrivească. O luase

şi o dusese. Şi cu siguranţă că prin scrisoarea aceea Ana îl chema pe Mića la ea, îl chema, deşi Mića nu o iubea.

Putea oare Mića s-o iubească? Putea el să-i preţuiască tinereţea, aşa cum i-o preţuia Veković? Putea Mića să-i înţeleagă frumuseţea şi sufletul, aşa cum i le înţelegea el? Şi, în genere, era capabil Mića să iubească? Ceva nedefinit, ceva instinctiv şi greu de formulat îi dădea lui Veković convingerea că Mića nu făcea parte dintre bărbaţii care se dau în vînt după femei, dintre bărbaţii disponibili, veşnic curioşi, dacă nu chiar însetaţi de dragoste, veşnici admiratori, dacă nu şi îndrăgostiţi. În plus, Mića era lipsit de experienţă şi nepriceput la asemenea treburi. Şi fiindcă era aşa, şi aşa era cu siguranţă, Mića avea s-o dezamăgească, s-o facă să sufere, s-o descumpănească. Şi atunci, de ce toate astea? De ce iubirea, nu, dorinţa asta a ei, tocmai acum?... Tocmai acum, cînd nu putea să aibă nici o speranţă, cînd Mića avea să plece, ca şi el, peste două zile, cînd Mića avea să piară, ca şi atîţia alţii? Ce nevoie avea ea de asta, tocmai acum cînd o legătură nu putea făgădui nimic şi nu putea duce la nimic? Ce a simţit Ana în Mića? Masculul? În Mića? Imposibil! Mića e subţirel, suplu ca un jongleur. Un vierme fără oase. Cu ce o fi putut el să scoată din minţi o femeie ca Ana? Cu ce? Cu povestirile tale despre Căluţul ielelor. Cu prima povestire cu care ai reuşit s-o stîrneşti; cu celelalte cu care ai vrut să stingi flacăra. Ai obţinut contrariul celor dorite.

Veković era trist din pricina întrebărilor şi a răspunsurilor pe care şi le dădea. Era trist, şi-şi simţea anii ca pe o nedreptate faţă de prima lui iubire adevărată şi abia descoperită. Tinereţea, aici era cheia. Mića i se păruse Anei într-adevăr tînăr, într-adevăr bărbat. Se înşelase. Se înşelase cumplit. Ei nu-i trebuia un bărbat ca Mića. Ea avea nevoie de bărbat cu totul altfel. Înainte de amiază, după plecarea Anei, Veković rămăsese zdrobit. Privea pierdut scrisoarea aflată pe masa goală, ca o pedeapsă pentru toate, pentru tot ce făcuse rău în viaţă, pentru că acceptase să trăiască şi să îmbătrînească. Ţi s-au dus puterile — îi spunea scrisoarea. Iar dorinţa, iubirea, rămăseseră să-l chinuiască şi, chinuindu-l, să-l pedepsească pentru toate.

Nu se poate! se revoltase el. Nu-i e permis să-l iubească pe mucosul ăsta. O să sufere. Dar atunci, o văzu iar, în gînd.

Era primăvară timpurie. De fapt, iarna nu trecuse încă. Frunzele moarte în toamnă abia se iveau, opărite parcă, de sub zăpadă, şi zăceau umede, putrezite, pe asfaltul negru al bulevardului, prin scuarurile unde prindeau să înmugurească vîrfurile crengilor, peste aleile presărate cu prundiş ale Kalemegdanului, aşezat în terase deasupra celor două ape care fumegă dimineaţa şi curg douăzeci şi patru de ore pe zi, curg, curg pe sub zidurile încremenite, curg pe sub meterezele ce se înalţă sfidătoare, străvechi, putrede, acoperite de licheni.

Era primăvară timpurie. În dimineaţa aceea, Ana venise de trei ori să ia caietele, manuscrisele, o carte şi portretul ei. Deşi îl costase o nimica toată, portretul, după părerea lui Veković, putea fi socotit printre cele mai bune lucrări ale tînărului pictor miop, mort prea de timpuriu. De cîte ori ridica privirea de pe hîrtie sau de pe carte, Veković întîlnea ochii ei luminoşi, strălucitori, cu albul lor ca de porţelan, ochii aceia tăiaţi diabolic de inteligent, alungiţi, deschişi, misterioşi, sălbatici. Şi se gîndea cu admiraţie la pictorul care nu împlinise încă treizeci de ani cînd izbutise să transpună pe pînză simplitatea turburătoare a Anei, realitatea aceea nedefinită a adevăratei femei şi tot ce, scăpînd iubirii şi raţiunii, ţi se oferă totuşi pătimaş o dată cu ea. În portretul Anei, lucrul acesta era mai prezent decît în oricare altul din cele pe care el avusese prilejul să le privească cu admiraţie şi să le iubească.

Acum, Veković stătea la masa de lucru, cu coatele rezemate de tăblia din lemn de trandafir, goală. Stătea şi privea locul unde fusese portretul, privea masa lipsită de dezordinea aceea care-i dădea un aspect atît de viu şi de drag, o privea pe Ana, vie. O iubea. După Reja, Ana fusese singura femeie pe care o iubise cu adevărat. Lela nu însemnase nimic serios în viaţa lui. Şi totuşi, cu doi ani în urmă, din cauza ei vrusese s-o părăsească pe Ana.

Ana închisese mapa din piele roşcată în care ducea ultimele manuscrise. Portretul ei, scos de pe perete se

afla pe fotoliul verde, lîngă soba de teracotă, joasă, îndesată şi portocalie. Afară sufla un vînt trăsnit, care, de azi dimineaţă, îşi schimbase de trei ori direcţia. Dar şi starea sufletească a lui Veković se schimbase astăzi de mai multe ori. Poetul fusese cînd bucuros că avea să plece, cînd deznădăjduit că trebuia să o părăsească pe Ana, cînd nervos, ca totdeauna înainte de-a pleca într-o călătorie, de-a lua o hotărîre, de-a se apuca să scrie, de a transforma vinul speranţei în sînge al realităţii, al depărtării şi al poeziei. Simţea vag pustiul din sertarele închise, simţea golul lor flămînd, iar în faţa lui simţea pustietatea mesei goale la care, din 1918 şi pînă acum, îşi petrecuse cea mai mare parte a fiecărei zile, citind, gîndind sau scriind poezii. Simţea pustietatea mesei la care îşi petrecuse cea mai mare parte a vieţii lui, unica viaţă adevărată, viaţă în care femeile îi fuseseră un stimulent, un firicel de nisip din care se scurgea ca o nestemată, o lacrimă domoală. Stătea la masa pe care anii săpaseră cute, la masa zgîriată cine ştie cum cu unghiile în febra scrisului, la masa cu tăblia curbată, roasă de necontenita apăsare a coatelor şi a palmelor umede, fierbinţi, la masa pătată de cerneală şi de umbra grijilor care făcuseră ca lacul ei strălucitor de odinioară să fie acum lipsit de prospeţime şi de scînteieri trandafirii, de lumina şi de vălurile transparente ale bucuriei.

Cu degetele ei diafane, Ana închidea servieta doldora de hîrtii. Veković privea trist mlădierea ireală, ca o pînză de păianjen, a taliei ei de felină, şi simţea surd golul din sertarele mesei de lucru, golul din propriul său cap, golul din inimă. Era nespus de trist, abătut, aproape nesimţitor, ca nişte degete îngheţate, umflate de ger, într-o noapte izbită de biciurile crivăţului, ca nişte degete înlemnite, ţepene, din care tocul cade. Era oare frig ?

Nu, nu era frig. În ultimele zile plouase şi bătuse mai ales Siroco-ul ; azi dimineaţă suflaseră alternativ Crivăţul şi Gorneacul şi adiase o boare aproape caldă. În camera lui cu pereţii căptuşiţi din podea pînă în tavan cu cărţi, ale căror cotoare vesele sau severe invitau sufletul la linişte, nu fusese frig. Dar un foc ar fi fost binevenit. În oraş însă nu se găseau nici lemne, nici cărbuni. Iar el nu avea şemineu electric, ca Ana.

În cele din urmă, Ana lăsase servieta pe măsuța joasă, rotundă, din sticlă și fier forjat, îl privise cu ochii aceia din portret, și, cum Veković nu se clintea, îi zîmbise încurajator, se apropiase încet de el și, fără ezitare, ca întotdeauna, îi întinsese mîna, dureros de reală :

— De fapt, cînd pleci ? După masă ?

Veković nu știa exact. I se spusese că, începînd de a doua zi la amiază, să nu iasă din casă și să fie gata de drum.

Ana își scoase mănușile, ocoli masa, și Veković simți cum îl atinge albastrul ca de cer al pardesiului ei. Sub pardesiu îi palpita trupul zvelt ca un fus. Veković cunoștea din plin toată prospețimea celor douăzeci și șase de ani ai ei.

— Îți pare rău ? îl întrebă ea. Îți pare rău, rău de tot ?

Veković îi simți pînă în oase moliciunea mîinii, dar nu-și ridică fruntea. Ceva înăbușitor îi apuca inima. Vru să se ridice, să stea cu spinarea dreaptă în fața ei.

— Stai, stai scumpul meu. Știi că-mi ești drag !

— Numai drag ? spuse el orgolios, presimțind pentru prima oară ceva rău. Numai drag ?

— Închide ochii ! îi spuse ea, serioasă. Peste cîteva minute plec. Pînă atunci, vrei să vorbim un pic, așa, fără nici un sens. Ca și cum ne-am juca. Vrei ?

— Nu te-ai mai săturat de jocul ăsta ?

— Îmi ești drag ! spuse ea repede, și zîmbi.

— Nu mă mai iubești ?

Veković clătină din cap și șopti :

— Azi nu ești Ana. Ana ar trebui să fie mereu aceeași, de oriunde ai lua-o, și în prima și în ultima zi ! Apoi, începînd jocul vorbitului fără sens, strigă cu glas schimbat : Chelner !

Ea tresări, zîmbi trist și întrebă :

— Vă plac coacăzele, domnule ?

— Da, oftă Veković, îmi plac coacăzele în aspic de bucurie neagră. Se zice că sînt bune pentru sufletele leneșe.

— Știu, dragă domnule, dar negrii sînt în concediu. Toate zîmbetele sînt la serviciu.

— Oh ! făcu Veković. Nu plec, dacă nu-mi daţi inima dumneavoastră.

— Trişezi ! rîse Ana. Ce spui, are sens.

— Atunci plec ! se supără brusc Veković. Am cerut stele negre de la şaisprezece conştiinţe, nu supă uscată în palma goală. Ce să fac cu ea ?

— Nu pleca, jupîne dragă, am să-ţi prepar cu ochii mei roşii vînatul acrişoarei tale disperări. Cu o franzeluţă de plămîn, e foarte bună.

— Să nu plec ?

— Nu jupîne, continuă.

Veković făcu un efort ca să nu gîndească.

— Nu merge roşu cu roşu. Cu visele dumitale ar merge un pepene galben.

Slab, dar Anei îi era totuna.

— Ne-au culeş pepenii. A venit aseară Căluţul celelor şi i-a culeş. Avea trupul făcut din arcuri de oţel. Şi în obraji avea adînciturî, pe măsura sînilor. A obosit stînd în picioare. Vine noaptea.

Veković înalţă capul.

— Trişezi. Asta are sens.

— Nu-i nimic.

— El nu există.

— L-am văzut în oglindă.

— Dar el nu te-a văzut. Nu se vedea nici pe el în oglindă.

— Nu e orb. Ceva, totuşi, vede.

— Vede ce o să fie.

— Dar el este...

— Viitorul... Cu el îşi umple bomboana din gură. E un ascet.

— Ascet în scurtă ! De ce nu vrei să mă cunoască ?

— Fiindcă nu iubeşte pe nimeni.

— Basme !

— Iubirea lui e abstractă, fără obiect.

— Un motiv în plus ca să-l iubesc. Înseamnă că suferă.

— Cei ce neagă, nu suferă. Ei sînt embrionii a ceea ce va să fie. Respiră cu bronhiile.

— Taci. L-am văzut. De ce nu mă chemi cînd e el aici ?

— Vreau să te scutesc de o suferință inutilă.

— Cînd a fost vorba de tine, nu m-ai scutit.

— Și te răzbuni ?

— Nu. Mi se pare că iubesc.

— Dar el n-o să înțeleagă. Visează să schimbe materia lumii, nu numai distribuția ei.

— O să mă deprind. Pot s-o fac.

— N-ai să poți. El ar fi în stare să distrugă deosebirile de clasă dintre viață și moarte.

— El este Căluțul ielelor.

— Și trăiește numai o zi. Și n-are mațe. Și nu vîră nimic în el.

— Dar are gură, ca să sărute.

— Doarme într-un pat cu cearșafuri negre. E convins că antilibidoul morții poate doborî viața, pe amîndoi umerii.

— N-are decît să gîndească ce vrea. E un inocent. Iubesc virtutea.

— Inocența nu duce la o virtute, după care pot tînji doar prostituate îmbătrînite și armăsari îmbătrîniți.

— Mîine, Căluțul ielelor va fi o fetiță siluită. Poimîine n-are decît să fie și armăsar, dacă vrea.

Ana încetă brusc, sleită parcă de puteri. El sări să o sprijine, dar ea înălță capul și-l privi. Vekovič oftă.

— Astăzi nu merge ! spuse el cu amărăciune. Pînă la urmă, Ana fu de acord :

— Nu merge !

Dar încercă să zîmbească, imediat.

— De ce nu vrei să-mi spui cum îl cheamă ?

— Nu am voie ! șopti el. Ei sînt misterioși, și interzic asta.

— O să-l vezi astăzi ?

— Nu știu. Lucrează mereu. Umblă de colo, colo.

Acum șopteau amîndoi. Ea îl mîngîia pe păr.

— Ar fi bine să-mi spui unde stă și cum îl cheamă. Aș vrea să-i trimit ceva.

— Ce ?

Șoapta ei se zbătu în liniște, ca un peștișor prins, la fel de lucioasă, de spasmodică, de turtită și de argintie. Ana spuse cu simplitate, aproape aspru :

— O scrisorică !

Veković se întoarse s-o privească. O văzu cum tremură încet, abia vizibil. Tremura şi şoptea repede, repede, cuvinte care rămîneau în aer vibrînd, licărind, reci ca un stol de peştişori albaştri, aruncaţi pe plaja unui sat de piatră.

— Trebuie ! Ce simt pentru el e mai puternic decît orice, e mai puternic chiar şi decît ce simt pentru tine, care-mi eşti drag. E altceva. Pentru el, cred că aş fi în stare să mor. E ceva care dormea de mult, dar s-a trezit pe neaşteptate, acum două zile, şi a pătruns ca un glonte otrăvit în mine, s-a spart bucăţele, împrăştiind în mine mii de coriandole, de lampioane, mi s-a vîrît sub piele cu lanţete de argint şi s-a închis acolo, în mine cu acele şi încheietorile unor broşe lăuntrice. Şi mă doare, mă doare cu tot ce ştiu, cu lucrurile, cu gîndurile, cu norii. Nici nu-ţi închipui cît mă doare totul din cauza muşcăturii ochilor cu care m-a privit. M-am învineţit toată, şi dîrdîi. Mi se pare că sînt o oaie pe care lupul, după ce s-a săturat bine la stînă, a muşcat-o un pic de gît şi a ieşit fără grijă, sigur că ea aleargă acum, hipnotizată de moarte, după el, în pădure, deşi ştie ce o să i se întîmple, deşi ştie că lupul o s-o mănînce, o s-o sfîşie, o s-o înghită, imediat ce-i va fi din nou foame. Nu ştiu ce vorbesc, nu ştiu ce ar putea să însemne seriozitatea asta indiferentă a lui, care mă va distruge. Mă tem de ea, n-aş dori-o, dar nici n-aş putea, pentru nimic în lume, să fac altfel. Iartă-mă. Vrei ?

— Dă scrisoarea. I-o duc eu, prostuţo.

Ana îl îmbrăţişă, tremurînd. „Ştiu !“ spuse ea. Veković îi simţi încordarea trupului, îi simţi pulpele care îi tremurau ca de frig, îi simţi sărutul moale şi rece, ca o floare în zorii unei zile de iulie. Încă un fior, dureros şi scurt. Apoi Ana se dezlipi de el. Pe masă se afla un plic.

Ana îi mai făcu un semn, cu mîna. Poate ar fi vrut să-i mai spună ceva. Dar se mulţumi să ia servieta şi portretul şi dispăru fără zgomot. Faţa ei, provocator de albă, plutind parcă şi acum, ca totdeauna, într-o ceaţă uşoară, caldă, de primăvară timpurie, se topi deodată. Pe scenă se lăsă brusc cortina nopţii.

N-avea s-o mai vadă. Dacă se va înapoia viu din război, avea să fie bătrîn pentru ea ; era bătrîn de pe acum : ea i-l şi preferase pe Mića. La despărţire. Frumos. Îşi ia rămas bun de la Veković, dar petrece cu Mića ultima noapte cît mai rămîne aici. Şi pe Mića l-a văzut doar o singură dată.

Asta îl durea, dar într-un mod inteligent, căci se minuna de disponibilitatea ei, de elanul ei, poate superficial, dar puternic, care trecea fără milă peste sentimentul ei cel mai adînc, cel mai durabil. Pentru ce ? Pentru cine ? Era convins că Ana nu-l iubea cu adevărat pe Mića, ci pe el. Toate astea erau doar semne ale neîmblînzirii Anei, semne ale celei mai mari libertăţi posibile pentru o femeie, ale nepăsării ei scandalos de suverane faţă de părerile altora, faţă de durerea celor pe care îi părăsea. Lipsă de scrupule ? Egoism ? Nu. Veković era ultimul om care ar fi îndrăznit să-i reproşeze şi să-i impute ceva.

Stătea cu fruntea rezemată de fereastra camerei dinspre viitoarea verdeaţă a Kalemegdanului, care avea să izbucnească dintr-odată, peste o săptămînă. Şi nu se mai gîndea la nimic. Era doar trist. Tristeţea i se scurgea fără zgomot prin vine, ca nisipul prin gîtul unei clepsidre. Ana Georgević îi luase ultimele manuscrise, iar el, în schimb, avea să ducă scrisoarea ei lui Mića. Serviciu pentru serviciu. Acum sîntem chit, doamnă. Ce i-o fi scris ?

Îl chema. Chema un necunoscut ! Ce alta i-ar fi putut scrie femeia asta nonşalantă, neîncadrabilă în vreo categorie ? Singura femeie pe care, după al treilea sărut, nu izbutise s-o cunoască pînă la sfîrşit. Ana îşi purta cu indiferenţă şi mîndrie conştiinţa dorurilor ei vagabonde, ca pe o calitate cu care trebuia să se mîndrească. El ştiuse încă din prima zi că Ana o să-l înşele în mai puţin de o săptămînă, dar în acelaşi timp fusese sigur că-l va iubi, după cum era sigur că ea îşi iubise bărbatul cît timp acesta trăise, deşi se dăruia fără ruşine şi fără reţinere amantului, şi, sigur, nu numai lui. Sensibilitatea ei, formată din serii paralele, capricioase şi contradictorii, care se dezvoltau simultan, nu-i îngăduia niciodată să fie întreagă într-un singur loc, şi o silea să-şi păstreze,

cum își păstrează un comandant de oști rezervele, o parte din ea, pentru alte angajări. Anei îi plăcea cînd Veković îi săruta sînii dar îi spusese, nu de puține ori : „Lasă-i ! Asta nu le face bine !“ Și iată, acum înnebunise de-a binelea, toată.

Dar vrînd să uite, Veković reveni la zilele fericite cînd ea îl iubea. Trăind din plin numai prin el, angajată pînă la capăt, Ana știa și atunci să nu piardă nici o clipă. Dar chiar în clipele cînd ghemuită sub el, plîngea de fericire și de voluptatea feminină, ea nu-i aparținea numai lui, ci și propriei ei fericiri și satisfacții. De aici poate că se trăgea și interesul lui veșnic treaz pentru ea, pînă în clipa cînd îl zăpăcise, brusc, Lela. Vremelnic. Suficient însă ca Ana să nu-l mai iubească. Dacă aș fi cu vreo zece ani mai tînăr, se gîndea Veković, aș forța-o să se simtă legată de mine, i-aș intra sub piele. La cincizeci și șase de ani e imposibil... Nu. Nici unui flăcău de douăzeci de ani nu i-ar fi ușor să îmblînzească o sălbăticiune de femeie ca Ana. Și poate că tot interesul și toată iubirea lui pentru ea de aci porneau, de la faptul că nu avusese niciodată sentimentul posesiunii depline, suficient pentru un bărbat ca să se simtă satisfăcut, să se potolească, să devină indiferent. La Ana îi plăcea tocmai faptul că ea nu-i dădea posibilitatea să se potolească.

Veković își dădea poate mai puțin seama că veșnica ei rezervă și păstrare pentru ce urma să vină o făcea pe Ana să semene grozav cu el. Căci și el, în timp ce-și scria poeziile, simțea că încă n-o scrisese pe cea adevărată, așa cum, iubind femeile, era oarecum sigur că încă nu întîlnise femeia a cărei frumusețe (ce înseamnă oare frumusețea ?) să justifice toate nenumăratele lui rătăciri, școala aceasta pe care trebuise să o absolve pentru a iubi o dată așa cum credea el că poate și că trebuie să fie iubirea, pentru a avea sens. Trecuseră ani, și el tot nu putea să spună despre nici o femeie că îi adusese iubirea așteptată. Nici chiar despre Ana n-ar fi putut spune asta cu siguranță. Uneori i se părea că risipise imens de valoroasa bancnotă a iubirii, că o schimbase pe mărunțiș, că nu mai era capabil să iubească. Și tocmai cînd credea așa, apăruse Ana. Dar și atunci își dăduse imediat seama

că ea nu putea să reprezinte pentru el iubirea definitivă, adevărată. Și, totuși, Ana poate că fusese tocmai iubirea așteptată. Veković recunoștea rar asta, ca acum, de pildă, cînd o pierduse pentru totdeauna. Dar dacă întrezărea unele asemănări între ea și el, era conștient și de deosebirile dintre ei. Tot așteptînd să scrie poezia inspirată de o forță încă necunoscută și să întîlnească femeia cu farmec nebănuit (dar ce înseamnă oare farmecul nebănuit ?), el scrisese poezie după poezie și iubise necruțător femeie după femeie. Ana se ferea totdeauna un pic, iar cînd i se dăruia, aștepta iubirea care trebuia să vină ; și cînd el îi săruta sînii, iar ea, palidă și înfiorată de plăcere, îi șoptea : „Lasă-i ! Asta nu le face bine !" era sigură că iubirea așteptată va veni. Venise. Iar poetul e ca țăranul : își dă în cărți și cînd nu e superstițios, iar cînd e superstițios, asta nu-l împiedică să fie în același timp sceptic. În acea poezie a lui, Veković nu prea mai credea. Fără să se miște de la fereastră, el își plîngea viața risipită ca fumul în vînt, deși avea senzația că trebuia să plece și că pleca tocmai în clipa cînd tot fumul acela trebuia să se cristalizeze în niște sensuri. Era trist că pleacă și că o părăsește, dar îi părea și bine. Singurul lucru intim pe care ea i-l spusese acum trei zile, la nereușita lor despărțire, fusese doar un liniștit și infatuat :

— Nu-i așa că ai să mă uiți repede ?

Mai mult dorință ironică, decît întrebare. Poate că și presimțire a ceea ce avea să vină. A ceea ce venise, a doua zi, cînd îl văzuse pentru prima oară pe Mića. Blestemată zi. Abia îl zărise, și toată inactualitatea ei, cu care îl ținuse legat și-l îmblînzise timp de trei ani pe Veković, pierise pentru totdeauna de parcă n-ar fi constituit tocmai ea frumusețea (dar ce e oare frumusețea ?), imprecizia și farmecul (dar ce e oare farmecul ?) firii sale.

O cunoscuse cu trei ani în urmă la Vrnjci... Și-l fermecase imediat prin felul ei de a fi, de a vorbi, prin spiritualele ei asociații de idei, poate mai degrabă decît prin frumusețe (în vara aceea erau multe frumuseți la Vrnjci). Îl fermecase mai mult prin cuvintele scăpărătoare, rostite pe malul apei, decît prin frumusețea femeii suple, elastice, sigure de sine. Ana avea ceva derutant de limpede în

ochi şi ceva neînchipuit de cast în forma buzelor, cînd spusese :

— Eu sînt o femeiuşcă oarecare, căreia îi plac grozav bărbaţii bărbătoşi !

A spus ea oare asta sau numai m-a făcut să înţeleg că ar putea să o spună ?

Ea chiar era aşa, şi n-ar mai fi avut nevoie să se explice prin cuvinte. Dar îl înţelesese şi ea pe el într-o clipă şi poate că, într-adevăr, îi şi spusese ceea ce, după toate aparenţele, el aştepta cel mai puţin şi dorea cel mai mult în clipa aceea de la femeia care îl fermecase din primul moment.

Deveniseră repede prieteni, nedespărţiţi, şi tot repede, aproape în acelaşi timp, amanţi. Ei îi plăcea părul lui îngrijit, cărunt, faţa lui aspră, de haiduc, şi mai ales acel ceva nespus de bărbătesc din tonul vocii, din felul în care ştia să reducă femeia la femelă, să o dezbrace, fără să-şi piardă nici respectul, nici entuziasmul.

— Oare nu sîntem prea grăbiţi ? îl întrebase ea atunci, ironic.

— Dimpotrivă ! îi răspunsese el trăgînd-o spre sine.

Era noapte. O noapte scurtă de iulie, o noapte înstelată, în livada plină de lăcuste invizibile, înţesată de zumzetele ce veneau din iarba unduitoare.

În noaptea aceea, stătuseră întinşi pe iarba călduţă, înmiresmată, înjunghiată, îmbrăţişîndu-se pînă tîrziu sub prospeţimea dură a întunecatului Goč, sub stelele depărtate şi tăioase, minunaţi unul de celălalt, însufleţiţi de sărutările pline de florile cîmpului pe care îi aruncase mîna întîmplării.

Veković nu se gîndise că va prinde rădăcini, că va rămîne legat de ea, nici mai apoi cînd, puţin obosit, o condusese la pensiune, nici a doua zi, nici după un an, nici acum, deşi aşa avea să fie. Din fericire. Din păcate. Ea nu se împotrivise, i se dăruise imediat, fără ruşine, cu un firesc pe care el îl preţuia mult, deşi îi plăcea şi împotrivirea pudică a celuilalt gen de femei, al limfaticelor. Prin fiecare gest al ei, Ana îi arăta cît era de conştientă că el era bărbat şi ea femeie, că în situaţia lor nu putea fi vorba decît de a găsi cît mai repede

orizontala cea mai potrivită, dacă unul îl dorea pe celălalt. Şi ei se doreau.

Vekovič iubise toate genurile de femei, dar îi plăcuse cel mai mult genul acesta impudic, lipsit de complicaţii exterioare. Şi tocmai ea, femela desăvîrşită, îl rănise crunt azi dimineaţă. Iar rana, nevindecată, mai sîngera încă.

Cînd Ana plecase, cînd dispăruse, el se gîndise o clipă, da, îi trecuse prin minte, să nu ducă scrisoarea. Dar îşi dăduse seama că n-ar fi corect, iar el cu femeile jucase totdeauna corect : dau-dai. De cîte ori le înşelase el ? E doar un fel de-a spune că a înşelat ! Căci, pentru el, a dori şi a avea o femeie nu însemna de loc a înşela. A înşela, pe cine ? Pe femeia care, în clipa aceea, îi plăcea mai puţin ? De ce să fie asta o înşelăciune ? Fiindcă ea credea că tot o mai doreşte cel mai mult pe lume ? Poate fi oare tras cineva la răspundere pentru că altcineva are despre el păreri greşite ?

Stupid. Dar că iubise nenumărate femei şi că, deci, trebuise să ajungă şi în asemenea situaţii stupide, era un fapt real. El însă, n-o să-i facă scene Anei. Ar fi lipsit de gust, ar însemna că nu poate să-şi suporte cu bărbăţie durerea. O să ducă scrisoarea.

Spusese : durerea. Se gîndise la durerea iubirii, la iubire.

El iubea iubirea. Şi cînd îl durea, şi cînd nu-l durea.

Dar fuseseră oare iubiri toate femeile pe care le îmbrăţişase în viaţa lui ? Firește că nu.

Dar ce are a face ! Fuseseră fete, femei, mereu proaspete, mereu noi, totdeauna irezistibile : ele fuseseră multe, iar iubirea una singură, una pentru toate.

Totuşi, cinstit vorbind, le-am iubit pe toate. Le-am iubit totdeauna tinereşte, năprasnic şi crud, în ciuda repetării inevitabile, o dată cu trecerea anilor. Dacă şi la cincizeci şi şase de ani femeile mă mai atrag ca odinioară, la şaisprezece ani, asta se întîmplă fiindcă nu mă ademeneşte spre ele taina trupului, ci speranţa pe care fiecare o poartă şi dăruie o dată cu trupul, speranţa, totdeauna aceeaşi şi mereu diferită, într-un ace-

lași trup, mereu altul. Vekovič își aminti cum arătau speranțele acestea, încă din 1903, cînd avusese prima femeie și de atunci încoace. Își reaminti, cu generoasă înțelegere, de cele care rămîneau în urmă și de cele ce devansau gustul anului. Știa ce aduce pentru speranța aceasta erupția creatoare a fiecărei primăveri, în ziua aceea unică a anului cînd străzile sînt pline de clopoței primelor lăcrămioare și viorele și de talazurile fetelor abia înmugurite care, an de an, în ziua aceea ies de prin case, metamorfozate ca fluturii ieșiți din crisalida lor. Nimeni nu simte cu atîta avîntată buimăcire începutul vieții cum îl simt fetele acestea cînd strălucesc pentru prima oară, zîmbitoare și mîndre, îmbrăcate în rochițe spumoase și multicolore. Dar fetele din primăvara aceasta nu aduseseră prea mult nevoii din fiecare an a iubirii, de-a se îmbăta cu noi vibrări. Și Vekovič nu știa exact dacă nu cumva, îmbătrînind, își pierduse el simțul cu care izbutise pînă acum să intuiască fără greș, să vadă, să afle în ce constă această vibrație, acest fascinant fior pe care aprilie îl dăruia an de an noilor contingente de femei chemate sub drapelul vieții ca să seducă, cu o forță neslăbită, bărbații care, prin natura lor, iubesc schimbările. Nu cumva războiul o fi cauza lipsei de unitate a genului de fete aflate în primăvara asta la vîrsta iubirii ? Nu cumva războiul le-a lipsit de acea senzualitate rafinată, necesară acum procreării, de acea notă de feminitate, caracteristică sezonului în curs ? Poate că îmbătrînise el. Sau poate că roiul acesta de fete avea să-și ia zborul în lume bun numai pentru ostașii aflați în permisie pe trei zile, pentru ostașii cărora le place orice, dacă izbutește să le ia bezna de pe ochi, să-i facă să uite exploziile, și să nu mai simtă după ceafă gîfîitul de fiară al morții.

Mai degrabă asta. El nu îmbătrînise. Asta nu vroia să recunoască. N-a îmbătrînit ? Dar scrisoarea pe care Ana i-a dat-o ca s-o ducă lui Mića ? Dar Mića ? Dar Ana ?

Ana îi era acum pedeapsa pentru toate femeile pe care, iubindu-le, nu le iubise. Ana îi era durerea, gelozia, jignirea, arsura pe care o simțea. Cine poate ști ?

Veković se întoarse cu spatele spre fereastră. N-o să se lase. O să se răzbune. O să-i ducă scrisoarea lui Mića.

Nu e nimic îngrozitor în asta. O singură noapte...

Dimpotrivă. Ana o să fie dezamăgită de Mića, de ea însăşi. O să regrete amarnic că şi-a pierdut noaptea pentru un mucos nepriceput.

Să ducă scrisoarea, iată singurul lucru cuminte pe care îl putea face, aşa jignit şi amărît cum era. Şi, în genere, singurul lucru înţelept.

Ba, mai mult, era bine pentru el ca totul să se petreacă aşa noaptea asta, pentru ca apoi, prin comparaţie, Ana să-şi poată reproşa uşurinţa cu care îi opusese lui Veković un refuz. Dacă ar lipsi-o de noaptea asta, Ana nu s-ar mai întoarce niciodată la el. Iar cînd o să se întoarcă, el n-o să-i reproşeze nimic. Doar şi el o iubeşte tocmai fiindcă e aşa cum e, fiindcă nu poate, ca şi el, să aparţină cu totul nimănui, nici ei însăşi.

Veković veni lîngă masă, luă scrisoarea, o puse în buzunarul hainei lui pluşate şi porni, totuşi fără bucurie, cătrănit. Luă liftul pînă la ultimul etaj şi se îndreptă spre locuinţa lui Mića, pe drumul ştiut, prin pod. Nu simţea nici un fel de gelozie şi nu-i reproşa nimic nici Anei, nici lui Mića, deşi îl făcuseră să sufere atîta. Era oare vreunul dintre ei vinovat? Era el vinovat că îmbătrînise şi n-o mai atrăgea pe Ana? Era vinovată Ana că el nu i se mai părea atrăgător, deşi Veković era convins că numai el putea cu adevărat să o ostoiască şi să o bucure? El era convins, nu ea. Ea o să afle asta abia mîine sau poimîine. Poimîine, după plecarea lui, Ana o să-l regrete pe el, nu pe Mića.

Atunci dăduse cu ochii de spălătoreasa care poate că îl zărise o clipă mai devreme şi îl privea acum provocatoare, cu mîinile în şolduri. „Uite o bucăţică", se gîndise el, şi se oprise.

Fără o vorbă, fără un zgomot, Veković o prinsese de mînă, o trăsese spre el. Nemişcată pînă atunci, împietrită, poate din cauza coincidenţei dintre gîndurile ei şi prilejul care, iată, i se oferea prin apariţia lui Veković, spălătoreasa încercase să se împotrivească, mînată de reflexele primare ale feminităţii, obişnuită să fie răpită,

siluită, învinsă prin forță, chiar și atunci cînd toate căldurile din ea cheamă bărbatul. Apoi începuse să se zbată și să fugă, nu destul de convingător ca să-l facă să dea înapoi. Îl izbise cu palmele ei grele, și lui îi plăcu asta. Simțea mult prea intens speranța aceea efemeră pe care i-o oferea fiecare nouă femeie, și-i făcuse plăcere cînd ea începuse să ocărască grosolan, să-l jignească fără milă, făcîndu-l cu prea multă gingășie dulău, țap bătrîn și moșneag, ca să se mai simtă jignit, așa cum stătea, lipit cu capul de fusta ei udă, rece, sub care se contracta deja pîntecul cald, îmbătat. Dar în aceeași clipă își amintise de Ana. Mîinile i se vlăguiseră. Se ridicase. La ce bun ? Ana nu-l mai iubea, i-l prefera pe Mica, fiindcă Mica era tînăr, iar el, bătrîn. Se ridicase brusc, vrînd să plece. Spălătoreasa strigase după el. Îl chemase. Să-l ierte, dar azi n-avea chef de femei. Era jignit. Îl jignise Ana.

Spălătoreasa însă nu vrusese să înțeleagă și alergase după el.

Mica nu-i oferise încă iadul de după amiază. Nu-i nimic. De ce acceptase să trăiască cu un etaj mai jos decît viața lui ? El însuși dorise asta.

Toate fuseseră parcă legate, veniseră oarecum împreună : aparatul de radio, Mica, poeziile, și Ana. Toate, împreună, însemnaseră o lovitură de cuțit dată pe la spate singurătății lui. Barbaria îl făcuse și pe el să se deprecieze. Dar altfel nu se putea trăi. Iar viața lui însemna dăruire, dăruire totală. Dăruire de versuri, de sentimente, de vlagă ; prefacerea întregii sale făpturi în silabe, în îmbrățișări, în proteste. Ce alta ar fi putut să însemne însingurarea lui disprețuitoare ?

Dar pînă la urmă înțelesese că protestul lui era prea tolerant și că nimic nu poate fi negat prin scandaluri. Orice, ca să poată încolți, trebuie să-și lase rădăcini în pămînt. În pămînt, în oameni.

Poezii ?

La noi (și nu numai la noi) ele nu înseamnă de fapt nimic. De aici și răspunsul lui : întoarcerea cu spatele spre societate, respingerea ambițiilor, a orgoliului, a carierei, a lăcomiei, a jocului politic stupid, a înrobirii, a exploatării, respingerea tuturor curenților care pun în

mișcare mecanismul unei lumi demne de dispreț, se gîndise el.

Acum nu se mai gîndea.

Dar încă înainte de-a fi început să publice, se gîndise că viața, așa cum e ea, e inacceptabilă. Și nimic nu-l îndemna să caute în colaborarea cu oamenii o soluție contradicției existenței; contradicție insuportabilă celor vii. Cui să se alăture? Opoziției liberale? Vorbe goale. Celei muncitorești? Lipsită de forță, dar pretențioasă, obtuză, egoistă, demagogică și, dacă ar veni la putere, Lapčević Dragiša n-ar ști decît să zăvorască iar cercul închis al omului. Să-l reediteze, poate mai larg, dar și mai searbăd, și mai ferm. La urma urmelor, făgăduielile politicienilor nu sînt decît o momeală pentru naivi. Cît despre vorbe, prefera vorbelor debitate de alții pe ale lui, ritmate. Ele măcar erau fățiș împotriva lacătului viață-moarte. Și nu suportau cercul vicios, nici travestit în colier de perle.

Înainte de războaiele balcanice îi plăcea că scandaliza prin felul lui original de a fi, intenționat, cultivat. În orășelul patriarhal de la confluența Dunării și Savei el, teribil de agresiv, sfida obiceiurile, deprinderile, relațiile statornicite. Practica versul liber, vegetarianismul, amorul liber, dormitul în timpul zilei și plimbările nocturne. Purta costume sport, cîrtea împotriva lui Dumnezeu, înjura. Apoi venise războiul, și după aceea cu o speranță în minus (speranța că s-ar putea realiza ceva prin scandaluri), continuase să trăiască fără provocări exterioare, dar în rest la fel ca și pînă atunci. La fel ca pînă atunci, în privința esențialului: a muncii și a iubirii. Acum însă discret, fără tam-tam. Cînd începuseră însă toți să facă versuri libere, el se apucase să rimeze, și, fiindcă trăia retras de așa-numita lume, frații Popović, care ca de obicei nu înțelegeau mare lucru, l-au introdus în Academie, convinși că e un mielușel poetic cuminte, dornic să escamoteze prin foame metafizică necesități omenești din cele mai fundamentale.

Adevărul e că după una mie nouă sute douăzeci și ceva, și pînă mai acum cîțiva ani, Veković se lua la rime, ca să nu zicem la trîntă, cu esențele vieții și că, dinadins, neglija în poeziile lui formele contingente ale existenței.

Din sfidare față de realitatea în vigoare. Căutînd să descopere sensul emotiv undeva în marginile vieții, revenea în vitrinele librăriilor cu noi și noi erupții de pasiuni negatoare, netrebuitoare nimănui, neprimejdioase pentru nimeni, dar numai bune pentru justificarea celei mai neconformiste libertăți de gîndire. Pînă de curînd, nu ținuse seamă de toate acestea.

Dar de cîte ori se ridica de la masa de lucru simțea că aceste pasiuni inteligente nu constituiau o necesitate și că oamenii continuau să trăiască nestingheriți de ele în cruditatea vieții, fără să cîrtească, orbi și surzi la strigătele lui fără ecou. Inutilitatea aceasta, libertatea aceasta, dar și necesitatea aceasta a lor într-un sens mai înalt al necesității, fuseseră multă vreme mîndria lui : o indispoziție permanentă, corosivă, otrăvitoare, crîncenă. Și faptul că după muncă putea să le ofere femeilor în genere secrete de mascul neînsoțite de sentiment, și asta îl făcea mîndru. Golul, indiferența, lipsa de sens, amărăciunea, caracterul animalic al existenței, iată, în fond, gustul vieții. Să dărui totul. Pînă la inconștiența care va raționaliza și ultimul număr din seria iraționalelor.

Iar după aceea, saltul Rejei. Dar și mai înainte de pasul cu care ea pornise de la etajul trei în gol, el fusese cuprins de tulburare, parte din cauza celor întîlniți în casa Rejei, parte fiindcă îi era imposibil să se izoleze de evenimentele din Belgrad. Și, ceea ce însemna mai mult decît o tulburare, devenise nemulțumit de poezia lui, încetase să mai scrie.

Sinuciderea Rejei însă, zguduitoare și dureroasă, însemnase și un protest împotriva unui rău anumit, împotriva „încuscririi lui Stojadinović cu Hitler" (așa scrisese ea în scrisoarea de adio), și Veković, care o cunoștea bine pe Reja, socotea că protestul acesta însemna mai mult decît o scuză pentru panica de care ea fusese cuprinsă în mod absolut firesc.

Oricum, după sinuciderea ei, nu se mai putea continua ca mai înainte. Saltul Rejei nu însemnase numai o cădere, ci și o revenire din adîncuri la suprafață. Suprafața cui ? A morții ? A vieții ? A tristeții ? Depinde pentru cine. Pentru Reja însemnase plasarea între coordonatele morții. Și pentru el la fel. Îl trăsese după ea. Stojadinović ? Și,

imediat după aceea, Cvetković, Hitler. Veković a revenit printre oameni, viu, trist. Lumina morții pentru care optase Reja a căzut pe zidurile zilei și, prin revolta cuprinsă în ea, a străpuns ca un tîrnăcop pereții care îl izolaseră voluntar de societatea oamenilor. Esența vieții nu se putea separa mult timp, nici măcar pentru versuri, de formele în care se manifesta vital.

Acesta fusese primul lucru pe care îl înțelesese.

Al doilea : de la abstracta ghilotină automată pentru poemul revoltat, îndepărtat, al sinuciderii colective a omenirii, pînă la moartea pe care femeia iubită și-o pricinuise singură, neîmpăcarea lui cu viața așa cum era trăită trecuse prin diferite faze, dar încă niciodată culoarea neagră a epocii, gustul ei sîngeros, nu-și impusese atît de cumplit ca acum prezența, acaparînd toate cugetele cuprinse de criză, toate conștiințele nemulțumite, răzvrătite. Trebuia într-adevăr să se apropie de oameni mai amenințați ca oricînd în ceea ce e esențial. Iar asta însemna să apere și valorile pe care pînă atunci le negase. Veković se hotărî să apere și cultura noastră balcanică, și miturile noastre naționale. Nu să le accepte, ci doar să le apere. Dar, apărîndu-le, le accepta, fără să-și dea seama nici el cum.

Înainte de a vorbi despre a treia concluzie care i se impusese, trebuie trecut la cea de a patra, în legătură cu poeziile. Pînă acum, scrisese fără speranța că le va aduce oamenilor poezia necesară. Își păstrase încrederea în autonomia căutării și a experimentării poetice. Ea nu trebuia să absoarbă necesitatea socială. Revolta care îl explica pe Veković era suficientă și pentru versurile lui și pentru tot ce făcea el în rest.

Ea explica totul : și singurătatea, și donjuanismul și disprețuirea mediului. Nu avea nimeni dreptul să-i ceară să nu disprețuiască lumea care alerga bezmetic, dement pentru a învinge obstacolele cursei sociale, ale acestui joc ale cărui reguli, la urma urmei, fuseseră scornite tot de oameni. Scandalurile lui dinainte de războaie și întunecarea ferestrei lui de după războaie fuseseră scutul cu care se apărase și din punct de vedere al creației de lumina îndoielnică a succesului, de zgomotul de bîlci al

ambițiilor neînfrînate, de lipsa de scrupule a carierelor, de „visuri" și de celelalte superficialități, infame, legate de acceptarea de-a juca Jocul cel mare. Senzualitatea și iubirea însemnaseră niște contrareguli față de regulile societății, iar umorul, facilitatea și excentricitatea lui fuseseră formele unui nonconformist protestatar. Și — acesta era al treilea lucru pe care îl înțelesese — nonconformismul se dovedise ineficace.

În orice negare, chiar și în respingere, există totalitarism, așa cum orice întrecere și orice luptă implică dorința de victorie. Și oricît de mult s-ar feri omul să ia în serios regulile jocului inventat de el însuși, din clipa cînd începe să-l joace le ia tot mai în serios, treptat, chiar și împotriva propriei lui voințe, afundîndu-se din ce în ce mai mult. Nu. Apropiindu-se tot mai mult de oameni. Iar asta nu însemna numai că aluneca pe toboganul unei inteligențe îngustate, că se prăbușea. Căci era și aceasta o mișcare dublă.

Însemna negarea și mai departe a regulilor jocului. A acelorași legități pe care Veković nu le acceptase toată viața lui. Dar însemna și acceptarea unor alte reguli, noi.

Pentru el, fusese de ajuns pînă atunci să provoace oroare prin scandaluri. Fiindcă se comporta contrar regulilor stabilite, oamenii care le creaseră sau care li se supuneau strigau, șocați, că el îi șoca. Și lucrul acesta era atît de stupid, atît de ridicol și de jalnic, încît, o vreme, el se distrase provocîndu-le stupizenia jalnic-ridicolă, pînă cînd îl plictisise și asta. De atunci, o evitase. Cele două lumi coexistau.

Acum, ajunsese la concluzia că nu se mai putea să le accepte coexistența. Trebuia să înceapă lupta reală. Cu pumnii, nu numai cu rimele. Dar și cu ele. Cu totul. Să lupte. Mai exact — să se apere. Prostia, barbaria, bezna, deveniseră agresive. Revolta trebuia să se adapteze la revoluția care înseamnă tactică, manevră, strategie. Și Veković înțelesese că nu-i era permis să uite nimic din ceea ce prețuia viața și pămîntul și lumea și oamenii care vorbesc limba țării în care și el însuși simțea și gîndea. Și nici istoria haiduciei, poezia despre răscoale și despre luptele de la Mișar, din alte părți și de pretutindeni. Înțelesese că era necesar să accepte și să pună

cu seriozitate la inimă regulile omeneşti ale slujirii revoluţiei, să le respecte, dacă dorea — şi el dorea — înfrîngerea fascismului, înfrîngerea întregii prostii de care îi fusese mai mult decît silă şi pînă atunci. Înţelesese şi deosebirea dintre tehnica negării în teorie şi învingerea răului în practică. Dualitatea necesară a revoluţiei. Altfel, ar fi însemnat să-şi taie creanga de sub picioare. Ea trebuie să respingă în mod absolut, corosiv, tot ce era vechi şi lipsit de umor, nesceptic afirmativ. Într-un anumit sens, ea renunţă la regulile preferansului, pentru regulile pokerului, înlocuieşte morala lui Kurta cu morala lui Murta, dar faptul că aşa trebuia să fie se afla în afara oricărei discuţii. Însă morala mai înaintată, mai nouă, mai bună, a lui Murta, trebuia să aducă moarte şi să apară, în multe privinţe, exagerată, lipsită de viaţă şi asemănătoare moralei pe care o înfrînsese. Dar numai vremelnic. Pentru că ostaşii, care se deformaseră ca indivizi şi se adaptaseră formelor necesare ale luptei, aveau să piară sau, dacă rămîneau în viaţă şi după revoluţie, trebuiau să se adapteze ei, să primească concretul şi să efectueze o dezesenţializare radicală. Tragic. Nici revoluţionarul, care e om şi el, nu e atît de elastic încît să învingă toate silniciile inevitabile săvîrşite asupra naturii omului. Atunci îl cunoscuse pe Mića. Care poate că nega toate astea.

Veković învăţase repede să deosebească toate undele din eter, tot ce se putea aştepta de la fiecare dintre ele. Cu o patimă de masochist se ridica de la masa unde se prefăcea că lucrează, aşteptînd în realitate emisia următoare, exact cînd trebuia întors butonul, şi asculta ştirile care îl obsedau, îl chinuiau. Atunci nu se mai gîndea la Reja, moartă, şi nici la Ana, vie, dar pe care nu o cunoscuse încă. Pe vremea aceea Mića începuse să vină la el. Ascultau uneori împreună ştirile, dar Veković mai era încă agitat, bolnav. Pentru el, Mića era încă de pe atunci un mister.

Căutînd într-una ştiri, nimerise din întîmplare Postul german liber şi, cu respiraţia tăiată, uluit de autenticitatea spaimei din glasul spicherului, începuse să-l asculte imediat cu o teamă şi o mulţumire eroică, profundă, inexplicabilă. Se ivise ceva nou şi în eter, nu numai în

oamenii ca Mića. Se ivise ceva ca poezia. Ceva ca viața adevărată. Frumusețea curajului spicherului. Vitejia care vorbea sfidînd, din însuși miezul răului, incapabil să înfrîngă rezistența acestei voci, speranța adusă de ea, forța pe care ea o insufla oamenilor, credința în posibilitatea încetării chinurilor și anxietății, încetării pericolului care amenința necontenit cu ucidere și război.

Tulburat, recunoscător, fericit, Veković își notase lungimea de undă și ora emisiei. Cîteva zile mai tîrziu scrisese poezia despre postul secret, poezie neterminată.

Erau primele lui versuri, după o pauză îndelungată. Pe cînd le scria, era mai mult decît mirat, era uluit de imboldul din care se născuseră. Scriindu-le, simțea că trebuia să povestească ceva cu ajutorul lor, ca să convingă și să redea cît mai mult din noua calitate a curajului uman, din frumusețea oamenilor pe care, în timp ce vorbeau, îi căutau toți detectivii și toate detectoarele celui de al treilea Reich. Ascultînd Postul acela și scriind poezia pe care ținea s-o lucreze cît mai temeinic, un cuvînt îi coloră deodată toate gîndurile, un cuvînt față de care rămăsese prea multă vreme indiferent socotindu-l totdeauna politică venală, cuvîntul tinereții lui, al tuturor tinereților, cuvîntul vieții, cuvîntul de care dăduse și în versurile fără har ale lui Raka. Cuvînt care a luat din clipa aceea mai vîrtos în mîinile lui contradictorii soarta lui Veković. Cuvîntul încă mai suna ca vocea unui politician la o întrunire. Dar la o întrunire interzisă. Iată de ce cuvîntul acela își recăpătă farmecul și puritatea.

Libertate !

Despuiat, luminat, înțeles, cuvîntul acesta îl împăcă cu copilăria, cu istoria, cu Țara, cu tot ce se afla în jurul lui într-o înfrigurată pregătire pentru existență. Și, totodată, îi condamnă singurătatea stearpă de pînă atunci.

Însă înainte de a-l fi cunoscut pe Mića, Veković își instalase aparatul de radio în fața mesei de lucru. Se dezesențializase pentru a supraviețui, dar încă nu-și dezabsolutizase revolta, încă nu înțelesese că eficacitatea ei nu se împacă cu extremele absurde, totdeauna abstracte și tragice.

Tragice și cînd nu se știe că sînt ce sînt, și cînd nu se dorește să fie așa, și cînd se afirmă : asta nu e permis

să se întîmple, şi cînd se strigă : nu există nici un fel de tragism în luptă. Tragic e însă un fior de sub piele, un anume gust general pentru toate, un prea evident unu şi cu unu, un prea limpede — viaţă şi moarte. Un a trăi în pofida morţii. Un a trăi în pofidă. Un S.O.S. continuu al esenţei tragice a lumii în încleştare ineficace cu sine însăşi, cu dedublarea sa, cu propria sa contradicţie. Dar şi pe planul eficacităţii, în lupta naţiunilor împotriva popoarelor, a omului împotriva omului, a neomeniei împotriva omeniei ; şi hiatusul contradicţiei închis într-un tragic sistem vascular poate avea un deznodămînt tragic prin spargerea plombelor — prin sîngele care va curge pentru Libertate. Dar ea ? Va rămîne oare veşnic inaccesibilă ? Sau... ?

Veković învăţase foarte repede...

11

Duminică, martie, înainte de zori.

Minţise. Îl chema Andrija. Andrija Veković şi niciodată nu-l chemase altfel. De ce o fi spus numele meu ? Numele meu ! De ce ? se întreba Mića. Apoi, uitîndu-se la ceas, se convinse că încă n-avea rost să se scoale. Era prea devreme. Nu se ridicase încă starea de asediu.

De ce a spus numele meu ? se întreba Mića, jignit de faptul acesta mai mult decît de toate celelalte, jignit de parcă ar fi primit palme, dar neînţelegînd de ce se simţea atît de înjosit, de pălmuit, de scuipat. În drum spre locul acţiunii, şi după aceea, se întrebase acelaşi lucru, şi rămăsese supărat, fără să capete vreun răspuns. Căuta motivele şi nu le găsea. Ceva din el îi spunea că le caută zadarnic, dar el continua să scotocească, încordîndu-şi mintea pînă la durere, străduindu-se să stoarcă şi ultima picătură din lămîia amintirii. Pînă la urmă o stoarse de parcă l-ar fi forţat cineva s-o facă. Degeaba însă. Degeaba, măicuţă, degeaba, degeaba, măicuţă

scumpă, își șoptea el în gînd înaintea fedingurilor ce se iscau în el ori de cîte ori se întreba de ce l-o fi jignind atît faptul că poetul îi folosise numele. Și, ca să se consoleze, începu din nou să se gîndească la George și la Petar, care nu vroiau să înțeleagă însemnătatea descoperirii lui cu privire la minciuna lui Veković, la viața lui dublă. Poate și la jocul lui dublu.

Dar nu.

Îl trecură fiori. Mića își cunoștea slăbiciunea asta și căuta să și-o învingă de cîte ori devenea conștient de ea. Dar cum să știe cînd îi erau întemeiate bănuielile și cînd nu? Printr-o cercetare atentă a motivelor? Dacă ar fi stabilit că e logic posibilă prezumpția unei trădări, atunci, firește, nu ar da înapoi în fața greutăților. În cazul de față toate semnele arătau, încă de ieri, că era la mijloc o trădare, cel puțin așa i se păruse lui; iar el, ca să se convingă pe deplin, și-a permis experiența aceea. I-a spus lui Veković că a ucis în Kalemegdan un soldat german. Fusese aproape sigur că aveau să vină în cursul nopții să-l aresteze. Și iată, nu venise nimeni. Îngrozitor! Nu l-ar fi arestat chiar dacă ar fi venit. Veković nu căzuse în cursa în care ar fi căzut orice trădător. Atunci? Însemna că nu e trădător? Cine ar fi putut spune? În orice caz, nu se știe încă nimic. Ba se știe. De data asta ai greșit. În mod subiectiv, Veković nu era dușman. După toate aparențele, nu era. Exista posibilitatea să nu fie dușman. În mod subiectiv. Dar obiectiv? Obiectiv era. Și asta era hotărîtor. Da, exista posibilitatea ca întîmplarea din pod, în care îi murdărise numele, să fie pînă la urmă interpretată așa. Deși nu trebuie să te repezi orbește nici cînd e vorba de o vină obiectivă.

Mića știa bine că nu e de ajuns să presupui doar că un lucru constituie o diversiune a inamicului făcută cu scopul de a dăuna, de a distruge și de a demobiliza, pentru ca lucrul acela să și fie într-adevăr o diversiune, mai ales cînd poate fi și un simplu semn de slăbiciune, o lipsă de conștiință, de partinitate. Acum, după ce încordarea îi slăbise, după ce așteptarea vizitei nocturne a Gestapoului trecuse, putea să judece mai calm despre sine și să se mustre că azi-noapte, și ieri după amiază, și mai totdeauna, perpelit de focul rece al interpretării nele-

giuirilor, nu devenea la timp conştient de cele două feţe albe ale lucrurilor, care, luminate de soare, pot să devină negre. Din cauza umbrei, dar şi din cauza expunerii la soare.

Se mai mustră şi pentru faptul că, pripit şi fără rost, încărcase memoria lui Veković cu povestea unei uciderи inutile. Uneori se întîmpla să aibă dreptate şi cînd clădea acuzaţiile fără o bază solidă. Tovarăşii îl luau în derîdere, îl făceau cap înfierbîntat, dar, după un anumit timp, evenimentele îi dădeau dreptate. Şi atunci tovarăşii se convingeau că halucinaţiile şi viziunile lui fără nici o bază erau exemple de vigilenţă, demne de luat în seamă, ale instinctului revoluţionar care, cu magnetul impecabil al devotamentului şi al capacităţii lui de discernămînt, deosebea şi pe întuneric ce era alb de ce era negru. Asemenea laude sînt plăcute şi cînd nu sînt meritate ; toată taina „vizionarismului" său, cum îl numeau unii dintre tovarăşi, sta ascunsă într-o simplă „perspicacitate", accesibilă oricui. El privea comportarea fiecăruia numai prin prisma folosului sau daunei pe care le puteau aduce nemijlocit cauzei pentru care lupta.

Asta însă nu e totdeauna uşor. Există situaţii încurcate, complexe, a căror urzeală nu e deloc simplu de descurcat ; mai există şi situaţii în care folosul tactic imediat pare să-l contrazică pe cel strategic, final. Dar întîmplarea de ieri, din pod, nu făcea parte dintre acestea. Veković n-avea decît să nu fie vîndut duşmanului. Foarte bine. Dar mărunta lui ispravă amoroasă, de ieri, din pod, reprezenta, privind lucrurile obiectiv, un risc atît de mare, încît nu renta să continui un asemenea joc. Nu renta. Şi singurul lucru care ar merita să fie făcut... era să laşi totul baltă, adică să pleci, să întrerupi toate legăturile cu Veković şi să-l laşi să fiarbă în propria lui zeamă satirică şi fantomatică.

De unde îi veneau asemenea gînduri ? De ce ? Ce nevoie putea să aibă un luptător de ele ? Tot ce făcuse el pînă acum îşi aflase rădăcina în sferele sentimentelor nobile ale omului. Atunci, de unde ? Nu ştia. Şi nici nu putea să ştie. Dar nici nu dorea să curme emanaţia răutăţii acesteia răzbunătoare. Se simţea bine aşa. Era aşa, pentru prima oară în viaţa lui. Pînă acum, motivele lui

fuseseră totdeauna curate. Aşa crezuse. Dar nu mai credea. Acum, pe lîngă impulsiile incontestabil curate care îl făcuseră să ia poziţia luată în problema Veković, mai acţionau şi altele, impure, maliţioase. Şi cu cît înţelegea mai clar că împotrivirea lui George şi Petar va fi mai dîrză şi mai logică, cu atît rămînea mai de neclintit pe poziţia lui. Dar, în acelaşi timp, sporea tot mai mult în el ura aceea inexplicabilă, răutatea răzbunătoare, maliţioasă. De unde îi venea ea ?

O taină. Nu ştia. Nu ştia, deşi azi noapte făcuse atîtea eforturi ca să afle.

Dar, din moment ce nu era în stare să explice şi să se facă înţeles, un luptător ca el trebuia să-şi facă autocritica şi să cedeze. Mića ştia însă că n-o să dea înapoi. Asta îl şi punea în încurcătură. Dialogul său cu sine, nu efortul de a pătrunde gîndul lui George şi reacţiile lui Petar, pe care le socotea normale. Anormal era faptul că aproape toată noaptea se gîndise la nişte lucruri la care nu vrusese să se gîndească şi că nu izbutise nici pînă acum să şi le alunge pur şi simplu, cum ai răsuci un buton.

Anormală era şi presimţirea, în răstimpuri, a faptului că n-o să fie neclintit şi ferm faţă de rezistenţa pe care avea s-o întîmpine la ora opt ; şi nici nu era pe deplin sigur, absolut sigur, de justeţea opoziţiei lui, în numele imperativului revoluţionar suprem, faţă de majoritatea formată de George şi de Petar. Şi asta nu pentru că şi-ar fi pus la îndoială justeţea în sine a poziţiei luate, ci din cauză că devenea tot mai conştient de faptul că greşise întinzîndu-i lui Veković o cursă, greşise fiindcă i-o întinsese greşit sau fiindcă pornise de la o presupunere greşită cînd se hotărîse să i-o întindă. De data aceasta nu mai era convins, ca totdeauna, că era nepărtinitor. De ce oare ? Fiindcă Veković folosise numele lui ? Fleacuri. Nu l-ar fi deranjat atîta lucru. Atunci, de ce ? De ce ? Nu ştia. Oare fiindcă bănuia că fata în alb îi era amantă ? Nu putea să-i fie amantă. Nu. Atunci, de ce ? Ce trebuia să facă ? Dar dacă ea îi era amantă ? Imposibil ! Să se mai ducă o dată la Veković şi să încerce să-l facă să se destăinuiască ? Sau să... Nu, noi ne deosebim

de dușmanii noștri și prin faptul că, făcînd tot ce lupta ne cere, rămînem puri și drepți pînă la capăt, în ansamblu și în amănunte. Ce mă privește pe mine fata cu păr portocaliu și cu sîni ca niște porumbei ? Ce silă îmi e de toate astea ! Ce silă !...

12

Zilele acelea.

Cînd terminase poemul despre Postul german al libertății, îl citise lui Mića și lui Raka. Iar ei, emoționați și entuziasmați, în măsura în care se poate vorbi așa despre reținutul Mića și despre recele și calculatul Raka, îl hotărîseră să îl citească în public, în fața studenților, la o serată literară organizată într-o sală de gimnastică. Era în anul 1939.

Veković urma să citească împreună cu cîțiva tineri scriitori talentați, îi spusese Raka. Mića îi confirmase lucrul acesta cu o convingere care nu admitea nici măcar o tresărire de scepticism, cît de ușoară. Pe Veković, mai mult decît tinerii scriitori și lucrările lor interesante pe care, ca să-i facă pe plac lui Mića, le ascultase atent, stînd liniștit în primul rînd de bănci, îl emoționase și-l impresionase publicul. Un public tînăr, frumos, senin, curajos. Da, curajos ca Postul libertății. Simțise asta după valul fierbinte al căldurii, de nestăpînit, manifestat de public pe cînd îl aplauda. Unitatea deplină dintre poet și public nu-l plictisise, cum ar fi crezut mai înainte, dacă s-ar fi gîndit la asta. Dimpotrivă, îl înălțase și-l făcuse să se simtă mai puternic, de parcă și-ar fi adăugat toată forța băieților și fetelor din sală.

Aplauzele lor nu erau nici obișnuite, nici neobișnuite. Nici vacarm asurzitor, nici nebunie a entuziasmului. Nici entuziasm, nici înfiorare mută. Erau o forță în fața căreia

se năruia totul, chiar şi convingerea lui cea mai intimă că arta e, în esenţă, o chestiune aristocratică şi că într-o ţară ca a noastră, orice ar face, nici unui scriitor nu-i e îngăduit să-şi dorească mai mult de o mie sau două mii de cititori, căci tot restul suflării spirituale e nedesţelenit de cultură, fiind alcătuit dintr-o lume inteligentă, dar primitivă şi, în esenţă, străină de eforturile artistului de-a comprima viaţa în sunet, imagine, vers, poezie, străină de toate năzuinţele şi de toate stările lui emotive îngrozitor de ascuţite, însă pe planul unde se confruntă gîndurile şi sentimentele, nu oamenii. Acum, în faţa forţei care aplauda izbindu-şi furtunos palmele, cuprinsă parcă de-o furie amoroasă, în faţa torentului care se rostogolea şi smulgea ducînd la vale trunchiurile gîndurilor şi convingerilor lui de mai înainte, simţea că într-adevăr trebuia neapărat să-şi revizuiască concepţiile despre artă şi în legătură cu poezia nouă şi să cerceteze din nou problema, pe care o crezuse definitiv rezolvată, dacă nu e cumva arta o necesitate de zi cu zi a maselor largi şi dacă, din cauza asta, nu e cumva necesar să devină mai accesibilă ; şi anume, folosind securea versurilor pentru a croi drum prin desişul comun, nu tocindu-i tăişul pe teme ieşite din comun, ci izbind cu el în obstacolele de granit, în temele seculare, veşnice, ale omului şi ale condiţiilor lui de existenţă în confruntare cu libertatea. Care e condiţie a devenirii lui. O ţintă mereu asaltată de om. Niciodată cucerită, dar necesară pentru ca omul să poată exista. Deci, şi justificată. Şi demnă să fie motiv al poeziei. Chiar dacă, aparent, înseamnă un etaj mai jos. Veković se hotărîse chiar să discute despre toate acestea cu Mića şi cu cei doi poeţi tineri care citiseră înaintea lui : unul dintre ei părea format din absoluturi granitice, celălalt — i se părea incomparabil mai receptiv la relativităţi. Veković îi cunoştea pe amîndoi. Împreună cu Mića, tinerii poeţi mai fuseseră de cîteva ori la el ca să discute şi, de obicei, se certau zdravăn între ei, fără a înceta din pricina aceasta, pe cît simţea el, să se iubească şi, într-un fel, să se preţuiască, gata să renunţe, pînă la urmă, la ideile pe care le apărau şi le justificau, imediat ce Mića îşi spunea în felul lui discret, dar irevocabil,

părerea care apărea impersonală, nesubiectivă ca o comandă, dar fermă şi cu atît mai autoritară. Aveai impresia că Mića nu-şi exprima propria lui părere, ci crezul epocii, ultimul ei adevăr, conştiinţa ei definitiv cristalizată. Lucrul acesta nici nu-l entuziasma, dar nici nu-l deranja pe Veković, convins că în orice armată, chiar şi în aceea a libertăţii, gradele inferioare trebuie să se supună superiorilor.

Dar imediat după lectură, pe cînd mai răsunau încă aplauzele de neuitat, în sala arhiplină năvăliseră cîţiva tineri şi tinere. Şi o dată cu ei se răspîndise în şoaptă o veste. Neplăcută, dureroasă, căci multe feţe se întunecaseră. Pentru o clipă sau două. Vestea aceasta neplăcută dăduse însă forţe noi mîinilor obosite care începuseră din nou să aplaude şi gîtlejurilor care aclamau. Veković coborîse de pe podium tulburat şi transpirat de emoţie.

Deodată, Mića apăruse lîngă el şi, cu încordarea pe care o dă trăsăturilor un secret, îl rugase să găzduiască peste noapte un tovarăş.

— Vrei ? îl întrebase el. Iar Veković se gîndise : de ce nu ?

Fireşte că vroia.

Tovarăşul era Mirko.

Lui Veković îi plăcuse de cum îl văzuse, deşi pe atunci nu ştia cum îl cheamă. Mirko era un muncitor, voinic, cu faţa tînără, cu cîteva firişoare de barbă pe maxilarul inferior, cu o prospeţime nepăsătoare în mişcări. Doar fruntea îi trăda anii. Patruzeci. Dar ochii — ca de lup — erau fără vîrstă.

Petrecuseră în discuţii cîteva nopţi de neuitat. Mirko îşi povestise viaţa lui de luptător, iar poetul îi povestise fără ruşine lui Mirko Sudar viaţa sa de răzvrătit ratat şi de artist reuşit. Fără ruşine îi povestise şi despre femei.

Luptătorul Mirko Sudar, om cu gust accentuat pentru tot ce era neobişnuit, pentru tot ce era ieşit din comun, pentru tot ce era aventură, îl ascultase cu atenţie pe poetul cărunt, iar Veković simţise respect pentru omul acesta care în tot timpul vieţii lui nu ancorase la nici un ţărm, plutind de la paisprezece ani pe oceanul luptei,

aruncat de valurile stîrnite de el însuşi pe stînci şi prin grote săpate în piatră. Pentru omul care, după atîţia ani de luptă, de victorii şi de înfrîngeri, nu putea să spună despre nimic din lume că-i aparţine lui, fiindcă îşi trăsese toate brazdele în materialul plastic al mulţimilor omeneşti în mişcare, în masa fără memorie, aşa cum sînt mulţi bărbaţi şi unele femei, în masa care uită repede rănile şi cicatricile. Pus în faţa vieţii lui Veković, poate că Mirko oftase, în treacăt, că n-avea şi el în urmă asemenea brazde şi un asemenea conţinut al eforturilor şi al dorinţelor, săpat în granit. Dar şi Veković se gîndise în aceeaşi clipă că şi-ar da, pesemne, toată opera lui bogată şi preţioasă pentru cei douăzeci de ani de aventuri şi de luptă ai lui Mirko, pentru acea supremă aspiraţie spre libertate a oamenilor, pentru viaţa aceea revoluţionară plină de peregrinări, posibilă încă numai în lumea noastră de astăzi, pentru nonconformismul total, absolut, faţă de viaţă, unicul refugiu al ultimilor descoperitori ai vieţii — pentru viaţa aceea de revoluţionar de profesie, fără locuinţă, fără nevastă, fără geamantan, fără pisică, fără cîine şi fără obişnuinţe. După ce, la optsprezece ani, fusese torpilat pe un vas austriac de război, Mirko îşi începuse, la douăzeci de ani, noua lui viaţă prin ridicarea drapelului roşu pe catargul vasului amiral ancorat în portul Kotor. La douăzeci şi cinci de ani ieşea din temniţă după prima condamnare. Iar de atunci, munca ilegală, întrunirile, ascunderile, şedinţele fulger, arestările, fugile şi Spania, — cea mai frumoasă şi mai plină de învăţăminte, cea mai înălţătoare şi mai tragică sîngerare pentru fericirea libertăţii.

După cîteva zile, Mirko plecase de la el.

De atunci la Veković venea numai Mića, aducîndu-i ultimul manifest sau ultima broşură, pe care i le lua în aceeaşi zi.

Astfel, pe cînd lucra la un ciclu de poezii despre libertate, îl găsi douăzeci şi şapte martie, războiul, bombardamentul. Mića, plecat voluntar, căzuse prizonier, apoi, reuşind să fugă, se întorsese după două zile. Părea însă că îl uitase pe Veković. Continua să locuiască în aceeaşi casă, la etajul patru al clădirii din curte, dar pe la el

nu venea. Într-o dimineaţă se întîlniseră pe scări, stătuseră de vorbă, şi Mića îi promisese că o să vină la el, dar nu se ţinuse de cuvînt. Lui Veković, deşi o avea pe Ana şi avea emisiunile pe care le asculta cu regularitate, îi era tot mai greu fără vitaminele de prospeţime şi curaj aduse de Mića. Simţea ocupaţia, apropierea duşmanului şi groaza, ca a Rejei, care începuse să se abată. Nu mai putea nici să doarmă, nici să lucreze. Femeile nu-l mai atrăgeau. Poate că la aceasta contribuia într-o măsură şi vîrsta. Nu, vîrsta nu era de vină. Ocupaţia. Ea provocase în el sentimentul de pustietate vlăguită şi de singurătate. Şi nu numai în el. Pe stradă, oamenii nu mai discutau. Sau se prefăceau doar că discută. Ici, colo, mai trecea cîte o pereche de surdo-muţi, cu gesturile lor exagerate. În general numărul surdo-muţilor creştea vertiginos. Îi vedeai dînd din mîini, deschizînd gura ca peştii, şi erau singurii care sfidau înăbuşit. Singurii ? Prin casele oamenilor se povesteau în şoaptă întîmplări crunte, înfiorătoare. Apoi, tatăl se întorcea spre copil şi-i spunea : „Tu, du-te de te culcă". Şi cînd rămînea singur cu nevasta o întreba : „Unde-mi e poliţa de asigurare ? Mîine, trebuie să plătesc rata lunară !"

Cînd cineva scrie poezii patruzeci de ani în şir, devine poet cunoscut, glorie naţională, academician sau mai ştiu eu ce ; dar la cincizeci şi şase de ani se întreabă, aşa cum se întreba Veković : de ce scriu ? pentru cine ? pentru ce mi-am irosit nopţile şi dimineţile ? Dacă are în faţă douăsprezece volume de versuri, operă înfiorător de inspirată, săvîrşită printr-o neîntreruptă muncă, înseamnă că simte în faţă, în urmă şi sub el, numai hăuri şi abisuri fără speranţă, înseamnă că ajunge într-o criză a cărei gravitate îi pune sub semnul întrebării nu numai poeziile cărora le-a închinat toată viaţa, ci şi viaţa însăşi, goală, neîmbogăţită de muncă şi de iubire.

Bombele cădeau şi ucideau. Veković ştiuse şi mai înainte de existenţa avioanelor *Stuka* şi a bombelor. Dar le văzu la 6 aprilie. Veniseră în zbor şi începuseră să urle, coborînd în picaj. Urlau ca nişte sirene. Şi se ivise moartea. Sîngele ţîşnise dintr-o dată, fără alegere, peste moarte. Dacă rămăsese în viaţă, trebuia să mulţumească

întîmplării. Să mulțumească întîmplării ? Din nefericire, tocmai întîmplarea e o zeitate din calea căreia omul nu știe și nici nu va ști să se ferească. Logica ei irațională, nemotivată, nedeterminată, nu îi e accesibilă omului. Ea jignește.

Trebuia salvat cu orice preț trecutul devalorizat, trebuia să-i fie redată viitorului valoarea, să fie redată speranța poeziei pe care o scrie. O dată cu viața ce trebuia salvată, ridicată în picioare, răzvrătită, se salva pe sine : poeziile. Ale lui și ale altora. Acum știa de ce cele șapte redacții secrete ale Postului german al libertății umpluseră una după alta golul lăsat de descinderile neîntrerupte ale Gestapoului și dece curajul, ca și frumusețea, nu poate fi distrus.

Cînd auzi de insurecție, i se păru că aude despre ceva cunoscut și se gîndi imediat la sala de gimnastică, la băieții și fetele care aplaudaseră atît de puternic și de laic. Își aminti de ei și-i recunoscu în știrile despre luptele puternice și laice duse acum cu o gravitate și o iscusință hotărîtoare. Trebuia să li se alăture. Știuse clar, de la bun început, că trebuia să li se alăture. Dar cum să ajungă la ei ? Cum să iasă din oraș ? Au să-și mai amintească ei că îl aplaudaseră ? Ce o să le spună el ? Că e bătrîn și plin de ticuri. De ce bătrîn ? În războiul trecut a fost locotenent. Poate că ei nici n-au să-l primească, de teama concepțiilor lui. Dar revoluția pe care o porniseră ei era și a lui, așa cum e el, era și a poeziilor lui, așa cum erau ele. Așa cum poeziile și el le aparțineau lor, oamenilor revoluției. Da, el era altfel decît ei, mai ales altfel decît Mića. Dar poeziile nu obligă, ca și oamenii ? Nu sînt oamenii subtextul tuturor inspirațiilor ? El își însușise tot noul adus de tinerii din sala de sport. Și atunci, cine putea spune că e bătrîn ?

Viața începea din nou. Vekovič ardea să fie cu răsculații, cu Mirko și cu ceilalți. Fiindcă, după cum i se părea lui, ei ridicaseră această a doua și mai îngrozitoare Răscoală împotriva dahijilor. Iar el fusese totdeauna de partea răscoalelor. De partea revoltelor, fie ele și metafizice, și cu atît mai mult cînd era vorba de una ca

aceasta, adevărată. Orice fel de răscoală e mai bună decît tăcerea robului. Pe cea de-acum, Veković era sigur că o porniseră Mirko şi tovarăşii lui. Că o răscoală nu înseamnă o plimbare prin munţi, nu mai era nevoie să-i spună nimeni. Trebuia să meargă acolo. Deşi înjunghierile şi distrugerile purtau, în anul 1941, pecetea înapoierii „noastre" specifice, a sălbăticiei folclorice balcanice, el trebuia să-şi definească poziţia. Trebuia să se ducă. Aceasta însă nu însemna numai să-şi rişte capul, ci şi să o lase pe Ana singură. Ana ! Ce o să facă ea singură ? Putea fi oare vorba despre lucruri mai importante decît ea ? Mai importante nu. Era vorba şi despre ea. Merita să meargă şi pentru ea.

Într-o după masă Mića veni să-l întrebe dacă vroia să adăpostească un tovarăş numai pentru o noapte. Pentru o singură noapte, clar.

Peste cîtva timp se întorsese cu Mirko, slăbit, ars de soare, cu gesturi înflăcărate, pătruns tot de senzaţia puternică a unei lumini tainice, de nepreţuit, aspre, dure din cauza seninului. Acum, Mirko semăna leit şi ca înfăţişare cu imaginea pe care şi-o făcuse Veković despre revoluţionari. Mirko, dar şi Mića. Acesta din urmă parcă se mai lungise puţin. Cînd îi povestise, ceva mai tîrziu, impresiile lui, Mića îl privise inexpresiv, de parcă nu l-ar fi luat în seamă şi nu l-ar fi văzut, şi spusese : „Baricadism paşoptist ! Eşti în urmă cu o sută de ani." În cuvintele lui era poate şi batjocură.

Mirko plecase după două nopţi, făgăduindu-i lui Veković că o să vorbească cu tovarăşii despre scoaterea lui în teritoriul liber.

Peste o lună, Mića îi adusese vestea că pe tovarăşi îi bucură dorinţa lui de a veni la ei. Dar, pentru moment, era mai bine să rămînă pînă în primăvară acolo unde se afla.

Acestea se petreceau în octombrie 1941.

Pe urmă, Mića nu mai veni multă vreme. Sau veni foarte rar. Veković trecea singur prin pod, în clădirea din curte, şi-i lăsa cîte un bilețel în cutia de scrisori de lîngă uşă. Mića venea atunci, în aceeaşi zi sau noapte, dar tăcea de parcă ar fi avut lacăt la gură şi evita discuţiile

despre plecarea lui Veković. Pe Veković lucrul acesta îl jignea şi îl durea. În plus, poetul simţea din nou neîndărarea amară şi ruşinea cea de odinioară, de mult (nu tulburaţi cenuşa amintirilor !) cînd predase unei reviste primele lui versuri şi trebuise să aştepte pînă la tipărirea lor două luni, îngrozitoare.

Veković încetase să-l mai întrebe pe Mića. Aştepta să-i spună el singur : „Plecăm !" Era gata de drum. Suferea, tînjea să plece, se temea că ei n-aveau să-l primească, totuşi, fiindcă era bătrîn ; se simţea într-adevăr bătrîn, îşi umplea sfidător plămînii cu aer, se simţea tînăr. Tehnica amînării era străină firii lui robuste, bărbăteşti, neobişnuită să aştepte. Dar o mîndrie destul de neinteligentă nu-i îngăduia să se umilească arătîndu-şi suferinţa şi rugîndu-l pe Mića să grăbească răspunsul. Se înjosise destul chemîndu-l el, primul, din cînd în cînd, ca să discute situaţia. Ca şi cînd n-ar fi cunoscut-o mai bine decît Mića, el, care asculta trei-patru ore zilnic cele mai diferite emisiuni în toate cele şapte limbi pe care le înţelegea.

Într-o dimineaţă, pe la începutul lui februarie, se ivi zîmbind în uşă Mirko, în carne şi oase. Veković se văzu atunci pe sine ca pe-o femeie, ca pe un fel de Penelopă. Şi abia se stăpîni să nu-i sară de gît.

Nu mai putea. Nu mai putea nici să respire aici. Cum să respiri, prin gîtlejul înjunghiat al poporului ?

Acum, avea să plece. Să trăiască pe înălţimile care dau forţă. Să lucreze. Să-i asculte pe luptători povestind, să mărşăluiască alături de ei, iar cînd vor începe împuşcăturile, să tragă şi el, ca odinioară. De ce nu ? Poate o să comande o companie, să lupte. În plus, mai e încă destul de puternic ca să poarte şi un aruncător, la nevoie. Mai e încă destul de sprinten ca să poată alerga la atac şi, dacă se întoarce roata, să fugă. E gata pentru orice.

Veković se ridică de la masă.

Am să rămîn. Am să rămîn aici.

Şi, necrezînd parcă în spusele lui, repetă cu glas tare : „Am să rămîn aici !"

13

Revărsat de zori, martie.

Își mai întinse o dată picioarele lungi, păroase, pe sub pătura de cal, apoi își întinse tot trupul. Sosise timpul.

Acum venea greul : să se ridice în așa fel încît să nu facă să scîrțiie plasa de oțel aflată sub salteaua umplută cu paie.

Se ridică încet, prudent, ținîndu-și respirația și înfiorîndu-se, singur și pierdut în liniștea cafeniu-roșcată dinaintea zorilor de martie, atît de adîncă încît i se părea că este mai singur și mai părăsit în realitatea ei decît în oricare din visele lui uitate. Soarele, departe, la orizont, picurase în ochiul negru al ferestrei prima lui picătură de lapte.

Sub tălpile desculțe simți răceala lipicioasă a podelei. Nu-l trădase nici un foșnet, cît de ușor. Fără să ridice talpa de pe dușumea, făcu un pas, întinzînd mîna, orbește. Nu izbutea să dea de hainele azvîrlite aseară pe scaun. Deodată, încremeni. Din beznă se ridică drept spre el o mînă albă, mai luminoasă decît revărsatul încet al zorilor.

Tata !

Simți că înlemnește.

Tic-tacul neîntrerupt al ceasului, iar sub ceas, mai repede și mai neregulat, tic-tacul inimii lui. Aceste două pulsații ale timpului și ale vieții, aceleași și diferite, erau tot ce se putea desluși în clipa aceea împleticită printre rădăcinile rămuroase ale gîndurilor și rămasă acolo neclintită ca moartea. În el, timpul nu mai înainta. Dar în afara lui ? N-ar fi fost în stare să spună cît trecuse, i se părea că nu mai trăiește. În cele din urmă, cînd avalanșa de spaimă care îl cuprinsese trecu și dispăru în abisul de sub el, se lămuri, ca un elev din clasele primare care silabisește : o-glin-dă.

Zîmbi batjocoritor spre sine, spre oglindă, spre imaginea mîinii apărută acolo, spre clipa oprită în loc,

rămasă în el, spre moartea lui albă, spre panica de mai adineauri care îl înghețase pînă în măduva oaselor.

Ridică mîna ca și cînd ar fi vrut să amenințe forfota reînviată în el, clipele întîrziate, care bătuseră și se grăbeau acum să treacă și să dispară dinlăuntrul lui, dar se răzgîndi. Stătea în picioare în fața oglinzii din nou bine dispus, respirînd de acum mai ușor. Își depărtă puțin picioarele, ca atunci, pe scări, în aulă, doar că acum încerca să se vadă în oglindă. Știa el că e zvelt, musculos și gol, dar nu izbutea să vadă ce știa. Se zărea doar vag, prin întunericul albăstrui, și asta numai fiindcă se știa. Un altul n-ar fi văzut nimic. Dar cine ar fi putut să fie acel altul ? Acea alta ? Surprinzătoarea fată în alb ?

Mica nu se întoarse.

Dar dacă acum, cînd era liniștit, nu izbutea să se vadă, cum de-și zărise adineauri, în oglindă, mîna, și cum de-i trecuse prin minte că era a tatei ? Cum ?

Asta era altceva. Frica. Mai ageră decît orice. Acum se liniștise pe deplin.

Mulțumit că nu răsturnase nimic, se gîndi la Ruska, o luptătoare, cum avea să fie el însuși începînd de mîine. Și vru să se privească, să se vadă și să se salute.

Încă nu-și vedea chipul, dar salută cu mîna oglinda, întunericul din ea. El era întunericul din oglindă. O să se obișnuiască ochiul și cu el, cu întunericul. Răbdare.

După ce-și spuse asta se întoarse și, într-adevăr, zări imediat, în dreapta, scaunul cu hainele aruncate pe spătar.

Își trase cămașa cît ai clipi și apucă pantalonii. Ei îl știau pe de rost, adaptați pentru totdeauna la talia lui subțire și la coapsele lui puternice, păroase. Erau încă buni pantalonii, deși n-aveau manșete. Fără glumă, erau încă buni. Țineau de atîția ani și, ce era mai important, nu se murdăreau : aveau o culoare cenușie, ca de cîrtiță. Doar genunchii... Ieșiseră în afară, de parcă ar fi stat toată ziua în genunchi.

El, în genunchi ?

Zîmbi și, așa, zîmbitor, își vîrî capul prin lîna moale, spongioasă, a pulovărului decolorat. Îi simți mirosul. De fapt, a ce mirosea el ? A tutun ieftin, a bătaie de inimă grăbită și a încă ceva, așa, vag, nedefinit.

Își scoase capul. Zîmbetul îi pierise de parcă și l-ar fi uitat undeva, înăuntru, în pulovăr. Se aplecă repede, apucă tenișii vechi, cu talpa de cauciuc tocită, îi puse la subțioară și porni. Poimîine o să poarte bocancii și uniforma unui inamic ucis. Mai ușor ! Tata doarme.

...Ajunse la ușă.

Aseară doar o apropiase fără să o închidă de tot, și acum trebuie s-o împingă puțin, un pic, atîta cît să se strecoare prin ea, subțire și mlădios ca un motan. Fără nici un zgomot.

Dar tata stătea în fundul antreului, de parcă nu s-ar fi clintit din loc de aseară.

Mića îi simți prezența ca pe o lovitură continuă. O simțise cu o jumătate de clipă înainte de a-și fi dat seama că unduirea aceea albă în liniștea antreului era cămașa de noapte a tatei. Acum îl vedea bine, în întregime. Îi vedea capul care i se clătina neputincios de parcă l-ar fi dojenit, îi vedea pînă și licărirea stinsă a privirii, de cîine amărît. Totul vorbea despre o lovitură dureroasă, ascuțită, dar lovitura aceea nu era spaima ; spaima trecuse cu cîteva clipe înainte. Clipa moartă care i se oprise adineauri în beregată, neîngăduind să iasă bătăilor vii care se îngrămădeau după ea, fusese totuși alungată din el. Și, o dată cu ea, toate, celelalte clipe de spaimă.

Bietul, nefericitul tata !

Mića vru să se apropie de el și să sărute privirea de cîine amărît cu care bătrînul îl întîmpina seara, cînd se înapoia acasă și dimineața cînd pleca, să-i sărute ochii care, fără să aștepte răspuns, puneau veșnic aceeași întrebare mută și îngrijorată, ochii care plîngeau fără lacrimi dragostea neîmpărtășită a fiului, singurul lucru care îi mai rămăsese de la viața ratată, absolut ratată.

Ce să-i faci ? E strîmtoarea tragică a timpului, frustrarea pe care o naște tabloul vieții și încercările, încercările ca lumea și tot ce e pe lume să capete totuși pentru noi un sens.

Mića știa că-și iubește tatăl. Cu siguranță că îl iubea. Dar bătrînul nu se mulțumea cu atît. El vroia o iubire numai a lui. O asemenea jertfă Mića nu-i putea aduce,

tocmai fiindcă iubea și omenirea, fiindcă iubea întreaga lume, o iubea, da, o iubea altfel, în felul său, tinerește și conștient, fără egoism.

Din întuneric, ochii tatălui, cu pleoapele vineții și cu irișii întunecați ca niște cratere stinse, implorau. De ce? întrebau ei abia vizibil. De ce? se rugau ei nedeslușit, și tremurau amărîți ca un cîine ud, izbit de crivățul iernii.

Fiindcă trebuie! răspundea privirea luminoasă, plină de viață, a fiului.

Trebuie. Asta e. Altă cale nu există în vremurile de azi. Punct. Acesta e singurul mod de a trăi cu toată forța vieții, cu forța mai puternică decît viața, dată omului ca s-o învingă. E clar că, dacă te prind, se termină totul. Deși s-ar putea să nu fie chiar așa. Căci... ce crezi, tată, dacă cei uciși în lupte sau în chinuri ar putea, printr-o minune, să se ridice din morți și să se încolonеze iar, s-ar găsi vreunul printre ei, printre cei ce au văzut și au cunoscut neantul morții, care să refuze să meargă iar pe drumul care i-a dus o dată la Banjica și la Jajince? Ce crezi, tată, s-ar găsi vreunul care să accepte viața cu prețul robiei? Eu cred că nu! Cred că nu s-ar găsi și n-ar face-o niciodată, nici unul dintre cei ce au cunoscut cărarea minunată și îngrozitoare a iubirii care duce...

Oare tata nu înțelege asta? E cu putință să nu înțeleagă că așa stau lucrurile?

Tata trebuie să înțeleagă. Oricum, viu sau mort, numai pe această cărare trebuie mers. Nu se poate să stai aici, între camera ta și antreu, îmbrăcat în cămașa de noapte lungă pînă la genunchi, în curentul care intră prin ferestrele rămase fără geamuri încă de la bombardament, și să vrei ceva ce omul nu trebuie să vrea. Zorile sînt tot mai reci cînd fiul pleacă de acasă, la o treabă fără nume. Și e tot mai frig cînd el se întoarce acasă, pe întuneric.

Aseară, cînd se întorsese, trecuse de miezul nopții. Dar era asta oare un motiv ca să-l întîmpine, rebegit și vînăt, cu deșteptătorul într-o mînă și cu lumînarea în cealaltă? La ce bun jocul ăsta de-a bau-bau?

...flacăra lumînării pîlpîia, se îndrepta, şi, înălţîndu-se, devenea tot mai subţire. Koşava, care bătea în răstimpuri, desprindea vîrful roşu al flăcării şi-l făcea să fluture în aer şi să dispară imediat, ca şi cum vîntul l-ar fi aspirat în foalele plămînilor săi uriaşi. O clipă. După aceea, flacăra se ivea din nou în vîrful lumînării, pîlpîia, sfîrîia, se apleca şi, desprinsă de o nouă rafală de vînt, dispărea. Iar prin petele agitate ale luminii se iveau cînd obrajii tatălui, întunecaţi şi descărnaţi, cînd deşteptătorul care bătea ca inima indiferentă a timpului, cînd pînza ca de corabie a cămăşii care se umfla de parcă s-ar fi pregătit să pornească singură spre larg. Oare bătrînul de sub ea era deja un catarg frînt în furtună ? Trupul lui e numai os şubred şi piele bătrînă, zbîrcită, atîrnînd pe lîngă formele goale, ca o mănuşă fără mînă...

În ajun, se întorsese după miezul nopţii. E drept. Dar se întorsese atît de tîrziu fiindcă acum e mult de lucru. Să nu-şi închipuie bătrînul că lui îi face plăcere să umble în miez de noapte pe străzile pustii şi înfiorate de paşii patrulelor, singurii care se mai aud după stingerea obligatorie, singurii care răbufnesc puternic din cizmele cu tălpi ţintuite şi cu carîmbii scurţi, nu fiindcă picioarele din ele n-ar tremura. Se tem şi SS-iştii şi membrii SKOJ. Fiecare dintre ei se teme, dar cu o altfel de teamă, a lui. Nici un ilegalist experimentat şi abil nu poate totdeauna să se ferească la timp din calea soldaţilor şi a agenţilor, să se ghemuiască la umbra platanilor şi s-o şteargă apoi neobservat. Porţile sînt încuiate, iar omul viu nu e făcut numai din umbră invulnerabilă, deşi astăzi trăieşte numai în ea. Nu întotdeauna poate să se strecoare neobservat, să se evapore şi să dispară cînd trebuie, iar între afiş şi zidul clădirilor nu poate să încapă un om viu, Oraşul e mare, e uriaş, dar uneori nu se găseşte în el măcar o groapă sau un adăpost pentru omul asupra căruia au fost asmuţiţi toţi cîinii şi toate gloanţele Schmeisserelor poliţieneşti. Iar poliţiştii trag. Nu nimeresc ei totdeauna, dar, uneori, cîte unul cade. Poate şi să rămînă acolo. Sarcina însă trebuie îndeplinită cu orice preţ.

Dar să stai aşa, în curent, şi să-ţi aştepţi fiul patru ore la rînd, să te îngrijorezi că nu s-a întors înainte de

ora stingerii obligatorii, să tremuri sub cămaşa de noapte largă care, izbită de vînt, îţi scoate şi mai mult la iveală uscăciunea trupului vînăt, descărnat ca o creangă pustiită de toamnă, să ţii ceasul de bucătărie într-o mînă şi în cealaltă lumînarea a cărei flacără, biciuită de curent, scoate din beznă cînd privirea amărîtă, de cîine, cînd faţa cătrănită de tristeţe, de astm şi de vîrstă, la asta nu te obligă nimeni.

Şi nici nu e permis s-o faci.

Tata va fi de acord şi el : oamenii sînt fiinţe raţionale, iar sentimentele lor nu sînt cataclisme şi erupţii ale stihiilor. Va fi de acord cu asta fiindcă, în mod vădit, omul se formează pe sine însuşi după imaginea idealului său despre om. Şi-atunci, de ce o fi bătrînul atît de neînţelegător ? De ce ? Pur şi simplu fiindcă „aşa vrea el".

„Aşa vrea el ?"

Şi ce-i cu asta ? Şi ce-i de făcut atunci ? Ce crede el că o să izbutească pînă la urmă ?

O ţine mereu pe-a lui, se distruge intenţionat, ca să provoace mila şi să-şi forţeze fiul să cedeze. Afurisită perseverenţă de sinucigaş. Amîndoi, şi tatăl şi fiul, au aceeaşi fire încăpăţînată.

Oare nu vede bătrînul că vrea imposibilul ?

Ba vede foarte bine şi tocmai senzaţia asta, căutarea asta a imposibilului, îl face să persevereze fără speranţă şi să rămînă absurd de îndîrjit în faţa lipsei oricărei perspective. Iar tu, n-ai decît ! „Aşa vreau eu". Şi aşa şi face. Bine. Atunci, fie ce-o fi.

De cîte ori, în decursul anului acestuia de tăcere, nu bătuse el zadarnic la uşa tatălui. Şi, nimic. Doar lipăitul papucilor vechi, dincolo de uşa încuiată ! Nimic altceva. „În ciudă !"

Cu ce drept îl şantajează ? Fiindcă toate astea nu sînt decît un ordinar şantaj sentimental, un blestemat şantaj de bătrîn. Un şantaj murdar, care ţine de mult şi — cîine să fiu dacă cedez.

Acum, totul e hotărît, irevocabil. Mîine plec. Plec la detaşament. La noapte, probabil că n-o să dorm acasă. Ar trebui să-mi iau rămas bun de la tata. Să-l liniştesc, poate să-l şi consolez.

Cămaşa bătrînului nu mai flutura. Se potolise oare Košava, brusc, sau îngheţase bătrînul şi oprise cu gheaţa lui suflul rece al vîntului ?

Te-ai hotărît ? i se păru lui că gîndeşte taică-său. Iar bătrînului i se păru că-şi priveşte pentru ultima oară unicul fiu, care se hotărîse să curme odată pentru totdeauna şi să întoarcă spatele spre chinurile acestea veşnice, la care el îl supunea, numai fiindcă îl iubea prea mult. „Foarte bine", părea că spune bătrînul. „Eu am să mor".

Ochii lui stinşi se stinseră şi mai mult, iar pleoapele întunecate şi cenuşii i se făcură şi mai întunecate, şi mai cenuşii. Acum ar fi trebuit să se întoarcă şi să trîntească uşa. Dar nu se clinti din loc. Mica înţelese clar, într-o clipă, tot ce gîndea taică-său. Bătrînul îl măsură de parcă ar fi vrut să-l spintece cu ura, o ură sub care clocotea un ocean de iubire jignită, de teamă ruşinoasă, de mînie înăbuşită şi un milion de milioane de cuvinte gingaşe, nerostite :

— Va să zică, pleci ? i se păru lui că-l aude. Pleci, şi mă laşi să crăp ca un cîine în cuşca odăii mele ; pleci fără regret, fără iubire pentru taică-tău care ţi-a dat tot ce-a avut şi ce-a putut, ca pînă la urmă să-l răsplăteşti în felul ăsta, nu-i aşa ? Haimana afurisită, ce-oi fi vrînd de la mine ? Să mă uit liniştit cum dai foc la cisterne, cum ucizi agenţi, cum scrii afişe, cum îmi aduci să doarmă aici oameni urmăriţi de poliţie, oameni fără nume, fără acte şi fără nici o rudă pe lume ? Crezi tu că există vreun tată care să-şi iubească fiul şi să-l poată privi liniştit, să poată răbda văzîndu-l cum, sub ochii lui părinteşti, pune la cale cu nerușinare noi crime ? Taci ! Astea sînt crime. Ce fapte de vitejie ? La dracu ! Sînt crime. Şi tu eşti un criminal ! Ucizi oameni ! Da, oameni ! Ce idealuri ? Fleacuri ! Organizaţia îţi porunceşte : fă cutare lucru. Şi tu, cu sînge rece, intri în acţiune. Tu nu eşti al tău, nu eşti un om cu voinţă, un om liber să aleagă ; eşti un rob, un robot, un instrument fără personalitate, lipsit de caracter, surd în mîinile organizaţiei tale secrete şi teroriste, care te mulează ca pe un aluat fără voinţă după necesităţile ei de moment. Patriotism, nu ? Parcă eu n-aş fi luptat în războaie ! Am

fost și eu soldat. Auzi tu ? Soldat ! M-am bătut, fireşte. Dar soldatul trăgea în soldaţi. S-au războit nişte armate care se recunoşteau drept inamice. O armată împotriva altei armate. Am purtat şi eu uniformă. Am avut şi eu grad. Dar ceea ce faci tu e banditism, gangsterism, şi, mai devreme sau mai tîrziu, au să te prindă şi au să te ucidă după justiţia războiului. Înţelege, ucigaşule, nu-i de bine ce faci. Într-o bună zi au să te înhaţe, au să te chinuiască, au să te ucidă. Te-ai înhăitat cu nişte oameni în afara legii, te-ai dăruit lor, îţi rişti de-o sută de ori pe zi propria, unica ta viaţă, iar cu taică-tău te porţi de parcă ţi-ar fi străin. De ce nu-mi spui nimic ? Eu am dorit din totdeauna să fim prieteni, tovarăşi, cum zici tu. Uite, şi eu spun ca tine : tovarăşi. Vrei să fim tovarăşi ? Dacă vrei, o să rupem împreună afişele lui Nedić şi o să accept idealurile tale de membru al SKOJ ca pe propriile mele idealuri. Ca acum cinci ani, îţi aduci aminte ? cînd mi-ai permis să jurăm amîndoi pe biologia care te entuziasma atît ? Atunci îţi spălam eprubetele, îţi aduci aminte ? Amestecam împreună cu tine lichidele alea puturoase şi vegheam cu tine lîngă primus. Aşa am să fac şi acum. Am să tipăresc afişe, am să învîrtesc multiplicatorul, am să ucid agenţi, am să fac orice. Ca un robot al idealurilor organizaţiei tale secrete şi teroriste. Ca un robot al idolului tău. Vrei ? N-o să mă mai supăr pe tine, dacă mă primeşti ca tovarăş de luptă. N-avea nici o grijă. O să suport totul şi o să fiu în stare să fac totul. Timp, am destul. Şi aşa, tu eşti unica mea preocupare în viaţă ! Înţelege. O să-l citesc şi eu pe Marx ăla al tău şi pe mai ştiu eu ce ovreiaşi de-ăia de ai tăi, interzişi. Eh, Mića, Mića ! Pe vremuri, îmi spuneam : o să iasă om de ştiinţă din el. Pe-atunci îţi plăceau cărţile, eprubetele, acizii şi mirosurile urîte. Şi acuma ? Acum ai dat încolo toate cărţile, nu mai înveţi, nu mai citeşti nimic, umbli toată ziua teleleu, nu mai eşti de găsit nopţi de-a rîndul, te întorci tot mai des acasă după ora de stingere, ba, cîteodată, dispari cîte două zile în şir. Mă rog, aşa e, aşa e ! Nu mai dai pe acasă cîte două zile la rînd. Şi în răstimpul ăsta te gîndeşti vreodată la mine ? Te întrebi vreodată cum mă simt eu ? Cum mă frămînt eu şi cum mă chinuiesc şi mă rod grijile ? Pleci, înainte de-a se

lumina de ziuă, mă laşi să mă zbucium singur, cuprins de durere, de teamă, de îngrijorare, de disperare. Foarte frumos. Prăpădeşti de pomană zilele, rupi ziua în amiaza mare „Bekanntmachung"-uri şi anunţuri de pe garduri şi ziduri. Asta-i treabă de vagabond, să ştii. Dar n-ai decît. Rupe, dărîmă, dă foc, ucide, şuşoteşte, mergi pe vîrfurile picioarelor, conspiră. Foarte bine. Foarte frumos. Mă rog, o să fac şi eu la fel. Vrei să facem toate astea împreună ? Nu vrei ? Hai spune, nu vrei ? Bine. Atunci, ca pedeapsă fiindcă nu vrei să-ţi înţelegi tatăl şi n-ai milă faţă de iubirea lui părintească, am să stau mai departe în frig şi în curent, n-am să dorm şi, ca să-ţi fac din viaţă ocna care, şi aşa, în cel mai bun caz, te aşteaptă, am să mă prăpădesc sub ochii tăi. Şi, ca să începi şi tu să-ţi smulgi părul zburlit de pe cap şi să te baţi în piept cu amărăciune, aşa cum fac şi eu, am să mă străduiesc, pe cuvîntul meu, am să mă străduiesc să intru, înainte de vreme, în mormînt. Ştiu de pe acum ce trebuie să fac. N-o să mă sinucid, ca servitoarele, cu sodă caustică. N-o să mă arunc pe fereastră. N-o să mă spînzur. N-o să fac nimic din toate astea. Şi totuşi, o să mor, chiar astăzi. O să vezi. Mie nu-mi trebuie mult ca să mor. Cînd te întorci deseară, mă găseşti mort. O să vezi. Mort, înainte de a-mi fi sosit ceasul, cu siguranţă înainte de a te ucide poliţia pe tine. Mića, o să te ucidă, nu vezi că o să te ucidă, băiatul meu ! Şi eu n-o să pot îndura crima asta. Dar să ştii că, în primul rînd, tu o să fii vinovat pentru toate. Numai tu. Adică nu. Nu. Nu tu. Lumea asta care nu te înţelege...

Tatăl îşi privea încruntat fiul şi, deodată, pe neaşteptate, izbucni în plîns. Nimic de făcut, Mića ştia asta. Ştia că lui taică-său îi părea rău că-l chinuia cu iubirea ; ştia la fel de bine că bătrînul înţelegea că el, Mića, nu putea altfel. Dar nici bătrînul nu putea. Tatăl n-avea nimic special împotriva scopurilor luptei căreia i se dăruise fiul. „Cine ar putea să nu dorească libertatea ?" spusese chiar el, cam de mult, e adevărat, înainte de război. „Dar de ce ?" — şi acestea erau tot cuvintele tatei — „de ce să te înghesui tocmai tu ? De ce tocmai tu, Mića ? De ce nu fac asta Kosta şi Vane, prietenii tăi din copilărie ?

Fiindcă ei nu sînt proşti, de-aia. Ei sînt deştepţi şi ştiu că nu trebuie să strigi că-i ziuă pînă nu răsare soarele. Vremurile sînt încă întunecate, pretutindeni. Degeaba te înhami la soare, că n-o să-l poţi scoate din beznă înainte de zori. Dar cînd începe cerul să se roşească, fii tu cel mai roşu, dacă îţi face plăcere. Altfel, n-o să apuci revărsatul zorilor şi nici n-o să poţi să fii roşu. N-o să poţi ! Iar Kosta şi Vane au să poată. Ei au să fie atunci miniştri roşii, comisari şi mai ştiu eu ce, iar tu o să fii mort, ca şi tovarăşii tăi cu care ai pornit la luptă înainte de vreme. O să cădeţi înainte de vreme, iar libertatea cucerită de voi o să fie pentru alţii. Pentru deştepţi şi pentru laşi. Pentru ei. Da. Şi ei au să facă tot, n-avea teamă, ca să fiţi uitaţi cît mai repede. Asta aşa e. Toţi cei căzuţi înainte de vreme, au căzut fără ca necesitatea să fi fost coaptă, au căzut fără martori, au căzut în beznă. Ei sînt un fel de sinucigaşi..."

Mića făcu un gest cu mîna de parcă ar fi vrut să oprească gîndurile care trebuiau să urmeze acestora. Le cunoştea de mult şi din cauza lor îi era ruşine şi de taică-său care le gîndea, şi de el care le asculta. Căci ce urma, vădea spiritul mic burghez de cea mai pură speţă, dus pînă la paroxism, jalnica filozofare filistină din gaură de şoarece, respingătorul : cine-ţi vrea binele mai mult decît taică-tu care te-a făcut ? Nu-ţi e el cel mai apropiat ? El ţie, şi tu lui. Oare nu-i mai aproape cămaşa decît haina ? Dumnezeu, nu şi-a făcut oare mai întîi pentru sine barba ? Cel lipsit de coarne poate oare să lupte cu cel ce are coarne ? Se poate trece cu capul prin zid ? Se poate ? De ce să alergi numai tu înaintea oştei ? Ai sorbit tu cumva toată înţelepciunea lumii acesteia ? De ce nu-i dai voie tatălui tău, care e mai bătrîn şi mai cu experienţă, ca, pentru binele tău, să-ţi dea un sfat înţelept : nu-ţi ascuţi coasa înainte de vremea cositului !

Destul !

În ce hal e în stare să-l aducă dragostea părintească pe om, cînd îşi pierde demnitatea, cînd îşi iese din minţi ! În numele iubirii. Al experienţei. Al înţelepciunii ! În numele unor proverbe vechi, sclerozate. În loc să tacă, din moment ce nu-şi încurajează fiul să reziste eroic pe drumul greu ales de acesta, în loc să tacă, din moment ce

nu știe să-i dea elan, el îi pune piedică, îi vîră un bolovan în raniță și vrea să-i impună cu forța cea mai nenorocită ordine de zi a vieții. Iar cînd fiu-său refuză să se supună acestui egoist și hîd program *à la* Kompračikos atunci iubirea lui Žika, tipic ranovićeană se preschimbă în ură plină de înverșunată răutate, plină de sfaturi banale și de comportări sinucigașe. Privind lucrurile obiectiv, tot ce vrea tata ar vrea și ocupanții, care l-ar aplauda dacă i-ar auzi sfaturile de soiul : „Fiecare să-și vadă de el !“ Doar asta spun și ei prin gura lui Nedić : „Fiți liniștiți și pupați cizmele nemțești, cu carîmb scurt ! Fiți liniștiți ! Wermachtul vă păzește, pe gratis. Fiți recunoscători față de el, căci dacă nu vreți să ascultați de voie, atunci gloriosul Wermacht o să vă stoarcă recunoștința cu sila, așa cum știe el !“

Obiectiv, asta înseamnă sfaturile tatei, și tata știe, fără îndoială, că, obiectiv, numai asta înseamnă. Tata nu e prost, dar le dă. „În ciudă“.

Žika Ranović se uită la Mića și tace, țeapăn ca un mort. Îl privește. Iar fiul său știe ce urmărește privirea lui atît de stinsă, ce fel de gînduri îi mocnesc sub cenușa pleoapelor.

S-o fi gîndind bătrînul că fiu-său îi e dușman ? De ce nu-și pune acum haina pe umăr și nu se așează la masă, să stea amîndoi frumos de vorbă, ca odinioară ? A uitat oare că mai există cuvinte pe lume și că, cu ajutorul lor, poți spune tot ce gîndești și tot ce îl face pe om să fie om ?

De ce nu s-or așeza acum să stea de vorbă, să sporovăiască puțin amîndoi despre una și despre alta, fără să caute să se convingă unul pe altul ? Să-și povestească, pur și simplu, lucruri pe care le văd și le cunosc, ca doi prieteni care se iubesc și-și vorbesc deschis, prietenește despre ei și despre toate ? Atunci, fiul ar avea atîtea de povestit ! Adevărat, în ziua de azi nu prea mai au oamenii timp să stea la taifas.

I-ar povesti despre frămîntările lui, despre dilema în care se află. Se înțelege, nu i-ar spune totul — conspirația e conspirație, în ciuda iubirii, a prieteniei și a oricărui alt lucru. Dar cîte nu se pot povesti fără să depă-

şeşti limita îngăduită ! Tata însă, dacă-i dai un deget, îţi înhaţă toată mîna.

Tocmai limita asta vrea s-o depăşească bătrînul. Nu există pe lume om mai atotştiutor decît el ! Şi, fiindcă ştie că nimeni nu-l socoteşte prea inteligent, nu există om pe lume care să se străduiască atîta să-şi demonstreze inteligenţa, nu există om care să se simtă atît de uşor jignit pentru orice fleac. Cum vede că nu te-a entuziasmat vreo părere de-a lui, gata ! Se înţepeneşte, şi se lungeşte, drept, distant, inaccesibil. Şi curios — ca o mie de ţaţe !

Dacă îi atragi atenţia că întrebările lui ar putea folosi numai poliţiei, e în stare să-ţi scoată ochii... „El — şi poliţia ! Ruşine !"

Imposibil !

Nu e nevoie să-i spui că el e imposibil pentru societate. Ştie şi singur asta. Şi tocmai fiindcă ştie, se simte atît de jignit şi de neluat în seamă. Iar fiindcă e jignit de toţi şi nu-l ia nimeni în seamă, nu vorbeşte cu fiu-său. Nu iese cît e ziua de lungă din odăiţa lui, şi se frămîntă, se înfurie, se supără, se consumă, nu mănîncă nimic sau abia dacă ciuguleşte cîte ceva, nu doarme, scrîşneşte de furie şi geme de dureri. O dată pe an cheamă babele sau medicul, dar şi asta o face ca să-i alunge, nemulţumit : habar n-au de nimic ! — şi se ofileşte şi înjură cînd rămîne singur, înjură atît de grosolan încît i-ar face să roşească şi pe birjarii de la Kalenićevo Gumno. Toate astea îi fac mai rău decît boala. Bătrînul ştie. Dar boala şi-o foloseşte ca pe o armă în lupta împotriva fiului său pe care ar vrea să-l vadă, ca mai înainte, stînd toată ziua cu nasul în cărţi, să-l silească să cineze la orele opt, să se culce la zece, şi să se plimbe, duminica după masă, ca un logodnic, cu vreo puştancă drăgălaşă.

În vremurile de astăzi ! Pe ce lume o fi trăind tata ?

Bătrînul se clinteşte un pic, dar nu se apropie de fiu-său. Lacrimile i s-au oprit ; ochii, cu marginile pleoapelor înroşite, i s-au uscat. Şi, cu ochii ăştia uşor înroşiţi, îl priveşte vag şi tace. Deodată, fără altă introducere, bătrînul urlă ascuţit cît îl ţine gîtlejul :

— Ca un hoţ, ai ? Ca un hoţ !

— Da' de unde ! face Mića simţindu-se şi mai prost din pricina stupizeniei răspunsului cu care începea. Şi adaugă repede : Credeam că dormi.

— Credeai că dorm ? Dar pantofii ? Dacă dormeam, nu mă trezeai cu ei. De ce nu ţi i-ai pus ? Vezi ? Te-am prins ! Minţi ca un neruşinat. Te grăbeai s-o ştergi cît mai repede. Asta e. De-aia nu ţi-ai pus pantofii. De-aia, scîrbă !

Bătrînul vorbise pe nerăsuflate, cu furie, cu duşmănie, agresiv şi nervos din cale-afară.

Mića încerca să se apropie, dar taică-său îl îmbrînci înainte de-a fi apucat să-l îmbrăţişeze.

— Nu ! îi strigă el întorcîndu-i spatele. Nu mă atinge !

Tulburat, Mića îl prinse de umeri şi-l întoarse spre el. Îl privi în ochi şi-i spuse răspicat, de parcă ar fi avut de gînd să dicteze : dacă nu te găseam, îţi lăsam un bileţel în care ţi-aş fi spus unde şi cînd să ne întîlnim...

Apoi îşi înghiţi saliva şi încheie, brusc :

— Nu-i nimic ! După masă, poate că o să fiu ocupat. E mai bine aşa. Şi acum, putem să ne luăm rămas bun. Nu ?

„E mai bine aşa". Cu cîteva minute înainte se gîndise că o să treacă după masă pe acasă şi că o să-şi ia atunci rămas bun. Dar era mai bine aşa. N-ar mai fi putut să suporte încă o dată, în aceeaşi zi, privirea amărîtă, întunecată, ca de sinucigaş, a bătrînului.

Tata îşi plecă ochii. După un timp, îl întrebă cu o voce de multă vreme chinuită şi frîntă de astm.

— Pleci ? Unde ?

— Plec ! spuse Mića fără alte explicaţii.

— Pentru mult timp ?

Mića dădu din cap. Bătrînul întrebă liniştit şi extrem de clar, cu toate că respira mai greu şi mai căznit decît adineauri :

— Dar eu ? Eu ce mă fac ?

— Am să-ţi scriu...

— Cum o să-mi scrii ? gemu bătrînul. Dar se calmă repede. Mića spuse în gînd : din cînd în cînd ! şi înclină capul, gata să suporte orice.

— Te gîndeşti serios să pleci ? De ce tocmai tu ? Nu te simţi bine acasă ?

— Ba mă simt, dar o să mă simt bine şi acolo ! Nu-ţi face griji, o să mă simt bine ! încercă Mića să-i explice cu argumente pe care în clipa aceea le socotea accesibile bătrînului. Aproape în acelaşi timp se gîndi însă : n-are nici un rost ! Dar, temîndu-se ca taică-său să nu se simtă cumva jignit, adăugă :

— Îmi pare rău de tine ! Şi, într-adevăr, îi părea rău.

— De mine ? şopti tatăl. Minţi !

— Pe onoarea mea ! răspunse Mića şi i se păru că e mai stupid decît şi-ar fi închipuit vreodată că putea să fie.

Bătrînul se aşeză. Pe masă, ceasul bătea cu un ticăit îngrozitor. Tatăl se uita la ceas. Nu-l auzea. Mića se gîndi că mai are douăzeci de minute libere. Îşi trase un scaun, se aşeză şi-l privi pe taică-său care, pe cît i se părea, îmbătrînea sub ochii lui, se făcea din ce în ce mai mic : devenise tot un clănţănit de dinţi şi, sub clănţănitul acesta, un spasm. Mića se uita la el cum tremura şi înjură în gînd războiul şi tot. Întinse mîna să-l mîngîie pe bătrîn. Nu-i plăcea cînd îl vedea atît de liniştit. Îl mîngîie. Bătrînul ridică încet capul şi se schimbă brusc. Arăta iar cuprins de-o furie amară, reţinută :

— Zici că o să-mi scrii, nu-i aşa ?

— Da !

— Prin cine ? Cum ?

Mića zgîrie cu unghiile tăblia nevopsită a mesei de brad.

— Prin omul de legătură ! spuse el.

Tatăl clipi, se chirci sprijinindu-se de spătarul scaunului şi, de acolo, îi aruncă o privire ciudată, de parcă l-ar fi ridicat cu ochii în aer, i-ar fi măsurat greutatea, i-ar fi controlat calitatea. Ai fi zis că-l ridica spre soarele care nu răsărise încă, şi-l răsucea încet în palmă, ca pe un ou. Lui Mića nu-i plăcea de loc cînd taică-său devenea atît de liniştit.

— Cine o să fie legătura ?

— Nu ştiu ! spuse Mića, tărăgănat. Nu, nu-i plăcea cînd taică-său era atît de liniştit.

— Știi cu cine îmi lași legătură ?

— Asta e treaba tovarășilor. Ei au să hotărască. Mi s-a spus că serviciul poștal este bine organizat. Cred că o să-mi găsești scrisorile în cutia de la ușă.

— Nu accept ! strigă tatăl cu o voce neașteptat de puternică și de protestatoare.

Și se ridică repetîndu-și protestul și mai violent, mînat mai mult de nervi decît de putere.

Mića își plecă fruntea. Știa tot ce avea să urmeze.

Gîfîind și înecîndu-se, bătrînul striga zvîcnind și țopăind pe loc, tot numai nervi, încordat pînă la nebunie :

— Nu permit ca fiul meu sau oricare om de pe lume să-mi astupe gura. Eu vreau să vorbesc. Și tu, îmi vîri pumnul în gură. Tu. Trebuie să spun tot ! Da. Trebuie să-ți răspund la scrisori. Trebuie să-ți răspund, nu-i așa ? Spune, trebuie sau nu ? Trebuie. Sigur că trebuie. Și cui o să-i dau răspunsul meu ? Despre asta se vede clar că n-ai discutat cu roboții ăia ai tăi, cu automatele alea lipsite de simțire. Așa-i că n-ai discutat ?

— Am discutat. O să vină cineva după el.

— Cine ? Eu vreau să știu cine e cineva ăla care o să vină după scrisorile mele !

— Nu știu, începu Mića. Dar bătrînul îl întrerupse.

— Nu știi ? Ar fi fost de mirare dacă știai, nu-i așa ? Sigur că nu știi. Sau — spuse el, și fața i se acoperi de o umbră — poate crezi că eu nu-ți sînt tată, ai ? Fiindcă la taică-tău nu te gîndești.

Fața bătrînului se afundă în lumina clătinătoare a lumînării. Părea mai puțin încordată acum.

— E caraghios... făcu Mića, și întinsese mîna spre el, vrînd să împiedice printr-o mîngîiere cearta care se ivea la orizont. Se grăbea să meargă la Veković, să termine toată povestea. Cum aș putea să nu mă gîndesc la tine ? O dată pe lună o să vină cineva. Am aranjat cu tovarășii. O să vină cineva și...

— Cine ? Cine e cineva ăsta ?

Mića nu răspunse. Călușeii începuseră ! Acum taică-său era în stare să se învîrtească în cerc ore întregi, zile, luni.

— E secret, nu ? E conspirație. Ai atîta grijă de taică-tău încît nici nu te interesează cine o să vină în

casa mea. Cineva ăla o fi măcar un om bun, un tovarăş, cum ziceţi voi, sau un tîmpit, un laş, care o să trădeze tot după prima palmă încasată ?... Ţie, sigur, îţi e egal. Dar mie nu, căci eu ţin neapărat să nu mă trădeze. Nu pentru mine, ci pentru tine, prostule. Dacă mi s-o întîmpla mie ceva, n-o să mai ai pe nimeni să te întîmpine cu schimburi curate cînd te-oi întoarce plin de păduchi din război...

— Tată, scopul pentru care...

— Taci, prostule ! Taci. Războiul e cu păduchi. Războiul nu poate fără păduchi. Ţelul nu schimbă nimic în treaba asta...

Mića simţea nevoia să fumeze, dar nu vroia să facă asta de faţă cu taică-său. Ţigara ar fi prelungit discuţia, i-ar fi dat subiecte noi şi n-ar mai fi fost chip să-i pună capăt. Bătrînul continuă :

— Să revenim la ce vorbeam. Cine-mi garantează mie că omul, mă rog, că tovarăşul care o să vină după scrisori, n-o să fie un trădător ?

Mića răspunse în silă :

— Organizaţia. Ea nu poate să-ţi trimită pe oricine.

— Organizaţia ? Bătrînul zîmbi forţat. Ai fi zis că era un actor, cu zîmbetul scos din sertar.

Mića îl privi serios. Bătrînul rîdea. Se izbea cu palma peste coapse, chicotea spasmodic, gata să izbucnească în lacrimi, muiereşte, isteric.

— Organizaţia ? Da, da, ştiu. Niciodată, nici unul dintre ai ei n-a trădat, n-a fost agent, n-a fost dezertor. În ea sînt numai oamenii cei mai buni. Viteji unul şi unul, adevărată avangardă a omenirii, nu-i aşa ? Iote fleoşc ! Haa ! Aa ! începu să tuşească înecat, faţa i se învineţi, dar şi aşa, vînăt, abia respirînd, continuă să-şi bată joc. Toată copilăria petrecută la mahala înviase parcă în el ca un strigoi ; dar, înnobilată de durere, lui Mića nu i se păru totuşi atît de vulgară. Vorbele sînt vorbe şi, cînd cineva plînge, n-are importanţă dacă vorbele îi sînt vulgare. Totuşi, îi venea greu să le asculte, deşi nu erau nici gîndite şi nici simţite atît de aspru pe cît erau rostite.

— Tare mă tem că ştii şi tu asta, dobitocule. Eu mă uit de mult la ce se întîmplă, măi mucosule, mă uit la

tine şi-mi tot spun : găgăuţ te-a mai făcut mă-ta ! Băăă, încă dinainte de război, s-a băgat poliţaiul în partidul vostru, sau cum vrei să-i zici, şi se simte acolo ca la el acasă, iar pe voi vă duce de nas. Proletariat ! Libertate ! Omenire ! Ha ! Ha ! Ha ! Lasă-mă să vorbesc pînă la capăt, să-ţi spun tot. Idealuri ? Ce idealuri, bă ? Mofturi ! Dă-ţi zmintitule, cu capul de ziduri, dacă eşti tîmpit ; varsă-ţi creierii pe asfalt, dacă eşti neghiob. Fraierul lui Dumnezeu, nu vezi că vă lucrează la fix, ca nişte maeştri ? Jos pălăria ! N-am ce zice. Adevăraţi maeştri. Vă sucesc pe loc, de mai mare dragul. Dar tu, de ce eşti chior ? Şi cum de poţi să fii tîmpit ? Student ! Membru în SKOJ ! Lasă că şi SKOJ ăsta !... Unde s-a mai pomenit aşa ceva ! Îşi zice partid, şi cînd colo, numai puşti. Nici drept de vot n-au încă ! Da, lasă că ştiu eu ! Poliţaiul care s-a aciuat la voi, în SKOJ, stă şi-şi freacă mîinile şi primeşte decoraţii în secret, de la rege. E omul regelui.

— Tată ! strigă Mića, nici mirat, nici surprins. Dar mai degrabă ai fi putut opri un torent decît pe Žika Ranović.

— Taci ! taci ! Da, da, am auzit eu şi ştiu totul. Vrei dovezi ? Mă rog ! CC-ul vostru, adică cineva din CC, dă ordin : „Împrăştiaţi manifeste. O mie de bucăţi !" Bun ! Şi voi alergaţi în toate părţile ca nişte nebuni şi ca nişte cîrtiţe : daţi cu rîtul, scotociţi, vă daţi peste cap, faceţi rost de hîrtie, furaţi o maşină, puneţi mîna pe un multiplicator. Tipăriţi ! Difuzaţi ! Împrăştiaţi în toate părţile ! Împrăştiaţi ! Bun !... Şi cum scoateţi nasul în stradă, poliţia vă şi ia de ceafă ! Haţ ! şi la ţuhaus. Şi ţin-te bătaie după aia. Iar ăla din CC-ul vostru, îşi freacă mîinile...

— Cum poţi să fii aşa ? Cum ? Oamenii mor eroic, iar tu, scuipi...

— Care oameni ? Cine vorbeşte de voi, mucoşilor ? Nu-i nici o brînză de capul vostru. Aţi făcut voi ceva, aţi împrăştiat măcar un manifest, de pildă, fără să cadă vreo zece dintre voi şi să le rămînă părinţii îndureraţi ? Eu nu zic că sînteţi toţi poliţişti, ci unu, ăla, atîta zic. Ăla. Şi el s-a instalat undeva, aproape de vîrf. Asta o ştiu eu : balega pluteşte totdeauna deasupra apei. Pentru ăi care suferă şi mai au şi părinţi, pentru ăia, bă, jos

pălăria ! Aia sînt tineri, viitorul, bă ! Oameni ! Şi cîteodată mă întreb : dar voi, sînteţi oameni ? Asta mă întreb. Sînteţi oameni ? Ţi-ai găsit ! Voi sînteţi... Voi sînteţi automate. Vi se porunceşte : ucideţi, şi voi ucideţi. Faceţi tot ce vi se spune. Dacă m-ai bănui pe mine, pe tatăl tău... ba nu, nu-i nevoie să mă bănuieşti de nimic. E de ajuns doar să le dea lor prin minte să te încerce. Să-ţi zică : „Taică-tău e trădător. Lichidează-l !“ Taci ! Nu vorbi ! Tu m-ai curăţa. Fără şovăire. Dar nu asta e cel mai rău ! Tu... Tu nu te-ai întreba dacă e adevărat ce ţi-a spus maimarele tău, caporalul. N-ai sta o clipă la îndoială. Ai executa. Fiindcă tu, ca şi ceilalţi ai tăi, sînteţi numai nişte mîini. Toată coloana voastră e numai mîini. Tu eşti o mînă a tovarăşului general. Dar cine e generalul ăsta, ştii ? Nu. Cu siguranţă că nu ştii. De ce nu te întrebi ? Dacă ai fi normal, te-ai întreba pentru cine te jertfeşti ? Taci ! Tu execuţi ordinele, lupţi, şi aşa mai departe, dar ia să văd la ordinul cui lupţi ? Asta, maimuţoiule, tu nu te întrebi niciodată. Uite, eu Žika, am luptat sub comanda voievodului Mišić. Noi ştiam toţi cine era şi ce era el. Dar tu, voi ? Secret. Nimeni nu ştie cine dă ordinele. Conspiraţie ! Ha, ha, ha ! Conspiraţie ! Iar poliţia — haţ, şi la Glavnjača, haţ şi la Banjica, haţ şi la Jajince... Asta înseamnă că sînteţi revoluţionari ? Sînteţi nişte dobitoci, nişte imbecili, asta sînteţi.

Tatăl izbucni în rîs deşi ochii îi lăcrămau iar. Lacrimi uriaşe. I se prelingeau pe faţa bătrînă, uscată, sfrijită, zbîrcită ; umărul stîng îi tresălta, dar ochii îi rămîneau deschişi.

— Tată ! începu Mića revoltat şi se opri, neştiind încă dacă trebuie să se simtă jignit. Tu habar n-ai ! Apoi continuă : Fiindcă eu !... Se opri la momentul oportun şi încercă iar, fără prea multă convingere, să-l îmbrăţişeze. Mai întîi trebuie să-l calmez, se gîndi el. După aceea trebuie să-i vorbesc serios şi să-i explic că tot ce-a spus sînt nişte calomnii murdare, nişte josnicii. Pentru cine lupt ? E clar : pentru omenire. Dar tata, năpădit complet de mentalitatea lui mic-burgheză, nu poate să-şi imagineze noile raporturi dintre oamenii noi, dintre luptă-

tori. Totodată, Mića era conștient că taică-său nu credea nici a mia parte din ce spusese. De fapt, nu credea nimic din tot ce gîndea și spunea. De aceea se gîndi să-i arunce în față fără nici o introducere, vechea poveste, care avea asupra lui Žika un efect calmant deja verificat. Era de ajuns să-i spună : „Dacă ați fi fost voi niște ostași mai buni și ați fi dus lupta pînă la capăt, n-aș mai fi fost eu nevoit să lupt acum pentru fiu-meu pe care nu-l am încă, dar o să-l am într-o bună zi". Totuși, n-avea inimă să-i spună asta acum. Își întinse din nou brațele, dar, înainte de-a apuca să-l îmbrățișeze, bătrînul, care făcea niște gesturi cu totul neașteptate, își încovoie umerii și, încordîndu-se brusc, ca o pîrghie, îl îmbrînci cu atîta sălbăticie, încît Mića se clătină. Și atunci, îi spuse :

— Dacă ai fi fost tu un ostaș mai bun și ai fi dus lupta pînă la capăt, n-aș mai fi fost eu nevoit să lupt acum pentru fiu-meu pe care nu-l am încă...

— Marș de-aici ! zbieră pe neașteptate Žika, surprinzător de inconsecvent în reacțiile lui, verificate pînă atunci de nenumărate ori. Eu nu-ți sînt tată. Nu-ți sînt nimic. Și tu nu-mi ești nimic. Șterge-o ! Cară-te de aici, cînd îți spun ! Porcule ! Eu n-am luptat ? Noi n-am luptat ? tremură el, jignit. (De obicei, asta prindea, se gîndi Mića.) Am luptat mai bine decît tine, nepriceputule. Mai bine. Dar tu ești un neisprăvit, nu înțelegi nimic. Crezi că noi n-am vrut să nu mai fie război ? Pentru voi, nu pentru noi. Adică și pentru noi. Fiindcă voi și noi e totdeauna același lucru. Dar asta nu se poate, dobitocule. Nu se poate. Crezi că n-au să mai fie războaie și pentru nepoții și pentru strănepoții noștri ? Of, ce fiu tîmpit am ! Ești... ești... ești o trompetă ordinară, idioată, asta ești. Un dobitoc !

Abia mai respira. Îi părea rău că-și jignește fiul, că îl chinuiește și-i amărăște viața, și așa destul de grea, dar toate astea erau peste puterile lui. Și ajungeau uneori pînă acolo încît nici el singur nu mai înțelegea. Avea el vreo nevoie să-l chinuiască pe Mića, să chinuiască ce avea mai scump, pentru a se pedepsi pe sine ? Oare toate astea se întîmplau pentru că nu-l scăpase pe Mića de război, pentru că în 1918 lăsase prea repede arma din mîini ? De ce nu-l iubea Mića ? Dar el, ar iubi oare un

tată care nu l-ar lăsa să răsufle, care i s-ar amesteca în toate şi nu i-ar îngădui să facă nimic după propria lui voinţă, un tată care l-ar jigni şi jignindu-l l-ar face să se simtă nefericit ? Ce faţă deznădăjduită are Mića ! Cît suferă ! Dar ce poate el să facă ? Ce poate ? Toate astea se întîmplă numai fiindcă el îl iubeşte atîta, cît un tată şi o mamă laolaltă. Ce un tată şi ce o mamă ? Îl iubeşte el cît toţi taţii şi toate mamele de pe lumea asta ! Aşa îşi iubeşte el unicul fiu. Iubirea asta, iată nebunia lui şi răspunsul la toate întrebările.

Mića îşi privi tatăl şi îşi trecu palma peste frunte. Îi părea rău de bătrîn, într-adevăr rău. Privirea îi căzu pe lumînarea aproape sfîrşită. Urmărindu-i privirea, Žika văzu că se stingea lumînarea, tresări şi strigă :

— Alta ! Repede !

Mića aprinse o lumînare nouă scoasă de Žika din sertarul mesei. Apropie de ea chibritul aprins, cu un zîmbet care putea să pară ironic.

— Neghiobule ! spuse bătrînul, de data asta mai potolit, cînd flacăra prinse viaţă. Să nu crezi că sînt superstiţios.

Apoi făcu stînga-mprejur şi trînti uşa în urma lui. Mića făcu un pas, dar se opri. Să plece ? Tot trebuia să se ducă la Veković. Atunci, cu cît mai repede, cu atît mai bine... Dar uşa se deschise înainte ca el să fi apucat să se întoarcă. Bătrînul năvăli din odaia lui, cu hainele în mînă.

— Aşteaptă să mă îmbrac. Vreau să te conduc.

— Ne luăm rămas bun aici ! spuse Mića pe un ton care încerca să taie orice discuţie.

— Ce ? N-am voie să ies în stradă cu propriul meu fiu ? De ce ? Îţi e ruşine cu bătrînul mic-burghez, nu-i aşa ? Îţi e ruşine că te iubesc ? Ştiu, la voi se rîde de cele mai fireşti sentimente. Îţi e ruşine ?

Bătrînul ridică ameninţător mîna în care ţinea cămaşa.

— Nu ! spuse Mića, am întîlnire cu un... cu un tovarăş.

Žika scăpă cămaşa din mînă.

Fără să-şi ia ochii de la bătrîn, Mića se aplecă să i-o ridice. Dar tatăl se năpusti ca un tigru spre pradă.

— Te iubesc ! te iubesc ! zbieră el după ce-l prinse cu sălbăticie de păr. Te iubesc. Nu crezi ? Știu eu că nu mă crezi !...

Și-l zgîlțîi trăgîndu-l de păr, negru de furie, cu ochii holbați, dar totuși convingător.

Mića se ridică, prudent. Bătrînul își desfăcu mîna din părul lui.

— Și eu te iubesc ! spuse Mića aranjîndu-și cu degetele părul des țepos.

— Minți !

Bătrînul întinse din nou mîinile, cu degetele făcute gheare. Dar și le retrase în aceeași clipă, tremurînd din tot corpul. Mića zîmbi.

— Să ne sărutăm ! spuse tatăl și se retrase, întunecat. Simți că-l cuprinde din nou furia. De rușine.

— Pleacă ! strigă el. Du-te. Pleacă ! Pleacă ! îi porunci apoi, fără să se miște din loc. Tremura ca umbra unei frunze. Mića se apropie de bătrîn :

— Să ne îmbrățișăm ! spune el ferm.

Bătrînul îl îmbrățișă înfrigurat și, trăgîndu-l la pieptul lui scofîlcit, cu mîinile descărnate, îl întrebă împăciuitor, cu un glas schimbat, atît de gingaș încît Mića se căi pentru tot ce gîndise :

— Cînd ieși din oraș ? În ce direcție ? Ți-ai luat ceva de mîncare ? E departe ?

— Ies imediat ! minți Mića.

— Spre sud ? întrebă tatăl.

— Nu știu exact.

Tatăl simți cum i se urcă sîngele în cap. Dar nu se aprinse. Nu mai avea forță pentru asta, deși lui cel puțin nu-i trebuia nici o forță anume ca să strige supărat, să ocărască și să se certe ore întregi dacă vroiai. Dar era prea mîhnit, era paralizat, sleit de spaima adîncă a despărțirii.

— Bine ! făcu el cu o voce care lui Mića nu i se mai păru de loc împăciuitoare. Neputința suna numai la suprafața ei, dar sensul adevărat amenința cu venin uri și furtuni noi, încă ascunse. Sub cuvintele care puteau să pară oricui o cedare, Mića auzea scrîșnetul funiilor vechiului vas cu pînze prins de uragan.

— Războiul o să mai dureze mult, nu-i așa ?

Bătrînul îl mîngîia cu niște ochi care pîndeau. Dar, nerăbdător, nu aștepta răspunsul.

— Întreb prostii ! spuse el. E clar că o să dureze mult. Mult de tot.

Bătrînul se opri, își frecă bărbia cu degetul mare și continuă fără nici o introducere, pe neașteptate.

— Făgăduiește-mi un singur lucru ! Un singur lucru făgăduiește-i tatălui tău. Vrei ? Fiindcă eu îți sînt tată, să știi...

— Vreau. Îți făgăduiesc, dacă depinde de mine...

Bătrînul se încruntă o clipă, dar nu spuse nimic. Apoi încruntarea îi dispăru. Își mîngîie tăcut fiul și șopti :

— Să-mi scrii cît mai des.

— De cîte ori o să am posibilitatea.

— Tu ești totdeauna lucid ! îl dojeni bătrînul. Dar nu încetă să-l mîngîie. Nu semeni de loc cu mine ! Semeni cu maică-ta. Era o femeie minunată, cinstită și credincioasă. Da. Ea m-a iubit mai mult ca orice pe lume...

Pe Mića îl trecu un fior.

Žika își privea fiul, foarte atent și foarte obosit.

— Să știi ! spuse el răspicat.

— Știu ! Mića nu-și mai amintea de maică-sa, dar îl asculta totdeauna cu atenție pe bătrîn cum vorbea despre ea, și bătrînul vorbea de fiecare dată la fel, căutînd să-l convingă că ea îl iubise numai pe el, lucru de care Mića nu se îndoise niciodată, după cum nu se îndoise nici de faptul că ea fusese o soție cinstită și harnică, ceea ce bătrînul de asemenea îi spunea de fiecare dată.

— Știu ! repetă Mića.

— Ce ? se neliniști tatăl. Făcea eforturi ca vocea să-i pară cît mai potolită. Se stăpînea. Făcea diplomație, așa cum cred că fac diplomație impulsivii și nervoșii care izbucnesc repede :

— Crezi că nu mi-a fost credincioasă ?

— Nici nu mi-a trecut prin minte una ca asta.

— Crezi că sînt tatăl tău ?

— Păi cine altul să-mi fie ?

— De fapt... făcu Žika exagerat de blînd, dacă ai să fii viteaz... am să mă mîndresc. Iar dacă n-ai să fii...

— Am să fiu.

— Aşteaptă să termin ! strigă el cu brutalitate. Dar se potoli imediat. Iar dacă n-ai să fii, am să te ador. Poate că adoraţia e mai mult chiar decît mîndria.

Apoi îşi lăsă mîinile să-i cadă de-a lungul trupului şi strigă deznădăjduit :

— Cum o să pot îndura toate astea ? Cum ? Războiul o să ţină mult.

După care îşi înălţă capul şi-l privi pe Mića de parcă atunci l-ar fi văzut pentru prima oară în viaţa lui.

— Nu s-ar putea să merg şi eu cu tine ? Ai ? Ce crezi ? Nu s-ar putea să merg şi eu ? Am experienţă, am făcut şase ani războiul... Şi s-ar putea ca acolo, în munţi, să mă şi vindec de astm. Medicii îmi recomandă şi aşa aerul de munte.

Mića zîmbi. Se gîndi la Vekovič dar nu pomeni despre el şi se corectă în gînd : Vekovič trebuia să meargă, însă n-o să meargă. Spuse doar că ideea era bună. O să discute cu tovarăşii ; dacă ei au să fie de acord, o să vină cineva să-l ia şi să-l conducă. O să discut cu tovarăşii ! încheie el.

— Care tovarăşi ?

Mića spuse :

—Tovarăşii mei.

Bătrînul tresări.

— Discută ! Dar stai ! Încă n-am terminat ! Pînă una alta, pentru orice eventualitate, sau mai ştiu eu de ce, vreau să-ţi dai cuvîntul. Să-ţi dai cuvîntul că n-o să mori. Dă-ţi cuvîntul !

Mića tresări şi se roşi. — Iar începe ! Ce fel de cuvînt vrea ? Că n-o să mor ?

— Cum pot să fac asta ? întrebă el răbdător.

Tatăl izbucni.

— Dă-ţi cuvîntul, cînd îţi spun...

— Crezi că depinde de mine dacă o să mor sau nu ? Cum de-ţi trec asemenea lucruri prin minte ?

— Să nu mă crezi prost ! se supără bătrînul. Şi continuă aprins, grăbindu-se de parcă l-ar fi gonit cineva din urmă. Eu ştiu ce-ţi cer. Dă-ţi cuvîntul că n-o să

mori dinadins. Știi și tu la ce mă gîndesc. Doar ne cunoaștem... Dă-ți cuvîntul că n-o să dai buzna cînd n-o să fie nevoie și că n-o să te umfli în pene și să faci pe grozavul ca atunci cînd ai căzut pe fereastră de la etajul întîi. Pe atunci aveai opt ani, dar nici acum n-ai mai multă minte. Dă-ți cuvîntul că n-o să porneşti tu primul ca să-l faci de rîs pe vreunul mai lipsit de curaj sau ca să le arăți cît ești de viteaz celor la care ții. Taci ! Te cunosc eu bine. Sau ca să-i faci necaz vreunuia pe care nu-l înghiți, sau pur și simplu, fiindcă te plictisești. Taci ! Am fost și eu soldat.

— Trebuie... începu Mića. E timpul...

Se ridică. Taică-său stătea în picioare alături. Se ridicase o dată cu el de parcă ar fi fost legați cu o sîrmă unul de altul.

— Făgăduiește-mi.

Mića se gîndi : dacă nu-i făgăduiesc, nu mă lasă să plec. Și spuse :

— Bine.

— Nu. Vreau să-mi spui : Îți făgăduiesc că o să am grijă de mine.

— Sigur, o să am grijă de mine. Îți făgăduiesc.

— Du-te.

— Să ne îmbrățișăm.

Tatăl îl trase spre sine, îl sărută repede și-l împinse.

— Du-te.

— Poate că o să mai trec, înainte de prînz ! Nu sînt sigur, dar am să încerc.

Mića îi făcu semn cu mîna, regretînd că se înduioșase și că-i spusese asta. Bătrînul ridică și el mîna, în semn de răspuns. Înainte de prînz. Am să te aștept ! îi strigă el din urmă, dar fiu-său dispăruse.

De cum îi pieri din față chipul drag, al lui Mića, Žika vru să fugă după el, să-l îmbrățișeze cum trebuie, să-l oprească, dar nu mai avea putere nici să lase jos mîna pe care o ridicase.

Singur în antreul pustiu, Žika Ranović stătea și plîngea încet, în fața unei lumînări, aprinsă inutil. Plîngea Žika Ranović, micul funcționar, scos la pensie cu unspre-

zece ani în urmă cînd îi spusese referentului, care îi era superior, că n-o să iasă la alegeri, fiindcă n-avea chef să voteze pentru nici unul dintre candidaţii de pe lista guvernamentală a lui Petar Živković.

De atunci trăia din treimea salariului de bază pe care îl avusese înainte. La atîta se ridica pensia lui. Alte venituri nu mai avea. Nici el şi nici Mića. Dacă ar fi fost altfel de om, ar fi votat, ar fi rămas cu slujba, ar fi trăit mai bine, iar Mića n-ar fi ajuns comunist şi n-ar fi plecat. Nu, n-ar fi plecat. Furia cu care mai adineauri se năpustise asupra lui Mića îşi schimbă calea şi începu să meargă înapoi, cu toate locomotivele duduind din plin, direct spre bătrînul care nu se clinti din calea lor, convins că el singur era vinovat pentru toate.

Capitolul II

ZIUA DE DUMINICĂ

14

Pe la sfîrşitul lui martie.

Pe marginea trotuarului stăruia o mireasmă de rouă, parcă afumată, dar sus, deasupra acoperişurilor cafenii-roşcate, fumul coşurilor de la bucătării se înalţa drept ca nişte tîrnuri.

Ana închise poarta în urma ei şi porni grăbită. Cu cerul ăsta tulbure, care stătea parcă sprijinit în coate de ambele capete ale străzii Dušanova, nu poţi şti niciodată sigur. Ar fi frumos să se pornească o ploaie. Ea e fără umbrelă şi fără pelerină. Ar uda-o, dar asta n-ar însemna nimic dacă n-ar fi părul care i s-ar revărsa pe obraji într-o sută de codiţe de şoricei. Ah, Miša, Miša, femeile sînt nişte biete nefericite ! Ce-ar mai fi rîs el dacă şi-ar fi pus paltonul bleu, cu blană, iar soarele ar străluci sus, pe cer !

Ana apucă pe lîngă gardul plin de afişele cu Viktori, apoi porni pe strada Teatrului.

Totul e acum propagandă. Totul. Doar ieri anunţaseră pentru astăzi : „Înnorări uşoare, înseninări locale". Mai înţelege ceva, dacă poţi ! O să ajungă oare vreodată ştiinţa pînă acolo încît orice femeie să se poată baza pe ea, nu ca acum cînd te uiţi la cer şi nu ştii dacă e cenuşiu fiindcă e înnorat sau doar pare aşa fiindcă n-a răsărit încă soarele. Ah, Miša, Miša, s-a mai pomenit ca o femeie să-i dea întîlnire unui tînăr la şase dimineaţa ? Dar ei aşa îi trebuie, dacă nu ştie să-şi înfrîneze şi să-şi stăpînească dorinţa care a năpădit-o inexplicabil de îndată ce l-a zărit pe el în oglindă. E o adevărată nebunie. Nici nu-l cunoaşte, nici numele măcar nu i-l ştie. Îl alintă ea

Miša, așa cum i-a alintat pe toți. Oricare bărbat e Miša. Clar, fără încurcături, fără ofensă, fără gelozie. Ah, numele ! Dar asta e altceva. E nebunie curată. Să ieși așa, la ora asta ! În afară de măturători și de lăptari, nu mai e nimeni pe străzi. Lăptarii, poate că și doresc ploaia. Sînt țărani. Dar în afară de țărani, mai există și alți oameni pe lume. De n-ar ploua ! Ploaia ar strica totul. Totul. Totul. Dar, ajunge ! Deși se duce la o întîlnire, nu-i neapărat nevoie să fie o femeiușcă prostuță. Ana tresări.

Prin dimineața care se înstăpînea încet, se strecura discret presimțirea că, în ciuda ceței ușoare și a tuturor celorlalte semne, se ivea una din zilele acelea blînde și dulci cum știe să aducă pe lume numai toamna belgrădeană frumoasă, ca un ciot uitat într-o viță ruginită. Dar toamna s-a dus. S-a dus și iarna. Acum e martie. Și diminețile astea de martie nu promit nimic bun. În revărsatul acesta prudent al zorilor pe deasupra străzilor încă toropite de somn, cu frunze de castani ude, rămase de anul trecut pe asfalt și pe peluze, plutea însă și farmecul nespus de melancolic al lucrurilor trecute sau inexistente încă, al lucrurilor nenăscute, farmec care, în orice altă situație, ar fi mișcat-o pînă la lacrimi pe Ana. De aceea, privind cerul care se lăsase cu toată povara lui pe deasupra străzii, ea își simți inima strînsă. Gata. S-a zis cu toate. Se și văzu lîngă tînărul acela, de fapt încă necunoscut, pe-o bancă din Kalemegdan. Se văzu alegîndu-și cuvintele ca să-i explice de ce îl chemase, dar alegîndu-le în așa fel încît să-i explice totul frumos, să-i stîrnească interesul, să-l intrige, să-l înnebunească și să-l determine să facă el primul pas. Cu siguranță că o să plouă. Mai bine s-ar întoarce acasă, să-și ia pelerina, umbrela...

Ana continuă totuși să meargă. Acum nu mai avea de ales. Și, fiindcă ea îl chemase, trebuie să fie punctuală. Nu. Nu sînt nori. E culoarea cerului, care e senin. E culoarea cenușie a cerului, în zori.

Grăbindu-se mereu, Ana trecea fără să se uite în preajmă pe sub coroanele castanilor. Acum, nu mai aveau frunze. Stropii de ploaie se scurgeau de pe crengile încă goale. Frunzele căzuseră de cu toamnă. Se des-

prinseseră cu un suspin abia auzit, cel mai adesea fără nici un foşnet, ca lacrimile care se ivesc pe neaşteptate şi încep să se prelingă pe obraji. Atunci i se spusese să vină la gară, să-şi aştepte soţul care trebuia să se întoarcă cu primul transport de prizonieri. Dar el nu venise. Murise, cu o zi înainte de plecarea transportului. Ce se întîmplă cu ea în dimineaţa asta ? Nu-i nimic. E totuna. Dar Miša (deocamdată, îi spunea Miša ; curînd însă avea să ştie cum îl cheamă), Miša n-o să afle niciodată ce ar fi ea în stare să facă pentru el ! Şi la capătul lumii, dacă i-ar cere — şi la capătul lumii s-ar duce, la Polul Nord, fără să şovăie, aşa cum e îmbrăcată, în rochia asta de primăvară, cu buline ciclamen, în rochiţa asta transparentă şi vaporoasă. Oh, fără lacrimi, fetiţo ! Nu te înduioşa totdeauna numai de tine ! Asta ţi-ar mai lipsi : să apari în faţa lui cu ochii umflaţi. Doar nu-i Papanin să-ţi ceară să mergi la Polul Nord. Dar ce e atunci, dacă nu e Papanin pe un gheţar ? Ce e ? Poet ? Ei, nu toţi bărbaţii sînt poeţi. Atunci ce e ? Parcă de trei zile şi trei nopţi nu te-ai întreba numai asta, zadarnic ! Veković n-a vrut să spună singur nimic, iar ţie, pînă ieri, ţi-a fost ruşine să-l întrebi. Bine că pleacă bătrînul. O să fiu liberă cu Miša. Dar mai e ceva, îngrozitor ! Cel mai îngrozitor ! Dacă n-o să-i plac, dacă el e îndrăgostit, sau...

Oricît ar fi ei de deosebiţi, bărbaţii se îndrăgostesc repede. Doar să ştii să-i măgulești. Trebuie să arăţi interes pentru tot ce fac ei. Bărbaţii, pînă atunci serioşi, puşi pe lucru, se copilăresc dintr-odată. Iau foc de parcă toată munca lor neobosită, toată seriozitatea lor, n-ar fi fost decît un ciripit sau o pană pestriţă, pentru ademenit femelele. Căci imediat ce o femeie începe să se intereseze de un bărbat — ştiinţa, comerţul, armata, poezia, se năruie toate, ca zidul frontal al căsuţelor pentru camuflarea fortificaţiilor şi a tancurilor din jurnalele cinematografice ; bărbatul devine tanc şi ţeavă de tun. Atît. Chiar Veković, care e mai inteligent şi mai altfel decît ceilalţi. Şi el e la fel : un camuflaj.

Nu, Veković e altfel. Nu fiindcă e bătrîn, dar îl cunoaşte de mult. Asta e. Legătura lor e veche. Nu. Nu. Cu Miša ar dura şi o sută de ani. Seriozitatea lui e

reală. Şi tinereţea lui e reală. Şi dezinteresul lui. La el, totul e real. El nu se joacă. El nu s-a jucat. niciodată, nici cînd era copil. Iar ea nu ştie decît să se joace. Ea trăieşte numai ca să se joace şi să se distreze. De aceea a şi scos-o din minţi într-atîta, a înnebunit-o într-atîta încît face nişte prostii de neiertat, deşi ştie că sînt de neiertat şi că sînt prostii pe care n-ar trebui să le facă. Dar le face. Nu poate altfel. Nu se mai poate stăpîni. Nu mai poate nimic. Atît ştie : El e Căluţul ielelor.

Ana simţi dorinţa să plîngă, dar nu plînse. Şi-atunci, era o dimineaţă ca asta. Îşi aminti cu intensitate farmecul trist al castanilor răriţi şi al frunzelor larg desfăcute care cad încet, pierind în văzduhul umed, prin semiîntunericul amurgului de toamnă, ca nişte lacrimi prelinse pe obraji. Soţul, nu şi-l iubise. Fusese un om bolnăvicios, muncitor, oficial, anodin. Se predase nemţilor, în loc să se întoarcă acasă. Acum e primăvară. Dar atunci, frunzişul galben, fluturînd, în ciuda căderii, mai dăinuia încă ici şi colo prelungindu-şi agonia cu o forţă care parcă nu venea de la cei vii. Fără să-şi încetinească pasul, Ana începu să deplîngă totul. Pe sine, şi toată lumea din preajmă, şi se simţea atît de tristă încît, dacă n-ar fi fost în drum spre întîlnire, ar fi plîns cu hohote. Dar, dacă s-ar fi întors fericită de la întîlnire, ar fi putut să plîngă în voie. Şi cum să nu plîngă cînd dimineaţa asta îi amintea dimineaţa de astă-toamnă, cînd prizonierii i-au spus că soţul ei a rămas la Bierbach — pentru totdeauna.

Nu e bine însă că în dimineaţa asta se gîndeşte la dimineaţa de astă toamnă. Dar ce a fost pînă acum viaţa ei, în ciuda jocurilor şi a distracţiilor ? Un veşnic mîine, care nu venea niciodată aşa cum spera şi dorea ea. Şi ea spera atît de mult tocmai seriozitatea aceea, absentă din viaţă şi descoperită pe faţa tînărului pe care continua să-l numească Miša, fiindcă nu-i ştia numele. Pe el, simţea că nimic nu l-ar putea abate de la treburile lui. Şi că n-ar înnebuni după ea. Asta îi şi stimula sentimentele. Un fel de rămăşag cu ea însăşi. Conştiinţa că nu putea să însemne nimic pentru el. Dorinţa ca, totuşi, să însemne mult. Iată de ce, de trei zile, totul era atît de contradictoriu în ea. Rîsul şi lacri-

mile gata în orice clipă să izbucnească. Subțiri, fără sens, nemotivate. Și speranța care o înneca. Poate că azi răsărise acel mîine atîta vreme așteptat și amînat. Cine știe ? Poate că răsărise, și ea nu se bucura de el. Așadar trebuie să se bucure, să fie fericit, să se grăbească, să se grăbească. Oh, se cunoștea ea bine, își cunoștea perseverența de neabătut. Ce mult înșală aparențele ! Ea pare atît de fragilă, de transparentă, de gingașă...

Înainte de a ieși din strada Zmaj od Noćaja în strada Pilsudski, Ana aruncă o privire rapidă cuprinzînd scuarul din dreapta, rîndul de oameni care așteptau tramvaiul doi, evantaiul larg deschis al copacilor întunecați din planul al doilea și ruinele desfăcute ale lui „Srpski kralj". Apoi tăie de-a curmezișul, spre parc.

Oamenii așezați la cozi erau încă liniștiți, somnoroși. O femeie cu sînii ca niște coșuri pe jumătate goale și cu un paner gol în mînă se plîngea de scumpete :

— Dacă n-ai o mie, degeaba mai treci prin piață.

— Fasolea s-a făcut o sută cincizeci. De făină, ce să mai vorbim ! confirmă un bătrînel.

— Fasolea n-are decît să fie o sută cincizeci. Dar de unde să iau eu și banii ăștia, dintr-o leafă de funcționar ?

Un tînăr scrofulos, cu căciulă de schior și cu pantofi lăcuiți, așezat la aceeași coadă cu femeia fără bani, socotea pesemne că persoana aceasta necunoscută i se adresa numai lui, și se simțea foarte stînjenit. Era el tînăr, dar avea principii. Fiind bine crescut și ghitarist în orchestra de jaz de la Terasa Kalemegdan, nu-i plăceau cunoștințele făcute pe stradă, dar nici nu putea să lase o femeie fără răspuns. Ce să-i spună ? El n-avea nici o vină că lucra la un local în care accesul civililor era interzis și că nu se pricepea la prețurile pieței.

Un om cu un geamantan vechi, din carton presat de culoare roșiatică, îl scoase din încurcătură. Omul tăcuse tot timpul și pînă atunci nu fusese observat de nimeni. Doar tînărul remarcase puțin mai înainte că geamantanul îi era ieftin și vechi și că omul își scotea mereu capul din rînd, uitîndu-se nerăbdător dacă vine tramvaiul sau nu. Dar tocmai cînd tînărul se simțea

mai stingherit, neştiind ce să-i răspundă bătrînelului de lîngă el, omul cu geamantanul izbucni furios, ca un automobil nou pornit cu acceleraţie maximă, şi începu să înjure de scumpa ei mamă, cu tot luxul de cuvinte necesar, primăria din cauza căreia „O să-mi pierd iar locaul din Markovačka !" Fără să se uite la oamenii din preajmă, omul îi înjura şi-i ocăra „pe şmecherii ăia, de colo, care, mama lor, ne-au încălecat de parcă am fi mîrţoage, nu oameni, dar o să le vină şi lor ceasul !"

— Neruşinare ! striga el. Asta e ordine, domnilor ? Eu, domnilor, am fost şi prin Germania. Dar acolo e altă mîncare de peşte. Pe străzi, poţi să lingi miere de pe jos că nu te îmbolnăveşti, aşa-i de curat şi atîta dezinfecţie se face. Iar la noi...

Omul scuipă spre stînga şi continuă îmbujorat : „La noi e, pardon de expresie — cuplerai. Şi, fiţi atenţi la ce vă spun, sîrbul o să-l nenorocească pe sîrb. Din cauza afurisitului ăsta de tramvai, am pierdut de trei ori anul ăsta locaul din Markovačka. Ce porcărie.

Cei din jurul lui, de la mijlocul cozii, îl ascultau cu o atenţie datorată plictiselii şi gata oricînd să se spulbere. De aceea nu observară cum o matahală de om, cu ceafa viorie şi cam posomorît, se instală în fruntea cozii, lîngă o doamnă cu beretă.

De cum intră în parc, Ana cumpără de la un puşti murdar, cu o şapcă uriaşă care părea că-l acoperă tot, seminţe de dovleac, prăjite, cu pete aurii de sare. Exact în clipa aceea doamna cu beretă, cu ciorapi murdari şi mototoliţi, fără dungă, începu să se agite, să lovească în caldarîm cu pantoful ei larg şi galben şi să strige plină de temperament, dar fără să-şi sincronizeze gesturile din ce în ce mai aprige şi mai rapide cu mişcările mărunte ale întregii ei feţe.

— Scandal ! Dumneata *niet cavalir !* Şnapan.

— Şnapan ! Păi sigur ! Din cauza ăstora care nu păstrează ordinea ne-am şi dus pe copcă ! continuă un muncitor de lîngă ea.

— Paraşutist.

— Dă-l încoace, frăţioare, să-i arăt eu !

Strecurîndu-se printre oamenii de la coadă, un pirpiriu striga înfipt :

— Loc ! Faceți loc să trec ! Faceți loc ! Îl aranjează frățiorul pe dumnealui !

Pirpiriul își dădu șapca pe ceafă atingînd-o ușor cu arătătorul pe care îl umezi mai întîi în gură, și se îndreptă spre paraşutistul cu ceafa viorie. Acesta stătea dus pe gînduri, orb și surd la tot ce se petrecea în jurul său. Fața lui mată și vineție arăta ca a unui om jignit definitiv, o dată pentru totdeauna, cine știe cînd, poate că înainte de a se naște.

Meseriașul în haină de piele uzată se dădu la o parte făcîndu-i loc pirpiriului care se propti cu picioarele crăcănate în fața paraşutistului și începu să-l măsoare impertinent, cu șapca pe ceafă, nesinchisindu-se de kilogramele în plus ale adversarului. La bătaie, principalul e să dai primul.

— Cum vine asta, bă ? întrebă pirpiriul vorbind apăsat, dispreţuitor și independent. Dar matahala nu-l auzi, nu se întoarse.

— Bă, elefantule ! făcu din nou pirpiriul și căută zîmbetele aprobatoare de pe feţele celorlalți.

— Cu cine vorbesc, bă, felinarule ! Și, întorcîndu-se spre ceilalți, pirpiriul adăugă : N-aude, că e ocupat să-și ia bilet pentru Jajce.

— Sau pentru Jajince ! se auzi o voce mohorîtă, întunecată.

— Din cauza ăstora ne-am și dus pe copcă. Sigur, cînd altu încasează douăzeci și cinci la fund, pe mata nu te doare ! se amestecă iar muncitorul din față, aflat în stînga rusoaicei emigrante.

— Sst ! pirpiriul ridică autoritar mîna de parcă ar fi fost agent de circulație. Și adăugă :

— Eu vorbesc acum !

Și se întoarse iar spre paraşutist.

— Ascultă, bă, frățioare, cu cît dai kilul de surzenie ?

— Ți-e milă de el ? Arde-i una și gata ! Ca japonezii ! Întîi, poc ! și pe urmă declari război ! se auzi vocea meseriașului.

— Rog onoratul public să păstreze liniștea ! se încruntă pirpiriul. Și se întoarse iar spre paraşutistul care nici nu observase măcar ce se petrecea în jurul lui. Pirpiriul îi dădu ocol, i se proțăpi în față.

— Ascultă, bă, o să te umflu ca pe-un balon şi-o să zbori de unde ai venit.

Şi-i trase o înjurătură. Dar parașutistul, cu două capete mai înalt, se uita undeva, peste șapca pirpiriului, absent de parcă ar fi fost jignit o dată pentru totdeauna, încă înainte de a se fi născut.

— N-auzi ? Pirpiriul îl prinse pe parașutist de haină şi încercă să-l zgîlțîie. Apoi îi strigă :

— Vîră-ți coada între picioare şi cară-te unde ți-e locul !

Namila îi aruncă o privire de parcă abia atunci l-ar fi zărit pentru prima oară, dar şi de parcă tot n-ar fi înțeles că pirpiriul i se adresa lui.

— Ce ?

Pirpiriul ridică pumnul. În clipa aceea, dinspre liceul Real se ivi o patrulă, aproape cît un pluton. Pirpiriul îşi vîrî mîna în buzunar, se ghemui, dispăru şi răsări ca ieşit din pămînt, undeva, la sfîrşitul cozii. Liniştea se aşternu pretutindeni în jurul cozii. Bocănitul ferm, ca de lemn, al cizmelor scurte cu carîmbi largi, răsună ritmic şi străin pe strada pustie, străin de griji, de înjurături şi de tot ce le dăduse pînă atunci oamenilor prilej de tînguire şi de ceartă.

Ein — zwei ! Ein — zwei.

Culoarea feţelor, culoarea părului şi a uniformei, felul mersului — totul era străin la ei, ca şi limba în care se dădeau comenzile.

Plutonul trecea izbind cu pingelele noi, ţintuite, pietrele pavajului ; la vreo zece paşi mai încolo, spre dreapta, stăteau neclintiţi cei de la coadă, calmi acum. Între ei, coborîse clopotul străveziu al liniştii.

De sus, dinspre strada Dušanova, se auzi scîncetul tramvaiului doi, ajuns la curbă. Civilii, pierduţi pînă atunci sub clopot, înviară brusc. Şi, ca şi cînd ar fi auzit ceva apropiat de tot, capetele se întoarseră spre tramvaiul care zdrăngănea şi scrîşnea urcînd cu zgomotul şi larma lui de fierărie veche, hodorogită, apropiindu-se încet de staţie. Plutonul o lua pe strada Jevremova, iar coada care se ghemuise, se micşorase, se adunase ca o armonică, se lăţi iar şi, răsuflînd uşurată, se destinse iar în aşteptarea tramvaiului doi, spre care se

îndreptară toate privirile lipsite de sens, găsind acum un sens şi o legătură acolo unde nu existau. Toţi în afară de matahală. Atunci în faţa lui se ivi din nou pirpiriul.

Înainte de a-i striga din nou paraşutistului „cară-te !" pirpiriul se adresă celorlalţi.

— Scuzaţi pentru adineauri, dar ăştia nu se pricep la bancuri ! Şi, întorcîndu-se către matahală, îi spuse printre dinţi :

— Ce e bă ? Vrei să-ţi servesc o lămîie sub formă de croşeu de dreapta ?

Matahala tresări, se uită în preajmă, înţelese imediat, începu să tremure, deschise gura să explice, îşi înghiţi lacrimile şi spuse cu un glas care după culoare şi după cît era de înecăcios îi evoca tînărului cu căciulă de schior un cartof fiert.

— Mi-a murit, la naştere. Sanatoriul Vračar. V-aş ruga...

Pirpiriul, căruia i se păru că mătăhălosul o să înceapă să plîngă cu hohote, îşi vîrî pumnul înapoi, în buzunar...

...Ana umbla prin liniştea care se aplecase deasupra ei ca o creangă din cer. Auzea doar prundişul sunînd înăbuşit sub pantofii ei de culoare albăstruie. Pînă şi pietrişul de pe alee, presărat parcă peste un strat de vată, se auzea mai puţin ca la oricare altă oră a zilei. Pe scaunele aşezate în jurul pescarului care ucide şarpele, doi bătrîni, treziţi cu noaptea în cap, îşi citeau gazeta : *Novo vreme*. De cum auziră paşii, bătrînii îşi ridicară speriaţi şi prudenţi capetele obosite şi urmăriră cu ochii severi „vulpiţa" subţire, fragilă, pînă cînd ea dispăru. Abia atunci cel mai vîrstnic dintre ei scuipă drept în faţă şi călcă saliva cu piciorul. Celălalt aprobă din cap şi zîmbi, clar văzător :

— Apărare elastică ! Nu ţi-am spus eu, încă de astă iarnă ?

Cel mai vîrstnic zîmbi şi el, dar parcă mai sever, mai cu demnitate.

— Sigur ! Mănîncă bătaie, domnul meu : bătaie.

— Iar aici : „pe noi poziţii, dinainte stabilite !"

— Am văzut. Da. „Pe noi poziţii dinainte stabilite !"

— Toate astea, fiindcă nu mai au materiale. Fiţi atent la ce vă spun. N-au petrol, domnule Petković, asta e. Apropo, la ce oră e înmormîntarea ?

— La zece.

Spunînd aceasta, bătrînul ridică ziarul şi continuă să studieze comentarul lui Vegecijus asupra situaţiei de pe frontul de est. Pe terasa cea mai de jos, situată chiar deasupra confluenţei Savei cu Dunărea, nu se afla nimeni.

Imposibil. Era ora şase. Ora şase. Pînă acum, ea nu aşteptase nici un bărbat. N-o să-l aştepte nici pe el. Ce-şi închipuie ?

Ana se întoarse. Privi în toate părţile. Nimeni, nicăieri. Nu cumva a greşit ? Îşi amintea fiecare cuvînt din scrisoare. Se gîndise la fiecare ; îl cumpănise pe fiecare :

„Aş vrea să discut cu dumneavoastră o chestiune foarte importantă. E vorba de un prieten comun. Veniţi la ora şase dimineaţa pe terasa cea mai de jos a Kalemegdanului, deasupra confluenţei Savei cu Dunărea. Ana Georgević, Radnička 26.

P.S. Vă dau întîlnire la o asemenea oră fiindcă mi-a spus cineva că în cursul zilei sînteţi foarte ocupat. Scuzaţi-mă dacă am fost greşit informată, dar cum eu mă plimb în fiecare dimineaţă la ora aceea, mi-am spus că şi ora şi locul sînt nimerite"...

Apoi, într-un nou post-scriptum, cele în legătură cu oglinda. Acum se căia pentru ele, dar altfel Căluţul ielelor nu şi-ar fi amintit de ea.

Acum privea apele reci şi domoale. Obrăznicie. Obrăznicie ! repeta ea tot mai necăjită. Simţea că nu-l poate nimeni abate de la preocupările lui serioase, bărbăteşti. Dar ea o să-l înveţe minte. E bărbat. Pe viitor, să poftească el primul. Nu-i nimic, nu-i nimic. Ah, ce-o să se mai satură el, aşteptînd ! Ca nimeni altul ! Ca nimeni !

Dacă ar fi deşteaptă, cum a fost pînă acum, ar pleca, s-ar întoarce acasă. Imediat. Să-i vină el la picioare. I-a dat adresa ei iar astăzi şi aşa tot n-are de gînd să mai iasă nicăieri. Dacă mai rămîne, ar însemna de la început o înfrîngere. Adică s-o găsească el aşteptîndu-l, stînd aici ca o haină uitată în cuier ?

Știa. N-o să plece. O să se ascundă după salcîmii de colo și o să-l lase să se bucure un timp de singurătate și de frumusețea peisajului. Ea o să vadă cu satisfacție cum o caută el, zadarnic, în toate părțile și cum își strîmbă gîtul așteptînd-o. Nu. N-o să-și strîmbe gîtul. O să se întoarcă încet, cu tot corpul, ca lupii. Nu. N-o să se ascundă după salcîmi. Dacă ar vedea-o acolo, ar ghici imediat că a venit înaintea lui și că l-a așteptat. O să se ascundă după stîlp. Dintr-acolo se poate veni, firesc. Acolo sînt terenurile de tenis.

Nehotărîtă, Ana privea în apele domoale care intrau solemn și lent una într-alta, contopindu-se și devenind, încet și frumos, din două mătci deosebite, un singur curent. În urma cursului, deasupra apelor, se tîra o șuviță de ceață ; iar din mijlocul dîrei agitate, tălăzuite, a locului de confluență, fumegau vîrtejuri dese, ca niște guri de fumători. El, cu siguranță că fumează. Trebuie să-și facă rost de țigări mai bune.

Ana vru să se întoarcă, se stăpîni, dar se întoarse, totuși, spre scări. Tînărul care cobora nu era el.

15

Din cutia poștală ieșea colțul unui plic. Cînd fusese pus acolo ? Azi-dimineață. Aseară nu-l văzuse. Mica îl luă, îl deschise, citi scrisoarea o dată, de două ori, apoi o mototoli, vru s-o arunce. dar n-o aruncă ci desprinse numai adresa. Ana Georgević, Radnička 26. Mai citi o dată ultimul rînd al post-scriptumului : „Acum trei zile, ne-am văzut atît de bine în aceeași oglindă. Vă amintiți ?"

Mica rupse scrisoarea în bucățele mărunte de tot și le vîrî pe toate în buzunar, împreună cu adresa. O să le arunce la canal. Radnička 26 ! Radnička 26. Asta vine ceva mai jos de Bajlonova pijaca, se gîndi el. Ce-o fi vrînd să-i spună ? Dacă s-ar duce fuga, poate că ar mai găsi-o. Dar după aceea s-ar urî și pe el și-ar urî-o și pe ea, pentru totdeauna.

Se pomeni în faţa uşii lui Veković şi sună repede, hotărît.

Ea îi era fiică adoptivă. Purta alt nume. Georgević. Ana Georgević, Radnička 26. Se uită la ceas. Şase şi treizeci şi cinci. I-o fi dat Veković adresa lui. Dar poate că şi el... I-ar trebui cinci minute ca să ajungă la terasa Kalemegdanului. E tîrziu. Mai mult de zece minute nu aşteaptă nimeni. Ce-o fi vrut ea să-i spună despre Veković ? Dacă o să am timp, trec pe la ea. Poate aflu ceva interesant, util, ceva care să-mi justifice poziţia.

Mića sună.

Veković se dădu la o parte, făcîndu-i loc să treacă. Era gata îmbrăcat. Cînd intră în camera lui de lucru, luminoasă, Mića observă că bătrînul arăta palid, nedormit.

— Ce-aţi hotărît ?

Vocea îi tremura.

Mića se aşeză în fotoliul de culoare verzuie, se instală comod, privi în golul dintre rafturi. Ştia. Portretul Anei nu se mai afla acolo. Încă de ieri.

Veković dădu pe gît o duşcă din sticla rămasă destupată de aseară.

— Vrei ?

— Nu beau. Ştii că nu beau.

— Scuză-mă. Am avut o noapte îngrozitoare. Nici unui duşman nu i-aş dori o asemenea noapte.

— Dacă a fost neplăcută, de ce să n-o doreşti duşmanului ? Eu îi doresc una şi mai rea.

Ieri, Veković stătuse în umbră iar Mića, judecînd după vocea poetului, ajunsese la concluzia că posibilitatea de a nu mai ieşi în teritoriul liber nu-l lovise prea mult. Poate că i se păruse aşa şi fiindcă crezuse, nu pe deplin, dar totuşi, crezuse, că un mincinos şi un desfrînat nu se poate să nu fie în slujba duşmanului. Experienţa îi demonstrase că excepţia fusese posibilă şi aici. Cu atît mai bine. Dar Veković arăta într-adevăr ca un om chinuit. Era palid, nedormit, avea ochii somnoroşi şi pleoapele înroşite, iar buza de jos începea să-i tremure de cum uita să o prindă cu dinţii de sus. Mereu îşi vîra buza sub dinţi. Aşa îşi trag tenorii burta.

pe plajă. În răstimpuri, asta îi dădea lui Veković o expresie fermă, colţoasă. Dar uita repede, buza i se lăsa în jos, şi începea să tremure. Ca tenorilor care uită că vor să pară supli.

— S-a trezit ! spuse poetul punînd plosca pe măsuţă. S-a evaporat, azi noapte ! adăugă el cu tristeţe. Am uitat s-o astup.

— Ai uitat şi acum ! spuse Mića, şi puse dopul în gîtul sticlei. Hotărîse să nu-şi îngăduie nici un fel de milă. Astupă-ţi toate canalele lacrimogene ! îşi porunci el. Nu îngădui ca pînă şi bătrînul ăsta să te înduioşeze şi să te facă să te pierzi. Doar nu eşti vită omenească, ci luptător.

— Ce-aţi hotărît ? întrebă din nou Veković, şi buza de jos îi tremura neputincioasă.

— În tot cazul, ieşirea ţi se amînă.

— Cum ?

Veković încetă să tremure, surprins, de parcă nu s-ar fi aşteptat la o asemenea veste.

— Tovarăşii au hotărît, se auzi Mića vorbind. Şi se auzi apoi corectîndu-se :

— Problema e în curs. Se cercetează...

Veković stătea neclintit şi, aşa, neclintit, începu să vorbească :

— Înţelege, Mića, înţelege că nu mai pot suporta să rămîn aici. Nu mai pot să aştept şi să atîrn ca o zdreanţă. Timpul meu trece şi, pînă nu trece de tot, vreau să ştiu. Trebuie să ştiu cum stau. Eu nu sînt o zdreanţă. Sînt un om viu.

— Ce putere am eu ? făcu Mića.

— Aşa, nu mai merge. Trebuie să cobor pînzele. Sau să ridic ancora. Şi să pornesc. Să pornesc ! Altfel, mă sfîşiaţi, mă zdrobiţi, n-o să mai fiu bun de nimic...

Veković se ridică. Mića se ridică şi el, zîmbind uşor, şi-i spuse indiferent :

— Ştii, în teritoriul liber nu există spălătorese...

Veković căzu sufocat în fotoliu.

— Te răzbuni ?

— De ce să mă răzbun ?

— Atunci ce este ?

— Ţi-am spus. Dacă ai ieşi, ai deveni un drapel. Iar tu nu eşti bun de drapel. Ai dezamăgi.

— Deci, o rafală de mitralieră asupra iubirii. Ce-a mai rămas din libertate dacă în teritoriul liber iubirea e împuşcată ?

— Lupta pentru ea.

— Dacă acum o prigonim, cum să cred că o să existe după aceea, cînd n-am să mai fiu ca să mă conving ?

— Proletariatul e răbdător. El ştie exact ce anume cere libertatea. Ştie ce trebuie făcut pentru ea astăzi, şi ce trebuie făcut mîine.

— Dar între două bătălii există un moment de răgaz. Atunci iubirea e posibilă, dacă nu chiar necesară. Şi astăzi.

— Desfrîul nu e niciodată necesar.

— Desfrîul ! Desfrîul ! se revoltă Veković. Eu nu sînt un desfrînat, n-am ucis sentimentele. Voi, asceţii, le ucideţi. Voi v-aţi lipsi de ele, ca să deveniţi simple unelte. Şi dacă ţi s-ar întîmpla într-o clipă de răgaz să rămîi singur cu o femeie care te-ar place, tu ai fi desfrînat dacă ai săruta-o, nu eu. Fiindcă eu simt, iar tu eşti uscat.

— Eu n-o să-mi permit niciodată asemenea lucruri. Cît o dura lupta.

— Eşti nebun !

— Aşa trebuie să fie omul, ca să poată fi înţelept cînd e nevoie.

— Ai respinge femeia care ţi s-ar oferi chiar şi atunci cînd n-ai avea să te temi de scandal ?

— Pentru mine, problema asta nu se pune.

— Dar dacă ţi s-ar întîmpla ?

— Eu nu arunc zarurile hazardului, ci joc un joc permanent, mă sprijin pe principii.

— Eşti cu adevărat nebun. Dar cu adevărat !

— Poate că omul trebuie să fie nebun ca să se ajungă la victorie. Tata zice că pierim din cauza manifestelor pe care în ultimă instanţă le citesc numai poliţiştii. Poate. Pe mine, ceilalţi mă interesează mai puţin. Luptătorii au datoria să nu ţină seama decît de duşmanul pe care trebuie să-l învingă. Toate celelalte nu-i privesc pe ei.

— Asta e aristocratism à la Frederic cel Mare: „Cînd eu lupt, naţiunea trebuie să-şi vadă liniştită de treburile ei". Sau aşa ceva...

— Luptătorul nu poate fi sentimental şi plin de gingăşie faţă de sine.

— Mulţumesc pentru complimentul sentimental, dar eu n-am fost niciodată plin de gingăşie faţă de mine.

— Dar nici ostaş aspru n-ai fost niciodată faţă de tine. Şi nici disciplinat.

Veković îl privea. Poate nu ştie că maică-sa mă iubea. Poate că nici nu trebuie să ştie. Dar scrisoarea Anei a citit-o. Şi, nimic ! Ce scîrbă. O s-o respingă. N-o să se ducă ăsta la ea. Şi ea ? O să rămînă singură, fără nimeni şi o să înnebunească. Trebuie să trec în teritoriul liber. Altfel, va prinde ură pe mine. El nu mai simte nimic, nu iubeşte pe nimeni. Şi cu cît o să insist mai mult să trec în teritoriul liber, cu atît o să fie mai neînduplecat.

— În afară de tine, n-a văzut nimeni !

— Dar spălătoreasa ?

— Habar n-are cum mă cheamă.

— Ştiu ! făcu Mića. Şi întrebă repede : De ce i-ai spus că te cheamă Mića ?

— Mi-am adus aminte de ceva...

— De ceva asemănător ? Sau contrar ?

Veković îl privi. Ştia Mića oare că el făcuse şi cu maică-sa ceva asemănător ? Ciudat ! Se vorbise despre asta, se ştiuse...

— Nu. De nimic. Mă gîndeam la ieşirea în teritoriul liber. Şi la tine.

— Găsiseşi şi momentul să te gîndeşti la mine !

— Nu ştie, îşi spuse Veković.

— Mi-am amintit ! oftă el. Important e că nu-mi ştie numele.

— Dar dacă treci dincolo, ziarele au să-ţi publice fotografia. Şi ea o să te recunoască.

— Era întuneric. Iar în ziarele noastre apar numai poze de negri în tuneluri.

— Dar eu ?

— De asta te şi rog. Spune-le tovarăşilor că ieri ai glumit, spune-le, spune-le mai ştiu eu ce, spune-le că a

fost altcineva care semăna cu mine, că n-am fost eu. Inventează ceva.

— Nu pot.

— Am să te ajut. Poți să spui că ai cercetat ulterior, că ai verificat. Că la ora aceea eu mă aflam la celălalt capăt al orașului. Am să-ți aduc doi oameni care să-ți confirme spusele.

— Ți-am spus că nu-mi mint tovarășii, că nu mint partidul.

— Dacă te temi că spălătoreasa ar putea vorbi, eu...

— Nu-i vorba numai de spălătoreasă... Nu pot îngădui ca partidul să fie veșnic terorizat ca nu cumva să afle dușmanul vreuna din murdăriile pe care le-ai făcut în viață. Singur ai spus că sînt numeroase.

— Și ?

— N-o să treci în teritoriul liber. Asta e.

— Nu ?

— Nu.

Veković îl privi. Oftă scurt. Era îngrijorat.

— Ești neomenos, Mića ! Ieri, ți-am pus o scrisoare în cutia poștală. Ai găsit-o ?

— Da ! spuse Mića sec. Și adăugă : N-o să poți trece. Punct. Sînt neomenos ? Asta în nici un caz nu mi se potrivește mie. Tu ești neomenos. Și mai ești și laș.

Veković sări în picioare, drept. Mića asta și dorea.

— Am șase răni. De patru ori am fost rănit la atac.

— N-ai decît să ai și șaizeci și șase. Pentru mine, tot laș rămîi. Un laș și un decăzut moral...

— Ieși afară ! gemu Veković. N-am nevoie de voi. N-o să trăiesc niciodată în subteran. Am fost un prost. Credeam că pot, din cauza barbariei care ne înconjoară... Ieși ! S-a terminat cu iluziile. Între revolta mea și a ta nu există nici un punct de contact, nici măcar la periferia dorinței. Și nici la a scopului. Afară !

— Nu vrei să treci în teritoriul liber ? întrebă Mića, liniștit. Tu însuți nu vrei, nu-i așa ?

— Chiar dacă ai cădea în genunchi și m-ai ruga, tot n-aș mai ieși. N-am nevoie de voi. Am să vă arăt eu cum se moare ! Am să vă arăt eu cine e laș ! Afară !

Mića nu se clinti :

— Prin subteran, înțelegeți partidul, nu-i așa ?

— Afară, cînd îţi spun ! urlă Veković. Afară ! Am să lupt singur.

Mića zîmbi :

— Aşadar, tu însuţi nu vrei să treci. Bine ! Poate că aşa e cel mai bine.

— Am să-ţi arătu eu ţie ! Am să-ţi arăt eu ! bîiguia Veković, fără să se mişte din loc şi după ce Mića ieşise trîntind uşa după el.

16

De cum ieşi în lumina nesigură a scărilor, Mića uită ce lăsase în urmă de parcă ar fi răsucit un comutator aflat înlăuntrul lui, legat de un bec inexistent care îl luminase pe Veković, grijile tatălui şi problemele inimii nerecunoscătoare a fiului. Peste etajul patru al clădirii întunecate din curte se lăsase cortina. Lui Mića îi era de ajuns să răsucească o dată comutatorul ca să se afle, cu toată fiinţa lui, acolo unde se afla : fără amintiri, prezent sută la sută. Şi făcea asta de cîte ori avea nevoie.

La Veković stătuse o jumătate de oră.

Acum se află în stradă. Se afla în stradă, cu toată fiinţa lui. În poarta casei cu numărul cinci, doamna Dana, mama lui Vane, o femeie grasă, cu picioarele umflate, îi dădea ultimele instrucţiuni nurorii sale. Dana avea un coşuleţ în mînă, dar se agita de parcă ar fi plecat într-o călătorie în jurul lumii, nu la piaţă.

— Cica, încuie poarta !

— Imediat, mamă ! se auzi invizibila Cica de undeva, din fundul curţii.

Doamna Dana porni.

— Bună dimineaţa ! o salută Mića.

— Bună dimineaţa, îi răspunse ea tăios, privindu-l bănuitoare. Vane al meu doarme încă ! S-a întors tîrziu de la spital, spuse ea adresînd un reproş nedefinit, cuiva. Lui Mića sau lui Vane ?

— Așa ! făcu Mica, de parcă ar fi avut de gînd să se ducă la Vane dar se vedea silit să renunțe.

— Și tu, încotro ai pornit cu noaptea în cap ? îl întrebă ea privindu-l și neîncrezătoare și indiferentă.

Dar nu așteptă răspunsul, ci se întoarse iar la poartă, de unde Mica îi auzi vocea pătrunzătoare.

— Cica, ai grijă să nu se afume mămăliga. Știi că mălaiul s-a scumpit iar !

...Pe strada asta crescuse. Aici se jucase, toată copilăria lui. Chiar aci, unde se înalță clădirea cu cinci etaje, acum zece ani era un teren viran. Aici băteau mingea de cîrpe, aici jucau țurca și capra ! Iar colo, pe iarba bătătorită, jucau poarca, primăvara. Polițaii le luau mingea și îi duceau, pe cîte unul sau doi, la circă, unde un contopist îi speria cu bătaia și cu închisoarea și, după ce-i certa zdravăn, îi lăsa să plece amenințîndu-i cu ocna și cătușele. Toți copiii de pe strada lui îi urau pe „curcani" temîndu-se de ei, și nu de puține ori oamenii ordinei publice se pomeneau cu cîte o pietricică aruncată dintr-o praștie invizibilă.

Dărîmăturile aflate două blocuri mai jos sînt rămășițele celei mai înalte case de odinioară de pe stradă. Pe vremea mingii de cîrpe și a țurcii, casa avusese trei etaje. La parter, locuia Jelka. Ea cînta la pian ca o artistă ; maică-sa o încuia în cameră cîte șase ore pe zi, silind-o să exerseze. Îi spusese cineva că artist se ajunge prin muncă, iar biata femeie, de felul ei din Pirot, își vîrîse în cap : „sau o fac artistă pe fiică-mea sau..." Al doilea „sau" nici nu-l rostea măcar. Era sigură că fiică-sa o să fie artistă. Fiindcă Jelka urma să devină artistă sau poate fiindcă, palidă, fragilă și blondă, ea se deosebea de fetițele băiețoase de pe strada lor, Mica visa pe atunci să o răpească, mascat, călare și înarmat pînă-n dinți, și să plece cu ea departe, unde nu există picior de om, undeva, în pădure, într-un codru uriaș și plin de primejdii, unde își clădise mai dinainte, în gînd, pe marginea unui lac adînc, o casă pentru ea și pentru el. Dar într-o dimineață, trecînd pe lîngă fereastra ei, nu mai auzise muzica. N-o auzise nici la întoarcerea de la școală. Neliniștit, Mica simțise pentru prima oară cum îi bătea inima de îngrijorare, ca la oamenii mari, și aflase în

aceeași după amiază : scarlatină. Se speriase cumplit : ea o să moară și el n-o să mai aibă cu cine fugi în pădure. Petrecuse zile și nopți sub fereastra ei. În zăpadă și crivăț. Aștepta ca ea să se facă bine. Și cînd, după șase săptămîni îngrozitoare, Jelka, slăbită și ireală, se ivise într-o dimineață la fereastră și zîmbise zărindu-l, el începu să plîngă.

În trimestrul acela avusese patru de doi. Singurele note proaste căpătate în decursul celor opt ani de liceu.

În același an, Jelka se mutase. Mai tîrziu, ea devenise într-adevăr artistă. Ziarele scriau că dă concerte în toată lumea. Astă toamnă, la Salzburg, cîntase din Mozart. Colabora cu ocupanții. Iar el... Prostii ! Nici gînd de iubire. El n-a fost niciodată îndrăgostit, și nici n-o să fie. Ana Georgević. Oare așa se numea fata aceea în alb ? Radnička 26. De ce s-o fi numind așa ? Ea trebuia să fie. Alta n-ar fi pomenit de oglindă. Caraghios ! De ce s-o fi simțit atît de bine în oglindă ? Trei fete de pe strada lui sînt membre ale Uniunii Tineretului. Două se află undeva, în detașamente și brigăzi. Savka mai e încă la Banjica. Nu e rea strada asta : șapte partizani, și astăzi, el. Căci el străbate acum pentru ultima oară strada pe care s-a jucat cîndva de-a hoții și vardiștii. Acum cîteva zile, fugise chiar pe-aici, de niște polițiști adevărați, deși el nu e hoț. Important e ca omul să dea dovadă de hotărîre atunci cînd trebuie. De cîte ori n-ar fi fost el arestat pînă acum dacă, aflat la strîmtoare, n-ar fi izbutit să scape datorită faptului că avea, cum se zice, prezență de „spirit". De fapt, era vorba de fermitate, curaj, nervi tari și exerciții : îl pocnești pe agent, sari peste primul gard, apoi fugi cît poți. De patru ani de cînd era în mișcare, Mića nu fusese odată dus nici măcar la circă. Și, de atîtea ori, împrăștiase manifeste, participase la demonstrații, ca să nu mai vorbim despre acțiunile diversioniste și despre atentatele săvîrșite de la ocupație încoace. Celula lui își schimbase componența de trei ori într-un an. Ceilalți fuseseră arestați și închiși. Dar niciodată, nici unul dintre ei, nu-l trădase. Poliția nu-i avea fișa nici sub numele conspirativ și cu atît mai puțin sub adevăratul lui nume.

Ce-are a face ! Nostim e că el își luase ca nume conspirativ numele adevărat. Toți credeau că Mića e un nume fals. Poliția nu avea nici semnalmentele lui, nici pe ale lui Petar, nici pe ale lui Geor... Ba nu. George fusese arestat înainte de război. Faptul că Mića n-a fost arestat, se datorește numai norocului ! ar zice vreun tată, dacă ar afla asta. Norocului ? Poate. Dar se datorește și mai mult conștiinței tovarășilor, ținutei lor în fața dușmanului de clasă. În plus, o cauză a norocului o mai constituia poate și faptul că un an de zile înaintea războiului el lucrase într-un tehnic, unde descinderile sînt mai rare decît în alte părți. Totuși, de-un an de zile conducea un grup de șoc și, cu toate astea, nimic ! E mare lucru experiența. Dar și mai mare lucru e conștiința tovarășilor și propria ta hotărîre, energia ta la momentul oportun. Alaltăieri, după acțiune, cînd, într-un fel, își luase rămas bun de la grup, chiar se gîndise la asta. După incendierea depozitului de pe malul Savei, se întîlniseră la Dimče. Întîlnirea de control și analiza acțiunii fuseseră încheiate în cincisprezece minute. Apoi Mića spusese :

— Tovarăși, trebuie să vă alegeți un nou secretar al grupului. Eu îl propun pe tovarășul Kosta.

Toți cei din grup fuseseră de acord să fie ales Kosta. Doar Ljuba întrebase așa, într-o doară : De ce ?

Întrebase fără să-și dea seama. Altminteri, Ljuba e conspirativ.

— Plec la o nouă muncă ! le spusese el.

Înțeleseseră toți unde urma să plece și îl felicitaseră, deși el se făcea că nu înțelege de ce îl felicitau. Nu suflase o vorbă despre noua lui sarcină și, totuși, toți înțeleseseră ce muncă putea să-l aștepte. I se ceruse să nu spună nimănui din grup unde pleacă, dar ei ghiciseră singuri și îl felicitaseră, fără să zîmbească, serioși. Deși nici ei nu spuseseră nimic precis, Mića știa că ei știu, dar că nu vorbesc, pentru ca totul să rămînă conspirativ. Iar el se bucura grozav că pleacă. De acum, își repeta el mereu, o să se termise cu șușotitul, cu umblatul pe vîrfurile degetelor, cu ascunderea feței, cu ședințele fulger, cu senzația că faci ceva nepermis și, deci, rău, senzație de care uneori nu poți să scapi, deși nu

uiți niciodată pentru ce lupți și, prin urmare, nu uiți că tot ce faci e și bine și permis și frumos.

El se obișnuise, totuși, cu modul acesta de a duce lupta și pînă mai ieri nu l-ar fi schimbat pentru nimic în lume. I se părea mai eroic și mai frumos decît oricare altul, și mai ales decît cel militar, cu arma. Dar așa îi era firea. Cît timp lucrase în tehnic i se păruse că nu se poate face nimic mai revoluționar pentru revoluție decît multiplicarea matrițelor primite sau, după aceea, ducerea manifestelor la locul stabilit. Îi plăcea totdeauna munca pe care o făcea. Și nu numai îi plăcea. Se îndrăgostea de munca lui ; apoi, îndrăgostindu-se din ce în ce mai mult, își fixa toate gîndurile la ea și, pe nesimțite, începea să disprețuiască celelalte munci. Era totdeauna mîndru de ultimul sector al activității sale, ca un aviator de uniforma lui albastră. În privința aceasta, experiențele, repetările aceloraşi gînduri și sentimente, nu ajutau cu nimic. Era o chestiune de inimă, o trăsătură a firii lui înclinate spre generalizare. În ultimii trei-patru ani lucrase pe diferite linii, un timp la sectorul organizatoric și la propagandă, apoi la tehnic, la organizațiile de masă, la ajutorul roșu, în probleme legate de armată ; fusese însoțitorul unor activiști superiori dar și om de legătură, cutie poștală și curier, membru și apoi conducător al unui grup de șoc. Avusese prilejul să reflecteze asupra fiecărei sarcini, socotindu-o cea mai importantă ; dar, după primirea sarcinii următoare, se mira că putuse gîndi așa despre cea precedentă.

Cum, și de ce ? se întreba el.

Și fără să se gîndească, Mića știa că orice muncă e, în felul ei, frumoasă, ca și orice om. El iubea oamenii, toți oamenii, iar ca să iubești, după cum se știe, nu e deloc simplu. Ura e altceva. Ea este simplă, ca un reflex, ca o autoapărare. Dar iubirea, ca o scrisoare sau un dar, nu vine de la sine. Trebuie să existe cineva pe lume care să-ți trimeată lucrurile acestea neprețuite. Dar să descoperi în ce constă frumusețea celei pe care o iubești sau a celui pe care-l iubești, e altceva. Aici e greutatea.

La fel era și cu sarcinile lui. La fel și cu dragostea, cam copilărească, pentru uniforma de ilegalist, invizibilă,

tainică, pe care o purta peste conștiința și voința lui, uniforma de care era mîndru tocmai fiindcă nimeni, în afară de tovarășii cu care lucra, nu o vedea și nu știa că există. În țesutul pasiunii lui de ostaș al revoluției existau diferite îndatoriri și sectoare de muncă așa cum într-o armată obișnuită există felurite arme. Mića se îndrăgostea imediat de cele care deveneau ale lui ; dar ca să descopere cauzele care dădeau ultimei activități calitatea de a fi cea mai deosebită, cea mai importantă și cea mai frumoasă, îi trebuiau uneori eforturi și ore neîntrerupte de gîndire.

Și i se dăruia cu pasiune. Se trezea din somn descoperind un nou argument care dovedea incontestabil superioritatea muncii la tehnic, sau în cadrul grupului de șoc, sau la ajutorul roșu, sau în oricare dintre celelalte munci de partid. Se pare că așa se trezesc uneori din somn poeții cu peștișorul fermecat al versului prins în undița neîntreruptei lor concentrări creatoare. Și-atunci, spunea Veković, ei aprind lumina și-și notează descoperirea. Tare mîhnit a fost ! Mai bine să nu se gîndească la poeți, acum cînd își ia rămas bun de la strada și de la orașul lui !...

Mića nu aprindea lumina, ca poeții. El rămînea întins în întuneric, se întorcea pe spate și se delecta, cu mîinile sub cap, zîmbind că descoperise un motiv în plus ca să se bucure și să fie mîndru că îndeplinea cea mai frumoasă muncă de partid. Și atunci îi bătea inima ca unui liceam care întîlnea pe neașteptate în colțul străzii fata iubită. La tot ce era în afara muncilor de partid, nu se gîndea. Preocupări mic-burgheze, i-o retezase el lui Dimče cînd acesta îi vorbise despre niște lucruri fără legătură cu partidul. Și-l privise așa cum știa el, aproape fără să-l vadă. Aceasta se întîmplase pe timpul bombardamentului. Dimče îi povestise despre o însușire asemănătoare cu a lui, dar în legătură cu fetele. Și apoi, la prima ședință de după capitularea vechii Iugoslavii, Mića pusese în discuție poziția nejustă a lui Dimče în legătură cu raportul bărbat-femeie. Dimče își făcuse o autocritică amplă, fusese mustrat și totul reintrase în normal. Dacă ar mai fi rămas, s-ar fi interesat discret cum stau lucrurile acum și dacă

Dimče își făcuse o autocritică sinceră. În definitiv, o să vorbească despre asta cu Kosta, care poate să-l informeze și cînd o fi în teritoriul liber. Ana ! Caraghios... Curînd o să vină primăvara. Peste opt, nu, peste zece zile ! Niciodată nu știa exact dacă primăvara începe la douăzeci și unu sau la douăzeci și trei martie.

— Pss ! Pss !

Mića se întoarse vîrîndu-și repede mîna în buzunarul trenciului subțire, puțin cam scurt.

Bojko, fiul portăresei, un băiat de vreo cincisprezece ani, cîrn și pistruiat, stătea rezemat de-un stîlp de telegraf. Cu mîna stîngă își ținea bicicleta care, deși împlinise trei ani, arăta ca nouă. Și-l privea pe Mića, lăbărțîndu-și cu încîntare buzele groase, de harap.

— Ce bine că te-am întîlnit ! Ai un sutar ? spuse cu vocea lui numită incorect „orchestră", fiindcă sună cînd a bariton, cînd a soprană, cînd a ceva care rîcîie și gîlgîie.

— N-am nici un dinar. Adică am treizeci.

— N-ai cincizeci ? Poate că ai cincizeci ?

— N-am nici un gologan în plus.

— Păcat ! oftă Bojko continuînd să clipească și să zîmbească cu buzele lui groase, ieșite înainte.

— Dar dacă ți-aș da bicicleta ai avea părăluțele ?

— Îți spun că n-am decît trei hîrtii de cîte zece.

— Nu vrei să-ți dau tocila ?

Mića îl privi atent.

— De ce să-mi dai tocila ?

Bojko zîmbi misterios, apoi plescăi încet, cu satisfacție. Mića privi calm în jur, apoi se uită iar la Bojko. Și repetă : De ce să-mi dai tocila ? E nouă.

Bojko își lăbărță gura și spuse liniștit, de parcă ar fi fost vorba de lucrul cel mai banal :

— O întind, în lume !

— Cum ?

— O întind, în lume !

— În care lume ?

— Nu te preface că nu știi ! O întind. Aici e ocupație. Mămăligă în fiecare zi. Iubirea cere smochine și banane. Așa că, adio Mamă !

— Ești într-o ureche.

— Lasă bancurile. Ştie băiatul tot ce trebuie să ştie. Dacă n-ai parale, pot să te servesc eu azi cu tutun. Mi-am aranjat nişte provizii pentru drum. Dar ştii cum e, n-o întind singur, vine şi gagica, şi gologanii n-ajung niciodată.

— Nu pleci singur ? Cu cine pleci ?

— Cu Desa ! făcu Bojko nepăsător, şi-şi trecu palma uşor peste părul lînos. După ce se convinse astfel că nu i se uscaseră buclele udate zdravăn de dimineaţă şi unse cu briliantină, continuă plin de încredere :

— Ce vrei să fac ? Mă ramolesc ! Ministru nu mă pune şi băiat de portăreasă, e nasol ! Iar la Vrnjci, de pildă, ţăranii se fac domni. Sînt doldora de gologani. O să-i duc cu „uite nu e popa". Mai ştiu şi cîteva şmecherii la poker. Să vezi ce ţi-i rad pe fraieri.

Fata (va să zică asta era Desa) ieşi din casa de peste drum.

— Îţi las tocila la babaca ! strigă Bojko în urma lui Mića. Ia-o fără grijă. Eu trag acum la *Mercedes* cu compresor. O să vezi cînd mă întorc. Bună, aiurico ! o salută el leneş pe Desa şi îi întinse o mînă moale. Mića plecă. Bojko se întoarse după el, să vadă dacă îi remarcase noile gesturi. Aiurica — nu era rău. Şi, în plus, el se mişca fără grabă, ca un bătrîn.

Fata, cu sînii neliniştiţi care o împingeau înainte, tresăltînd în mers, se frecă în trecere de Mića şi ochii lui se întîlniră cu ai ei. Ea suportă mai bine întîlnirea şi zîmbi fîstîcită, ca şi cum şi-ar fi amintit ceva, ca şi cum ar fi recunoscut în tînărul acesta blond, înalt şi slab ca un ogar, ceva depărtat şi de demult. Mića grăbi pasul. O profesionistă ! Iar sînii ei îi amintiră de Ana. Ai Anei sînt mult mai mici, dar mai fremătători, mai neliniştiţi. Ca nişte rîndunele ţinute în palme. Oare fata în alb o fi Ana ?

Dar se căi imediat. De ce să se gîndească din primul moment la ce-i mai rău, cînd e vorba de asemenea lucruri ? Nu e o profesionistă. Cu siguranţă că nu e. I s-o fi părut doar că îl cunoaşte. În ochii ei licărise amintirea, nesigură, dar amintirea cuiva, poate a unuia care nu mai era în viaţă. De aci, bucuria. Dar poate că... Poate că printr-o sensibilitate deosebit de fină fata sim-

ţise că el pleacă, simţise că îşi ia rămas bun de la oraş şi vroise să-i mulţumească fiindcă pleca să se lupte, vroise să-i mulţumească în singurul fel în care unele femei inconştiente cred că trebuie să li se mulţumească luptătorilor...

Mića se apropie de piaţă şi nu-şi termină gîndul. Încă dinainte de-a ajunge la colţul străzii Jevremova se întrebase dacă să scurteze drumul şi să treacă prin forfota şi gălăgia atît de omenească a pieţei, sau să ocolească. Ar fi fost pentru ultima oară cînd mai trecea prin piaţă. De mult nu se mai afundase, ca odinioară, în miresmele dragi, în valul de mişcări al oamenilor apropiaţi, dar necunoscuţi. Era însă mai inteligent să ocolească piaţa. Acolo, îl puteau prinde multe primejdii. Cu siguranţă că mişuna de agenţi, iar el le scăpase multora dintre ei. De unii scăpase abia alaltăieri. Pe unul îl pocnise atunci atît de zdravăn încît o să-l ţină minte multă vreme. Mulţi l-ar fi putut recunoaşte. Nu merita să rişte. Clar, n-o să treacă prin piaţă...

Şi i-ar fi plăcut atît de mult să treacă prin piaţă...

Mića ocoli pe strada din stînga. Nu se mai gîndea nici la discuţia de mai adineauri cu Bojko, nici la taică-său, nici chiar la Veković. De ce să-şi strice momentul despărţirii ? Avea timp pentru toate. Acum îşi lua rămas bun de la oraş. Încă de atunci, de cînd i se comunicase că trebuie să plece la detaşament, hotărîse ca ultima dimineaţă să o închine despărţirii de oraş. Mai era o oră şi ceva pînă la opt. Putea să hoinărească un pic, să se lase pradă amintirilor. Lucrul acesta nu i se întîmpla prea des.

Prin golul dărîmăturilor a două case privi strada de deasupra lui Strahinić-Ban. Vedea de departe lumea pestriţă îngrămădindu-se în faţa tejghelelor cu legume, pe jumătate goale ; de la căzile de tablă ale negustorilor de peşte, vîntul pieziş îi aduse un miros pătrunzător de solzi şi de apă stătută.

Şirul de case înalte începuse să-i ascundă piaţa Jovanova, dar gălăgia glasurilor omeneşti, deşi slăbite şi împuţinate, se simţea intens de dincolo de ziduri ; duhoarea sîngelui de vită, a cartofilor încolţiţi în gropi nu prea adînci, a căpăţînilor de varză pe jumătate putre-

zite, ca și duhoarea de ceapă, de murături și de varză acră ajungeau pînă la el, în ciuda distanței. Mica știa că toate erau mai mult amintire decît senzație, dar, oricum, îi părea rău că nu se amestecase încă o dată printre oamenii pe care nu-i mai vedea, deși îi ghicea în dosul caselor, stînd la cozi, în șiruri dezordonate cu care nici sărăcia, nici asprimea cotropitorului pedant nu reușise să-i obișnuiască. Nimic mai haotic și mai dezordonat decît șirurile acestea forțate, deși rar i se părea ceva mai frumos și mai plăcut decît bîlciurile zgomotoase dinainte de război și decît forfota nedeilor de la țară, unde, în ciuda dezordinei aparente, totul se mișcă după legile unei armonii reale, singura pentru care exista o înțelegere sub cerul acesta, chiar și atît de tulbure cum era acum.

Acum, trecuse de ruini. Piața nu se mai vedea și nici oamenii de la care ar fi vrut să-și ia rămas bun. I-ar fi plăcut să vadă cît mai multe fețe, să și-o întipărească în minte și să o ducă cu sine pe fiecare dintre ele ; și, o dată cu ele, i-ar fi plăcut să-și întipărească înfățișarea străzilor, să păstreze cu el sentimentul pe care trotuarul plin de gropi pe care călca i-l împlînta și i-l transmitea, prin tălpile de cauciuc ale pantofilor, în picioare, în trup, în conștiință. Trotuarul străzilor pe care crescuse, trăise și așteptase ziua cînd avea să plece din oraș ca să lupte pentru el, pentru toți oamenii aceștia pe care nu-i cunoaște, dar îi iubește. Mica simțea ceva asemănător cu emoția unui artist în fața publicului : „Iată, priviți-mă ! Țineți minte cum arăt. Admirați-mă !"

Nu. Nu era asta.

Nu tocmai. Dar era, într-o măsură, și asta în melancolica tulburare care îl răscolea, melancolic dar persistent. „Priviți-mă. Mîine plec la brigadă, să lupt pentru voi toți : priviți-mă bine, la despărțire !"

Mica se opri în colț, pregătit ; știa că e gata să se întoarcă, să treacă prin piață, și mai știa că n-o să se întoarcă ; știa că șovăie, și că o să-și învingă șovăiala spunîndu-și : „Nu cumva dorești să te și aplaude ? Păi tu lupți, nu mimezi lupta. Tu ești revoluționar, nu actor."

Îmi e egal, își spuse Mica. Și porni, repetîndu-și cuvintele acestea. I-ar fi plăcut însă grozav să poată pri-

mi de acum ceva din recunoştinţa oferită atît de firesc actorilor după fiecare spectacol reuşit. O să vină şi asta. După ! Acum, făcea doar o repetiţie pentru spectacolul victoriei. Atunci, vor fi de toate, inclusiv recunoştinţa.

O femeie soioasă şi greoaie trecu pe lîngă el cu coşul pe jumătate gol : două căpăţîni mici de varză, îngălbenite, murdare, cîteva cepe. Femeia nici nu se uită la el. De ce ? Astăzi, fiecare om îşi are grijile lui şi ele nu-i dau voie să-şi ridice fruntea. Dacă i-ar spune că pleacă, l-ar îmbrăţişa oare şi l-ar săruta, plîngînd şi strîngîndu-l ca o mamă adevărată la pieptul ei moale şi istovit ?

Cuvintele „ca o mamă" îi provocară un fel de reacţie care îl făcu să se oprească şi să nege repede îmbrăţişarea imaginată cu femeia necunoscută, de parcă ar fi şters-o cu un burete ud de pe tabla conştiinţei. Pe maică-sa o ştia din fotografiile în care ea rămînea mereu tînără. Acum, ar fi fost aproape de o vîrstă cu ea. Peste patru ani, vor fi absolut de aceeaşi vîrstă. Maică-sa murise la douăzeci şi cinci de ani, în timpul naşterii. Dar n-o să se gîndească la maică-sa... La Ana Georgevié ? Nu zău ! Poate că omul are voie să spună în sinea lui că e frumos cineva care e frumos. Frumos şi atît. Iar Ana era frumoasă. Atunci ? Mica porni mai departe...

Mai bine să se gîndească ce-ar face bătrînelul acela cu şapcă şi cu o raniţă cît toate zilele la spinare, dacă s-ar apropia de el şi i-ar spune : „Mîine plec la brigadă !"

Mai întîi ar tresări, l-ar privi surprins şi speriat, nu, mai degrabă fistîcit decît speriat, s-ar uita prudent în jurul său şi apoi l-ar săruta, fără o vorbă, pe frunte. Sau i-ar spune încet : „Mulţumesc !" Ce-o fi avînd în raniţă ? Alimente ? Nu. Vreo oală cu untură ? Atunci l-ar îmbrînci şi ar chema poliţia în ajutor. Dar dacă nu e speculant ? Dacă duce în raniţă două lemne pentru foc ?

Nu, nu i-ar spune : „Mulţumesc !" De ce să-i mulţumească ? Cu siguranţă că luptase şi el, iar războiul încă nu se terminase. Atîtea războaie au fost pe aici încît nu există om viu trecut de treizeci de ani, sau dacă nu de

treizeci atunci de patruzeci, care să nu fi fost măcar o singură dată soldat. Fiecărei generații de la noi i-a fost sortit să se bată, iar bătrînelul a fost la război cel puțin de trei ori ! Și cînd i-ar spune că pleacă la luptă, bătrînul l-ar privi întristat că nu mai are puteri să poarte arma, dar și mîndru, fără îndoială, că aici continuă să se nască bărbați care știu să ia arma din cui curată și pregătită pentru noi bătălii. Bătrînelul trecu. Din spate, arăta și mai bătrîn. Raniţa verzuie, de pînză grosolană, îi încovoia spinarea. Călca tremurător, aruncîndu-și picioarele țepene și greoaie din pricina reumatismului care îi rodea oasele și făcea să-i scîrțîie încheieturile...

Lui Mića i-ar fi plăcut cel mai mult să nu le spună nimic celor doi proletari care traversau acum strada. Ar fi fost frumos ca ei să simtă singuri unde urma el să plece, să se apropie și să-i spună ei, primii : „Du-ne și pe noi !“ Și ar fi fost frumos să fie mai mulți, nu numai doi. Să se adune toată piața în jurul lui, să i se alăture într-o clipă toți oamenii aflați acum pe străzile orașului, toți oamenii de pe toate străzile, începînd din Karaburma, trecînd peste Topovske Šupe și Prokop, pînă la Čukarica, și să-i spună : „Du-ne“. Iar el, strigînd lozinci și manifestînd cu ei pentru libertate, după o ciocnire sîngeroasă cu jandarmii și cu armata, să străpungă forțele dușmane din oraș și, cu armamentul luat de la inamic, să ajungă în fruntea coloanei la comandamentul detașamentului și să-i spună comisarului și comandantului, cu modestie și simplitate de bolșevic :

— Iată-ne, tovarăși !

Nu, nu cu tonul înfumurat și voinicos cu care rostise acum, în gînd, cuvintele acestea ; ar trebui să le spună modest, mult mai modest, cu mai multă simplitate și cu mai multă sinceritate.

— Iată-ne, tovarăși ! repetă el în gînd pe un ton care i se păru corect, așa cum se cere, și singurul posibil la un tînăr comunist.

Mergea din nou, uitîndu-se îndelung la fiecare trecător. Și erau deja, la ora aceea, destui. Oameni întunecați, cenușii la față, tăcuți chiar cînd mergeau cîte doi-trei împreună. Toți. În haine uzate, cu pantofi nelustruiți. Treceau cu privirea neliniștită, ascunsă, închiși în

ei, bănuitori, fără să scoată o vorbă, oricît de banală. Ocupație. Dar înlăuntrul lor ? În sinea lor ? Aș ! Ar fi putut bănui vreunul din oamenii aceștia, cu mîinile întinse de poveri (toți duc acum cîte ceva, ceva de mîncare), ar fi putut bănui vreunul că el pleacă ? Ar fi putut oare să presimtă, privindu-l, ce urgii dornice de libertate îi fulgeră prin cap ?

Știa că nimic din ce se petrecea în el nu i se vedea pe față și că nimic din ce vedea el în vis n-avea să se împlinească deocamdată. Nimeni n-avea să-i facă acum manifestații. Nimeni nu putea să ghicească la ce se gîndea el. Și dacă ar ghici ?... Ar grăbi pasul și ar căuta să dispară cît mai repede. Fiindcă ăștia sînt bătuți de toate vînturile. Nu sînt dintre cei pe care luptătorul de la oraș să se poată bizui. Fața omului de colo, demnă, puternică, dar suptă, arată că el se hrănește de un an de zile cu porumb, cu urzici și cu fasole de post în zilele de sărbătoare și că de mult nu a mîncat pe săturate. Nici el, nici nevastă-sa, nici copiii. E angajat și lucrează undeva, dar trăiește spaima continuă că într-o noapte o să fie dus la Banjica, așa cum a fost dus, nu de mult, vecinul lui, să-i zicem Stojan, un om serios, chibzuit și bun la inimă, atît de bun încît n-ar fi fost în stare să ucidă musca picată în paharul cu apă, ci ar fi scos-o cu două degete și ar fi dus-o ușurel pînă la fereastră, ca să se usuce cît mai repede. Un asemenea om fusese Stojan, să-i zicem. Și iată că acum o săptămînă l-au ridicat. Iar de la nevastă-sa, Milanka, să-i zicem, n-au vrut să primească alimentele. Înseamnă că s-a isprăvit, s-a zis cu el... În ziua de azi ești vinovat numai pentru faptul că trăiești și nu știi niciodată dacă la vreme de noapte n-au să dea și pe la tine cumetrii, fiindcă toți gîndesc ce gîndesc, deși nimeni nu îndrăznește să miște un deget. Dar au venit timpurile în care omul suferă chiar și pentru că gîndește.

Mică simți compătimire și pentru oamenii aceștia, pentru soiul acesta de loiali și de speriați care, totuși, nu știu cum să se împiedice să se gîndească la pacostea abătută peste cei vii, cu toată răutatea lumii. Ei, nu se supraapreciază ; în cel mai bun caz, cu conștiința nu toc-

mai împăcată, se socotesc mai deştepţi decît capetele înfierbîntate care pier cu îndoielnica mîngîiere că „măcar ştiu pentru ce". Ca şi cum ei n-ar şti limpede pentru ce pier. Dar tocmai aici e problema ; e vorba să pieri şi, în privinţa asta, scuzaţi dumneavoastră : mulţumesc frumos. Ei nu visează nici să-i decoreze cineva, cînd va veni libertatea, pentru gîndurile lor împotriva ocupanţilor ; cel mult dacă se încumetă să-şi exprime speranţa că măcar atunci vor fi lăsaţi să-şi trăiască tihnit în sînul familiei zilele rămase, văzîndu-şi de treburile lor. Dar se mai întîmplă, cînd vreunul dintre ei e arestat şi dus la locul de execuţie, să se trezească răzvrătitul din el, pe neaşteptate şi surprinzător chiar şi pentru bietul condamnat, să-i îndrepte şira spinării, să-i pună curaj în privire şi să-l facă să strige cu forţă un „Trăiască" sau un „Jos" din cele pe care nu le-a rostit pînă atunci nici în gînd, fiindcă ştia, şi încă cum! că pentru asemenea declaraţii politice antistatale cad totdeauna capete.

Dar şi asemenea oameni sînt împuşcaţi în ziua de azi. Mulţi dintre ei zac prin lagăre. Iar cei care nu au fost încă arestaţi, mor de frică : se văd dinainte la Banjica şi aproape că nu mai trăiesc, temîndu-se de toate, de toţi şi de ei înşişi.

Înduioşarea plină de compătimire pe care o simţise pentru mic-burghezii ăştia îl sili pe Mića să revină cu gîndul la visurile lui şi să le corecteze. Nu, n-o să iasă imediat din oraş după ce, în fruntea mulţimii, o să dezarmeze jandarmii şi garnizoana ocupanţilor. Mai întîi o să se repeadă pînă la Glavnjača, la Banjica şi la Giušina, o să deschidă porţile închisorii, o să taie sîrmele lagărului şi o să elibereze deţinuţii.

— De ce ? Fiindcă libertatea există din clipa cînd omul luptă pentru ea, şi deţinuţii eliberaţi ar lupta cel mai curajos.

— Pardon, domnule !

Mića se întoarse brusc, gata să tragă. În faţa lui zîmbea blonda aceea impetuoasă cu sîni care parcă o împingeau la marş luîndu-i-o înainte, totdeauna înainte. Şi acum, pe cînd stătea în faţa lui zîmbind din ce în ce mai sigură pe sine, sînii păreau că vor să se smulgă

ca niște mînji nervoși, bine hrăniți, și să o tragă spre el. Mića o privi cu o senzație neplăcută, ca și cînd i-ar fi intrat prea multă lumină în ochi. Mîna lui, vîrîtă în buzunarul trenciului, strîngea revolverul. Pe cînd căuta piedica, dădu cu degetele de niște hîrtiuțe : scrisoarea ruptă a Anei, nearuncată încă la canal.

— Dumneavoastră sînteți Mića ? spuse fata, zîmbind. Mića, nu ? Mă recunoașteți ?

Fata zîmbea și-l privea drept în ochi, vibrînd toată de o bucurie care aștepta, temătoare, să izbucnească...

Atunci Mića o recunoscu și se încruntă imediat. Pălind de furie, îi spuse printre dinți :

— Cu trădătorii nu stau de vorbă !

Fata îl privi dispărînd în josul străzii și sînii ei, în ciuda faptului că se simțea nenorocită și împroșcată cu noroi, spintecau spațiul ca ciocurile a două cutere trufașe.

17

Veković trecu pe sub teii uzi, negri ca niște grinzi carbonizate într-un incendiu stins de curînd. Teii creșteau pe marginea trotuarului asfaltat, izbucnind din inelul îngust de bitum. Nu inel, căci ar fi prea multe degete. Strada Cvijićeva e lungă. Șirurile de copaci de o parte și de alta nu puteau fi asemuite cu niște degete. Teii semănau cu gîtul murdar al unei girafe negre, dacă există o asemenea girafă ; al unei girafe căreia i s-a pus o zgardă îngustă și cenușie în jurul gîtului negru, murdar, umflat din cauza ploii de alaltăieri. Gîtul girafei se revărsase peste zgarda care îl strîngea ca un șireang. Ca un șireang ! își spuse el cu vocea neauzită a gîndului. Și adăugă cu aceeași voce, și mai neauzită : „Totul ! Totul strînge ca un șireang !“ Apoi continuă, mai puțin abătut :

„Există în fiecare primăvară o asemenea zi... O zi ca asta. Bolnavă. Neguroasă. O zi cu plînset înăbușit. Plînset neauzit, dar plînset. Adevărata zi a tuturor morților.

Nu. Nu se spune ziua tuturor morților ! se corectă el. Nu e ziua morților ! se legă el înfrigurat de cuvîntul acesta. Nu se spune ziua morților, ci ziua tuturor... Indiferent a cui. Important e că nu se spune ziua tuturor morților. E vorba de alți... de alți diavoli. De alții, nu de morți. Poate că seamănă cu morții, dar nu sînt morți. Sau or fi ? Ar trebui să-l întrebe pe primul trecător întîlnit. Fiecare om de pe strada Grobljanska trebuie, cu siguranță, să știe cum se numește ziua aceea din noiembrie, cînd se aprind lumînări și candele pe morminte și pe monumente."

Un bărbat voinic, cu trup vînjos, se ivi de sub podul de cale ferată și intră pe strada Grobljanska, pe lîngă băcănia în a cărei vitrină prăfuită se aflau cîteva legături anemice de ceapă verde. În ciuda părului cărunt, fața lui osoasă, de culoarea cărnii crude (cu luciul roșiatic abia estompat de o pojghiță subțire de fum) păstrase întregii înfățișări a acestui om între două vîrste, vagul acela inocent care contribuie atît la farmecul tinereții : elan, lipsă de griji, dispoziție egoistă.

La prima privire, ai fi zis că se grăbește. Că e gonit din urmă. Dar omul, vădit, nu se grăbea. Puțin încovoiat din șale, aplecat înainte, împins parcă, dădea impresia că va cădea. Poate că ducea în spinare o povară invizibilă. O sugera gîtul lui întins, încordat. Dar pasul lui avea ceva din ușurința nestăvilită de nimic a sălbăticiunilor sprintene, iar privirea lui arăta foame de haiduc și agerime.

Din curți și din ateliere răsunau loviturile de ciocane și dălți ale cioplitorilor în piatră. Strada însă era pustie.

„Convoiul funerar pornește la ora zece de la capela Sfîntul Nicolae", așa îi scrisese doamna Urošević.

La asta n-o să se gîndească, n-o să se gîndească, n-o să se gîndească... L-ar face să se simtă jignit. Iar jignirea l-ar face să aibă sentimentul pustietății, al liniștii aceleia care îți umple capul, care îți încrucișează mîinile a năucire, care îți încremenește elanurile amintirii și-ți stinge motoarele gîndurilor. Mai bine să se întoarcă la ziua tuturor morților, adică a tuturor... a tuturor dracilor.

Firește, într-un fel era conștient de ce-și ocupa mintea, aparent, cu astfel de fleacuri. Era normal, în asemenea momente. Fleacuri, cum ar fi denumirea zilei tuturor morților. Acum își amintise : ziua tuturor sfinților. Toți sfinții. Așa îi spun catolicii. Dar noi ? La naiba, care noi ? Care noi ? Pravoslavnicii ? Nu te supăra, dar mai există pe lume și pravoslavnici, iar pe mine mă interesează cum numesc ei ziua asta.

Se simțea acum mai bine ca adineauri, cînd mintea îi era cotropită încă de liniștea aceea deplină prin care nu se deslușeau decît scrîșnetele jignirii și ale durerii.

Atunci văzu trecînd o fată : îi zări șoldurile bogate și sînii strînși. Dar nu se întoarse s-o privească și din spate. Nu vroia să piardă firul fără sens al zilei tuturor sfinților, urzeala anemică țesută în capul lui de toți sfinții îndurerați și ofensați ai tuturor ofenselor și durerilor. Dacă s-ar fi întors după fata căreia îi prinsese din treacăt foșnetul de mătase al combinezonului de sub taiorul albastru, și-ar fi sfîșiat urzeala gîndurilor iar consolarea jocului cu toți sfinții ar fi fost zadarnică. Gîndul la foșnetul combinezonului de sub taiorul albastru l-ar fi dus la Ana, la scrisoarea de ieri pe care i-o dăduse să i-o ducă Mića ; și apoi la Mića, la jigniri, la liniște, la tot ce nu vroia, la tot ce alunga din minte, la tot ce știa și fără să se gîndească, fiindcă doare și, prin durere, amenință cu liniștea. Nu. În fiecare primăvară există și o asemenea zi. Și o asemenea zi.

În fiecare primăvară. Da. În fiecare primăvară există și o asemenea zi. O zi ca de noiembrie. În fiecare primăvară. Toți vii seamănă atunci cu morții și toți morții seamănă cu sfinții. Și academicienii și generalii.

Nu trebuia să se grăbească. Avea timp, abia trecuse ora nouă. Putea să ajungă la capelă înainte de plecarea convoiului. O să-i strîngă mîna doamnei Urošević și o să-i spună că, iată, s-a hotărît totuși să vorbească... O să-i arate el lui Mića... Pe soțul dumneavoastră, doamnă, o să-i spună el bătrînei, l-am prețuit prea mult ca să-mi îngădui să fiu bolnav în ziua asta... a tuturor... a tuturor... în ziua asta cînd pămîntul îl primește pe acela

care şi în calitatea lui de comandant de oşti a adus glorie armelor sîrbeşti, aşa cum mai tîrziu, ca istoric, în studiile lui strălucite privind lupta de la Cer şi trecerea peste Dunăre... Peste Dunăre sau peste Sava ? Sau peste Drina ?... privind trecerea peste rîu... (n-are importanţă ; n-o să precizeze în discurs) a demonstrat că poziţia ştiinţei germane a fost absolut mincinoasă şi tendenţioasă. Aşa e. O să se jertfească, o să fie arestat, o să fie împuşcat în curtea dosnică a lagărului Glavnjača. O să vadă el, Mića.

Ce o să vadă ? Cum îl împuşcă ? Asta n-o să vadă. Dar o să audă. Căci se va auzi.

Pe strada Sfîntul Nicolae începea să se simtă, tulburător de liniştită, mireasma necitadină, de cîmp, a pămîntului care, în ciuda luminii murdare, unsuroase, acolo, în dosul celor trei rînduri de căsuţe de la marginea oraşului, fremăta într-adevăr primăvăratic. Marginea oraşului. Margine la toate. Apoi vin cîmpiile, pădurile. Totul îi impunea certitudinea că n-o să iasă în teritoriul liber. Durerea pătrunse iar prin porii lăuntrici ai zăgazurilor, şi-i răni din nou conştiinţa. Aici se afla ultima centură a oraşului. Iar el se afla, pentru ultima oară viu, la cimitir. Acum. Şi după aceea, sfîrşitul. Sfîrşitul oraşului. Nu. Sfîrşitul. Scurt. Moartea. Bătrîneţea e inutilă pentru pămîntul oamenilor. Toţi îi jignesc pe bătrîni ! O fi el oare atît de bătrîn ? Nu-şi simte bătrîneţea şi n-ar fi bătrîn, chiar dacă Ana l-ar uita. O să-i arate el. N-o să-l poată uita de tot. Sfîrşitul oraşului. Totul amintea o frontieră : casele bolnave, mai mult din cauza sărăciei decît din cauza morţii ; mirosul pămîntului care cheamă să te culci lîngă el, în el ; ziua de noiembrie, tulbure şi lipsită de nădejdi ; lumina care se strecoară prin filtrul norilor semănînd cu lăturile, cu cîrpele de spălat vase, cu cîlţii unsuroşi pe care mecanicul ceresc i-a folosit ca să-şi şteargă degetele groase, adineauri, cînd, scoţîndu-şi o clipă la geam faţa însorită, a luminat pămîntul cu dorinţe, pentru ca apoi să dispară iute, zburînd ca o pală de vînt pe deasupra pămîntului.

Mirosul cîmpului de la marginea oraşului nu însemna încă mirosul acela adevărat, sălbatic, mirosul înălţător şi

amărui, care acum, iată, îi e refuzat, o dată cu posibilitatea de a rosti cîndva cuvintele pentru care cele zece volume ale lui fuseseră doar o pregătire şi un exerciţiu plin de răbdare. Astăzi, n-au să-l ucidă numai pe el, ci şi cea mai frumoasă poezie din el. Mielul din pîntecele oii de astrahan. Ah, o să vadă el, Mića... Ce ? Ce o să vadă ? Că nu sînt laş ? Să pier pentru asta ? Nu. Nu pentru asta. Atunci, pentru ce ? Nu mai are importanţă pentru ce. Dar o să vadă el, Mića, şi au să vadă toţi că nu sînt o zdreanţă bună de aruncat. Numai că, iată, în fiecare primăvară există şi o asemenea zi. Există oare ? În fiecare primăvară există şi o asemenea zi. Şi atunci, ultimul rînd de case de la marginea oraşului se bălăceşte în brazdele ca nişte albii de lut întoarse, al căror luciu metalic se cojeşte, şubred, în lumina tulbure a soarelui. Mirosul uşor străveziu al putregaiului. Începutul putrefracţiei celor două mere pe care vîntul le-a legănat cu nevinovăţie şi le-a ciocnit unul de altul. Pe Mića l-a iubit ca pe un fiu. Iar pe Ana, o mai iubeşte încă. Ce caldarîm ! Dar el nu vrea să trăiască mai jos decît se cuvine. O să lupte de la etajul său. Mai expus la loviturile duşmanilor, dar nu şi ale castraţilor înflăcăraţi care vor să-i impună o disciplină mult prea stupidă pentru ca omul să o poată accepta fără să roşească.

Vekovič se gîndea. La moarte ? Nu. Aici, pămîntul miroase totdeauna a început — pămîntul ascuns încă de caldarîmul turcesc al străzii, de ulucile de stejar şi de căsuţele gîrbovite şi strîmbe care privesc cu ochii lor urduroşi peste balustradele cojite. Dincolo de uluci se află cimitirul. Dincolo de balustrade se întinde o curte uriaşă, cu două rînduri de case şi cu o cişmea lîngă care, chiar în clipa asta, se ceartă trei femei.

Femeile se ceartă lîngă cişmeaua pe care una din ele n-a închis-o bine. Un invalid din primul război mondial, cu un picior de lemn cît toate zilele, le strigă, pe cînd croieşte cu foarfeca nişte flori artificiale din hîrtie cernită : „Trăgeţi-vă părul ! Smulgeţi-vă iar părul ! Pe sîrb nu-l poţi convinge cu vorba bună..."

După ulucile de stejar nefiresc de drepte şi de solide, rînjea liniştea. Zidul acesta înalt, orb, fără intrare, se prelungea pînă la cîmpul care se afla abia la vreo sută

de metri mai încolo. Trei rînduri de căsuțe. Apoi, cîmpul.

Veković mergea de-a lungul gardului de stejar, știind că undeva trebuia să existe o poartă. Acum un an, aci, în tăcerea de piatră, sărutase o femeie necunoscută, îmbrăcată în negru. Pe aici, pe aproape. Apoi o scosese printr-o portiță care gemuse. Geamătul portiței îi rămăsese întipărit în minte. Pe femeiușca aceea o uitase. Pe-aici, pe undeva, trebuia să fie portița prin care se ieșea din cimitir. Veković privi gardul cimitirului. Și văzu, prins acolo, un bilețel scris de mînă : „De vînzare un pat, o mașină de gătit, un cărucior de copil".

Caraghios. Cui ? Numai bulinele de naftalină din buzunarele unui palton scos de pe fundul unui dulap bine închis, mai pot să miroasă așa : prin amintirea a ceea ce a fost.

Mai mult prin amintire decît în realitate, Veković simți mirosul de spirt denaturat dintr-o sticlă desfundată, aruncată cine știe cînd, și mirosul morții de dincolo de portița care scîrțîi. Nu ca acum un an. Fără tristețe. Normal. Chiar la intrare, un alt bilețel, tipărit. Veković citi : „Veniți toți la marele bal. Apreciatul jaz „Matador". Șlagăre, confeti, serpentine, băutură fină. Încasările, în folosul emigranților sîrbi. Comitetul vă roagă să poftiți".

Pe cine invită Comitetul și membrul comitetului, cel ce-a lipit afișul pe portița care a scîrțîit fără tristețe din balamalele ruginite ? Invită morții ? Aici stau și putrezesc oamenii morți. Comitetul nu precizează pe cine invită la jaz și la băutură fină. S-au gîndit și la morții vii ? Și la mine ? La mine, singurul mort care a citit invitația. Nu. Cînd o să încep să cînt, „Matador" n-o să mai aibă nici un rost. Pietrișul gemu sub tălpile lui, argila umedă gemu și ea, dar mai încet, și liniștea stinse toate candelele sonore. Mugurii tufelor de lămîiță nu se deschiseseră încă. Crengile uscate și frunzele călcate în picioare păreau mai jalnice decît mormintele cu cruci strîmbe, atinse de putreziciune, la poalele cărora se înălțau ca niște șuvițe luminile candelelor. Marmura albă și roză, și granitul negru, ar fi strălucit dacă în ziua aceea de martie atît de asemănătoare unei zile de noiembrie, ar fi existat pe lume ceva în stare să capteze și să

emită o strălucire inexistentă. Totuşi, marmura albă se ridica provocatoare deasupra mormintelor, netedă ca un trup de femeie în semiobscuritatea unei odăi.

— Domnule Veković ! Aţi venit ! şopti o rudă de-a răposatului. Veković luă mîna întinsă şi o strînse, cu gîndul la balul pe care avea să-l dea el însuşi, curînd, celor vii, şi încă fără ajutorul jazului „Matador".

Cînd intră în capelă, auzi şoptind în urma lui, de data aceasta o femeie :

— Ăsta cine e ?

— N-aţi auzit ! E un nume cunoscut ! Un excentric. Vă spun eu, mai tîrziu.

Veković nu se întoarse. O căută cu ochii pe văduvă. Bătrîna stătea lîngă coşciug, acoperită de văluri negre.

Veković îi luă mîna umflată, moartă şi rece ca o cegă. Simţi că îl trec fiori şi bîigui ceva, de circumstanţă, potrivit cu mirosul înăbuşitor al tămîiei şi cu lumînările a căror flacără tremura obosită de parcă ar fi clănţănit de frig. Vălurile nedlintite se mişcară uşor şi un oftat ajunse pînă la el.

Cineva se îmbulzi la spatele lui şi Veković se dădu uşor la o parte, înclinîndu-se. O voce, nerușinat de stridentă, hedonistă, trîmbiţă :

— Regretele mele, doamnă Urošević. Era un om minunat ! Cine ar fi crezut ? Sînt abia trei zile de cînd am stat amîndoi de vorbă, la mine la birou. Om în toată puterea ! Plin de prospeţime. Înfloritor ! Iată ce e omul. Iată ! Inteligenţa, gradul de general, şcolile absolvite, toate s-au dus dracului ! Şi de ce, mă întreb ? Înveţi toată viaţa şi mori ca un prost.

Văduva izbucni în plînş şi, gemînd neconsolată, începu să repete :

— Domnule Dača ! Domnule Dača !

N-are nici un rost ! se gîndi Veković, cu asprime şi mînie. Şi începu să se tragă încet, spre ieşire. Maimuţe şi troglodiţi ! De ce să mă transform în bîlci pentru ei ? Tot n-au să priceapă nimic !

Pentru prima oară, se simţi mulţumit. Nici nu s-ar fi putut altfel. Erau toţi nişte adevărate maimuţe.

O femeie bătrînă şi grasă sărută obrajii acoperiţi de văluri ai văduvei, apoi, plîngînd, îşi aranjă părul sub pălăriuţa ei tare, cu pană neagră :

— Ah, scumpa mea !

Se ivi preotul, înalt, tînăr. Totul amuţi şi încremeni. Pînă şi flăcările lumînărilor părură că se liniştesc cînd corul începu : „Cu sfinţii..." Veković nu mai putea să iasă.

Corul se împotmoli la uşă. În capela plină de lume pătrunseră doar doi tenori şi un bas, care păreau partea de jos a unui dop vîrît în gîtul unei sticle. Ce fel de sticlă ? Sticlă de rachiu ? De rachiu al lacrimilor ? De rachiu al lacrimilor, subţire, diluat. Toţi ăştia mint, se gîndi Veković. N-o să spun nimic. Ar fi o prostie de neiertat să spună ceva lumii ăsteia idioate, negre. N-o să le spună nimic ! Sau poate că o să spună cîteva cuvinte convenţionale, dacă n-o izbuti să plece neobservat.

Veković înălţă capul, liniştit. Acum, după ce luase hotărîrea, se simţea cu inima mai uşoară. Nu merita să pieri pentru ăştia ! La urma urmei, el nu-i preţuise, nu-i îndrăgise şi nu făcuse niciodată parte din lumea lor. Bărbaţi. Femei. Oameni în vîrstă. Roşi de prejudecăţi. Tîrîţi de rutina vieţii, flasci, îmbrăcaţi în culori moarte, cu forme fără frumuseţe, fără strălucire. Ca ziua aceasta a tuturor morţilor. Ziua morţilor vii. O lume egoistă, avară, stupidă. Nu. Pentru ei, nu merită nici să mişti un deget ! gîndi Veković. Şi, deodată, capela i se păru mai spaţioasă, aerul mai uşor, înghesuiala mai mică, tămîia şi corul mai suportabile. De ce şi-ar pierde toată ziua aici ? Cine are nevoie de jertfa lui ? Mića ? De ce ? Doar n-o să se jertfească pentru Mića.

Veković îşi umflă pieptul şi îşi roti privirea. În stînga chivotului, doi ochi atenţi, tineri, luminos-cenuşii. Fiica răposatului ? se întrebă el. Tînăra era în doliu. Stătea lîngă văduvă. Îl privea atentă şi îi suporta calmă privirea aprigă, întunecată. O fi avut răposatul o fiică ? Nu. Avea un fiu, după cîte îşi amintea. Atunci, înscamnă că e nora !

Veković o măsură din nou cu privirea, atent. Preotul citea, grăbit. Dascălul agita cădelniţa care fumega

scoțînd un sunet metalic și răspîndea mirosul acela de post, slab, iute-dulceag, care îl irita prin invitația la austeritate... Acum știa, mirosul de tămîie i-l amintea pe Mića. De fapt, îi amintea o icoană, cu chipul unui sfînt tînăr, înflăcărat.

— Nu dorm toată noaptea ! șopti cineva, lîngă el. Nu știu ce-i cu mine.

— Grijile, domnule Petrović ! Teama, știți.

— Dar, mă rog, de cine să mă tem, eu ?

— Slavă Domnului, slavă Domnului ! se grăbi celălalt. Parcă eu am vreun motiv ? Și totuși, nu dorm, mă tem, fără nici un motiv.

— Eu tot îmi spun că, poate, vîrsta...

— Asta, asta e — vîrsta. Sigur, domnule Petrović. Ce ne-a mai rămas nouă ? Încă vreun anișor, doi. Și atunci, de ce să dormim și să-i ajutăm pe morți ? În corpul omului, gîndește natura, știți. Fiindcă omul nu poate ajunge să le gîndească pe toate. O să ne odihnim destul cînd ne-or aduce și pe noi aici. Nu-i așa ? Și atunci, de ce am dormi ? Absolut, domnule Petrović. Bine ați zis : vîrsta ! E, vîrsta !

Nora nu se mai vedea. Văduva stătea în picioare, acoperită pînă peste cap cu vălurile ei negre, preotul cînta, corul răspundea, dascălul scotea sunete metalice agitînd cădelnița de argint, iar domnul Petrović și prietenul său vorbeau în șoapte despre insomnie, despre teamă și despre vîrstă. Veković își schimbă locul, nervos. Acum o vedea iar pe noră. Stătea netulburată lîngă văduvă și privea absentă, drept înainte, cu ochii ei luminos-cenușii, fără să o intereseze nimic. Soțul ei trebuie să fie ofițer. Luat prizonier, cu siguranță. Și ea stă de un an de zile fără bărbat. Veković continuă să se gîndească : soțul îi scrie o dată pe lună. Asta e cam puțin pentru treizeci de zile, chiar cînd e vorba de iubire.

— O să mai dureze mult ! oftă cineva, lîngă el.

— Doamne ferește ! șopti altcineva. Nu mai au petrol, domnul meu, nu mai au nici pentru două luni. Țineți minte ce vă spun. Am făcut socoteala. Cu producția poloneză și românească, și cu producția sintetică, pot

să-și aprovizioneze cel mult patruzeci de divizii. Și știți dumneavoastră cîte trebuie să țină, numai în Rusia ?

— Cîte ?

— O sută !

— Nu mai spune ! O sută de divizii ?

— O sută. Și socoteala e simplă. Mașina lor de război o să se oprească. Peste două luni. Țineți minte ce vă spun.

— Să v-audă Dumnezeu !

— Ce Dumnezeu ? Asta e matematică. În două luni, tancuri, avioane, totul — stop. Și-atunci, să-i vedem. Au s-o ia la goană !

— Slavă Domnului, au s-o ia la goană ! Dar, ia spuneți-mi, paltonul ăsta, nu l-ați purtat pînă acum ?

— E dintr-un cupon dinainte de război.

— De-asta vă și întreb. E o minune !

Veković își schimbă iar locul. Neghiobi ! Nora îl privea din nou. Atentă ? Indiferentă ? Una ca ea nu s-ar tulbura nici dacă i s-ar deschide pămîntul în față. O femeie — frigider. Ce ușor suportă viața fără soț. Îi este credincioasă prizonierului ei. Chiar dacă el ar muri în lagăr, ea nu s-ar recăsători. Nu e ca Ana.

Afurisita ! Acum îi trebuie Mića. Pe mine mă lasă. Sînt vlăguit, sigur, eu sînt leat cu văduva și cu babalîcii ăștia de aici. La înmormîntări trebuie să merg. Cu ce drept le cer femeilor tinere să mă iubească ? Și oamenilor tineri, să mă înțeleagă ?

Dar și tinerii ăștia ! ? Îi venea să urle că nu-l înțeleg, că-l chinuiesc.

Veković aruncă o privire spre bătrînii cu chelie care șușoteau ceva despre cuponul de stofă și despre sfîrșitul automat al războiului. Apoi se uită mai departe. Privi peste tot. Numai fețe ca de piftie, căzute, moi ; numai burți umflate și, cu siguranță, vene umflate, încolăcite peste pulpe. Ochi lăcrămoși. Pleoape roșii din cauza conjunctivitei. Expresie lipsită de orice farmec, deprimată, plîngătoare.

Popa citea monoton. Corul împotmolit la ușă îi răspundea. În capelă, pe sub vocile acestea, aluneca un suspin înecăcios, vîscos, tulburat de valurile oftaturilor.

Dar aceste oftaturi, pe lîngă durere, cuprindeau și șoapte despre scumpete, despre benzină, despre prețul tabacherelor de aur de două sute de grame, despre decolteul pe care doamna Aćimović a ținut să și-l arate atunci cînd și-a inaugurat casa ; deși ea este ce este, ar trebui, totuși, să țină seama că a trecut de cincizeci de ani și că e o țărancă de rînd, din Pinosava...

— Nu. Ea e belgrădeancă. El e din Pinosava.

— Ei ? N-aș fi crezut că e țăran.

— Da, da. E un bădăran. Dar e mare vulpoi ! E un vulpoi.

— Om inteligent.

— Un vulpoi ! Vă spun eu ! Un vulpoi, domnul meu !

Cineva îl împinse ușor pe Veković și, în aceeași clipă, o voce înceată, oficială, îi spuse :

— Apucați de aici !

— Poftim ? Veković se întoarse și văzu un omuleț ; cu guler de celuloid și cu o hîrtie în mînă.

— Coșciugul, domnule Veković. Sînteți pe listă.

— Eu ?

— Numai pînă la ușă. După aceea îl vor duce oamenii noștri. N-aveți grijă, nu e prea greu.

— „N-aveți grijă !" Și asta mă socotește bătrîn.

Veković apucă de belciugul acoperit cu pluș negru. În fața lui se afla un general. În fața generalului, un ministru. Barbarii respectă poezia.

Coșciugul fu pus pe afet. Veković își vîrî mîna care îi amorțise în buzunarul pardesiului său albastru. *Vrskaput !*[1] se spune în Croația. Îi plăcea cuvîntul, din cauza acelui „Vrs" fără nici un sens, din cauza pronunțării populare „s" care vine de la „h". Ca în cuvîntul „Orasi"[2].

Aćimović se apropie de el. Își strînseră mîinile.

— A fost un om mare.

Cum Veković îl privea fără să înțeleagă, Aćimović explică :

---

[1] cuvînt compus din *vrh* = deasupra și *kaput* haină, adică, ceea ce se poartă deasupra hainei (srb.).

[2] orah = nucă, pl. = *orasi* (srb.).

— E o mare pierdere pentru Serbia.
— Credeți ?
— Aud că veți vorbi.
Veković tăcu.
— Sper că veți aminti de bătălia de la Cer.
Veković nu răspunse.
— Neapărat să amintiți de ea. În armata lui Poćorek șaizeci la sută erau croați. E bine, știți, să le amintiți asta oamenilor noștri, în ceasul de față.

Veković nu-l asculta. Nora se întoarse spre un om de vîrstă mijlocie, chel, blond, cu umflături sub pleoape. Omul se apropiase de ea și o prinsese ușor de braț, oftînd. Ea repetă :

— Nu mai e de suportat. E imposibil.

Convoiul porni încet. Pe Veković îl așezară în urma familiei. Normal, își spuse el. Erau un fel de cuscri, depărtați. Chelul, îl enerva. Sotul, cu siguranță.

Imposibila (așa o poreclise Veković, în gînd, pe noră) mergea în fața lui, sprijinită de chelul și umflatul Uroševič-junior. Cum mergea cu capul plecat, i se vedeau gîtul și ceafa, tunsă ca la bărbați. Peri moi, roșcați, scurți.

Printre tufele scunde de lămîiță, pe aleea paralelă, trecu bătînd pasul un pluton de jandarmi. Vor trage salva de onoare ! Chiorilor !

Convoiul se mișca încet în urma afetului cu coșciugul. Trecură pe lîngă niște oameni care acopereau o măsuță îngustă, pusă lîngă alee, cu o față de masă albă, în timp ce alții aduceau o farfurie mare cu colivă, pahare, păhărute, linguri, apă și o damigeană cu rachiu.

Departe, lîngă poartă, niște civili se certau cu cerșetorii, împiedicîndu-i să intre. Veković vru să iasă din rînd și să plece.

Dar Imposibila se întoarse repede și aruncă o privire vagă, pe deasupra lui. Veković merse mai departe.

Din groapă se auzi o bufnitură înfundată. Cineva îl prinse pe Veković de mîneca pardesiului albastru, tocmai cînd nora se întorcea din nou aruncînd o privire fulgerătoare pe deasupra lui. Zîmbise oare ? Imposibil. Devine un deziderist.

— Domnule Veković ! auzi el şoapta omuleţului. E rîndul dumneavoastră să vorbiţi.

În jurul lui, spaţiul se deschise, larg. Falca plină de aşteptare a liniştii se închise. Veković se uită la sicriul din groapă, tresări şi înălţă capul. Ochii aceia moi, atenţi, luminos-cenuşii.

Începu să vorbească. Pentru cine ? Trebuia, pentru ei. Nu. Pentru Ana şi Mića, care nu-l aud. Dar au să audă. Totuşi, vorbea şi pentru ochii luminos-cenuşii, care îl priveau atenţi şi dezinteresaţi. Ai să îngheţi de groază, am să te scot din indiferenţa ta, fie ce-o fi !...

18

—Uşa ! strigă nepăsător George, peste bucata de dovleac copt pe care o mînca clefăind. Dar Mića nu se clinti din prag. Rămase acolo, subţire, înalt, atent. Pielea feţei îi era caldă şi netedă. George stătea într-o rînă, pe un scaun de bucătărie, cu haina aruncată pe umeri. Pînă şi haina asta aruncată pe umeri sublinia sentimentul de fericire uşuratecă, superficială, că era viu, sentiment pe care îl împrăştia de obicei în jurul lui. Paşnicul, defetistul, lipsitul de tragism : „azi sîntem, mîine nu mai sîntem" ; boemul, nepăsătorul : „mare lucru !" atît de puţin potrivit muncitorilor şi luptătorilor.

Petar stătea pe scîndurile gălbui ale patului, cu genunchii ridicaţi pînă la bărbie, ghemuit tot, ca o jumară. Ca ieri. Aidoma.

Petar îi aruncă o privire lui Mića. De ce nu s-o fi mişcînd. Ce s-o fi întîmplat cu el ? Şi i se păru că expresia concentrată a lui Mića era falsă. O fi îngrijorată ? Ce l-o fi frămîntînd atîta de-l face să fie absent ? Cu rînd însă, Petar începu să se gîndească la lucruri mai importante.

— Hai odată ! spuse Petar. Putem fi văzuţi.

— Au şi ce să vadă ! făcu George cu gura plină.

Petar zîmbi scurt, fără zgomot, și-l privi pe George care nu se clinti din loc. Cu bărbia în palmă, rezemat în coate, George își ținea în mîna dreaptă bucata de dovleac roșcat și ațos și mușca din ea trăgînd un alt scaun cu piciorul, mai lîngă masă.

— Ia loc ! spuse el lui Mića, după ce acesta închise, în sfîrșit, ușa. Petar clefăia mult mai supărător, mult mai tare decît George. Mića se opri în fața mesei pe care cei doi o mutaseră de la locul de ieri și o puseseră în colț, mai departe de fereastra camuflată.

— Ce e asta ? întrebă Mića. Ziua în amiaza mare ?

Mića se îndreptă spre fereastră.

— Lasă ! făcu Petar întorcîndu-se spre George. Apoi se uită iar la Mića.

— Ai dormit acasă ?

— De ce mă întrebi ? spuse Mića. Și îl privi, în sfîrșit.

— Se pare că am fost turnați ! spuse George cît se poate de firesc și de nepăsător.

— Amîndoi ! adăugă mîndru Petar, mestecînd încet, de parcă ar fi rumegat, cu ochii ațintiți în golul din fața lui. Tu se vede că n-ai fost.

Mića se așeză la masa acoperită cu hîrtie albastră, de împachetat, decolorată, plină de urmele vechi ale ceșcuțelor de cafea, de contururile rotunde ale paharelor, de petele farfuriilor, rămase dinainte de război și de coloanele cu cifre mărunte, scrise stîngaci.

— L-am mirosit eu, imediat ! spuse Mića.

George arătă bucata de dovleac de pe masă.

— E pentru tine ! îi spuse el lui Mića. Mănîncă !

— Nu mi-e foame, refuză Mića. Și întrebă : Dar cum ați aflat ? Vocea îi era indiferentă.

— Legătura.

Mića zîmbi, ușurat.

— Ați refăcut legătura cu raionul ?

— Nu. N-am refăcut legătura cu nici un for.

— Ne-am întîlnit, absolut întîmplător, cu gazda lui. Ea l-a recunoscut.

Petar rîse.

— Caraghioasă chestie !

— Ce ? Femeia e foarte drăguță ! spuse George cu seriozitate.

— E foarte drăguță. Dar în prima clipă, i-a pierit glasul. Pe urmă — entuziasm !

— De ce nu ? Cînd am ieșit de la închisoare am stat la ea. Anunțat la circă.

George căzu pe gînduri și spuse mai mult pentru sine :

— Cînd iese omul din pușcărie, i-ar veni bine și o babă, darmite o văduvioară. Și încă drăguță.

— E foarte drăguță ! confirmă Petar.

— Nu înțeleg, întrebă Mića întorcîndu-se spre Petar, absent, fără interes real. De unde știa gazda lui că te-au căutat și pe tine ?

— O combinație întreagă ! zîmbi Petar. M-am gîndit imediat la Sima și am judecat ce-i de făcut. Am dat fuga la o mătușă a mea și am trimis-o acasă. Acolo, a aflat de la mama că mă căutaseră și pe mine.

— După masă ?

— Ieri, pe înserat. Din fericire, tata nu era încă acasă, iar mama, s-a descurcat ea... A început să plîngă și le-a spus agenților că nu m-a mai văzut de la bombardament. Ei nu prea au crezut-o. I-au cerut o fotografie de a mea. Ea, le-a dat-o pe-a lui frate-meu.

— Atunci, pe el au să-l...

Vocea lui Mića era depărtată, absentă.

— Da' de unde ! Frate-meu e prizonier.

— Așa ! scăpă Mića, fără voie.

— Am o mamă descurcăreață.

— E o rezolvare de moment, spuse George. Cînd au să verifice...

— Eu am să fiu departe.

— Și ea ?

— De ! în război poate și mama să pătimească, știi cum e !

Pe sub hîrtia albastră foșneau niște gîndaci de bucătărie invizibili, ca frunzele de plop uscate, purtate de vînt de-a lungul unei alei.

— E dulce. Ia și gustă ! spuse George. Cît despre Sima, ar mai trebui verificat o dată, cu precizie.

Petar se uită piezîş la George şi-şi vîrî calm în gură, cu o mişcare largă, rotundă, plină de mulţumire, ultima bucată de dovleac.

— Pentru la noapte aveţi unde sta ? întrebă Mića dus pe gînduri, absent.

— Nu-ţi face griji ! Petar ridică din umeri. O să ne petrecem toţi noaptea aici. Sima nu ştie cum ne numim acum şi nici locuinţa asta nu ne-o cunoaşte. Singurul lucru pe care l-ar putea face ar fi să-l recunoască pe George, dacă i s-ar arăta fotografiile. Pe-a lui o au. Îmi pun capul tovarăşe George că i-au arătat fotografiile şi că aşa te-a trădat. Pe mine mă ştie de la şcoală.

— Da ! spuse Mića. Să nu ieşiţi pînă mîine.

— Acum îmi rad mustăţile.

— Numai că gazda te-a recunoscut şi fără ele ! spuse Petar.

— Asta e altceva. De altfel, la ea le-am şi ras ! răspunse George înveselit din nou, de parcă ar fi uitat cu totul şi de Sima şi de descindere şi de fotografia lui aflată în cartoteca poliţiei.

— Pînă mîine pot să mă plimb pe Corso, fără să-mi pese — atît sînt de sigur ! încheie George. Petar rîse scurt şi, uitîndu-se la dovleac, îl întrebă pe Mića :

— Serios nu vrei ?

— Sînt sătul, am mai spus o dată.

— Vrei ? i se adresă Petar lui George care îi răspunse mestecîndu-şi încă bucata lui :

— Încă n-am terminat-o pe asta !

Petar ridică din umeri, apoi îşi rupse pentru el o bucăţică şi o vîrî în gură.

— E grozav ! făcu el, vrînd să arate cît de puţin îi păsa că fusese denunţat.

Şi începu din nou să clefăie încet, satisfăcut, cu ochii în gol.

— E bun ! spuse George. La ce oră ai întîlnire cu grupul ?

— Peste o jumătate de ceas, răspunse Mića absent.

— Problema e ce-au să facă ei după plecarea noastră, spuse Petar. Rămîn fără legătură.

Mića nu răspunse.

— Da ! aprobă George. Dacă azi aduce curierul o legătură, atunci e în regulă. Altfel, va trebui s-o facem noi, cu ajutorul detaşamentului.

— Poate să treacă şi o lună pînă atunci ! făcu Petar, necăjit.

— O să le dea Mića sarcini, spuse George.

— Şterge-ţi aia ! spuse Mića întorcîndu-se brusc spre Petar.

— Ce ?

— Te-ai murdărit cu dovleac. Colo, pe obraz. În stînga.

— Estet, nu glumă ! făcu Petar şi-şi şterse cu dosul palmei cojiţa de dovleac, arsă, neagră, care îi rămăsese lipită deasupra buzei.

— Tu, Mića, chiar nu vrei să guşti ? Nu te atrage ?

— Vezi cum mă execută pînă şi pe chestii de estetică ! zîmbi Petar.

— Aş ! făcu Mića. Mă deranjează cînd e pielea insensibilă. E ca şi cînd ţi-ar umbla o insectă pe faţă.

— Ascultă, Petar, estetica e ştiinţa despre femeile frumoase ? întrebă George. Şi-şi răsfrînse buzele.

— E o ştiinţă burgheză, despre ce este frumos pentru burghezi. De unde ştii asta ?

George era vesel că-l păcălise pe Petar. Tăcea, zîmbind mereu, cu buzele răsfrînte. Apoi oftă, deveni serios, dar peste o clipă zîmbi iar. Zîmbetul îi dezgoli întreaga faţă, de parcă s-ar fi ridicat o cortină şi s-ar fi deschis un spaţiu nou. Apoi George păru indispus. Melancolic.

— Să revenim la problemele noastre, vorbi Petar întrerupînd pauza ca să înceapă discuţiile de lucru. Ce zice bătrînul ? Are pe cineva prin apropiere ca să doarmă la el, sau îl aduci aici, pe scîndurile acestea de lemn moale ?

Mića îşi scoase uşor pieptul înainte. De fapt, îşi dădu un pic capul pe spate şi, uitîndu-şi trei degete de la mîna stîngă deasupra buzelor umflate, spuse încet :

— Azi dimineaţă n-am vorbit despre asta.

— De ce ?

Petar se ghemui şi mai mult în cercul închis al trupului său, în sine.

— N-are nevoie ! răspunse Mića, acum prezent și atît de tăios de parcă ar fi frecat chibritul de cutie și-ar fi apropiat băţul aprins de dinamita care peste cîteva clipe avea să arunce în aer toate podurile în urma sa. Și explică :

— Nu mai vrea să plece. Și, în general... nu mai vrea.

— Alta acum ! făcu George. Cum nu mai vrea ?

Petar se amestecă și el, cu vioiciune :

— Stai ! Stai ! Doar ne-am înţeles să doarmă aici ! Mîine plecăm, la cinci. Nu-i așa ?

— Chiar așa ! făcu George și buzele i se răsfrînseră a zîmbet. Dar nu zîmbi. Era indispus, de data aceasta însă într-un fel neînduplecat, aproape aspru. Ţi-am spus să-i spui că poate dormi aici, dacă n-are vreun culcuș mai bun prin apropiere.

Petar îi aruncă lui Mića o privire, cu ochii lui greoi, cercetători. Lui Mića, în clipa aceea i se păru mai respingător ca oricînd părul unsuros al lui Petar, care cădea în șuviţe grele, fără luciu, pe fruntea lui buboasă și rahitică.

— Ei ? făcu Petar. Ce i-ai spus tu ? Și ce ţi-a răspuns el ?

— Nu mai vrea să plece !

Acum, Mića vorbi firesc, fără nici un efort. Și explică :

— M-a anunţat înainte de-a fi început eu să-i vorbesc despre... plecare.

— Cine nu vrea să plece ? întrebă George care avea, uneori, asemenea mirări întîrziate.

— Veković. Și a mai spus că asta nu înseamnă că și-a schimbat părerile, dar că va fi mult mai folositor prin ce va face aici, încă de astăzi ; că despre activitatea lui se va auzi încă înainte să plecăm noi. Cam asta voia să zică.

Mića se opri să-și completeze raportul cu încă o observaţie, de ordin subiectiv :

— Aveam impresia că e tulburat și că nu știe ce vorbește.

Apoi continuă, străduindu-se să-și amintească măcar unul din cuvintele lui Veković. Cel puţin așa i se păru

lui George, care, privindu-l atent pe Mića, se gîndea printre altele : Cît e de tînăr ! Cît e de tînăr !

— A spus că-i pare rău că n-o să apuce să respire aerul teritoriului liber. Părea obosit și arăta ridicol.

Mića făcu o pauză.

— Cît e de tînăr ! se gîndea George. Dar o fi tot atît de curat la suflet pe cît e de tînăr ?

— De ce ți s-a părut Veković așa ? se întrebă Petar cu milă și se uită cu coada ochiului la George care zîmbea distrat, pierdut, cu un zîmbet pentru care nu mai era loc, cu un zîmbet pe care uitase să-l vîre în husă. George se întreba : Cum vine asta ? Adică de ce o fi refuzat Veković, așa, din senin, plecarea pe care și-a dorit-o atîta ?

Mića încheie :

— Cred că toate astea nu sînt decît exhibiționism de bătrîn. Eu nu le-aș da nici-o importanță.

Exhibiționism, se gîndea George, asta înseamnă...

— Stai, spuse Petar. O clipă ! Eu, tovarășe George, i-aș pune o întrebare.

Petar își strînse și mai tare genunchii, ca un melc într-o cochilie din care se vedea fruntea rahitică, cu șuvițe de păr unsuros, fără luciu.

— De ce să-mi pui o întrebare ? se înfurie Mića, pe neașteptate. Sînt la interogator ?

Petar rămase un timp nemișcat, apoi spuse cu seriozitate, fără umor :

— Nu ești la interogator. Dar aș vrea să știu, dă-mi voie, asta trebuie să ne intereseze pe toți trei, aș vrea să știu care crezi tu că e cauza, cum să spun ? ce anume l-a făcut pe Veković ca, de ieri pînă astăzi, așa, peste noapte, pur și simplu peste noapte, să-și schimbe poziția și încă total ? Ieri spuneai că vrea foarte mult să treacă dincolo, dar că tu socotești... și așa mai departe. Nu-i așa, tovarășe George ? Ciudat.

Mîinile lui Mića stăteau liniștite pe masă. Neclintite, ele păreau că se odihnesc, ca și întregul lui trup. Apoi Mića spuse încet și deslușit.

— Cred că frica ! Oamenii cu imaginație bogată îndură frica mai greu decît ceilalți.

— Singur a cerut să fie trecut dincolo !

— Singur a cerut să fie trecut... repetă Petar cuvintele lui George. Și continuă : Asta înseamnă că înainte de-a cere să fie trecut, a pus cruce la toate. Tu confunzi imaginația cu amintirile. Vekovič și-a amintit de grozăviile războiului și înainte de a cere să-l trecem. Și, totuși, a cerut. Nu-i era frică.

— Poate, spuse Mića, ridicîndu-se în picioare. Dar în clipa hotărîtoare și-a dat seama că i se păruse doar că vrea să treacă dincolo.

Spunînd aceasta, Mića se întoarse spre George și se ridică brusc, după ce se uită la ceas.

— E timpul. Trebuie să plec.

— Așteaptă, n-am isprăvit.

— Am o întîlnire.

— Lasă asta !..

Petar își desfăcu cercul, se revărsă fluid și se ridică sprinten. Apoi se apropie de ușă, o încuie, scoase cheia, o puse în buzunar, se întoarse încet pe scîndurile gălbui ale patului, își strînse picioarele și le cuprinse cu mîinile și-și sprijini bărbia de genunchi.

George se ridică.

— Ce înseamnă asta, Petar ?

— De la întîlnirea noastră de aseară, și pînă acum, m-am tot gîndit ce-o să facă Mića. Acum știu ce-a făcut.

— Dă cheia ! spuse George, calm.

Petar scoase repede cheia din buzunar, dar nu i-o dădu imediat. Șovăia.

George i-o luă din mînă, o puse pe masă, și-i spuse lui Mića :

— Cînd crezi că e vremea să te duci la întîlnire, du-te.

Mića se întoarse cu tot corpul spre Petar și spuse privind pe de lături :

— Vreau să-l întreb pe Petar : ce-a însemnat toată povestea asta cu cheia ?

— Știi tu, mai bine ! îi răspunse Petar, încruntat.

— Explică ! spuse George, mereu calm.

— Te cunosc eu, Mića. Ieri ai plecat de aici fără să fii convins că poziția noastră este justă, deși ar fi fost de datoria ta ca, pe baza centralismului democratic, să

o adopți, fiindcă tovarășul secretar și cu mine reprezentam majoritatea.

Mića se uită din nou la ceas. Adineauri nu văzuse cît arăta.

— Tu, Petar, înainte de ședință ai fost de acord cu mine că Veković nu trebuie dus în teritoriul liber.

— Sută la sută ? întrebă Petar. Sau am mai spus că trebuie să vedem și ce o să spună tovarășul secretar ?

— Ai spus și asta. Dar, practic, George nu mai îndeplinește funcția de secretar, din momentul în care am pierdut legătura cu forul superior. Adică de alaltăieri. De fapt, de la ultima ședință ținută la Sima, acum șase zile. Cînd am fost și eu acolo.

— Să-ți fie rușine ! spuse Petar, jignit pentru George.

— Practic ? întrebă George liniștit. Ce înseamnă asta, practic ?

— Asta înseamnă, spuse Mića trecîndu-și domol trei degete de la mîna stîngă peste muchea maxilarului inferior, din vîrful bărbiei pînă la lobul urechii, și înapoi — asta înseamnă că tu, luînd poziția pe care ai luat-o între timp, îți exprimi doar propria ta părere, care nu e de loc obligatorie pentru mine, dacă eu n-o socotesc justă.

— N-ai dreptate ! izbucni Petar atît de supărat că Mića îndrăznea să-l jignească în față pe George, contestîndu-i autoritatea, încît nu-i mai venea nici măcar să se uite în direcția acestuia din urmă. Ultimele cuvinte ale lui Mića îl supăraseră, peste toate celelalte.

— Din tot ce-ai spus, continuă el, singurul lucru adevărat e doar faptul că n-avem legătura cu forul superior. Asta așa e. Dar în ceea ce privește obligativitatea părerii tovarășului secretar... să mă ierți... De ce l-a pus Comitetul raional pe George secretar al unității noastre și nu pe tine sau pe mine ? Taci ? Am să-ți spun eu de ce a fost pus George secretar, dacă tu te faci că nu știi. A fost pus secretar pentru că forul superior are mai multă încredere în partinitatea lui decît într-a mea sau a ta. E adevărat, tu numești asta logică de jandarm, dar el ne e secretar fiindcă e mai experimentat, mai inteligent, mai conștient, mai obiectiv, mai

puțin personal decît noi și fiindcă prin calitățile astea oferă partidului garanția că o să-i aplice just, oricînd și oriunde, linia.

— Hai, lăsați !... făcu George împăciuitor.

— Ba să mă ierți, continuă Petar cu înflăcărare. Mića nu m-a jignit numai pe mine, ci și pe tine.

— Doar n-o să ne apucăm să ne ciorovăim pentru niște lucruri personale, spuse George cu hotărîre.

— De ce nu, dacă ele ne ajută să înțelegem ce se vîntură aici sub numele de centralism democratic !

— Tu, Mića, mai lasă-te de chestii de astea, zîmbi George prietenos. Du-te acum la întîlnire și pe urmă întoarce-te.

Petar aruncă o privire rapidă spre George și continuă, întorcîndu-se spre Mića :

— Te rog, gîndește-te singur. Unde e logica, aici ? După tine, Veković a cerut să fie scos în teritoriul liber numai ca să facă pe grozavul față de tine, fără să creadă că o să ajungă vreodată s-o și facă. De ce ? Tu răspunzi : fiindcă e laș, și are o imaginație bogată. În cazul ăsta însă, el ar fi trebuit să se sperie acum cîteva zile, cînd am fost toți trei la el ca să-i aducem la cunoștință hotărîrea despre scoaterea lui. Dar el s-a bucurat sincer, nu-i așa, tovarășe George ?

— Pe cît timp o fi plecat Raka ? întrebă pe neașteptate George.

— M-am gîndit și eu la asta. Nu-i nici-o speranță. Raka se întoarce abia peste zece zile. De-asta i-am și cerut lui Mića să ne explice ce l-o fi făcut pe Veković să se poarte așa cum s-a purtat. Fiindcă noi știm acum cît ține Mića la centralismul democratic căruia îi opune aici teoria anarhistă despre „suprema legalitate revoluționară", teorie pe care ne-a expus-o ieri pentru prima oară și cu care poate fi justificată orice porcărie și orice indisciplină. Și dacă la modul ăsta al lui Mića de a înțelege ideologia partidului mai adăugăm și obiceiul lui, cunoscut nouă mai de mult, de a se întreba într-una : „Ce ar fi făcut Lenin în locul meu ?", am motive să bănuiesc că Veković a refuzat să plece nu fiindcă s-ar teme, ci din cauza unei stări afective, după cum a recunoscut și Mića, deci fiindcă a fost provocat. Prin

ce anume ? Asta întreb. Ar fi cazul ca Mića singur să recunoască.

— N-am ce să recunosc ! şuieră Mića strîngînd buzele. Ochii lui păreau două tăieturi întunecate din care ţîşneau nişte lumini reci, viorii. Şi porni spre Petar. George trecu între ei, cu braţele întinse. Petar se ridică şi el.

— Staţi cuminţi !

— Nu permit ! şopti Mića, încordat ca un frîu. Mai ales că te ştiu, Petar, şi încă bine de tot, cine eşti şi ce eşti.

— Ce ? întrebă Petar printre dinţi şi păli. Ce sînt ?

— Un nenorocit. Asta eşti. Un nenorocit ! repetă Mića, mult mai calm. Adică un laş ciudat. Nu faţă de duşmani. Te-am văzut la acţiune. Atunci eşti bun : pasionat, descurcăreţ, rapid, răbdător, chiar isteţ. Nu mă întrerupe. Atunci eşti bun. Mai mult, sînt convins că te-ai comporta bine faţă de duşmanii de clasă dacă le-ai cădea în gheare. Sînt convins. Şi, cu toate astea, eşti un laş.

Petar încercă acum să zîmbească uitîndu-se la Mića peste umărul lui George. Mića era aproape cu un cap mai înalt decît el. Dar cînd era agitat, Petar nu reuşea nici să zîmbească batjocoritor, nici să lege o frază. Iar acum era agitat. O sudoare rece îl năpădise. Tremura tot. Presimţea ce avea să urmeze, dar nu se putu stăpîni să nu-i spună lui Mića, ironic şi repezit.

— Mulţumesc pentru compliment. Nu ştiu dacă se poate să ţi-l înapoiez...

— Încearcă.

— Linişte, copii ! se amestecă din nou George.

— Nu-i permit ăstuia să te jignească aici !

— Stai cuminte, Petar !

— Nici pe tine şi nici partidul ! Nu-i permit să vă jignească.

Lui Petar i se tăiase respiraţia. Se opri. Mića folosi pauza aceasta.

— Totuşi, eşti un nenorocit, spuse el aplecîndu-se peste umărul lui George, spre Petar. Mă uit la tine mai de mult şi văd cum, la fiecare şedinţă, mori de frică să

nu-ţi aminteascâ cineva de originea ta ; te temi, deşi nimănui nici nu-i dă măcar prin minte să-ţi facă asta. Omul devine însă laş fie din prostie, fie din neputinţa de a-şi alunga frica. Tu, tocmai fiindcă te temi, te ţii cu atîta zel pe linie şi-ţi pui de acord părerea cu cea pe care o socoteşti oficială, indiferent dacă în sinea ta eşti sau nu de acord cu ea. Într-un anumit sens, aş zice că eşti sincer de acord. Ba chiar sincer totdeauna. Dar şi sinceritatea are mai multe straturi. Aşa dar, tu eşti sincer de acord, numai pînă la un punct. Omul e liber să facă din el ce poftește, chiar şi o maşină pentru punerea veşnică în acord cu secretarul. Mie nu mi-e suspect faptul că eşti întotdeauna de acord. Te-ai autoconvins că acordul sincer cu secretarul înseamnă partinitate. Îndoielnică mi se pare sinceritatea sincerităţii tale. Ea e o minciună banală. Fiindcă tu nu eşti prost. Te minţi pe tine însuţi. Şi, într-un fel şi într-o anumită măsură eşti, totuşi, conştient de asta. Nu se poate să nu fii oarecum conştient. Şi eşti. Dar cel mai îngrozitor e că asta te lasă rece. Dacă n-ai fi mincinos din laşitate, nu te-ar lăsa. Dacă nu te-ar orbi frica, ai vedea lipsa de valoare a sincerităţii şi a convingerii tale. Cel mai îngrozitor e că, în sinea ta, ai acceptat să te temi veşnic de partid. Toate celelalte urmează de la sine : minciuna, sinceritatea nesinceră, dorinţa de a fi mereu pe linie, permanenta subliniere a unei partinităţi care numai partinitate nu e. Partinitatea e altceva.

— Destul ! spuse George. La urma urmei, ai întîlnire. Întoarce-te după ce termini. O să vorbim atunci despre toate, de-a fir a păr. Tot n-avea altceva de făcut toată ziua. Azi e o adevărată duminică. Ne certăm şi nu facem nimic. Oamenii se ceartă cel mai des cînd n-au de lucru.

— Eu urăsc minciuna ! izbucni Mica din senin, absolut neprovocat. Urăsc minciuna, mai mult decît orice pe lume : mai mult decît orice. Şi, a te minţi pe tine însuţi, e tot o minciună. Un adevărat luptător cred că n-are voie să mintă niciodată. Niciodată. Dar cînd cineva se minte mai întîi pe el însuşi, înseamnă că se ruşinează de adevăr. Iar adevărul e totdeauna atît de frumos, încît unui luptător nu-i e îngăduit să se ruşi-

neze de el. Şi e atît de puternic, încît luptătorul n-ar trebui să-l ascundă niciodată. Iar dacă e silit să-l ascundă, asta se întîmplă numai fiindcă timpul nu-i dă răgaz. Timpul şi duşmanul. Timpul e un duşman ! se înecă el.

— Da. Şi timpul şi duşmanul ! continuă Mića, mai liniştit. Asta e însă altă socoteală. Nenorocirea e că am rămas fără legătură. Dacă am avea legătura, tovarăşii mai de sus decît noi ar şti să vadă mai bine decît George unde sînt interesele adevărate ale partidului. Aşa... George nu se pricepe. Nu e vina lui că nu vede şi nu sesizează anumite lucruri. El e un om fără cultură şi, în ciuda închisorii şi a altor lucruri, e un om înapoiat, primitiv. Dar Petar ar putea să înţeleagă miezul problemei, să priceapă esenţa şi să împiedice prejudiciul pe care ieşirea lui Vekovič l-ar aduce mişcării. Şi cînd colo, nimic ! El e de acord cu secretarul.

— Asta nu e chiar aşa de rău ! spuse George moale. Şi adăugă : Linişteşte-te, Mića ! Noi, primitivii, ştim, de pildă, că omul nu e bine să spună tot ce gîndeşte, şi cu glas atît de tare, chiar cînd e calm, darmite cînd nu e ! Iartă-mă, îşi spun asta pe linia primitivismului meu. Aşa, în treacăt.

— M-am şi liniştit. Da, e rău, dar vreau să spun totul. Vreau ! Mića se aplecă din nou spre Petar. George nu înţelege miezul problemei, lui trebuie să i se ierte. Dar tu înţelegi. Pe tine nu te iert. Tu pui în cumpănă liniştea personală şi binele cauzei. De aceea, pentru mine nici nu eşti luptător. Tu nu te simţi în partid mai bine decît acasă ; la şedinţe nu-ţi este mai plăcut şi mai uşor decît oriunde. Te temi la şedinţe, te temi să nu-ţi reproşeze cineva originea ta. Şi acum, teama asta a ta trebuie să hotărască dacă vom greşi sau nu ? Iată de ce nu sînt de acord. N-aveţi decît să formaţi amîndoi majoritatea împotriva mea, dar nu veţi reuşi să mă faceţi să împlînt conştient cuţitul în spatele partidului.

Petar, neobişnuit de palid, se holba la Mića ; George, chiar şi fără să-l privească, putea fi sigur că abia îl vedea şi îl auzea, deşi Mića, furios cum era, vorbea tot mai desluşit. Adevărat, vorbea încet, ca la întrunirile

ilegale, dar mult mai tăios, supărat, cu o mînie de neînțeles.

— Nu e frumos ce mi-ai făcut mie și nouă aici. Și, în genere, nu e frumos ce ai făcut luptei. Nu se cade să fii poltron față de tovarăși, indiferent dacă sînt secretari ai unei unități oarecare, secretari raionali sau chiar ai Comitetului Central. Din momentul în care ai fost primit în mișcare, ești un revoluționar egal în drepturi cu toți ceilalți luptători. Nimeni n-are dreptul să-ți reproșeze că taică-tău e negustor. Și nu e frumos din partea mea să-ți amintesc lucrul acesta, vorbind despre o slăbiciune a ta. Dar eu nici nu mă gîndesc să fac vreo legătură între el și vreuna din trăsăturile tale negative. Eu încerc să-ți explic slăbiciunea caracterului, direct, prin caracterul și nu prin originea ta. Tu însă, te înșeli. Greșești, chipurile din necesitate, deși îți e clar că n-ai dreptul să bănuiești că vreun tovarăș o să-ți reproșeze originea din momentul în care ai devenit luptător. Îți asumi dreptul să-i imaginezi pe tovarăși cum nu sînt : mărunți, răi, pentru ca să te vezi pe tine mai fin și mai bun decît ești. De asta și ești totdeauna de acord cu secretarul. Asta se cheamă frică, nu partinitate. Habar n-ai ce e partidul. Partidul înseamnă libertate și nu tiranie, nu silnicie, nu teroare. Libertate. Tocmai de aceea nu e bine să te gîndești că poți să-l înșeli. Pe tine, poți să te înșeli. Poți și... pe alții să-i înșeli.

Mića nu se uită la George, dar George înțelese clar că la el se referea.

— Partidul nu-l poți înșela ; nici înșela...

Și încheie, cu un surprinzător accent de furie :

— ...nici minți. Dar de ce minți ? Te temi să nu-ți spună cineva că gîndești ca un mic burghez ? Ești ascuțit la minte și știi că tocmai frica asta biologică, neprincipialitatea asta, constituie adevărata mentalitate mic-burgheză. Totuși, te declari de acord cu George, care pentru tine înseamnă partidul, deși știi că, practic, el nu e așa, și că își exprimă numai propria lui părere. Te declari de acord cu el fiindcă ești vanitos, vanitos. Asta e. Vanitos ! Închipuit.

— Te repeți ! spuse Petar vorbind greu, în timp ce Mića, luînd cheia de pe masă și continuînd să vorbească,

plin de o ură care răzbătea parcă acum din el prin toți porii, nu numai prin gură și prin tăietura îngustă a ochilor, se duse la ușă și o descuie. Mića se întoarse iar spre Petar.

— Dar nu-i nimic. Ești destul de calculat ca să înțelegi din capul locului ceea ce pentru George poate că pare încă imposibil.

Și din nou șuieră, pe neașteptate :

— Eu n-o să-ți iert asta. Poate că n-o să ți-o iert niciodată.

Mića se opri, întoarse mîna, se uită speriat la ceas, ridică cu disperare mîna cu ceasul, se întoarse repede și spunînd „Noroc, George", ieși repede.

George se așeză pe scaunul din bucătărie tras lîngă masă și rămase cîteva timp așa. Nu-i plăcea liniștea asta în care trei perechi de picioruțe de gîndaci, sărmane și păroase, foșneau pe dușumeaua de scînduri acoperită cu pulbere fină de făină. Despre inima lui, să nu mai vorbim ! Și nici despre gîfîitul greu al lui Petar, care avea polipi și respira zgomotos pe gură. George apucă în silă bucata de dovleac rămasă, o rupse în două și îi întinse jumătate lui Petar, cu o mișcare simplă, grea, reținută, care (ridicol !) părea rușinată (ce prostie !) ; dar ce să-i faci, dacă mișcarea lui neglijentă, nechibzuită, era totuși rușinată dintr-un motiv oarecare ? George se gîndi că așa era și nu altfel, și că în consecință, n-ai ce-i face.

— Mănîncă ! spuse el cu glas răgușit, fără culoare. Pînă la urmă, a ieșit că sînt prost.

George se uită la Petar pe sub sprîncene, oftă și începu să vorbească blînd, cu o voce mîngîietoare, adormitoare, liniștitoare, voit mai primitivă, dar, cu toate astea, infatuată :

— Acum, dacă stăm să judecăm drept, e adevărat : nu sînt nici eu mare învățat. La închisoare, tovarășii cu carte m-au săpunit o dată în fața colectivului fiindcă am vrut să fug de la catedrală, la bucătărie ; și m-au săpunit așa de tare încît și acum, cînd îmi aduc aminte simt miros de hrean pe la nas, și mi se roșește fruntea. Fiindcă la închisoare noi organizaserăm o adevărată universitate. Și ridicarea nivelului era pentru fiecare un lucru important. Catedrale de-astea (așa numeam noi în glumă cate-

drele) aveam cîte una pentru fiecare problemă. De pildă — problema sindicală, problema țărănească, problema agrară, în douăsprezece lecții, problema agrară în șase, problema femeii în patru. Tactica și strategia, la fel : șase lecții, cu consultații și cu dezbateri în cadrul cercurilor. Dar toate astea, ca și problema imperialismului, a statului, a revoluției și a socialfascismului, nu însemnau cine știe ce greutate. Aveam acolo niște tovarăși, profesori nu glumă ! Nu știu dacă în tot Comintemul se găsesc minți ca a răposatului tovarăș Prica sau a tovarășului Kerșovani. Dar „Capitalul" are trei volume cît toate zilele. Prelucrezi un an întreg un volum, și nu poți să citești măcar o jumătate de pagină fără să-l iei de zece ori pe Scheringer, care scoate frumușel toate cuvintele străine și ți le explică ; și nici așa nu înțelegi totdeauna ce n-ai priceput înainte de a-ți lămuri fiecare cuvînt. Dar ce spuneam ? Aha ! O dată, era vara, se apropia examenul la unul din volume ; eram strînși cu ușa și la celelalte materii ideologice, de nu mai puteai să răsufli. Tovarășii slăbeau de parcă s-ar fi aflat în greva foamei. Ce să fac ? Cum să mă descurc ? Jumătate din primul volum îmi mai intrase care cumva în cap, dar cealaltă jumătate, să nu mai vorbim ! Nu vroia și pace ! Și-atunci mi-a dat în gînd să emigrez printre bucătari, tovarăși buni de-ai noștri, puși cu schimbul ; fiecare se ocupa cu fizica o lună, gătind pentru cei care învățau. Așa se stabilise în mod just, fiindcă să gătești pentru trei sute de inși nu e filozofie, ci muncă. Și erau destui care nu se prea înghesuiau la treaba asta. Așa dar, mă duc la tovarășii bucătari : „Voluntar, tovarăși, am venit să înlocuiesc pe vreunul care s-a săturat de gătit mîncare. Eu sînt om al muncii ; mie, osteneala fizică, trupească, nu-mi cade greu". „Dar ideologia — te ucide ?" zîmbiră tovarășii bucătari —și hop cu cazul meu în fața colectivului. Nu s-au lăsat pînă nu m-au făcut cu ou și cu oțet, că sînt dușman de clasă și satelit. „Dezertor, fuge de la ridicarea nivelului cultural, care e o datorie sfîntă față de partid, părintele nostru, ca să-l putem servi mai bine cînd ne vom afla iar în așazisa libertate !". M-au ocărît rău de tot. Mai întîi bucătarii, apoi ceilalți. Care cum lua cuvîntul, mă ocăra cum

se pricepea mai bine, cu ce vrei şi ce nu vrei. M-au făcut şi chiabur şi agent al burghezului Morgan şi lichidator. M-aş arunca de o sută de ori mai bucuros în fălcile unui leu decît să mai ajung în faţa colectivului tovărăşesc pentru o cercetare critică. Am căzut şi la examene. M-au scris pe tabla neagră, m-au supus la presiuni morale. O grozăvie ! Dar să ştii că unele probleme culturale mă şi interesau, sută la sută. De pildă, astronomia : or fi existînd oameni în stele, şi cum stau ei cu activitatea antimilitaristă ? Sau geografia : Babelmandep, Popokatepetl şi alte ciudăţenii. Ce fel de oameni or fi pe-acolo ? Oare ei luptă ? Numai că tovarăşul Centralko mi-a spus : „În ştiinţă şi în lupta de clasă nu există spontaneitate, trebuie să pui umărul zdravăn". Şi bine au făcut că nu m-au lăsat să chiulesc ; acum ştiu ce înseamnă plusvaloarea. Acumularea capitalului n-o ştiu aşa de limpede, dar pe vremuri o ştiam şi pe ea. Ca şi problema rentei funciare. De ce nu mănînci ? îl întrebă el de-odată pe Petar. Nu te-a amuzat povestea mea ? Ei, dragă tovarăşe, sîntem oameni vii, trebuie să răbdăm totul cu sînge rece. Chiar şi propria noastră prostie. Şi propriul nostru suflet.

Petar nu luă bucata de dovleac. Se uită doar, la ea.

— Mănîncă, mănîncă ! îl îndemnă George.

Petar luă dovleacul, îl vîrî în gură şi începu să rumege fără zgomot şi fără să-şi agite jovial mîinile. Dar, de cum începu să mănînce, simţi, fără să se gîndească la asta, gustul proaspăt, dulce, al dovleacului răcit, înfrăgezit parcă. Apoi simţi plăcere. Şi o dată cu plăcerea îl părăsi disperarea surdă care îl înlemnise şi-l înţepenise pînă atunci.

— N-a spus dacă o să se întoarcă ! făcu el după ce înghiţi o bucată serioasă. Oare s-o întoarce ?

— Uf ! se încruntă George şi încetă să desfacă coaja arsă, de pe bucata lui de dovleac. Apoi se ridică şi porni spre uşă. Dar Petar i-o luă înainte, apucă clanţa şi îl privi recunoscător, cu albul ochilor care, în ciuda geamului acoperit, părea roz, umflat din cauza nenumăratelor vinişoare de sînge, subţiri, ieşite în relief.

— Ei n-au fotografia mea ! spuse Petar. N-au avut-o niciodată.

George zîmbi. Aşa i se păru lui Petar după aceea, pe cînd alerga de-a lungul străzii pustii, plină de-o lumină neplăcută, şi nu voia decît să-l ajungă pe Mića şi să-i spună pe un ton serios, oficial, impersonal : „Tovarăşul George mă trimite să te întreb cam cînd o să termini întîlnirea". Nimic altceva. Atît, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic. O să aştepte răspunsul şi o să pornească înapoi în fugă. Iar cuvintele „tovarăşul George mă trimite" o să le accentueze în mod deosebit, dar la fel de impersonal, de liniştit şi de devotat. George zîmbea cînd am ieşit, se gîndi Petar năpădit de recunoştinţă, pe cînd alerga. El mă înţelege ! Nu-şi bate joc de mine şi nu mă compătimeşte. Pricepe, înţelege. E un adevărat proletar.

După vreo zece minute se întoarse şi se aşeză tăcut pe patul de scînduri. Gîfîind încă, începu să-şi strîngă picioarele sub el.

— L-aş fi ajuns, dacă aş fi ştiut încotro a fugit !

— Păi s-a dus la întîlnire cu grupul lui.

— Da, dar unde se întîlnesc ? Asta nu ştim.

— Adevărat, nu ştim.

Petar înălţă capul şi-l privi atent şi fericit pe George.

— Am alergat la vale. Nu l-am găsit. Înseamnă că a luat-o la dreapta, spre Hadži-Popovac. Altfel, l-aş fi ajuns din urmă.

— Hadži-Popovac ! sări George. Păi acolo se şi întîlnesc. Ştiu. O dată Mića a primit o sarcină pentru grupul său, nu-mi mai aduc aminte exact despre ce era vorba, dar ştiu că trebuia să facă ceva în Hadži-Popovac. Mića a refuzat. N-a spus pentru ce. A spus doar : „Daţi-mi să fac acelaşi lucru, în altă parte ! În Hadži-Popovac nu acţionez !"

— Atunci cu siguranţă că se întîlnesc în Hadži-Popovac ! spuse Petar ridicîndu-se de pe scînduri. Poate că acolo şi locuiesc oamenii din grupul lui.

— Cu siguranţă !

— Să încerc ?

— Acum nu mai poţi să-l ajungi. George se aşeză pe scaunul de bucătărie şi continuă să-şi desprindă coaja de pe bucata arsă de dovleac. Petar se uita cît de neîndemînatec făceau mîinile lui grele, de muncitor, treaba asta pentru care ar fi trebuit nişte degete de femeie. Îi era

recunoscător. Dar liniştea devenea iar tot mai neplăcută. De aceea Petar spuse îngîndurat, inexpresiv.

— Mića e prudent. N-a vrut, fiindcă e cunoscut în Hadži-Popovac. N-a făcut rău.

— Aha ! aprobă George terminînd de curăţit coaja de pe bucata de dovleac, pe care o puse apoi încet pe hîrtia albastră, decolorată şi pătată care acoperea masa. Petar coborî fruntea. Din nou se aşternu liniştea aceea surdă, cumplită, domoală.

După un timp, Petar spuse abia desluşit :

— Totuşi, nu e bine să refuzi o sarcină. Asta e problema, şi nu sinceritatea care nu merge pînă la capăt.

George înălţă capul, dar nu spuse nimic. Aruncă doar o privire scurtă spre Petar, care se chinuia frămîntat de durere şi de revoltă, nesigur pe sine. În cele din urmă, Petar spuse :

— Nu e exact ce-şi închipuie el. E altceva. Eu... nu mă mint pe mine.

— Tot te mai doare ? îl întrebă George fără să ridice capul.

— Da ! spuse Petar în şoaptă, după un timp.

— Adevărul trebuie privit în faţă.

George strînse de pe masă, pieliţă cu pieliţă, coaja arsă a dovleacului, subţire şi întinsă, dar formată din straturi ca nişte foiţe de mica.

— Îl privesc în faţă tovarăşe George ! Tocmai de asta... şi spun că n-am minţit pe nimeni, şi nici pe mine. E adevărat doar că eu... eu mă simt satisfăcut cînd execut vreo directivă. Atunci sînt sigur că procedez just. Dar el n-a pomenit lucrul cel mai important. Satisfacţia.

— Nu ! repetă George. Petar se învioră.

— N-a spus... nici pentru ce eu... mă simt numai atunci satisfăcut. Asta poate se întîmplă fiindcă nu sînt sigur pe mine. Nu ştiu. Oricum, sînt mai sigur cînd execut ordinele unor tovarăşi mai în vîrstă, mai experimentaţi, decît atunci cînd trebuie să hotărăsc singur. E rău lucrul ăsta ?

— Poate că n-o fi totdeauna ! răspunde George după o clipă de gîndire. Dar trebuie să ai şi iniţiativă.

— Sînt de acord. Dar simt aşa fiindcă presupun că tovarăşii mai în vîrstă ştiu mai mult decît mine, că ştiu

tot ce trebuie ştiut. Cînd am venit prima oară în celulă, mă simţeam stingherit. E adevărat, aşa mă simţeam. Mă simţeam stingherit, dar nu de teamă că o să-mi arunce în faţă cineva originea... originea străină. Îmi era ruşine numai pentru că eu nu ştiam încă nimic şi nu făcusem încă nimic din tot ce făcuseră şi ştiau tovarăşii. Nu mă temeam de ei, îi admiram. Poate prea mult. Îmi spuneam : Cu ce drept vreau să stau lîngă eroii aceştia, eu, care sînt un neştiutor, un nimeni, un nimic, şi... Pe atunci mai credeam că fiecare membru de partid îi ştie pe dinafară, de la un capăt la altul, pe Marx şi pe Lenin. Îţi dau cuvîntul meu ! De asta mă simţeam stingherit.

Petar îşi înălţă capul, dar nu-l privi pe George. Apoi şi-l coborî repede şi continuă mai încet, mai înăbuşit, chinuindu-se din ce în ce mai mult.

— Tu nu ştii... cît sînt eu de recunoscător partidului şi tuturor. Nimeni nu poate să ştie. E o fericire că mă aflu aici, că am voie să lupt... fiindcă acasă...

George tăcea.

— Acasă... mi-e ruşine... mama se duce mereu la biserică... e habotnică... şi asta fiindcă... fiindcă... tata are... cum să-ţi spun, o a doua femeie şi o a treia... înţelegi ? Mă întreb, dacă cineva nu poate să fie credincios nevestei, de ce se mai însoară ? Asta pentru o mamă e foarte dureros, iar pe copii îi aruncă în braţele disperării. O dată, am ieşit cu mama la plimbare. Abia începusem să merg la şcoală. Ne-am urcat pe un vapor. La Zemun, prăjiturile şi îngheţata cu frişcă erau mai bune, aşa zicea mama. Tata era plecat de acasă de vreo lună de zile. Şi atunci, la cofetărie, abia apucaserăm să gustăm îngheţata cînd... intră tata cu o femeie. Era vesel, rîdea. Acasă îl vedeai totdeauna întunecat, aspru. Ţipa la toţi... Şi femeia era o frumuseţe, de-o sută de ori mai frumoasă decît mama... Nu ştii cît doare asta ! Dacă n-ar fi fost aşa de frumoasă, poate că aş fi şi uitat, dar aşa... am simţit frumuseţea ei ca pe o nedreptate faţă de mama.. Stai să-ţi spun... Şi-atunci... înţelegi... s-au mai întîmplat şi altele pe care le-am înţeles mai tîrziu, iar tatii n-am putut să-i mai iert nimic... Mama s-a prefăcut că nu-l vede atunci, în cofetărie... El,

ce-i drept, a ieşit imediat... dar... în noaptea aceea... mama... şi după aceea... nimic. Cînd s-a întors tata din călătorie, peste vreo săptămînă, mama l-a întîmpinat ca de obicei... supusă, bucuroasă. Minţea. Biserica însemna pentru ea dorinţa de dreptate, o alinare, şi nu ceva metafizic... Eu, nu l-am crezut niciodată pe tata. N-am putut. Pîinea de-acasă îmi devenise amară. Sufeream că mama răbda, că nu se revolta, că era ca o străină în casa ei. Tata făcea comerţ, călătorea, înşela, se îmbogăţea. Asta mi-a fost viaţa, înainte de intrarea în partid. O senzaţie de ruşine, parcă mi se întipărise pe frunte. O senzaţie neplăcută. O permanentă senzaţie neplăcută. Ca ocupaţia acum. E greu, nu pot s-o rabd, deşi ştiu că este vremelnică. Mai de grabă ai vrea să mori decît s-o suporţi. Nu poţi să fii răbdător, să te împaci cu ea. Nu poţi.

— Da ! spuse George încet. E neplăcut, băiete. Şi cine ar fi crezut..

— Ce ? murmură Petar.

— Păi asta... o asemenea viaţă. Niciodată n-aş fi spus că toate astea sînt aşa... cum să spun ?... aşa de timpit aranjate Vezi, la mine totul a fost simplu. Nu m-au împins în partid nici tata, nici mama. Dar cînd aveam doisprezece ani şi opt luni... a trebuit să pornesc în lume cu burta după pîine şi cu sufletul după dinari, cum se zice. Războiul m-a găsit în minele germane, primul război. Pe urmă recrutarea, apoi frontul... Ai auzit de Dolomiţi. Acolo am fost. Dar m-am săturat de tranşee. Eram sătul de ele, încă de pe cînd lucram în mină. Şi m-am cerut la aviaţie. Iar după aceea s-a zis cu Austria şi pe mine m-a preluat regatul. Şi eu, nici douăzeci de ani nu împlinisem. Şi aşa, după cîţiva ani, am devenit membru de partid. Oarecum firesc. Singurul lucru, frăţioare, care m-a adus în partid, a fost, îţi spun drept, dorinţa ca clasa muncitoare să facă puţină ordine în lume. Da, frate. Pentru munca ta, să primeşti o leafă omenească, şi să nu mai auzi : astăzi e de lucru ; mîine puţin îmi pasă ce-o să faci şi cum o s-o scoţi la capăt. De asta, pentru mine partidul şi toate celelalte au fost de la început ceva foarte simplu. Acum, însă, acum, vezi, nu mi se mai pare de loc simplu. Dar e ceva tare bun şi atît de complicat şi de inteligent, încît uneori îmi

spun : „Ei, George, George, n-o să devii niciodată un adevărat comunist". Şi după aia, mă gîndesc : „Chiar dacă n-o să devin eu un comunist adevărat, pot şi aşa cum sînt să mă bat cu duşmanul de clasă şi să-i fac pagube, ba încă destule. Şi-atunci, de ce să mă frămînt ? Arde-l, şi nu-ţi fă griji". Cîteodată însă mă gîndesc că, totuşi, e păcat să fii prost. Şi-atunci învăţ, îmi ridic nivelul, deşi ştiu că n-o să mi-l ridic niciodată atîta cît e nevoie ca să înţelegi totul. Şi cu cît devin mai vechi în partid, cu atît văd asta mai limpede. Şi totuşi, uite că nu mă deranjează. Mă bat cu duşmanul după puterile mele. Doar de-asta şi avem puteri : ca să dai în el ! Cîteodată, îmi place cîte o lovitură pe care o dau. Pe de altă parte, dacă privesc lucrurile autocritic, ştiu că s-ar putea şi mai bine. Atunci, cum îţi spun, mă străduiesc. Pun mîna pe carte, citesc, dar cînd mă plictisesc îmi spun : Nu le vii tu de hac burjuilor şi celorlalţi sateliţi cu cărţile, ci cu pumnul şi cu inima. În privinţa asta, crede-mă, sînt în stare de funcţiune pentru orice antifascism.

Petar zîmbi uşor.

— De acord. Acum, principalul e să loveşti, să loveşti. Problemele sînt pentru după aceea.

— După aceea ? După aceea vine problema puterii şi celelalte. Viaţa de luptă nu îngăduie să filozofezi prea mult. Asta şi e răul, la Mića. El se apucă să filozofeze, şi pe cînd filozofează, toate traistele se umplu cu sarcini neîndeplinite.

— În legătură cu Veković ?

— Păi cu ce alta ? Numai un tînăr poate să fie atît de încăpăţînat. Ce s-a îndîrjit aşa, de parcă ar fi vorba de distrugerea lumii şi nu de un lucru obişnuit, între un bărbat şi o femeie. Un lucru mărunt.

— Eu, nu l-am mai văzut aşa.

— Nici eu !

— Nezburlit, dar furios...

— Şi de ce oare ? Habar n-am. Mă întreb : pe cine se supără el atîta ? Nu ştiu. Şi, ai observat ? Cînd se aprinde, se miră singur, şi se stăpîneşte. Apoi se aprinde iar.

— Am observat, tovarăşe George. Mai ales cînd a pomenit de minciună.

— Cînd a spus că n-a minţit niciodată partidul.

— Şi atunci ! spuse Petar.

— Atunci mai ales !

Ultimele cuvinte, George nu le rosti. Se opri la timp. Acum începuse să vorbească lejer, impasibil. Încet, încet, îşi revenea şi Petar la normal, pierzîndu-şi înţepenirea aceea molipsitoare. Totul e molipsitor. Petar vorbea acum din ce în ce mai puţin încordat, mai asemănător cu George, nedîndu-şi seama că-l imită, deşi amărăciunea care îl cuprinsese după cele spuse de Mića era şi autentică şi intensă. În orice caz mai intensă decît eforturile lui George de a-l distra. Şi totuşi, tristeţea şi amărăciunea nu se iubesc pe sine ; ele îşi caută un amuzament şi se retrag cu totul, lăsînd să le ia locul orice alt conţinut, fie şi atît de infim încît să încapă pe paiul de care se agaţă înecatul.

Şi la asta se gîndi George. Dar n-o spuse cu glas tare.

— Eu cred că la mijloc e ceva personal. Aşa mi-a făcut impresia. Şi nu înţeleg ce poate să fie.

Petar se întrerupse, se uită la George şi spuse :

— Nu cumva să-ţi închipui că vorbesc aşa fiindcă el mi-a spus ce mi-a spus !...

— În privinţa asta, nu mi-a rămas nici mie dator. M-a făcut prost. Dar sînt de acord cu tine, că aici există ceva care s-a ascuţit la Mića mergînd oarecum pe o linie personală, aflată în el însuşi. Nu-i pun în spinare nimic. Şi nici nu vorbesc aşa fiindcă mă simt jignit şi fiindcă aş vrea să mă răzbun pe el, dar sînt convins că... sînt convins că Mića l-a provocat pe Veković ; i-a spus ceva, şi ceva ăsta trebuie că a fost foarte, cum să zic ? foarte lipsit de obiectivitate şi personal, dacă l-a făcut pe Veković să declare că nu vrea să vină în teritoriul eliberat.

— Aşa cred şi eu. Şi am spus-o. Îţi aduci aminte cum se bucura Veković atunci că o să treacă dincolo ? Spunea că o să scrie cea mai bună poezie a lui, de cum o călca pe pămîntul eliberat.

Petar tăcu, dus pe gînduri.

— Ce ai ? întrebă George.

— Mă gîndesc la ceva... nu e prea conspirativ... dar cu toate astea... Poate că ar trebui să mergem la...

— Veković ? — George se lumină la față. — Așa e ! Trebuie. Merg și eu cu tine ! spuse el ridicîndu-se.

— Tu nu ! Ei îți au fotografia.

— Nu-i nimic. Ei o au pe-a mea și eu o am pe-a lor.

George se lovi ușor peste buzunarul hainei verzi în care ținea revolverul.

— Și pe urmă, frate, la șase aprilie au ars toate fotografiile. Asta e lucru știut. Înainte.

— Eu o să merg în urma ta ! spuse Petar vîrîndu-și mîinile în buzunare. O să merg pe partea cealaltă a străzii, la cinci-zece metri în urma ta.

Exact după regulament !

Cînd ieși în lumina mohorîtă a zilei aceleia înnorate, ca de toamnă, George zîmbi mijindu-și ochii.

19

Mića pleca în oraș, timpul încremenea ca o inimă speriată și Žika Ranović stătea locului așa cum se găsea. Inima parcă înceta să-i mai bată. Lumea, viața, totul, parcă dispăreau. Numai gîndurile continuau să curgă : o curgere amară.

Žika își petrecea cîte o zi întreagă în cămașă de noapte, nemișcat în balansoar și, stînd așa, se gîndea, pînă cînd auzea pașii lui Mića. Era rece, era cald ? Cînd intra Mara, portăreasa, Žika simțea din nou foame, simțea din nou că e viu, și ea îi dădea să mănînce. Din cînd în cînd îi mai era și frig ; Žika observa asta mai ales fiindcă Mara apărea cine știe de unde și-l învelea cu o pătură de cai. Lui, îi era egal. Toate astea n-aveau nici o importanță. Important era să se poată gîndi în voie la fiul care nu-l iubea, care nu-l iubea, care nu-l iubea. De ce nu-l iubea ? Știa el oare ? Să fi auzit atunci Mića cearta lui Dača ? Cîți ani să fi avut băiatul pe atunci ? Patru ani. Știa exact : Patru ani, două luni și trei zile.

Era în luna august cînd se certase cu cel mai bun prieten al lui, cu Dača. De atunci, nu mai schimbaseră o vorbă. Să tot fie cincisprezece ani şi jumătate de cînd nu mai schimbase o vorbă cu el, deşi continua să-l iubească pe Dača, într-un fel mort, cenuşiu. Atunci era în august. Asta înseamnă că Mića avea patru ani, două luni şi cîteva zile. Ce poate să înţeleagă un copil la patru ani două luni şi cîteva zile? Nimic? Totul? Dar, ca şi cînd ar fi presimţit, Žika îi spunea mereu lui Dača: „Mai încet" şi lua de pe masă cartea cu poeziile lui Veković şi o punea înapoi, pe raft. „Mai încet, te rog!" Dar vocea lui Dača i-ar fi trezit şi pe morţi. Parcă n-ar fi fost voce, ci trîmbiţă, cutremur de pămînt, distrugerea lumii. Uscat şi cătrănit, cu ochii înflăcăraţi şi scînteietori, Dača nu izbutea să se potolească. Se ridica, se aşeza, se ridica, iar făcea cîţiva paşi, dădea din mîini, sărea, lovea cu palmele în masă, îşi frîngea degetele şi urla cu vocea aceea uriaşă, înfricoşătoare, capabilă să năruie munţi, cu vocea despre care nu înţelegeai niciodată cum putea să fie a lui Dača şi cum putea să încapă, la dimensiunile ei gigantice, în trupul lui pirpiriu şi sfrijit! „De ce vrei să te nenoroceşti, Žika?" urla Dača. „De ce te înnebuneşti singur?" spunea Dača de fiecare dată. Mereu acelaşi lucru. „De ce nu te însori? Însoară-te. Dacă nu pentru tine, măcar pentru copil". Şi el tocmai din cauza lui Mića nu vroia să se însoare a doua oară, fiindcă Mića semăna cu Desa, cu Desa lui neuitată şi niciodată îndeajuns de jelită, cu Desa lui demnă şi cinstită, frumoasă şi nobilă, bună, bună şi dulce, care murise, în clipa cînd Mića scosese primul ţipăt. Piatra bucuriei zace pe piatra durerii. Şi piatra durerii cade pe piatra bucuriei. Din asemenea pietre arse e construită clădirea arsă a vieţii. Pentru cel născut fără bani, viaţa e un fel de hotel în care slugile îl iau pînă la urmă la bătaie şi-l snopesc în bătăi, un han prin care omul trece fără urmă, lăsînd după sine doar cîteva cearceafuri şi prosoape murdare. Pămîntul, universul, toate sînt un han de mîna a treia, aşezat la drum, mişunînd de tîlhari, un han în care sîntem totdeauna doar nişte bieţi trecători. Nişte călători fără bagaje, fără paşaport, fără mijloace. Şi singurul lucru pe care-l au toţi călătorii, sin-

gurul lucru comun care îi leagă şi îi uniformizează este capacitatea, mai mare sau mai mică, de a crede în ceea ce iubesc, de a crede că în hanul ăsta, în odaia asta de han, pot să-şi clădească în minte, din scrumul viselor, un palat sau un alt ideal sau ce-or mai fi vrînd. Păienjenişul acesta e singurul care nu aduce durerea şi, dacă prin obsesie se menţine temperatura constantă a unui incubator, din oul închipuirii au să iasă nişte pui vii, pe palmierul viselor au să crească nişte curmale adevărate, mai hrănitoare decît cele reale. Atunci omul poate să-şi spună : „Am trăit, în ciuda vieţii. Mi-am trăit viaţa. Nu viaţa care mi-a fost hărăzită de soartă ; mi-am trăit viaţa schiţată de mine, clădită de mine, viaţa pe care am dorit-o şi am realizat-o, nu ca să las urme în odaia de han a vieţii, ci pentru ca viaţa să lase urme în mine, călător ireal prin realitate, fără nici un bagaj."

„Însoară-te ! De ce nu vrei să te însori ?" îi striga atunci, în august Dača. „Nu vezi că te distrugi ? Uită-te în ce hal te neglijezi ! Faci vreodată baie ? Nu ştii că trebuie cîteodată să-ţi mai dai jegul jos ? Uită-te la tine !"

Îi aducea o oglindă. În ea, Žika îşi vedea faţa acoperită de buruiana perilor, de urzicile tristeţii, faţa tristă, brăzdată de boală şi de disperare calmă, sîngeroasă. Şi atunci ?...

„Ştiu o fetişcană, o fată şi jumătate, micuţă, făcută pentru tine, frate. E ca o felie de pepene verde şi rece, care potoleşte setea".

Era noapte dar noapte înăbuşitoare, de august, şi stelele i se păreau lui Žika bolnave, tulburi, vlăguite, depărtate, mult mai mici, inexistente, de parcă le-ar fi luat cu ea apa unui fluviu cosmic, inundînd spaţiile cereşti clocotitoare, fierte. Şi totuşi... În ciuda nopţii pe care o zărea prin fereastra micului său apartament de la etajul patru al clădirii din curte, el îşi avea partea de prospeţime a vieţii, o avea în sinea lui pe Desa, cea veşnic vie. Nu se afla ea oare în odaia de dincolo, în patul copilului ? Nu dormea ea oare acolo ? Nu se trezea ea în fiecare dimineaţă spunînd : tata ? Nu se afla ca totdeauna şi acolo şi aici ?

— Mai încet, Dača ! O trezești.

— Pe cine, mă ? Pe cine trezesc ? urlă Dača și, prins de frenezie, deschise cu zgomot ușa odăii în care dormea Mića.

— Ești nebun ! spuse el rotindu-și ochii prin odaia în care se afla un dulap cu oglindă, o masă și un pat alb, de spital. Unde e ? Unde e, mă ? urlă el dînd buzna în cameră. „Nu deschide !“ spuse Žika.

— Mai încet, te rog ! Mai încet ! O să-l trezești. Nu vezi cît seamănă cu ea ?

Dača era insistent : un obsedat, un om care izbutea în viață. Venea zilnic și, după cîteva cuvinte prietenești, tăbăra pe Žika : „Însoară-te !“ Žika știa că el făcea asta fiindcă îi vroia binele. Și n-ar fi avut nimic împotriva binelui dorit de Dača dacă ar fi putut să înțeleagă binele ăsta în același fel ca Dača. Dar pentru Žika, binele însemna să se gîndească la Desa care creștea în Mića, să se gîndească la Desa, să se gîndească la Mića, să trăiască. Să continuie viața, forțînd-o să nu treacă prin el fără să-și lase acolo urma ghearelor ei, și rujul și sîngele buzelor ei. Dača nu înțelegea asta. Dača nu știa decît să strige. Iar Žika vroia să moară purtînd pe tot trupul cicatricele rănilor făcute de viață.

Erau de altfel două firi diferite. Žika vorbea totdeauna încet. Chiar și cînd era supărat scrîșnea din dinți înăbușit, șuierător, și nu urla și nu se văita cu glas tare de viața lui pustie. Dača, din cauza propriului său urlet, nu izbutea să mai audă pe nimeni în afară de el însuși. Dar și pe el, se auzea oare ? Iată un lucru cel puțin îndoielnic. Vocea lui Dača le acoperea pe toate celelalte și el, asurzit de propria lui voce, știa ceea ce vorbește fiindcă putea să vorbească numai ce știa, ce vroia, ce dorea. Și nu înțelegea de loc oamenii pe care nu izbutea să-i audă. Ce i se părea lui că e bine, socotea ca bine pentru toți, și asta, firește, e o mare greșeală. Fiecare își cunoaște propriul său bine și există atîtea feluri de bine cîți oameni sînt pe lume, adică nenumărate. Răul se și trage de acolo că aproape toți oamenii și omuleții bine intenționați seamănă cu Dača ; ei vor să le impună cu forța celorlalți concepția lor despre bine. Pe Žika, după moartea Desei, nu-l mai interesau oamenii. Îl interesa numai

Mića. Şi presimţea de pe acum că Mića o să fie om într-o bună zi, şi că o să-i pricinuiască o mare durere atunci cînd el o să încerce să-i impună binele lui, care n-o să fie acelaşi pentru amîndoi. Îi explica asta lui Dača, atît cît putea, dar Dača nu izbutea să-l audă şi să-l înţeleagă. Şi-i repeta de zor :

— Ştiu eu una ! Îţi speli ochii cînd te uiţi la ea. Şi e harnică foc şi e curată. Un drac de fată ! Şi-i frumoasă — un vis, cînd îţi spun ! O zînă ! O zînă ! Şi e foarte modestă.

— Nu striga aşa ! Te rog, nu urla.

— Un vis, cînd îţi urlu ! O zînă ! I-am vorbit despre tine. S-a entuziasmat. Vrei să mergem la ea ? Acum, imediat. Ne aşteaptă. Taică-său ţine un bufet, deci are şi zestre bună. O să te aducă iar în rîndul oamenilor, o să te redea vieţii. Iar pentru Mića, o să fie o adevărată mamă.

— Nu striga aşa ! El îşi e singur mamă. E leit ea. Mă doare la fel. Mă doare, ca şi cînd ea ar trăi.

— Mergem ? I-am promis că te aduc. Fată cu zestre. Taică-său ţine un bufet. E la doi paşi de-aici. Bufetul „La Ero".

— Nu vreau.

— De ce mă faci de rîs ? Taică-său îmi e prieten. Altfel nu accepta el să-şi dea unica fiică după un văduv. Fata are zestre, şi e o frumuseţe ! E din Užice. Ştii ce se spune despre fetele din Užice. Hai să mergem. I-am promis că te aduc ! Hai !

— Nu vreau.

— Nu vrei ? Aşa? Nu vrei ? urla Dača frămîntîndu-se, frîngîndu-şi mîinile, sărind prin casă.

— Aşa ! Nu vrei ! Şi, nevenindu-i să creadă că cineva poate să nu vrea ce vrea el, cînd el îi vrea binele, stărui mai departe :

— Dacă te rog, Žika ! Fă-o pentru mine. Sîntem sau nu prieteni ? De ce nu vrei să faci asta pentru mine, cînd te rog frumos ? De ce ? Îţi vorbesc pentru binele tău sau nu ? Sigur că pentru binele tău. Îţi închipui cumva că am vreun interes ? De trei luni îmi beau rachiul de ienupăr la bufetul lor, deşi nu e bun. Beau ra-

chiul lor apos, şi mă chinuiesc, şi rabd şi fac pe dracu-n patru. Iar acum, cînd am reuşit, cînd omul consimte, de dragul meu, să-şi dea fata pe nevăzute, tu — nu vrei. Of, Doamne ! Eşti nebun, Žika. E o partidă grozavă ! De ce nu vrei ?

— Nu vreau ! făcu Žika scurt.

— Aşa de legat te mai ţine Desa ? Mića are acum patru ani şi jumătate. Desa a murit la naştere şi n-a mai rămas, de mult, nimic din ea. Totul e putrezit.

— A rămas totul ! Durerea ! Amintirile. Tu nu înţelegi...

— Ce tot spui ? Tu nu înţelegi. Pămîntul de la Cimitirul Nou e un pămînt special. În doi ani, totul putrezeşte. Pînă şi osciorul ăla de după urechi, despre care se zice că ar fi cel mai rezistent. Totul. Totul. Totul putrezeşte.

— Nimic nu putrezeşte.

— Totul, zău. Totul. Nici osciorul ăla, cel mai tare, osciorul de după urechi, nici el nu rezistă. Asta mi-a spus-o profesorul, îl ştii tu, trăznitul ăla cu care jucam cărţi la „Măceşul alb". El mi-a povestit, ca specialist. E specialist în asemenea chestii. A scris în „Politika" nişte articole contra societăţii „Focul" şi contra celor care sînt de partea crematoriului. Bani aruncaţi în vînt ! spunea el. Pămîntul de la Cimitirul Nou e deosebit de poros şi are nişte acizi şi săruri care rod oasele în aşa fel încît, în doi ani, orice os putrezeşte, pînă şi osul cel mai tare al omului, osciorul de după urechi.

— Nu mă interesează.

— Măi, omule, nu te încăpăţîna ! Nu fi încăpăţînat, Žika ! schimbă Dača metoda, dar nu şi forţa ucigătoare a glasului. Fii om ! Nu vezi ce a mai rămas din tine ? Ai prins păienjeniş la ochi şi la subsuori. Fiindcă nu te mai clinteşti din loc. Viaţă e asta ? Eşti în floarea vîrstei, Žika, pe onoarea mea ; îţi trăieşti anii cei mai buni ; judec asta după mine care, acum, pot mai mult şi mai bine ca oricînd, pe onoarea mea. Te rog, fă-o pentru mine ! Însoară-te ! Uite, îngenunchez în faţa ta şi te rog, ca prietenul tău cel mai bun : însoară-te !

— Mai încet ! Te rog, mai încet.

— Fă-o, pentru mine, pentru tine, pentru puișorul ăla de acolo ! Dača începu să plîngă, dar și de plîns plîngea prea tare.

— Nu mai pot să mă uit la voi. Și copilașul se prăpădește ! Dacă n-are tată, măcar să aibă pe cineva care să-l spele și să-l hrănească, să-l cîrpească și să-l învețe să se poarte. Cel fel de tată ești tu ? Uită-te la tine.

Žika se ridică.

— Eu îi sînt tată. Eu ! Înțelegi ? Eu și nimeni altul. Ea mi-a fost credincioasă și m-a iubit numai pe mine.

— Dar n-am vrut să spun !... începu să urle Dača, speriat de înfățișarea lui Žika.

Žika stătea în fața lui, furios, cu ochii holbați :

— Toate astea sînt minciuni ! șuieră el printre dinți. Nu e adevărat că Mića este al lui.

— Al cui, adică ?

— Eu îi sînt tată. Eu. Ea era atunci gravidă, știu bine de tot. Mi-a și jurat, și eu o cred. Da, eu sînt singurul lui tată. Celălalt e un ticălos. S-a năpustit asupra ei, cînd își întindea rufele. Da. Ea nu l-a iubit niciodată. A fost doar un moment de slăbiciune, de ameteală. Ea e curată, e cinstită, e demnă, și m-a iubit numai pe mine. Numai pe mine, înțelegi ? Numai pe mine. Poeziile lui le citea tot pentru mine, nu fiindcă erau ale lui. Ea mi-a spus, s-a jurat pe copilul pe care îl purta în pîntece. Pe copilul meu. Al meu. Al meu și al nimănui altuia ! Da ! Și nu te uita așa la mine ! De ce mă privești așa ? Nu clătina din cap ! Nu rînji ! De ce rînjești ? Să știi că-ți ard o palmă, Dača ! Să nu-mi zici mie pe nume, dacă nu te pălmuiesc. E copilul meu. Al meu.

— Așa, va să zică ! făcu Dača, rîzînd cu hohote. Așa, Žika ! Va să zică ăsta era altoiul lăsat în tine de Desa ? Așa ? Cu asta te-a legat ? hohoti el.

Există asemenea oameni care trec de la plîns la rîs și de la rîs la plîns, fără pauză, de parcă n-ar avea pic de sentiment în ei. Asta pentru că sentimentele lor sînt de scurtă durată, intense dar trecătoare. Decît așa, mai bine nu le-ar avea de loc ! De aceea Dača nici nu putea să-i fie prieten.

— Minciună ! Minciună ! şuieră Žika. Minciună ! Nu e adevărat ! Ea a fost femeie cinstită şi el a violat-o. Cu forţa, în pod.

Dača se prăpădea de rîs.

— Şi de asta te distrugi tu ? Asta era cauza ? Eşti caraghios, măi frate. Nu fi încăpăţînat. Uită jignirea. Ce a fost, s-a dus. Trebuie să mai şi trăieşti.

— Nu e adevărat.

— Ştiu eu o fată. Cea despre care ţi-am spus. Îţi speli ochii cînd te uiţi la ea. Educaţie veche, zestre, tot. Nu citeşte poezii, de loc. Şi bărbatu-său poate să fie sigur că n-o să poarte ca nume de fată numele cavalerului ei. Nu. N-au să latre ciinii în urma lui şi nici n-o să-i spună vreun derbedeu, la cafenea : „Dumneavoastră sînteţi domnul Ranović ? Îmi pare bine. Dar care vă era, dragă domnule, numele de fată ? Nu cumva Veković ?"

Palma izbi puternic şi rapid. Žika, uluit, se retrase şi-şi acoperi faţa. Dača se prinse de obraz şi urlă.

— Avorton nenorocit, într-un prieten dai tu ? Mă, stîrpitură, să ştii că-ţi fac un compliment cînd îţi spun avorton. Acum boceşte în pace, dar să ştii că eşti mămăligă, nu bărbat, dacă din pricina unei tîrfe ordinare din care n-a mai rămas nici osciorul de după ureche, îţi loveşti cel mai bun prieten care ţi-a mai rămas. Se vede că numele de fată ţi-a fost Veković ! Altul mai bun, n-ai meritat. Nu, nu-i de tine fata aia cu zestre, ţie îţi trebuie o tîrfă care să-ţi aducă drept zestre cele trei sute de nume ale viitorilor ei amanţi.

— Marş afară ! Porcule ! strigase Žika în seara aceea. Şi de atunci, trecuseră cincisprezece ani şi jumătate, fără să se fi aşternut vreun firicel de praf peste vreunul din cuvintele spuse în timpul certei lor aprige, fără ca uitarea să fi muiat lumina puternică, de august, plină de zumzetul ascuţit al ţînţarilor, de tîrîitul liniştit al greierilor din Kalemegdan, de zborul moale al fluturilor de noapte şi al moliilor, şi fără să fi estompat măcar una din mişcări, fără să fi slăbit sunetul loviturii sau să fi răcit lacrimile căzute pe palma care încă mai frigea. Dača plecase. Žika nu-l mai văzuse de atunci.

Imediat după plecarea lui, Žika intrase în odaia copilului. Mića, pe cît părea, se trezise chiar în clipa aceea ; deschisese ochii în momentul cînd el se apropia de pat. Încă de atunci pe Žika îl săgetase faptul că ochii băiatului nu erau adormiți, că nu se întinsese, nu zîmbise, nu-și ridicase mînuțele spre el, nu-l îmbrățișase ca de obicei. Copilul îl privise, închisese ochii și adormise. Sau se prefăcuse că adoarme. O fi auzit oare ceva ? O fi înțeles ceva ?

Trecuseră de-atunci cinsprezece ani și jumătate și el nu știa ce auzise Mića, și nici dacă auzise ceva. Nu știa dacă înțelesese ceva, presupunînd că auzise totul. Nu știa nimic și nici nu vroia să știe nimic. Nu-l întreba pe Mića și Mića nu-i spunea nimic. Tăcere.

Iubirea lui era tăcere și contemplare. Žika își privea tăcut copilul, cum crește și cum privește lumea cu ochii din care, în noaptea aceea de august, se ștersese pentru totdeauna și ultima fărîmă de somn. În afara copilului trezit atunci de vocea puternică a lui Dača — voce care alungase somnul din ochii lui de băiețel de patru ani — în afara copilului nu-l mai interesa nimic pe lume.

Un om poate fi agricultor, funcționar, comerciant, sinucigaș, cîntăreț, militar, și nimeni nu se miră. Îndeletnicirile oamenilor nu sînt deloc ciudate. Îndeletnicirea lui Žika era — dacă se poate spune așa — Mića.

De-atunci, Žika nu s-a mai aflat în situația neplăcută de-a se întreba dacă fiul lui era într-adevăr al lui. Își alungase îndoielile. Copilul creștea. Žika privea viermușorul acela mic, bebelușul în scutece, fărîma aceea de om transformîndu-se într-un omuleț cu voință, avînd capacitatea, limitată și în același timp nelimitată, de a înțelege lumea, raporturile, oamenii. O fi auzit oare ceva, atunci, în noaptea aceea ? O fi înțeles oare ceva ? L-o fi rănit ceva din ce ar fi putut să înțeleagă. Taină de nedezlegat.

De altfel, la Mića totul era de nedezlegat. În el nu se putea pătrunde nici prin gingășie, nici prin severitate, nici prin amenințări. El suporta mîngîierile tatălui, dar nici nu le cerea, nici nu le dăruia. Sub ochii lui Žika creștea fiu-său, misterios, deosebit de ceilalți, închis în sine. Și acum, la aproape șaisprezeci ani după

seara aceea de august, gîndindu-se la cele petrecute, lui Žika i se părea că greşise : trebuia să se explice. Poate chiar atunci, în seara aceea, sau a doua zi, sau în oricare zi dintre ziua de astăzi şi noaptea aceea.

Dacă ar fi discutat cu el, dacă i-ar fi explicat, poate că n-ar fi crescut aşa. Şi poate că n-ar fi ajuns, nu, cu siguranţă că n-ar fi ajuns ce e acum, cînd e gata, irevocabil, să plece şi să piară. Greşise.

Viaţa lui era numai greşeli ; iar el trăia şi, trăind, greşea, şi-şi iubea greşelile, căci dacă nu le-ar fi iubit, n-ar mai fi trăit. Acum, era tîrziu. Nu se mai frămînta. Nu. Îşi iubea fiul, dubla sa greşeală : faţă de fiu şi faţă de sine. Dacă ar fi vorbit cu el în loc să aştepte cu teamă ca Mića să înceapă discuţia, totul ar fi fost altfel, ar fi fost frumos. Greşeala îi era indiferentă. Aşa să fi fost oare ? Nu. Îşi iubea şi greşeala, aşa cum iubesc unii amintirile, inocenţa copilăriei, primul joc şi primele visuri de băiat, aşa cum e iubit un fiu ale cărui manifestări noi sînt urmărite fiecare cu teamă, cu bucurie şi cu mirare admirativă. Şi asta nu fiindcă ceva din copilăria lui Mića i-ar fi amintit de ceva asemănător din copilăria lui. La prima vedere, Mića era leit Desa, totdeauna proaspăt, cu zîmbetul pe buze, senin în faţa lumii, fermecător, blînd şi gingaş. Desa era însă pe de-a-ntregul aşa, nu numai pe dinafară. Mića, nu. De cum încerca să se apropie de el, să şi-l apropie ca tată, simţea ghimpii împotrivirii. Poate că numai i se păruse lui. Poate că nici nu fusese aşa. Dar aşa îi rămăsese în amintire. Iar Žika îşi amintea şi de copilăria lui : şi el căutase duioşie la taică-său, la maică-sa, şi nu găsise.

Žika urmărea jocurile lui Mića, stătea de vorbă cu prietenii lui. Aceştia, sau îl iubeau cu patimă, nebuneşte, sau îşi băteau joc de el. Linie de mijloc nu exista. Dar pe cînd Vane, la zece ani ai lui, îi citea pe Nat Pinkerton, Rinaldini, Lagardère, Marinelli, Fantomas, Masca cu dinţi albi şi Chéri Bibi, lui Mića îi venise ideea să înfiripeze o societate cu ajutorul căreia să desfiinţeze durerea şi mizeria, nu din casa lui, ci din lume, din întreaga lume. La trei ani, deci un an două luni şi trei zile înainte de noaptea aceea, Mića vădea o cumplită aversiune faţă de tot ce semăna a durere. Portăreasa îi

spunea diferite poveşti, pe cînd spăla scările. Pe semne că îi spusese şi povestea cu nuiaua fermecată. La cină, Mića îi ceruse lui taică-său să-i facă rost de o nuia fermecată. „Cumpără-mi-o !" îi spusese el. Žika îi explicase că asemenea nuiele nu sînt de vînzare. „Atunci am să-mi fac eu rost de una, şi n-o să mai plîngă nimeni !" îi răspunse Mića. Aşa începuse. La zece ani, nuiaua fermecată se transformase într-o societate secretă a cărei deviză suna : „Sau durerea, sau eu".

Idiosincrazie faţă de durere. Membrii societăţii scriau cu gingăşie scrisori de dragoste cocoşaţilor, nebunilor, nefericiţilor, şi, prin activitatea lor, declanşau efecte contrarii : sinucideri. Lucrul acesta îl află Mića de la doamna Ristić, mama Jelkăi, o membră a societăţii secrete. Mića nu i-ar fi spus, pentru nimic în lume, o vorbă, nici lui taică-său, nici altcuiva. Chiar dacă ar fi fost pus la tortură. Chiar dacă ar fi trebuit să piară. Şi nici nu se încrunta, nici nu se încăpăţîna. Rămînea calm, amabil, gingaş, senin. Dar nu sufla o vorbă. Ai fi zis că are un simţ aparte pentru catastrofe. Le provoca şi, neatins de ele, găsea noi şi noi motive să schimbe viaţa, să desfiinţeze durerea. Nu avea nici respect şi nici consideraţie faţă de nimic. Nu primea nimic de-a gata. Žika nu izbutise niciodată să înţeleagă de unde îi venea certitudinea că el ştia mai bine decît toată lumea, că era mai deştept decît toţi. Prima lui reacţie la tot ce vedea, la tot ce auzea, la tot ce afla era : — Nu. Refuzul. — Nu sînt de acord ! spunea el şi imaginaţia lui începea să zămislească plan după plan pentru îndreptarea şi corectarea lucrului cu care nu era de acord. Fie oricum, numai să nu rămînă cum era.

Prietenii lui Mića : Vane, Sava şi Nikolica, Zoki şi Šiško, crescuseră şi-şi schimbaseră idealurile : se visau sportivi, detectivi, Arsène Lupin, cercetători polari, ecuatoriali, interplanetari, învăţători la ţară şi, spre sfîrşitul gimnaziului, cînd deveniseră membri ai Uniunii Tineretului, se doreau savanţi sau artişti. Mića însă, nu. El rămăsese credincios luptei împotriva durerii. Pentru cei de-o vîrstă cu el, pe semne că era atrăgător : băieţii roiau totdeauna în jurul lui. Dar, după un timp, îi întorceau toţi spatele, îl părăseau. Lui, puţin îi păsa. Se

iveau alţii. Iar după ce îi convingea şi pe ei să intre în vreuna din societăţile lui secrete, ale căror ţeluri erau totdeauna umanist-utopice, iar metodele nu erau numai epistolare, după ce îi înflăcăra şi-i preocupa o vreme, urmau despărţirile. Totdeauna liniştite, fără cuvinte de prisos. Băieţii continuau să discute cu el, despre lucruri obişnuite. Încetau doar să mai viseze în comun şi să se agite pentru realizarea visului lor comun. Căci pentru Mića societăţile secrete fuseseră şi rămăseseră principalul în viaţă.

Fără ştirea fiului său, Žika citise nenumărate regulamente ale societăţilor acestora. Le cumpără de la prietenii lui Mića, plătindu-le în fiecare an tot mai scump, luîndu-le în fiecare an de la alţii, tot mai aspri, mai crunţi, mai hotărîţi şi mai fantastici. Secretele societăţii nu mai erau de mult secrete pentru Žika, dar rămăseseră ceea ce fuseseră de la bun început : un vis de copil. Un vis absurd, frumos, uşor, care vroia să facă lumea grea, de piatră, asemănătoare lui Mića. Sub ochii lui Žika creştea ceva imposibil : fiul, care vroia imposibilul şi care, într-o măsură tot mai mare, îşi găsea un rost în negare.

Totul devenea limpede : Mića era un negativist înnăscut, un pericol pentru tot ce există, chiar şi pentru durere şi iubire — iată singurul lucru pe care îl înţelegea Žika.

Majoritatea prietenilor lui Mića erau nişte copii vioi, nişte băieţi, nişte tineri, care se jucau cu seriozitate sau învăţau. Mića nu-şi lua în serios decît visul. Faţă de şcoală avea o atitudine făţiş indiferentă, aproape dispreţuitoare. Cu Vane, prietenia durase doi ani. Ceilalţi colegi rămîneau în societăţile ilegale cel mult două, trei trimestre ; apoi, înspăimînaţi şi preocupaţi de altele, plecau fericiţi că fuseseră excluşi şi că puteau să vorbească în gura mare fără să se teamă de privirea opacă a lui Mića, despre Buffalo Bill, despre recorduri, despre meciuri, despre fetiţe, şi să viseze deschis la tot ce-şi doreau să fie, chiar dacă lucrurile se băteau cap în cap, ca la Zoki, care vroia să fie în acelaşi timp şi chimist şi spărgător şi Don Juan şi recordman mondial la săritura cu prăjina şi agent secret.

Žika simţea din ce în ce mai îngrijorat că se apropie timpul cînd, în locul asociaţiei secrete pentru salvarea înecaţilor în Dunăre după metoda doctorului Olaf (întemeiată de Mića înainte de a intra în liceu, la o săptămînă după ce văzuse un înecat adevărat pe nisipul ştrandului pentru elevi), în locul societăţii secrete pentru răspîndirea spiritului de prietenie printre copiii de pe străzi diferite (totdeauna gustul acesta pentru secret în tot ce făcea pe plan social), în locul societăţii secrete care scria scrisori de consolare fetelor bătrîne, în locul societăţii secrete pentru ajutorarea invalizilor de război şi a creştinilor, în locul societăţii secrete pentru reeducarea tinerilor hoţi, în locul societăţii secrete pentru consolarea mamelor îndurerate la cimitir, în locul societăţii secrete pentru citirea cărţilor ştiinţifice, în locul acestor comploturi sterile tinzînd spre îndreptarea feluritelor meandre ale rîului vieţii, va urma fulgerul la a cărui lumină strălucitoare Mića va putea să vadă întregul rîu şi va dori, abia atunci, să-l schimbe pe tot întinsul lui. Žika simţea că în curînd va sosi timpul cînd fiul său va dori să schimbe viaţa din temelii.

Băiatul ajunsese în clasa a treia gimnazială cînd un unchi al lui, văr cu Desa, despre care ani de zile nu mai ştiuseră nimic, fu împuşcat fiindcă era comunist, undeva pe stradă, în apropiere de Bajlonova Pivara. Societăţile secrete ale lui Mića (pe vremea aceea avea mai multe care existau simultan) se topiră fără zgomot, fără urmă. Brusc, fără motive, Mića întrerupse toate legăturile cu colegii, se izolă. În odaia lui nu mai primea pe nimeni. Iar cînd Žika izbutea, neobservat, să se uite prin gaura cheii, afla numai ce ştia şi mai înainte. Mića stătea nemişcat şi privea în gol, drept înainte, apoi citea, şi iar stătea nemişcat şi privea în gol. Despre ce gîndea, despre ce simţea, nu sufla un cuvînt, nici lui taică-său nici altcuiva. La masă, Mića vorbea pe jumătate ironic, ca şi pînă atunci, despre şcoală, despre profesori, despre obiectivele de învăţămînt. La atît fusese fixată o dată pentru totdeauna, de către fiu-său, sfera de interes a lui Žika.

Pe atunci începu şi epoca aceea din viaţa lui Mića pe care el însuşi o numi în jurnalul său intim: Pregătirea conştientă. Jurnalul îl ţinea sub cheie. Žika îşi

comandă cîte o cheie pentru fiecare sertar al lui Mića. Le deschise pe rînd, dar în noua lume a fiului său nu era uşor de pătruns.

Ce însemnau, ca introducere, cuvintele : „Am discutat cu P. care-l cunoştea pe unchiul. Am stat de vorbă despre rev., despre schingiuirile din Glav. Trebuie să mă pregătesc, şi în privinţa asta P. spune că un adevărat r. nu trădează ; trădează numai micul burghez, al cărui ideal e să-i fie plăcut şi comod. Se pare că e chiar aşa... De cercetat cum poţi să devii un adevărat r... ar". Fără dată. Ce puteau să însemne pregătirile conştiente ? Ce putea să însemne r. acela ? Cine era P. ? Restul paginilor cuprindeau o înşiruire de capitole ale Pregătirilor conştiente. Pînă atunci, Mića învăţase binişor, deşi şcoala nu prea îl interesa. Îi citise, ce-i drept, pe Haeckel şi Bosch. Despre Darwin, citise lucrări de popularizare, diluate. În clasa a treia, oricum, era şi asta — ştiinţă. Acum însă Mića începu să-şi procure de undeva, să aducă acasă şi să încuie în sertarul mesei nişte broşuri cu titluri ciudate şi cu nume de autori şi mai ciudate. „Dialectica". Autor, un oarecare Talheimer. Žika nu mai auzise niciodată despre el. Alta : „Materialismul istoric". Autor : Volghin. Tot necunoscut. O a treia : „Muncă salariată şi capital". Şi nu numai că titlurile rămîneau de neînţeles pentru Žika, ci şi textul pe care încercase să-l citească. Plictisitor. Neclar. Încîlcit. Se dovedea acolo că un lucru şi este şi nu este, în acelaşi timp. Pe vremea aceea, nici numele Marx nu-i spunea nimic. Žika îşi amintea vag despre un fel de zarvă care avusese loc cîndva în legătură cu numele acesta, dar n-ar fi putut să spună exact dacă fusese vorba despre politică, despre spionaj sau despre vreo fraudă. Îşi amintea doar, destul de tulbure, că şi gazetele făcuseră parcă oarecare zgomot în jurul numelui acesta. Dar poate că nici nu făcuseră zgomot. Cine ştie ? Mai tîrziu, îşi aminti în legătură cu ce fusese pomenit numele lui Marx. Dar era prea tîrziu.

În orele cînd Mića se afla la şcoală, Žika intra pe vîrfuri în odaia lui, descuia sertarul şi, cu inima bătînd să-i spargă pieptul, încerca să citească cărţile încuiate de fiu-său. Dar cărţile nu erau totul. „Toate schimbările

astea, se gîndea el, toate schimbările astea prin care trece Mića!" Băiatul devenise şi mai singuratec. Şi mai închis în sine.

Mića nu se mai împrietenea cu nimeni. Terminase cu societăţile secrete pentru lupta împotriva cîinilor care se împerecheau pe străzi, pentru urmărirea perechilor de îndrăgostiţi, şi cu celelalte, asemănătoare. Colegii lui băteau mingea în parc sau se adunau în amurgul de vară, la colţul străzii, şi-şi şopteau chicotind, cu o lăudăroşenie de puşti, primele lor „experienţe", scoase mai ales din feluritele „bîrfe" pe această temă şi din literatura corespunzătoare; Mića, stătea aplecat peste cărţi, în odaia lui încuiată (începuse acum să se încuie în odaie) şi lucra, lucra pînă noaptea tîrziu. Ai fi zis că murea de dorinţă să ştie cît mai repede şi cît mai mult din tot ce se putea şti. Părea cuprins de o foame de nepotolit. Citea cărţi de Slobodan Jovanović, de Michelet (despre revoluţia franceză), de revoluţionarul sîrb Svetozar Marković, de John Reed, de Buharin. Îl preocupa şi fizica, în special problemele de radio. Din curtea interioară se auzeau strigătele băieţilor de vîrsta lui, care jucau mingea „ cu capul" sau poarca. Şi cînd nu mai putea să fie atent, poate mai mult din cauza glandei din piept, adică a tinereţii, decît din cauza gălăgiei, Mića îşi copia de cîte zece ori în caiet frazele pe care nu le înţelegea sau cele al căror sens intelectul lui încă fraged nu-l putuse desluşi. Cîteodată, băieţii îl chemau afară, deobicei cînd nu erau destui pentru vreun joc în care trebuia să fie cu soţ pentru a fi aleşi căpitani. Rareori le făcea pe plac. Se ducea la fereastră şi întreba: „Ce e?" Băieţii îi strigau să vină jos, fiindcă nu sînt cu soţ. El le răspundea amabil, dar absent că are de lucru şi închidea calm fereastra. Şi îşi nota în caiet întrebarea: „De ce le-am răspuns, cînd ştiam foarte bine de ce mă cheamă?" Apoi îşi scria răspunsul: „Încă mă mai atrage joaca. Voinţa îmi e încă slabă. Mentalitate mic-burgheză". Urma data: ora, ziua, luna, anul.

„Mentalitate mic-burgheză" erau cuvintele care apăreau cel mai des în jurnalul lui. Mića nu-şi acuza colegii a căror zburdălnicie zvăpăiată şi băieţească îl de-

ranja, firește, de la citit. Se dojenea pe sine, dar fără mînie, cu blîndețe, ca un pedagog bun sau ca un părinte care înțelege slăbiciunile copilului său. Perioada Pregătirii conștiente se desfășura după un plan secret în care erau prevăzute pînă în cele mai mici detalii succesele și greutățile ascensiunii, slăbiciunile și greșelile, cheltuielile inutile și roadele dăruite. Lui Žika îi trebui mai mult de un an ca să înțeleagă planul acesta, iar cînd, în sfîrșit, îl descifră, rămase uluit. „De unde îi vine și ce nevoie o fi avînd el de asta?" se întrebă el, temîndu-se să-și răspundă. De ce vroia Mića să „lepede din sine, ca pe un cadavru" și ultimul reflex de egoism? De ce îi trebuia o voință atît de dîrză și de puternică? Ce vroia să obțină prin antrenarea zilnică a voinței? Ținea să devină insensibil față de durere și de slăbiciune? Cu ce scop? Ce însemna oare Glav... care apărea atît de des alături de „voință", „mușchii voinței"? De ce durerea nu are voie să învingă dorința cînd lui îi este imposibil să ajungă la o stare cataleptică, de Yoga, în care să nu mai simtă nimic? Băiatul chiar citea cărți despre Yoga și despre hipnoză, lovea cu muchea palmei în latura de fier a patului, făcea exerciții de jiu-jitsu. La ce îi folosea deprinderea corpului cu gerul? De ce nu dădea voie să i se facă focul în odaie, iarna? De ce se învelea și iarna și vara numai cu o pătură veche, de grajd? Iarna, Mića nu purta nici flanelă de corp, nici pulovăr. Și nici palton. La masă, nu numai că nu era pretențios (deși în prima copilărie vădise tendințe de gurmand — leit Desa), dar, de cele mai multe ori, la zece minute după prînz nu mai știa dacă mîncase spanac sau cartofi, varză sau fasole. Bazîndu-se pe niște indicii mărunte, greu de observat, Žika ajunsese la concluzia că fiu-său dormea cîteodată, iarna, pe dușumea, cu fereastra deschisă.

Mića făcea, într-adevăr, tot posibilul ca să devină mai puțin sensibil, mai aspru. Dar fața îi rămînea drăgălașă, în ciuda faptului că era slab și în ciuda unei anumite absențe exterioare, manifestată din cînd în cînd, absență care lăsa impresia că mintea îi era veșnic

preocupată și că visa fără încetare, încordat și teribil de concentrat. Lui Žika nu-i scăpă nici faptul că, din cînd în cînd, Mića nu dormea toată noaptea. Dar a doua zi, la masă, Mića îl privea senin, aproape sfidător, și era mai volubil, menținîndu-se, ce-i drept, în cadrul fixat o dată pentru totdeauna discuțiilor cu taică-său. Și nu-și trăda prin nimic nici oboseala, nici efortul de-a nu o trăda. Iar Žika, temîndu-să să nu piardă nimic din satisfacția pricinuită de buna dispoziție a băiatului, nu-i mai punea întrebările pregătite. Și le amîna pentru altădată.

Într-o bună zi, se petrecu ceva care îi descoperi țelurile și metodele sistemului de *Pregătiri conștiente*. Dacă n-ar fi fost duse pînă la delir, nu le-ar fi descoperit. Žika, asemeni savanților cărora le e suficient omoplatul pietrificat al unui mamut ca să reconstituie animalul întreg, reuși, bazîndu-se pe cîteva cuvinte, să înțeleagă la ce se supunea Mića de doi ani și jumătate. Și făcu asta ca un adevărat savant. Dar nu paleontolog, ci micolog, dacă se poate spune așa.

La etajul cinci al clădirii dinspre stradă se mutase nu de mult un căpitan de cavalerie, cu soție tînără, deosebit de frumoasă. Frumusețea femeii era directă, țipătoare, bătea la ochi ca a damelor de consumație și a prostituatelor reușite. Dar pînă și cei cărora asemenea frumuseți nu le sînt pe plac trebuiau să recunoască, fără discuție, că, în genul ei, Dušica era desăvîrșită, că avea rasă, că era provocator de atrăgătoare. Iar ea sfida, conștientă de frumusețea pe care și-o etala subliniind-o cu ajutorul fardului, al pieptănăturii și al unor decolteuri grozave, bucurîndu-se în sine de parcă ar fi posibil ca frumusețea obrazului și a trupului să fie tot una cu frumusețea ființei întregi. Pe atunci, Mića tocmai împlinise șaisprezece ani. Taică-său, veșnic la pîndă, atent, pătrunzător și lucid, nu izbutise să-și dea seama cît de stingherit și de tulburat era el de schimbările datorate vîrstei și care deveneau vizibile. Mića purta pantaloni lungi iar vocea nu-i mai oscila între bas și sopran, ci se stabilise la registrul de bariton. Dar și schimbările acestea veniseră încet, ca și cum ar fi fost controlate și re-

ținute de voință. Mica nu creștea năvalnic și brusc, și nici nu se dezvolta inegal. Fața lui, în ciuda tuleielor bălaie care începuseră să se zărească, păstra o expresie de inocență și de supleță. Deși misterul îi devenise parte componentă, ea își păstra încă farmecul copilăresc. Tot ce se petrecea pe atunci cu el se desfășura treptat, înfrînat. De aceea Žika, probabil exagerînd, dar mîndru, își spunea : „Păi el pînă și hormonilor le comandă ritmul de secreție și celelalte". De la portăreasă, Žika aflase cît de gelos era căpitanul din apartamentul vecin. În fiecare dimineață, cînd pleca la Zemun, la slujbă, căpitanul își încuia nevasta cu o broască de siguranță *Wertheim,* făcîndu-i astfel imposibile și vizitele și ieșirea în oraș. Ce-i drept, o scotea în fiecare seară la cinema sau la Teatrul de umor al lui Cvetković sau la bar, la *Russki țar,* la *Mažestik,* la *Lira* sau la *Jar.* — Asta da ! afirma portăreasa. Dar și acolo stătea tot timpul lîngă ea, o dansa numai el și niciunul dintre camarazii lui, ofițeri (cu excepția zilei cînd își serba onomastica sau cînd era invitat undeva la masă) nu se încumeta să vină la ei și să schimbe o vorbă cu ea. Pentru Dušica totul devenea, vădit, din ce în ce mai plictisitor, iar pentru soțul ei totul devenea din ce în ce mai enervant. Meseria de ofițer e obositoare. Munca începea cu noaptea în cap. În perioadele de instrucție și de manevre, căpitanul nu dădea cîteva zile pe acasă. Nevastă-sa deschidea atunci fereastra, ca să se mai distreze. Avea radio, patefon și telefon, iar căpitanul o chema de cîte cinci ori în fiecare dimineață și-i făcea niște scene îngrozitoare dacă, Doamne ferește, din întîmplare sau din greșeală, găsea firul ocupat. Atunci nu mai prididea cu întrebările : „Cu cine ai vorbit ? Cine era ? Minți, n-a fost maică-ta ! Și ea, dacă vrei să știi, i-a pus coarne lui taică-tău, douăzeci de ani la rînd. Toate femeile din neamul vostru semănați leit cu baba Simka, tîrfa și codoașa aia bătrînă ! Minți, stricato, n-ai vorbit cu maică-ta! Ai vorbit cu Jovan. Lasă că știu eu. Da, da, știu eu. Tot îți mai face curte. Știu eu, scroafo ! Tu îi placi, îl placi fiindcă e sclivisit și știe să vorbească porcării. Ce ați vorbit ? Dacă nu spui, te omor în bătăi !" Și o bătea cumplit. O snopea. Femeia însă, tînără, uita repede

bătaia, ca un copil, şi-şi vedea de ale ei, petrecînd ore întregi la fereastra camerei dinspre curte. Ferestrele dinspre stradă erau bătute în scînduri ; cea dinspre curte dădea exact spre odaia lui Mića, şi cu siguranţă că doamna căpitan îl observase pe băiat cu mult înainte de a fi observat-o el pe ea. Iar cînd Mića dădu pentru prima oară cu ochii de ea, în noaptea aceea, cu siguranţă că-şi coborîse privirea şi continuase să citească. Era pe la sfîrşitul verii, în jumătatea aceea senzuală şi proaspăt-călduţă a unui septembrie belgrădean, plin de nelinişti, cînd simţi parcă peste tot trupul o apăsare domoală iar pe muşchii glesnelor simţi pişcăturile ţînţarilor, şi-i auzi cum zboară zumzăind prin întunericul plin de mirosul fripturilor care pătrunde peste tot, o dată cu fumul grătarelor, şi intră prin ferestrele larg deschise ale odăilor cu femei tinere, dornice de toate bunătăţile, de fripturi, de cîntece ţigăneşti, de lumină şi de mîngîieri.

În linie dreaptă, fereastra căpităneşei se afla cam la opt metri de fereastra lui Mića. În noaptea aceea, Mića citea. Cu siguranţă că citea. Căpitanul era de serviciu la garnizoană, iar tînăra nevastă veni de cîteva ori la geam, îmbrăcată de fiecare dată tot mai uşor. Era cald. Ea venea la fereastră tot mai despuiată. Mića citea, în maieu şi chiloţi. Zăpuşeală. Pe semne că el şi-a scos maieul. Dar şi ea şi-a scos combinezonul şi şi-a lăsat liberi sînii.

La lumina lustrei, femeia stătea aproape de fereastră privind ţintă în întuneric. Din camera lui, Žika o vedea parţial şi numai din cînd în cînd întreagă. Ea îşi mîngîia trupul şi privea în întuneric. Ce făcea oare Mića în vremea asta ? Femeia zîmbea spre fereastra luminată a lui Mića. Îşi mlădia corpul, frîngîndu-se toată, dezvăluindu-i lui Mića tot belşugul ei de frumuseţe. Îi făcea semn cu mîinile chemîndu-l, oferindu-i sînii tineri al căror parfum, pe cît i se părea lui Žika, ajungea şi pînă la fereastra lui, prin întuneric. Probabil că Mića îi făcea şi el cu mîna, îi trimitea sărutări pe care ea le prindea din zbor, cu un zîmbet gingaş, le ducea la gură şi le revărsa peste trup de la degetele picioarelor pînă la sîni şi la ceafă, primind ast-

fel în ea toate sărutările lui aruncate peste prăpastie ; şi apoi se prăvăli pe pat, desfăcută toată ca un trandafir, scoasă din minţi, minunat de nebună şi de tînără (n-avea nici douăzeci de ani). Iar Mića, mai mult ca sigur că nu stătea liniştit.

Deodată jocul încetă. Ea alergă la fereastră. Mića şoptea, ea îi răspundea. Cum ? Ce ? Se priveau, şi, fiindcă se aflau în lumină, se înţelegeau prin gesturi. Mai întîi ea făcu semn că acceptă. Apoi îşi scoase capul pe geam, privi în stînga şi în dreapta, de-a lungul brîului decorativ care încingea pătratul curţii interioare pe o lăţime de vreo douăzeci de centimetri, legînd toate apartamentele etajului al patrulea din podoaba aceasta arhitecturală a cărei inutilitate şi nepracticitate se vădea mai ales în zilele ploioase, cînd apa pătrundea în camere. Tulburată de ceea ce văzuse, femeia se trase înapoi speriată, făcu de cîteva ori nu ! cu capul şi cu mîna ei albă, goală, apoi ţipă uşurel şi stinse repede lumina. S-a terminat ! îşi spuse Žika, martor mut al întregii scene. Pe el, vecina nu-l ispitea. Nici o femeie n-ar mai fi putut să-l ispitească. Pentru el, deşi moartă, nu exista decît Desa. Dar un instinct de părinte îl făcea să dorească un sfîrşit cît mai grabnic aventurii care însemna o tulburare prea mare pentru anii lui Mića... Pe de altă parte, pasiunea lui maniacă de a-şi veghea nevăzut fiul îl făcea să stea ascuns, tăcut şi neclintit, după perdea. Femeia stinse lumina, dar nu se mişcă de la fereastră. Privea ţintă spre camera lui Mića, luminată încă, şi al cărei bec puternic o lumina într-o măsură şi pe ea. La un moment dat, ea îşi duse cu înfrigurare mîinile la gură. Lui Žika i se păru că Dušica îşi înăbuşe un ţipăt. De ce ? Atunci îl văzu. Cu mîinile întinse, lipit tot de perete, Mića se tîra desculţ, prudent, pe brîul de zid, la patru etaje deasupra curţii pavate cu beton. În pantaloni, fără cămaşă, Mića mergea ireal pe brîul acela, cu mîinile întinse, neavînd de ce să se prindă, în ce să-şi înfigă degetele. Mergea cu ochii aţintiţi la fereastra de la care femeia, cu mîinile la gură, îl privea înspăimîntată cum se apropia, svelt, cu o anumită asprime băieţească în mişcări şi sigur ca o umbră. Lui Žika i se opri inima

în piept. Ar fi vrut să țipe, dar nu putu. Apoi îi păru bine că nu-l strigase ; poate că ar fi căzut și s-ar fi zdrobit, ca un somnambul. La toate asestea se gîndi însă abia după ce Mića sărise în camera ei, după ce ea i se aruncase la piept, ghemuindu-se toată acolo. Žika ar fi putut să-l strige atunci. Dar la ce bun ? Era prea tîrziu. Se hotărî doar să aștepte zorile și să-i deschidă fereastra de la coridorul clădirii dinspre stradă. Pe acolo ar fi scurtat drumul și aproape că ar fi înlăturat pericolul. Din camera ei, Mića putea să prindă cu mîna rama ferestrei. Dobitocul ! se gîndi el. Nu trebuia să rîște atîta. Omul nou ! Iată omul nou, despre care tot scrie în caietul lui ! Un amorez obișnuit.

Cu timpul, Žika înțelese ce vroia să spună Mića prin *omul nou*. În primul rînd, calități sufletești rar întîlnite ; un curaj mai mult decît eroic și disponibilitate continuă pentru a te jertfi. Dar pentru idealul libertății, nu pentru o femeie. Mića se exersa să-și dezvolte și să-și formeze însușirile acestea. Încerca să-și realizeze scopul prin înlocuirea tuturor impulsurilor, deprinderilor și reflexelor moștenite și naturale (în caietul său, Mića le numea instincte mic-burgheze, dar Žika era convins că ele erau înnăscute) — prin altele noi, mai bune, mai omenești. Prin care anume ? Mića nu scria.

În zori însă, cînd Mića se înapoie în odaia lui și trecu pe lîngă taică-său privindu-l drept în ochi, pe semne că, totuși, nu se simțea prea grozav. Cu siguranță că își spunea : „Omul nou n-ar fi făcut asta. Nu s-ar fi dus la ea. Nici n-ar fi privit-o măcar. Ar fi continat să citească liniștit *Anti-Dühring*, și ar fi rămas pînă la capăt netulburat, concentrat. Nu ca mine".

Așadar, Mića era nemulțumit de sine din cauza aventurii aceleia. La rîndul său, temîndu-se de urmările posibile, nici Žika nu era mulțumit. Dar Mića se judeca prea aspru. Ca să se mai poată compara cu imaginea visului său, cu *Omul Nou al Viitorului*, inexistent, firește, în viața de toate zilele, în care mișunau (judecînd după caietul lui Mića) numai mic-burghezi în goană nebună după plăceri, numai oameni incapabili de împotrivire creatoare lăuntrică, numai oameni lipsiți de puterea de-a se dezgusta de jungla vieții, numai oameni fără ener-

gie, egoişti, slabi, vîscoşi din pricina mucegaiului propriei lor automulţumiri, Mića hotărî să se pedepsească, şi încă exemplar.

Mai întîi, decise că era încă foarte slab şi foarte, foarte departe de idealul său. Că era necesar să se oţelească fără întîrziere şi cît mai serios. Iar pentru a se oţeli şi a-şi alunga din trup orice amintire a tulburării care îl cuprinsese în noaptea aceea, începu prin a renunţa la somn. Patru nopţi în şir Mića nu se culcă şi nici nu închise ochii. Ziua se ducea la şcoală, învăţa, iar noaptea şi-o petrecea stînd la masă şi citind. A treia zi, la prînz, pe cînd mîncau, Žika putu să observe cît era de obosit. Numai ochii lui atenţi izbutiră să prindă efortul făcut de fiu-său ca să-şi destindă încordarea, să povestească, să răspundă la întrebări, să mănînce şi să zîmbească. Ca să-şi dea cineva seama de nişte indicii atît de mărunte că Mića nu dormea, că era istovit şi că abia se mai ţinea pe picioare, ar fi trebuit să-l divinizeze cum îl divizina Žika, să nu facă altceva pe lume decît să-l iubească, aşa cum îl iubea el, şi, iubindu-l, să-l contemple şi să-l înţeleagă.

Mića vorbea, ca de obicei, despre şcoală. Lui Žika i se frîngea inima, dar se temea să-i reproşeze ceva fiului său care îl dezvăţase de intimităţile mic-burgheze, păstrînd cu gelozie distanţa şi subliniindu-şi astfel mai puţin propria-i personalitate decît efortul permanent către idealul omului nou, spre care tindea neîncetat. Lui Žika i se frîngea inima; şi-ar fi luat bucuros fiul în braţe, l-ar fi dus în pat, l-ar fi dezbrăcat, l-ar fi învelit, ar fi tras storul şi s-ar fi retras pe vîrfurile degetelor. Dar nu îndrăznea. Şi în noaptea aceea, a patra noapte, lumina ardea în odaia lui Mića, iar Žika îşi privea prin gaura cheii băiatul. La fiecare opt minute, Mića întorcea o pagină. Asta însemna că trebuia să citească de două trei ori o frază ca s-o înţeleagă. De dimineaţă, fusese la şcoală. La prînz, cînd se întorsese, mai avea încă în obraji culoarea aceea amăgitor gingaşă, mai avea în ochi privirea aceea amăgitor de limpede, deşi lipsită de transparenţă, iar buzele îi mai zîmbeau încă. Dar la sfîrşitul mesei, cînd se ridicase de pe scaun, se clătinase, trebuise să se ţină de tocul uşii, se uitase încă zîmbind

la taică-său, şi numai o clipă, o scurtă clipă, lui Žika i se păru că fiu-său îl privea ca odinioară, luminos şi senin.

Apoi se prăbuşise brusc.

Trupul lui bufni surd izbindu-se de parchetul ros, fără covoare, fără lustru.

Apoi aiurase în somn. Din cuvintele lui, pe care mai mult le ghicea decît le auzea, Žika înţelese că băiatul se mustra singur pentru slăbiciunea dovedită, pentru tulburarea care îl cuprinsese cînd o văzuse pe vecină, pentru incapacitatea lui de a se stăpîni. Se purtase ca un mic-burghez şi ca un om slab, îşi spunea el în delir ; iar pe brîul din jurul clădirii pornise ca să facă pe grozavul, atras aproape în aceeaşi măsură de exhibiţionism cît şi de dorinţa de a alerga la soţia căpitanului. Se purtase imoral, nedemn pentru un membru al Uniunii Tineretului (atunci auzi Žika pentru prima oară numele acesta neobişnuit şi, lucru şi mai ciudat, îl memoră imediat, de parcă ar fi presimţit tot pericolul ascuns în el. Dar o să mă îndrept, delira Mića. O să mă îndrept.

Taică-său începu să-i plîngă la căpătîi cînd Mića bîigui numele căpitănesei. Simţise deodată cum îl sfîcuia jalea după Desa, ruşinea cumplită, groaza şi disperarea. Se plîngea pe sine, adică nu, el putea să fie liniştit acum, ca bărbat n-avea de ce să se mai ruşineze, dar se ruşina pentru Desa pe care o purta în el, pentru Desa se ruşina, pentru nevasta căpitanului şi pentru clipa ei de slăbiciune, de beţie, de cedare, se ruşina prin Desa pe care o purta în el. Şi pentru prima oară, se temu de fiu-său. Pentru prima oară simţi că nu-l mai iubeşte, că-l urăşte, divinizîndu-l. Ceea ce simţea nu era ură, ură adevărată, ci ceva perfid, neprietenesc, dorinţa de a-l vedea umilit, plîns, îngenunchiat, în faţa lui. Da. Asta dorea. Numai asta. Să-l vadă în genunchi. În faţa Desei, pe care o purta cu el.

A doua zi, Mića se duse la şcoală la ora obişnuită. La prînz, povesti întîmplările din dimineaţa aceea, vesel şi spiritual, ca de obicei. Toate aluziile lui Žika la leşinul de ieri fură zadarnice. Se mai crease între ei încă o zonă a tăcerii pe lîngă cele existente şi lui Žika i se părea acum că în intervalul acesta de timp se distanţase de

fiu-său care, îndepărtîndu-l iar, scăpase neumilit, dar îl adîncise şi mai mult rana pe care o purta în suflet. Žika se temea de forţa băiatului, se temea că n-o să-l vadă în genunchi, dar în acelaşi timp era mîndru de forţa neînfrînată pe care o avea fiul lui, al lui, al lui.

Dorind să măsoare forţa acestor muşchi ai voinţei lui Mića şi să-i compare cu ai săi, Žika încercă să repete şi el fapta de vitejie a fiului şi renunţă să doarmă. În cea de a doua noapte a încercării, pe cînd citea în odăiţa lui, observă că lumina scădea. Firişoarele becului se adunau, se mişcau şi răspîndeau o lumină tot mai slabă, semănînd tot mai mult a umbre. Becul de patruzeci arunca o lumină de douăsprezece sau de opt. Žika îşi simţea fiecare os, fiecare încheietură şi tendon, fiecare fibră de muşchi muindu-se şi cedînd, pierzîndu-şi tonusul normal. Ochii îl usturau. Era conştient de prezenţa lui, aşa cum un bolnav e conştient de prezenţa organului bolnav. Totul devenea durere şi boală ; existenţa îl durea, becul se stinse, deşi el ştia că nu se stinsese, că arde alb şi nu negru cum i se părea lui. Înainte de a adormi la masă, Žika înţelese sau crezu că înţelege, printr-o ultimă tresărire a conştiinţei, că Mića dorise să ajungă la starea în care, din cauza oboselii, nu mai vezi lumina, deşi e aprinsă. Să ajungă la starea asta ca să-şi stingă lumina din cameră. Şi ca să stingă şi lumina din camera de vizavi unde trupul gol şi bogat al femeii, mîngîindu-se singur, juca un joc senzual îngrozitor, un joc pe care un membru al Uniunii Tineretului trebuia să şi-l interzică pînă cînd va dispare nedreptatea din lume. Şi abia cînd întunericul a devenit deplin, total, a dispărut spuma aceea de femeie tînără, trupul roz şi transparent care pînă atunci strălucise orbitor. Scînteile încetară să mai zboare de la o fereastră la alta, încetară să mai lumineze dincolo de dantelele perdelei, prin periile negre ale nopţii care se întindea obosită, obosită, de la iarbă pînă la stele.

În cea de-a doua noapte, Žika fumă, îşi puse comprese la cap şi-şi frecă venele gîtului cu o bucăţică de gheaţă. În plus Mara, portăreasa, îi lăsase pe masă o cană cu cafea neagră. Şi totuşi, nu rezistase nici cu toate mijloacele acestea auxiliare de care Mića nu avu-

sese nevoie. Ba Mića se mai ducea încă și la școală. Și fusese ascultat la matematică. Šiško îi povestise asta pentru douăzeci de dinari. Šiško era coleg de bancă cu Mića. După ce terminase la tablă problema de trigonometrie, Mića se întorsese la locul lui și îl întrebase pe Šiško, care habar n-avea că el nu închisese ochii de trei nopți :

— E trei ? Nu văd bine.

Šiško îi șoptise : Patru !

Profesorul își pusese palma stîngă peste cea dreaptă, cu care scria nota în catalog. Și nota n-o scrisese dintr-o dată, ci cu întreruperi : o liniuță la stînga, un arc în sus, apoi unul spre dreapta, ceva care semăna a meandre, iar un arc și un cerc. Šiško însă, ca și mulți alți elevi mai slabi, știa să deosebească semnele adevărate făcute cu tocul în catalog de cele pe care profesorul le făcea pe deasupra hîrtiei, fără să o atingă, așa, ca să-i păcălească. Šiško știa să lege în minte toate mișcările tocului și să ghicească sigur, fără greș, nota. Pe el nu-l putea înșela nici un profesor, oricît s-ar fi străduit să tăinuiască notele.

Respectul lui Žika față de fiu-său, amestecat cu rușine și teamă, se alătura celorlalte sentimente, destul de învălmășite și ele. Žika începu să se teamă de fiu-său. Mai tîrziu, teama aceasta rușinoasă de Mića se contopi cu temerile obositoare pentru soarta acestuia. Mai trecu un an de pregătiri în care timp își văzu de cîteva ori băiatul nemîncînd cîte cinci sau opt zile, pe motiv că-l doare stomacul, ceea ce era inexact, fiindcă refuza medicul pe care Žika vroia să-l aducă. Mića se pregăti, deci, patru ani, și după aceea se socoti pregătit. Își arse caietul (Žika găsi scrumul în sobă, îl adună și-l puse într-un săculeț de pînză, pe care-l purta la piept). În ultimul an dinainte de a intra în mișcare, Mića vădise mult interes și înclinare pentru chimie și biologie. În această ultimă fază, în ciuda aventurii din septembrie (fără urmări) și în ciuda pedepsei, Mića se apropiase de Žika mai mult ca oricînd înainte. Îl lăsa în odaie, fierbeau împreună miazmele acelea din eprubete, priveau prin lentile firișcarele de clorofilă și citeau aceleași cărți,

despre care mai şi discutau un pic. În zilele acelea, Žika se încumetase să-i pună cîteva întrebări legate de viitor : vroia să se facă om de ştiinţă ? Chimist ? Biolog ? Profesor ? Mića îi răspunse evaziv. O dată însă, cînd Žika începuse să viseze în faţa lui cum peste şase ani o să devină Mića profesor, cum o să se însoare şi o să-i facă nepoţei, Mića îl apucase de bărbie cu două degete, îi săltase capul, îl privise în ochi, lung, lung şi apoi îi dăduse drumul brusc, spunîndu-i cu o expresie imposibilă, de orgoliu trist :

— Lasă asta ! Ce ne trebuie nouă aşa ceva ?

Şi Žika înţelesese : se terminaseră lunile lor de miere (reci ca luna). Înţelesese totul, tot ce-i fusese neclar pînă atunci ! Cam pe vremea aceea Mića deveni revoluţionar, membru al Uniunii.

Sînt oameni care cred că oricine poate să devină revoluţionar. Oare poate să devină pictor, sau compozitor, oricine vrea ? Nu. Mića era convins că şi pentru activitatea revoluţionară ca şi pentru crearea operelor de artă e nevoie de talent, de inspiraţie, de însuşiri înnăscute. El, fără discuţie, avea asemenea însuşiri înnăscute. Dar nu credea în ele, nu se bizuia numai pe ele. Pentru Mića, anii de *Pregătiri conştiente* însemnau ce înseamnă pentru un compozitor conservatorul sau pentru un sculptor academia. Mića deveni stăpîn absolut pe conştiinţa şi pe voinţa sa, adică pe trupul transformat într-o unealtă docilă. Neexistînd printr-o viaţă independentă, de sine stătătoare, omenească, unealta aceasta pusă în slujba revoluţiei nu pierdu nimic din farmecul omenesc al tinereţii. Înalt, mlădios dar tare ca un arc de oţel, Mića avea o privire enigmatică, umedă, luminoasă, o gură desenată dureros de proaspăt, precis, seducător. Fetele întorceau capul după el, dar cînd se apropia îşi pierdeau curajul şi se retrăgeau rănite în adăposturile visurilor.

Iar noii lui prieteni din organizaţia revoluţionară trebuie că au observat destul de repede firea lui Mića, pătimaşă şi totodată raţională, ca a artiştilor, curajul lui mai mult lucid decît spontan, cunoştinţele, fermitatea morală şi modestia care îi umplea de admiraţie. Despre aceasta îi vorbiră lui Mića doi oameni, veniţi la el odată,

în zori. Mića respinsese cu hotărîre funcţia oferită. Nu era încă destul de copt pentru un loc de conducere, le-a răspuns el. Mai trebuia să ucenicească un timp.

Atît izbutise Žika să afle într-o lungă perioadă de timp. Dar după ce aflase asta, îşi pierduse interesul acela treaz, de anchetator, care îi dăduse pînă atunci forţă să cerceteze şi să tragă cu urechea, să combine şi să presupună. Interesul de a-şi înţelege fiul îi menţinuse sănătatea. Acum însă, părăsindu-l oarecum, îşi pierduse toată vlaga, toată speranţa şi toată voinţa de viaţă. Şi, dacă n-ar fi fost teama nebună care îl cuprinsese, poate că după intrarea lui Mića în Uniune, Žika ar fi murit. Acum nu mai erau vechile temeri faţă de fiu-său, tulburi, ciudate, complexe. Alături de ele şi la fel cu ele, dar altfel decît ele, se mai ivise şi frica de poliţie, de agenţii care ucid comuniştii pe stradă, îi chinuie în podurile prefecturii, în beciurile de la Glavnajača (cuvîntul acela, Glav, de pe primele file ale caietului ars, a cărui cenuşă el o purta într-un săculeţ, legată la gît).

Anii petrecuţi pînă atunci în teamă şi îngrijorare pentru Mića, anii în al căror răstimp se întrebase, fără să se întrebe, mereu acelaşi lucru : o fi auzit ceva, atunci, noaptea ? Şi dacă a auzit, ce-a înţeles ? — anii aceia i se păreau acum zadarnici. Răspuns nu primise. Prin însuşirea lui de a se concentra pe de-a-ntregul asupra unei singure dorinţe precise, de a se pregăti şi de a vieţui pentru ea, băiatul îi semăna leit. Dar Žika ştia că asta nu era o trăsătură numai a celor din familia Ranović, că mai existau nenumăraţi oameni la care fixarea, sub imboldul pasiunii sau al voinţei, precumpăneşte chiar şi asupra instinctelor de conservare. La Mića, îmbătat de activitatea practică, acestea păreau că nu mai funcţionează. S-ar fi zis că instinctele se strămutaseră de la fiu la tată, sporindu-i temerile. Da, greşise ! Ar fi trebuit încă de atunci, din noaptea aceea, să discute cu el despre ceea ce poate că băieţaşul auzise, dar nu înţelesese. Aşa, taina îl pecetluise cu dorinţa de a se stăpîni şi pe sine şi lumea.

Obsedat de griji, întotdeauna aceleaşi, continui, bîntuit de temeri, Žika încetă cu totul să mai doarmă. Tot ce i se păruse pînă atunci de neînţeles în faptele şi pur-

tarea fiului său izbucni cu o puzderie de sensuri. Dar sub epiderma aceasta de sensuri, temelia, pivotul întregului, întrebarea inițială, rămase fără răspuns. Din umbra în care se retrăsese acum, ea continuă să-l chinuiască. Mocnit, jarul acesta îi ardea rana pe care toți anii trecuți și viitori nu o lecuiseră și nici nu făgăduiau să o lecuiască vreodată. Iar teama revenea neîncetat, revărsîndu-și asupra lui arsura de gheață. Žika nu se putea obișnui cu ea, nu putea să devină insensibil, să n-o ia în seamă. Și teama aceasta îi era ca o rană vie. Lumea lui deveni o rană vie într-o altă rană vie, viața îi deveni o durere insuportabilă. Žika începu să strige, și, chinuit fără încetare, deveni la rîndu-i sîcîitor.

Discret pînă acum, în ciuda a tot ce era complicat în el, Žika îi lăsase fiului său toată libertatea de-a alege printre posibilitățile care i se iveau în față ; făcuse asta mai puțin din motive pedagogice și mai mult cu speranța că astfel au să se dezvolte nestingherite toate însușirile naturale, moștenite. Žika se transformă repede într-un cu totul alt om, țîfnos, vanitos, orgolios, autoritar. Începu să pună întrebări : „Unde te duci ? Unde ai fost ? Cînd te întorci ? Cu cine ai fost ? Ce-ai făcut ? Cine a fost arestat ?“ Încercarea aceasta de a i se pune de-a curmezișul, de a-l opri, o începu însă prea tîrziu. Poate că și dacă ar fi început-o mai devreme ar fi ajuns la același rezultat. Cum să oprești o avalanșă a cărei menire este să năruie tot ce îi stă în cale, pentru a sfîrși apoi ea însăși îngropată sub aceste dărîmături ? Dar Žika nu se mai putea stăpîni. Îl cicălea și-l bombănea fără răgaz.

Mića îl privea cu gingășie, prietenește, și, prinzîndu-l cu două degete de bărbie, îl întrebă încet, cu un ton drăgălaș dar pătrunzător : „Ce rost are ?“ înlăturîndu-i cu privirea și întrebarea lui orice dorință de ceartă, rușinîndu-l ca după aventura întîmplată cu un an în urmă. Cu timpul, Žika încetă să se rușineze, căci nu se mai rușina ca pînă atunci, prin Desa din el, ci în calitatea lui de tată. Iar cînd Mića se întoarse într-o bună zi de la o demonstrație, plin de vînătăi și de zgîrieturi, îi făcu o adevărată scenă de mahala. Apoi nu încercă de loc să se justifice. Își pregătise dinainte argumentele,

destul de violene. Și îl atacă premeditat, spunîndu-i că e un prost comunist și un mincinos. Încă pe vremea *caietului*, citise însemnările lui Mića despre adevărul care înseamnă libertate și frumusețe, despre ura lui față de minciună, față de orice fel de minciună, chiar și de cea inconștientă, despre pornirea lui împotriva minciunii murdare și urîte, înrobitoare și perfide, a minciunii care e „punctul de minimă rezistență, fisura cea mai vulnerabilă pentru pătrunderea influențelor dușmane în conștiință". Nu numai minciuna dar și tolerarea pregătește terenul psihic pentru o trădare potențială, indiferent dacă omului i se oferă sau nu ocazia de a trăda. Acum, Žika purta ideile acestea ca pe cenușa din săculețul atîrnat la gît, și îi arunca în ochi lui Mića, plin de ură, propria lui cenușă, sperînd să-l orbească, să-l seducă măcar pentru o clipă.

La acuzațiile tatălui, Mića începu să tremure. Poate că nu se așteptase la atîta perfidie din partea lui. Sau poate că îl disprețuise și îl compătimise de la bun început. Dar se stăpîni și nu scoase o vorbă. Nici chiar atunci cînd Žika, vîrîndu-se în el cu degetele ca niște gheare, îl întrebase țipînd ca o femeie : Înseamnă comunismul dragoste de oameni ? Da sau nu ? Înseamnă el iubire ? Și tu ? Tu ești un om fără inimă ! Fără inimă ! Nu ești comunist. Nu ești. Tu nu iubești pe nimeni. Nici pe tatăl tău. Nu iubești nici un om. Nu ești comunist. Nu !

Žika nu aștepta răspuns și seria lui de întrebări puse cu furie avea un subtext prea retoric ca să poată depinde de vreun răspuns.

Mića nu scoase o vorbă. Îl privea, tăcut. Și Žika izbucni în plîns, după ce trînti ușa odăii lui, fugind de tăcerea disprețuitoare a fiului său, de privirea lui, care, deși de nepătruns, părea să-i spună că înțelege tot ceea ce se ascundea sub atacul acesta. Și mai părea să spună că îl iertă. Mića, îl iertă pe el ! Fiul, îl iertă pe tată. Nu ! își spunea Žika în odaia lui, n-am să mai fac asta niciodată ! N-am să mă înjosesc niciodată pînă într-atîta încît să-mi rog copilul să mă iubească. Dragostea nu se cerșește.

Dar teama și dorința erau mai tari decît el. Rana vie dintr-o altă rană vie. Mica, mai ales de la ocupație încoace, pleca în zori și se întorcea cîteodată chiar după ora de interzicere a circulației. Unde mînca ? Din cînd în cînd, acasă. Și, în rest ? Nicăieri. Seara, își găsea biata cină răcită, pe masă, în odaia lui ; dar și cînd mînca doi-trei cartofi opăriți și înghețați, părea mulțumit. Nu-i reproșa nimic. Uneori nu venea nici să doarmă acasă. Dar nici lipsa de somn, nici hrana sărăcăcioasă și neregulată nu izbutiseră să-i atingă prospețimea pielii, vigoarea tinerească cu care sfida totul.

Zile întregi, luni, și chiar ani, Žika se pregăti pentru discuția în care avea să-i spună tot fiului său, nu numai ce putuse să audă fără să înțeleagă în noaptea aceea de august, cînd n-avea decît patru ani, două luni și trei zile. Vroia să-i vorbească despre iubirea lui și a Desei, iubire cinstită și credincioasă, și din partea lui și din partea ei, iubire pe care nimic nu putuse s-o zdruncine, nici faptele, nici recunoașterile pe jumătate. Dar nici azi-dimineață nu izbutise să-i spună ce avea pe inimă. Discuția se risipise în fraze lipsite de importanță, rostite de la bun început cu teama aceea care îl frămînta, îl chinuia și îl ucidea (teama era adevăratul nume al bolii lui). Mai încercase el și pînă azi dimineață, de mai multe ori, dar niciodată nu izbutise să treacă de început, de primele fraze care abia anunțau principalul. Incapacitate.

Incapacitatea asta a lui îl hotărîse pe Mica, azi dimineață, să plece definitiv de-acasă, spre pădurile întunecoase unde zilele sînt negre, și moartea e neagră, și totul e negru. Mica plecase, și el nu izbutise să spună nimic, nu fusese în stare nici măcar să rostească primele cuvinte din ce era mai esențial, și să-i explice la ce raporturi de încredere îl obligă pe cineva faptul că e fiul cuiva. Fiu. Asta înseamnă că e născut din carnea tatălui său și că, deci, el, fiul, era mai mult Žika decît Žika însuși. Mica era născut din picăturile lui de sînge pe care nu le vărsase pentru patrie, din sămînța lui, fiindcă el o iubise pe Desa neabătut și credincios, cu tot focul lui de luptător, păstrat în vine. Mica îi era fiu. Fiu ! Și, azi dimineață, Mica spusese că pleacă.

Pleacă. Iar el nu poate să-l oprească, fiindcă Mića bănuieşte că nu-i este tată. De-asta se şi poartă aşa cu el. Mića ştie. Din noaptea aceea de august. Şi pentru că Mića gîndeşte aşa, el, care ştie că Mića gîndeşte aşa, nu are puterea de-a se purta ca un tată. N-o are. Nimeni nu are putere împotriva minciunii. Nimeni. Mića a plecat. Şi nu i-a lăsat nici o amintire. I-a rămas doar săculeţul cu cenuşa caietului despre *Pregătirea conştientă*. Pregătire conştientă, pentru ce ? Pentru plecare ? Pentru plecarea de-acasă ? Pentru plecarea din viaţă ?

Žika simţi că îl trec fiori.

Stătea acum într-un balansoar ieftin, de culoare neagră. Şi din nou se gîndi la o viclenie. Dacă Mića crede că celălalt îi e tată, atunci ar fi cel mai bine să se ducă la el (deşi nu-i e tată lui Mića, dar n-are face, din moment ce băiatul aşa crede), să se ducă şi să-i spună tot şi să-l roage să-l oprească pe Mića. Poate că Mića l-ar asculta pe omul care socoteşte el că îi e tată ! Şi poate că n-ar mai pleca. Iar folosul l-ar trage tatăl adevărat : Žika şi-ar păstra fiul. Dar asta ar însemna să păteze amintirea Dresei, şi el n-o putea face. El s-a luptat mereu cît a putut să-i păstreze memoria neîntinată. De-asta, de cîte ori l-a întîlnit pe celălalt l-a salutat primul : şi lui Mića i-a spus să-l salute, fiindcă e un om mare. Pînă acum însă fusese vorba de cinste şi nu de viaţă şi de moarte. Iar cinstea cuiva, întinată sau nu, înseamnă tot viaţă. Putea el oare să facă asta acum ? Putea el oare să desfacă nodurile care, de douăzeci şi unu de ani, îl legau de iubirea Desei, de cinstea ei nepătată, de amintirea ei vie, credincioasă, dulce, de povara aceasta atît de plăcută şi de amară ? Avea el oare dreptul să decidă acum, toate astea, pentru fiu-său, pentru ea şi pentru el ? Căci Žika va continua s-o iubească. Veşnic. Pentru el, cinstea Desei rămînea nepătată nu în ce spuneau alţii, ci în dragostea cu care el, Žika, o iubea. Putea el să îngăduie uciderea Desei reînviată în Mića, din a cărui cauză ea murise ? Avea el dreptul să-i îngăduie lui Mića să plece ? Ce-ar fi făcut oare Desa, în locul lui ?

Portăreasa Mara intră, palidă, speriată.

— L-au arestat !

Sosise pedeapsa cea dreaptă ! Žika închise ochii. Dacă ar fi fost arestat Mića, Mara ar fi vorbit altfel. Žika înțelese imediat că fusese arestat Veković.

— În casa lui sînt agenți ! continuă Mara, după ce el deschise ochii.

Žika sări ca ars :

— Crezi că îl așteaptă pe Mića ?

Mara tăcu un timp, apoi spuse cu ochii în lacrimi :

— Nu știu. În ultimul timp se ducea foarte des pe la el. Stăteau mult de vorbă, ceasuri întregi...

— Și tu, nu mi-ai spus nimic, nu-i așa ?

— Credeam că...

— Gura ! Žika o întrerupse, dar se căi îndată și o întrebă aspru : Despre ce vorbeau ?

— Nu știu. De unde să știu eu ?

— Ești o afurisită, Mara !

Žika își luă hainele de pe scaun și începu să se îmbrace, grăbit.

— Dă-mi pantofii, Mara ! Dă-mi cravata !

Și începu să se tînguie :

— Unde o fi el acum ? Mi l-or fi arestat. Tu, ce crezi ?

— Nu, domnu' Žika. Precis că nu.

— De unde știi ? Cine ți-a spus ?

20

Îi scrisese că o să-și petreacă toată ziua acasă, și-l rugase să vină cînd o putea : înainte de prînz, seara, noaptea ; cînd o putea. Ea o să-l aștepte toată ziua. Și semnase : Ana Georgević, Radnička 26.

Întorcîndu-se de la Kalemegdan, ea se îmbăiase îndelung. Știa că e încă devreme. Acum își odihnea pe o sofa trupul neliniștit, frecat cu apă de colonia. Se ridică de cîteva ori, se duse la fereastră, privi în lungul străzii și se întoarse, căutînd să-și justifice faptul că el nu venise. Știa că avea întîlniri, treburi, că îl pîndeau tot felul de primejdii. Veković îi povestise ce fel de om era Căluțul

ielelor. Pentru el, femeile nu contau. Ea nu-l căutase, nu-l dorise pînă în clipa cînd îl văzuse. De atunci însă, nu mai avea liniște. Atunci se pieptăna, se pieptăna încet, alene, în baia lui Veković. Din birou se auzeau glasuri de bărbați. Ea își privea în oglindă fața luminoasă. Nu se gîndea la frumusețea ei. Nu se gîndea nici la ce înseamnă frumosul în general. Oare ce avea frumos chipul ei ? Trăsăturile ? Armonia lor ? Ovalul gingaș și proaspăt ostenit, ca firele de iarbă cînd le culcă fierul coasei ? Expresia ei ageră, despre care Veković spunea că e spiritual-sentimentală și inteligent-caldă ? Nu se gîndea la nimic, la absolut nimic. Nu se gîndea, pînă cînd l-a zărit, în apele oglinzii. Se oprise lîngă perdea și, în oglindă, chipul lui părea lipit de al ei, ca în fotografiile unor tineri logodnici. Intrate în cadrul oglinzii, buzele lui păreau că-i ating ceafa. Ea tresărise. Și de-atunci nu-și dorea nimic pe lume mai tare decît repetarea clipei aceleia cînd, datorită iluziei care micșorează totul o dată cu distanța, lîngă fața ei apăruse fața lui ca de adolescent, slabă, cu trăsături cizelate, cu privirea mută, preocupată și caldă, cu buzele căutîndu-i ceafa, în oglindă, nu în realitate. Dacă el ar mai fi zăbovit o clipă, două, ea ar fi țipat, într-atît de puternică îi fusese senzația. Dar el se mișcare, dispăruse, și îl văzuse curînd cum se întorcea ducînd o cană cu apă. Ana lăsase perdeaua (de ce făcuse asta ?) și îl privise, fără ca el să o poată vedea, cum trecea ducînd cana cu apă și cîteva pahare vîrîte unul într-altul. Umbla ca o panteră cu încheieturi mlădioase, zvelt pînă la nebunie, pînă la invidie și tare ca un arc de oțel. Ana abia așteptase să plece oaspeții ca să-l întrebe pe Veković cine era tînărul acela, ce se întîmplase cu ea, de ce o impresionase atîta ? Și de ce simțise nevoia să-i coasă haina descusută la umărul stîng.

El o înfrînase, fără să vrea ; privirea lui infernal de mată îi topise mîndria, jocul ei cu bărbații, a căror lipsă de intuiție o socotise pînă atunci drept păcatul originar al bărbăției, păcat făcut să fie pedepsit. Toate acestea se transformaseră în fum. Și rămăsese el, cu un început de zîmbet pe buze, decupat și scos parcă din totdeauna din sufletul și din trupul ei (buza de sus din suflet, cea

de jos din pîntece). Stăruia în ea începutul tulburător al unui lucru care nu era îngăduit să rămînă numai în privirea lui de nepătruns, privire care nu arăta ce văzuse şi ce impresie îi făcuseră cele văzute. Se chinuia şi chinurile o făceau să roşească, să se ruşineze. Părerea bună despre sine îi fusese zdruncinată, dar asta n-avea nici o importanţă. Ieri, înainte de prînz, venise la Veković şi-i dăduse scrisoarea. Să o ducă imediat şi să i-o predea lui. Nu ştia cum îl cheme. Veković, devenit dintr-o dată conspirativ, nu vroise să-i spună nici cum îl cheamă, nici unde locuia. Tăcea, palid, mîhnit, îndurerat. Ca şi ea. Ana ştia că Veković o mai iubeşte încă, dar ce putea să facă, ce putea ea ? Simţea că nu mai e timp, că timpul stă să piară ca o lacrimă în gît. Ce putea ea ? Asta să fie oare frumuseţea ? Sau ce ? Iubirea ? Cu neputinţă. Ana nu o vroia.

Nu o vroia, cu adevărat. Dar ce putea să facă ?

21

— Ştiam eu că aşa o să se întîmple. Cum am văzut ce începe să vorbească, mi-am dat seama că o să se termine aşa. Cine mai ţine astăzi cuvîntări, domnule Protić ?

— Aţi văzut ? Aţi văzut, domnule Pantelić ? Aţi văzut ? Ce scandal !

— După mine, e o porcărie nemaipomenită !

— Scandal ! Ce vrea el să ne înveţe pe noi ? E un nimeni şi un nimic !

— Ba mai rău ! E un derbedeu.

— Un derbedeu ! Un derbedeu ! Ce-şi închipuie el ? L-aţi văzut pe neamţ, pe căpitanul acela ?

— Am ştiut eu că o să se întoarcă, să-şi ceară scuze ! Om civilizat. Cum îl cheamă ?

— Căpitanul Klaus ! Parcă aşa am înţeles. Aţi văzut ce înseamnă omul civilizat ? Înainte de a-şi cere scuze, se prezintă.

Dar domnul Aleksić, angrosistul, se uită la domnii Dača şi Pantelić cu o dezaprobare fățişă, bătrînească răutăcioasă.

— Nemţii ! Ştiu ce-o să spuneţi şi ce le doresc eu ; dar ce este-este. A venit vremea popoarelor mari. Noi, cele mici, trebuie să intrăm în gaură de şarpe şi să aşteptăm sfîrşitul jocului. Aia e ! Dar cu purtări de-astea, bolşevicii noştri ne fac să spunem ce n-am spus şi să facem ce n-am face.

— Aşa ne e firea. De-aici i se trage. Temperamentul.

— Temperamentul ? Prostia, domnule, ce temperament ? Prostia ! Nişte capete înfierbîntate. Asta sîntem noi. Nişte capete înfierbîntate care nu pot fi potolite cu argumente logice şi nu pot fi aduse la ordine. Avem nevoie de Ćele-kule ! Fiecare generaţie îşi are Ćele-kulele ei, care poartă de fiecare dată alt nume dar sînt totdeauna la fel, fie că se află la Čegar sau la Jajince.

— Căpitanul zicea că Veković a avut o criză de nervi !

— Criză de nervi ? Fleacuri ! îl cunosc eu pe Veković. E un cap înfierbîntat ! Un cap înfierbîntat tipic sîrbesc, incapabil să înţeleagă cine sîntem şi unde ne aflăm.

— Tipic ! căzu de acord grasul şi căruntul domn Pantelić, fost şef de protocol.

— Pentru că, cine sîntem noi, mă rog ? se mînie deodată domnul Aleksić, care nu putea să sufere ieşirile violente, şi-şi mută privirea răutăcioasă de la Protić la Pantelić. Uităm mereu cine sîntem şi ce sîntem. Păi noi sîntem sîrbi, adică nişte terchea-berchea, nişte golani şi moftangii. Vagabonzi şi escroci. Să ne uităm la noi ! Să ne uităm la noi ! Avem toţi jachete negre, pălării tari şi pantofi de lac. Şi cînd colo firul de praz ne-atîrnă tuturor la spate. Fără jignire, domnilor, ne atîrnă firul de praz la spate, şi-i dăm zor cu *s'il vous plait,* cu *Bitte schön,* cu *Küss die Hand* şi cu *Missis please sit down.* Iar din cauza prazului ăluia, cultura nu ne şlefuieşte oricît ne-am freca de ea. Fiecare păhăruţ de cultură pe care îl bem ne ia mintile şi ne scoate la suprafaţă toată grosolănia ne-

şlefuită, ascunsă, slavă. Uite, Vekovič n-a făcut niciodată politică. Nici n-a votat măcar. Eu îl cunosc de treizeci de ani.

— Venea pe la Jockey Club ? întrebă Dača.

— Daţi-mi voie ! făcu domnul Aleksić şi se lovi uşor cu mănuşa de piele galbenă peste mîna stîngă mijindu-şi ochii de parcă s-ar fi apucat să-şi fileze cărţile din mînă şi, după ce s-ar fi săturat de filat, ar fi spus : „Deschid. De două ori cip ! Servit ! Prostie !"

— Prostie ! Un boem oarecare şi un poet. Ştiu, ştiu, academician, Societatea Kolarac, şi mai ce încă ? Dar, cu toate astea, l-aţi văzut : un moftangiu. Parcă n-am şti noi cine a fost generalul Urošević ; parcă n-am şti că el l-a bătut pe Potiorek şi pe von Mackensen şi că în polemica avută cu istoricul german Teuer, care a scris că sîntem ţigani şi paricizi, el a demonstrat că tezele germane erau minciuni sfruntate şi aşa mai departe. Şi, cu toate astea, nici unul dintre noi n-a dovedit atîta lipsă de bun simţ în faţa mormîntului abia săpat încît să ne pună pe noi, curaţi şi nevinovaţi, într-o situaţie atît de neplăcută şi să ne ofenseze, mă rog, să ne-o ofenseze pe neconsolata doamnă Urošević, pe care merita s-o ajutăm cît mai mult ca înmormîntarea să fie distinsă şi să iasă cum trebuie, nu aşa... după gustul unor moftangii.

— Iertaţi-mă, spuse Dača, dar eu nu auzisem de Teuer ăsta (mama lui !) şi nici nu ştiam că ne-a făcut ţigani şi paricizi !

— Nu e neapărat nevoie să vă lăudaţi cu incultura dumneavoastră ! se răsti la el cu răutate domnul Aleksić. Un om inteligent s-ar ruşina de asta şi ar tăcea !

Apoi continuă :

— Da, noi, toţi, n-avem destulă minte. În loc să tăcem şi să ne facem cît bobul de mei, în loc să ne vîrîm în gaură de şarpe pînă s-o duce pacostea asta, aşa cum fac oamenii inteligenţi, francezii, nemţii, olandezii şi cehii, ne împărţim în cetnici, în titoişti şi ne ucidem între noi. La ce ne folosesc toate astea ? Nu sîntem oare capabili să vedem că e vorba de încleştarea unor popoare mari, pentru interesele lor mari, grandioase, inteligente, şi că, oricine va învinge, învingătorul va fi tot unul dintre cei mari, fără noi, împotriva noastră, sau cum o vrea el ?

Doar nici unul dintre cei mari nu ne-a cerut voie să înceapă războiul şi nici n-o să ne întrebe dacă le dăm voie să-l termine. Ce avem noi, să ne vîrîm aici ? Un pic de mîndrie, şi să fim calmi. Un pic de demnitate, şi să tragem şi din asta un folos. Aşadar, să ne ţinem gura. Ca francezii, olandezii, cehii ăia inteligenţi. Ei zic : am înţeles ! şi clădesc fabrici. Aşa se lucrează. Asta e soarta popoarelor mici. Şi, din moment ce e aşa, să folosim şi noi ce se poate folosi. Noi însă, n-am fi fost tîmpiţii şi idioţii care sîntem, dacă am fi judecat inteligent şi-am fi fost răbdători, buni şi isteţi ca alţii, pentru ca la sfîrşit, cînd s-o termina totul şi om vedea cine a învins şi cine nu, să venim să ne cerem răsplata pentru neutralitatea noastră şi apoi să scoatem vreun împrumut zdravăn, *à la Bler*, sau nişte despăgubiri importante. Fiindcă pe noi ne-au bombardat şi unii şi alţii, poate să ne fie cu adevărat indiferent cine învinge. Învinşii, după obicei, au să plătească tot. Dar noi nu ! Ne zburlim şi ne batem cu pumnii în piept, ne separăm în cutare şi cutare, în albaştri şi verzi, în roşii şi albi şi toate astea, domnilor, din punct de vedere al naţiunii noastre, înseamnă o catastrofă. Dacă ucidem soldaţi germani, de ce ne mirăm că vin represiunile ? Dacă ne ucidem între noi, de ce să ne mirăm că e vărsat sînge sîrbesc ? Emigranţii noştri din Londra îl înjură de mamă pe Hitler, iar aici, din Deutschlandssender, Ljotić îl înjură şi mai abitir pe Churchill şi pe Roosevelt. E oare normal ? Mai pot pricepe oamenii ăştia ce-i în capul nostru ? Uitaţi-vă la Elveţia : e neutră şi n-are nimic cu nimeni. Vinde ceasuri de mînă şi deşteptătoare. Ce vreţi mai frumos ? Optică şi rulmenţi. Totul, ca pe roate. Dar elveţienii ştiu că sînt mici, şi tac, fac comerţ. Ei ştiu că Hitler, sau oricare dintre mai marii ăştia războinici, poate să-i înece cu un scuipat, ca să nu zicem mai mult. Noi însă nu ştim asta sau ne prefacem că nu ştim, de-aia ne strîng cu uşa. Noi nu mai respectăm nici înmormîntările. Nici mormintele nu le mai respectăm. Vă spun eu că ne aşteaptă ceasuri negre.

— Veković ştia ce-l aşteaptă ! spuse nora generalului către soţul ei. Şi totuşi...

— Ei şi ? Noi, dragă, ne întoarcem frumuşel acasă, cu automobilul Aćimovićilor, iar el, la închisoare, să-l roadă lanţurile.

— S-a opus ! oftă bătrîna văduvă.

— Ştiam că o să se întîmple ceva, de cum l-am zărit. Era tulburat, ochii îi fulgerau şi-i tremurau mîinile. Îi tremurau.

— Asta înseamnă curaj, dragul meu, dă-mi voie să spun. Curaj !

— Prostii ! prostii ! strigă domnul Mišković apropiindu-se încet de ieşire, împreună cu un grup de ziarişti. Dacă noi n-am vorbit, nu înseamnă de loc că sîntem laşi. Vekoviċ n-a spus nimic nou, n-a spus nici un lucru pe care noi să nu-l fi ştiut, poate chiar mai bine decît el. Dar noi ştim ce ştim şi vorbim unde trebuie şi cînd trebuie. Toate la vremea lor. Toate la vremea lor. Asta înseamnă curaj. Ce-a făcut el, permite-ţi-mi, e o prostie. Ce îşi închipuie ? Că după discursul lui o să pornim revoluţia ? Asta a crezut ?

— Ca să vezi !

— Ia uite dom'le. Doar nu ne-au ciugulit ciorile creierul ca să ne răsculăm aşa, cu mîinile goale, împotriva celei mai mari forţe militare a tuturor timpurilor. Şi, slavă Domnului, colega, noi nu sîntem comunişti ca să fim siliţi să facem asta din spirit de disciplină. În definitiv, eu, unu, dacă mi-aţi da o puşcă în mînă, tot n-aş şti de care capăt trebuie s-o ţii cînd tragi.

— N-aţi făcut armata ?

— Cum, Mišković, n-ai făcut războiul ?

— Am fost scutit. Eram la studii, în Franţa. Cînd a venit războiul, mi-am continuat studiile la Geneva. Pe-atunci, acolo era centrul intelectual al Europei. *Au-dessus de la melée.* Da, domnule ! *Au-dessus !* Asta nu înseamnă că n-am luat şi eu poziţie. Dar, în lumea cultă, luarea poziţiei serveşte pentru uzul şi consolarea personală, ca să zic aşa, nu pentru paradă şi scandaluri. Permiteţi-mi să spun că aici n-a fost decît un scandal. Un scandal absolut fără rost, nefolositor nimănui. Dacă Vekoviċ ar fi fost un om necăjit, căruia nu i s-au recunoscut meritele, aş fi înţeles. Dar ce nevoie a avut el de toate astea, din moment ce e recunoscut, îşi are micul lui capital, iar poeziile îi sînt tipărite în cărţile de şcoală, deşi eu, personal, nu i le înţeleg, şi, dacă nu i le înţeleg eu, cum să le înţeleagă copiii ? Dar ce să-i faci ! Broasca a văzut

cum se potcovea un cal, şi a ridicat şi ca piciorul. Un tip căruia îi lipseşte sentimentul naţional. L-a citit pe Baudelaire şi aşa mai departe, şi-şi zice : puţin îmi pasă că ai mei n-au să mă înţeleagă ! Dar vă spun eu : fără tradiţie, nimic nu-i valabil. Un Branko sau un Giura, ca să nu mai vorbim despre Njegoš, valorează pentru mine mai mult decît toţi decadenţii ăştia din lumea albă. Iată, iată ! spunea poetul Stepanović unui mic grup strîns în jurul lui. Şi în asta se vede primitivismul nostru. Totul cu forţa. Ieri Dis, azi cubism, futurism şi mai ştiu eu ce. Totul fără nici o măsură. Fără nici o măsură şi cum nu se poate mai forţat. Pînă la urmă, ne facem de ruşine. Şi uite, am fost martori noi înşine : au nemţii vreo vină ? Dacă ar fi tăcut, nu i-ar fi făcut nimeni nimic. Ce nevoie a avut de toată aiureala aia ? Eu le miros imediat pe sufletele astea vîndute. Nu l-am putut suferi niciodată. Niciodată !

— „Conştiinţa", zicea el, „nu-mi îngăduie să tac".

— Fleacuri ! strigă Dača. Păi, între noi fie vorba, Veković a fost un fel de armăsar ordinar, pe onoarea mea, un Don Juan ! îi spuse Dača domnului Pantelić, care stătea lîngă el, la coadă, aşteptînd tramvaiul şapte.

— Un Don Juan ? De unde o fi avut bani ?

— N-o să mă credeţi, tună Dača, dar el făcea asta... cum s-ar zice... pe gratis. Da. În chestiile astea, era, cum să vă spun ? un adevărat Rasputin, un seducător. Cîte fete nevinovate, vă rog să mă credeţi, n-a distrus el ! Şi cîte căsnicii.

— Vă spun numai dumneavoastră, urlă Dača. Aveam un prieten, un om minunat. Şi Veković, iertaţi-mă, i-a trîntit nevasta colo, în pod, pe cînd ea, nenorocita, întindea rufele fără să bănuiască ce-o ameninţa.

— Cu forţa ?

— Doamne fereşte ! El nu face asta niciodată cu forţa. Are ceva, un fel de lipici. Nu poate să-l refuze niciuna, cînd le cere. Chiar dacă se căiesc apoi, ca femeia despre care vă vorbesc. Ea a murit în timp ce năştea. Iar soţul ei, prietenul meu, ştiţi, s-a cam ţicnit de-atunci. Nevastă-sa a rămas însărcinată cam pe vremea aceea, şi nu se ştie dacă de la Veković sau de la el.

Prietenul meu jură că e copilul lui ; cu alte cuvinte, că femeia era gravidă înainte ca Veković... Iar copilul, pe nume Mića, seamănă leit cu maică-sa. Blond, şi aşa mai departe. Nu ştie nimeni precis al cui este. Nici nu se poate şti. O întîmplare îngrozitoare. Asta e Veković. Un neserios.

— Să-l luăm, de pildă, pe Ljotić ! îi spunea, ceva mai în faţa lui Dača, domnul Aleksić domnului Protić. Ljotić îi zice lui Churchill : „Beţiv bătrîn". Vă rog să mă credeţi ! Mi-e ruşine că sînt sîrb ! Căci, indiferent de ce s-ar crede despre premierul englez, Ljotić îşi poate avea motivele lui să nu-l sufere. Foarte bine. Dar nu poate să se exprime fin ? Să spună : „Cuvintele respectabilului premier ni se par în dezacord cu faptele lui". Ni se par, şi aşa mai departe, distins, cu demnitate, nu ca birjarii : „beţiv bătrîn". Să ne închipuim că se schimbă totul, ceea ce nu cred, dar să facem un *Gedankenenksperiment*, cum îi spun foarte inteligent nemţii. Păi Churchill ar putea să-l ducă pe Ljotić de urechi în faţa Tribunalului şi să-l condamne, după toate legile pozitive care vor avea totdeauna valabilitate, pentru lezarea onoarei. Beţiv bătrîn ! Se poate să i se spună aşa premierului unei mari puteri ? Şi cine face asta ? Un pitic de sîrb, un neisprăvit, un nimeni şi un nimic. Nu, domnilor, vă spun eu că ne vom duce de rîpă, mai mult ca sigur ; dar aşa se şi cuvine, din moment ce nu vrem să fim civilizaţi, inteligenţi şi cum ar trebui să fim, adică realişti.

— Ne-am şi dus de rîpă, domnule Aleksić !

— Naţiunile romantice n-au loc sub soare ! spuse ziaristul Mišković. Numai cele realiste, care ştiu să se controleze şi să se stăpînească, au dreptul la viaţă.

— Absolut exact, domnule ! Cine nu ştie să spună alb cînd e alb, roşu cînd e roşu, şi aşa mai departe, după cum bate vîntul, poporul acela n-o să realizeze nimic în cultură. Fiindcă, puteţi să spuneţi ce vreţi, eu cred că singurul lucru inteligent este să rămîi în viaţă din moment ce trăieşti şi că nişte vorbe à la conştiinţă, cinste, onoare şi aşa mai departe, prea şi-au dat în vileag, de la Kosovo încoace, funcţia lor aducătoare de moarte, da, domnilor, de moarte, ca să se mai ţină seama de ele pe viitor. N-am văzut nimic bun de la ele, nici în tre-

cut, nici în prezent ; iar că n-o să vedem nici în viitor, v-o spun eu, cu toată tăria, eu care i-am spus personal lui Stojadinović, în față, să nu-și risipească banii ca un nebun, prin anul una mie nouă sute treizeci și nu știu cît, căci palatul Bursei o să devină sau Kreiskomandatur sau Palat al Sovietelor. Și iată că s-a adeverit.

— În parte ! oftă zgomotos Dača, ascultîndu-i, după obicei, și pe cei din față și pe cei din spatele său.

— Dacă Veković ar fi aici, dacă ar fi aici, eu i-aș spune în față : „Domnule, dumneata vrei, pe seama durerii văduvei, a durerii pe care n-o respecți, să-ți faci popularitate și să cumulezi capital politic. După operațiunile nemțești de astă iarnă de lîngă Moscova, nu e greu să fii prooroc ; cu toate astea dumneata te-ai pripit, te-ai cam pripit. Acum, ispășește-ți nesolidaritatea cu majoritatea poporului nostru care crede ce crede și rabdă totul în tăcere și cu stoicism". Cum îl chema pe grecul ăla care era de părere ca poeții să fie alungați din stat ?

— Aristotel ? Platon ? întrebă Mišković. Nu știu la cine vă referiți.

— În orice caz, era un grec antic cumsecade, fiindcă grecii ăștia noi, dați-mi voie să spun, nu sînt nici ei mai breji decît sîrbii noștri. Aud că învîrt și ei niște treburi necurate colo, în munți.

— Asta din cauza Salonicului, unde ne-am petrecut noi concediile în o mie nouă sute șaptesprezece ! se amestecă Dača. Eram tineri pe-atunci și grecoaicele au fost din totdeauna slăbiciunea sîrbilor. Cînd spun ele : „Thanatos", adică, pe grecește, moarte, își învîrtesc în așa fel vîrful limbii printre dințișorii lor albi că nu există sîrb să nu-și piardă capul și să nu strige : halal să-ți fie, surioară ! Cu cîte nu s-a iubit atunci chiar domnul Veković ăsta ! E ceva de necrezut. Dar nici noi, cei din compania lui, nu ne-am lăsat mult mai prejos de domnul locotenent.

— Cine e dumnealui ? întrebă domnul Aleksić întorcîndu-se nervos spre domnul Protić.

— Nu știu precis, îi răspunse în șoaptă domnul Protić. Mi se pare că e domnul Dača Todorović : două imobile pe Knez-Mihajlova.

— Aha, Todorovici, industria de textile ! făcu domnul Pantelić. Şi întorcîndu-se spre Dača, îl întrebă cu interes :

— Dumneavoastră aţi spus adineauri ceva despre grecoaice ? Da, asta e slăbiciunea noastră, a sîrbilor. Aveţi dreptate.

22

Undeva, departe, cineva strigă ameninţător :

— L-ai ucis !

Ceva mai departe, altcineva întrebă domol şi agresiv :

— E numai leşinat ?

Durerea se clătina şi-şi schimba locul, legănîndu-se prin ceaţă şi prin zgomote, despărţită de lume prin membranele unor întinderi înfiorătoare. Apoi se ivi de undeva fisura pal-roză a chinurilor, a unei tăceri absolute, asemănătoare cu limba uriaşă a unui tigru care, scoasă numai o dată, adună toate gîngăniile mărunte care mişună prin ceaţa prăfoasă. Era linişte, şi nici timp nu mai exista. Sentimentul duratei dispăruse. Doar spaţiile căderii străbătute în răstimpuri de fulgere seci. Valul tîra totul la fund şi nimeni n-ar fi putut să-şi imagineze cît a durat prăbuşirea aceasta pal-roză, puţin sau mult, fiindcă nicăieri nu exista timp şi nicăieri nu exista ceasornic. Linişte. Deodată valul începu să tremure. Zidurile marginilor lui se scuturară şi totul trecu din nou. Un miros se înălţă deasupra diamantului lustruit şi o voce izbi pielea întinsă a văzduhului cu maiurile mărunte ale cuvintelor :

— Eu, doctore, trebuie să vorbesc neapărat cu el. Chiar azi. E vorba de interesele cele mai înalte, cele mai serioase...

Bariera liniştii apăru din nou, apoi coborî uşor. Un chepeng căzu peste toată bezna din cutia aceasta fără fund.

Abisul trase iar lumea în jos, de-a lungul norilor străvezii, netezi şi alunecoşi. Da, ceva devenea clar, dar cine

ar fi putut să știe ce anume ? Prezența ? Se poate oare numi prezență hotarul care desparte de tot ce nu e el ? Se poate oare numi prezență durerea care chinuie cu toate laturile formelor trupului ? Dar ce este trupul ? Văzduhul acesta de flăcări din univers ? Atunci ce sînt vocile care izbucnesc cînd ici, cînd colo, ca niște focuri capricios de vii, care au interese, interesele cele mai înalte, cele mai serioase, deși nu există nimic și nimic n-are importanță.

— Fractură !

— Porcule ! O să-mi dai socoteală pentru asta. Generalul în persoană...

— Înțelege, doctore, trebuie făcut totul !

Mirosul persista deasupra plăcuțelor tari de diamant lustruit și totul devenea otrăvitor din cauza alcoolului și a durerii. Diamantul abia se stăpînea să nu urle de tristețe. Era însă prins în rame tari, în oasele singurătății, și n-avea voie să vorbească. Nu putea. Dar cineva gemu nedesluşit undeva în întuneric. Nu diamantul. Pe el l-ar fi auzit toți. Diamantul doar pălea, slăbea, devenea moale și nu-și mai putea pune speranța în licărirea domoală a simțurilor fiecăruia din fețele lui lustruite. Firul sensului se întrerupea în fiecare clipă ; cu toate acestea, pînă și pe fundul pustiului osos exista dorința puternică de a cunoaște tot ce se petrecea în depărtările nemijlocite. Toate se repetau, și cuvintele, și dorul de ele, și liniștile, și norii alunecoși. El nu înțelegea cine era diamantul bolnav, cine era vocea domoală și agresivă, cine era vocea care amenința, cine era doctorul și despre cine anume vorbeau vocile acelea, nici pentru ce vorbeau, nici ce spuneau. Între nori și voci simțea, în răstimpuri, frică. Diamantul își retrăgea în sine antenele lucioase, scînteietoare, de insectă, și tremura ușor, bîntuit de teamă, în interiorul lui neted. Membrele îi zăceau la kilometri de centru și nici o comandă nu putea să ajungă pînă la ele.

— O comoție profundă. Mă tem că e vorba de o comoție cerebrală profundă ! Vom vedea. Vom vedea ! Dă-mi o pensetă, Vane !

Zdrențe, de gînduri, de lucruri, de amintiri și de oameni, și de antene de insecte și de furnicari cu limba

lungă, şi de cameleoni cu limba lungă, şi zdrenţe de limbă căderau într-un soi de cazan, căderau de la sine, de undeva, din văzduh, căderau mistuindu-se ; iar dintre valţuri ieşeau, pe partea cealaltă, coli albe de hîrtie pentru scrisori *par avion*. Un stilou se coborî de pe o ureche mare, de reclamă, şi începu să scrie singur scrisori, cu litere nemaivăzute încă. Nici chirilice, nici latine, nici gotice, nici arabe, în *marche arrière !* Diamantul înţelese cu esenţa lui, cu licăririle lui sinuoase şi transparente, că în textul acela se aflau sensul şi dezlegarea şi că, dacă s-ar înţelege asta, ar dispărea distanţa dintre membre şi puntea de comandă a capului atinsă de explozia minei care lovise vasul-amiral. Diamantul ar redeveni atunci numai diamant şi ar şti cu exactitate ce are de făcut. Dar el nu era de loc sigur că literele acelea, care se scriau singure, de la sine, pe hîrtie subţire pentru scrisori *par avion*, aparţin unui alfabet coerent. Nu era sigur. Totul îşi pierduse încrederea în sine, convingerea necesară care formează materia primă a oricărei acţiuni. Începea iar distrugerea lumii.

Deasupra pămîntului plana un avion fără motor, o lumină care nu permitea să se creadă în cele auzite şi simţite, în propria ta fiinţă. Pe tabla neagră de lîngă pat, Klaus scrisese : Joseph Toth.

— Joseph Toth ? se miră cineva. Eu credeam că ăsta e Veković.

— Vă rog ! spuse vocea tărăgănată şi agresivă.

Nu, el nu era Joseph Toth. Simţea asta limpede, era singurul lucru care îi devenise o clipă clar. După aceea se aşternuse iar ceaţa, norul, neantul.

Căderau ploi, ploi piezişe, cu plete lungi, despletite, ca sălciile umede din preajma unor maluri umede, amare din cauza putreziciunii, ploi îngrozitoare, înlăcrimate, abundente, bondoace şi unsuroase, ploi nebune, împunse de coarnele taurilor roşii ai fulgerelor, mărunte ca nisipul, scuturate de bubuitul tunetelor, ploi fără inimă, ploi cu soare care bătea tic-tac în locul inimii, în timp ce adevărata ei inimă, inima ei de odinioară, aidoma unui lunatic, se ridicase într-o zi de demult, de demult din albia pieptului şi pornise desculţă peste pat, fiindcă nu avea picioare, nici cap, fiindcă nu

avea trup ca să stea pe picioare, nici gît să stea pe trup, nici cap să stea pe gît, fiindcă nu avea nimic, inima aceea evadată, care a alunecat fără ruşine de-a lungul unei raze de lună.

Mai rămăsese doar noaptea. Singură, în bezna ei. Cu soarele care ticăia invizibil şi înăbuşit, închis în piept ca omul în sicriu, ca sicriul în mormînt, ca mormîntul în iarbă. Noaptea devenea tot mai umedă. Zeităţile altor sori de pe faţa nopţii nu o făcuseră să renunţe la întuneric. Cum să te interzici pe tine însuţi ? Chiar dacă ar fi întuneric să nu-ţi vezi degetul din faţa ochilor, tot ai să ştii că degetul acela e degetul tău, tot ai să ştii cine eşti tu, cel care nu-ţi vezi degetul din faţa ochilor.

Cine eşti ? Cine eşti tu, cel care spui eu ! Cine este acest eu care spune eu ? Un nume.

Joseph Toth.

Mult timp nu putu să-şi amintească nimic altceva. Atunci apăru pe neaşteptate, de undeva, Standartenführerul profesor doctor Luebe, şi, cu o uşoară mişcare a mîinii, îi jupui toată pielea, dinainte ciuruită. Era noapte. El nu se vedea, nu-i era ruşine. A simţit doar un frison. Pielea îi căzu pe duşumea, foşnind ca hîrtia. Pe duşumea îi zăcea pielea. El zăcea pe pat. Din pat, se privea pe sine, cel de pe duşumea, şi se recunoştea : două cicatrice albe pe frunte, o cicatrice oblică deasupra buzei ; sprînceana stîngă ceva mai lăsată decît cea dreaptă. A lui era pielea asta. Cu ea simţise gerurile şi dogoarea, moliciunea şi duritatea lucrurilor, rezistenţa obiectelor ; prin mucoasa gurii simţise gusturile şi săruturile, iar prin membrana nasului simţise mirosurile. Acum era lipsit de trei simţuri. Durerea însă îi era aceeaşi ; se cutremură la gîndul că ar putea fi mai mare dacă ar putea vedea bine. Totul îl durea ca şi mai înainte. Cel mai mult însă, îl durea capul. Sensibilitatea îi creştea. Fiecare vibrare a aerului i se părea o lovitură. Standartenführerul profesor doctor Luebe luă lupa şi începu să studieze cu atenţie cerculeţele de un verde otrăvitor care apăreau pe pielea jupuită, fiecare marcat cu un număr propriu.

— E un exemplar minunat. Un caz unic ! spunea încîntat Luebe. Toţi centrii durerii îi sînt marcaţi. Fiecare

la locul lui. Aceasta e o confirmare colosală a teoriei mele. Colosală. Bravo, piele a lui Joseph Toth.

În ciuda durerii, Veković vru să-i rîdă în nas, batjocoritor, şi să-i spună că el nu era Joseph Toth. Dar carnea dezgolită i se înfioră. Se făcea tot mai frig. Carnea însă e netedă. Ea nu se poate înfiora. Veković se înfioră cu gîndul cărnii care îşi amintise că odinioară avusese piele.

Doctorul Luebe luă pielea lui Veković, o făcu sul şi o puse la subţioară fără să arunce măcar o privire spre Joseph Toth care zăcea în pat. Alo ! Alo ! vru să strige Veković în urma lui. Dar îşi aminti că doctorul Luebe era surd şi vru să se ridice. Nu se poate să rămîn fără piele. Eu trebuie să mă duc în teritoriul liber. Acolo avea să-şi scrie cea mai bună poezie a lui. Unica, adevărata, aceea pentru care scria de atîţia ani, publica culegeri care n-au fost decît nişte ciorne şi nişte exerciţii, pentru poezia aceea unică pe care avea s-o scrie în teritoriul liber, cînd va putea să respire aerul proaspăt şi înalt, poezia unică pentru care a meritat să trăiască. Nu o ştia încă, nu-i ştia nici conţinutul, nici un cuvînt măcar, nu ştia nimic despre ea, dar simţea că o să fie poezia lui unică, adevărată...

Deodată Veković îşi întrerupse singur, de data asta conştient, firul gîndurilor şi-şi spuse cu regret : „Aşadar, eu nu sînt Joseph Toth. Nu sînt Joseph Toth". Îi venea să plîngă. Îşi dădea seama că era închis. Îşi amintea de cuvîntarea ţinută la înmormîntarea generalului, de cuvîntarea în care, lăudîndu-l pe reprezentantul acesta al glorioaselor tradiţii de arme sîrbeşti, îi atacase pe trădători şi pe colaboraţionişti, spunîndu-le pe nume. Îi atacase pe Nedić, pe Ljotić, pe Draža. Apoi începuse să-i glorifice pe cei care preluaseră drapelul din mîinile istovite de ani şi de glorie ale celor printre care se numărase şi generalul la al cărui mormînt vorbea, şi continuaseră lupta împotriva cotropitorului, împotriva hitleriştilor perfizi şi odioşi, împotriva Gestapoului care nu izbutise pînă astăzi să distrugă Postul german al libertăţii, glasul adevărat al acestui popor care a dat lumii gînditori mari, cei mai mari, şi poeţi minunaţi.

Atunci îl atacaseră niște indivizi îmbrăcați în negru. Convoiul din fața mormîntului îl ascultase înmărmurit pînă în clipa aceea. La fel rămăsese și cînd el fusese doborît la pămînt, legat, arestat. Apoi, indivizii în negru îl duseseră în camera aceea și-l ținuseră două ore cu fața spre peretele pe care atîrna „Atlasul durerii maxime" al doctorului Luebe.

Pașii se apropiau.

— Ăsta cine mai e ? întrebă o voce netedă din coridor.

Veković înlemni. Aproape că nu mai respira. De ce ?

— Scrie colo ! răspunse vocea neagră.

— Jo-seph Toth. Șvab ?

— Ustaș !

— De unde știi că e ustaș ?

Așa spuseseră : ustaș.

— Ce să caute ustașii aici ?

Vocea neagră nu răspunse ; vocea netedă amintea de mustele de toamnă : bîzîitul și insistența lor lipicioasă.

— Te-am întrebat ce să caute ustașii aici !

— Intrarea e interzisă ? spuse vocea neagră. Cît despre ăsta, poți să bag mîna-n foc că e ustaș.

— De unde ustaș ! Locul lor e pînă acum la Zemun. Se știe...

— N-ai voie să te apropii de arestat.

— Ce arestat ? Pacient. Am să-i iau temperatura chiar de-o fi să cadă și bombe. Și nimeni, bă, nimeni nu mă poate opri să văd un bolnav. Dă-mi voie să intru.

— E interzis.

— Cine poate să-mi interzică mie ?

— Nemții pot să-ți interzică. Ăsta nu-i un arestat și un bolnav obișnuit. E un ustaș. Ascultă-mă ce-ți spun.

— Ei ți-au spus asta ?

— Ei !

— Mare prost mai ești ! Cum au să aresteze nemții un ustaș ? Nemții, bă, sînt uite așa cu ustașii.

— În Croația, da, se au bine cu ei ; dar aici nu se înțeleg.

— De unde știi că nu se înțeleg ?

— Păi nu-i lăsăm noi să se înțeleagă.

— Mare prost mai ești, bă, Oblak ! Nu-i lăsăm noi ?

Da' cine sîntem noi ca să nu-i lăsăm ? Eşti un tîmpit, Oblak.

— Stai pe loc ! Nu-i voie !

— Nu vorbi prostii, măi frate. Ăsta e ustaş, cum sînt eu şi cu tine. Îmi pun capul că nu ţi-au spus ei că e ustaş.

— Habar n-ai ce-au făcut la noi în sat.

— Nemţii ?

— Ustaşii !

— Cine e de vină că eşti din Bosnia ?

— I-au înjunghiat pe toţi. Pe fete, le-au siluit. La copii le-au scos ochii şi i-au trimis lui Pavelić, de ziua lui.

— Şi-atunci de ce l-au aranjat aşa pe ăsta ?

— N-a vrut să recunoască.

— Ce să recunoască, năucule, cînd nemţii şi ustaşii sînt uite aşa...

— Nu-i cunoşti pe ustaşi !

— Eşti tîmpit, plutoniere.

— Ia seama cum vorbeşti, Sveta. Mă insulţi a treia oară în timpul serviciului. Nu-ţi dau voie !

— Ia spune, la noapte o să ia pe cineva de aici ? Întrebă Sveta împăciuitor, stînd mai departe în uşă.

— Ziceau că numai pe-aia care a născut au s-o ducă sau la noapte sau mîine dimineaţă. Şi despre ăsta, mi-au spus să-l anunţ pe căpitan imediat, dacă se întîmplă ceva.

— Cum adică „dacă se întîmplă ceva" ?

— Cască gura, să-ţi spun !

— Ascultă, Oblak, pînă mîine dimineaţă eu sînt şeful aici. Şi tot ce e în legătură cu bolnavii, trebuie să treacă pe la mine.

— Ăsta nu e bolnav. E ustaş.

— Bă, Oblak, dacă era ustaş, nu-l aranjau nemţii aşa. Nu vezi că are tot capul bandajat ? Ei ne aranjează aşa numai pe noi, pe sîrbi.

— Nu pe sîrbi, ci pe comunişti.

— Adică pe sîrbi, cînd sînt comunişti.

— Uită-te ce scrie aici : Joseph. E ăsta nume de sîrb ? Nu e. Înseamnă că-i ustaş. Joseph !...

— De unde știi că i-au scris numele adevărat ? Ai uitat de Saša ?...

— Care Saša ?

— Aia care a născut.

— Cu ea e altceva. Nu i-au scris nume croat, ci tot unul sîrbesc.

— Eu am curaj să fac prinsoare pe toată leafa că ăsta nu e ustaș. Pui leafa la bătaie ?

— Doar n-oi fi nebun ! Cît am eu, ca angajat permanent, față de tine, ca zilier...

— Zilier ? izbucni vocea netedă. Ce vină am eu că a început războiul tocmai cînd doctorul mi-a promis că mă aranjează ? Dacă nu începea războiul, eram de mult aranjat... Dar n-avea grijă, într-o bună zi, cînd m-oi înfuria, să nu-mi zici mie pe nume dacă n-oi pune mîna pe-o pușcă și-oi zbiera o dată : Sictir și la mama naibii ! Și așa, mi-a ajuns pînă aici...

Din camera în care intră Sveta se mai auziră un timp vocile celor doi. Apoi totul amuți. Vekovič se simți, pentru prima dată de cînd fusese arestat, așa cum se simțise din totdeauna : bucuros că era viu. O bucurie liniștită și stăruitoare.

Nu prea își dădea seama ce se întîmpla cu el. Îl durea tot trupul, se simțea neputincios. Dar înlăuntrul lui, totul zîmbea : inima, plămînii, rinichii, tot ce dă naștere sentimentului vieții și speranței că pînă la urmă, orice s-ar întîmpla, toate se vor sfîrși mai bine decît se pare și mai bine decît ar merita.

Își amintea acum de lumina aceea, de umilință. Ca de pe fundul unei putini cu zeamă de varză se scurgea lumina, murdară, densă, pritocită. Se lipea perfid de obiecte, răpindu-le luciul și relieful. Totul părea turtit, călcat în picioare, fără profunzime. Cerul se întinsese cu toată lungimea norilor lui plați, gelatinoși, peste gratii și peste geamuri. Un cer parcă așternut, mohorît, încruntat. Camera părea și ea o pînză : două dimensiuni. Vekovič se gîndea că dacă ar face un singur pas, s-ar turti și el de perete, așa cum se turtiseră toate obiectele din încăperea aceea fără spațiu. Pieziș în spatele lui, aproape de ceafă, stătea la masă un soldat-transla-

tor şi, ca să-şi omoare vremea, izbea cu un deget încovoiat în claviatura unei maşini de scris. Ca o pasăre care ar lovi cu ciocul în ceva. Veković întoarse capul. Vroia doar să vadă dacă degetul cu care bătea soldatul semăna a cioc de vultur sau a cioc de corb.

— Uită-te drept înainte ! zbieră soldatul.

Veković se uită la perete. Degetul semăna a cioc de corb. Se uită la peretele pe care se afla o fotografie mare, în trei culori tulburi.

Fotografia înfăţişa un om cu pielea jupuită. Lui Veković îi provoca greaţă imaginea omului acela mort şi jupuit, care stătea rezemat de peretele de lemn al unei barăci de lagăr anonime, mîna aceea străină, indiferentă, care cu siguranţă că îl ţinuse pe mortul jupuit de creştetul capului său scalpat, pînă cînd fotograful îşi potrivise timpul de expunere. Greaţa resimţită în faţa fotografiei nu-i venea numai de la conştiinţa că era vorba de fotografia unui om jupuit de viu, după cum se specifica cu litere chirilice în colţul din stînga jos, ci şi de la acel ceva foarte personal, foarte individual, pe care-l avea expresia celor două bile de biliard ale ochilor fixate de orbite cu trei snopuri de muşchi scurţi şi de la o anume subiectivitate emanată de bilele acelea uluite, de parcă ar fi văzut în clipa aceea, pentru prima oară, o lume în care totul era numai panică şi disperare. Fotografia nu înfăţişa un reprezentant abstract al speţei umane, ci un om anumit. Iar Veković simţea cum îi creşte greaţa tocmai fiindcă nu putea să prindă ce anume era acel ceva din expresia bilelor albe ale ochilor cu punctul pupilei, ce anume le individualiza atîta.

Pe trupul omului jupuit din fotografie se ramificau, alergînd în toate direcţiile, nervii sidefii-albi. Retuşaţi, ei ieşeau în evidenţă pe fondul roşcat al cărnii fibroase. În treizeci şi opt de locuri, nervii erau marcaţi cu cerculeţe verzi ca otrava. Fiecare cerculeţ purta un număr şi toate reprezentau, potrivit legendei din josul imaginii, „centrii durerii maxime, după ultimele rezultate ştiinţifice ale Standartenführerului prof. doctor Luebe, din Darmstadt". Textul cursiv explica mai departe, amănunţit, deosebirile dintre cei treizeci şi opt de centri ai

durerii, descriind caracteristicile fiecăruia, intensitatea, durata, urmările, mijloacele de a-i irita, mereu altele pentru fiecare cerculeţ şi pentru fiecare număr înscris în el. Nervii cei mai subţiri curgeau ca pîrîiaşele pe o hartă, unindu-se în nervii mai groşi. După ce se împleteau între ei, se desfăceau, se îndesau pe pîntece şi pe membre, se răreau pe spate, se adunau iar pe faţă, unde formau o reţea deasă, asemănătoare cu cea de la degete şi de la tălpi.

Era pentru a treia oară că soldatul îl avertiza, iar Vekovič n-avea unde să privească în afară de perete, în afară de fotografia omului jupuit, cu expresia aceea atît de personală, a unui scufundător opărit pe fundul unei mări clocotite ; privindu-l, Vekovič simţea contracţii sub diafragmă ; avea o senzaţie de scîrbă, amestecată cu jale şi tristeţe, dar nu izbutea să înţeleagă ce dădea atîta culoare personală acestei victime a ultimelor descoperiri ştiinţifice ale doctorului Luebe, care, altminteri, nu se deosebea prea mult de figurile indiferente, bine desenate, din atlasele de anatomie. Faptul că scria că pielea fusese jupuită pe viu ? Nu toată dintr-o dată, preciza legenda. Mai întîi fusese „îndepărtată" cea de pe faţă. Apoi, cu foarte mare atenţie, fusese scoasă cea de pe gît şi de pe tors. După aceea, omul „decedase", arăta legenda. Şi abia atunci, cînd el era cald încă, „a fost desprinsă în întregime derma rămasă". Vekovič simţea că îl podidesc lacrimile, că o să vomeze.

Dar bănuia că tocmai pentru asta era pus să privească forţat fotografia. „Ultimele rezultate ştiinţifice ale doctorului Luebe" urmăreau în primul rînd să-i impresioneze, să-i tulbure şi să-i sperie pe arestaţi.

Nu, pe el n-au să-l sperie ! N-au să-l umilească cu fotografia asta. Nici cu asta, nici cu alta, nici cu nimic altceva ! se gîndea el, convins că o să fie repede ucis. Le spusese destule.

În clipa aceea, citi explicaţia de lîngă cerculeţul notat cu numărul douăzeci şi şase : „Acul care va fi vîrît sub unghia vinovatului, trebuie dezinfectat pentru a se evita supuraţiile inutile".

Vekovič strînse din dinţi.

Şi se gîndi : „Cu siguranţă că acele dor !"

Îl văzu pe locotenentul din automobil vîrîndu-i un ac sub unghie şi simţi o durere asemănătoare cu şocul produs de un curent electric. Durerea se adună în şale de unde ţîşni în sus ; dar el se năpusti asupra ei ca s-o oprească. Nu vor reuşi ei să-l umilească. Negru de durere, negru ca propria lui umbră, se prăbuşi în el, peste durerea lui, o acoperi şi o reţinu la marginea şalelor care începură să-l doară. În ciuda durerii, nu tresări şi soldatul nu observă nimic, deşi se uita la el chiar în clipa aceea. Gîfîia doar, invizibil, în sine. Gîfîia şi simţea vulnerabilitatea întregului său trup, mai ales a pîntecelui, a capului şi a pieptului, şi mai ales vulnerabilitatea marii plăci a spetelor, cea mai expusă acum privirii, vocii şi vînii de bou a soldatului, atît de aproape de el încît îi simţea transpiraţia în camera unde lumina slabă a după amiezii de martie desfiinţa, tulbure, depărtările şi distanţa dintre duşmani.

Veković s-ar fi pălmuit, s-ar fi mustrat cu cele mai aspre cuvinte, şi-ar fi smuls părul, s-ar fi snopit singur în bătaie.

Era vinovat. De fapt, toate astea erau din vina lui, personală. Mića îl jignise. Foarte bine, dar era copilăros ! N-ar fi fost un motiv ca el, om bătrîn şi serios, să se poarte ca un copil. Ce să-i faci ! Acum se află aici, în faţa altarului doctorului Luebe, şi mîinile îi sînt legate la spate cu sîrmă de telefon.

Uşa se deschise brusc şi locotenentul Günther îi umplu golul cu apariţia lui blondă. Peste uniforma neagră, de *Waffen-SS,* purta un halat de doctor, sub care scîrţîia strident cizma.

Soldatul se ridică şi-l împinse pe Veković.

— Înainte !

Günther se retrase ca să-i facă loc într-o încăpere unde, zi şi noapte, ca într-un laborator fotografic, ardea înăbuşitor un bec de culoarea cărnii de cal. Lumina asta, care picura sîngeros de sus, apropia şi mai mult lucrurile, contopindu-le haotic într-un ghem nedesluşit, fără speranţă şi fără perspectivă. Veković văzu mai întîi o ladă cu douăsprezece acumulatoare, deasu-

pra cărora se ţesea o reţea de fire ca un păianjeniş, izolate cu o masă plastică gălbuie. Ceva mai încolo zări şi doi catozi de porţelan înfăşuraţi în foiţă de staniol. Pe duşumea, trei grămezi conice de lanţuri subţiri, nichelate. Lîngă perete, o masă albă de operaţie şi o placă de sticlă, cu cîteva instrumente : bisturie, foarfece, două lanţete de argint, un cleşte pentru dinţi, ciocănele şi dălţi chirurgicale, cleşti pentru prins venele, un scalpel, cîteva furculiţe cromate şi un cleşte mare, negru, de fierărie, înnegrit încă de fum. Pe o masă de stejar, gălbuie, se aflau cîteva bastoane de cauciuc, vîne, biciuri şi un reşou electric aprins pe care fierbea apă într-un vas cu o seringă pentru injecţii. Pe o etajeră mică de lemn se aflau aşezate la rînd mai multe fiole diferit colorate, începînd cu cele transparente cu acid salicilic şi terminînd cu cele negre şi dense cu iod şi ichtiol.

Ei au îndurat toate astea şi înainte şi acum, se gîndi Vekovič după ce se mai linişti un pic. Ei au ştiut din totdeauna ce-i aşteaptă, dar, totuşi, luptă. Şi Mića...

Nu apucă să termine însă. Începu să tremure. Locotenentul în halat îl întrebă :

— Din al cui ordin ai vorbit ? Numele, adresa, repede !

Văzînd că nu primeşte nici un răspuns, locotenentul oftă. Apoi, după o pauză, întrebă tăios :

— Cine ţi-a spus să ţii discursul ?

Günther stătea pe marginea mesei, legănîndu-şi uşor piciorul stîng şi îl privea încordat, cu ochii ieşiţi din orbite.

Vekovič nu observă cînd îşi opri Günther legănarea piciorului, cînd păşi pe duşumea. Se gîndea la Mića, la jignirea pricinuită de Mića, la schimbarea aceea a lui, de neînţeles, la sentimentele ciudate ale lui Mića faţă de el şi la poezia pe care n-avea s-o mai scrie niciodată, nici în teritoriul eliberat, nici altundeva. La Ana nu se gîndea. Ştia că nu se gîndea la ea. Îi era limpede că au să-l ucidă. Ce putea el să facă, legat cum era ? Se terminase totul. Vekovič se adînci în gînduri.

Aproape în acelaşi timp cu lovitura, văzu şi mişcarea lui Günther, fulgerătoare şi largă, ca a unei uriaşe pisici, sălbatice. Şi simţi imediat după aceea un miros pătrunzător de carbol, iar durerea care îl sălta din loc şi-l clătină, duhnea şi ea a carbol, ca duşumelele coridoarelor de spital.

Lovitura fusese năprasnică : o bucată de odgon, udă, îl plesnise peste faţă, peste ochi şi peste frunte. Cînd îşi reveni, Veković văzu lîngă picioarele lui Günther o cofă cu o apă întunecată şi murdată, în care se zăreau cîteva funii. E moale şi rapid, ca un motan ! se gîndi el mai întîi, după ce îl trecură valuri de durere, de sînge, de leşin. Dar simţi din nou mirosul carbolului, năvălind ca o avalanşă şi încă o lovitură, aproape în acelaşi loc. Şi mai dureroasă. Încetă să se mai gîndească. Încă o lovitură. Încetă să mai numere.

Ultima lovitură fusese cea mai întunecată, cea mai neagră. Ca un cer fără stele fusese lovitura asta. După ea totul deveni negru, chiar şi lumina care, continuînd să picure, făcea ca fiecare lucru să pară acoperit cu panglici negre, dense, de doliu. Doliu, pentru cine ? Pentru poezia nescrisă ? Pentru el ?

Günther întrebă :

— Vrei să vorbeşti ?

Lui Veković, sîngele îi curgea pe frunte în două şuviţe subţiri şi încete şi, prelingîndu-se lipicios peste ochi, începuse să i se lase pe faţă. El încercă să deschidă un ochi. Nu izbuti. Sub pleoapă i se păru că se învîrteşte, ca într-un rulment, bila de biliard a văzului. Din ea ţîşniră scîntei. Ochiul îi era acum mai mare decît în fotografia omului jupuit al doctorului Luebe. Mare cît un pumn. Şi mai mare încă. La lumina scînteilor durerii provocate de mişcarea ochiului, Veković îşi dădu seama că durerea îi dăduse acum şi lui acel ceva nespus de personal şi de individualizat care emana şi din fotografia cea mare de pe peretele anticamerei laboratorului de tortură. Durerea era subiectivitatea din pricina căreia i se făcuse adineauri negru în faţa ochilor. Durerea...

Dar nu apucă să termine. Cu ochiul teafăr, urmărea speriat mişcările lui Günther care se aşează din nou pe marginea mesei şi spuse încet, dar cu un dispreţ accentuat.

— Ia te uită cine s-a găsit să se ridice împotriva *Reich*-ului ! Nu rezistă nici măcar la două lovituri cu funia udă ! Te-ai umflat, sîngerezi, nu te mai poţi ţine pe picioare, te clatini ! Eşti un boşorog ! Abia se ţine pe picioare şi vrea să lupte. Boşorogule ! Boşorogule !

Ştiu numai să jignească, se gîndi Veković, încercînd să-şi îndrepte spinarea. Toţi ştiu numai să-i jignească pe bătrîni.

Günther scuipă şi îşi călcă scuipatul cu piciorul drept aflat cu toată talpa pe podea.

— Ei, făcu Günther, fără să deschidă gura. Nu te teme ! N-o să afle nimeni ce spui. Rămîne între noi, aşa cum şi spui, între patru ochi.

Vorbindu-i, Günther îl privea drept între ochi. Colţul gurii i se strîmbase puţin.

— De fapt, continuă el ceva mai încet, între trei ochi. Unul, aproape că ţi-a căzut ! şi rîse tăios. Ce-i cu tine ? întrebă el după aceea. De ce te încrunţi ? Nu-ţi place gluma mea ?

Günther încetă să zîmbească şi-i vîrî brusc degetele în păr.

— Nu e destul de inteligentă pentru tine, nu-i aşa ? Nu ţi se pare inteligentă ?

Veković simţi cum i se întind şi i se încordează tendoanele călcîielor, gata să-i plesnească. Şi înainte de-a înţelege clar ce vroia şi că vroia ca toate astea să se termine o dată, că vroia să-i dea lui Günther un motiv ca să-l ucidă imediat, se aplecă, se încordă şi, ca şi cînd ar fi alunecat, se năpusti asupra lui, căutîndu-i cu dinţii gîtul. Locotenentul urlă, dar, în ultima clipă, îşi smuci fulgerător gîtul. Scrîşnind din maxilare, Veković îi muşcă, prin pînza halatului, prin postavul tunicii, osul claviculei. Simţi osul în dinţi şi strînse cu toată forţa, mai tare decît cu toată forţa. Osul pîrîia sub dinţii lui care pătrundeau totuşi prin toate apărătorile acelea moi. Urlînd într-una, Günther îl lovea cu

pumnii în coaste şi în pîntec. Dar Veković nu se prăbuşi decît atunci cînd primi cîteva lovituri tăioase, date cu muchia palmei, în ceafă.

Îl lovise soldatul din antreu. Scos din minţi de durere, Günther se năpusti asupra bătrînului doborît şi începu să-l izbească cu pumnii în frunte.

— Ce înseamnă asta ? mîrîi deasupra lui glasul de bariton, altminteri plăcut, al căpitanului Bert Klaus.

— Muşcă, porcul ! răspunse Günther, ridicîndu-se. Ia uitaţi-vă.

Şi, descheindu-şi halatul, tunica şi cămaşa, îi arătă căpitanului muşcătura, o rană sîngeriu-viorie.

— Trebuie dezinfectată, spuse Klaus destupînd o sticluţă cu alcool. Cînd termină, luă vată din sertar. Ţi-am mai spus că nu se procedează aşa. Vino încoace.

Cu grijă şi aproape cu gingăşie, căpitanul aplică vata umedă pe rană. Günther se încruntă.

— Putea să-mi spargă osul. Sălbaticul...

Veković zăcea pe duşumea, ud leoarcă de apa pe care soldatul o vărsa din cofa cea mare, neagră. Cuvintele lui Klaus nu le auzi. Zăcea cu ochii închişi, şi pregătindu-se pentru o nouă durere, îşi prelungea starea aceea dintre leşin şi conştienţă.

Ca şi zilele, ca şi oamenii, durerile sînt felurite. Pînă acum, Veković îi cunoscuse pe oameni, cunoscuse zilele. Acum cunoştea şi durerile. Ele nu sînt de povestit. Ca să poată fi explicate, ar trebui poate inventată o limbă nouă, o altfel de limbă. Dar fiecare dintre cuvintele limbii aceleia n-ar putea fi înţeles decît de cel care a trăit el însuşi cele exprimate. Cel ce nu le-a trăit, n-ar înţelege nimic. Limba vieţii e cu totul altfel. Cuvintele ei sînt înţelese şi verificarea lor nu e totdeauna necesară. Există posibilitatea de a compara, de a face asemănări. Durerea însă nu-şi găseşte termen de comparaţie nici chiar printre dureri. Altfel doare lovitura dată cu vîna de bou, altfel cea dată cu bîta, cu bastonul de cauciuc, cu lanţul sau cu cravaşa. Deosebirile sînt foarte mari, durerile foarte nuanţate, chiar cînd intensitatea lor e aceeaşi. Noţiunea generală „durere“ desemnează senzaţia durerii, dar nu o delimitează

mai precis. De ce n-o fi existînd un cuvînt care să însemne durere pricinuită de lovitura trasă cu funia udă peste frunte şi peste ochi ? Doar nu era el primul om care o simţise. Oare omul frînt în bătaie nu poate să inventeze cuvinte ? Ca şi cînd ar fi ruşinos să fii bătut şi trebuie să treci cît mai curînd cu buretele uitării peste toate astea ! Aşa a fost din totdeauna. Ce bine ar fi să-l ucidă cît mai repede ! Dar ei au să-l mai chinuiască încă...

Cum au să-l mai chinuiască ? Folosind ultimele rezultate ştiinţifice şi centrii durerii maxime ? Firește, el o să-şi piardă cunoştinţa, dar ei au să-l trezească, au să-l stropească cu apă şi să-l tortureze pînă va muri. Günther asta vrea. Să-l denunţe pe Mića. De asta îl chinuie. Dar nu poate să-l denunţe. Nu Mića l-a pus să vorbească. De asta Günther o să-l calce în picioare, o să-l schilodească, iar cînd n-o să mai fie bun de nimic, nici măcar de tortură, abia atunci o să-l ucidă. Moarea o să vină ca o uşurare, ca un aliat. Moartea ?

Moartea, aliatul lui ? Al lui ? Moartea, un tărîm care o să-l ascundă de urmăritori şi o să-i fie azil, un fel de Elveţie neutră, o apă adîncă şi calmă, o linişte fără dureri, sfîrşitul jalnic al urii cu care urîse moartea.

Faptul acesta, alianţa aceasta nedorită cu moartea care devenea o speranţă aprigă, îl jignea, îl umilea şi-l durea. Dar era tot ce-i mai rămăsese.

Veković se înecă.

Günther se aplecă peste el, îi ridică o pleoapă şi spuse :

— Apă !

Dacă ar fi putut să scape de ei ! Să fugă, era cu neputinţă. Dar să le scape, să fie liber numai o clipă ! Atunci n-ar fi nici bătut. Ar muri simplu, ca atîţia alţii. S-ar repezi iar la gîtul cuiva şi... ar cădea ciuruit, dar nezdrobit şi neschilodit în chinuri şi dureri... Căci nu merită să trăieşti schilodit, vînăt şi viu. Curînd nici asta nu-l mai satisfăcu. Nu e de ajuns să mori aşa, fără să ucizi, fără să te răscumperi. El şi-ar da viaţa pentru ca ei să nu-l mai chinuie, dar şi ei ar trebui pedepsiţi fiindcă vor să-l chinuie, să-i ia viaţa. Trebuie să ucidă, măcar unul dintre ei. Ca Mića.

— Apă ! spuse Günther.

De cum va deschide ochiul, tortura va reîncepe.

Nu-l consola certitudinea că Mića, George şi ceilalţi au să-l răzbune, că, afară, lupta nu încetase. Vroia să-şi spele singur de pe faţă ruşinea palmelor primite, să-şi spele de pe mîini ruşinea sîrmei de telefon cu care fusese legat. Şi ruşinea loviturilor cu funia udă, şi a şederii lîngă perete, şi a privitului fotografiei omului jupuit, căruia durerile şi chinurile îi imprimaseră pînă şi sub piele, pe muşchii impersonali, ceva atît de personal şi de propriu încît numai cel care a simţit durerea mai poate să se cureţe prin răzbunare de cele îndurate. Nimeni altul. Nimeni nu mai putea să-l ajute. Nici victoria. Durerea aparţine numai celor care au simţit-o şi au pricinuit-o. Amarul ei poate fi înlăturat numai prin răzbunarea chinuitului asupra chinuitorilor. Pînă la exterminarea lor. Prin nimic altceva.

Dacă ar fi existat speranţa unei fugi, a unei fugi adevărate, nu aparente care să-i aducă pieirea, ci speranţa unei fugi adevărate, care să-l ducă iar la Mića, la George şi la ceilalţi ! Ce curajos ar fi el atunci, şi ce cast ! Tot ce făcuse pînă astăzi nu înseamnă nimic, curată pierdere de vreme, curată trîndăvie. Acum, el ştie despre toate mult mai multe decît ştia înainte. Şi nu datorită studiului, ci doar fiindcă fusese chinuit. De asta acum ar avea mai multe motive să trăiască decît avusese înainte. Făcuse cunoştinţă cu duşmanul, îl văzuse dintr-o perspectivă necunoscută oamenilor. O cunoaştere mai bună a duşmanului înseamnă o posibilitate în plus de a-l lovi, de a-l distruge cît mai repede. Asta ar vrea. Să-l distrugă cît mai repede. Vezović simţi iar că se sufocă. De data asta din cauza apei care îi intrase în gură.

— Aha ! făcu Günther, şi se aplecă iar deasupra lui.

Stupid. Stupid. Stupid. Asta e tot. Nu mai am nici un fel de speranţă de la viaţă. Numai în moarte există speranţă...

— Luați loc ! spuse Klaus după ce îl conduse în încăperea aceea plăcută care, datorită pianului și garniturii pastel, nu semăna a birou și cu atît mai puțin a birou al Gestapoului. Scuzați incidentul ! Fumați ?

Îi oferi o țigară, dar, observînd că Vekovič avea mîinile legate la spate, spuse cu o indignare care suna sincer :

— Günther, pentru Dumnezeu, dezleagă-i mîinile !

Günther făcu ce i se poruncise, apoi se înapoie la fereastră. Vekovič își frecă încheieturile. Ar fi vrut să fumeze. Știa însă din povestirile lui Mirko că de la dușmani nu trebuie să primești nimic. Nu e permis. Klaus începuse să fumeze. Țigări „Vardar". În fața lui, pe masă, se aflau chibriturile și pachetul de țigări. Vekovič avea poftă de fumat cum nu mai avusese în viața lui.

Țigări de-ale noastre ! Iar ce spunea Mirko este valabil numai cînd ai noștri îi chinuiesc pe ai noștri. Klaus e neamț și îmi oferă o țigară de-a noastră, iugoslavă.

Înainte de a-și fi dat voie, conștient, să o ia, Vekovič înhață o țigară și o aprinse repede : „Și așa, tot e ultima pe care o fumez. Pîine albă. Nu. Fum alb".

Klaus se ridică vioi din fotoliu și se duse la fereastră. Dădu la o parte perdeaua albastră, moale, de pluș, și se uită la cer. Vekovič văzu gratiile.

— Ce timp urît ! spuse Klaus. De două zile numai nori și nori. Dumneavoastră, cînd nu plouă, spuneți că sînt nori sterpi. Nu ? Dar cum le spuneți norilor, cînd aduc ploaie ?

Klaus nu așteptă răspunsul. Continuă, de parcă ar fi stat la taifas cu un prieten.

— E martie, omul speră să fie timp frumos, și cînd colo — nori. Și zăpadă, dacă ar fi, tot ar fi mai bine. Ne-am spune : o să se topească repede. Așa... nu-i nici o speranță.

Klaus se răsuci pe călcîie și se îndreptă spre Vekovič. Există un proverb sîrbesc : „Schimbare să fie, spuneți voi, ori cum, numai să fie, chiar și spre rău".

Un amănunt psihologic amuzant despre sufletul poporului, nu-i așa ?

Spre deosebire de Günther, Klaus nu se uita întunecat și aprig la Veković, nu încerca să-l sperie. Vocea lui suna plăcut, catifelat. Din cînd în cînd își mijea ochii sau se oprea căutînd nesigur cuvîntul potrivit. După un timp, se întoarse spre Günther și-i spuse în sîrbește :

— Günther ! Aș vrea să stau de vorbă cu domnul, între patru ochi ! Prietenește.

Günther ieși, neauzit. Klaus se așeză în fotoliul din fața lui Veković și oftă adînc înainte de a se tolăni cu ochii închiși, de parcă ar fi fost frînt de oboseală. Apoi își apropie încet țigara de buze și trase adînc din ea.

— Știu că dumneavoastră nu sînteți comunist, începu el, după care se opri și trase cu prudență încă o dată din țigară. Dar ați vorbit despre Postul german al libertății. Interesant. Poetic inspirat. Mi-ați trezit interesul. De unde toate astea la dumneavoastră ?

Veković nu răspunse.

— În definitiv, pentru moment nu asta interesează. Se pare că totuși o să plouă. Ce vroiam să vă întreb... A, da. Dumneavoastră sînteți născut aici, în Belgrad ? N-are a face ! Chiar dacă nu v-ați născut aici, cu siguranță sînteți mai de mult decît mine locuitor al acestui oraș. Eu, îmi petrec cea dintîi primăvară aici. Cum sînt primăverile la Belgrad ? Ploioase ? Verile, cu siguranță că sînt îngrozitoare. E o arșiță ! De nesuportat. Primăvara e totdeauna ca acum ? Nori, nori, nori... Mohorît, nesigur, tulbure, fără nădejde...

Deschise ochii și privi spre fereastră. Norii nu se vedeau. Nici gratiile. Peste geam era trasă o perdea moale, de tul, iar deasupra ei o draperie albastră, de pluș. În încăperea spațioasă și confortabil mobilată ardea veșnic lumina. O lumină albă și blîndă. Lîngă cămin, se aflau o sofa albastră, o măsuță mică și niște fotolii. În mijlocul camerei, garnitura îmbrăcată în stofă englezească cu motive japoneze, pale, imprimate. Pe dușumea, un covor persan, de culoare deschisă. Klaus își întinse picioarele și atinse pantoful lui Veković.

— Pardon ! spuse el îndreptîndu-se în fotoliu. Apoi îşi stinse ţigara. Doriţi o cafea ?

Veković nu răspunse. Klaus sună. Apăru un soldat.

— Două cafele.

— Pentru mine nu ! spune Veković, clar.

Klaus tresări uşor, dar clătină din cap ca şi cînd ar fi aprobat.

— O să le beau eu pe amîndouă. M-am obişnuit repede cu cafeaua dumneavoastră. Ea e aici aproape o băutură naţională, iar dumneavoastră sînteţi poet. Cred că un poet trebuie să aibă în el toate însuşirile naţionale, şi bune şi rele. Poetului sîrb, prin urmare, trebuie să-i placă rachiul şi cafeaua ; celui german — berea, nu-i aşa ? Sau presupunerea aceasta a mea vi se pare naivă ? S-ar putea ! spuse el, căzînd pe gînduri. S-ar putea să aveţi dreptate. Nemţii sînt băutori de bere, iar mie — iată, mie nu-mi place berea. Nu pot s-o văd în ochi. Asta poate fiindcă sînt din Rheinland. Ciudată creatură e omul ! Ciudată. Aţi fost vreodată la noi, în Germania ? Aţi văzut Rinul ? Un fluviu minunat. Minunat. Fără supărare, e mai frumos decît Dunărea. Deşi Dunărea e impozantă aci, la dumneavoastră, şi cu siguranţă că dumneavoastră, belgrădenii, o iubiţi. Am auzit că unii sîrbi preferă Sava. E adevărat ? Ridicol ! Nici nu se pot compara. Sava e o apă murdară, pe cînd Dunărea... Dunărea e cu totul altceva. Dunărea — e o forţă. Simţi că apele îi sînt puternice şi fatale. Unde izvorăşte ? În Pădura Neagră. În acele păduri întunecate despre care istoriseşte Tacit. Şi porneşte de-acolo, măruntă şi neînsemnată, porneşte cu hotărîre spre ţelul ei. Străbate Germania, Austria, Slovacia, Cîmpia Panonică maghiară, primeşte apele multor rîuri şi curge, curge, intră în Iugoslavia, o părăseşte, ca să se ducă pînă la mare. Odinioară, marea era în Vojvodina. Dar, vedeţi, micuţa Dunăre din Pădurea Neagră nu şi-a propus ca ţel final Marea Panonică, ci Marea Neagră. Marea care scaldă ţărmuri bogate în grîne şi în petrol. Şi nu s-a oprit. A străpuns cununa solidă a Carpaţilor, a dărîmat Porţile de Fier şi şi-a croit drum prin clisură, către destinul ei. Ştiţi de ce unii belgrădeni i-o opun Dunării pe biata Savă, fără

istorie şi fără ambiţii ? Ei spun, după cîte sînt informat, că Sava e o apă iugoslavă, iar Dunărea e nemţească. Ridicol ! Anacronism curat. Pe cel ce nu vede că s-au dus vremurile naţionalismului şi şovinismului îngust, îl va călca timpul în picioare. Dar ce spun ? L-a şi călcat. Timpul şi istoria. Vă spun cinstit, unul din motivele pentru care comuniştii mi-au fost, în ciuda unor erori ale lor, mult mai apropiaţi decît naţionaliştii, e internaţionalismul lor. Ei, cel puţin, au văzut esenţialul : Secolul al douăzecilea e secolul internaţionalismului. Nu găsiţi ? Am convingerea că sîntem de acord. Nu e nevoie să-mi spuneţi nimic. Dar nu sîntem de acord numai în privinţa asta. Simt că vom fi de acord într-o serie întreagă de probleme. Noi şi dumneavoastră, sîntem astăzi singurii oameni ai progresului. Să-i fi spus asta lui Vujkovič sau lui Draghi Jovanović — îi cunoaşteţi ? Cu siguranţă că îi cunoaşteţi, sînt nişte poliţişti anticomunişti demodaţi — să le fi spus lor ce vă spun dumneavoastră acum, nu m-ar fi înţeles, sau m-ar fi înţeles greşit. Poate că s-ar fi simţit chiar jigniţi. Da, s-ar fi simţit jigniţi. Fiindcă şi ei, în intimitatea lor, iubesc mai mult Sava decît Dunărea. Şi, vedeţi, dumneavoastră aţi primit ca pe ceva absolut firesc afirmaţia mea că Rinul e mai frumos decît Dunărea, fiindcă aşa e şi logic. Pentru dumneavoastră, nu şi pentru ei. Ei nu înţeleg că ţărmurile Rinului au fost înnobilate printr-o muncă stăruitoare, de veacuri. Iar dumneavoastră aveţi în sînge teza fundamentală a lui Marx, potrivit căreia munca creează valorile, dar şi frumuseţea. Dumneavoastră, ca artist, ştiţi asta şi fără Marx, nu-i aşa ? Pe cînd ei, colegii mei nu ştiu. Mă refer la Draghi Jovanović şi la Vujković. Nişte oameni îngrozitor de înapoiaţi. Nişte primitivi. Nişte ciomăgari, ca Günther ăsta cumsecade, al meu. E şi el un sălbatic. Şi mă bucur că acum nu se află aici nici unul dintre ei, ci numai dumneavoastră şi cu mine. Dumneavoastră mă înţelegeţi imediat. Simt asta după cum mă priviţi, în tăcere. Dumneavoastră ştiţi cum stă industria noastră chimică. E prima din lume. Noi producem îngrăşăminte, fosfaţi, tot ce e necesar agriculturii. De aceea, deşi pămîntul nostru e ni-

sipos iar al dumneavoastră e numai cernoziom, noi producem de două ori mai mult grîu la hectar. E frumoasă viaţa, la noi. Civilizaţia e, totuşi, un lucru important. O, nu amestec civilizaţia şi cultura, dar, ca şi dumneavoastră, sînt împotriva celor care, datorită unui conservatorism abstract, se uită cu dispreţ la fructele civilizaţiei, şi, în practică, se mută la fiecare doi-trei ani în locuinţe tot mai confortabile. Nici nu ştiţi ce s-a făcut pînă acum la noi în domeniul acesta ! Am şi început să avem case fără ferestre, cu instalaţii electrice pentru purificarea aerului şi pentru reglarea temperaturii : vara — răcoare, iarna — cald. Eu locuiesc într-o asemenea casă. Dacă mi-aţi vedea bucătăria ! O minunăţie ! Dulapuri şi etajere în pereţi, aparate de spălat rufele şi vasele, de tocat ceapa, de curăţat cartofi. Cratiţele semnalizează automat cînd mîncarea e gata. Bucătăreasa ascultă radio şi citeşte romane proaste. Dar asta e o chestiune de gust. Important e că nu are, pur şi simplu, de lucru. Într-un cuvînt, la noi totul e curat, ordonat : parcuri verzi, străzi asfaltate, transport ordonat şi comod, vile confortabile şi accesibile. Şi femeile noastre sînt mai apetisante, vă rog să nu vă supăraţi. Ale dumneavoastră sînt minunate, au ochi focoşi, întunecaţi, mişcări libere, vii, mersul legănat şi, totodată, au în ele ceva haiducesc... zvelt... Nu. Minunate ar fi puţin spus. Dar nu se îngrijesc suficient, nu fac baie de două-trei ori pe zi Femeile au nevoie de asta. Nu zic că n-ar face baie dacă ar avea boilere instalate... dacă ar avea băile noastre... Dar, din păcate, nu le au, şi de aceea, nu vă supăraţi, prefer femeile noastre. Scuzaţi-mă, am vorbit prea mult. Asta e slăbiciunea mea. Dar, credeţi-mă, îmi inspiraţi încredere, fără glumă, în ciuda, cum să spun ?... în ciuda situaţiei noastre şi a rolurilor care, fără voinţa noastră personală, ne-au fost destinate. Dar ce pot face : sînt şi eu om, orice aţi crede, sînt om al impresiilor, al sentimentelor ; sînt un visător, deşi nu scriu poezii. Iar în faţa dumneavoastră nu sînt nici un fel de... Hemunge... cenzură... Povestesc liber tot ce îmi trece prin minte ; ştiu că de fiecare dată mă înţelegeţi corect. Presimt că semănaţi cu mine şi nu mă ruşinez. Despre ce vorbeam ? Da, da, despre băi.

Vedeți, dumneavoastră mi-ați putea pune o întrebare... o întrebare neplăcută... „Bine" — ați putea zice, „bine, dacă totul e așa cum spuneți, în Germania, de ce ați plecat de-acolo ?" Cu alte cuvinte : „Ce căutați aici ? Noi nu v-am chemat !" Și, credeți-mă, dacă mi-ați pune întrebarea asta aș roși. Am și roșit. Fiindcă n-aș ști ce să vă răspund, așa cum nu știu ce să vă răspund nici acum, cînd mi-a trecut prin minte că m-ați putea întreba asta. Cu ce drept trăiesc și lucrez aici ? Dumneavoastră, localnicii, nu m-ați chemat. Cu ce drept vă arestează oamenii mei ? Căci dumneavostră sînteți arestat. Oamenii mei sînt polițiști, iar eu le sînt șef. Eu nu vă sînt prieten, ci dușman, nu-i așa ? Iar dușmanul e urît și disprețuit. Lăsați că știu eu... Dumneavoastră mă urîți și mă disprețuiți pe bună dreptate, iar eu vă înțeleg deși nu-mi convine, căci simt că mi se face o nedreptate.

Klaus nu schimba tonul. Vorbea plăcut, vocea îi curgea moale, cuvintele i se așezau în fraze cursive, rotunjite, plăcute. Lucrul acesta pesemne că îi făcea și lui plăcere, cu atît mai mult cu cît avea impresia că rigiditatea de la început a lui Veković cedase.

— Și totuși, aveți tot dreptul să mă urîți ! Și eu, dacă aș fi în locul dumneavoastră, aș face la fel. Poate că n-aș fi un luptător antifascist atît de curajos și de ferm, fiindcă toate calitățile mele omenești nu se pot compara cu perseverența dumneavoastră ; dar l-aș urî pe ocupant, intens și profund. Așa e și firesc. Nu protestați, vă rog. N-am de gînd să vă măgulesc. Eu nu sînt poet, ci polițist. Și nu mă măgulesc nici pe mine cînd spun : sînt un bun polițist. Să nu credeți că asta mă face să fiu orb și neinteligent sau neobiectiv. Dimpotrivă. Un bun polițist este, prin forța împrejurărilor, un psiholog și, oricît de paradoxal ar părea, un umanist. Da. Un umanist. Mai adineaori, un om de-al meu v-a lovit. Știu. Și vă cer scuze.

Klaus se opri. Îl privi pentru prima oară cu luare aminte pe Veković și-și plecă fruntea.

Un timp, nu scoase o vorbă. Părea adîncit în gînduri. Apoi se ridică încet și se duse din nou la fereastră. Dădu la o parte perdeaua și privi din nou ce-

rul posomorît pe care mișunau grămezi de nori, mînate de-un vînt capricios, rostogolindu-se unele peste altele.

— Nori. Și nu plouă.

Se întoarse cu fața spre Vekovič, dar rămase tot la fereastră.

— Da. Am venit nechemat în țara dumneavoastră. Și ce fac aici ? Arestez. Schingiuiesc. Ucid. Înainte de-a veni aici ca să fac toate astea, mă îndeletniceam cu o treabă și mai afurisită. Aruncam bombe peste niște orașe pașnice, semănam pustiul și moartea. Apoi am pornit în marș : am incendiat, am luat prizonieri, am prădat. Iar dumneavoastră ? Dumneavoastră v-ați ridicat în numele dreptății și al libertății, în numele unor idealuri minunate. Dumneavoastră sînteți un om minunat. Nobil, altruist, plin de abnegație, curajos. Știu. Sînteți curajos. Iar eu ? Eu vă arestez. Vă bat. Vă schingiuiesc, vă ucid. Vă frîng trupul, vă strivesc sufletul. De ce fac toate astea ? Oare idealurile mele sînt egale cu ale dumneavoastră ? Aduc ele frumusețe și dreptate ? În numele cui îmi arog dreptul de a distruge omul și de a-i oprima mîndria ? În numele unei dreptăți germane ? Aș ! Atunci de ce fac toate astea ? Sînt oare un diavol ? Un sadic ? Nici vorbă că nu. Atunci, de ce nu stau acasă, la mine ? Acolo e mai frumos decît aici. Acolo îmi am copiii, soția, mormintele părinților. Acolo am totul, acolo mă aflu totdeauna, oriunde aș fi. De ce, totuși, nu sînt acolo ? De ce, de ce fac ce fac ? De ce fac răul acesta ? De ce ? Să nu credeți că-mi vine ușor. Nu. Îmi e rușine. Nu cred în suflet, dar uneori mi-ar place să existe, să fiu blestemat. De mult nu mai dorm. Mă chinuiesc și am remușcări. Mă doare tot haosul și toată grozăvia asta mondială. Și mă blestem pe mine, și germanitatea mea. Dzerjinski...

Klaus zîmbi ușor, compătimitor, și spuse încet :

— ...Dzerjinski a fost un om mare. Mare. Dzerjinski spunea, odată : „Trebuie să scoată cineva și hîrdaiele la deșertat". Cu alte cuvinte : Trebuie să și ucidă cineva, în numele revoluției. Și e exact așa. Dumneavoastră nu vă dați seama cît e de exact. Eu aș mai adăuga doar, gîndindu-mă la mine : „Trebuie să fie

cineva şi organ executiv al progresului". Să nu rîdeţi de mine, măcar dumneavoastră. Situaţia mea e şi aşa destul de tragică ! Cunoaşteţi maxima : „Libertatea e înţelegerea necesităţii". Hegel. Iată tragedia mea ! strigă el deodată, lăsîndu-şi pe spate capul obosit, frumos, cu trăsături regulate şi netede, ca de cristal. Apoi tresări şi continuă, pe un ton ceva mai sever :

— Fac rău. Gîndul acesta al lui Hegel e biciul care mă sileşte să fac rău în vederea binelui. Ştiu. Ştiu. Marxiştii i-au reproşat învăţătorului meu că a identificat cizma prusacă cu necesitatea care înseamnă progres. Engels şi Mehring, cred, i-au reproşat laşitatea, spiritul mic-burghez. Sînt de acord, pînă la un anumit punct. Sînt de acord. Necesitatea nu e cizma prusacă, ci lupta pentru progres. Şi Engels şi Mehring au fost, ca şi învăţătorul lor Hegel, compatrioţii mei. Vă spun că există şi nemţi care nu idolatrizează cizma cu carîmb scurt. Ei cred că elevii lui Hegel i-au dat o lecţie bătrînului lor profesor. Cîteodată, mai trebuie să înveţe şi cloşca de la pui. Dar să nu uităm că de obicei cloşca e mai inteligentă decît puii. Credeţi că Hegel a fost un om fricos ? Fricos Hegel care, în timp ce generaţia lui pierea războindu-se împotriva lui Napoleon, a început să cînte Marsilieza în public, de faţă cu părinţii lui înverşunaţi ? Credeţi că ar fi proclamat el drept necesitate nenorocita de monarhie militaristă prusacă dacă ar fi existat pe vremea lui o altă necesitate ? Istoria i-a dat dreptate. Fiţi sigur că i se frîngea inima, că îi sîngera sufletul, dar el a fost mintea cea mai luminată a vremii lui, şi ce putea să facă ? Ce ? Spuneţi-mi. Ce putea să facă o minte atît de pătrunzătoare, o minte aproape profetică ? Să îngăduie să-l snopească în bătăi un caporal mustăcios ? Să accepte ca tot sistemul lui filozofic, minunat şi măreţ, să-i fie aruncat la fiare vechi ? Să accepte ca sămînţa minţii lui revoluţionare să nu dea roade ? I-a fost greu bătrînului să asculte reproşurile foştilor săi elevi. Nespus de greu. El era mai înţelept şi vedea mai departe decît ei. În ciuda durerii şi a jignirii aduse mai tîrziu de marxişti, el a putut să se consoleze : Dacă nu mi-aş fi încovoiat grumazul şi n-aş fi sărutat mîna pe care mai bucuros aş fi muş-

cat-o, cărţile mele ar fi fost arse, gîndul meu ar fi rămas să mocnească fără nici o scînteie într-o tăcere de piatră, iar eu nu aş fi trăit, cu mîndrie, ziua cînd fiii raţiunii mele m-au împroşcat cu noroi. Ei m-au înţeles. M-au înţeles şi nu prea. Engels este fiul meu cel bun. Şi Marx, evreul din Trier, şi el mi-e fiu. Şi îmi sînt dragi. Ei ridică făclia pe care eu le-am păstrat-o cu preţul demnităţii mele revoluţionare, după ce am răpit-o întunericului prusac. Eu m-am jertfit, şi asta poate că n-o să mi-o recunoască nimeni, niciodată. Dar, mulţumită unei interpretări oportuniste a textului, mi-am menţinut catedra şi cărţile şi mi-am cîştigat discipoli care continuă de unde m-am oprit eu, fiindcă am fost nevoit să mă opresc.

Mă înţelegeţi ? întrebă brusc Klaus, şi se uită pătrunzător la Veković. Dar nu primi nici un răspuns. Apoi, vădit nesatisfăcut, continuă :

— Aspra necesitate prusacă, satrapică, soldăţească, l-a silit pe Hegel să cedeze. Nu în esenţă. Marx şi Engels sînt o dovadă că în esenţă el n-a cedat. Plecîndu-şi fruntea în faţa necesităţii respingătoare, reacţionare, fridericiene, a înălţat cel mai revoluţionar edificiu filozofic al tuturor timpurilor, o grandioasă maşină infernală care pînă la urmă va nărui, totuşi, orice monstruozitate şi orice violenţă. Paratrăsnetul loialităţii pe care şi l-a instalat în vîrful edificiului său de idei, l-a apărat pe el şi i-a apărat construcţia de trăsnetele prusace, menţinînd-o şi menţinîndu-l şi pe el pentru vremuri mai bune.

Iată lecţia hegeliană. Pe ea, din păcate, n-au înţeles-o discipolii lui cei mai buni. Ei şi-au clădit alături de ea edificii proprii. Internaţionala întîi, apoi a doua, apoi a treia. Se spune că şi a patra. Şi ce a rămas din ele ? Stalin a dizolvat-o pe a treia. Cît despre a patra, e încă o nebuloasă, domnule. A patra se află încă în scutece. Dar, de îndată ce se va ridica din ţărînă, va fi nimicită şi ea.

Numai Hegel a apreciat just forţa necesităţii prusace în epoca sa. Numai el a înţeles-o. Asta nu înseamnă că a iubit-o, că s-a împăcat cu ea. Nu. A fost doar

viermele ei cel mare. Cu o perseverență de furnică, și-a umplut furnicarul cu dinamită. În vîrf — paratrăsnetul loial. Da. Ăsta a fost Hegel. Credeți că eu, care sînt din Rheinland, iubesc necesitatea prusacă ? Dar ce pot face ? Îmi aplec, ca și Hegel, capul. Mă duc unde sînt trimis, în Spania, în Polonia, în Franța, în Norvegia, în Grecia, în Iugoslavia. Execut ordinele. Conștiincios. Se zice că noi, nemții, sîntem fericiți să executăm conștiincios ordinele. Executarea ordinelor e o necesitate. Iar necesitatea, înseamnă libertate.

Dacă n-aș fi neamț aș fi, ca și dumneavoastră, comunist, nu polițist fascist. Aș fi, cu siguranță, ce sînteți și dumneavoastră, fiindcă necunoașterea adevărului caracter al necesității prusace mi-ar oferi o altă posibilitate, mai mult aparentă, a libertății. Dar eu sînt ce sînt, nu numai pentru că sînt compatriot cu Hegel, ci și pentru că, din păcate, nu văd omenirea capabilă să realizeze de pe acum libertatea pe o cale care să nu fie pînă la capăt hegeliană. Spun „din păcate" fiindcă am slăbiciune pentru tot ce e romantic ; știu să văd frumusețea gestului dumneavoastră disperat, zadarnic, noblețea abnegației și a morții pentru idealuri. Dar sînt german. Deci, din păcate. Această a doua lumină frumoasă, a dumneavoastră, nu e încă necesitate. Ea este, sînt sigur de asta, o fata morgana a necesității. Mi-ar place să nu fie așa și să fie o iluzie și o cale greșită ceea ce fac eu, lipsa asta de libertate, barbară, sclavă, prusacă, pe care o impun. S-ar părea însă că e tocmai invers. Și atunci ? Asta trebuie făcut ! Dragul meu prieten, trebuie făcut ce fac eu.

Iertați-mă, poate credeți că vă ironizez. Dumneavoastră sînteți prizonierul și nu prietenul meu. Așa stau lucrurile la prima vedere. Foarte bine. Deci, nu fac decît să gîndesc cu glas tare, dar gîndind așa, cu glas tare, vă contemplu cu deosebită luare-aminte. Dumneavoastră sînteți un om extrem de perseverent De neclintit. Ați ascultat tot ce v-am spus, dar în sinea dumneavoastră, mi-ați respins de la început, ba chiar dinainte, fiecare argument. Săgețile argumentelor mele nu pătrund pînă la dumneavoastră. V-ați pus un fel de blindaj al

respingerii. V-aţi hotărît să nu vorbiţi. Chiar dacă Günther, care nu ştie altceva, v-ar chinui pînă la moarte, tot n-aţi vorbi. Dumneavoastră tăceţi tot timpul. Iar eu, formal, dar poate că şi în realitate, prin forţa necesităţii — sînt duşmanul dumneavoastră şi e de datoria mea să vă silesc să vorbiţi. Deşi, în ce priveşte perspectiva de pe care, în mod intim, privesc eu mişcarea vieţii — nu vă sînt duşman. Mi-ar face plăcere să nu fiţi atît de încăpăţînat, să fiţi mai accesibil la argumentele mele... Oh, Doamne ! De ce nu vreţi să înţelegeţi necesitatea ? Ce pot eu să fac ?... Ce pot, pentru numele lui Dumnezeu ? Ce pot să fac, dacă refuzaţi să vedeţi vitalitatea şi forţa cumplită a necesităţii care ne-a semănat de la Tobruk pînă la Leningrad pentru ca, zbătîndu-ne noi înşine în chinurile morţii, să muşcăm ţărîna, să nimicim ţări şi însăşi floarea pămîntului, oamenii ? Nişte eroi romantici minunaţi, nişte oameni ca dumneavoastră, ni s-au pus de-a curmezişul, ni se împotrivesc, încearcă să ne oprească în loc. Nişte oameni mai buni şi mai inteligenţi decît noi... Dar vor fi nimiciţi. Dumneavoastră nu ştiţi ce ştiu eu, un neamţ, care a reflectat mult la toate acestea.

Ascultaţi-mă ! spuse Klaus mai încet, mai intim. Să-i păstrăm pe oamenii de valoare, pentru mai tîrziu. Încă nu e timpul... E trist ca omenirea să rămînă fără elita ei naturală. S-ar comite un păcat faţă de libertatea spre care, orice s-ar întîmpla, ne îndreptăm. Un păcat. Vedeţi, eu sînt sincer pînă la capăt faţă de dumneavoastră. Ce v-am spus, ar fi de ajuns să-mi zboare capul de pe umeri. Ascultaţi : şi eu îl urăsc pe Hitler. Îl urăsc mai tare şi mai de mult decît dumneavoastră. Iată ! Sînt în mîinile dumneavoastră. Dacă i-aţi spune asta lui Günther, s-ar termina cu mine. Dar, vedeţi, astăzi nu există nici o forţă capabilă să i se opună lui Hitler. Nu există. Hegel a ştiut asta. Hegel. De unde ? o să spuneţi dumneavoastră. De unde, cînd toată omenirea...

Fleacuri ! Am fost fărîmiţaţi, am servit în toate oştile, prinţul de Lichtenstein a trăit veacuri de-a rîndul din vînzarea supuşilor săi. După Napoleon, vînzarea asta a constituit baza în bugetul principatului. Nem-

ţii au pierit pe toate cîmpurile de luptă, sub toate steagurile ; şi-au mîncat cartofuL lor uscat, *à la* Tacit, şi-au băut berea lor, *à la* Tacit, berea care îi tîmpea ; s-au bătut şi au pierit şi, pierind de la tată pînă la fiu şi nepot, a fost nevoie să treacă secole pînă ce au reuşit să-şi pună limpede întrebarea pe care în războiul ăsta francezii şi-au pus-o prea repede întrebîndu-se *Pour qui* şi *Pourquoi,* prea repede ca să se poată apăra cu succes. Nemţii s-au întrebat la timpul potrivit. De ce pierim şi ucidem, de veacuri ? *Warum, Für wem ?* Pentru o soldă nenorocită ? Pentru o cană cu bere şi un cartof fiert ?

Războinicii sînt oameni aspri şi cînd nu se războiesc, şi cînd glumesc între ei, dar şi cînd gîndesc. Ei îşi transmit, de la o generaţie la alta, ca pe un bagaj intelectual şi moral, cîteva anecdote grosolane şi cîteva maxime despre devotament şi disciplină. Dar cînd mercenarii germani, s-au copt îndeajuns ca să-şi pună întrebarea : De ce pierim şi ucidem ? Pentru o cană de bere şi un cartof fiert ? — răspunsul, la treapta aceasta de inteligenţă şi de morală, nu putea fi decît unul şi el a sunat : pentru interesele altora ! Şi cînd au înţeles clar, au ajuns la concluzia că de acum trebuie, deci, să lupte pentru interesul lor ; aşa, au să poată bea bere cît le-o pofti inima şi-au să poată mînca pe săturate.

Altceva nici nu era de aşteptat din partea unor soldaţi. Ei se numeau „Friedrich", şi cînd nu erau „cei Mari". Cuvîntul *Krieg* nu înseamnă numai război. E o derivaţie de la *kriegen,* care înseamnă a obţine. Pentru noi, nemţii, asta e, cum s-ar spune, o asociaţie inevitabilă.

Închipuiţi-vă nişte triburi şi un popor care luptă zi de zi, de peste două mii de ani ! Ce antrenament ! Şi cît de trainice devin toate reflexele milităreşti ale disciplinei, ale credinţei, ale supunerii şi ale necontenitei plăceri de a munci. Revoluţia iacobină, şi mai apoi războaiele lui Napoleon, le-au adus glorie francezilor. Nouă însă ne-au deschis porţile unei puteri solide. Cu energia acumulată de veacuri, am început să ne creăm industria. Aceasta ne-a fost şansa oferită de istorie. Şi am folosit-o.

Proştii, rîdeau de noi. Dar în 1870 l-am bătut pe Napoleon III, am doborît Comuna şi am creat Germania unită. Spun „noi", dar nu mă gîndeam la noi, cei de pe Rin, ci la prusaci. La Bismarck, la Klausevitz, la Moltke. Din punctul lor de vedere, războiul din 1914-1918 a fost o încercare a forţelor Germaniei împotriva lumii întregi. O încercare. Şi Hitler a tras învăţămintele necesare. Rezultatul, îl vedeţi şi singuri. Am străbătut continentul, ca în joacă. În Rusia intrăm ca în brînză. Acum ne aflăm în faţa Leningradului. La anul o să fim în Urali, în Siberia, dincolo de Canalul Mînecii. O să cucerim şi Africa şi toată Asia. Iar după aceea...după aceea... o să le facem mănoase, o să le organizăm, o să facem industrie peste tot. Şi n-o să ne trebuiască mult timp. În zece ani, poate şi mai puţin, peste toate cele cinci continente se vor întinde panglici de asfalt. Uitasem America. În doi-trei ani o să fie şi ea la pămînt. Într-o bună dimineaţă cerul New-Yorkului se va acoperi de nori. Nori de Stukas. Ce-ţi spun, nu e o utopie. E viitorul apropiat. E necesitatea. Şi avem datoria să o cunoaştem.

Veković, care îl privea, se gîndi în clipa aceasta, pentru prima oară : „Acum mă loveşte !" Şi se trase înapoi, ghemuindu-se. Dar Klaus care se apropia de el, nu gesticulînd ci vorbind, se opri o clipă şi zîmbi abia vizibil. Ghicise oare, din zbor, gîndul lui Veković ?

— O să spuneţi, continuă el, o să spuneţi : Foarte bine ! Nemţii vor să devină stăpînii lumii. Dar noi, care nu sîntem nemţi, trebuie să împiedicăm asta. Căci altfel, ce perspective le mai rămîn popoarelor ? Ce perspective îi mai rămîn clasei muncitoare ?

Am să vă răspund. În primul rînd : nu ajută la nimic să te opui nemţilor. Astăzi e prea tîrziu. Prin 1933, poate chiar prin 1937, s-ar mai fi putut... dar atunci a fost făcută o greşeală... Reichul s-a întărit prea mult. Iar în al doilea rînd : perspectivele clasei muncitoare şi, în general... perspectivele, sînt de partea noastră.

Daţi-mi voie să mă explic. Am să încep cu unitatea naţiunii. Astăzi, noi formăm un monolit. Deşi după victoria asupra lumii unitatea noastră obtuză şi nein-

teligentă, ca și disciplina noastră rezultată din exercițiu, vor dispărea, oamenii vor începe să vadă. Se vor deștepta. Vor deveni inteligenți . Antagonismul adormit dintre clase și contradicțiile fundamentale ale epocii se vor trezi pînă și în cadrul poporului german victorios. Căci, la împărțirea prăzii, nemții bogați vor înhăța pentru ei partea leului, iar norodul, cum am auzit că se spune aici, aspru dar sugestiv, norodul se va izbi cu fundul gol de țarina goală. Faptul acesta nu va putea fi ascuns. Folksgenosse de astăzi va deveni iar proletar. Concentrarea capitalului va atinge atunci la noi proporții fantastice. În sînul orînduirii se vor naște groparii ei. Proletariatul. Poate că el se va organiza, pe alte baze decît cele leniniste. Cine știe ? Clasa muncitoare germană îi va expropia poate dintr-o lovitură pe expropriatori. Iar victoria revoluției în Germania va fi o victorie la scară mondială. Radio Berlin va lansa atunci mesajul : „Pentru toți ! Pentru toți ! Pentru toți !" Și n-o să mai fie un val pornit de la periferia lumii, ci din însuși miezul centrului ei. Proletarii se vor ridica, pretutindeni. Revoluția mondială se va înfăptui. Cunoașteți cuvintele lui Lenin : „Ieri, prea devreme, mîine, prea tîrziu". Aici e cheia. Să cunoști momentul potrivit. Dumneavoastră, aici, nu l-ați cunoscut.

Acum cinci ani, i-am spus ultimului comunist cu care am discutat în Germania : „De ce te grăbești, prietene ? Ai răbdare. Ajută-ne acum să învingem lumea ; după aceea o să pornim împreună, și tu și eu, o să pornim la ultimul asalt. Pentru victoria revoluției mondiale." El a înțeles. Acum e unul dintre cei mai buni piloți ai aviației noastre de vînătoare. Și dumneavoastră o să înțelegeți. Știu că vă vine mai greu, fiindcă nu sînteți neamț, dar sînteți un om inteligent și curajos. Aveți înțelepciunea experienței. Eu nu vă cunosc poezia și regret foarte mult. Am auzit că unii o prețuiesc și că mulți o laudă. Dar văd, ca psiholog, că sînteți deosebit de inteligent. De asta vă și vorbesc așa. Drumul spre socialism duce, din păcate, prin stăpînirea germană asupra lumii. Necesitatea primei etape înseamnă victoria noastră. Mintea de profet a lui Hegel a înțeles asta. Și s-a înclinat în fața necesității. Noi, trebuie să ne înclinăm

cu atît mai repede cu cît ne e, totuşi, mai uşor decît i-a fost lui. Astăzi, toate sînt mult mai clare decît acum o sută de ani. Ne aflăm la un pas de victoria aceasta, deci şi de răscrucea care va veni după ea. De revoluţia mondială ne mai despart cel mult zece ani. Dumneavoastră cîţi ani aveţi ? Cincizeci ? Închipuiţi-vă, zău, închipuiţi-vă : atunci, o să aveţi şaizeci de ani. E o vîrstă încă frumoasă. La nivelul actual al ştiinţei, omul de şaizeci de ani va fi şi el un om tînăr...

Veković se ridică de pe scaun, Klaus îi aruncă o privire şi tăcu. Un timp, se uitară unul la altul, apoi Klaus auzi, pentru prima oară, vocea groasă, mormăitoare, de bas, a lui Veković.

— Ajunge ! spune Veković. Toate astea sînt nişte stupizenii care nu merită să fie combătute.

— Cum ? se miră Klaus. Scuzaţi-mă, cîţi ani aveţi ?

— Aproape şaizeci. Şi, avînd în vedere nivelul actual al ştiinţei dumneavoastră, nu pierd nimic dacă am să crăp chiar acum. Sper însă că înţelegeţi cît sînt de convins că vîrsta nu are nici o importanţă. Că nu intră în discuţie.

— Şaizeci ! strigă Klaus mirat. Nu v-ar da nimeni mai mult de cincizeci ! Cu atît mai mult cu cît şi ceea ce spuneţi e grozav de tineresc, nu vi se pare ?

— Nu mai vreau să vă ascult ! spuse Veković.

Klaus se încruntă. Günther apăru, neauzit. Pe pieptul lui, scos înainte, pe sub tunica descheiată, se zărea pansamentul. Klaus oftă şi zîmbi. Veković se gîndi : „Acum au să mă omoare în bătaie".

— Vă înţeleg scrupulele. Sînteţi un om de onoare. Vă dau o oră, să reflectaţi. Cum de nu înţelegeţi că vă vorbesc serios ? Eu, nu vă cer nimic. Doar să mă înţelegeţi...

Şi îl privi într-un anumit fel pe Veković, de parcă ar fi vrut să-i spună că nu vroia să vorbească despre toate astea de faţă cu Günther. Apoi, privindu-l mereu aşa, îi spuse :

— Peste o oră, vă veţi întoarce. Sînt sigur că atunci o să cădem de acord în toate privinţele. Atîta vreau de la dumneavoastră : să înţelegeţi necesitatea momentului actual. Atît. Libertatea aparţine celor ce înţeleg asta.

Günther îl apucă pe Veković de subțioară și-i spuse în felul lui morocănos :

— Hai !

Străbătură cîteva coridoare goale, luminate de becuri negre. La fiecare cotitură, Günther îl oprea ca să se uite dacă nu se află cineva în umbra culoarului. Astfel, trecură pe lîngă o santinelă, care strivi de perete cu tot trupul, ca să-l acopere, un deținut foarte slab. Atîta putu să observe Veković : faptul că era foarte slab. Fața deținutului era turtită de perete, iar becul arunca numai un fel de umbră. Ar fi fost greu să recunoști și un prieten cu fața întoarsă spre tine, darmite un necunoscut, lipit de perete și acoperit de trupul santinelei.

— Mai repede ! mai repede ! spuse Günther.

Trecură pe lîngă ușa deschisă a unei cămăruțe luminate puternic, în care transmitea un radiotelegrafist.

— Închide ușa ! mormăi Günther, din treacăt, și înjură : *Donnerwetter !*

La capătul etajului, în fața scărilor, gardianul dădu la o parte bara. Veković și Günther coborîră pe niște scări și ieșiră într-o curte îngustă, despărțită de închisoare printr-un zid înalt. În fața unei uși mici de lemn, o santinelă, luminată puternic de un reflector, își izbi călcîiele și sună. Un căpăcel se deschise imediat, dinăuntru, și în el se roti un ochi tulbure, ca de pește. Trîntitul grăbit al zăvoarelor și al cheilor arăta că santinela dinăuntru îl recunoscuse pe Günther. Intrară într-o curte luminată, călcînd peste cărămizi și pietre mormănite încă acolo (abia fusese terminată adaptarea fostei închisori a Tribunalului de Stat pentru necesitățile Gestapoului). Reflectoarele îndreptate spre fațada goală a închisorii, perforată de găurile întunecoase ale ferestrelor, păreau că trag în ea, că o distrug. Gardianul încuie ușa după ei și intră în fugă, fără să-i mai privească, în ghereta lui, unde se auzea telefonul.

— Domnul locotenent Günther ! strigă el. Vă caută...

Günther se întoarse :

— Pe mine ?

— Domnul căpitan Klaus.

Günther îl lăsă pe Veković, dar se răzgîndi imediat, veni înapoi, și-l trase de mînă. Asta îl făcu pe Veković

să arunce o privire spre grămada de cărămizi aflată lîngă zidul din fund al curții interioare.

Dar Günther îl vîrî în gheretă și, închizînd ușa, luă receptorul.

— La aparat Günther !

Prin receptor se auzi vocea plăcută a lui Klaus. Günther asculta fără nici o expresie. Curînd se încruntă însă și, cum vorbele se auzeau limpede prin receptor, se uită nehotărît la Veković. Apoi, după ce ridică mîna spre ușă, strigă :

— Afară !

Veković ieși cu santinela și se uită în jurul său. La douăzeci de pași se înălța un zid care despărțea închisoarea de strada Dečanska. Încă de ieri, cînd trecuse pe aici, fără să știe nici el cum și de ce, se mirase că lîngă zid, pe stradă, nu exista nici o santinelă. Veković se uită la santinela care îl privea.

— Cît e ceasul ? întrebă el.

Santinela se uită la ceas. Veković se aplecă, luă fără să se gîndească o cărămidă, izbi santinela cu ea și, fără să se mai uite în preajmă, alergă înspre zid. Sări, dar nu izbuti să ajungă pînă sus. Se întoarse, Günther tocmai ieșea din camera de gardă. Veković se aruncă disperat încă o dată. De data aceasta prinse cu două degete coama zgrunțuroasă a zidului, reuși să se agațe și cu mîna cealaltă, mai făcu un salt, încă unu, și mai puternic, încă unu.. Jubila. Era liber ! Cu capul deasupra zidului, vedea strada clădirii Anker și Pabe. Vlajkovićeva ! Aleksandrova ! Skupština ! Se bucura de ele ca de niște prieteni pe care nu-i mai văzuse de veacuri. Și nu se afla decît de trei ore la închisoare. Își legăna trupul, gata să se salte, cînd simți o slăbiciune îngrozitoare, o greutate neașteptată a întregului trup. Și căzu, de parcă ar fi căzut altcineva, nu el. Privirea îi era plină de străzile orașului și de casele de dincolo de zid.

— *Donnerwetter !*

Günther reuși în ultima clipă să se arunce asupra fugarului, să-i prindă trupul din saltul puternic care l-ar fi aruncat peste zid, să-l apuce de pulpana hainei și, ținîndu-l cu înfrigurare, să se agațe de el. Căzură

împreună. Veković se izbi cu ceafa de o piatră şi începu iar să sîngereze. Günther însă nu se mai putea stăpîni. Se culcă peste el şi, strîngîndu-l cu toată puterea de gît, începu să-l izbească nebuneşte în cap cu mînerul mauserului. Ieşit la suprafaţă din beznă cu ajutorul colacului de salvare făcut din durere ascuţită, insuportabilă, Veković auzi o voce cunoscută, prietenoasă.

— Nu, pentru Dumnezeu !

După aceea mai auzi o dată cuvîntul ciudat, apăsător, dureros :

— Fractură !

Nu recunoscu vocea, nici n-ar fi avut cum : plutea într-o beznă adîncă, într-un fel de doliu care plîngea ca o văduvă şi spunea suspinînd :

— Dacă aş avea patruzeci, dacă aş avea patruzeci şi cinci de ani ! Dacă aş avea cincizeci ! Cincizeci !

24

Jelka avea concertul peste trei zile ; poimîine urma să repete cu orchestra, iar astăzi să moduleze definitiv pasajele pentru mîna stîngă ale partiturii. Tocata pentru pian în si minor. Mîna stîngă nu-i mergea încă aşa cum ar fi vrut ea. Nu era chip să scoată tot ce-ar fi putut.

Jelka atingea clapele, apoi se oprea, se întorcea cu cîte zece măsuri înapoi, şi, cînd ajungea la locul pe care mîna stîngă, contrapunctînd, îl preia şi trebuie să-l dezvolte în tema infinit de puternică şi de zguduitoare a creării lumii, se întrerupea, se oprea. Simţea că nu poate, că nu-i reuşeşte, şi toate astea, toate, numai din cauza întîmplării de azi-dimineaţă. Dar Jelka era perseverentă. Ştia ce vroia. Ar fi vrut să exprime, imediat după trioletul acela, tot sensul motivului, care de fapt acolo se şi relevă pentru prima oară în tulburătoarea lui splendoare. Ar fi vrut ca publicul să înceapă să plîngă la pasajul acela, ar fi vrut ca ea, cîntînd, să audă suspine în sală cînd, prin orchestra întreagă şi prin ce va

sculpta mîna ei dreaptă, va întredeschide uşa şi va îngădui oamenilor să simtă cerurile şi constelaţiile de sub tronul Domnului, să simtă întreaga contractare cosmică în clipa cînd, din nimic, se iveşte lumea fiarelor, a oamenilor, a munţilor, a mărilor, cu tot ce există, cu guşteri, cu iubire, cu ură... Dar de ce o făcuse Mića „trădătoare" cu atîta impertinenţă şi de ce-i spusese „cu trădătorii nu stau de vorbă", fără să-i explice măcar ce înseamnă o trădătoare şi ce trădase ea ?

Jelka era artistă. Cînta Mozart, Wagner, Brahms, cînta Beethoven şi Bach, iar peste trei zile avea să dea un concert cu Filarmonica din Viena. Concertul urma să fie repetat şi pentru publicul nostru, autohton, la Universitatea Kolarac. Asta făcea ea. Oare asta însemna trădare ?

În zilele acelea de război, într-adevăr cumplit de stupide, ea le aduce oamenilor alinare şi frumuseţe. Le deschide privirile către univers în clipa creării lui. Îi ajută să se cunoască, să devină mai nobili, mai buni, mai puţin cruzi, mai umani. Prin tocata pe care ceruse dinadins să o cînte, le amintea că toţi oamenii sînt fraţi şi că lumea aceasta nu a fost creată ca să existe dureri şi lacrimi şi sînge şi nici ca oamenii să se ucidă între ei.

Toate acestea ea le auzise pentru prima oară de la Mića. El era împotriva durerii, împotriva războiului, era pacifist. Oare ce făcea ea în afară de ce învăţase de la el ? Cîntînd, lupta pentru bogăţia tuturor oamenilor. Dacă cineva se schimbase din zilele acelea ale lor, apoi nu ea era aceea. Mića se schimbase. Şi, dacă cineva trădase ceva (Jelka n-ar fi folosit niciodată cuvîntul acesta atît de aspru şi de grosolan), apoi Mića trădase visele şi plăsmuirile tinereţii lor. Devenise brutal, sarcastic, îngust, un adevărat mascul de rînd care socoteşte că tot ce există pe lume, există pentru ca el să poată călca în picioare lumea împreună cu tot ce există în ea, pentru ca el să poată jigni şi umili toţi oamenii, s-o poată jigni şi umili şi pe ea, care era artistă, în loc să se bucure, aşa cum se bucurase ea văzîndu-l pe el azi-dimineaţă, în loc s-o îmbrăţişeze şi să se plimbe cu ea de braţ pe strada copilăriei, să reînvie împreună amintirile

minunatelor zile ale trecutului și să vină apoi, amîndoi, în studioul ei, unde ea i-ar fi oferit un păhăruț de coniac și i-ar fi cîntat. Atunci ar fi cîntat bine și pasajul de după triolet. Dar el, în loc să facă așa, spărsese tot farmecul printr-un cuvînt stupid, plin de cruzime, spărsese toată frumusețea aflată la îndemînă și nu-i îngăduia să cînte cum trebuie, făcînd-o de rîs în fața Filarmonicii vieneze, zdrobind-o, jignind-o și continuînd s-o jignească și acum, absent, dar brutal, crud, sălbatic, egoist, știe ea, egoist și prost ca unii colegi de-ai ei, muzicieni, care, din șovinism, refuză să cînte pe timpul războiului... Proștii !... Ca și cînd arta ar fi o distracție, nu o misiune și o vocație care nu încetează niciodată, nici pe vreme de pace, nici pe vreme de război, nici sub ocupație, nici în libertate ! Cît de meschine sînt argumentele lor ! Cît de meschine le sînt scuzele ! Parcă Bach ar fi avut vreo legătură cu ceea ce ei numesc coloana a cincea sau cine mai știe cum ; parcă părerea lor despre coloana a cincea poate influența valoarea muzicii lui Bach și a misiunii pe care o are muzica lui în lume. Numai un prost cu pretenții nu poate să vadă asta...

Dar cel mai îngrozitor era, totuși, faptul că pe ea toate astea o dureau și o împiedicau să lucreze cum trebuie. Nu o durea părerea colegilor acelora și a lui Mića despre ea. Mare lucru ! Ea era artistă și, dacă a fi artist înseamnă, pe limba lor, în 1942 : trădător ! n-aveau decît să-i zică așa. Ce putea ea să facă ? Era artistă, era trădătoare, dacă așa le place lor mai mult. Pentru ea, toate astea nu însemnau nimic. Toate astea o lăsau rece. Ea n-avea ce să-și reproșeze. Dar o durea și o jignea brutalitatea lor. Durerea lor.

Ea înțelegea clar de ce toți proștii ăștia erau așa cum erau. Înțelegea clar și de unde le venea brutalitatea. Brutalitatea lui Mića. Prin brutalitatea lui, Mića își ascundea durerea și suferința. Altfel, i-ar fi fost absolut de neînțeles. Și tocmai de aceea ea nu putea să cînte. Mića își ascundea durerea prin grosolănie, iar durerea lui era de așa natură încît ei îi era cu neputință s-o aline, deși ea tocmai asta ar fi vrut. Să-i aline durerea, prin muzică. Mića însă refuza alinarea și gingă-

şia, renunţa la muzică şi la artă. Gîndurile lui se mişcau prin zonele inferioare ale sufletului, era tot numai ţărînă şi simţ practic, numai politică şi moarte. Ea ar fi vrut să-l ajute, ce mult ar fi vrut ! Dar îi era cu neputinţă. Mića nu vroia s-o înţeleagă, fiindcă suferea. Mića şi ea vorbeau astăzi două limbi diferite. De fapt, vorbeau aceeaşi limbă, limba sîrbă, dar noţiunile aveau alt conţinut. Pentru ea, ocupaţia, împreună cu suferinţele şi cu toate celelalte, erau un îndemn la muncă, la activitatea artistică. Pentru el, munca ei de misionar însemna trădare. Pentru el, pînă şi asta era trădare. Iar pentru ea, trădare (în măsura în care putea să-şi închipuie ce însemna trădarea) era ceea ce se întîmplase cu Mića, schimbarea petrecută în lipsa ei, schimbarea care nu numai că îl lungise la trup, că îl făcuse mare, înalt, dar, o dată cu barba şi cu vocea tăioasă şi grosolană, îi adusese şi ceva lucid, străin, eficace, ceva ce nu era tragic dar trăda suferinţa, ceva dureros şi în acelaşi timp aspru, brutal, vulgar. Unde era gingaşa lui neputinţă ? Lacrima aceea din ochi, cînd îi povestea că nu poate suporta durerile altora, că există pe lume atîta durere încît n-o să ajungă niciodată s-o înlăture de pretutindeni şi că, din cauza asta, o să se sinucidă ? Mića de atunci nu mai exista. Îi rămăsese drăgălăşenia, ce-i drept cu o tentă mai ţărănească, mai de mascul, dar îi dispăruse acel ceva gingaş, neajutorat, care dădea odinioară drăgălăşeniei lui sensul acela tragic, fără ieşire. Şi, o dată cu el, dispăruse şi tot ce îl făcea pe Mića să fie Mića, deosebit de toţi ceilalţi oameni de pe pămînt şi tocmai de aceea necesar ţării, necesar ei. Iată ce o durea pe ea acum. Înfrîngerea aceasta a lui Mića, durerea aceasta reală, pămînteană, cu care el suferea în tăcere şi pe care zadarnic o acoperea cu alte dureri, inventate. Mića era un trădător. El îl trădase pe Mića cel adevărat, aşa cum existase o dată în lume şi în ea, o trădase pe ea. Şi fiindcă trădarea e durere, durerea lui Mića o împiedica să cînte tocata aşa cum o simţea, în singurul fel în care ar avea rost să fie cîntată, dacă vrea să nu-l trădeze pe Bach, să nu trădeze lumea, să nu se trădeze pe sine... şi să aibă succes la marele con-

cert cu Filarmonica vieneză, unica şansă care i se oferea spre a-i consola şi a-i îmbărbăta pe oamenii atît de deprimaţi, întunecaţi şi trişti din cauza unor lucruri în esenţă lipsite de importanţă. Cineva trebuia să se ocupe şi de problemele stupide ale puterii politice şi de celelalte, asemănătoare, iar din punctul ei de vedere n-avea nici o importanţă dacă acel cineva se numea Jovanović sau Klaus. Ba, mai mult, poate că era mai bine ca acel cineva să fie Klaus, fiindcă el e mult mai frumos şi mai inteligent decît alţii, iar vocea lui e de bariton, catifelată, şi pe ea o miră pur şi simplu cum de nu pot oamenii noştri să înţeleagă odată lucrul acesta. Nici măcar Mića. De asta, el e trădător. Nu ea.

25

Pe cînd tovarăşii din grupa lui analizau acţiunea de ieri descoperind greşeli mărunte în plan, şi încercînd să tragă învăţăminte pentru viitor, Mića făcea eforturi ca să se poată gîndi la ce se discuta aci, la această întîlnire de control. Pînă acum, asta nu i se mai întîmplase. Pînă acum nu fusese necesar să facă nici un efort. Avea capacitatea prezenţei, capacitatea de a fi în întregime acolo unde se afla. Acum, ceva parcă se desprinsese din el, ceva tulbure care se prăbuşise în el. Mića se străduia să-şi asculte cu atenţie tovarăşii, membri ai Uniunii Tineretului Comunist, pe care şi aşa mîine avea să-i lase aici pentru totdeauna. După discuţie, care i se păru lungă şi inutilă, el îi fixă o întîlnire lui Kosta pentru ora şase după amiază, la locul ştiut (parcul Lamartine). Kosta trebuia să-l întîmpine pe curier şi să-i găsească locuinţă. Apoi plecă, după ce dădu mîna cu toţi. Era tulburat. Le spuse doar : „Iertaţi-mă, tovarăşi. Mă grăbesc". Şi alergă la brutărie. Dar pe George şi pe Petar nu-i mai găsi acolo. Plecaseră amîndoi.

Mića nu-i aşteptă. Trebuia să se grăbească ca să poată ajunge în Zvezdara unde avea în fiecare sîmbătă întîlnire fixă cu Beća. Dacă Beća va veni... totul va fi

în regulă. O să-i facă legătura. Beća nu se putea să nu aibă vreo legătură cu organizația de bază, deși, izolat de ea, lucra pe linie de informații. O să-i facă legătura. Numai să vină. Și atunci, Mića s-ar putea întoarce la George și la Petar cu hotărîrea forului superior : „Vekovič rămîne aici ! Așa s-a hotărît. Ordinul e ordin, tovarășe George !"

La picioarele lui se întindea Belgradul, lat, lung, întins, cu cîteva verticale care se cățărau singure întrecînd în înălțime coama străzii Aleksandrova. Cîteva stalagmite ieșite în evidență, aruncate fără nici un plan printre căsuțele de chirpici cu ferestre negre, licăreau stins, pe alocuri, ca niște cristale de cuarț. Mića se opri. Căuta să uite ; panorama orașului îi amintea... de ce ? Mai bine să tacă.

De jos, dinspre malurile Savei și Dunării, toate pantele păreau că trag temeliile și zidurile caselor încoace, spre Zvezdara ; toate dîmburile suiau spre această coamă, unde clădirile erau joase, vechi, turtite, cu excepția cîtorva dintre ele, eroic verticale. Ce menire or fi avut ele ? Să sfideze și să cadă primele sau să le amintească de înălțimi oamenilor din peșteri ? Și stelele, ce fac în fiecare seară ? Prin zidul dărîmat al unei case, drept în fața lui, se deschidea o priveliște spre Dunărea veninos de galbenă, spre Višnjica și Pančevački Rit, peste care, printr-o spărtură a norilor, se revărsa o pulbere fină, de cărbune albicios. Lui Mića i se părea că pulberea aceea cădea din gura deschisă a unui escavator, de pe ecranul invizibil al cerului. Ce rost avea să se mintă pe sine ! Era prima fîșie de soare, nici zgîrcit, ca iarna, nici generos, ca primăvara. Dar în clipa aceea maxilarele deschise ale cerului păreau că scrîșnesc. Norii zburliți le acoperiră ca un vîrtej de fum și Dunărea continuă să curgă mai întunecoasă, verde-castanie, printre malurile încărcate de mîluri grase. Dincolo de Dunăre se afla un alt stat, la fel de artificial ca și cel de aici, la fel de neadevărat ca și cel de aici. Adevărul e totdeauna întreg și n-are granițe. Cu un plescăit trist și ironic, undeva, pe muchea uitării, obsesia se ivi iar la suprafața celuilalt fluviu, al conștiinței. Mića ar fi

răsucit butonul, ar fi îndepărtat amintirea. Ar fi vrut s-o împingă înapoi, în masa întunecoasă și fluidă de dincolo de memorie. Din cauza asta fluviul conștiinței, de obicei liniștit, începu să se agite în el, să spumege. Zece și opt minute. Beća n-o să vină. Cum să facă să nu se mai gîndească ? Nu mai vroia să se gîndească. Nu mai vroia. Dar niciodată nu e de ajuns doar să nu vrei. De asta nu e bine să fii distrat. Mai ales cînd o parte din tine nu vrea ce vrea partea cealaltă... Numai faptele împinse de o sută de ori la fund reapăreau la suprafață ca niște înecați, dînd la o parte, fără nici un avertisment, perdelele apelor ei groaznice. Așa i se întîmpla de cîte ori încerca să-și îndepărteze gîndul de la discuția de azi-dimineață cu Veković și apoi de la cealaltă discuție, cu George și Petar. Obsesia nu revenea imediat. Mića spera că n-o să mai revină. Și, deodată, cu o pocnitură ironică și neplăcută, care nu făgăduia amețeala tulbure a beției, ci amenința cu luciditatea, îi țișnea în conștiință fiecare cuvînt de azi-dimineață. Ca dopul unei sticle cu șampanie. Nu. Al unei sticle cu singurătate. Mića se simțea singur pe colină, deasupra clădirilor pustii. Își scoase mîna din buzunar. Hîrtia ruptă (Randnička 26) foșni moale. Scrisoarea pe care încă n-o aruncase la canal ! La dracu ! E zece și-un sfert. Astăzi, Beća n-o să vină. E clar că n-o să vină. Beća știa că Mića urma să plece mîine în teritoriul eliberat. Știa că materialul pe care îl primea în fiecare sîmbătă de la Vane putea acum să-l ducă și singur. Și Mića știa toate astea, încă de acum cincisprezece zile. Pînă azi-dimineață. Și azi-dimineață uitase. Altfel, cum ar fi putut spera că o să vină ? L-ar fi așteptat el oare aici un sfert de ceas dacă n-ar fi sperat că Beća o să vină și că, prin el, o să refacă legătura și o să obțină aprobarea poziției pe care o luase ? Era o speranță destul de șubredă dar, totuși, o speranță. Dacă n-ar fi avut-o, pe onoarea lui că n-ar fi făcut ce făcuse. Pe onoarea lui ? Adevărat ? Crezi că n-ai dreptate ? Ba am ! își răspunse el. Am, sută la sută. Atunci fii liniștit. În realitate, chiar ești liniștit. Pînă îți ajungi scopul, folosește toate mijloacele care duc la el. Să știi însă că n-ai fost prea

convins că folosești doar un paliativ ca să amîni o hotărîre nejustă. Numai așa se putea, numai așa, din moment ce nu exista altă cale. Fii logic ! își spuse el. Și se întrebă : De ce ? Oare nu sînt ? — Ce fel de amînare ai obținut ? Știai că Beća n-o să vină. Și, totuși, ai așteptat. Ai simulat așteptarea, ca să înșeli pe cineva. Pe cine ? Conștiința ? Nu. Eu tot mai sper. Curierul poate să-mi aducă restabilirea legăturii. Curierul ! N-am greșit.

În clipa aceea toate dopurile săriră, cu un zgomot surd, din gîturile tuturor sticlelor. Din beznă, se rostogoliră gînduri tăioase, acuzatoare, gînduri vîscoase și dense, de parcă s-ar fi scurs, tot mai încet, sîngele pe jumătate închegat dintr-un gît spintecat. Și ? se întreba el înfiorîndu-se. Cu ce sînt mai bun acum ?

Ce s-a făcut, s-a făcut pentru totdeauna. Și nu mai poate fi îndreptat.

Dar dacă...

Beća n-o să vină.

Cum poate fi îndreptat ?

Mića își răspunse singur. Apoi se ridică și plecă. Nu mai e nimic de îndreptat. Și nici nu trebuie.

Porni, însă nu apucă pe scurtăturile care l-ar fi scos, prin cărămidării, la Geram, ci coborî panta golașă, peste maidanul presărat cu oazele rare ale căsuțelor. Abia cînd poalele colinei întîlniră prima stradă adevărată a orașului, nepietruită și fără canalizare, cu căsuțe urîte în dosul ulucilor joase, Mića grăbi pasul lăsînd la dreapta, sub el, Karaburma cu abatorul ei.

...Totuși, oricît de absurd ar putea să pară, se simțea mai ușurat acum, cînd se afla numai el, față în față cu faptele lui. Sentimentul vag al vinovăției, tristețea nedefinită, aproape că îi dispăruseră. Așa, mă rog, e clar. Da. Și-a mințit tovarășii. Și dacă s-ar afla din nou în aceeași situație, i-ar minți iar, din aceleași motive. I-ar minți însă cu mai multă abilitate. Despre asta era vorba. Despre abilitate.

Firește, și-ar fi tăiat mai degrabă o mînă decît să-și mintă tovarășii. Dar cum putea admite ca Veković să iasă în teritoriul liber și să dezamăgească, să demorali-

zeze. Ce ar crede partidul despre el, despre Mića ? Ce ar crede țara ? Ce s-ar întîmpla cu conștiința că asupra fiecărui luptător veghează, veșnic trează, solidaritatea internațională a mișcării muncitorești ? Ce ar crede generațiile care încă nu există, dar care vor veni și pentru care oamenii luptă încă de pe acum, atît de greu și de bine ? Ar spune : Mića Ranović a văzut răul, dar nu i s-a împotrivit ! Asta ar spune, și s-ar întreba de ce nu se împotrivise el răului ? Nu știuse oare că legalitatea revoluționară superioară permite toate mijloacele, chiar și pe cele ultime și extreme, dacă servesc obiectiv intereselor libertății ? Ar spune : Știuse. Și, mai departe, ar întreba : Oare, după cîte știa, n-a fost în stare experimentatul revoluționar Mića Ranović să înțeleagă unde se aflau interesele acestea, în ce constau ele ?

Mića le înțelesese, le întrezărise și tocmai de aceea... Cum „de aceea" ? De ce nu s-a ținut scai de tovarășii lui ? De ce nu s-a îndîrjit pînă la capăt să-i convingă, pînă nu se dădeau bătuți ? Lenin, așa ar fi făcut.

Lenin, da ! Ce-ar fi făcut el însă dacă, după toate astea, ar fi rămas totuși în minoritate ? Ce scrisoare leninistă le-ar fi scris, cu ce demisie i-ar fi amenințat, ce fel de *Iskra* ar fi pus în mișcare și ce fel de luptă de idei nimicitoare ar fi început ? Cum ar fi demascat oportunismul, din moment ce nu era vorba despre poziții teoretice ci despre o acțiune care trebuia rezolvată imediat ? Cum de nu se gîndise la toate acestea ?

La urma urmelor, Lenin poate că ar fi găsit și pentru situația asta o soluție demnă. Poate. Dar el, Mića, nu e membru al C.C. și condițiile în care luptă nu sînt leniniste. George, Petar și el sînt izolați, fără legătură, iar timpul îi zorește, hotărîrea trebuia luată fără zăbavă. Ce-ar fi făcut Lenin, într-o asemenea situație ? Ar fi putut să nu-i mintă pe tovarășii ? Asta era problema.

Toate mijloacele sînt bune, spune Lenin, revoluționarul nu e un puritan ; problema e însă dacă și cazuistica aceasta bolșevică ar fi permis unui revoluționar leninist, tocmai fiind vorba de-un revoluționar și nu de un iezuit, să folosească minciuna.

I-ar fi permis ! își spuse Mića, liniștit și aproape satisfăcut.

Mergea încet, reflectînd. Libertatea înseamnă adevăr. Dar se poate ajunge la adevăr cu ajutorul minciunii ? Chiar dacă condițiile și complicațiile în care se găsea Mića acum și aici erau mult mai grele decît cele în care luptase un leninist ca Lenin, oare în locul lui și prins ca într-un clește de timpul scurt, înghesuit în furcile unor condiții și mai grele, s-ar fi comportat Vladimir Ilici așa cum se comportase el ?

S-ar fi comportat așa ? se întrebă Mića. Și se opri...

...Rade Katić se întorcea din schimbul de noapte. Se abătuse pe la casierie. Calculele nu erau gata. Mai apoi, primind plicul, dăduse pe la bufet : trei bătrîne duble, nimic în plus. Și așa, tot n-o să scape la prînz de fasolea de post !

Katić era sătul pînă în gît de fasolea de post pe care o mînca în fiecare zi, dar tînărul înalt și subțirel care trecu pe lîngă el cu siguranță că nu avea în fiecare zi nici măcar fasole de post. Mînca oare băiatul ăsta la fiecare prînz măcar o lingură două de fasole de-asta care chiar dacă ți se lasă greu și-ți umflă burta, te satură totuși, te hrănește, îți menține sufletul și capul pînă cînd s-o termina odată și cu năpasta asta...

...Ar fi găsit Lenin altceva, mai bun, ceva nou, care să nu-l facă să roșească, să nu ardă inima ca un foc ? Ce anume ? Ceva principial. Ceva care să nu întineze frumusețea luptătorului. Ceva pe care să nu fie silit să-l ascundă ca pe o boală rușinoasă, chiar dacă George și Petar n-aveau să-și dea niciodată seama singuri că el îi mințise. Petar și începuse să bănuiască asta. Mića era aproape sigur. Dar ce ? Ce altceva ar fi inventat Lenin ? Ce ar fi inventat, din moment ce nimic nu poate fi inventat într-o asemenea situație ? El încercase tot ce se putea. Și frumos și cinstit și principial. Degeaba însă : Petar și George erau hotărîți dinainte să-l pună în minoritate.

Poate că nu procedase bine, dar mai bine nu se putuse. Deci, procedase cel mai bine, cît se putuse mai bine. Situația era așa. Leninistă. Pentru asta, nu era nevoie să fii încrezut. El își făcuse datoria. Atît. „Deși

nu sînt Lenin, nici Lenin n-ar fi apărat mai bine drapelul".

...Ne-a scris, slavă Domnului ! E viu, slavă Domnului ! Ne-a scris, e viu ! Copii, tăticul e viu ! Ne-a venit o scrisoare din lagăr. E la Bierbach, slavă Domnului ! Ah, Doamne, Dumnezeule, tăticul e viu, vine acasă, îi dau drumul, se întoarce cu primul transport ! Ah, Dumnezeule, Doamne !

Savka Ristić mergea grăbită spre casă. În ea totul vuia de fericire, totul striga şi se înăbuşea de bucurie. Savka se împiedica, zbura, plutea şi se împleticea, iar lacrimile îi curgeau din ochii aprinşi. Se întoarce Milenko ! De doi ani nu mai avusese nici o ştire de la el. Fusese grav bolnav şi acum îi scrisese, slavă Domnului ! că se întoarce, că îi dau drumul acasă, ah, viaţa devine iar viaţă ! El o să predea geografia la gimnaziu, iar ea o să-i ghicească gusturile şi o să-i gătească numai mîncărurile care îi plac, doar să vină odată ! Ah, Doamne, şi copiii încă nu ştiu. Şi Savka, cu faţa udă de lacrimi, tremura toată de bucurie, de bucuria care ameninţa să o doboare ; mergea grăbită, cu gîtul întins, de parcă ar fi ciugulit spaţiul din faţa ei. Ah, Doamne, Dumnezeule, tăticuţul nostru e viu ! Şi alerga grăbită, împleticindu-se, sărind caraghios peste caldarîmul turcesc, biata de ea, oarbă ca o găină cînd trece strada în fugă. Tocurile ei strîmbe loveau chinuitor piatra. Savka părea că o să cadă în fiecare clipă, dar picioarele ei subţiri, în ciorapi de bumbac negru şi prăpădiţi, se împotriveau vajnic bolovanilor, o purtau, şi ea nici nu le observa, nici nu le simţea măcar, nu simţea nimic altceva în afară de faptul că Milenko se întoarce viu. Ah, e viu, copii, tăicuţul e viu, copii ! Şi ea plîngea, Doamne, Dumnezeule ! Dar nu ştia că plînge, ştia doar că Milenko se întoarce acasă şi că trebuia să facă peste tot curăţenie mare, să facă ordine, să spoiască, să şteargă praful, să aranjeze, ca să fie frumos şi aranjat şi plăcut şi curat şi cald cînd s-o întoarce Milenko...

Butoanele funcţionau bine. Mića se gîndea la femeia care trecea pe lîngă el şi pe care el o numea în gînd Savka Ristić. Făcea ce vroia.

26

Ana căuta muzică de jaz. Întorcea încet butonul aparatului de radio. În rest, pregătise totul în casă. Atît mai rămăsese : muzica. Vroia ca Mića, de cum intră, să simtă un alt climat, sincopele dorinței (dorința ei), ritmuri de sînge (sîngele ei). Dar nu găsea muzică de jaz. Numai melodii stupide, sentimentale, vesele, lipsite de gust, fără spiritualitate și fără forță. Sunete, fără nici o noimă. I-ar fi plăcut să audă acum un blues adevărat, cu crampele înăbușite, grave, ale tobelor ricoșînd ca niște bumeranguri în trupul care freamătă așteptînd ce trebuie să vină, inevitabil, dar nu vrea, deși vrea, vrea. Unde ești Miša ? Vino, Miša. Azi-dimineață te-am așteptat pe terasă deasupra locului unde Sava se varsă în Dunăre, unde apele sînt îngrozitoare, leneșe, fumegînde. Știi tu oare ce înseamnă pentru o femeie să vină prima ? Ești tînăr, nu știi asta. Odată și odată ai să afli cu cît e mai sensibilă pînă și femeia cea mai sigură de sine, chiar și decît cel mai timid bărbat. Pentru noi sînt de nerezolvat, rămîn anonime, mii și mii de lucruri care pentru voi sînt simple, fiindcă au un nume. Ele există și noi nu ne prefacem că nu le cunoaștem, chiar nu le cunoaștem. Altfel n-am putea fi femei.

Soneria. Ana deschise ușa : Nimeni ! Atunci își coborî privirea stinsă. Tu erai, Bata, spuse ea bucuroasă. Și, în viteza aceea cu care nici ea singură nu-și dădea seama cum zburase de la aparatul de radio din nișa studioului pînă la ușă, în încordarea aceea a tuturor nervilor, ea îl ridică pe băiețașul de cinci ani și începu să-l sărute, speriată, cu ochii larg deschiși.

— Ai venit la mine, Bata, ai venit la mine ? Frumosul meu Miša...

Îi spunea vorbe de alint și, fără să-l lase din brațe, începu să se învîrtească cu el prin cameră, în tactul unui vals stupid. Se învîrti, se învîrti, se învîrti... Apoi căzu, adică se așeză, căci amețise. Se așeză, ținînd în brațe băiețașul care se uita la ea cu ochii lui mari, curați, migdalați. Și începu din nou să-l sărute pe obrajii plușați, pe năsucul murdar. Băiețașul rîdea, gîdilat : „Nu

mai pot, tanti Ana". Şi o împingea cu mînuţele lui mici, cu pantofiorii lui mici, murdari de noroi. „Să-ţi fie ruşine !" strigă tanti Ana pe neaşteptate. „M-ai murdărit toată, purceluş ce eşti ! De ce nu spui că eşti mînjit ?... Ce-ai mîncat ? Magiun ? Vai, şi cu picioarele m-ai murdărit !..."

Ana îl lăsă brusc şi alergă în baie. Băieţaşul se ridică, uitat, şi porni încet după ea, necăjit că-l lăsase tocmai cînd se juca mai frumos. Tanti Ana stătea în faţa oglinzii şi îşi privea cu severitate rochia, părul răvăşit, mîinile. Şi, deodată, îşi scoase rochia, apăru goală, de o sută de ori mai frumoasă decît mama, şi trecu după perdeaua de muşama viorie.

Abia cînd ieşi de după paravanul de gutapercă şi cînd luă prosopul, Ana îl observă pe băieţaşul speriat.

— N-ai plecat încă ? îl întrebă ea indiferentă. Băieţaşul o privea. Doamne, cum sînt copiii de astăzi !

— Du-te ! Sînt sigură că te caută mămica.

Băieţaşul roşi, coborî privirea şi spuse atît de încet încît ea abia îl auzi.

— Tu eşti mai frumoasă decît mama.

— Du-te ! repetă Ana absentă, luînd un borcănaş cu cremă şi ungîndu-şi pieptul, gîtul, mîinile, trupul, picioarele. Se unse îndelung, iar cînd termină îl observă din nou pe băieţaş. Nu spuse însă nimic, luă altă sticluţă, îşi unse faţa cu cremă şi începu să se pudreze. Dar nu numai pe faţă. Şi pe piept. După aceea se pieptănă mult. Apoi îşi aminti că Miša putea să sosească în orice clipă. Îşi scoase repede din dulap o rochie de casă, curată, albă, cu buline bej. De n-ar veni pînă nu e ea gata ! Îşi trecu pieptenele prin sprîncenele subţiri, arcuite. Îşi fardă din belşug buza de sus, cărnoasă şi-şi trecu buza inferioară peste ea. Amîndouă buzele i se înroşiră şi începură să lucească acum, umed. Îşi mai trecu o dată, de două, de trei ori, pieptenul prin părul viu, moale, unduios. Părul îi cădea pe umeri, cu vîrfurile şuviţelor întoarse domol spre înăuntru, cu licăriri uşoare, portocalii.

Cînd termină, Ana ieşi din baie. Băieţaşul merse în urma ei pînă la uşă. Ana deschise.

După ce ieşi, băieţaşul traversă strada în fugă, intră în curte şi se ascunse în grajd, unde mirosea bine şi cald, dar cu totul altfel decît tanti Ana. Nimic nu mirosea aşa de frumos ca tanti Ana.

Apoi începu să plîngă, fiindcă nimic pe lume nu mirosea aşa de frumos ca tanti Ana, care se supărase pe el că era atît de murdar şi de mic.

27

Cu nimic pe lume nu ar fi schimbat chinurile luptătorului. Astăzi ele înseamnă că el e viu. Iar a trăi ca el e o fericire şi o mîndrie. Înseamnă a fi treaz, cînd toţi dorm. Înseamnă a te afla pe promontoriul vieţii. Ca să trăieşti aşa, e cel mai frumos, cel mai curajos lucru. N-avea de loc alte ambiţii. A fi luptător — înseamnă a fi şi fotbalist şi cercetător şi vînător de sălbăticiuni şi gînditor, înseamnă tot ce, în condiţiile date, poate servi cauzei. Chiar aşa e ! se gîndi Mica, liniştit. Mergea pe strada care curgea paralel cu Aleksandrova şi ducea la artera numită astăzi Severni Bulevard. Vîntul, care încetase un timp, îşi schimbase direcţia şi, mai rece acum, împrăştia norii. Pe cerul încă frămîntat se iveau tot mai multe zone curate, de sineală. Dintr-o oază albăstrie se ivi soarele.

Într-adevăr, cîte nu poate să fie luptătorul ! Ieri, tăiase sîrma, distrusese difuzoarele, incendiase camionul. Şi alaltăieri ? Dar răsalaltăieri ? Nu e el oare un sprinter ? Şi un maratonist ? Un ucigaş. Să lăsăm gluma ! Cîte caractere n-a reprezentat el pînă acum !

Dar cel mai ciudat e că nici el nu ştie care e caracterul lui esenţial. Ce e el ? Un revoluţionar, firește.

Nu, asta nu defineşte doar un anumit caracter. Noţiunea de luptător poartă în ea anumite trăsături de caracter (laşii nu pot să fie luptători), dar ea e o noţiune complexă care cuprinde şi concepţia despre lume şi acţiunea ilegală şi capacitatea de-a o mima, pe care ea o cere, şi încă o mie de lucruri. Caracterul e o noţiune

mult mai simplă, dacă nu chiar absolut simplă. Cum e caracterul lui ?

Ciudat. Asta nu ştia.

Cîte nu făcuse el luptînd ? Ştia cîte ceva din fiecare meserie distructivă. Şi din fiecare ştiinţă ştia cîte ceva. Dar nu ştia nimic pînă la capăt. Nu era specialist în nimic. Asta, fiindcă totul curge heraclitian şi-l forţează pe revoluţionarul care curge mai repede decît rîul să fie superficial, neîngăduindu-i să se oprească nici o clipă. Îl forţează să improvizeze veşnic. A şti cîte ceva din toate, înseamnă a fi un specialist bun pentru o treabă ca asta. Deci, la el, superficialitatea nu era o însuşire a caracterului. Lupta, în faza aceasta a distrugerii răului, le cere luptătorilor o multilateralitate profesională, nu o specializare într-un singur domeniu. Dar multilateralitatea aceasta îi marchează pe luptători, ca oameni, cu o anumită superficialitate. Nu. Superficialitatea nu este elementul esenţial, inseparabil, la care se gîndise la început. Oare cum o fi el ? Nu. Cum o fi el, acum, pe stradă ?

Pe stradă, nu ieşea cu nimic din comun. Înfăţişarea de acum, el o juca. Se exersase să obţină mersul şi expresia aceasta.

Cum o fi el oare la întîlniri ?

La întîlniri trebuie să se poarte la fel, după anumite norme stabilite. Ca şi acasă. Ca pretutindeni, printre oameni. Şablonul se schimbă, dar luptătorul nu se comportă necontrolat în nici un „mediu". Nici cînd e singur, în odaia lui ? Revoluţionarul nu e niciodată singur. Nici cînd se află singur, încuiat în odaia lui. El, nici faţă de sine nu e necontrolat. Şi atunci, există conştiinţa, în care se află umanitatea. Există oglinda care te vede. Comportarea unui luptător, chiar şi cînd se află singur, trebuie să fie totdeauna conformă cu imaginea pe care el o poartă în sine, despre ce e şi despre cum trebuie să fie. În definitiv, posibilitatea permanentă a unui atac din partea duşmanului, posibilitate totdeauna apropiată şi reală, nu-i îngăduie să fie... să fie necontrolat. Primejdia îl obligă să se controleze într-una, şi asta înseamnă să poarte totdeauna pe faţă măştile corespunzătoare. Măşti care sînt necesare. Petar nu înţelege asta. Şi nici George.

Bine, bine, dar sub măştile necesare, pe care le poartă, cum o fi el, în realitate ? Cum o fi el, sincer ? Ce fel de temperament o fi avînd el ? Ce fel de voce ? El îşi stăpîneşte totdeauna vocea. Şi temperamentul. Ce fel de temperament ?

Întrebîndu-se toate acestea, Mića zîmbea în sine cu o veselă amărăciune. De cînd se ştia pe lume, era nemulţumit de ceva din jurul său. Dar şi de sine, aflat în focarul acestui ceva. Îşi dorea totdeauna să fie altfel decît era. Şi devenea cum se dorea. Dar atunci îl cuprindea dorinţa să meargă mai departe, şi să fie iar altfel. Ce să însemne asta ? Trăsătura esenţială a luptătorului ? Oare trăsătura lui esenţială e nemulţumirea de sine ?

Asta ar însemna că dorinţa e totuna cu caracterul. Dar nu e totuna. Dorinţele, cele nebiologice, cum e dorinţa de a-ţi schimba propria ta persoană cu scopul de a schimba orînduirea, sînt determinate istoric. Dar acelaşi lucru e valabil şi despre aşa-zisul caracter, care fiind mai primar, pînă acum s-a schimbat mai încet sau nu s-a schimbat de loc.

Punîndu-i acum pe tovarăşi în faţa unui fapt împlinit (şi a propriei lui persoane ! a propriei lui persoane !) el le dădea dreptul (pe care şi-l dădea şi lui însuşi !), ca, într-un anumit sens, să se îndoiască de el. Şi să se întrebe cine e el, ce fel de om e luptătorul acesta ? Dar, mai întîi, ar fi trebuit el să-i întrebe dacă vreunul dintre ei, fie Petar, fie George, îşi trasase sarcini imaginare aşa cum făcuse el cînd n-avea decît paisprezece ani şi cînd se dusese la calea ferată a abatorului, deşurubase buloanele şi apoi le înşurubase la loc. Şi pe cînd le deşuruba, încerca să se convingă singur că săvîrşeşte un atentat împotriva trenului în care se află toată nenorocirea lumii acesteia. Şi se temea să nu-l prindă jandarmii înainte de-a izbuti să distrugă calea ferată, şi se antrena să-şi suporte frica pe care şi-o amplifica în mod artificial pînă la proporţii de nesuportat. Iar după ce deşuruba buloanele, le punea repede înapoi, căutînd să se convingă pe sine că în tren nu se află toată nenorocirea ci toată fericirea lumii. Că el era apărătorul ei şi că acum monta la loc buloanele pe care le scoseseră duşmanii fericirii. Trenul trebuia să sosească din clipă în clipă. Pe

el îl cuprindea teama pentru trenul fericirii şi, cu o viteză infernală, îndrepta ce stricase mai înainte. Aşa se obişnuise cu frica şi devenise curajos. Şi se transformase, îşi lepădase prima, şi a doua, şi a treia piele a însuşirilor naturale, a trăsăturilor, a caracterului său.

Iar acum nu mai ştia cum i-o fi caracterul primordial pe sub pielea de luptător, singura piele pe care recunoştea că o are. Celelalte, nu-l interesau. El era luptător. Vorbea în şoapte, se acomoda la necesităţile luptei. Folosea cu amabilitate o mimică menită să ascundă, era gata să facă orice pentru convingerile lui, să-şi dea viaţa, să ucidă şi să mintă. El, dărîma un sistem, o lume. Şi pentru asta, nu trebuie să fii chimist sau chirurg. E de ajuns să fii curajos şi devotat cauzei, să fii disciplinat. Da. El era disciplinat. Dacă ar fi avut legătura cu forul superior, ar fi aplicat fără cîrtire hotărîrea forului, chiar dacă în sinea lui ar fi fost împotriva a ceea ce forul socotea just. Dacă se răzvrătise acum, de vină era faptul că Petar şi George se aflau în aceeaşi situaţie cu el, că nici ei nu ştiu mai multe decît el, ba chiar ştiau mai puţine ; de vină era faptul că Petar vota ca un laş, de partea lui George, care n-are pic de ureche pentru problemele de morală, pentru problemele privind drapelul şi idealul omului nou în societatea nouă. Pe George îl ducea mintea numai pînă la conştiinţa necesităţii de clasă de a dărîma orînduirea actuală. Punct. Mai departe nu vroia să gîndească, dacă vroia să rămînă luptător. Dar nici eu n-am voie să fiu sentimental faţă de primitivismul ăsta al lui. Nici nu mă gîndesc că în forul superior s-ar putea să fie un alt Petar sau un alt George fără pic de ureche pentru problemele morale, fiindcă eu sînt un luptător cu tot ce semnifică în momentul de faţă acest cuvînt : zăbală şi ochelari de cai necesari. Mîine....

Dar dacă va rămîne în viaţă după revoluţie ? Dacă va apuca să trăiască în societatea fără clase ?

Atunci o să poată, dacă l-o mai interesa, să-şi spună ce fel de caracter are. Nu. Să spui în clipa asta cum o să fii atunci, cînd n-o să mai ai nevoie să te controlezi, să te acomodezi, să te ţii în frîu. Spune acum, Mića.

Interesant ! Oare cum o să fie el, atunci ? Repezit sau chibzuit ? Dezabuzat sau plin de considerente ? Imperti-

nent sau discret? Brutal sau delicat? Acum, poate să fie în toate felurile. După cum îi impun necesităţile conspirativităţii, sarcinile de îndeplinit, vieţile tovarăşilor, interesele revoluţiei. Dar cum o să fie atunci, cînd curelele astea vor înceta să-l mai lege de strungul situaţiilor de luptă, care îi strunjesc chipul şi-l acomodează la necesităţi? O să fie oare un tip anarhic? Nu. Asta e o trăsătură de ordin politic! O să fie un juisor egoist, veşnic subjugat de propriile lui pofte? Un fel de Vekoviċ? Un necioplit indisciplinat mort după vînătoarea de becaţe? Un bădăran care o să se ocupe de sport? Un cititor de poezii? Un mîncător de romane? Un funcţionar? Ce o să fie el, în societatea fără clase? Un coleric? Un visător? Un pasionat de mitinguri? Un cuceritor? Un agricultor? Un tip care face totul din calcul? Un exaltat? Luptătorul e în stare să fie toate astea în aceeaşi zi, în aceeaşi oră, în aceeaşi clipă; toate, în aceeaşi clipă, fiindcă, de fapt, nu e nici una din ele, fiindcă îşi ia fiecare trăsătură de pe funia pe care sînt atîrnate trăsăturile, ca perucile şi bărbile actorilor. Cum o să fie el, cînd o să poată fi ceea ce este în realitate? Un om nou. Da, Dar şi omul nou, dacă lăsăm la o parte cuvîntul nou, e tot om. Iar omul nu alege, el este ales. Caracterul îi e dat, cum îi e dată lui George faţa, cum îi e dat lui Petar părul care îi cade, îi cade mereu peste fruntea bombată, rahitică. Şi ce? Cum o să arate, atunci, caracterul dobîndit de el, înainte de-a fi devenit un om nou? Creanga umană desfrunzită? Cum o să arate? El şi-a altoit lăstarul ăsta sălbatic cu ajutorul voinţei, al conştiinţei, al idealului. Dar dacă lăsăm de o parte altoiul cu care s-a înnobilat? Nu. Aşa ceva e imposibil. Dar cum o să fie el cînd n-o să-l mai ameninţe nici un pericol, cînd n-o să mai existe durere, atunci, după revoluţie?

La întrebarea aceasta, Mića mai întîi zîmbi, apoi căzu pe gînduri, se încruntă şi, în cele din urmă, dădu din mînă, plictisit. După revoluţie? După revoluţie, revoluţionarul iese, în mod logic, la pensie, îşi spuse el şi simţi cum i se usucă, brusc, gîtul. Am ieşit la pensie. Ei şi? Sînt viu? Ce-aş face cu mine, aşa? Am făcut din mine o catapultă, zidurile sînt dărîmate. Ce-i de făcut

acum ? Trebuie clădit ceea ce a fost dărîmat. Da, trebuie clădit. Iar catapulta nu ştie decît să dărîme.

Trebuie clădit ceea ce a fost dărîmat ! Oare cîntă în el cîntecul acesta ?

De ce să nu cînte ? Ce fel de însuşiri ai dezvoltat, tovarăşe Catapultă ?

Iubirea de oameni. Spiritul de sacrificiu. Identificarea fericirii personale cu fericirea tuturor oamenilor.

Bine. A venit revoluţia. Şi ? Iată-l şi pe el fericit.

Asta se şi întreba. Cum o să fie cînd o să fie un om fericit ? Răspunsul o să-i dea dezlegarea şi în legătură cu pensionarea revoluţionarului.

O să fie pur şi simplu fericit. Ce mai e de discutat în treaba asta ?

Mai este. Cine o să fie fericit ? Toţi oamenii şi, prin urmare, şi el, Mića. Omul numit Mića. Dar cum o să fie Mića atunci cînd toţi oamenii, împreună cu Mića, vor fi fericiţi ? Şi ce este fericirea ? Oare numai faptul de a te afla în afara pericolului şi de a trăi fără să fii nevoit să faci eforturi supraomeneşti ? Nu. Nu numai asta. A fi fericit înseamnă mult mai mult. Poţi să concepi fericirea ? O înţelegi oare bine, înţelegînd-o numai ca inexistenţă a durerii ? Căci aşa, înseamnă că ea e un gol. Şi golul trebuie umplut. Cu ce ? Cu fericirea care nu este numai inexistenţă a durerii. Aşadar, şi ea, fericirea, trebuie abia inventată. O fi cunoscînd-o oare cineva ? Şi, în definitiv, ceea ce îi face astăzi pe oameni fericiţi e oare fericirea adevărată, fericirea de mîine, definitivă ?

Nu, Mića. Te întreb altceva

Te întreb cum o să fii tu atunci cînd vor cădea de pe tine toate platoşele şi toate scuturile, şi vei rămîne aşa, animalic, gol-goluţ ? O să fii atunci aşa cum ai venit pe lume, gol, firesc, aşa cum ai fost înainte de-a dori să schimbi lumea ?

Oare cum o fi fost atunci ? Nu ştia.

Pînă acum, Mića avusese o mie de feţe, dar nici una a lui, deşi fiecare din aceste o mie de feţe era şi faţa lui adevărată.

În prima copilărie, înainte de vremea dorinţelor conştiente, poate că sălăşluieşte în copil un caracter anu-

mit; dar la Mica fusese îngropat o dată cu hăinuțele, fusese pierdut o dată cu jocul în bile, cu amintirea unei nopți îngrozitoare cînd îl trezise o voce groasă ca un cutremur de pămînt. Să fi fost vocea lui nenea Dača? Poate că adevăratul meu chip a și putrezit de atunci. Acum nu mai îmi am chipul meu de copil. Totuși, nu sînt un om fără chip. Sînt ostașul a o sută de bătălii, sînt revoluționarul. Iată chipul și caracterul meu, condiționat de luptele pe care le duc, nu de biologie. Cum o să fiu după revoluție? Nu știu. Asta rămîne, ca și timpul dinaintea dorințelor conștiente, o necunoscută. Tot ce cunosc e timpul de acum, timpul frîului, al disciplinei liber consimțite, al făuririi de sine, al rănirii de sine, al amputării de sine. Căci mie îmi aparțin și toate de cîte mă lipsesc. De cînd mă știu pe lume, cu mine așa s-a întîmplat. Așa și trebuie să fie. O generație, două, trebuie să fie așa. Am făcut din noi înșine un pumn de boxer. A fi executantul unei cerințe istorice nu înseamnă numai viața noastră, ci și viața epocii acesteia. Așadar, viața mea înseamnă să nu fiu tot ceea ce aș putea fi, pentru a fi numai ce trebuie să fiu astăzi. A fi ostaș, iată ce însemnează astăzi a fi.

Deci, caracterul meu e și el de ostaș. Asta e. Toate pregătirile mele n-au avut ca scop decît să-mi formeze caracterul de ostaș pentru condițiile acestei lupte. Viața mi-a fost un veșnic exercițiu de cazarmă făcut cu mine însumi. Eu singur mi-am fost caporal. Ca să realizez libertatea oamenilor, fericirea generală, paradisul.

Un paradis mai frumos decît cel pierdut. Mai bun. Și visul mi se întruchipează astăzi. Condițiile pentru asalt sînt coapte. Pe străzile Belgradului pășește unul din ostașii acestui asalt. E stupid să întrebi fluturii dacă, înainte de-a începe să zboare, au fost și omizi. Ei zboară. Sînt fluturi, primii ostași ai primăverii, ai revoluției acesteia paradisiace al cărei ceas bate acum din plin. Fluturii sînt ce trebuie ei să fie. Ceea ce trebuie să fii nu are trecut pentru cel ce este întrucît devine; și nu are viitorul care încă nu e. Ce o să devină mîine fluturele? Ce o să devină revoluționarul după revoluție, cînd viața, după atîtea milenii, va reveni în noua ei matcă, de progres paradisiac, și-și va cere drepturile ei? Cu siguranță

că atunci n-o să-mi mint tovarăşii ca să-i conving că Veković nu trebuie să treacă în teritoriul liber. Veković e un om rămas în stare larvară, un om care şi-a dorit raiul înainte de vreme. Veković nu e vinovat că n-a ştiut în ce constă astăzi adevăratul rai şi că s-a culcat cu o spălătoreasă ; nu e vinovat nici că s-a culcat cu spălătoreasa fără să schimbe măcar o vorbă cu ea. Asta e treaba lor, George are dreptate. Veković e vinovat că, făcînd ce face, arată că e surd pentru trîmbiţele timpului. E surd, nu le aude, astfel n-ar încerca să-şi facă un rai personal înainte ca trîmbiţele să dea semnalul unui rai pentru toţi.

Veković e surd. Aşadar, dorinţa lui de-a trece în teritoriul liber nu este adevărată. El nu aude trîmbiţele. Se preface că le aude. Veković minte. Asta e vina lui. Veković nu înţelege că generaţia noastră de luptători trebuie să fie plină de renunţări, ca să nu dea argumente duşmanului şi să le impună celor ce şovăie. Trebuie să fii curat. Luptătorul e o libelulă. Iată singurul adevăr pe care Veković l-a aflat şi l-a rostit. Libelula trăieşte un an de zile în pupa pregătirilor ei, pentru a-şi trăi apoi ziua ei, unica ei zi, pentru a-şi îndeplini menirea, cum şi-o îndeplineşte revoluţionarul pe a lui şi pentru a dispărea. Iar după aceea ? Se va trăi. Liber. Se va trăi bine. Ca în paradis. Numai că libelulele n-au să critice asta şi n-au să mintă şi n-au să-i ia nimic în nume de rău lui Veković. Ele nu vor mai exista atunci, nu vor mai exista pentru ca, prin eroismele lor inutile, să-i împiedice pe oameni să-şi trăiască viaţa din plin. Ce le priveşte pe libelule viaţa de după aceea ? Ce mă interesează pe mine ce-o să fie cu Veković, după aceea ? Pentru mine nici nu poate fi vorba despre acest *după aceea.* Pentru mine există numai *acum,* iar acest acum, ca fiecare acum, e o valoare tactică, valoare care trebuie doar absolutizată şi înţeleasă ca o valoare strategică, pentru a te putea opri în faţa propriei tale persoane şi a-i cere să facă ce trebuie, ca să fie depăşit momentul de acum prin cel care vine. Aici, există o anumită înşelătorie, o contradicţie !

Mica îşi înghiţi saliva pe care vroise s-o scuipe. Trebuia să-şi umezească gîtul, care i se uscase dintr-odată.

Așa? Și ce-i cu asta? Oare totul... și zborul sinucigaș și efortul și sîngele și renunțările, sînt pentru ca după aceea... ca atunci în pod... să înghesui o spălătoreasă... să o trînteşti peste coşul cu rufe ude? Oare totul, chiar și viața se primenește doar în felul în care se spală rufele? Ca să fie murdărită apoi, din nou? Ca să te tăvălești apoi pe jos, cînd trupurile alunecă de pe coşul răsturnat? Atît?

Mica scuipă. Nu-i nimic. C-o fi sau n-o fi doar atît, n-o să pună el sub semnul întrebării ceea ce există în prezent și nici soarta generației lui de luptători, fiindcă l-a umplut scîrba! El trebuie să-și îndeplinească misiunea sa istorică și să dispară. Acesta e imperativul întregii lui vieți. Să nu se întrebe, să nu se chinuie, să nu se frămînte. Să acționeze pentru apărarea purității drapelului, sub care se rostogolește tăvălugul cu aburi al revoluției. Iată esențialul.

... Sprijinit de tocul negru al ușii atelierului, Toza Marković, fierarul, se uita curios la gardul de peste drum. Se uita la el, peste ceafa aplecată a uceniculuī care, cu ajutorul foalelor, făcea să ardă cărbunii încinși. Bucata turtită de fier începea să se roșească. Meșterul habar n-avea ce era cu tînărul care trecuse gîndindu-se fără doar și poate la fata de care pesemne că abia se despărțise („Altfel n-avea cum să fie atît de năucit, că nu se uita nici în stînga nici în dreapta, parcă ar umbla, vorba aia, cu capul în nori! Trebuie că i-a sucit codana gîtul rău de tot, devreme ce zîmbește așa de unu singur, cu mintea la drăcii"). Nici prin gînd nu i-ar fi trecut că tînărul care răsărise aerian pe trotuar în fața lui, în timp ce el stătea cu spatele rezemat de tocul ușii atelierului, cu mîna sprijinită de coada lungă a unui ciocan, era un revoluționar și un luptător. Meșterul fierar habar n-avea că tînărul era ceea ce ziarul pe care îl citea el numește: „un bandit comunist periculos, un trădător, un vîndut iudeomasoneriei și Moscovei". Și nici n-o să-i treacă vreodată prin minte că puștiul ăsta a incendiat în ajun un camion, că a vrut să ucidă un soldat german, că a distrus stația de radiodifuziune și că în urmă cu vreo cincisprezece zile, să zicem, a trimis un raport informativ la detașament, cu data despre noile forțe inamice con-

centrate în oraş, despre numărul răniţilor aduşi zilele acestea în spitale şi că, odată cu raportul, a trimis prin Beća o cantitate apreciabilă de material sanitar, dinamită pentru aruncarea în aer a unei linii ferate şi alte cîteva lucruri. Toza Marković nici nu-şi poate închipui la ce se gîndeşte tînărul acesta. Căci toţi cei ce se ascund sînt singuri. Iar luptătorul, cînd umblă pe stradă, e omul cel mai izolat. El nu e nici măcar ce este, deşi, după definiţie, totul pare contrar. Dar în esenţă, nu în forma în care apare făptura luptătorului.

Pentru Mića, devenise o obişnuinţă să pătrundă în fiecare om întîlnit pe stradă. Mai ales de cînd purta revolverul în buzunar. Ar fi fost o ruşine să fie înhăţat mai înainte de a reuşi să-şi scoată arma. Cu timpul, prudenţa i se transformase într-o distracţie. Dar şi într-un mijloc cu ajutorul căruia se lepăda de gîndurile pe care nu vroia să le ducă pînă la capăt.

Pentru el, devenise o obişnuinţă să pătrundă în oamenii întîlniţi pe drum. Măcar ca să constate dacă erau agenţi sau nu.

Adesea, cînd nu-l îngrijora nici unul, în hoinărelile lui îndelungi de om singuratic, bătînd oraşul de la un capăt la altul, Mića se distra căutînd să-şi imagineze la ce se gîndea fiecare trecător.

Ca să nu semene a ilegalist aşa cum şi-l închipuiau oamenii obişnuiţi şi pentru ca fierarul să poată crede despre el că era un îndrăgostit oarecare şi nu un revoluţionar, Mića îşi aranjă un zîmbet vioi, proaspăt, copilăresc. Pentru moment. Curînd însă zîmbetul îi pieri, i se strînse, apoi se ofili repede şi vechiul carusel reîncepu să se rotească lent în cercul veşnicelor întrebări despre ce era el astăzi şi despre ce era esenţial să fie astăzi. Problema caracterului de luptător nu-l mai frămînta. De cînd ajunsese la concluzia că era ostaş, terminase cu teama. El nu era nici mincinos, nici slab din fire, nici melc. El era ostaş. Conspirativitatea îl obligă pe revoluţionar să ia în serios regulile jocului inventat de el pe baza peripeţiilor luptei. Pentru el, necesitatea momentului înseamnă necesitate a veşniciei. Şi asta era o variantă a unui gînd de-al lui Veković. Dar Mića şi pînă acum, în hoinărelile lui singuratice prin oraşul pe care îl ştia pe

de rost (iarna e cel mai frig la „Mostar" și pe strada Alexandrova; de asta, cînd suflă Coșava, acolo nu sînt agenți, căci ei stau de obicei prin cafenele, la geam, cu un ciocănel de țuică bătrînă, plătit dinainte), își recapitula în minte fragmente din discuțiile lui cu poetul. Mai ales acum. Vekovič nu vroia niciodată să absolutizeze momentul, actualitatea. Mića îi spusese și mai înainte: „cine nu înțelege serios actualitatea, nu poate să fie revoluționar". Večovic nu putea asta. Nu putea nici să meargă în teritoriul liber.

De-ar ajunge odată la brutăria unde se aflau George și Petar! După ce o să le explice tot și după ce ei au să vadă că el are dreptate, o să se ducă la Vane, la spital, să ia datele despre răniți.

Mića se opri. Dar dacă n-au să-l asculte? Dacă au să spună: „Motive e ușor de inventat. Greu e de îndeplinit sarcinile". Și apăsă clanța ușii.

În odăița din dosul brutăriei nu se afla nimeni. Ușa era încuiată. Nimeni, nici în față, pe strada cealaltă, unde se aflau magazinul și atelierul. Duminică. Nu se scotea pîine. Calfele de la brutărie ieșiseră la plimbare. Plecaseră la fetele lor, Mića se înapoie în curtea din dosul casei, cu ieșirea pe strada cealaltă, și se așeză în prag. Unde s-or fi dus? De ce? Cînd? N-are a face. O să-i aștepte în prag, în fața odăiței din curtea pustie a brutăriei și-o să privească printre ulucile din stînga la rarii trecători de pe strada asta, altminteri toată ziua plină de copii.

De pe maidan se auzeau vocile limpezi ale copiilor. Voci de sticlă, de rouă, de cristal, răsunau în văzduhul cenușiu, mort. Dar copiilor puțin le păsa de ziua umedă, de cerul mohorît, de frigul iernii rămas încă în oase. Ei jucau la două porți, goneau după mingea de cîrpe și șuturile li se auzeau înăbușite, la cîtva timp după strigătele limpezi, ascuțite, care anunțau de departe golurile.

— Kole! Kole! Kole!

— Pasează! Uf! Ce egoist ești, Mile!

— Gol!

Chiar lîngă uluci, doi băieți jucau bile. Cel mai mare dintre ei, pistruiat și voinic, se apleca să arunce, cu

plictiseală de profesionist dar şi cu atenţie. Pentru el, jocul în sine părea lipsit de interes. Partenerul lui, purtînd în spate un ghiozdan de mucava cît toate zilele, intrase cu tot sufletul în joc, mîndru că gimnazistul Mika îl luase în seamă pe cînd se întorcea de la şcoala primară aflată nu departe, şi îl chemase :

— Puştiule, ai bile ?

— Am !

Mika îşi înfipse tocul pantofului cu talpă de lemn în pămîntul jilav şi se răsuci de două ori pe călcîi. Gropiţa „pentru bile" era gata.

— Cîte ai ?

— Treizeci. Şi două sticloanţe, spuse elevul de şcoală primară.

— Cît socoteşti o sticloanţă ?

Cel mai mic căzu pe gînduri.

— Cincisprezece.

— Ce vorbeşti ! Zece e destul. Doar n-o să joc toată după masa cu tine.

— Bine, zece ! căzu de acord cel mic.

Pierdea, dar suporta bine pierderile. Nu plîngea. Ochea îndelung de fiecare dată şi, fiindcă nu nimerea ţinta, sărea în sus cu tristeţe, săltîndu-şi smocul de păr moale, de culoarea buretelui uscat care îi atîrna prins de-o sfoară lungă pe lîngă ghiozdan, ca un pompon. Mika îşi arunca fără emoţii bila în gropiţă. Într-o jumătate de oră izbutise să-i ia zece bile şi amîndouă sticloanţele, dintre care una era deosebit de frumoasă, dungată în interior cu firicele şi cu mici spirale multicolore. În diagonală, pe cealaltă parte a străzii, cîţiva băieţi se adunaseră în jurul lui Giole care le povestea ultimul film văzut de el acum douăsprezece zile. Giole Şurubelniţă stătea pe un cub de piatră de pavaj, ridicat de pe capacul putinei cu varză acră a cine ştie cui. Ceilalţi stăteau pe vine în jurul lui şi-i urmăreau povestirea, relatată nu numai prin propoziţii seci ci şi cu ajutorul diferitelor svrr-svrr-umpoc şi crr. Ascultătorii erau pe de-a-ntregul vrăjiţi de tulburătoarea acţiune.

Mica asculta vocile de pe maidan, se uita la elevul de şcoală primară şi la gimnazistul care îl jupuia pe nedrept, dar cu premeditare şi ca un profesionist. Din

cînd în cînd reținea cîte una din onomatopeele cu care Giole Șurubelniță — își dregea relatarea. Și nu știa dacă cele văzute și auzite se petreceau aievea sau erau doar niște amintiri din propria lui copilărie. Asemenea lucruri se întîmplau și pe strada lui, cînd el avea între opt sau doisprezece ani. Și chiar dacă el nu juca bile și nu-și pierdea vremea povestind și ascultînd filme, făceau asta prietenii lui. Mica aruncă o privire peste curtea cu fîntînă la mijloc. Spre stradă. Se auzeau pași.

Nu, nu erau ei. Unde s-or fi dus? Denunțați cum erau. Trecu o fată, îmbrăcată într-o fustă largă englezească, ținînd o mînă întinsă. Jucătorii de bile își întrerupseră jocul.

— Oooo, ce cîine! Mai mare ca un vițel!

— Dog! spuse gimnazistul strîmbîndu-și cu dispreț buzele la adresa elevului de școală primară și privind el însuși cu admirație dogul uriaș, de culoarea cafelei cu lapte.

— Dog danez! Un cîine foarte sîngeros!

— Mi-ar place să am un cîine ca ăsta! spuse elevul de școală primară.

— Știi tu, mă puștiule, cît costă un cîine ca ăsta? spuse gimnazistul. Și se aplecă. Era rîndul lui să arunce.

Fata cu fusta englezească purta tocuri înalte și lovea cu ele, sonor dar nesigur, caldarîmul, poate din cauza neobișnuinței (o fi început să poarte de curînd asemenea tocuri) poate din cauza dogului care, smucindu-i-se din mîini, întindea cu putere lesa scurtă, de piele.

De asta și mergea atît de ireal fata aceea blondă. Ca în vis. De asta, după ce ea trecu, Giole Șurubelniță îi strigă ceva care provocă veselia ascultătorilor săi. Elevul de școală primară zîmbi și el, uitîndu-se la ei. Nu auzise cuvintele lui Giole, dar îi admira pe toți băieții mai mari și abia aștepta să crească și el. Dogul danez își trăgea după el stăpîna care, aplecată spre spate, mergea ireal, ca în vis. Elevul de școală primară se frecă la ochi. Avea sub unghii seceri negre de țărînă și de iarbă, semilune negre, cum le spunea mama, iar degetele îi erau pline de pielițe care îl dureau, de asta nu putea să ochească prea bine. O s-o lase pe babaca să-i taie unghiile. Și pielițele. Cînd fata cu dogul dispăru din

ochii lui Mića, se ivi o femeie cu un copil de patru ani. Femeia se apleca tîrîndu-şi după ea fiul care se oprise cu capul şi cu jumătate din trupşor întors după dog.

— Hai, Mile ! spunea femeia, trăgîndu-l de mînă. În mîna cealaltă ţinea un coş pentru cumpărături.

— Mama, mama, vlei să-mi cumpeli un ciine ca ăsta, vlei mama ?

— Şi ce-o să-i dăm să mănînce ? întrebă mama, răbdătoare.

— Vlei să-mi cumpeli doi ciini ca ăsta ? spunea micuţul, entuziasmat.

— Zi : „Vrei !"

— Vlei, mama ? spuse băieţaşul, aproape plîngînd de dorinţă

— Unde să găsesc banii ? întrebă femeia, cu o voce lucidă, trăgîndu-l de mînă.

— Eu vleau, mama, vleau un ciine ca ăsta, mămicuţa mea !

— Şi ce-o să-i dăm să mănînce ?

— Ce flumos e, mămicuţă. Nu-i aşa că e flumos ? spunea copilul, întors încă după dog.

— Ce-o să-i dăm să mănînce ?

— E flumos. O să vezi tu ce flumos e !..

Trecură şi dispărură amîndoi, mama legănînd lucidă mîna cu panerul tare şi diform. Cu cealaltă mînă îşi trăgea după ea fiul încîntat. Mića îşi aminti deodată de taică-său care, cîndva, de mult, îi spusese cu o luciditate la fel de dureroasă că nuiaua fermecată nu se poate cumpăra şi că, de fapt, ea nici nu există. De la nuiaua fermecată începuse totul.

Pe cît îşi amintea el, o dată cu dorinţa de a cumpăra nuiaua fermecată i se ivise pentru prima oară în mintea lui de copil şi gîndul de a desfiinţa durerea omenească, durerea întîlnită pretutindeni în jurul lui, durerea de pe faţa slabă, osoasă, nebărbierită, a tatălui, durerea degetelor roase de sodă şi de leşie, cum le avea tuşa Mara, durerea cailor care trag căruţele supraîncărcate pe panta străzii Pilsudski, durerea aflată pretutindeni, în toate, durerea străină, pe care el nu o putea suporta. Pe atunci era cam de o vîrstă cu băieţaşul care trecuse întorcîndu-şi capul şi jumătatea trupului după dog. Nu era mai

mare. Dar de atunci, nu mai vrusese altceva. Doar să desființeze durerea. Atît. Și trebuiseră să se scurgă șaisprezece ani pînă să înțeleagă ce sarcină grea și complicată era aceasta, ca sarcină grea, aproape de nerealizat.

— Ce cauți aici? îl întrebă pe neașteptate un om mărunt, necunoscut, cu fața făcută parcă dintr-un aluat de pîine, mohorît.

— Nimic! spuse Mića fără să se ridice. Pîine!

Omul îl privi bănuitor.

— Te-ai cam grăbit. Vino mîine, de la cinci la șapte.

Mića se ridică încet. Și, în aceeași clipă, se gîndi: dacă s-au dus la Vekovič, să verifice?

— Dumneavoastră sînteți patronul? îl întrebă el pe necunoscut, și porni spre el. Brutarul se trase înapoi speriat, dar îi și strigă în aceeași clipă:

— Cine ești tu să mă întrebi pe mine? Derbedeule! Ce, ai venit la zece după pîine, nu-i așa? Duminica, ai? Vă știu eu pe voi, bă, vă știu pe toți.

Mića se depărtă repede.

☆

Se opri curînd. Nu se speriase de bătrînelul cu fața de aluat negru. Ocoli doar trei laturi ale patratului format de răscrucea drumurilor presărată cu căsuțe joase și strîmbe, și se opri la capătul de jos al străzii, în spatele unui ulm mare, umbros, de unde se vedea curtea cu fîntîna, magaziile, ușa și fereastra odăiței lipită de zidul din dos al brutăriei. (Intrarea se afla în strada cealaltă.)

Era convins că omul cu față de aluat (acum nu se mai afla în curte) era persoana (amintită acum cîteva zile) care și mai înainte îi dădea lui George, la nevoie, cheia odăiței și că, deci, strigătul lui de adineauri trebuia înțeles mai mult ca o expresie a propriei lui temeri și prudențe decît ca o amenințare că va chema jandarmii. Cînd George se apropiase de el recunoscînd în bătrînelul acela, după mai mult de douăzeci de ani, pe brutarul din grupul de muncă (ce memorie!) din care făcuseră amîndoi parte la penitenciar, și îl întrebase dacă putea să-l adăpostească peste noapte, omul îi

dăduse fără șovăire cheia odăiței. Prin urmare nu se temea, totuși, într-atîta încît să-i cheme chiar acum pe jandarmi ca să aibă un alibi pentru cazul cînd l-ar pune la ananghie arestarea neprevăzută dar așteptată a lui George. La urma urmelor, și bătrînelul putea fi sigur că George n-o să-l trădeze.

Liniștit în privința aceasta, Mića reveni la gîndul tulburător care îl biciuise mai adineauri, chiar în clipa cînd omul cu fața de aluat strigase la el. S-ar fi zis că apariția gîndului acestuia și ecoul lui se frînseseră și se îngropaseră atît de adînc încît Mića nu izbutea să-l mai recheme. Își amintea că gîndul îl înghețase într-o clipă, îl șfichiuise și că se referea la George și la Petar. Dar trebuise să o ia din loc, și n-a mai înghețat, a fugit. Acum, nu mai putea să-l recheme. Era ceva în legătură cu George și cu Petar. Într-adevăr, de azi-dimineață tot ce gîndise era în legătură cu ei ! Totuși, se vede că fusese ceva important. Mića își amintea că îl trecuseră fiori ca de gheață. Nu cumva din cauza bătrînelului cu fața de aluat ?

Deodată tresări, scurt. Își amintise că pe cînd bătrînelul strigase la el, tocmai se întreba : nu cumva George și Petar s-or fi dus la Veković, să verifice ?

Liniște.

Pricepu numaidecît ce înseamnă asta. Vroia, pur și simplu, să îndepărteze această presupunere, ca neprobabilă. Dar ea, dimpotrivă, era foarte, foarte probabilă. E adevărat, fuseseră denunțați... Dar toți sîntem în fond, urmăriți, tot timpul. Nu e un motiv ca sarcina să nu fie îndeplinită.

Ce sarcină ?

Ar fi atît de cumplit, atît de îngrozitor, încît...

Mića nu îndrăznea să-și ducă gîndul pînă la capăt. Tremura. Strînse din dinți și se mai liniști.

În cazul ăsta...

Era convins că se duseseră la Veković. Convins. În altă parte, unde ar fi putut să se ducă ? Petar nu-l credea încă de ieri. Iar azi-dimineață, George își exprimase și el îndoiala. „Dacă — bunică-mea — ar — avea — roate — s-ar numi legalitate revoluționară supremă ?“ George spusese asta pe un ton de zeflemea, batjocoritor, bănuitor.

Dar Mića nu accepta. Încă nu decăzuse într-atîta încît să gîndească despre sine cu ironia şi cu bănuiala lor. Din cauza asta se simţi ofensat:

Cum de îndrăznesc să se îndoiască de mine? Cum?

Valul de ofensă cedă curînd locul unui talaz de luciditate obiectivă.

Şi eu? Oare nu mă îndoiesc şi eu? In fond, nu e îndoiala, un semn de vigilenţă? „Bănuiala sănătoasă nu e oare o condiţie a unei mai bune munci conspirative" (Lenin)? Atunci, de ce ar cere privilegii deosebite pentru el?

Atunci înseamnă că ei aveau dreptate să se îndoiască, nu-i aşa? Şi mai înseamnă că totul se dusese de rîpă. Ei, au să constate că am... că am...

Ce au să constate? Doar nu se conspiră numai în raport cu inamicul.

Inamicul.

Mića mai repetă de cîteva ori cuvîntul acesta care începu să i se pară deodată tocit, fără sens. Dar noua lui stare, fără nici un gînd prins în zimţii cuvintelor a căror rotiţă continua totuşi să se învîrtă, îi trecu repede, ca de obicei. Şi prima întrebare pe care şi-o puse fu:

— Dar omul nou? Inseamnă că şi el s-a dus de rîpă. Nu se poate făuri de pe acum omul viitorului?

Simţi un val de împotrivire, de împrospătare.

De ce să nu se poată? Din cauza minciunii? Nici nu era în fond o minciună, ci ascundere voită a unor anumite date, în interesul luptei. Mai trebuie să ascunzi cîte ceva şi de tovarăşi.

Asta e o condiţie a luptei ilegale. Mai întîi, numele sînt nişte porecle, iar restul? Şi restul! Lupta ilegală impune conspirativitatea ca mijloc de autoapărare şi ca sistem de protecţie, iar sistemul acesta nu-i decît un sistem de amăgiri şi de minciuni, de capcane şi de laţuri, de urme false şi de dezinformări pentru duşmani, dar şi pentru toţi cei pe care problema respectivă nu-i priveşte direct sau care nu participă direct în sectorul respectiv al bătăliei, ca şi pentru toţi cei ce se împotrivesc ţelului fiindcă le e străin sau fiindcă, la un moment dat, nu-l înţeleg. Iar omul nou, care e nou şi fiindcă e luptător, care aici este, deci luptătorul ilegal, cu alte cuvinte

conspiratorul, trebuie să mintă. Altfel n-ar mai fi nici luptător, nici om nou. Asta înseamnă că trebuie să existe un loc și pentru minciună, chiar și în sufletul omului nou. Minciuna e necesară tocmai pentru ca el să poată fi luptătorul care este. Numai că...

Mića nu se mai simți mîhnit. Ba chiar se simți atît de bine încît gîndul începu să curgă mai liber, mai spumos.

Din moment ce, pentru el, minciuna nu mai era atît de incompatibilă cu chipul omului nou în condițiile conspirativității (se gîndi Mića liniștit, obiectiv), devenea posibil, firește, și abuzul de minciună, o conspirativitate exagerată, care e și ea tot o expresie a vigilenței, aceasta din urmă nefiind niciodată exagerată, căci e un semn de devotament. Cu alte cuvinte, se gîndea Mića potolit acum, nu orice minciună spusă tovarășilor de luptă e condamnabilă în ea însăși. Există minciuni care sînt rodul trăsăturilor pozitive ale omului nou. Nu al viciilor lui, căci el, în definitiv, nu are vicii. Nu mințise el oare, încă de aseară, în sensul acesta necesar, conspirativ ? Căci aseară nu le spusese că îi întinsese o cursă lui Veković. Și făcuse bine procedînd așa. Făcuse bine în amîndouă cazurile. Ce l-ar mai fi judecat ei și ce i-ar mai fi supt Petar sîngele cu „ordinul" lui, dacă le-ar fi spus toate astea aseară. Și lucrurile ieșiseră așa cum au ieșit. Se vădise că Veković nu era agent (în definitiv, eu nu m-am gîndit niciodată serios la asta !). Dar și mai important era altceva. Dacă le-ar fi spus, ei ar fi tras concluzia absolut demobilizatoare că, în general, nu trebuie să te îndoiești. Așa sînt ei. Dacă ar fi mai buni, le-aș spune tot. Dar sînt incapabili să înțeleagă că vigilența e totdeauna folositoare, chiar și cînd se ajunge la concluzia că unele presupuneri și bănuieli nu-și au rostul.

Cuvîntul bănuieli îl făcu să tresară. Ceva zvîcni în el ca hurducătura unei roți care trece peste un bolovan. Apoi continuă :

Cu mine e altceva. Pe mine nu au dreptul să mă bănuiască, fiindcă eu știu că, și obiectiv și subiectiv, sînt curat.

Dacă privești însă lucrurile în mod obiectiv, tu i-ai făcut să iasă, i-ai silit să se expună fără nici o necesitate.

Dacă vor fi arestaţi şi ucişi, ce te faci ? O să reiasă şi atunci că, în mod obiectiv, eşti curat ?

Întrebarea aceasta pe care şi-o pusese sieşi îi dădu serios de gîndit. Nu-i trecuse niciodată prin minte că cineva, despre care se stabileşte în mod obiectiv că e vinovat, poate, în mod subiectiv, să nu fie vinovat. Pînă acum, privise subiectivitatea ca pe o reflectare a obiectivităţii, chiar şi în privinţa vinovăţiei. Acum însă, după ce privise ambele laturi ale problemei, ajunsese la concluzia că el, el însuşi, n-ar fi vinovat nici dacă lui George şi lui Petar li s-ar întîmpla ceva în drum spre Veković, fiindcă nu era vorba despre nişte erori subiective, ale lui, nici despre vreun joc ascuns al lui, care să convină duşmanului, şi nici despre vreo greşeală făcută cu intenţii bune, ci despre lupta pentru atingerea ţelului, cu mijloacele pe care le avea la îndemînă.

Mića se uită la ceas. Mai tîrziu, trebuie să-l vadă pe Vane. Vane era la spital, pînă la cinci. Aşadar, mai avea timp. Putea să-i aştepte aci o oră întreagă pe George, pe Petar şi pe Veković. Putea să-i aştepte şi două ore. Ba chiar şi trei.

Aştepta. Rezemat de ulm, se gîndea şi la celălalt aspect al problemei. Se gîndea la ce au să-i spună George şi Petar cînd se vor întoarce cu Veković.

Au să spună că i-am mințit pe toţi, că am vrut să înşel partidul, şi mîine, au să-l ducă ei pe Veković în teritoriul liber.

Minciuna e minciună, o să spună George. Punct. Pornind de aici, Petar o să adauge, supralicitînd, că asta mai mult ca sigur, nu era singura minciună a lui Mića şi singura înşelare a partidului. Apoi o să spună că acum îi sună ciudat unele cuvinte ale lui despre viciul care nu suportă singurătatea (iar a minţi e incontestabil un viciu). Apoi Petar se va întreba dacă şi celelalte vicii ale lui Mića se reduc numai la minciună, şi dacă nu cumva e vorba şi despre alte lucruri, mult mai tragice...

Mića făcu un gest, în gînd, alungînd aceste speculaţii. Era sigur de sine şi toate presupunerile care îi treceau prin cap îl lăsau, de fapt, cu desăvîrşire calm. Altceva ar fi putut să devină tragic : faptul că acum o să-i fie mult

mai greu să împiedice trecerea lui Veković în teritoriul liber.

În ce privește minciuna, foarte bine! Am mințit. Dar minciuna mea nu este de condamnat, am să le răspund eu lui Petar și lui George. Voi știți foarte bine că nu e de condamnat, fiindcă folosește luptei.

Minciuna? O să zică Petar. Cum poate minciuna să folosească luptei pentru libertate, care e un adevăr?

Nu, minciuna e doar un mijloc. Pînă una alta, n-am avut altul mai bun la îndemînă.

Ești vinovat, o să zică Petar. Te-ai murdărit pentru totdeauna.

Ba nu m-am murdărit de loc! O să le spun eu. Adevăratul luptător e curat, chiar și cînd scoate hîrdăul cu scîrnă. Numai murdărirea principiilor îi poate murdări mîinile, și nu mijloacele de care se servește luptînd pentru ele.

Dar Mića auzi în gîndurile lui vocea lui Veković.

Iar o abstracție! Oare, tu Mića, nu poți să vezi și omul? Principiul e pădurea, iar omul e copacul. Pădurea e mai mult decît un număr de copaci, dar fiecare copac rămîne copac, chiar și în pădure. Uite, de pildă, ulmul ăsta de care te-ai rezemat ar fi la fel, chiar și într-o pădure de ulmi. Rădăcinile lui absorb la fel sevele pămîntului, și aici și în pădurea de ulmi, și nu ai dreptate să tai copacul, nici să-i conteşti vreuna din însușirile lui de ulm doar fiindcă îl vezi crescînd aici, la marginea maidanului, și nu în pădure. Deși se află aici, el face parte din neamul ulmilor, și ei sînt aceiași, fie că se află în pădure, aici sau în oricare altă parte. Așa cum toți ulmii, oriunde s-ar afla ei, fac parte din aceeași specie.

Punct! O să spună George. Și pe Mića n-au să mai vrea să-l asculte nici unul dintre ei. Iar Veković o să meargă în teritoriul liber.

Trebuie făcut ceva. Trebuie găsită o ieșire. Cum? Ce trebuie făcut?

Trebuie inventat ceva, ceva care să-i silească să mă asculte pînă la capăt, să-mi accepte argumentele. Dar dacă i-au arestat?

Și din nou auzi vocea lui George, care spunea: Punct. Îl auzi apoi pe Petar, care triumfa, malițios, și-l auzi pe

Vekovic, care spunea că luptătorul trebuie să fie mai înainte de toate om, dacă vrea ca libertatea pe care o creează să fie omenească şi pentru oameni, şi dacă nu vrea să ducă de rîpă şi lumea şi revoluţia, dacă nu vrea să renege sîngele vărsat pînă acum şi sîngele care va mai fi vărsat pentru lume şi pentru libertatea omului în lume.

Iar vocile acestea nu-l lăsau să gîndească, să descopere ieşirea, să găsească ce trebuia făcut ca să învingă în lupta aceasta deschisă. Şi Mića mai răsuci odată butonul întrerupător.

Înainte de-a trece la miezul problemei, înainte de a-i convinge de necesitatea ca poetul să rămînă aici („asta va trebui s-o fac de faţă cu Vekovič, doar nu mă tem eu să spun adevărul în faţă, oricui"), înainte de toate, trebuia să-i silească să-l asculte. Dar cum?

Îi trecură prin minte tot felul de combinaţii dar, după o cercetare rapidă şi substanţială, le înlătură una după alta. Între timp, vocile lui Petar, George şi Vekovič continuau să vorbească în el. Uneori le auzea învălmăşite, de parcă ar fi vorbit toţi trei în acelaşi timp. Asta îl împiedica să gîndească suficient de repede.

Făcea eforturi. Nici ameninţarea că se sinucide n-o să-i forţeze să-l asculte. Voci. Ce avea butonul întrerupător? Pînă acum nu-l trădase niciodată. Şi tocmai acum, cînd îi era atît de necesar, lăsa să treacă voci care îl împiedicau să gîndească cum trebuia.

Se gîndea la toate. Să mintă iar? Să le spună că Mirko, înainte de-a pleca, îi spusese lui că scoaterea lui Vekovič în teritoriul liber trebuia amînată pentru moment? N-au să-l creadă. Dacă ar face pe misteriosul şi le-ar spune că a reuşit să stabilească legătura? N-o să-l lase să termine, fiindcă totul o să li se pară minciună. Asta e. Atu-urile lor constau în faptul că, prin mărturia lui Vekovič, Mića ar fi dovedit că minte partidul. Iar dacă vreau să obţin ceva, trebuie să neg asta. Aici trebuie să-mi concentrez toate forţele.

Cum? Şi pe ce pot conta? Să-i conving că Vekovič mi-a spus mie una şi lor alta? Nu prea sînt şanse. Prostie! Ei au să zică: Ruşine! În loc să se căiască...

Mića închise ochii. Întrerupătorul voinței cedase și acum îi auzea pe toți trei cum îi strigau în față: „Rușine! În loc să se căiască..."

Sigur! Cum de nu m-am gîndit pînă acum la asta? „Recunoașteți greșeala, și rămîi în C.C.". Acestea erau cuvintele unui activist sindical, despre care Mirko îi vorbise înainte de război. Cum îl chema? Iorga? Zorga? Așa ceva...

O să mă căiesc. Ei au să jubileze. Au să fie fericiți că m-au învins și-au să mă lase să vorbesc. Și după aceea, cînd voi începe...

Firește, am să le spun totul, așa cum a fost. Așa cum s-a întîmplat în realitate. Am să le spun de ce am mințit. Am să le spun cum mi-a venit gîndul să-i mint. Și de ce nu mi s-a părut nici o clipă că greșesc.

Dar Petar o să zică: Sigur, recunoști. Atîta doar că e prea tîrziu. Trebuia să faci asta mai înainte, nu după ce te-am demascat noi.

Poftim! se gîndi Mića, care nu vedea niciodată o distanță între un gînd înfiripat și fapta vie. Își scoase carnețelul din buzunar și odată cu el scoase și cîteva bucățele din scrisoarea de azi dimineață. Radnička 26. Ar fi trebuit să le arunc mai de mult.

Mića rupse o foaie din carnețel și scrise repede, cu litere mărunte, de tipar:

„Am venit și v-am așteptat ca să vă spun că bătrînul a rămas la ce-a hotărît prima dată. Azi-dimineață mă înșelasem. Îmi pare rău. Nu-mi mai găsesc liniștea. Acum, mă duc acasă. Nu mai am ce să fac aici. Mă întorc pe la trei. O să vă povestesc atunci toate frămîntările mele de azi-noapte și de astăzi".

Bucățica din scrisoarea Anei pe care scria Badnička 26 o aruncă pe neobservate printre grilele canalului lîngă care se oprise să-și lege șiretul de la pantoful de tenis din piciorul stîng, deși pe stradă nu era nimeni.

Nici în curte nu era nimeni. Mića împături bilețelul și-l împinse printr-o crăpătură a ușii. Dar bilețelul nu trecea dincolo. Era prea gros. Mića îl trase înapoi cu ajutorul briceagului, îl împături în două și reuși să-l strecoare prin crăpătură. Cînd auzi foșnetul hîrtiei că-

zute dincolo de uşă, dădu să plece. Dar, în aceeaşi clipă, se şi căi.

Ce-i cu mine, astăzi ? Fac numai imprudenţe. Port toată dimineaţa în buzunar scrisoarea pe care scrie Radnička 26 (e frumos că strada se numeşte Radnička), acum arunc bileţelul unde nu trebuie, iar ei sînt căutaţi...

Dar se întrerupse simţind că făcuse încă o prostie. Bileţelul acela aruncat cu atîta nechibzuinţă înăuntru şi pe care nu mai putea să-l ia înapoi, le adusese la cunoştinţă că îi minţise. Nu scrisese în el chiar cuvîntul minciună, dar aşa reieşea.

Cum să-i convingă că nu se hotărîse să le spună adevărul decît după ce fusese prins cu minciuna ? Cum să-i convingă că făcuse asta spontan, după o criză lăuntrică, independent de presupunerea pe care, de altfel, n-o făcuse, că ei aflaseră de la Veković despre minciuna lui ?

Mića zîmbi vicleşugului acestuia de luptă, zîmbi aproape cu mîndrie la gîndul că prin bileţelul lui (adevărat, îşi asumase un anumit risc, dar fără risc nimic nu e posibil) le răpise toate argumentele principale pentru eventuala acuzaţie că minţise partidul.

Îi era de ajuns cît se luptase singur cu sine. Nu mai era nevoie de acuzaţiile lor. Se necăjise destul în sinea lui că nu avusese la îndemînă alt mijloc. Se frămîntase destul şi azi-noapte, cînd se hotărîse să-i mintă, şi în timpul întîlnirii de control, şi mai tîrziu, cînd îl aşteptase zadarnic pe Beća, deşi ştiuse sigur că Beća n-o să vină. Dar încerca să-şi împace conştiinţa !

Se gîndi la asta nu fără o nuanţă de cinism.

Iată cum îl necăjeşte conştiinţa pe un luptător.

Dacă s-ar fi întors la brutărie imediat după întîlnirea de control, i-ar fi găsit pe cei doi şi ar fi putut evita toate complicaţiile astea şi tot ce putea să iasă neplăcut din ele.

N-are a face. Principalul era că soluţia fusese găsită.

Dar şi asta era o minciună, ca tot ce găsise începînd de ieri, o nouă minciună, şi mai cinică decît cealaltă.

Găseşte ceva mai bun şi-am să accept imediat. Găseşte.

Feding. Atunci își auzi vocea firească a gîndului care continua netulburat : Din cauza unui neghiob surd și orb față de tot ce nu e practică pură de zi cu zi, n-o să mă abat eu de la principialitate. Și din cauza unui laș ca Petar. A-i înșela în mod obiectiv pe cei doi înseamnă, de fapt, a înșela dușmanul. Deși sînt tovarăși (și încă tovarăși buni), ei opun rezistență față de ceea ce reprezintă în momentul actual cel mai înalt interes al partidului.

De ce oare neieșirea lui Veković în teritoriul liber reprezintă cel mai înalt interes al partidului ? De ce ?

Eu știu. Și asta e de-ajuns.

Mića își trecu, totuși, repede în revistă toate argumentele, după care se simți și mai convins că avea dreptate. Existau și anumite argumente pe care nu le-ar fi arătat nici lui George, nici lui Petar. Cum ar fi putut ei să înțeleagă că, în realitate, el fusese dintotdeauna împotriva trecerii lui Veković în teritoriul liber și asta numai fiindcă înțelesese clar, încă de mult, că Veković, chiar și fără întîmplarea din pod, înfățișa tocmai contrariul a tot ce îl face pe omul nou să fie nou. În primul rînd faptul că Veković e atît de legat de partea conservatoare, animală, mic-burgheză a vieții. Apoi, majoritatea poeziilor lui. Numai strigăte ale cărnii și ale vieții primare, nescăldată în nici una din apele a ceea ce numim înălțarea omului, civilizația. De fapt, se pare că toată arta e așa, firește în afara cazului cînd e pusă pe deplin în slujba sarcinilor zilnice ale luptei. Fără să mai vorbim despre toate celelalte, puse în evidență mai mult sau mai puțin direct de întîmplarea cu spălătoreasa, cînd au ieșit la iveală senzualitatea, imoralitatea și primitivismul lui. La urma urmei, teritoriul liber trebuie să fie o răsplată. Iar Veković care, prin senzualitatea lui înfrigurată, libidinoasă, prin însăși prezența lui, neagă austeritatea necesară și inevitabilă, aspră și măreață a luptei și puritatea sfîntă a oamenilor care luptă pe viață și pe moarte, nu trebuie răsplătit. Dimpotrivă. Trebuie pedepsit fiindcă e așa cum e în vremurile astea atît de crude și de aspre.

Așezat în pragul odăiței, Mića și-i închipui pe George și pe Petar în camera de lucru a lui Veković, povestin-

du-şi cu indignare unul altuia despre mincinosul şi tîlharul de Mića. Asta înseamnă... Nu, asta e mai puţin important. Poate că au şi terminat cu indignarea. Poate au şi plecat. Toţi trei. Au să-l aducă şi pe Veković aici. Asta ar fi cel mai rău. Au să-şi închipuie că recunosc minciuna, fiindcă el se află aici.

Mića se apucă de cap.

Nu-i nimic. Poate că n-au să-l aducă imediat. Şi chiar dacă au să-l aducă, nu-i nimic, el o să le spună ce crede, după comedia declaraţiilor formale obligatorii despre frămîntări sufleteşti şi căinţă. O să-şi joace bine comedia şi după aceea o să le spună :

Nu e adevărat, o să le spună, nu e adevărat că Veković a renunţat să meargă în teritoriul liber. Asta, dacă vin fără el. Iar dacă vin cu el, o să spună... o să spună : bine că eşti aici. Oricum, nu mai puteam să-mi suport frămîntările şi căinţa. Fiindcă, tovarăşi, eu v-am mînţit azi dimineaţă, ca să cîştig timp. Veković (El) vrea să treacă în teritoriul liber. Vrea. Dar mie mi s-a părut şi mi se mai pare că ar fi nejust...

Să spună oare asta imediat ?

Nu cumva s-ar pripi ?... Voi, însă, mă cunoaşteţi, tovarăşi. Mai am eu şi alte lipsuri. Am o vigilenţă exagerată. Ce-i drept, în mod obiectiv ea ne-a folosit întotdeauna. Pe mine nu m-a înşelat nici unul dintre tovarăşii cu care am lucrat. Mai degrabă ar fi pierit decît să mă trădeze. Am reuşit nu numai să le sădesc ura împotriva trădării, ci, ştiţi foarte bine, tovarăşi, ştiţi şi asta, că am sesizat primul şi la timp cîteva cazuri suspecte care, mai apoi, au fost confirmate ca suspecte şi trădătoare. Era vorba de nişte agenţi strecuraţi printre noi. Şi au fost lichidaţi tocmai datorită faptului că a funcţionat ceea ce Petar numeşte mania mea de a suspecta orice. Eu am simţul acesta foarte dezvoltat şi îi deosebesc după miros, cum s-ar zice, pe cei ce sînt cu noi de cei ce nu sînt cu noi, aşa cum un cîine de vînătoare adulmecă iepurii, vulpile şi viezurii. De data asta, am simţit că nici Veković nu e de-ai noştri. Nu pot să vă explic limpede cum am ajuns la ideea că nu e demn să devină stindardul care va deveni dacă va merge în

teritoriul liber. Cu siguranță că eram convins de lucrul acesta și înainte de întîmplarea din pod.

La mine, tovarăși, asta e ceva intuitiv. Pe cît se pare, e vorba de un simț nou, revoluționar, pe care îl am în mine și care lucrează permanent. Cu ajutorul lui, îl simt pe dușman înainte chiar ca el să devină suspect. Dacă n-aș fi folosit simțul acesta, dacă n-aș fi ajutat de el, ar fi fost o pierdere pentru mișcare. Datorită lui, am făcut ca dușmanii din rîndurile noastre să fie demascați la timp...

Mića făcu o pauză.

Am să fiu sincer. În cazul lui Veković, simțul acesta m-a înșelat. Azi-dimineață, m-am convins că Veković nu e agent. Ieri însă, credeam că este. Credeam, sau numai vroiam să cred, fiindcă așa mi se părea mai ușor. De ce mai ușor ? Fiindcă presimțeam că George n-o să-mi înțeleagă argumentele. Aseară, cînd am ajuns acasă, am analizat din nou, temeinic, discuțiile noastre de ieri, și am ajuns la convingerea de nezdruncinat că Veković n-a făcut nimic care să dăuneze în mod subiectiv luptei. În mod obiectiv... nu mă întrerupeți, în mod obiectiv însă, poate să ne aducă prejudicii. Iată de ce, neizbutind să vă conving azi-dimineață, l-am mințit pe el, dar și pe voi. E drept, speram ca în cursul zilei să reiau legătura cu organizația. Speram că tovarășii au să înțeleagă primejdia pe care voi n-o vedeți, în ciuda eforturilor mele de a v-o...

Pe stradă trecu un tînăr cu pantaloni pe picior și cu părul pieptănat la modă.

Mića se închipui în odăița din dosul brutăriei. Îi vedea pe George și Petar ascultîndu-l din ce în ce mai copleșiți de frumusețea autocriticii lui curajoase. Și abia atunci își dădu seama că n-o să fie așa fiindcă încerca prea pe față să-i convingă că greșeala lui ar fi de fapt o virtute, deși știa că George și Petar aveau credința că nici un fel de minciună (iar argumentația lui era o minciună, deși numai aparentă, fiindcă servea adevărul) nu poate fi o virtute. Ei n-au să-l admire. Dimpotrivă. Au să-l pedepsească. Gîndul la pedeapsă îl necăji și îl trezi.

Lipsa lui de prudență îl supăra. Mai am încă o bună doză de mic-burghez în mine. Nu numai că sînt un fel

de mincinos, mai sînt şi orgolios pe deasupra. Asta e ceva nou.

Curînd, Mića încetă să se mai dojenească. Nu era vorba de el, ci de mişcare. Şi se imaginä iar intrînd în brutărie şi luînd-o de la capăt, de data asta ceva mai modest în aparenţă şi mai conştient de vinovăţia faţă de ei. Se văzu explicîndu-le lui George şi lui Petar motivele care îl făcuseră azi-dimineaţă să-i mintă. Dar acum, pe cînd se gîndea la ce pregătea să le spună cînd aveau să vină, se controla atent, se corecta, se avertiza. Ciudat însă ! Nu putea să înceapă de la mijloc recitarea de probă a crizei lui spontane de sinceritate. Chiar dacă pasajul la care se oprise pentru a treia oară consecutiv, nemulţumit de sine, era destul de depărtat şi mereu acelaşi. Se oprise la trecerea de la vinovăţia lui la vinovăţia lui Veković, despre care vroia să le vorbească aşa cum ar fi apărut privită obiectiv. A patra oară însă, trecerea îi reuşi. Mića îşi făcu mărturisirea pînă la capăt.

Acum, putea să fie satisfăcut. Mai ales de varianta a doua, adică de cea în care ar fi fost şi Veković de faţă. Avea să lovească în aşa fel corzile demnităţii normale omeneşti, încît să-l silească pe Veković să reacţioneze cu o inevitabilitate reflexă exact cum îi convenea lui. Pînă la urmă, Veković avea să refuze singur plecarea în teritoriul liber. Ba, mai mult, avea să fie chiar emoţionat de „suferinţele" şi de celelalte „crize" şi „chinuri sufleteşti" ale lui Mića.

Mića se uită la ceas...

...Dacă mă concediază, nu scap de Bor. Şi au să mă concedieze. Patronul a fost arestat, fabrica e închisă. Fir-ar a naibii de treabă ! Cine l-a obligat pe patron să-şi trimită de bună voie pielea în pădure ? Pe dracu de bună voie, cînd ăia din pădure i-au proptit pistolul în frunte ! În definitiv, ce-mi pasă mie de patron ? Fiecare cu ale lui. Numai că, în loc să mă duc la Bor, e mai bine să mă prezint singur la organizaţia Toth. La Toth e de-o sută de ori mai bine decît în orice altă muncă. Măcar o să mă plimb pe blat şi o să văd lumea. Pe urmă şi mîncarea e mai bună la Toth. În loc de mălai încins şi amar, o să mănînc pîine de secară... Dar principalul e că o să mă plimb, o să văd lumea şi o să fiu departe de

tămbălăul care o să iasă aici. Mă rog. Vînd umbrele şi nu mă interesează nimic. Iar la întoarcere : Unde ai fost ? — Nicăieri. Ce-ai făcut ? — Nimic ! Trăiască băieţii şmecheri. Dar nu poate nimeni să-ţi facă o vină că ai căzut prizonier şi că ai lucrat, ca prizonier, la Toth.

...Blaža Popović trecu pe marginea trotuarului şi nu-l atinse pe Mića ; acesta discuta în gînd numai cu George şi Petar (varianta numărul unu) căutînd să-i convingă că poziţia lui nu e a unei fete bătrîne atunci cînd socoteşte că Veković n-are dreptul să identifice iubirea cu proptitul femeilor de garduri. Să-l scuze poetul, dar iubirea nu înseamnă trîntirea fetelor prin şanţuri. Iubirea înseamnă renunţare, jertfă, abnegaţie. Ea e luptă, act de luptă. Aşa se iubeşte astăzi.

Cel ce are în minte numai fuste săltate şi alte asemenea lucruri, nu înţelege limbajul iubirii de astăzi şi nu poate să ducă lupta pentru iubire, pentru iubirea-pădure în ultimă instanţă, nu pentru iubirea-copac. Sînt de acord cu George că e mai uşor şi mai plăcut să te tăvăleşti între picioarele femeilor, crăcănate ca ale soldaţilor ucişi ; mai puţin plăcut e să ucizi ca să nu fii ucis. Dar acest mai puţin plăcut, el e sarcina care stă astăzi în faţa oamenilor. Vă amintiţi, tovarăşi, paragraful din „Originea familiei..." unde Engels, vorbind despre iubire, spune că ea a fost inventată de om, ca fiinţă socială ? Aşadar şi iubirea se schimbă o dată cu societatea care o descoperă. Lăsînd la o parte menţinerea biologică a speciei, pentru mine cel mai important în iubire e faptul că fiecare epocă a trebuit să o inventeze din nou. În 1942 iubirea e inventată de cei ce se privează de forma ei obişnuită şi ucid şi pier, pentru ca, prin sîngele lor şi al altora, să realizeze libertatea, care este iubirea epocii noastre, căci numai ea poate să ne menţină. Iar ce face Veković, face orice taur cu vaca lui. Pentru asta nu trebuie să fii om, astăzi. Există prea multă durere în lume. A lupta cu toate puterile pentru dispariţia ei înseamnă a te ridica împotriva durerii, a-ţi expune spinarea loviturilor ei, a deveni toba care nu bubuie şi nu-şi pleacă fruntea cînd în urma ei se strigă :

— Ho, nebunu ! Îi place cînd e bătut !

Căci de la conștiința nedreptății durerii pornește totul. Cu această conștiință începe lupta pentru dreptatea care nu e durere.

Mića se uită din nou la ceas. Încă nu se văd. Își aminti de el, de copilărie.

El, cel puțin, așa începuse. Cu mult înainte de-a putea ști ce începe. Era prea mic ca să știe.

Pe atunci, cei de-o vîrstă cu el mai visau să se facă detectivi și fotbaliști, boxeri și exploratori polari, aviatori și înotători, bogătași și oameni vestiți, iar el visa să suprime durerea. Durerea celor din jurul lui, îl durea pe el. Îl durea cumplit. Medicii spun : „Dacă durerea n-ar exista, ar trebui inventată. Ea este santinela sănătății, ea ne avertizează de pericolul bolii care vine". Poate că e așa. Nu numai din punct de vedere medical. Durerea pe care o simțea în jurul lui anunța pericolul. Conștiința pericolului — necesitatea măsurilor de autoapărare. Pentru el, asta însemna și apărarea umanității. Nu putea să gîndească despre sine la singular. El era una cu lumea, cu lumea muncitoare.

Multe lucruri nu putea să facă. De pildă, nu știa să se bucure în voie. De cum zîmbea, se și gîndea că pe pămînt există oameni care suferă. Pe pămînt există totdeauna asemenea oameni. La el, asta era o boală. Și ea îl mîna să caute leacul. Cei de o vîrstă cu el, mai puțin sensibili, îl numeau Preoțel. Ei erau „sănătoși". Dar încetaseră să-i mai zică Preoțel, după ce se convinseseră că mila lui nu se oprea la vorbe. Gîndul la orice fel de durere, de oriunde de pe pămînt, era o durere personală, a lui, și el se revolta împotriva durerii, se lupta, gîndea împotriva ei. Cînd intrase în Uniunea Tineretului Comunist nu avusese nevoie să se schimbe și să se străduiască să devină altruist, să o rupă, ca alți tovarăși, cu deprinderile de pînă atunci. Într-un fel, Mića tînjise de mic copil după ceea ce abia mai tîrziu îi devenise un țel conștient. Dacă se afla în faza visării la însurătoarea cu toate fetele urîte pe care nu le vroia nimeni, el se primenea și se ferchezuia ; dacă se afla într-o altă fază, răbda de foame sau făcea ce i se părea cel mai nimerit în legătură cu sarcina la zi, acomodîndu-se idealului aceluia care, în drumul lui spre partid, avea ca punct de

sprijin provizoriu solidaritatea lui înnăscută cu oamenii, comunismul lui natural, sentimental. Căci lui Mića de mult îi era limpede că în idealurile Uniunii Tineretului se aflau cuprinse şi toate idealurile din timpul dezvoltării şi al maturizării lui, că în ele se afla el, în întregime, şi toate rătăcirile lui, pînă să ajungă la organizaţia care prin lupta ei rezolva în mod eficace şi fiecare din detaliile prin care el ajunsese treptat la ideea generală de dreptate. A fi consolatorul fetelor bătrîne, a le scrie scrisori de dragoste, a fi gata să se însoare cu oricare dintre ele, nu pentru a se ferici pe sine prin ele, ci pe ele prin el, a răbda de foame fără să fie nevoit, a plînge pentru că nu avea bagheta făcătoare de minuni, a lua asupra lui greşelile altora şi atîtea altele, ca şi ceea ce se gîndea să facă şi ceea ce făcea, erau detalii cu ajutorul cărora, după ce crescuse, îi fusese uşor să se înalţe pînă la avangarda ale cărei izbînzi garantează realizarea unei vieţi fericite, adică a unei vieţi fără nici un fel de nenorociri şi tristeţi pentru vreunul dintre indivizi.

28

Cum se simţise el între orele douăsprezece şi două, în timpul care, raţional, mai poate fi încă socotit amiază, Zika n-avea să mai poată povesti altcuiva în vecii vecilor. Îndurase adevărate chinuri. Nişte chinuri cumplite. Mića îi spusese că, dacă n-o să plece din oraş, o să vină la amiază. Mara venise pe la unsprezece şi jumătate şi-i anunţase arestarea lui Veković. Iar Zika, (în clipa cînd aflase vestea tocmai se îmbrăca) ştia mai multe decît Mara. Ştia că Mića trebuia să se ducă la Veković. Ştia şi de ce. Taţii se gîndesc mai întîi la ce-i mai rău ; iar în vremurile de azi, taţilor îngrijoraţi li se întîmplă mai devreme sau mai tîrziu, ce-i mai rău. El însă nu ieşise imediat. Mića îi spusese că poate o să vină pe la amiază. Zika îl aşteptase. La ora două nu mai avea putere să suporte. I se părea limpede ca lumina zilei că Mića fusese arestat. Mai întîi fusese arestat bătrînul, iar acesta,

neputînd să rabde schingiuirile, îl trădase pe Mića. Îl trădase. Vekovič trădase totdeauna. Vekovič era un trădător înnăscut, un individ care toată viața își trădase aliații firești, bărbații. În general, așa sînt toți muieraticii. Vekovič trădase soții în casele cărora venea, seducînd soțiile cinstite și credincioase. Trădase și femeile, schimbîndu-le mai des decît își schimba cămășile. Iar acum îl trădase și pe cel pe care-l putea socoti drept fiu, deși nu-i era fiu, căci Desa, pe patul de moarte, îi povestise tot lui Zika, și-i spusese că era însărcinată cînd avusese loc întîmplarea aceea. Zika îl ura pe Vekovic. Îl ura la fel de mult pe cît îl iubea pe Mića. Oare ce simțea el pentru Mića era numai iubire? Era iubire? Nu. Era mai mult decît iubire, dacă asemenea lucru e cu putință. Pentru el, Mića era și o jignire profundă, și un regret, și o tristețe amară; o iubire rece, răutăcioasă, o deznădejde.

Zika își îmbrăca încet haina neagră, decolorată. Și totuși mîinile îi tremurau. Să trădezi un tînăr pe care l-ai putea crede fiul tău. Iată marele poet! Despre asta nu se scrie în istoriile literare. Despre asta Skerlićii nu suflă o vorbă. Mincinoșii! Toți sînt niște mincinoși. Toată lumea e mincinoasă. Iar Mića are dreptate cînd se ridică împotriva minciunii și nu crede pe nimeni. Totul e o minciună. Totul. Teoria lui Kant — Laplace e o minciună. Istoria e o minciună. A văzut el într-o istorie bulgărească cum erau descrise bătăliile de la Bregalnica și de la Velbužd. Pe el îl învățaseră la școală că noi am cîștigat bătăliile acestea; micii bulgari învățau că ei le cîștigaseră. Iar el luptase la Bregalnica și știa: nimeni, niciodată, nu cîștigă nici o bătălie. Sau măcar nu le cîștigă cei ce zac pe cîmpul de luptă. Bătăliile sînt cîștigate numai de cei ce se întorc vii acasă. Fie că au fost de partea învingătorilor, fie că au fost de partea celor învinși. Dar nici ei nu cîștigă nici o bătălie. A rămîne viu, înseamnă oare o victorie? Și viața asta, e ea oare o victorie? E o mizerie! Uite, șireturile nu mai sînt bune de nimic. Cum tragi puțin de ele, gata! Se rup ca firele de păianjen. Nimic nu e bun astăzi. Dacă ar fi existat

pe lume ceva care să valoreze cît de cît, ar fi fost oare Mića așa cum era? Ar fi devenit el un luptător pentru adevăr, dacă nu s-ar fi scîrbit de lumea asta a minciunii? Ar fi putut el, totuși, să ajungă măcar la ideea de a deveni luptător dacă, de mic copil, n-ar fi învățat pe de o parte poezii și fapte vitejești, iar pe de altă parte n-ar fi văzut pretutindeni numai nedreptăți, numai nedreptăți care strigau cu glas tare și stăruitor după dreptate? Dar aici se afla și eroarea lui Mića. Aici. În convingerea că tot ce strigă după dreptate o și merită; în convingerea că cel care cere astăzi dreptate n-o să ajungă el însuși, mîine, poimîine, după ce o va dobîndi, un executor al nedreptății. Nenorocirea lui Mića era tinerețea lui lipsită de experiență. Dacă ar fi putut el să-i transmită ceva din experiența și din gîndurile lui! Căci, iată problema: dreptatea, care nu există, și nedreptatea, pe care o vedem și o auzim, sînt ele cu adevărat dreptate și cu adevărat nedreptate? Ce știm noi despre toate astea? Zika văzuse o dată un microfilm cu globule sanguine, albe și roșii. Microfilmul părea un cer de august înstelat. Dar cine ar putea să jure că stelele pe care le vedem și Calea lactee nu sînt un microfilm al globulelor sanguine din aparatul circulator al unui uriaș, deasupra căruia se înalță un nou infinit, al unui cer și mai înstelat care și el e, în întregime, abia un centimetru cub al unor globule sanguine puse la microscopul unui viermișor supraomenesc? Ce putem noi să știm? Și de ce ne putem noi prinde sigur? De nimic, Mića. Trebuie să ai minte de filozof și să-ți zici: tot ce ne apare acum ca adevăr va fi curînd o eroare! Căci noi sîntem surzi și orbi și nu știm decît să iubim și să urîm. Iar iubirea și ura sînt numai niște vorbe goale pentru mișcare, niște vorbe al căror sens nu-l înțelegem și n-o să-l înțelegem niciodată, deși suferim, Mića, suferim, explicîndu-ne greșit greșelile văzute. Adevărurile științifice, pe care jură astăzi oamenii de știință, vor fi mîine, poimîine niște biete prejudecăți, niște idei preconcepute și niște erori, chiar și pentru cei mai tîmpiți dintre tîmpiți. Nimic, Mića, nu e așezat în lăcașuri sigure.

Nici sentimentele, nici dispozițiile — singurele, într-adevăr, accesibile oamenilor. Căci, iată: eu te iubesc. Dar nu există oare și o anumită jignire în forța cu care te iubesc? Nu există în ea și durere și furie și ură? Eu știu că există. Și știu că le vezi și tu, și că din cauza asta nu mă iubești așa cum s-ar cuveni și cum merit. Vai, bătrîn nătîng! Se iubește oare după merit? Și ce e meritul?

Zika răsuci pătura de pe patul lui Mića și, cînd termină, făcu din ea, cu foarte mare atenție, un sul rotund și strîns pe care îl legă cu o sfoară pregătită dinainte. Cămara era goală, dar pe masă se răcea tocana de cartofi fără carne, adusă de Mara. În dulapul din bucătărie, Zika găsi un colț de mălai. Și trăgîndu-și pe frunte o pălărie veche, mototolită, de-o culoare ciudată, nedefinită, luă pătura într-o mînă și ulcica albastră cu tocana de post într-alta, apoi ieși din casă. Un capăt al colțului de mălai, înfășurat în ziar, îi ieșea din buzunar.

— Incotro? îl întrebă Mara ivindu-se din bucătăria ei întunecoasă, aflată sub scara clădirii dinspre stradă.

— Doar n-o să-l las fără mîncare.

Trecuse de ora două.

Zika se încruntă, își întinse gîtul și grăbi pasul. Se gîndea că Mića trebuie să fie mort de foame.

Sprijinită de ușă, Mara îl privi cum trecea grăbit pe culoar, mișcîndu-și din ce în ce mai repede picioarele subțiri, strîmbe. Și, văzîndu-l așa, simți cum i se frînge inima și-și șterse ochii cu un colț al șorțului. Agenții se aflau la Veković, dar Mića, Mića...

Bojko al ei văzuse totul. Îi povestise adineauri cum avusese de gînd să fugă cu Desa în lume, cum își dăduse întîlnire cu ea la ora zece, în cimitir, cum, de pe piatra pe care stătea, așteptînd-o, îl văzuse pe Veković, care vorbise ceva, cum după aceea veniseră agenții, cum vruseseră să-l aresteze și cum el se împotrivise. Dar dacă îl arestaseră și pe Mića?... Asta ar fi însemnat moarte curată pentru Zika.

Și Mara nu se mai putu stăpîni. Începu să plîngă în hohote, necăjită, fără nici o jenă.

29

După o oră, nici unul dintre ei nu se întorsese încă. Mića începu să fie îngrijorat. Răstignit între convingerea că nu li se putuse întîmpla nimic şi neliniştea de care nu reuşea să scape, el hotărî în cele din urmă să se ducă personal la Vekovič. O să simuleze surprinderea cînd i-o întîlni acolo. O să vină, ca şi cînd ar fi vrut să-i ceară scuze bătrînului.

Străbătea strada Sveti Nikola, aflată în partea de sud a cimitirului. Afişele Victoria nu le dădeau pace nici morţilor. Gardul care despărţea cimitirul de stradă era în întregime acoperit cu ele. Mića se uită în preajmă, nu văzu nici un om în apropiere şi, fără să chibzuiască, trase de colţul unui afiş încă umed. Îl desprinse pînă la jumătate şi îl lăsă aşa, să atîrne foşnitor în vîntul care-l prinsese de îndată şi începuse să-l fluture.

Nu era mare lucru, firește, dar trecătorii aveau să se bucure văzînd cît de neputincios atîrnă falnica Victoria. Şi se vor gîndi cu recunoştinţă la tovarăşul necunoscut care făcuse ceea ce ar fi făcut şi ei dacă ar fi avut îndrăzneala superbă a tovarăşului necunoscut. Nici unul dintre ei n-o să ştie cine le prilejuise bucuria asta, şi vor pune pe seama acelui Mića necunoscut cele mai minunate însuşiri. Şi cele pe care el nu le are. Iată, incontestabil, un farmec al vitejiei pentru cel viteaz. E admirat. Mića dădu cu ochii de grilele unui canal. Şi Ana! Îl cheamă fiindcă îl admira pe luptător, nu pe el.

Mića trecu de zid şi intră pe strada Grobljanska. Tramvaiul aştepta peste drum, pe jumătate gol. Mića se opri iar şi se uită în preajmă. Sus: vînzătoare de flori, vînzătoare de prescuri, cerşetorii de lîngă zid; pe stîlpul de telegraf — un telegrafist; altul, jos, ţinea un fir al cărui capăt se şi afla sus înfăşurat în jurul izolatorului alb. Cîteva femei îmbrăcate în negru. Mića se întoarse. Strada Sveti Nikola era pustie. Nu-l urmărise nimeni. Dar dinspre stînga, prin mijlocul străzii Cvijićeva venea o patrulă de soldaţi îmbrăcaţi în uniforme cenuşii, bocănind din cizmele lor cu carîmbi scurţi.

Pe fața de piatră a lui Mića flutură bucuria.

Era patrula pentru Zvezdara. Trecea de obicei pe strada Sveti Nikola. O să-și vadă acum Victoria, se gîndi el cu răutate. O să vadă ce jalnic atîrnă Victoria lor. Mića traversă strada fără grabă și se instală în spatele tramvaiului, lîngă cîteva femei în negru și un moș-neguț palid, cu o bărbuță îngălbenită. De acolo o să vadă mirarea soldaților cînd vor trece pe lîngă afișul lor dezlipit.

Au să se prefacă oare că nu văd cum le atîrnă Victoria sau, înfruntînd rușinea, caporalul o să oprească patrula și o să rupă tot afișul cu semnul victoriei lor? Mića privi pieziș spre soldații care se apropiaseră la vreo zece pași de colțul străzii. Fețele lor clătinate păreau făcute din spărturi de cărămizi identice; soldații păreau și mai asemănători între ei din pricina căștilor care le acopereau frunțile și a uniformelor care ștergeau deosebirile de statură, deosebirile de stare materială, de pretenții, și toate celelalte. Mića nu putu să-și stăpînească un fel de simpatie scurtă, compătimitoare. Nu! Nu arătau rău așa, uniformizați, de parcă ar fi fost aleși, puternici, sănătoși și frumoși (chiar frumoși, în ciuda urii pe care o nutrea față de ei).

Majoritatea erau de vîrsta lui, douăzeci, douăzeci și unu de ani. Dar cîtă deosebire! Ei erau docili, tociți și lipsiți de pasiuni. Iar el era ostașul convingerii, al conștiinței ridicată pînă la incandescența albă a pasiunii. Nemții loveau caldarîmul cu cizmele lor țintuite, mergeau prin mijlocul străzii și se prefăceau că le place să-și bocănească cizmele și să umble prin mijlocul străzii străine, cucerite, ocupate; se prefăceau că merg liberi, ca și cînd ar fi avut chef să meargă undeva, se prefăceau că se duc încotro ar fi avut ei chef, încotro vroiseră ei înșiși să se ducă, ca și cînd caporalul care îi conducea le executa numai dorința lor. Dar ce lipsiți de libertate erau, de fapt, flăcăii ăștia! Mai lipsiți de libertate decît locuitorii orașului ocupat, ca să nu mai vorbim despre luptători. Luptătorii sînt totdeauna liberi. Ei sînt cei mai liberi, chiar și cînd ajung la închisoare. Luptătorii, da! Soldații, ținuți în ghearele dresajului, aranjați ca pe

sfoară şi siliţi acum să meargă unde nu vroiau, să facă ce nu vroiau, erau cu totul altceva. Nişte adevăraţi sclavi. Nici unul dintre flăcăii ăştia n-a devenit soldat din propria lui voinţă, deşi imediat ce a devenit, a făcut din comanda superiorului voinţa sa. (Lui Mića i se păru, în ciuda urii simţite în acelaşi timp, că, la urma urmei, şi bieţii soldaţi care mergeau prin mijlocul străzii, şi el, soldatul tainic de pe trotuar, erau legaţi prin firul destinului cumplit al oamenilor care trăiesc asemenea vremuri.) În ciuda urii pe care o simţea, acum pe deplin conştient şi puternic, Mića nu putea să nu încerce să se justifice faţă de sine pentru clipa de milă simţită mai adineauri faţă de tinereţea lor, faţă de prospeţimea pe care, orice s-ar zice, o emanau, faţă de forţa, de rumeneala, de înfăţişarea lor de oameni bine hrăniţi, de frumuseţea lor mic-burgheză. Da, numai faţă de frumuseţea fizică a tinereţii.

Începînd de mîine, o să-i privească numai peste înălţătorul armei pe care o va primi sau şi-o va lua singur. Acum însă, în timp ce-i priveşte aşa, cu mîna pe revolverul din buzunarul în care nu mai foşneşte scrisoarea ruptă bucăţele, îşi poate permite să-i compătimească ! Pe ei. Nu să se compătimească pe sine. Nu, nu pe sine. O să ucidă o mulţime dintre ei. O să-i ucidă. El pe ei. Poate că şi ei au să-l ucidă pe el. Dar asta n-are a face. Cine o să rămînă ultimul, să rămînă. Dar n-o să poată rîde mult timp. N-o să poată rîde lîngă atîţia morţi, pe care n-o să-i poată uita. Oricum, însă, va trăi. Iar el ? Mića simţi deodată că îi invidia pe nemţii atît de bine hrăniţi, atît de vii şi de curaţi, armele lor care străluceau în razele soarelui ivit pentru o clipă de sub păienjenişul norilor. Îi invidia fiindcă aveau uniforme noi, fiindcă puşca lui de mîine avea să fie, cu siguranţă, mai puţin lucioasă, iar uniforma, în cel mai bun caz scoasă de pe vreun neamţ ucis, avea să-i fie găurită, stropită de sînge, murdărită de noroiul în care se prăbuşise cadavrul duşmanului. El n-o să fie niciodată nici atît de bine hrănit, nici atît de rumen.

Mića îi urmări cu privirea. Soldaţii ajunseseră în dreptul afişului rupt.

„Acum au să-l vadă !“ se gîndi el cu răutate ; dar fața lui lipsită de transparență căpătă o expresie și mai nevinovată.

— *Ein, zwei ! Ein, zwei !* repeta răstit caporalul.

Soldații trecură pe lîngă afiș. Afișul atîrna fluturînd în vîntul care bătea dinspre rîu. Soldații priveau drept înainte. Nici la stînga, nici la dreapta.

Dar ai noștri n-au să treacă pe acolo orbiți de orgoliul unor pretinși învingători. Ei au să înțeleagă că un necunoscut se gîndise la ei, niște necunoscuți, în clipa cînd rupsese Victoria inamică. Au să înțeleagă că în orașul acesta, care miroase de la un capăt la altul a mălai încins, acru și amar, trăiește un om, și că omul acela rupsese afișul ca să le facă lor o bucurie, fiindcă îi iubea. Și-au să se bucure tăcuți, în sinea lor, și-au să povestească în șoapte, acasă, ce au văzut.

În clipa aceea bătu ceasul depărtat al bisericii. Ora unu. Imposibil să fie unu ! Mića își privi ceasul. Douăsprezece fără douăzeci. Îl duse la ureche. Nu mai mergea. Cînd ? Cînd stătuse ? La ce se gîndise el cînd îi stătuse ceasul ? Cînd se întîmplase asta ? Acum o oră și douăzeci de minute, se înțelege.

Ana ! se gîndi el și revăzu iar tabloul, o revăzu pe tînăra frumoasă, în baia lui Veković, cu părul portocaliu, o revăzu pe Ana, albă toată, tremurătoare ca stelele tinere în august, încordată, cu ochii mari, înfiorător de alungiți, luminoși, fierbinți, cu sînii zglobii care, sub rochie, păreau niște ființe de sine stătătoare, trăindu-și viața lor, separată, ascunsă, minunată.

Mića ridică repede capul și dispăru după stația de tramvai : văzuse doi indivizi care știa că sînt agenți. O clipă, se feri pe după stîlpul de telegraf pe care era lipit anunțul mortuar al unui general ieșit la pensie. Oho, fusese și academician răposatul domn general.

Adăpostit după stîlpul de telegraf, îl recunoscu foarte bine pe unul dintre agenți.

Mića n-avea de ce să fie îngrijorat : în definitiv, avea revolverul gata pregătit, în buzunar. Dar ce căuta Kosmajac aici ? Mića își schimbă locul. Acum agenții se aflau în dreapta. Mića se mai mută puțin. N-aveau să-l mai vadă. Mergeau amîndoi pe jos. Fuseseră cumva la

vreun parastas ? Sau la vreo înmormîntare ? Nu. La înmormîntarea generalului. La asemenea înmormîntări vine altă lume. Şi ce să caute agenţii poliţiei la înmormîntări ? Ei înşişi omoară. Nu plîng după morţi.

Mića trase mai adînc în piept mirosul acrişor, de mucegai, care se desprindea de pe zidurile staţiei de tramvai. Şi totuşi, trebuia să fie prudent... Poliţia, într-adevăr, nu-l avea în fişele ei, dar el îi scăpase o dată, cu fuga, lui Kosmajac, care avea o teribilă memorie de agent. Se povestea că şi după zece ani putea să-l recunoască pe comunistul văzut o singură dată şi că era în stare să-şi amintească imediat cu exactitate unde, cînd şi în ce împrejurări îl văzuse. Datorită lui, fusese refăcută în parte cartoteca anticomunistă, arsă cu prilejul bombardamentului. Poate că se exagerează, gîndi Mića şi privi mai atent. Agenţii coborau către strada Cvijićeva. El ieşi din adăpost. Între timp, tramvaiul plecase. Nici nu auzise cînd. Îşi ţinea mîna în buzunar, pe revolver. Atunci îl observă pe Bojko, în stînga. Era palid, îngrozit.

— Pst ! făcu Mića. Bojko tresări, se întoarse şi-l recunoscu.

— Am văzut totul ! spuse Bojko după ce se apropie de el. L-au arestat.

Mića înlemni. Apoi se gîndi la George şi în aceeaşi clipă se linişti. Bojko nu-l văzuse niciodată pe George. Şi, cu în vis, unde minunile mai sînt încă posibile, îi observă în aceeaşi clipă pe George şi pe Petar, fără Veković. Inima începu să-i bată neobişnuit de puternic. George şi Petar veneau pe strada Sveti Nikola, dinspre Dunăre. Ce noroc ! Dacă soseau cu două minute mai devreme ar fi dat peste Kosmajac. Mića simţi un fior. Plăcut. În definitiv, l-ar fi ucis cu satisfacţie pe Kosmajac, dacă ar fi încercat să-i aresteze tovarăşii. Cu cea mai mare plăcere.

— S-au aruncat asupra lui, l-au călcat în picioare ! spunea Bojko, privindu-l cu ochii îngroziţi, aproape plînşi. Desa s-a întors. Nu mai vrea să plece în lume.

Mića îl bătu pe umăr şi îi spuse oftînd :

— O să-mi povesteşti altădată. E bine ?

George mergea înainte ; la cinci paşi în urma lui, dar pe cealaltă parte a străzii, venea Petar, cu mîinile în bu-

zunare, fluierînd neauzit şi privind distrat în toate părţile.

— L-au snopit în bătaie! Am văzut tot! repetă Bojko.

— Vorbim noi, altădată. Acum trebuie...

Mića se uită la ceas. Mereu aceeaşi poveste. Desa. Vrnjci. Pe cine arestaseră? Ce importanţă are? Comuniştii nu se ocupă de parastase.

— Mă grăbesc. Cu bine, Bojko!

Şi alergă după tovarăşii care se înapoiau la brutărie. Dar, de cum traversă strada, încetini pasul, prudent. „Nu trebuie să mă vadă."

30

Ana stătea lungită pe studioul din nişă şi aştepta. O carte cu coperţi albe se afla deschisă pe pieptul ei, ca un călăreţ mic, incapabil, din cauza micimii, să o cuprindă şi să o strîngă cu filele lui. Nu vine. Se întunecă. Deasupra capului tubul de neon îşi revărsa lumina, dar Ana nu mai privea plafonul nişei. Oare nu putuse să-i trimeată, prin cineva, un bilețel: „Sînt ocupat. Altădată"? De ce s-o lase toată ziua cu speranţa că vine şi să nu vină? N-ar fi fost de-o sută de ori mai frumos şi mai bărbătesc să-i spună adevărul? „Doamnă, v-am văzut în oglindă şi nu mi-aţi plăcut. Eu iubesc o altă femeie, care, vă asigur, e mult mai frumoasă decît dumneavoastră". Asemenea lucruri dor, fireşte, dar măcar ştii cum stai şi... nu, eu l-aş iubi la fel de mult. Nu e adevărat. Atîta doar că nu pot să sufăr samariteanismul ăsta al lui, nu pot să-i sufăr scrupulele neomeneşti şi nebărbăteşti, jignitoare în fond, rafinamentul ăsta al lui, care mă răneşte cel mai adînc cu putinţă, tocmai fiindcă se teme să nu mă rănească. Ce fel de bărbat e atunci, Căluţul ielelor? Eu nu am o sensibilitate atît de egoistă, deşi sînt femeie. Nu sînt capabilă să măsor, să socotesc şi să cumpănesc ce trebuie şi ce nu trebuie. Deşi sînt femeie, eu ţi-am trimis o scrisoare şi te-am chemat, prima. Şi poate că tocmai de asta nu vii. Poate că te gîndeşti: „O zvăpăiată!"

Poate că-ţi spui : „O femeie fără demnitate". Poate. Poate că ai dreptate. Dar eu nu pot să nu fiu prima care trimite scrisoarea, fiindcă nu pot să-mi spun : Nu face ce ţi-ar place să faci, ca să nu creadă lumea despre tine că nu ştii să te porţi cum trebuie. Eu sînt cinstită, nu mă înşel nici pe mine, nici pe alţii. Nu mă interesează ce o să creadă lumea despre mine, chiar dacă întreaga lume ai fi numai tu. Am să-ţi trimit scrisori şi flori şi vaze şi tot ce am ; am să-ţi dau tot ce pot şi ce mă pricep ; am să mă dărui pe mine şi tot ce se poate dărui pentru iubire. Tu, habar n-ai şi eşti un prost, dacă te gîndeşti aşa fără să înţelegi adevărul ; eu însă te iubesc şi nu pot să fac nimic împotriva mea, care te iubesc. Nu pot nici măcar să mă bucur de cele trăite, aşa cum poate Veković, care ştie că se poate şi invers : să trăiască pentru a se bucura, în clipa cînd se bucură şi apoi, în clipa cînd scrie rumegînd amintirea celor trăite. Sînt nedreaptă. Dar nu pot să mă ruşinez şi să las pe mîine fărîma de iubire pe care o pot avea astăzi. Mîine sînt mai bătrînă cu ziua de astăzi pe care n-am folosit-o. Tu, Miša, nu poţi să simţi la fel durerea clipei care trece ; tu nu poţi simţi zbuciumul acesta al femeii îndrăgostite, care iubeşte şi, tocmai fiindcă iubeşte, ştie că în fiecare clipă a îmbătrînit cu o clipă şi mai ştie că a îmbătrînit cu încă un minut în timp ce, gîndindu-se la lucrul acesta, a devenit conştientă şi de el şi de faptul că îmbătrîneşte mai repede decît iubeşte şi că tinereţea se iroseşte de două ori mai repede decît iubirea. Cîţi ani ai tu ? Douăzeci ? Eu am două zeci şi şase şi, cu siguranţă, mă socoteşti o babă. Îţi plac puştancele de şaisprezece ani ? Atunci spune-o, nu mă chinui. Oamenii trebuiesc ajutaţi, trebuie să li se explice adevărul. E îngrozitor de urît să minţi. Iar tu minţi fiindcă taci, fiindcă îmi laşi o speranţă şi mă laşi să cred că vei veni. Minte-mă. De ce nu mă minţi, măcar ? Scrie-mi că eşti îndrăgostit de mine, dar că eşti ocupat, că vei veni cînd vei avea timp şi că vei avea timp peste cinci ani. E mult mai uşor să aştepţi plină de încredere cinci ani, decît să te mistuie o zi chinuită de nesiguranţă. Sau spune-mi deschis : „Nu-mi plac femeile care se oferă". Şi spune : „Pentru mine, asta înseamnă noroi". Mai spune : „Din noroiul acesta, eu nu

culeg flori". De ce să nu fii sincer ? De ce să aştepţi ? De ce să ai treburi ? De ce să spui că sînt importante, cînd pentru noi azi nu există nimic mai important decît noi doi şi decît nişa asta în care putem fi singuri unul lîngă altul, aşa cum şi sîntem, deşi nu ne aflăm încă împreună, deşi tu eşti la un capăt al orizontului iar eu la celălalt... Oh, te urăsc, Miša, te urăsc, te urăsc. Vino, dragul meu, şi spune-mi, spune-mi ceva, ceva frumos, spune-mi...

Apoi se gîndi :

Tu, n-o să spui nimic. Eşti un adevărat Căluţ al ielelor. Un adevărat bărbat.

Cu povestea aceea începuse totul. Doi ani, Dumnezeule, au trecut doi ani de la durerea surdă care o cuprinsese atunci cînd simţise că Veković vroia să o rupă cu ea. Veković povestea ceva, ea i se ghemuise în poală şi asculta cu capul plecat pulsaţiile durerii aceleia surde din inimă. Cine ştie cît timp povestise el aşa, cine ştie cît timp îi ascultase ea povestea, neauzind decît gheara durerii înăbuşite scurmînd în inima ei ! Pînă la urmă cedase însă, începuse să asculte povestea înfricoşătoare a tînărului aceluia dur, care într-o noapte mersese pe brîul aflat la nivelul ferestrelor de la etajul al patrulea ca să intre în camera unei femei tinere, tinere.

Ea îi ceruse să-i repete povestea. Supus, Veković i-o spusese din nou şi Ana ascultase atentă cum tînărul, un băieţandru încă, mersese curajos pe brîul împrejmuitor de la etajul al patrulea, pentru o femeie care îi plăcea.

— Ăsta bărbat ! spusese Ana cu admiraţie.

Şi admiraţia n-o mai părăsise. Peste o săptămînă, cînd Veković venise din nou la ea, Ana îi ceruse să-i mai povestească o dată despre Căluţul ielelor. Atunci îl numise ea aşa, pentru prima oară.

Veković o privise ciudat. Privirea lui tristă o cercetase îndelung.

Dar îi repetase aceeaşi poveste.

După aceea veniseră altele la rînd. Tot despre Căluţul ielelor. Dar privind alte aspecte

— Tînărul e crud şi faţă de sine. După ce, cîteva nopţi la rînd, a refuzat să se mai ducă la nevasta căpitanului, tînăra femeie a pornit ea, într-o noapte, pe a-

celaşi drum spre el. Tînărul citea la masă. Cînd a văzut-o că vine, pe jumătate moartă de spaimă, de dorinţă şi de ruşine, s-a repezit şi, fără o vorbă, a închis fereastra.

Ana se cutremurase.

— De ce? întrebase ea.

— Fiindcă el e Căluţul ielelor.

— Ce vrei să spui cu asta? La ce te gîndeşti cînd spui Căluţul ielelor?

— La un tînăr.

— Ce fel de tînăr? întrebase Ana tremurînd ca de răcoarea zorilor.

— Astăzi, există mulţi asemenea tineri. Dar cel despre care îţi povestesc e cel mai interesant dintre toţi, cel mai crud faţă de sine.

— Cum faţă de sine, cînd s-a arătat şi mai crud faţă de femeiuşca aceea?

— Într-adevăr, el a lipsit-o pe ea de el, dar s-a lipsit şi pe sine de ea. Oamenii, în genere, sînt mai îngăduitori faţă de ei înşişi decît faţă de alţii.

— Poate că n-o plăcea...

— O plăcea. El e atît de tînăr! Îi place, în egală măsură, orice femeie.

— Atunci, de ce? întrebase încă o dată Ana.

— Fiindcă fiecare Căluţ al ielelor zboară din crisalida lui numai pentru o zi. Şi fiindcă în ziua aceea un asemenea tînăr are de îndeplinit multe sarcini. Iar iubirea nu e cuprinsă între. Căluţul ielelor lasă iubirea în seama tinerilor de rînd.

— Atunci Căluţul ielelor al meu nu e identic cu al tău. Sînt doi?

— E unul singur.

— Cel la care mă gîndeam a mers într-o noapte pe brîul clădirii.

— Numai într-o noapte. Dar ştii ce a făcut apoi, în aceeaşi noapte? La despărţire, n-a sărutat-o pe tînăra femeie.

— N-a sărutat-o?

— Nu. A pălmuit-o. Şi s-a întors pe aceeaşi cale.

— Căluţul ielelor?

— Da, confirmase Veković. A pălmuit-o, ca s-o facă să-l urască.

— Iartă-mă, dar nimeni nu face una ca asta. Toți se străduiesc să fie iubiți, simpatici sau îndrăgiți, măcar în cercul lor.

— Dar Căluțul ielelor n-are un cerc propriu. El are doar sarcini. Oamenii nu-l interesează.

— Totuși, nevasta căpitanului îl iubea.

— Și ce te miri ? E un tînăr drăguț. Zvelt, chiar prea zvelt, dar vînjos. Înalt. Liniștit.

— Brunet ?

— Blond. Cu ochi viorii. Cu buze cărnoase. Puțin răsfrînte. Ca de copil.

— Toate astea n-au nici o importanță ! spusese ea atunci.

— Dar ce are importanță ?

— El trebuie să fie tare nefericit.

— Dimpotrivă. E mîndru și fericit. Înfăptuiește sarcini istorice, lucrează pentru fericirea omenirii, dar nimic pe lume nu e al lui. Nici omenirea asta.

— Atunci e, totuși, nefericit.

— Ar prefera să se lase ucis decît s-o recunoască, fie și pentru sine. Își siluiește propria sa natură, și consideră asta firesc. Nu vede ceea ce are înaintea ochilor. Ca tine, uneori, spusese Veković mai încet.

— Ce vede ?

— Ceea ce vine. Ceea ce crede că vine, inevitabil.

— Dacă e inevitabil, de ce-i mai croiește drum ?

— Într-adevăr, ar fi de prisos, dacă ar fi inevitabil. Dar nu e vorba de inevitabilitate automată, fizică, ci de una istorică, impusă. Pentru ea, trebuie luptat.

— Înțeleg. E un ostaș. Și piere ?

— Fără nume, fără uniformă, fără steag vizibil. Piere fără efortul de a-și învinge firească teamă de moarte. Suma orelor petrecute de el în viață este egală cu moartea, deși nu seamănă cu ea.

— Nu înțeleg.

— Dacă ar avea bani, Căluțul ielelor și-ar cumpăra în loc de pat un coșciug de calitatea a treia și ar dormi în el.

Veković tăcuse apoi.

— Povestește ! spusese Ana. De ce ar dormi în coșciug ?

— Ca să îmblînzească moartea şi s-o forţeze să-l asculte.

— Atunci e un mucenic.

— Fără cer. Dar crezul lui e la fel de depărtat şi de ireal pe cît e cerul.

— Crezul în ce?

— În viitorul care nu poate veni niciodată, fiindcă trece într-una, nu se opreşte niciodată şi astfel nu încetează să fie viitor, chiar şi cînd nu mai este.

— Nu înţeleg. Dar femeia? S-a sinucis?

— Soţul ei a simţit ceva. Dar poate că şi ea a vrut să nu-l mai vadă. S-a mutat. Pentru ea, asta însemna acelaşi lucru cu a se arunca de pe brîul împrejmuitor, lat de o şchioapă, din faţa ferestrei, care i s-a închis necruţător în faţă.

Veković tăcuse din nou. Ana simţise că vroia să vorbească despre propria lui persoană, despre ea, despre iubire. Dar nu putea să-i ierte lui Veković infidelităţile, „salturile pe de lături", tăvălitul cu femei necunoscute, cîte puţin, peste tot. Durerea surdă îi încetase. Poate că la aceasta contribuise şi povestirea despre Căluţul ielelor Oricum, sentimentele de mai înainte faţă de Veković nu-i mai reveniseră. După un timp mai îndelungat, cînd simţise cît de greu i-ar fi fără el, nu-l mai iubea ca pe un bărbat. Simţea prietenie, o prietenie gingaşă, răbdătoare, chiar pasională, dar castă şi numai prietenie. Veković venea la ea şi-i povestea. Un timp, ea îi ceruse să-i vorbească numai despre Căluţul ielelor. Veković i se supunea, inventînd în mod vădit urzeala şi firele poveştirii; ea îl asculta, convinsă că nici imaginaţia nu e independentă de plumbul întîmplărilor.

Ultima dată cînd i-a povestit despre Căluţul ielelor, a mers prea departe. Începuse aşa:

— Am fost la înmormîntarea ei.

— A cui?

— A căpitănesei.

— Aşadar, s-a omorît?

— Moarte naturală. Ceea ce se numeşte moarte naturală. Nici nu s-a aruncat sub tramvai şi nici n-a băut sodă caustică.

— Atunci ce-a făcut?

— A fost cu el.

— Au fost împreună ? întrebase Ana deschizînd ochii încet.

— Da.

— Imposibil. Înseamnă că el a cedat. Ce fel de Căluț al ielelor ar mai fi atunci ?

— Ea l-a urmărit mult timp. Știa cam cînd își ține întîlnirile cu tovarășii, unde, cu cine. Și într-o zi, cu o oră înainte de întîlnire, a venit în locuința lui și i-a spus : „Sau am să fiu a ta, sau nu mă mișc de aici, oricine ar veni. Și nu încerca să mă alungi cu forța, căci strig, fac scandal.“ Spunînd aceasta, a deschis fereastra și a dat să se urce... Știa că pentru Căluții ielelor e pus la index tot ce miroase a dragoste, mai ales cu femei neverificate, nepartinice, și că lui tovarășii nu i-ar ierta niciodată un asemenea lucru.

— Și el ?

— Ce putea să facă ? S-a culcat cu ea.

— E respingătoare ! spusese Ana.

— Dar îl iubea.

— Ca să aibă un sens, iubirea trebuie să existe de amîndouă părțile.

— Taci ! Tu nu știi ce înseamnă iubirea flămîndă, fără nădejde. Cel ce o simte se mulțumește cu fărîme, se mulțumește și cu un loc la galerie !

— Doar nu-i vorba de un spectacol care se repetă...

— Eu nu sînt de acord cu teoriile tale despre iubire. Despre ulciorul spart și despre iubire — despre necesitatea premierei. În definitiv, și la teatru reluarea e mai bună decît premiera.

— Dar numai premiera e solemnă. Și e bine că e o solemnitate. Una pe secol. Reluările sînt pentru generația următoare !

— De unde ți-a venit în minte amestecul ăsta imposibil de scuze bărbătești și de banalități pesimiste ?

— De la tine ?

Atît mai izbutise să spună.

— Ce e cu tine, Ana ?

Veković îi mîngîiase părul moale, portocaliu. Ea avea lacrimi în ochi și-și plecase fruntea. Apoi, el o întrebase

din nou, încet, cu gingăşie, cu nespus de multă gingăşie, aproape părinteşte.

— De ce plîngi ?

— Nu-i nimic. A trecut.

Mult timp, nu mai vorbiseră de Căluţul ielelor. Vezković începuse să spere că ea îl uitase : Ana nu mai şedea pe scăunel, la picioarele lui, şi nu-i mai cerea :

— Povesteşte-mi. Vrei să-mi povesteşti ?

Nu mai făcea asta. Dar el, ca şi cînd i-ar fi simţit dorinţa tainică, începuse singur. Ea îl întrerupsese :

— Nu.

— De ce ? întrebase el.

— Tu născoceşti, iar eu iau lucrurile în serios. După aceea, mă doare.

— Te doare ?

— Îl cunoşti. De ce nu-l aduci o dată la mine ?

— Nu-i nici o speranţă, Ana. El se ascunde. E urmărit de poliţie.

Altădată îi spusese :

— Scoate-ţi asta din cap. El e un luptător care nu mîngîie cu mîinile lui decît viitorul. Îl ştie pe dinafară. În toată realitatea asta, nu-l interesează decît o sarcină : duşmanul care trebuie nimicit. Înţelegi ce vreau să spun ? Duşmanului, nu-i acordă nimic omenesc. Tot ce e omenesc, se află în viitor. Şi el, cu tot ce are omenesc în sine, a emigrat din prezent.

Ana nu-i mai ceruse nici să-i povestească, nici să i-l aducă. Nu vroia să-l mai asculte cum îi murdărea Căluţul ielelor, cu tot soiul de poveşti născocite doar fiindcă era gelos şi rău. Te pomeneşte că nici nu i-o fi dus scrisoarea ! îi trecu acum prin minte.

Scîrba ! scîrba ! scîrba !

De data aceasta însă, nu începu să plîngă. Dacă Vezković o iubea cît de cît, cu siguranţă că i-o dăduse. Dusese scrisoarea. Iar Miša nu venise încă doar fiindcă nu ştia ce bine îl înţelegea ea şi îl iubea, înţelegîndu-l. O, nu se îndrăgostise de el din prima clipă. Pe atunci mai era încă o biată femeiuşcă tînără şi uşuratică ; pe atunci nici nu ştia măcar ce e iubirea adevărată. O vreme se temuse de el. Şi îl urîse. Te-am urît, Miša. Da, te-am urît. Ai fost respingător. Am dat crezare poveştilor. Apoi m-am

gîndit că, în ele, totul e inventat, în afară de tine.

Acum știu. Toate astea sînt adevărate. Dar, ca orice adevăr, ceri și tu să fii înțeles pînă la capăt.

Am înțeles că prima dată n-ai trecut pentru ea peste brîul împrejmuitor al zidului. Pe tine nu te poate atrage o femeie făcută toată din prezent. Ai vrut doar să-ți verifici curajul. Erai tînăr și te-a îmbătat curajul. N-ai știut ce faci. După ce ai avut-o, te-a apucat disperarea. Ai vrut să te sinucizi. Ea a urlat, a țipat. Ție ți-a fost teamă ca țipetele ei să nu te descopere în fața jandarmilor. Trebuia să rămîi în viață. Tu aparții sarcinilor tale. Dar ea și-a dat seama cu ce te putea obține. Ți-a înțeles greșit cedarea față de strigătele ei. A crezut că o să-i cedezi de cîte ori o să te amenințe cu scandalul. Și i-ai închis fereastra în nas. Fiindcă nu te temi de jandarmi. Dacă vrea, n-are decît să se omoare. Atunci ea a crezut că te temi numai de tovarășii tăi și te-a pus într-o situație neplăcută. Tovarășii puteau să vină dintr-o clipă în alta. Te înțeleg. N-ai avut timp să te gîndești. Principalul era s-o îndepărtezi de acolo. Dar cum? N-are a face. Oricum. Și ai îndepărtat-o. Iar dacă ea a murit, nici nu merita altceva. Nu merita nimic mai bun.

31

Mica apăsă clanța neagră, de fier. Încuiat. O apăsă de două ori, repede, și de o dată, încet. De partea cealaltă cineva răsuci cheia și deschise ușa. Mica trecu pragul și intră în odăița din dosul bucătăriei, mai puțin încinsă decît aseară (abia era amiază). Aerul uscat, înecăcios, se undui și, ca o fustă largă, fluturătoare, îi atinse fața și ochii cu căldura, cu suflarea lui aproape feminină, mirosind a aluat, a făină, a libărci, a subțiori asudate, a neaerisire și a dovleac copt, de la cojița cafenie aflată pe masa acoperită cu hîrtie albastră, unsuroasă, murdară, decolorată.

Petar, cu bărbia sprijinită de genunchii ridicați, în jurul cărora își înfășurase mîinile, stătea pe scîndurile

galbene ale patului de parcă nu s-ar fi clintit de ieri de acolo. George stătea țeapăn, în fața lui. Părea schimbat. Era ferm, grav. Îl măsura cu ochi aprigi, străini. Mîna lui, întinsă pe neașteptate, trecu pe lîngă Mića de parcă ar fi fost o lovitură care își greșise ținta. Dar mîna aceea răsuci cheia în broască, în spatele lui Mića. Acesta își coborî privirea, și-o roti pe dușumea și spuse foarte simplu, fiindcă nu mai putea face altceva :

— Sînt vinovat, tovarăși. Am greșit.

Povesti varianta numărul unu. (George și Petar, fără Veković) și trecu cu foarte multă ușurință de la autoînvinuirea nemiloasă și convingătoare, cuprinzătoare, amănunțită, la cealaltă parte, mai importantă, a cuvîntului său, de la mărturisire la acuzarea a cărei intenție principală fusese și rămăsese : Veković nu are voie să iasă în teritoriul liber. Pe lîngă toate motivele amintite pînă acum și cele pe care hotărîse să le dea la iveală abia acum, Mića se avîntă și în expunerea unei teorii proprii. George stătea tot timpul ca un țăruș înfipt în pămînt. Petar stătea țeapăn, închis în cercul său. Dar ce alta ar fi putut face ? Îl asculta. El spunea că e cu totul de acord că acum un an de zile venise momentul ca partidul elitei, al revoluționarilor de profesie, să se adreseze maselor și, aflîndu-se în fruntea lor, să le conducă prin lupte spre biruință. Greutatea constă în a păstra în această luptă distanța, și e o greutate cu atît mai mare cu cît, în focul încleștării, nu i se dă destulă atenție. Noi nu avem voie să facem din carnea de tun a revoluției nici idolii noștri, nici idolii ei, dacă nu vrem să pierdem controlul asupra stihiei ; dar iată că, totuși, datorită excelentului principiu al disciplinei de partid cît și datorită unor împrejurări nefericite (pierderea legăturii), ne grăbim acum să facem o greșeală fatală, de neiertat. Vă rog să nu credeți că aș avea ceva împotriva lui Veković sau împotriva poeziei lui. N-am absolut nimic. Nici măcar împotriva apucăturilor lui de armăsar. Accept că există lucruri care, în ultimă instanță, sînt de domeniul particular al fiecărei ființe vii. Vreau să zic, al fiecărei ființe vii, particulare. Nu al aceleia, firește care trebuie să acționeze politic, public. Atîta timp cît se află aici,

simpatizantul Veković n-are decît să se distreze în fiecare zi cu altă spălătoreasă şi cu altă prinţesă — asta e treaba lui personală. Dar în clipa în care se află pe ce drum a pornit şi unde a ajuns, Veković aparţine drapelului. Duşmanii au să facă atîta zarvă împotriva lui, încît toţi cei aflaţi de partea noastră vor trece automat de partea lor ; iar fiindcă e vorba de o personalitate cunoscută într-un anumit sens, popularitatea lui îl va face să devină un fel de zeu în ochii maselor. Pentru moment, nici unul dintre tovarăşii noştri nu poate fi atît de popular pe cît e omul care ne aduce ca zestre numele lui cultivat mai dinainte şi destul de răspîndit în clipa de faţă.

Am presupus că partidul l-a verificat înainte de-a hotărî să-i satisfacă cererea. Dar cu siguranţă că verificarea au făcut-o nişte tovarăşi cam lipsiţi de conştiinciozitate. Datorită unei întîmplări noi trei ne aflăm în posesia unor date asupra lui care sînt, prin ele însele, atît de convingătoare încît ne obligă să revedem hotărîrea adoptată de conducere. Fiindcă la voi doi a avut loc o descindere, voi plecaţi mîine. Eu însă voi rămîne aci cu el şi vă făgăduiesc să consider hotărîrea pe care o va lua forul superior în lumina noilor date, indiferent dacă va fi negativă sau pozitivă, drept cea mai sfîntă datorie de îndeplinit. Voi rămîne aici şi o voi duce la îndeplinire. Dar partidul trebuie să ştie şi ce ştim noi acum, altfel nu se poate. Viaţa mea...

Mica nu ridică ochii. Credea că izbutise să-i impresioneze. Dar cum George nu scoase nici un sunet iar Petar nu se clinti, le aruncă o privire fugară (n-au nimic de spus împotrivă, i-am cucerit) şi continuă :

— Îmi închipui ce hotărîre va fi luată, tovarăşi, şi n-o să-mi fie greu s-o duc la îndeplinire. Va fi conformă cu poziţia mea. (Trebuie să le mai sugerez cîteva argumente, pentru acolo. Repetarea nu strică.)

Şi repetă deja cunoscutele argumente despre chipul celui care, datorită inerţiei împrejurărilor şi psihologiei maselor, devine un drapel. Sub un asemenea drapel vor trebui să piară mii şi mii de oameni. El stă sus, nu are taine, şi e vizibil de pretutindeni. Fiecare gest al lui ca-

pătă semnificație de simbol și devine parte componentă a crezului revoluționar.

— Dar ce fel de om e Veković ?

Cei doi tăcură. Mića simți însă ceva mut, negrăit, amenințător, plutind în aer, tulburînd, avertizînd.

— Veković e un desfrînat, un mic-burghez sălbatic, un nedisciplinat, un om care face totul după capul său, un om cu concepții absolut străine ; iar noi, tovarăși, trebuie să privim fiecare lucru cu ochi limpezi, de revoluționar, care vizează de pe acum viitorul, iar nu cu ochii plați și tulburi ai maselor care abia se trezesc la luptă. Nu ne e îngăduit să fim nici niște sentimentali, nici niște roboți lipsiți de inițiativă, cu ochii plini de urdori...

— Cît o să mai trăncănești ?

Cuvintele acestea ale lui George, repezite din cauza supărării, cuprindeau în ele și ceva atît de exagerat încît Mića nu-și dădu imediat seama cum trebuie să-i înțeleagă izbucnirea. O să întoarcă acum totul pe glumă ? George era capabil să facă și asta.

Cu fața lătăreață, cu nasul în vînt, cu buzele lui răsfrînte, George putea să pară în același timp și trist și vesel, și naiv și viclean, și complicat și simplu. Și copilăros, oricare ar fi fost situația. Părea mereu pus să observe partea comică a tuturor lucrurilor serioase. Poate că era așa din cauza indiferenței, a concentrării numai asupra aspectului practic al tuturor problemelor, al luptei. Atunci cînd era aspru, s-ar fi zis că-i părea rău că nu era și naiv și vesel.

Acum însă George rosti cuvintele cu care, de fapt, își încheia întrebarea : „Cît o să mai trăncănească ?“ Și cuvintele acestea sunau : „Auzi tu, mucosule ? “

De cum mormăi asta, George făcu stînga împrejur și porni cu atîta hotărîre spre peretele din fund, de parcă ar fi pornit spre capătul lumii. Patru pași. La stînga 'mprejur. Patru pași în diagonala odăiței. Așa cum se plimba Marx în camera lui de lucru, pe cînd discuta cu Engels. Ca Marx ! își spuse Mića, pentru a nu se gîndi cui îi erau adresate cuvintele acelea bolborosite ca de o gură zăvorîtă, ca ultimul firicel de Kalodont dintr-un tub aproape golit. Și încercă să nu le înțeleagă. Dar despre el era vorba, nu despre George. Pe el îl jigneau.

Era atinsă mîndria unui revoluționar. Să i se spună lui toate acestea ! De ce ? Mića se hotărî să înțeleagă. Nu înțelese și înțelese imediat. Nu-i venea să creadă și crezu. Nimic nu l-ar fi putut lovi cît îl loveau cuvintele acelea. Nu-i venea să creadă. Nimic nu l-ar fi putut jigni, patru pași, nu l-ar fi putut zdrobi, la stînga'mprejur. Nu-i venea să creadă. De ce ? El alergase la George și la Petar ca să continue discuția principială, ca să le spună totul, ca să-și descarce și să-și scuture în fața lor sufletul lui de tovarăș, de materialist, pe care minciuna îl vătămase, îl descentrase, îl rănise. Da, de-aici se trăgeau toate. El ura minciuna și ar fi alungat-o de mult din suflet dacă pînă și pe omul viitorului nu l-ar sili să conviețuiască cu ea condițiile luptei ilegale, cerințele conspirativității sau situațiile încurcate cum e cea de acum. El alergase la ei, venise să le spună toate gîndurile lui de căință, de amărăciune, toate suferințele pricinuite de minciuna asta a lui, justificată și dreaptă pînă la un punct, minciună care îl duruse adînc, indiferent de tovarășii aflați aici. Îi mințise, ce-i drept, dar cu intenția cea mai bună, în scopul apărării unor principii care erau ale lor, comune. De ce ? Asta venise să le explice. E adevărat, se simțise și mai mișcat, devenise sentimental, simțise că îl durea și mai mult tot ce făcuse cînd îi văzuse cum mergeau pe strada Sveti Nikola, George pe trotuarul din stînga, Petar pe cel din dreapta, la cîțiva pași în urma lui George, cu mîna în buzunar, privind în toate părțile și căutînd să pară distrat ; cînd îi văzuse pășind în formație de luptă ilegală, simțise că nu-și mai putea ascunde mărturisirea, că ei erau totul pentru el. Și simțise o apăsare și mai mare la gîndul că trebuia să-și recunoască minciuna. Și tocmai acum, cînd făcea asta în fața lor, tocmai acum să-i spună George : „Mucosule !“ Dar, să nu se înșele tovarășul George ! Recunoașterea faptului că îi mințise nu însemna că le accepta hotărîrea, că se supunea majorității lor. Acum, în nici un caz nu mai putea să însemne asta. Cu nici un chip. Acum însemna : recunosc, am greșit socotind că, mințindu-vă, găsesc calea cea mai rapidă, cea mai sigură pentru atingerea unui țel. Acum văd că trebuie să stărui, să duc lupta și mai

perseverent, pînă la capăt, împotriva tuturor erorilor voastre.

De aceea Mića îşi umflă pieptul şi-i răspunse lui George printr-un obraznic şi provocator :

— Poftim ?

Hotărîse să nu se dea bătut, în ciuda zbuciumului sufletesc prin care trecuse. Se uită iar spre podea, apoi îşi înălţă repede privirea, îşi umflă iar pieptul, ceva mai puţin de data asta, de fapt şi-l scoase înainte, şi-l încordă, şi-l întinse. Îşi închipuie George că o să mă dea gata cu un cuvînt ? N-o să-i meargă ! Dar ceea ce respira o dată cu aerul era altceva, era ceva ca o ameninţare. Şi oricît s-ar fi străduit să treacă peste ea, o simţea, totuşi. Dar căuta să se convingă singur că n-avea nici un motiv să fie îngrijorat.

Mića stătea lîngă uşă. În stînga lui, George făcu o întoarcere, ba chiar porni cu paşi hotărîţi spre colţul opus al odăiţei, dar se opri cu un picior în aer şi se întoarse pe loc, smucindu-şi umerii. Acum se afla iar proţăpit în faţa lui, mai mic decît era în realitate, strîns şi ghemuit în cei doi pumni noduroşi ai mîinilor cu pete albe pe fiecare din cele cinci rădăcini colţoase ale degetelor lui puternice, adunat tot în pumnul capului, în pumnul format din coşul pieptului şi din gît, în pumnul piciorului, în pumnul gurii şi al bărbiei, în pumnul inimii, în pumnul tuturor gîndurilor şi organelor lăuntrice, strîns tot şi încordat într-o sută de pumni adunaţi într-unul singur, gata să lovească. Se opri în faţa lui Mića, îi aruncă o privire rostogolită de jos în sus, şi cu nările lărgite spuse printre dinţi :

— Termină, mucosule !

Mića ar fi pălit de furie dacă ar fi putut păli, într-atît era de furios. George are de gînd serios să-l sperie, să-l jignească.

— Fără jigniri ! Îţi sînt egal, vîrsta n-are a face.

— Ţine haina ! spuse George şi-şi aruncă spre Petar hăinuţa cenuşie, îngreunată de cele două grenade din buzunare. Petar o prinse cu îndemînare şi-şi aşeză haina lui peste a lui George.

George se întoarse spre Mića.

— Ce-ai spus ?

— Credeam că sîntem tovarăşi, că o să înţelegeţi ce m-a îndemnat să procedez aşa.

George era ocupat să-şi scoată cămaşa. Despuierea asta, la întîlniri ! se gîndea Mića. Automenajare, menajare a propriului trup. Comunistul trebuie să îndure şi căldura, din moment ce o să trebuiască odată să îndure bătaia. Mića spuse cu glas tare :

— Încă de ieri am spus că ce face...

— Vorbeşte de frînghie în casa spînzuratului ! lătră Petar prins în cercul vicios al gîndurilor lui, de loc impresionat de mărturisirea lui Mića. Şi el ! Cum se poate ? se întrebă Mića, fără să înţeleagă. Pînă mai adineaori şi-ar fi vîrît mîna în foc că-i mişcase pe amîndoi. De ce or fi aşa ? De ce-i spune George : — Mucosule ! De ce vorbeşte Petar despre funie ? Ori s-a întîmplat ceva : au restabilit legătura — ori asta e o dovadă în plus că pentru proşti şi poltroni nu există loc în partidul spiritului tovărăşesc. Cît timp mersese în urma lor, pe strada Sveti Nikola, se simţise plin de duioşie şi aproape că îl năpădiseră lacrimile ; simţise mîndrie şi căinţă sinceră pentru faptul că trebuise să-i mintă. Iar ei : „Mucosule" şi „Casa spînzuratului".

— Asta-i purtarea tovărăşească ? îi întrebă el, abia stăpînindu-se.

— Asta ar trebui să te întrebăm noi pe tine ! i-o reteză Petar.

— Ţine-ţi gura ! se răsti Mića, întorcîndu-se cu tot trupul spre el. Voi n-aveţi ce să mă întrebaţi pe mine.

— Potoleşte-te ! spuse George, în aparenţă liniştit, şi-şi puse cămaşa pe umeri.

— Potoleşte-te şi tu ! îi răspunse Mića şi se întoarse iar spre el, cu tot trupul. Faci aici pe judecătorul de pace ?

— Eu ? se miră George. Eu, fac pe judecătorul de pace ? în vocea lui răsună iar spiritul acela enervant de împăciuitor, care lui Mića i se păru acum că seamănă cu un cartuş muiat într-o substanţă antiseptică, cu un joagăr muiat în ulei de trandafir sau un cuţit muiat în vaselină. Respingător. Fals.

— Te prefaci. Da. Te porţi ca... te porţi de parcă ai fi un stăpîn, iar noi nişte slugi, nişte argaţi. Asta nu în-

seamnă spirit tovărăşesc şi nici nu corespunde moralei egalităţii, care e a noastră.

George sări, deodată.

— Morala egalităţii ! Şi — să mă potolesc ? zbieră el sălbatic, trăgînd aer în piept. În clipa aceea faţa i se descoperi. De pe buzele răsfrînte şi de pe nasul ridicat a nepăsare căzu glazura. I se iviră dinţii ascuţiţi, numai canini, ca la ştiuci. Blîndeţea, nepăsarea boemă, invocarea sentimentală a spiritului tovărăşesc, toate fuseseră o mască, de după care apăru sălbaticul. Apăru şi dispăru, cît ai clipi.

— Te-ai speriat, neisprăvitule, asta e. Şi să nu-mi faci mie aici pe eroul ! Ţi-ai pierdut încrederea în forţele noastre. Asta e morala ta. De asta l-ai împins pe om să ucidă. Pentru un anarhist, cel mai la îndemînă lucru e teroarea individuală.

— Ce tot vorbeşti ?

— Ce este.

— Nu înţeleg o boabă.

— Nu înţelege ! se miră Petar. Îi împinge pe oameni să ucidă, dar nu înţelege. Tipic.

— Ce e tipic ? Despre ce-i vorba ?

— Despre Veković ! spuse Petar grav. Acum ştii.

— Tot ce ştiu am spus şi se reduce la un singur lucru : ieşirea lui în teritoriul liber...

— ...ar arunca o umbră asupra drapelului. Ştim.

— Exact. Ar arunca. Iar drapelul, trebuie să fie curat. Nu trebuie să-l murdărească nici imoralitatea, nici...

— Iar despre morală ? spuse George şi şopti brusc, supărat : ei, atunci să vorbim niţeluş şi despre asta, dar despre morala noastră, despre morala comunistă.

Mića se uită la George, căruia i se umflaseră şi-i pălise nările ; din cauza asta, nasul lui George părea şi mai în vînt.

— Ar trebui ! făcu Mića, mai caustic decît voise. Căci şi atitudinea lui Petar şi purtarea lui George i se păreau de neînţeles, îl tulburau. Iar pomenirea lui Veković...

Dar supărarea izbucni din George, ciudat, aproape fără glas şi încet :

— Mai şi jubilezi ! şopti el cu glas subţire pe cînd ochii i se roteau buimaci prin odaie iar sîngele îi năvălea în obraji, vineţiu, fierbinte, dens ca smoala.

George se întoarse spre Petar, dădu din mîini şi spuse ceva mai tare :

— Mai şi jubilează ! Buzele i se răsfrînseră, cea de sus mai cu asprime decît cea de jos, care, nefiind cuprinsă încă de mînie, rămăsese neutră. Morală ! Despre morală vorbeşte. Încă puţin şi o să ne ţină şi o lecţie, cînd pe Veković l-a împins la moarte din cauza iubirii. De, măi ! Parcă duşmanul nostru ar fi iubirea şi nu cotropitorul.

George se întoarse spre Mića ; vocea i se mlădia ca un arc şi se împlînta cu vîrful ei ascuţit în sufletul lui Mića. Ameninţarea nu devenise mai limpede. Dar se intensificase.

— Morala ta, mucos nătîng, morala cu care ne impui capul de două zile, morala ta e degetul putred, moale, fără unghie, al unui burghez, degetul cu care fetele bătrîne şi castraţii măsoară lumea şi tot ce există în ea. Castraţii măsoară lumea cu el, nu noi, înţelegi ? Nu noi. Noi sîntem tari, mă, neisprăvitule, noi sîntem voinici şi zdraveni, nouă ni s-a ridicat cornul sub buric, da, şi ni se bat ouăle de caldarîm, mai cătrănitule, fiindcă sîntem voinici. Vai de mintea ta pişată. Noi sîntem zdraveni şi vînjoşi ca taurii, dărîmăm totul în faţa noastră, tragem totul în ţeapă, străpungem cu cornul şi nu există pisică să n-o dorim. Da, aşa sîntem noi ! Iar tu ? Uh ! ce te-aş pocni, nătîngul lui Dumnezeu, înţelegi ? Noi n-avem ciudă pe nimeni. Noi luptăm. Pentru noi e bine şi e minunat că luptăm. Ce tot îmi bîigui tu aici, mă, prăpăditule, despre morală ? Ce ? Şi încă mie, care de luni de zile mănînc aceleaşi rahaturi cu tine. Da, toţi aici ne hrănim ca vitele, cu dovleci ; dormim ca ocnaşii, unde se nimereşte, pe podea ; iar tu îmi faci mie pe sfîntul leninist, pe poliţistul moral, fără ouă, ca şi cînd ar fi vinovate pentru astea isprăvile lui Veković şi nu burghezia, ca şi cînd Lenin ar fi reuşit vreodată să facă vreo treabă ca lumea dacă n-ar fi fost bărbat, dacă şi-ar fi purtat ca tine rahatul în pantaloni. Fiindcă e moral ca bărbatul sau să iubească o singură femeie toată viaţa lui sau să le încalece pe

toate cîte pune mîna şi unde se nimereşte, dacă e bărbat şi revoluţionar iar nu o murătură de călugăr. Aşa să ştii !

George respira greu, dar se domoli şi continuă tot mai liniştit.

— Numai că morala n-are nici-o legătură cu toate trăncănelile astea. Pentru noi comuniştii singura morală e îndeplinirea ordinelor, şi punct. Acum însă e vorba de altceva. Ce să facem ? Asta e. Fiindcă, poţi fi sigur, au să ne frece cînd vom apărea fără bătrîn. Şi nu eşti numai tu vinovat. Sînt vinovat şi eu care nu te-am împiedicat să-ţi faci tîmpeniile astea imorale. Uf, neisprăvitule ! Tocmai eu, care în viaţa mea n-am iertat nici una, să dau socoteală acum pentru porcăriile tale de neisprăvit ! Nătîngule ! nătîngule ! Uite cine vrea să-mi fie un Lenin ! Şi cînd colo, din cauza lui... Uf, îmi vine să te dau pe tine în locul bătrînului, ca să fii împuşcat ! În numele moralei. Porc mucos ! Scîrnăvie !

— Acum ştii despre ce e vorba ! adăugă imediat Petar, tăios, brutal, perfid.

— Ce porcărie ! Nedemnă de ultimul derbedeu !

— Tipic ! Atacă.

Petar se uită la George care continua să respire greu. Apoi spuse :

— Tu, Mića, ţi-oi fi închipuind poate că stînd în clipa asta în picioare, ca un sfînt, între noi doi, ai şi început să semeni cu Cristos pe cruce, între cei doi tîlhari ! Dar eu sînt de acord cu George. Ce ai făcut e departe, nu numai de morala noastră leninistă, ci şi de oricare altă morală.

— Să vă fie ruşine ! Iar pe Lenin, lăsaţi-l în pace. Nu-l mai vîrîţi în gurile voastre spurcate. Ruşine !

— Să ne fie ruşine ! se miră Petar lăsîndu-şi mîinile să-i alunece pe lîngă trup. Nu-ţi place exemplul cu Lenin ? Ai răbdare, dacă încă n-ai înnebunit. Se întîmplă, tovarăşe George, ca omul să înnebunească.

— Se întîmplă, dar la închisoare. Cînd vlaga bărbătească îi loveşte creierul. Acolo, nu aici.

— Din cauza abstinenţei înnebuneşte omul, Mića.

— Gura !

— Vezi ! Reacționezi ca un isteric. În mod normal, nu poți să rabzi nici cea mai mică aluzie la chestiile sexuale bărbătești. Despre asta, Lenin...

— Lasă-l pe Lenin în pace, cînd îți spun ! șuieră Mića.

Petar tresări, se uită la George, apoi la Mića, pe urmă zîmbi :

— Îmi pare rău că n-avem Sfînta Scriptură, dacă în privința lui Lenin ești atît de gîdilos. Păcat ! La urma urmei, aș putea chiar acum să te consolez cu un citat. „Curvăsăriți și înmulțiți-vă !“ Stai ! Există și citate mai bune. Cum era ăla ? Da. „Nu rîvni la femeia aproapelui tău, că e în zadar.“ Există acolo un paragraf din legea dumnezeiască. Pe onoarea mea, tovarășe George. „Nu rîvni la femeia aproapelui tău, că e în zadar.“ Cam așa ceva.

Petar izbucni într-un rîs tăcut, scandat. Iar după ce rîsul acesta îl năpădi și-l străbătu în întregime, se liniști și repetă. „În zadar. Nu rîvni în zadar.“ Și începu să chicotească, fără zgomot : „în zadar“.

Dar Petar se opri din rîs. Mića îl privea furios. Amenințarea devenea mai densă. Densitatea ei era apăsătoare.

— Stai, n-am isprăvit, spuse Petar ridicîndu-și un crac al pantalonilor.

„Scrisoarea !“ se gîndi Mića înainte de-a fi văzut ceva. Petar își ridica, dinadins, cumplit de încet cracul pantalonilor, de parcă asta i-ar fi făcut nespusă plăcere.

— Primești felicitări ? întrebă Petar cu satisfacție, ridicîndu-și încet pantalonii cenușii, în dungi, de sub care se ivi un ciorap negru, țărănesc, brodat cu crenguțe și cu flori.

Se îmbracă intenționat așa ! gîndi Mića. Vrea să arate cît mai proletar, ca și cum a fi proletar înseamnă a fi îmbrăcat cît mai fără gust. Petar începu să vorbească serios, cu o voce strangulată, profundă :

— Lucrat cu ajutorul minciunilor, lucrat prin presiuni, lucrat așa și pe dincolo. Principalul e că ai reușit. A fost arestat.

— Cine ? întrebă Mića încă liniștit, deși înțelesese totul. Înțelesese și de ce nu izbutise să-i impresioneze

cu mărturisirea şi de ce vorbise George atît de urît, şi de ce fusese Petar atît de tăios, de întunecat şi de caustic, aruncîndu-i cuvintele: „primeşti felicitări?" Bine făcuse că, deşi strivit de conştiinţa celor întîmplate, întrebase foarte liniştit „cine". Îşi ascunsese astfel panica, panica amestecată cu încă ceva, cu un firişor de uşurare, spulberat imediat de palele de vînt ale durerii, uluirii, nesiguranţei şi spaimei care se abătuseră năpraznic peste spaţiile conştiinţei lui.

Poate că ar fi făcut mai bine dacă şi-ar fi îngăduit ca vocea să-i sune speriată atunci cînd întrebase „cine?", dar simţea prea intens ochii atenţi, mijiţi, leneşi, ai lui Petar, cum îl păşteau, şi-i fusese cu neputinţă să rămînă lucid pînă la capăt. Nu. Nu-l păşteau. Îl pîndeau înăbuşit, neîncrezător, duşmănos. De asta făcuse bine că întrebase liniştit căci, de cîte ori întrebase cine, cînd şi cum fusese arestat, rămăsese totdeauna liniştit şi socotise că aşa trebuia să fie. Socotise totdeauna că nu trebuie să provoace panică şi nici să permită cuiva să creadă că un comunist are voie să-şi piardă capul cînd se iveşte primejdia. Aşadar, rămăsese consecvent cu sine însuşi întrebînd liniştit cine fusese arestat. Petar nu se putea să nu-şi aducă aminte că în asemenea situaţii Mića avusese totdeauna un glas liniştit. Şi era bine să-şi aducă aminte de asta.

— Parcă n-ar şti! făcu Petar visător. Şi adăugă, ca şi cînd l-ar fi alintat: Nu ştii, aşa-i? Nu ştii cine a fost arestat? Tovarăşe George, trebuie să-i aducem la cunoştinţă că a fost arestat Veković?

Mića ar fi pălit de mînie, dacă ar fi putut şi dacă ar fi fost vorba numai de mînie. Dar nici Petar nu-şi dezlipea de pe faţa lui privirea leneşă, greoaie. Aşadar, asta era. Simţise el. Asta era ameninţarea. Veković.

— Veković? De unde să ştiu? îşi auzi Mića vocea calmă. Şi, privind în gol, peste capul lui George, revăzu în minte peretele staţiei de tramvai, îl revăzu pe Bojko tremurînd năuc şi stupid, cu ochii lărgiţi de spaimă. Şi îşi aminti: Bojko îi spusese azi-dimineaţă că avea o întîlnire cu Desa, la cimitir; agenţii trecuseră pe strada Grobljanska. după ce-şi făcuseră treburile lor; anunţul mortuar, lipit pe stîlpul de telegraf: „Scumpul şi neui-

tatul nostru Uroš Knežević, general de divizie la pensie, membru al Academiei Regale Sîrbe"; Veković spusese ieri, în treacăt, că n-avea chef să se ducă la înmormîntarea unui oarecare general. Cu siguranţă că Bojko se aflase acolo la venirea lui Vekovic... Arestat. Ce făcuse bătrînul ca să-l aresteze? Cum de nu se gîndise la asta, încă atunci, cînd se afla în staţia de tramvai? Îi văzuse pe George şi pe Petar şi alergase după ei. Ca un dobitoc. Ar fi fost la mintea cocoşului să lege toate astea şi să conchidă că Veković fusese arestat. Ar fi fost, dacă nu s-ar fi întîmplat toate cîte se întîmplaseră de ieri încoace. De ieri? Ce-are face? Faţă de Veković fusese, pînă ieri, în ciuda a tot ce simţise şi gîndise, mai mult decît atent. Fusese corect ca un tovarăş. Habar n-avea că Veković fusese arestat. De unde ar fi putut să ştie?

— De unde să ştie? spuse el.

— Sigur, de unde să ştie? făcu Petar alunecîndu-şi privirea cercetătoare peste faţa lui Mića.

— Tot oraşul ştie! şopti George. Şi în ochii lui înguşti lumina scoase parcă un ţipăt, se înăbuşi, îşi pierdu suflul, atît de strînse îi erau pupilele.

— I-ai spus ce-a făcut?

— Noi, după plecarea ta, explică Petar cu o politeţă răutăcioasă, am plecat, ne-am dus la Veković acasă. Vroiam să-ţi verificăm poveştile. Ce să-ţi faci? adevărul e mai important decît orice, chiar şi pentru noi ăştia, primitivii şi laşii. N-am dat de Veković. Dar încă de la înapoiere, să tot fi fost ora unsprezece, deci cam în jurul orei unsprezece, pe stradă se vorbea numai de arestarea lui Veković. Şi tu, pe unde ai fost?

— Aici. Apoi am ajuns în Grobljanska. Şi am aşteptat rîndul să mă urc în tramvai! spuse Mića, izbutind să rămînă calm.

— Ai stat la rînd? Şi n-ai auzit nimic?

— Nimic. De la cine? Erau acolo doar cîteva femei în negru şi nişte bătrîne.

— Şi ele tăceau? Femeile în negru tac! Bătrînii tac! Firește.

Petar îi aruncă o privire lui George şi se încruntă imediat. Mića spuse:

— Se întorceau de la cimitir. Plînse. Triste. N-am presimțit și n-am întrebat.

Nu trebuia să vorbesc de rîndul la tramvai, se gîndi el.

— Vezi, făcu Petar, noi am auzit în drum, cel puțin de zece ori, că Veković a fost arestat. Și, crede-mă, n-a fost nevoie să întrebăm pe nimeni. Trec doi inși pe lîngă tine și, fără să vrei, ți se lipește de-un colț al urechii o frîntură din discuția lor. „Ați auzit?" „Da. Îngrozitor, îngrozitor." „Cine ar fi zis?." „Poet." „Îngrozitor." „Cîți dintre ei au ucis?" „Un ofițer de poliție!" „Doi ofițeri!" „Trei. Cu revolverul!" „Cinci SS-iști". „Veković!" „L-au snopit în bătaie!" „L-au omorît!" „Nu. Cînd îl vîrau în dubă înjura." Iată ce-am auzit pe drum, în timp ce veneam încoace. Toți vorbesc despre asta.

— Vuiește orașul! șopti George cu gîtlejul strîns, cu glasul ca o acută de clarinet.

— El poate că nu aude bine! îi spuse Petar lui George.

Mića își plecă fruntea:

— Arestat!

— Da. A fost arestat la cimitir! șopti George. Apoi adăugă cu glas mai strident: Și nu mi te mai mira atîta, aici! Știi!

Mića privi în jos, la stînga și la dreapta picioarelor lui încălțate cu tenișI. Simțea avalanșele rapide ale indignării, cum îi izbucneau în conștiință. Izbucneau și dispăreau. Dar gîndul îi rămînea limpede, chiar în clipa cînd se aprindea, înainte de a se fi stins, aproape simultan. Cu George — e în regulă. Petar însă...

Petar îl păștea leneș, cu ochii lui lipsiți de vioiciune. Asta era: bănuiala. Știa el... „cu bănuielile voastre!" Petar îl bănuia. Ce gîndea oare? Că Mića îl îndemnase pe Veković să-i ucidă pe ofițeri, la cimitir? Mića își simți indignarea și nu vru să și-o stăpînească. Îi dădu frîu liber. Nu putea suporta să fie bănuit, nici acum cînd pînă și el se simțea vinovat. Nu chiar vinovat. Dar avea o senzație imposibilă. Se simțea parcă snopit în bătaie. De aceea izbucni:

— În condițiile astea nu mai avem ce discuta.

Și se întoarse. Bănuiala lui Petar nu-i permitea să demobilizeze. Simți ceva, ca o durere.

— Gura! șuieră George.

Mă privește ca un dulău la pîndă. Doar nu l-am împins eu pe Veković să ucidă. Cum să mă port acum? Cunoștea el asta. Îi măsurase și el așa, pe alții. Numai că eu nu sînt un provocator. Iar cei bănuiți de mine au fost totdeauna dușmani adevărați. Îmi pare rău de Veković. Acolo, au să-l ucidă pe bătrîn. Nu trebuia să facă ce făcuse azi-dimineață. Trebuia să-i spună adevărul și lui Veković. Uite, așa și pe dincolo: eu cred că nu ești demn să treci în teritoriul liber. Din cutare și din cutare motive. Și gata. Dar azi-dimineață era grozav de supărat. Cum de îndrăznește Petar să mă bănuiască? Iar transpir. Dacă îmi șterg sudoarea o să-i par și mai suspect. Dacă îmi înghit saliva, Petar o să-și zică: „Aha! e tulburat!" Cum să nu fiu tulburat? Cum de îndrăznește să mă suspecteze? Cunosc eu asta. Habar n-am ce-oi fi zmîngălit în bilețelul ăla. Acum, nu-l mai au. Dar cu siguranță că l-au citit. Și totul folosește astăzi ca dovadă împotriva mea. Dacă îmi înghit saliva, și asta o să fie o dovadă. Dar mă sufoc dacă nu-mi umezesc gîtul.

Mića își înghiți saliva.

Cînd cineva începe să fie suspectat, s-a zis cu el. Tot ce se face sau nu se face atunci confirmă bănuiala celui ce suspectează, oricît de lipsită de temei ar fi bănuiala însăși.

Patru pași. Stînga împrejur. Patru pași. Nu, numai trei. George se opri în stînga lui Mića. Mića nu se clinti din loc.

Pentru Petar e suspect că nu m-am clintit. Dacă m-aș fi clintit, și asta i s-ar fi părut suspect. Totul e suspect, cînd oamenii se suspectează. George mă privește. Aspru, supărat, compătimitor, disprețuitor, furios.

— De ce oare? îl întrebă George în șoaptă. L-o fi suspectînd și George? Vocea lui părea împăciuitoare.

— Să stăm de vorbă ca oamenii! continuă George. Ia spune, de ce oare ne tot amărăști viața, de aseară?

— Nu înțeleg. Cum de ce?

— De ce a fost arestat Veković? I-ai spus tu să ucidă? Asta e ultima noastră zi petrecută aici și tu, de

aseară, ne tot chinuiești. Ne chinuiești, Mića. Noi sîntem luptători, nu filozofi. De ce, spune, de ce nu ne lași să ne petrecem în tihnă ultima noastră zi în oraș.

— Habar n-am ce-o fi făcut el acolo... Știu doar că nu e tovărășește din partea lui Petar să...

— Hoțul strigă ca să-i astupe gura păgubașului! E tipic!

Nu e bine să fiu agresiv! se gîndi Mića. Am greșit. Trebuie să par degajat. Nu! se corectă el. În situația mea, degajarea ar părea nefirească. Între timp, Petar îl pipăia din nou cu privirea. Trebuie să par cît mai firesc. Firesc, pe dracu! Aici, totul e nefiresc și numai o consecvență de neclintit față de mine însumi ar putea să pară firească. Dar ce înseamnă acum să arăt o consecvență de neclintit? Tot ce-aș spune și ce-aș face ar turna gaz pe focul bănuielilor.

— Nu mai crezi? îl întrebă pe neașteptate George. Ce-i cu tine?

— Cum ce e cu mine? În ce nu mai cred?

— În calea noastră și în forțele noastre. Ți-ai pierdut încrederea în victorie? Altfel, cum s-ar putea înțelege toate astea? Sau te-a... pocnit în cap viața asta a ta, de călugăr?

George vorbea calm, prietenos, cu totul altfel și Mića simți un fel de regret, de tristețe. Dar Petar nu-i îngădui să le simtă pentru mult timp. Ochii lui îl pîndeau.

— Întrebarea ta e neserioasă și nedemnă! răspunse Mića. Nu mi-am pierdut încrederea în victoria noastră, și nu permit să mi se spună asta. Ar însemna că sînt un oportunist. Și nu sînt. Eu, sînt gata în fiecare clipă... sînt gata... în fiecare zi.

— Să-ți dai viața? întrebă tăios Petar, întrerupîndu-l chiar în clipa cînd se controla cel mai puțin, cînd se simțea cel mai slab. Pînă una alta, se curăță numai Veković. Tu ești gata, dar din cauza ta îl curăță pe el. Dar fă mai departe pe viteazul!

George spuse încet, cu un glas plin de omenie:

— Îmi pare rău de bătrîn! N-avea nici o vină, săracul de el. Vroia să vină la noi, să ne ajute.

Și oftă, repetînd:

— Îmi pare rău de bătrîn! Era un om bun!

George își trecu mîna peste ochi. Un fost întemnițat să plîngă ! se gîndi Mića. Apoi simți că înțepenește. Cînd se dezmetici se gîndi la stupizenia lui : lăudăroșenie și impertinență. Într-adevăr fiecare se laudă în asemenea situații. Eu însumi îi dau material împotriva mea. Petar mă pîndește, nu-și mai ia ochii de pe mine. A și început să creadă, că în mod obiectiv, sînt un trădător ! Și eu, dacă aș fi în locul lui aș, crede la fel. Dar gîndul acesta nu-l liniști. Dimpotrivă. Cuprins de furie și de rușine Mića ar fi preferat acum să-și izbească țeasta de un zid, așa cum și-o izbise George cu pumnul, ceva mai înainte. Să-și tragă un glonț în cap și după aceea să-i ucidă pe toți cei de aici, și pe George și pe Petar. Pe toți.

Paralel cu gîndurile rapide, lipsite de răspundere, necontrolate și neeficace, care îi brăzdau cerul posomorît al conștiinței ca niște fulgere negre, neauzite, ca niște schiori porniți să coboare nebunește o pîrtie plină de pulbere, Mića simțea cum se supără, cu aceeași intensitate a urii, și pe sine însuși. Se critica singur pentru scrisoare, dar și pentru faptul că decăzuse într-atît încît să gîndească despre sine cu creierul lui Petar ; și în același timp se simțea revoltat că se privea cu ochii lui Petar, că se cenzura și că decădea, ca un om slab, pînă într-atît încît începuse să-și devină sieși suspect. Din cauza arestării lui Veković ! El n-avea nici o vină. Suspect, în ce sens ? Nu fi îngust la minte, Mića !

Și de unde mai scosese metoda asta de a-și pune singur piedici, de a-și considera fiecare reacție drept un tip clasic de reacție al „suspecților" ? Nu fi îngust la minte, Mića ! Ei cred că eu l-am împins pe Veković să ucidă. Trebuie să le scot asta din cap. De ce, din moment ce, obiectiv, așa este ? De ce spun „ei cred", din moment ce așa este : Veković a fost arestat. Nu așa. Altfel. Dar pînă la urmă, așa apare, nu altfel. Fii autocritic, Mića ! Veković a fost arestat. Și ? Ce-i cu asta ? Unul din gîndurile astea necontrolate, neeficace, se transformă în cuvînt. Al cui cuvînt ? Al tatii ? Al lui Veković ? Nu mai știa. „Un om a fost arestat din vina mea".

Petar rămase surprins cînd îl auzi că spune :

— Am greşit, tovarăşi ! Din punct de vedere formal, am greşit. Şi nu numai formal.

Mića îşi înghiţi saliva şi Petar se întrebă : ce şmecherie nouă ni se pregăteşte acum ? Stătea în picioare, drept. Ca de obicei.

— Aveţi dreptate ! Sînt vinovat ! spunea Mića, lipsit acum cu totul de forţă de împotrivire. V-am şi scris. De fapt, am zmîngălit, fără să dau amănunte, cum mă simţeam azi-dimineaţă. De fapt, cum mă simţeam încă de ieri, de cînd ne-am despărţit. Dar şi asta a fost premeditat. Am vrut să vă impresionez. Pentru eventualitatea că n-aţi fi vrut să mă ascultaţi. Acum însă, uite, nu mai e nevoie să vă conving. Ar trebui să-mi fie mai uşor. Dar nu-mi este şi simt o mare greutate...

— Simt o greutate ! repetă Mića fără să mai privească în preajmă, fără să mai asculte pe nimeni. Pînă acum n-a fost nimeni, niciodată, arestat din cauza mea. Acum e prima oară. Şi n-am înşelat, nu sînt un trădător. Dar ce sînt ? Ştiu şi eu ? Care îmi e vina ? Pe onoarea mea că nu ştiu. Eu nu i-am spus să ucidă. Şi nici altceva asemănător. Atît doar că atunci cînd am văzut că nu pot să fac nimic cu frumosul, i-am spus că şi voi sînteţi împotriva trecerii lui în teritoriul liber. Uite, era cît pe-aci să mă mint din nou. Ştiu. Mi-am închipuit. Am presupus că o să reacţioneze aşa cum a reacţionat. Am vrut să vă mint şi pe voi. N-am ştiut cîte minciuni pot să încapă în sufletul unui om care doreşte numai adevărul. Asta se întîmplă fiindcă uneori minciuna e invizibilă. Am zărit pe masa lui invitaţia la înmormîntare şi am înţeles că, potrivit programului, trebuie să ţină o cuvîntare. De asta i-am sugerat poate azi dimineaţă că el ar fi în stare să lupte şi singur. Ca spicherul de la Postul Libertăţii. Un gărgăune de-al lui... Asta e, tovarăşi. Să spun că-mi pare rău, ar fi prea puţin. Dar mi-aş da mai degrabă viaţa decît să permit ca oricare dintre tovarăşii mei să fie rănit măcar la un deget...

George nu-l opri, dar spuse :

— Aşa.

În primul moment cînd Mića începuse să vorbească, George îl privise mirat, fără nici un gînd, apoi începuse-

să repete în gînd cuvintele revărsate de Mića. Fața lui reflecta ca o oglindă expresia feței acestuia, atacată de umbre. Nu-și mai înțelegea nici propriile lui cuvinte. Și trase adînc în piept mirosul pe care îl simțea în aer. Mirosul durerii. Suferă ! se gîndi el și, pentru prima oară de cînd aflase despre arestarea lui Veković, se gîndi fără ură la Mića ; apoi, privindu-l cît era de împietrit, de aspru și de enigmatic, George se gîndi că Mića își ascundea bine suferința, dar că era tînăr și că, tînăr fiind, pielea lui, deși la prima vedere părea de nepătruns, lăsa totuși să treacă mirosul suferinței, mirosul rănii lăuntrice. Înțeleg cît suferă Mića și-mi dau seama că-mi pare rău de el. Firește, nu mi-a trecut supărarea și nici nu i-am iertat ceva nătîngului, încăpățînatului ăstuia îndîrjit, băiețandrului ăstuia. Așa sînt toți puștii, toți necopții, chiar și cînd nu sînt intelectuali. Așa fusese și el ; oare nu fusese și el la fel de încăpățînat ? Atîta doar că pe atunci nu era comunist. George își aminti cum era el la vîrsta lui Mića. Își făcea armata la aviație și tocmai învățase să piloteze cînd îi picase în mînă textul jurămîntului ostășesc din Armata Roșie. Fără să șovăie mult, se urcase în avion și zburase de la Skoplje la Salonic, unde exista un consulat sovietic. Trecuseră ani de atunci. Lucrurile se petrecuseră prin 1926. Ce se mai speriase bătrînelul ! Îl chemase telefonic la aeroport și, cînd intrase la postul de jandarmi aflat în apropierea pistei, și spusese : *„Ia diplomaticeski predstavitel SSSR. Nu citoj ? Cito takoe ?“* George se smulsese din mîinile ofițerilor care îl țineau și, așa cum se afla, în uniformă de caporal din armata regală, alergase la consul, îl sărutase, îl îmbrățișase, apoi strigase : „Să fii sănătos, tovarășe. Iată-mă !“ *„Niet ! Niet !“* dăduse rusul înapoi : *„Eto provokația !“* „De unde provocare ? Am citit jurămîntul oastașilor din Armata Roșie și mi-a plăcut așa de mult încît mi-am spus : George, uite o armată pentru tine ! Care Dumnezeu și care rege ? Ce cuvînt de onoare ? Și să nu crezi că sînt vreun neisprăvit. Uite și avionul meu, ți l-am adus ca zestre. Îl dăruiesc statului muncitoresc-țărănesc și proletariatului internațional“.

Îl trimiseseră înapoi legat. Judecătorul militar (probabil un simpatizant) îi dăduse un an și jumătate de

închisoare. După aceea, lucrase la o tăbăcărie, la uscătorie, și abia după vreo doi ani de la zborul lui devenise membru de partid. George zîmbi cu o umbră de melancolie. Ce mult îi plac tineretului gesturile și lozincile! Și nu numai fiindcă crede în ele ci și fiindcă vrea să pară matur, pentru ca maturii să-l primească în societatea lor de bărboși. Și George simți o undă de regret pentru tinerețea lui care trecuse și rămăsese neînțeleasă. În timp ce zburam spre Salonic, credeam că consulul o să cadă pe spate cînd o auzi că i-am adus și „zestre" și că zestrea adusă era cel mai nou „Breguet XIX". Iar consulul nu făcuse decît să repete: „E un huligan, E un mare nătărău!" Îl dezamăgise. Și George își regreta prima dezamăgire pricinuită de un om, de omenire, de un om al revoluției, nu de ea, de revoluția pe care o slujise cinstit și cu credință începînd din 1928, de cînd devenise membru al ei, pînă astăzi, și pe care o va sluji tot așa, în ciuda tuturor, căci totuși, asta e singura cale. Așa sînt oamenii. Ce poți să faci? Și George regretă din nou tinerețea asta care încă nu trecuse, deși se ofilea împietrită și calmă în fața lui, tinerețea asta care se prefăcea că e calmă ca stînca, dar care nu se putea să fie calmă, fiindcă stînca era încă tînără și transparentă și se vedea cum răzbate prin ea suflul abia simțit al suferinței, al singurătății și al disperării, în ciuda efortului și chinurilor lui Mića de a părea calm. Lui George îi păru rău de tot ce spusese, îi păru rău de supărarea care pusese stăpînire pe el, de înjurăturile pe care le lătrase mai adineauri, de amenințările prin care lăsase să-i răbufnească furia. Iar cînd Mića tăcu și se așeză ca un copil pe scaun, George scăpă fără să vrea cuvintele grosolane, rostite cu gingășie:

— Of, mucosule, nătîngule neisprăvit! Ce ți-au trebuit toate astea?

Firește, nu era frumos. Dar cum să-i spună altfel ce înțelesese?

Petar își avea părerea lui gata formată despre tot ce era în legătură cu Mića. Nu l-ar mai fi putut clinti nimic. Își mai săltă puțin, cu toată seriozitatea, cracul

pantalonilor cenușiu-închiși cu dungi deschise și-și vîrî toată mîna în ciorapul țărănesc, de lînă.

Dinadins se îmbrăca așa, gîndi Mića istovit. Dar n-are importanță, își mai spuse el uitîndu-se cum își vîra Petar mîna în ciorapul negru cu trandafiraşi roșii, rămurele viorii și frunze verzi-gălbui.

Petar scoase din ciorap scrisoarea mototolită a lui Mića.

— Da! făcu el. Tocmai citeam, cînd ai bătut la ușă! Și începu să netezească atent scrisoarea, pe genunchii ridicați. Nu știam că autorul în persoană bate la ușă. Ne dați voie s-o terminăm acum?

— Ce nevoie avem? spuse George. Am citit-o o dată, și pe urmă... Nu vezi?

George arătă cu mîna spre Mića, încremenit.

— O! Eu nu cred în povești.

— Puțin îmi pasă. Înainte de toate, sîntem oameni.

Atent și supus, Petar împături scrisoarea lui Mića și o vîrî încet în ciorap. Dar nu o acoperi de tot ci lăsă o margine de un deget care ieșea, albă, din ciorap. Presărată cu viermișorii subțiri ai firelor de păr și ai umbrelor, hîrtia amenința, avertiza, dar Mića nu mai era în stare nici măcar să se pălmuiască singur. Nepăsător, Petar nu-și lăsă în jos cracul pantalonilor, ci doar întinse posomorît piciorul cu scrisoarea, lăsîndu-l pînă la urmă așa. Și-i spuse lui George, ca și cînd ar fi îndeplinit o sarcină neplăcută:

— Dacă n-ar exista, negru pe alb, documentul ăsta mic, te-ai căi și tu după aceea.

— Poți să fii și mai veninos, Petar? întrebă Mića, simțind că îi revin puterile.

— Așa sîntem noi veninoși cu toți cei din subspecia supraoameni, a speciei vertebratelor fără caracter, cu toți paricopitații care consideră, adică se consideră pe ei, foarte excepționali etc., și nu pregetă să mintă și să ne înșele pe noi, suboamenii. Eu pe *Übermensch*-ii tipici, da, am spus *Übermensch*-ii, îi urăsc și-i disprețuiesc cu plăcere, iar în lașitatea mea de om disprețuit mă bucur că pe baza materialului acestuia...

Petar se mîngîia liniștit peste ciorap.

— ...pe baza materialului acestuia se poate ajunge foarte repede aviator...

— Ai ? tresări George, care în clipa aceea se gîndea iar la aventura lui de aviator.

— Adică, explică Petar, vreau să zic că Mića o să capete aripi. O să zboare.

Și adaugă cu o satisfacție pe care și-o sublinie cu un zîmbet gingaș :

— O să zboare din partid. Dar poate că, poate că... mai adînc chiar...

— Eu sînt gata...

Mića nu izbuti să termine. Se simțea stors, sleit... Fundul mării. Lîngă Filipine, unde e cea mai mare adîncime. Întuneric. La posibilitatea de a fi exclus, nu se gîndise încă. Și spaima asta îngrozitoare îl aruncă iar în străfundul mării, la cea mai mare adîncime, și îl îngheță, îl făcu să se simtă ca mort. Ce s-a întîmplat mai apoi, Mića n-ar fi putut să spună, fiindcă nu știa. Rostise cîteva cuvinte, poate că și plînsese. Nu. Nu plînsese. Vorbise. Și ce spusese George ? Știa că George spusese ceva.

George îi spusese lui Petar :

— Nu e treaba noastră să hotărîm. Și nu trebuie să fii rău.

— Nu sînt rău, dar ce știu, știu !

— Lasă dracului bănuielile. Și tu și el, uitați cine sîntem și ce sîntem. Uitați pentru ce luptăm.

— Eu afirm că — obiectiv — el l-a predat pe Vezović poliției și că ne-a făcut imposibilă îndeplinirea sarcinii primite.

— Ce cruzi sînteți. Amîndoi. Cine v-a făcut așa ? Mića măcar se căiește acum. Ajunge !

— Putem să nu mai vorbim despre asta, dacă ajunge. Cred însă că n-am insinuat prin nici un cuvînt că Mića ar fi ajutat în mod subiectiv poliția.

— Destul ! Destul ! Bătrînul a fost arestat. Asta e nenorocirea. Și trebuie să o privim în față. Noi trei plecăm mîine în teritoriul liber. Punct. Și fiindcă plecăm mîine, ne trebuie un raport asupra împrejurărilor în

care a fost arestat Veković. De fapt, nu știm nimic. Am auzit că a fost arestat. Să cerceteze Mića. El se poate mișca liber.

— Cred că... începu Petar.

— *Fertig !* îl întrerupse George descuind ușa. Eu cred că amîndoi sînteți încă niște copii. Pentru copii, e bună joaca, nu lupta.

Apoi se întoarse spre Mića. Acum, lui Mića i se păru că George era cu totul altfel, mult mai uman. Om ! se gîndi el, și simți o apăsare, o apăsare îngrozitoare.

32

Mića ieși tulburat, zdrobit, fără nici un gînd, luînd-o de-a lungul străzii goale, înguste, pustii. Nu putea să gîndească. Dar își amintea. Azi-dimineață venise de două ori în fața brutăriei. Găsise încuiat. Se așezase pe pragul de piatră presărat cu făină și așteptase. După aceea trebuise să plece din cauza unui om cu fața ca aluatul de pîine, care îi strigase :

— Ce cauți aici ?

De fapt, încă de pe atunci se simțea pustiit sufletește și vroia să-i găsească pe George și pe Petar. Doar să-i găsească și să le spună : Iertați-mă. Dar mai vroia să-i și convingă, deci încă se mai prefăcea că e sincer. Și acum ? Veković fusese arestat. Din vina lui. Te-ai bucurat cînd ai auzit că a fost arestat. Ți-ai spus, ușurat: Acum, totul e în regulă ! Dar nu e, vezi bine. Neregula abia acum începe.

Disperarea îl făcea să tremure. Îl scuturau niște frisoane violente lăuntrice I se părea că niște pompe îi secaseră toate sucurile trupului. Avea senzația că e străpuns tot de țevile acestor pompe cu motoare neauzite, aflate, undeva, în cap, și că doar fațadele caselor pe lîngă care trecea mai semănau cu el : străpunse de gloanțe, ciuruite de parcă ar fi avut vărsat, acoperite de mușchi, uscate, coșcovite, zdruncinate, fără speranță și coerență, dar

plate, tulburi, lipsite de strălucirea forței și a oricărei frumuseți. Se isprăvise cu ele.

Se isprăvise și cu el. Nu reușise nimic. Și ce îndrăznețe îi fuseseră planurile! Cu cîtă însuflețire se clădise singur ca om al viitorului! Degeaba. La prima călătorie de probă, vaporul falnic, împodobit cu steguleţe vesele, eșuase pe nisipul prezentului omenesc, pe nisipul realității acesteia crude, îngrozitoare, de unde nici printr-o luptă ca a lui nu se putea ieși în viitor.

Se tîra pe strada Aleksandrova și se simțea putred, însingurat. Pe lîngă el treceau fețele nedefinite ale oamenilor care i se păreau tot mai urîte, mai mulțumite de sine. Nu le privea, dar simțea că-l ocolesc. Știau oare trecătorii aceia anonimi că el va fi exclus? Îl urau? Îl disprețuiau? Începuseră să-l socotească de pe acuma străin? Sau le era indiferent? Fiecare purta de grijă numai propriului său coș cu tîrguieli. Fiecare își ducea cu sine taina proprie, care nu-l intriga. Mica era ca un pustiu. Nisipul lui absorbea repede fiecare vinișoară de apă, de gînd. Nu-l interesau oamenii. De fapt, nu-l interesaseră niciodată. N-aveau decît să treacă pe străzi agitîndu-și coșurile și plasele, cumpărînd pe sub mînă și trăind numai în lumea în care se cumpără mîncare și se mănîncă. În lumea ce se întinde de la sufragerie, unde se umplu burțile, pînă la locul unde se deșartă. Asta era: prea se deosebea de ceilalți. El socotea mai important decît viața un lucru la care oamenii ăștia nici nu se gîndeau. Și asta era o greșeală. Se depărtase prea mult de oameni. Acum plătea. Îl sfîșia o contradicție: cum să lupte pentru niște oameni de rînd, cînd nici unul dintre ei nu-l interesa? Și cînd nici el nu interesa pe nimeni. O să zboare din partid. Și, atît! Nimeni n-o să mă regrete. Oamenii au să-și agite mai departe coșurile și plasele. Pe cine interesează faptul că excluderea mea e sfîrșitul unei experiențe umane, plină de mîndrie? Lor puțin le pasă. Iar eu? Cum să trăiesc? Unde este sentimentul triumfător de azi-dimineață, spiritul tovărășesc plin de mîndrie care îl lega de oameni? Acum, nimic nu-l mai lega de ei. Oamenii îl enervau. I se păreau toți străini, neinteresanți. I se părea că sînt prea mulți pe stradă. Faptul acesta putea

să-şi aibă părţile lui bune. Şi la asta să mă gîndesc? Morţilor le cresc unghiile. Părul continuă să crească şi după moarte. Conspirativitatea mă ţine treaz şi după moartea mea reală. Nu mai pot să îndur asta. Nu mai pot. Falimentul ăsta!

Faliment? Din cauza minciunii?

Mare lucru, minciuna!

Era conştient de necesitatea convieţuirii adevărului şi a minciunii în sufletul luptătorului. Nu în asta constă esenţa. Chinul lui era partidul. Absoluta lui necesitate de a exista pentru realizarea singurului lucru care are un sens, strălucirea viitorului fără durere. Disciplina lui, care e la fel de necesară. Şi oamenii, tovarăşii? Ei trag vasul cel mare de la un port la altul, fără să se gîndească la scopul final. Şi, între timp, te lasă în drum punîndu-te în minoritate. În numele disciplinei care ţine partidul, ar fi trebuit să renunţe. Ce o să se aleagă din principiul care îl împingea către ţintă? Nu putea, nu izbutea să înţeleagă importanţa şi a unuia şi a celuilalt aspect al energiei sale. Vedea numai o latură, vedea că greşise în privinţa disciplinei, şi negase totul: umanitatea ţelului. Distrusese un om. Dacă aş avea o mie de vieţi, le-aş da pe toate ca să-mi repar greşeala. O sută de mii de vieţi. Cine era el ca să vrea să schimbe hotărîrea partidului?

El n-ar fi ce este cu adevărat, în ciuda tuturor faptelor, dacă nu i-ar recunoaşte partidului, fie şi inconştient, însuşirile pe care o religie le recunoaşte divinităţilor ei. Şi totuşi, partidul era el şi Petar şi George şi, la urma urmei, era alcătuit tot din asemenea oameni; plămădiţi nu dintr-o materie misterioasă, ci din sînge, din carne, din creier, din principii, din ştiinţă şi dintr-o uriaşă cunoaştere a tuturor datelor despre sufletul şi viaţa omenească în genere, cunoaştere acumulată prin cele mai felurite căi. Răul începuse în clipa cînd îi trecuse prin minte că poate fi mînţit partidul. Petar şi George erau partidul. Cum se numesc cuvintele acelea care sînt şi întreg şi parte? Substantive, dar ce fel de substantive? Colective? Nu. Abile? Partidul e un substantiv abil şi a-i mînţi pe George şi pe Petar însemna a mînţi partidul întreg, revoluţia, proletariatul,

înseamnă a te minți pe tine, a-ți minți sentimentul că ești curat fiindcă lupți, că ești mai mare, mai puternic și mai bun decît ești, fiindcă lupți pentru omenire. El se scuipase pe sine, scuipase totul, și decăzuse într-atîta încît se simțise ușurat cînd auzise de arestarea lui Veković. Ca și cînd Veković ar fi fost un dușman. Exagera. Nu prea mult. Simțise ușurare, bucurie, se bucurase de parcă ar fi fost agent. Ba chiar (da ! da !) aproape regretase că le scrisese lui George și lui Petar, că-și recunoscuse minciuna ! Obiectiv vorbind, am vrut, deși n-am făcut-o, să aplaud poliția. Cuvintele n-au importanță. Fusese suporterul poliției. Bravo, Gestapoule ! Mi-ai arestat insomnia. În mod obiectiv. Și toate astea, din cauza minciunii. Ar fi greșit mai puțin dacă ar fi spus : Nu vreau să mă supun hotărîrii voastre ! (deși ar fi fost îngrozitor să nu se supună hotărîrii lor, care e, de fapt, o hotărîre a partidului). De ce mințise ? Își pierduse mințile ? Din disperare ? Sau ca să apere niște principii privite unilateral, amenințate de anumite interese ? Putea să știe că n-o să-i meargă pînă la capăt cu minciuna și că n-o să reziste. Iată în ce măsură izbutise să devină un om nou ! Faptul că nu rezistase era o dovadă în plus. Alții, mai nedesăvîrșiți, mai slabi decît el, ar fi rezistat. Și asta fiindcă toată forța lui era orientată spre dușman. nu spre tovarăși. Împotriva tovarășilor, el nu era în stare nici să discute, nici să se apere de ideile lor greșite. Față de ei, era neputincios.

Dar, o dată cu conștiința neputinței, Mića simțea crescînd în el convingerea că se distrusese. De aceea, nu mai avea nici un chef de viață. Pentru el, nu mai exista ieșire.

Degeaba se întreba, căci nu exista răspuns. Nu exista răspuns care să-l satisfacă. Tot ce inventa drept circumstanțe atenuante (justificări nici nu căuta măcar) era doar o meschinărie abstractă, avocățească, fragilă, care n-ar fi putut rezista nici la cea mai superficială analiză. Era convins că forurile superioare nu știau (și mai spera că n-au să știe nimic) despre întîmplarea din pod și despre rolul coșului de rufe, că nu știau nimic despre partea desfrînată a măreției lui Veković. Acestea îi erau acum speranța și circumstanța atenuantă. Cînd

minţise, fusese sigur că el descoperise primul faptele ; dar, în aceeaşi clipă, fusese conştient de toate urmările îngrozitoare care le-ar fi avut toate acestea pentru cauză, dacă le-ar fi aflat poliţia înaintea partidului. Cum s-ar fi privit el, cu propriii lui ochi, dacă n-ar fi făcut ce făcuse ? Ca pe un colaborator al nemţilor. Şi totuşi, iată că asta şi devenise ! Veković fusese arestat din vina lui.

Obiectiv !

Cuvîntul răsună în el ca bubuitul şi cutremurul unei năruiri fără sfîrşit. Iar cînd încetă, prin pulberea stîrnită străbătu pînă la el o voce străină pe care nu o recunoscu imediat :

Ştia oare partidul ce fel de om era Veković ? se întrebă Mića. Dar vocea îi răspunse : Şi chiar dacă, prin absurd, partidul ar fi putut să ia o hotărîre într-o problemă importantă, fără să dispună de toate datele biografice ale lui Veković, partidul ordonase ca Veković să fie scos pe teritoriul eliberat. Punct. *Fertig.* Ordonase.

Mića recunoscu glasul. Amîndouă glasurile, unite într-unul singur.

George şi Petar, cărora el li se împotrivise în discuţiile purtate în odăiţa din dosul brutăriei şi în monologul interior de după aceea, acţionau acum din măduva fiinţei lui raţionale şi, de acolo, îi cenzurau fiecare gînd, tăindu-i aripile înainte de-a căpăta pene. Şi, tăindu-le, stîrneau tunetele, năruirile.

Nu. Nu erau George şi Petar. Era chiar el, Mića. Dar Mića ştia că la capătul foarfecelui cu vîrf ascuţit : „Ordinul e ordin", se afla George. Şi că Petar era la capătul bont, care suspectează. Foarfecele care rupe şi taie nu era însă nici Petar nici George, ci el însuşi, el, devenit acum propria lui cenzură înspăimîntată ; el care se cenzura, se ştergea şi se sfîşia pe sine însuşi, el însuşi era spaima aceasta firească a lui în faţa atotputerniciei partidului, din care şi el era parte atotputernică ; şi, oricît de strîns legat ar fi fost cu partidul, el rămînea, totuşi, partea care ştie că nu ea e aceea unde se gîndeşte, nu ea e aceea unde se iau hotărîrile. Dar el era şi partea aceea, adică era şi partidul. Deci, partidul era şi cel care îl văzuse pe Veković cu spălătoreasa, pe coşul cu

rufe. Partidul era și cel care, acum, fără legătură cu forul superior, trebuie să rezolve și să hotărască în numele întregului partid. De ce credea el că poate să nu știe partidul ceva? De ce? Cine întreba asta? George și Petar din el? Capetele foarfecelor. El însuși? Cine întreba asta? George și Petar care nu se aflau în el ci în odăița supraîncălzită din dosul brutăriei? În el se afla numai el. Dar el împlinea rolul lui George și al lui Petar și combătea singur, cu logica lor, propriile lui argumente, mai bine decît ar fi putut ei s-o facă dacă s-ar fi aflat aici, de față, și dacă ar fi discutat iar aceleași lucruri. De ce, triumfînd prostește, îl suspectase imediat pe Veković bănuindu-l că putea să fie și agent? De ce îl pusese „la încercare" cu povestea despre soldatul mort? (Nedemn!). De ce îi spusese azi-dimineață lui Veković că tovarășii hotărîseră ce nu hotărîseră, cu sentimentul unui judecător mărginit, care se delectează rostind condamnarea? Și de ce simțise Veković că el îi rostea condamnarea, comunicîndu-i, chipurile, o hotărîre a tovarășilor? De ce își mințise după aceea tovarășii? Și de ce, înainte de asta, inconștient, dar totuși într-un anumit sens conștient, îl împinsese el însuși pe Veković spre prăpastie?

Trebuie să fug de întrebările neplăcute, de rușine, de durere! Trebuie să fug. E de neîndurat. Și nu există ieșire. De acum înainte, viața o să-mi fie sau un chin suportabil, un noian de întrebări fără răspuns, un neîntrerupt sentiment al vinovăției, un trai lîngă cadavrul lui Veković a cărui duhoare de stîrv în descompunere, a cărui carne împuțită, împreună cu vinovăția mea din carnea lui putrezită, va fi singurul lucru pe care o să-l respir atîta timp cît voi mai respira, sau... Dar minuni nu există.

De departe, Mića văzu un mic grup de oameni mohoriți, aflați în fața gardului Bibliotecii. Vru să traverseze strada, dar nu o traversă. Știa: lumea se strînsese ca să citească noua listă a ostatecilor împușcați. Mai știa că printre oamenii adunați acolo se aflau și agenți. (Tot mai funcționează reflexele de autoconservare ale ilegalistului. Mortului, tot îi mai cresc unghiile și părul!).

Mića nu citise niciodată asemenea liste. Și asta fiindcă nu a vrut. Acum vroia. Acum putea. De ce nu? Și nu-

mele lui putea să apară curînd pe-o astfel de listă. De ce să nu vază cum se face cu alții ? N-avea chef să citească numele deținuților, dar morțile acestea străine îl atrăgeau. Nu putea rezista. De ce străine ? Poate că printre ele se și afla numele lui Veković. Mića se grăbi. Și, apropiindu-se de peretele negru format de spinările oamenilor înghesuiți în tăcere în jurul noului *Bekanntmachung,* simțea cum crește în el o dorință contradictorie. Ar fi vrut să se simtă unul dintre cititori, dar să și fugă cu ei. Să fugă de ei, dar și de sine, de necazul care îl rodea și-l sfredelea cum sfredelește acul dentistului o măsea cariată. De el putea fugi însă numai contopindu-se cu oamenii care citeau *Bekanntmachung*-urile, în măsura îngăduită de propria lor teamă.

Mića nu se temea pentru propria lui persoană. Îi era scîrbă de sine. Se temea doar să nu citească numele lui Veković. Dar poate oare un om, scîrbit de sine, să-i regrete pe cei împușcați ? Mai poate el să simtă ceva pentru cei vii, care se tem și regretă ? Acul dentistului sfredelea învîrtindu-se în maxilar ; nu e chip să dea de locul sănătos al măselei. Mića nu avea un loc sănătos în sine. Iată-l disprețuind carnea care se ferea din calea lui, spinările stupide, anonime, ale oamenilor care îi deschideau drumul. Fără o vorbă, el își făcea loc înghesuindu-se în grămadă, iar oamenii îi făceau și ei loc, tăcuți, de parcă s-ar fi temut de el, de parcă l-ar fi disprețuit. Așa, răzbătu pînă în față.

Chiar lîngă grilaj, în primele rînduri, se aflau doi aviatori. Rași proaspăt, cu părul lins sub șepcile noi, albastre, puse pe-o sprînceană. Răspîndeau amîndoi un miros de frizerie, mai de soi, amestecat cu duhoarea aceea grea, soldățească, de sudoare, de postav acrit și de piele unsă cu grăsime. Și silabiseau amîndoi cu jumătate de gură numele neobișnuite pentru ei. Mića se opri în spatele lor. „Nu-s *sfeste*“ îi trecu lui prin minte. Nici nu încercase încă să citească numele. Mîna îi strîngea tocul neted, rece, al revolverului din buzunar. Privea cefele blonde, slabe, tunse băiețește, ale aviatorilor. Și, deodată, simți bucurie. Nu, cuvîntul „bucurie“ nu mai exista pentru el. Fusese murdărit pentru totdeauna, de cînd auzise de arestarea lui Veković.

Dacă găsesc pe listă numele lui Veković, îi ucid pe nemții ăștia doi ; dacă nu, atunci...

Pe cine desfizi ! se întrebă el. Cu cine faci pariu ? Totul e pierdut. Skadarul [1] pe care l-ai clădit fără odihnă pe Bojana trupului tău a fost năruit peste noapte de ielele propriei tale mîndrii, mic-burgheze și stupide. Nu ți-a mai rămas decît să te zidești pe tine însuți în rîul năruit al trupului, în Bojana asta (Radnička 26). Nimic altceva. Așa că nu mai face pariu, ci trage. Trage imediat. Trage !

Cine vorbea ? Capătul bont al foarfecelui din el ? Capătul ascuțit ?

Și-i spunea :

Trage. Iată ultima ta șansă ca să mai salvezi ceva din rîul năruit al propriei tale vieți și ca să mai lași o urmă pentru cei ce vor începe să construiască cu mai multă înțelepciune decît tine un Skadar mai frumos, pe Bojana de-un verde mai curat al vieții limpezi, fără mîlul minciunii. După victorie.

Mića strîngea mînerul revolverului din buzunar și citea cu înfrigurare numele. Alexandar... Andrija... Ridică piedica. Nu. Andrija Srećković. Puse imediat piedica la loc și răsufla ușurat.

Apoi citi încă odată lista. Mai liniștit, mai rar. Numele lui Veković nu se afla acolo. Cincizeci de necunoscuți. Veković, nu.

Însemna asta oare că n-avea să fie împușcat ? Cu ce schimba lucrurile faptul că numele lui Veković nu se afla pe lista asta, din moment ce putea să se afle pe lista următoare ? Măcar pentru tine, care, din ființa ta vie și din cel de acum, ai clădit un viitor inexistent, ce poate să schimbe, în esență, faptul că Veković va fi împușcat mîine ?

Mića tăcea. Vocile vorbeau. Capătul ascuțit al foarfecelui. Și cel bont. Împreună.

Trage ! spuneau ele. Trage ! Ucide-i ! Ucide ! Ucide !

Și încă o voce din el, li se alătură :

Am să ucid. Am să ucid. Am să ucid.

---

1 Cetate a cărei construcție, potrivit legendei, a putut fi dusă la bun sfîrșit numai după ce a fost zidită de vie una dintre soțiile meșterilor.

Soldatul mai înalt termină de citit și molfăi din buze :

— *Ja !*

Am să-l ucid, se gîndi Mića simțind că așa ar rezolva totul. Era calm. Ridicase iar piedica revolverului.

Soldatul mai mărunt ridică ochii :

— *Schade !* spuse el și se uită provocator la Mića. Dar Mića nu se dădu la o parte. Oare nu se bucurase și ăsta adineauri pentru cele cincizeci de cadavre ale unor oameni necunoscuți ? — *Immer zu wenig !* spuse cu regret soldatul. Și plecă.

Mića își opri respirația ca să nu tragă în piept aerul expirat în trecere de dușmanii cu fețe obișnuite, comune, de oameni. Soldatul cel mărunt îl împinse la o parte. De fapt, Mića se așezase în fața lui. Dinadins. Provocator. Ba mai mult, îl șterse puțin cu umărul și se uită agresiv după el. Dar aviatorul cel mărunt nici nu se întoarse măcar. Dacă s-ar fi întors ? Ar fi tras ?

Nu, n-ar fi tras. Adineauri, o dată cu efortul fizic al mușchilor care se împotriviseră ciocnirii, totul se schimbase într-o măsură.

Pînă și lumina devenise mai puțin cenușie, mai profundă, mai puțin ștearsă. Aerul devenise mai plăcut. Mića respira acum mai liniștit, mai ușurat. Mintea i se înviorase, i se limpezise.

Nu ! O să-și vîndă mai scump pielea ; o să facă ce era de așteptat de la el.

Celălalt gînd fu asemănător. Și nici năruirea nu se mai ivea. Ce semne fuseseră acestea ? Ce însemnau ele ? Speranță ?

Nu avea voie să ucidă acum. Ar fi fost o prostie, de felul celei săvîrșite de Veković. Prin asta se și deosebea el de Veković. Eu știu că nu-mi aparțin mie, ci luptei. Eu am de îndeplinit ordine, nu de făcut ce-mi convine mie. Se simțea iar pe sine. Nu mai era nici neamț, nici agent, nici cel ce avea să zboare. El, era el. Cineva care nu făcea parte din ceata asta de oameni. Cineva care aparținea unui alt soi de oameni decît tînărul de alături, căruia i se adresă scurt, provocator, cu un glas asemănător celui al aviatorului dușman :

„Pardon !“ Tînărul sări la o parte și-l privi cu ochi neliniștiți, apoși-verzui. Lui Mića i se păru că oamenii strînși în jurul anunțului se dădeau la o parte cu teamă din fața lui, de parcă ar fi fost și el dușman. Dar nu. El era prietenul lor neștiut. Și asta nu înseamnă oare același lucru ? Nu chiar. Dacă i-ar fi ucis pe aviatori, toți oamenii ăștia ar fi suferit o dată cu el. Dar așa ? Ei n-aveau să sufere din cauza lui, căci ceea ce îl duruse atît de cumplit și ceea ce mai continua să-l doară de-i venea să urle, nu era faptul arestării sau al morții, ci sentimentul propriei lui vinovății.

Ajuns lîngă biserică, Mića apucă peste un maidan pe care hamalii, majoritatea refugiați din Knin și Drniș, Kistanj și Bribir, jucau bule.

— Dă-te la o parte ! îi strigă unul din spate.

Era clar : se temeau și ei de el și-l amenințau. Nu era prietenul celor ce citesc *Bekanntmachung*-uri și joacă bule ; deși de data asta nu vrusese să ducă cu sine și moartea lor. Și nu numai pentru asta.

Și nu numai fiindcă își mințise tovarășii, își năruise viitorul în prezent și devenise prezentul care își trăia ritmul unor pulsații încete.

De aceea ar putea să le fie apropiat. Dar nu le era. Ei nu auzeau năruirea auzită de el, dar simțeau că, așa cum era, îi scotea din viața lor obișnuită. Iar ce era obișnuință le pria. Și ei, îndrăgeau numai ce le pria. Bulele, de pildă. *Bekanntmachung*-ul pe care îl citeau, fiindcă nu fuseseră împușcați, fiindcă trăiau. Iar ca să trăiască, ei erau în stare, de pildă, să sărute chiar și mîna care îi înjunghia, deși mai bucuros ar fi mușcat-o, dacă ar fi îndrăznit. Și știau că n-ar îndrăzni să facă ce ar fi făcut bucuros : să muște mîna pe care o sărutau ; mîna care avea să-i ucidă ; mîna pe care se încovoiau s-o sărute pentru ca, după aceea, să poată arunca bulele cu mîna pe care o numeau a lor.

— Încoace, Vice ! La cap !

Mića se opri, se întoarse și se uită la jucători. Oameni voinici, mustăcioși, între două vîrste, cu fețele arse de soare. Furați de joc, strigau numerele, sfătuindu-i cu glas tare pe cei cu care țineau.

— Pe aici, Vice. Dă oblic. Aruncă drept la cap. Pe aici.

Pe cînd Vice se retrăgea să-şi ia avînt, adversarii lui făceau „coarne", „săreau", se prindeau între picioare, ridicau vreo cheie sau vreo bucată de fier, şi făceau gesturile cunoscute de toţi copiii lumii.

— Vrei bomboane, Vice !

Mića porni mai repede, mai hotărît. Aşa era. Vedea cumplit de limpede cît se deosebea de ei.

Dar euforia aceasta nu dură mult. Lumina începu să scadă şi Mića auzi iar în el vuietul năruirii care anunţa clănţănitul apropiat al foarfecelui format de vocile lui George şi Petar. Mića presimţea că au să-l acuze mai rău decît pînă acum. Ştia că au să-l acuze de laşitate. Dar ştia şi ce avea el să le spună.

Pentru ieşiri stupide, mai era încă timp.

33

Cînd aştepţi, ziua trece grozav de încet. Dar asta nu e aşteptare. Ziua nu trece. Doar apune soarele, şi atît. Ziua, e Ana. Ziua e Miša. Ei nu pot să treacă. Iubirea? Pentru ea, trebuie să-l cunoşti. E o dorinţă. Doresc. Dar îl doresc pe el. Pe el acum. Ştiu asta. Acum. Numai pe el, din miliardul de bărbaţi de pe pămînt. Mîine poate că n-o să-l mai doresc. Doar acum. De asta, te rog, vino de oriunde ai fi. Unde eşti? Departe? Dincolo de zare?

Între soare şi pămînt a mai rămas abia o fişie de cer. Un bărbat înalt ar fi putut să treacă pe sub arcada aceasta a amurgului, fără să-şi plece capul. De aceea, vino.

Vino. Va fi frumos. Vom fi fericiţi. Nu gîndi urît despre mine. Cunosc toate plăcerile. Am şi destulă imaginaţie ca să aflu graniţele fericirii pe care o pot dărui şi obţine două trupuri goale. Dorinţa mea n-are însă trup. Ea e altceva. E în trup, dar pe lîngă trup, deasupra lui sau sub el. Şi e de o sută de mii de milioane de ori mai frumoasă, mai puternică, mai plină de conţinut. E o ob-

sesie, nu o dorință. Iată mi-a cuprins gîtul cu degetele. Nu pot să-mi înghit nici saliva. Sînt toată un spasm nebunesc, încordat. Nu mai pot. Din vîrful degetului de la picior, pînă în inima creierului, totul în mine te așteaptă, gata să ți se dăruie, să se lase călcat în picioare, de tine. Să te sărut, să mă strîngi în brațe și să mă săruți ca și cum n-aș mai fi trăit pînă acum. Am să plec cu tine, dar, te rog, mai întîi vino. Fă asta pentru mine. Nu-i lăsa întunericului să ți-o ia înainte. Vreau să te văd la lumina soarelui, pentru ca ziua de astăzi să nu fi fost zadarnică. E ora șase.

De douăsprezece ore te aștept pe tine, și de șaptezeci și două de ore aștept aceste douăsprezece ore. Nu mă mai chinui. Soarele, Miša! Privește-l! Coboară neîncetat. Acum, un bărbat înalt n-ar mai putea să treacă pe sub el fără să se plece. Mai repede. Vino fuga. Nu te pleca. Din fugă, izbește cu pieptul soarele, poartă-l în toate părțile, poartă-mă pe mine. Soarele o să se spargă în mii de cioburi iar tu ai să vii peste cioburile lui, spre mine, însîngerat, ca și mine. Aleargă. Aleargă. Caută să ajungi pînă cînd nu apune. Repede, acum, vino te rog, repede, altfel se poate întîmpla o nenorocire. Știu, e o prostie, dar vino înainte ca soarele să se scufunde în pămînt. Eu nu sînt pămînt, Miša. Vino acum, eu sînt femeie, soare, vino să te văd de aproape și să te țin strîns, să-mi înmoi palmele în jăratecul tău care împrospătează, să mă încălzești și să mă răcorești cu buzele, sălbatic și gingaș, gingaș — sălbatic pretutindeni, în mine, pretutindeni, vino acum, mor singură, fără mine, în mine; vino, te rog, vino acum, repede, e pentru prima oară în viața mea cînd nu sînt nici curioasă nici rece; vreau, ard, doresc, doresc o singură dată doresc asta, repede, repede, vino, doresc încet, puternic, pînă nu se scufundă soarele în pămînt și în apa ultravioletă a Dunării și-a Savei. Tu ești Dunărea, Miša, revarsă-te în mine. Eu sînt Ana, sînt Sava, sînt delta, sînt izvorul. Revarsă-te în izvor, Miša. Soarele pătrunde în Sava din mine. Eu sînt Sava din mine, aștept picătura asta în mine, iar tu nu mai poți trece pe sub arcul de triumf al apusului, nu mai poți să-l spargi dacă te afli la marginea zării. Dar poți să sari peste el cum sare un copil peste o căpriță, cum sări

capra în sala de gimnastică. N-o să te frigi: pune-ţi fără grijă mîinile pe spinarea soarelui, sari peste el, vino în fugă... Încă nu e întuneric, dar curînd va fi.

Îmi e totuna. Te ştiu pe dinafară. Îmi amintesc şi ceea ce abia o să se întîmple. Miša, Miša, vino! A apus soarele..."

Ana începu să plîngă. Dar, de cum simţi gustul lacrimilor, îngheţă toată. Îngheţă împreună cu dorinţa de-a se arunca pe studioul din nişă şi de a plînge acolo pe săturate, ca să-şi stoarcă din ea tristeţea şi amărăciunea care i se iveau de pretutindeni şi începuseră acum să-i licărească în ochi, pe gură, pe nas. Se desprinse de la fereastră şi, intrînd fuga în baie, aprinse lumina, luă o sticluţă cu ulei de migdale, scoase o bucăţică de vată din vasul de cristal rotund şi plat, cu capac metalic, prinse cu dinţii dopul de cristal, puse vata pe gîtul sticluţei, răsturnă sticluţa o dată, de două ori, îmbibă bine vata cu ulei, astupă sticluţa şi o puse la loc, pe policioara de sticlă. Apoi începu să-şi frece repede cu ulei pleoapele şi pielea de sub ochi, cu mişcări mărunte, moi, gingaşe, aproape rotunde.

— De n-ar veni pînă termin! gîndi ea. De n-ar veni...

34

Înainte de a intra în casă, Mića făcu un ocol în jos şi în sus străzii. Iar cînd intră pe stradă, continuă să meargă pînă la Kalemegdan, se uită în lungul străzii Pilsudski, se întoarse şi privi atent în partea cealaltă. Toate acestea le făcu mecanic, fără să se mai gîndească de ce. În poarta de peste drum de casa lui, nu se afla nimeni. Şi nici în poarta adîncă a casei lui nu se ascundea nimeni. Dar fără verificările acestea Mića nu intra niciodată pe coridor, aşa cum nu urca niciodată la el, pînă nu bătea mai întîi la portăreasă.

Toate acestea formau „linia Maginot" a lui.

Firește, după străpungerea adevăratei linii Maginot și a celorlalte, sistemul lui rămăsese fără nume, ceea ce nu-l împiedica să servească și mai departe. Așa, în afară de cazul vreunui ghinion de neprevăzut, Mića era sigur că nu putea să cadă în vreo capcană. În ceea ce privea locuința propriu-zisă, era convins că noaptea nu putea fi arestat acolo. Ziua, stătea rareori acasă. Acum, dînd ocol casei, văzuse geamul de la baie acoperit cu ziare. Dacă agenții l-ar fi așteptat acasă, taică-său ar fi scos ziarele. În privința aceasta, erau înțeleși de mult.

— L-ai văzut pe tata ? îl întîmpina tușa Mara uitîndu-se speriată în jurul ei.

Mića o privi. Privi și dincolo de ea. Nu văzu pe nimeni. Ce-o fi cu ea ?... De ce s-o fi temînd ?

— Nu. Nu l-am văzut.

Tușa Mara începu să tremure. Stătea în pragul bucătăriei, lîngă primele trepte ale scărilor care duceau în beci, de unde venea un curent întunecat și rece care se tîra jos, pe pardoseală, ajungîndu-i pînă la genunchi. Prin ușa deschisă a bucătăriei ziua tulbure se tîra afară ca o coadă de motan. De acolo venea un miros lipicios și trist, de mucegai, de ceapă tocată și de șoareci.

— Nu l-am văzut ! explică Mića. Și, deodată, deveni prudent. De ce întrebi dacă l-am văzut ?

Femeia își mișcă mîinile, nedeslușite sub șorț. Mića știa : își freacă degetele. Îi știa și degetele umflate, roșii, roase de leșie, crăpate, veșnic ude de la spălatul pardoselelor, dar murdare și acoperite cu un luciu neobișnuit, semiunsuros, asemănător cu luciul sodei caustice sau al vreunei bucăți de celofan mototolită.

— Fugi ! îi șopti ea întorcîndu-și capul ca să nu i se vadă spaima care o năpădise. Fugi ! Nu întreba !

În lumina tulbure a înserării, clădirea din curte părea și mai greoaie, și mai disperată, și mai urîtă. La etajul al doilea se revărsă cît ai clipi un gălbenuș de ou în chenarul unei ferestre și se stinse imediat. Familia Perici își scoate iar ducații din oală ! se gîndi Mića.

— De ce ? întrebă el prudent, acum mai apropiat de luciditatea lui obișnuită.

— Nu știu și nu mă întreba. Fugi ! repetă ea și mai încet. Bojko a văzut.

Portăreasa abia mai sufla. Fața îi înțepenise într-un fior de spaimă neobișnuită, iar albul ochilor ei, ca un jeleu cenușiu-gălbui, începu să i se topească, să i se dezghețe, să-i picure transformat în lacrimi dense. Ce-o fi având ? De ce plînge ? A pomenit numele lui Bojko. Tușa Mara plînge de cîte ori îl pomenește pe fiu-său. Mića tresări. Toți părinții sînt la fel. Și tații, și mamele. După ce femeia își șterse ochii, o întrebă liniștit :

— Pe Veković ?

— Nu îndrăznesc ! șopti ea nedeslușit, în semiîntuneric. Tremura din ce în ce mai tare, din ce în ce mai înspăimîntată. Lui Mića i se păru că îi aude dinții clănțănind, înainte de-ai spune în șoaptă :

— M-au amenințat... Dar fugi, fugi.

— Cine a amenințat ?

Ea ridică ochii și, fără să se întoarcă, privi piezîș spre clădirea grosolană din curte.

— Sînt sus. Așteaptă.

Mića înțelese imediat.

— Cine sînt ?

— Doi ! murmură femeia, după o scurtă ezitare .

Faptul că erau numai doi îl liniști într-o măsură. Dar tot nu știa pentru moment ce să facă. Mića își vîrî mașinal mîna în buzunarul hainei și portăreasa auzi un țăcănit metalic, tăios. În mintea lui, acum limpezită, se iviră două posibilități.

— Au arătat mandatul de arestare, legitimațiile ?

Portăreasa nu-i răspunse imediat, dar, după ce se uită din nou în preajmă, șopti :

— M-au amenințat că mă arestează, că mă omoară, dacă...

Tușa Mara se cutremură.

— Ce să-i faci ! își spuse Mića. Acum, trebuie acționat după cum sînt condițiile, nu-i așa ?

Și, fără să aștepte răspunsul, se hotărî.

— Fugi, Mića. Taică-tău...

— Ce-i cu tata ? întrebă el, deși în clipa aceea gîndul îi era numai la Veković și la agenții care îl așteptau acum pîndindu-l pe după ușa locuinței lui. Se chinuia să

înțeleagă dacă putuse Veković să-l trădeze. Căci Sima nu-l trădase. Și nici unul dintre cei arestați în ultima vreme nu-l cunoștea sub adevărul lui nume. Credeau toți că Mića e numele lui conspirativ. Subtilitatea asta îl satisfăcea. Dacă l-ar fi trădat cineva, poliția ar fi apucat pe un drum greșit. Agenții ar fi căutat un om zis „Mića", și nu pe Mića. Gîndul i se întoarse iar la taică-său. Dacă erau agenți și la Veković, ce legătură puteau avea toate astea cu tata? Și întrebă:

— Unde e?

— A alergat ca un nebun, înainte de prînz.

— A fugit de ei?

— Cum a auzit de Veković, s-a speriat pentru tine și a fugit cu o pătură. Ei au venit după aceea...

— Ce-a auzit, ce? Că am fost eu arestat?

— Veković!

Mića o privea drept în ochi. Din oftaturile, din cuvintele și din lacrimile ei începuse să se lege o povestire coerentă. Ea plîngea înfundat, fără să-și șteargă ochii. Mîinile i se mișcau într-una sub șort. I se mișcau încet și uniform, de parcă nu și-ar fi frecat degetele, de parcă n-ar fi fost vorba de niște degete, de parcă vreun organ al portăresei și-ar fi îndeplinit funcția. Mića ar fi trebuit iar să aștepte pînă s-ar fi oprit din plîns. Dar nu aștepta, și o întrebă cu un glas opac:

— Știi ceva despre Veković? Cînd a fost arestat? Unde?

— La cimitir, azi-dimineață, pe la zece.

Ce-o fi cu tata? A fugit cu o pătură. Unde o fi acum? Dar Veković?

Toate astea le știa. De aici trebuie pornit mai departe.

Plecîndu-și capul spre clădirea din curte, Mara tresări deodată și se înțepeni. Albul gelatinos al ochilor începu să-și recapete forma dură. Mića îi urmă exemplul și trase cu urechea.

— Nimic! spuse el.

— Eu n-am fost acolo. Slavă Domnului! șopti ea încruntîndu-se. Slavă Domnului! Și adăugă, oftînd: Vai, Mića, Dumnezeule! și începu iar să tremure.

— Ce-i? întrebă el și trase cu urechea privind țintă spre clădirea din curte. Și, ca să ascundă faptul că trăgea cu urechea, spuse: Nu te teme, tușă Mara!

— Dumnezeule, Mića ! Sînt la voi ! ...

Mića îi privi repede fața scofîlcită, mușcată de petele roșii ale ochilor, apoi se întoarse spre curte. O auzi pe Mara clănțănind iar din dinți.

— Numai doi ! spuse el încet. Îi iau asupra mea. De cine te temi ?

— Și de el, fiule ! Cine nu se teme de rău ?

Acum înțelesese cum fusese trădat. De unde se aștepta cel mai puțin ! De unde nici nu-i trecuse prin minte că poate să vină trădarea. Tata dusese pătura, îi spusese numele ; santinela primise lucrurile, apoi își amintiseră că acolo nu aduce nimeni fără motiv o pătură pentru un fiu. Taică-său plecase, iar ei trimiseseră agenții. Și acum îl așteptau pe scări, în fața ușii lui. Sau chiar în casă, dacă tușa Mara le dăduse cheia.

— Cînd au venit ?

— Acum zece minute. Dar taică-tău nu se vede. Mă tem să nu-l aresteze pe el, dacă nu dau de tine.

— Nu cred. Pe Veković, de ce l-au arestat ? A ucis ? De fapt, ce-a făcut ?

— Doamne ferește ! A ținut o cuvîntare, la cimitir.

— O cuvîntare ?

Lui Mića îi veni să rîdă.

— O cuvîntare ? repetă el. Și se bucură ca adineauri, cînd nu găsise numele lui Veković în *Bekanntmachung*. N-au să-l ucidă. Agenții n-aveau decît să stea acolo. Un fleac ! Lui Veković au să-i dea drumul încă din seara asta.

Deodată, își aminti. — Au întrebat de mine ?

— Nu, băiete !

— Dacă întreabă, spune-le că am murit la șase aprilie, în bombardament. Și că tata e nițel cam... Înțelegi ? De-atunci, n-a fost chip să creadă că am murit... Înțelegi ? N-a fost chip să creadă, de-atunci, că am murit. Înțelegi ?

Femeia nu-i răspunde. Se trase repede din prag și închise fără zgomot, după ea, ușa bucătăriei.

☆

Mića se simțea voios. Disperarea îl părăsise. Dar nu putea încă să cuprindă limpede întreaga situație.

Tata ! se gîndi el. Ce o să i se întîmple ? La Veković nu se mai gîndea. Se uită la ceas. Se scurseseră cincizeci de minute de cînd părăsise brutăria. Trecînd pe lîngă casa lui Vane, își aminti : uitase să ia fiolele cu ser antitetanic. Coborî din tramvai la Slavija și, într-o clipă, intră în clădirea spitalului. Ajunse pînă la pavilionul de boli nervoase. Etajul I.

— Injecțiile ! spuse el printre dinți.

Vane îl duse într-un laborator cu o masă din plăci de faianță. Eprubete, cîteva sticluțe vopsite violet și cafenii, un microscop. Totul era curat, pus în ordine și urît mirositor. Totul duhnea a știință, una din iubirile ratate ale lui Mića, iubire pe care cu siguranță că n-avea s-o mai realizeze nici după revoluție. Mića se uită la Vane care tremura, ca de obicei. Stătea în fața lui îmbrăcat în halatul alb, și tremura, mic, obez, blînd.

— E obligator ?

— Ce ? întrebă Vane fîstîcit, privindu-și halatul.

— Numele. Aci, în stînga, sus, e brodat, ca prin bucătării. „Bună dimineața, gospodină ! "

— Ca să nu se piardă.

— V. Brkić, stud. med., bună dimineața, gospodină. Vane se roși.

— Așa se obișnuiește ! spuse el, fără convingere.

Mića se dojenise de o sută de ori pentru purtarea lui de șef, superioară, și disprețuitoare în esență față de blîndul și neajutoratul Vane. Așa stăteau însă de multă vreme lucrurile și, deci, asta nu mai avea importanță. Vane se simțise vinovat față de Mića nu de cînd începuse războiul, ci din totdeauna. De la școală, fiindcă avea note mai bune ; din afara școlii, fiindcă nu scria scrisori de dragoste fetelor bătrîne și nu făcea toate prostiile făcute de Mića. Prostii, da. Eroice însă, pe cînd viața lui era atît de mediocră ! O mizerie mediocră. Vane se mai rușina și la gîndul că Mića n-avea s-o mai ducă mult, că n-avea să moară în patul lui... Știuse asta, din totdeauna. Și mai știuse că el, Vane, o să trăiască mult și o să devină cineva și ceva, pe cînd Mića o să moară necunoscut : peste cîțiva ani, nimeni n-o să mai știe de el. Și Mića avea stofă : inteligență, forță, tenacitate, energie, voință. Ar fi fost un psihiatru grozav. Bol-

navii ar avea încrede în Mića. În Vane, nu aveau. Dar el, Vane, o să se specializeze în bacteriologie. Acolo, nu lucrezi cu oamenii : experimente, sînge, spută...

— Numai trei cutii ? făcu Mića.

Vane se roşi.

— Crede-mă... acum e periculos.

— Ce te tot uiţi în toate părţile ? Învaţă-te o dată că atunci cînd doi inşi stau de vorbă şi se privesc aşa ca noi e inutil să se mai întoarcă în toate părţile. Tu vezi ce se întîmplă în spatele meu, eu văd ce se întîmplă în spatele tău...

— Înţeles ! spuse Vane şi se roşi din nou. Acum, după ce îi dăduse fiolele, Mića ar fi putut să plece. Pentru el, Mića era un pericol. Un pericol total şi permanent. Dacă ar fi fost el Mića, n-ar fi suportat, şi-ar fi ieşit din fire şi ar fi fugit. De ce nu pleca ?

— Ce se aude cu seringa ? făcu Mića.

— A, da ! Seringa ! Scuză-mă !

Vane se duse la etajeră, luă o cutie nichelată şi i-o dădu lui Mića privindu-l cu ochii lui moi, rotunzi, trişti, fără nici un sens. Apoi se uită în preajmă, agitat, tremurînd, fără vlagă. Dorea atît de mult ca Mića să plece !

— Ai auzit ? şopti el, tocmai fiindcă dorea ca Mića să plece. Ai auzit de poet ?

— Ştiu.

Vane deschise larg ochii.

— Ştii ?

— Da ! spuse Mića distrat.

În ciuda fricii şi a dorinţei de a scăpa de Mića, Vane se simţi prins, demascat şi vru să-şi salveze onoarea faţă de ochii hipnotizanţi, atotştiutori ai lui Mića.

— E tot timpul fără cunoştinţă ! şopti el. O comoţie cerebrală profundă.

— Da ?

— Da. L-am îngrijit acum două ore. Medicul lor nu era de găsit. Nu e niciodată de găsit. Se ocupă cu pescuitul. Un cioflingar. Dacă nu vine la şapte, trebuie să mă duc tot eu să-i fac injecţia.

Mića îl privea drept în ochi, liniştit, curios, obosit, liniştit, interesant, obosit.

— Dă-mi să văd.

— Ce ? tresări Vane.

— Permisul !

— Care permis ? se sperie Vane. Nu, nu ! Ei mă cunosc.

— Și te lasă fără nimic ?

— Are cineva nevoie de permis ca să intre în casă ?

— Păi el e la închisoare.

— La secția de deținuți ! Aici, sub noi !

Mića îl privi un timp fără să scoată o vorbă. Un timp foarte scurt, dar fără nici o vorbă.

— Cîți jandarmi sînt ?

Vane păli. Știa că o să-l întrebe asta, dar nu putea altfel, nu putea. Ochii lui rotunzi se căscară și mai mult, deveniră mai moi, mai de miel.

— Cinci ! spuse el și se sperie de propriul lui glas. Adică nu sînt sigur. Poate că patru...

Cine mai e atît de prost ? Îl înjunghie, și el își așază gîtul sub cuțitul măcelarului. Nu se smucește, nu se apără, ci doar își aranjează gîtul ca să-i fie mai ușor măcelarului.

— La opt, te aștept jos, la ieșire.

— De ce ?

— Ca să-mi spui exact cîți jandarmi sînt.

— Patru.

— Nu cinci ?

— Nu. Acum știu. Exact patru.

Vane tresări, palid, palid.

— Trei santinele și șeful lor, Miloš, Jovan, Stojan și sergentul titular Oblak.

— În ce cameră ?

Vane închise ochii. Știa că o să-l întrebe și asta. Dar ce putea să facă ? Era atît de slab față de Mića. Nu, asta nu putea să spună. Ar fi fost îngrozitor.

—Vizavi de camera asta. Chiar vizavi.

Mića îl privi sever. Vane coborî privirea.

— Două etaje mai jos. Exact vizavi. Pe cuvînt de onoare. Jos, împărțirea camerelor e la fel ca aici. Coridorul, ai văzut, e ca un L. A treia ușă pe dreapta. E singur în cameră.

— Ce înseamnă comoție cerebrală profundă ?

— Nu-i sigur că e o comoție profundă. Așa presupune șeful. Leșinul mai durează încă.

— Cît o să dureze ?

— Cît o să dureze ? Vane oftă și spuse repede, aproape fără glas : nu se știe. Dacă e o comoție profundă, atunci nu mai sînt șanse... Dar șeful le-a spus așa ca să-l mai lase în pace.

— Le-a spus jandarmilor ?

— Erau și niște nemți.

— Atunci de ce spui : numai patru ?

— Nemții au ieșit o dată cu noi.

— De unde erau ?

— Cred că de la ministerul de război.

Mića mîngîie microscopul cu palma. L-a arestat Gestapoul ? Atunci ce naiba căuta Kosmajac pe strada Grobljanska ?

— În afară de cei patru, nu mai sînt alți jandarmi prin apropiere ?

— Prin apropiere ?

Vane tremura. Mića spuse :

— Vreo secție de deținuți în... să zicem... în pavilionul de chirurgie ?

— Nu. Ei sînt cazați într-o altă clădire...

— Știu. Asta nu e pe aproape. Cum se procedează la intrare ?

— Aici ?

Vane păli, vizibil. Mića dădu din cap.

— Nu știu ! se bîlbîi Vane. Ziua, stă un jandarm în fața ușii.

— Și noaptea ?

Vane ar fi vrut să întrebe ceva, dar nu îndrăznea, nu îndrăznea de fel.

— Noaptea ?... căzu el pe gînduri. Cu siguranță că e înăuntru. Așa presupun.

— Cînd primesc ?

— Pacienții ?

Mića aprobă, cu ochii.

— Depinde. În principiu, pot fi aduși la orice oră. Nu știu nici eu.

— Cu mașina ?

— Cred că da. Pe el l-au adus cu duba.

— Pe jos nu-i aduc ?

— Nu știu. Ba știu. Adică am văzut. Acum cîteva zile, au adus unu pe jos.

☆

În fața santinelei se opri un tînăr în trenci. Lumina se făcea tot mai nesigură. Tînărul ținea țigara între buzele pline, cărnoase.

— Ai un foc, prietene ?

— Dă-te înapoi, cît îți spun cu frumosul, făcu santinela.

— Și cum e cînd nu spui cu frumosul ? rîse tînărul.

— Nu cumva o să mă înveți tu ? Cară-te !

Ușa se deschise și un sergent negricios, voinic, umplu cadrul cu spatele lui. Mîca se întoarse și zîmbi de departe, de la poarta de ieșire. Se gîndi : Păzesc sever. Asta nu-i rău.

— Discuți cu civilii ?

— I-am spus : cară-te !

— Ce vroia ?

— Să-și aprindă țigara.

— De unde venea ?

— De sus.

— Din spital ? întrebă Oblak, mai liniștit. Jandarmul dădu din cap.

— A ! făcu Oblak și se uită la ceas. Patru și cincizeci și două de minute.

— Bine ! spuse el, și dispăru. Cheia se răsuci în broască.

35

Kosta, punctual ca totdeauna, se așeză pe bancă sub un castan în vîrful căruia încerca să iasă la iveală intenția înspumată a frunzelor din mugurii cafenii, din cocoloașele lipicioase, moi și sîngerii de la capetele și de la încheieturile crengilor umflate ; mugurii păreau că gîfîie aruncînd afară ciorchinii încă mici, albi și abia

presimțiți ai florii care în cîteva zile aveau să semene a brăduți acoperiți de zăpadă, mici de o șchioapă, și să se preschimbe în sfeșnice înmiresmate, în candelabre albgălbui din care, pînă la sfîrșitul verii, avea să iasă fructul rotund, lăcuit ca o vioară, apărat pe tot timpul pîrguirii de un paznic verde, țepos.

— Dar noi? Mult mai e pînă la toamnă! se gîndi Kosta și-i zîmbi lui Mića, care se așeză alături. Îi spuse încet, fără să-și miște buzele (în fața lor, cam în diagonală, se așezară chiar în clipa aceea o fată și un băiat):

— Noroc, Mića!

Mića gîfîia. Cu siguranță că alergase. Dar Kosta putea să fie liniștit. Știa că Mića nu s-ar fi apropiat de el dacă ar fi existat cea mai mică primejdie. Atîta doar că, atunci cînd începuse să vorbească (lui Kosta asta i se păru ciudat), Mića nu zîmbise ca de obicei, și nici ochii nu-i luciseră ca de obicei. Din ochii lui nu țîșnise entuziasmul acela de totdeauna al membrilor Uniunii Tineretului, prospețimea aceea îmbelșugată, nespus de puternică, pulberea aceea de rouă, pe care Kosta se obișnuise s-o vadă în ei. Nici azi dimineață nu văzuse nimic din toate acestea. Îi pare rău că ne părăsește! se gîndi el.

Mića aruncă o privire drept în față, apoi se uită la bolta ca de zinc a cerului. După aceea se întoarse spre Kosta, care nu-și dezlipea ochii de pe el. Kosta se uită la mine, ca Petar la George, dar fără complexele provocate de origină. Mă admiră. Nu pe mine personal, ci pe mine ca membru de partid, pe mine tovarășul mai vîrstnic, luptătorul mai experimentat, mai înțelept. Dacă ar ști că tovarășii m-au alungat, că am fugit de ei ca de jandarmi!...

Mića oftă adînc și întrebă de parcă s-ar fi forțat să vorbească:

— Cum a mers?

— Exact cum ai spus. La cinci și jumătate, în colț. Totul a corespuns. Și mutra și parola. Acum e la mine. Doarme.

Mića tresări. În amurgul care se lăsa, îi țîșni din ochi o rază albă, luminoasă, de bucurie.

— Adresa! spuse el scurt și repetă, temîndu-se că Kosta nu-l înțelese: Dă-mi repede adresa legăturii voastre. Nu ți-a dat adresa?

— Trebuie să ne întîlnim pe stradă. Așa am primit ordin.

— Cînd?

— Poimîine!

— Poimîine! repetă Mića. Glasul îi suna șters. Deodată își îndreptă spinarea.

— Nu se poate să nu știe vreo adresă! spuse el cu glas stins.

— L-am întrebat. Nu știe!

— Nici o adresă?

— Nici una. Și el s-a întîlnit pe stradă.

— Spune asta, numai așa?...

— Nu cred. Îți închipui că am insistat.

Mića oftă, își strînse picioarele sub bancă, privi în pămînt.

— Ai o țigară?

— Și azi-dimineață ai fumat mult! spuse Kosta întinzîndu-i o țigară Ibar.

— Nu contează! răspunse Mića, fără să-și aprindă țigara. Apoi oftă iar și începu să vorbească cu pauze, dar viu și tăios, cum se cuvine cînd dai ordine.

Kosta își întipări în minte fiecare cuvînt: un grup, deci, să fie gata mîine dimineață, la cinci, și să vină aici, la monumentul lui Lamartine, la cinci și un sfert, exact. Dar exact. Da, e vorba, de o acțiune. Nimic deosebit; pregătirea — completă: revolvere, grenade și un lanț pentru mîini, înțelegi? Da, un lanț. Cum stați cu îmbrăcămintea? Am nevoie de haine, pentru un om voinic. Foarte bine. Pot să fie și hainele fratelui tău. (Vă scrie? L-au mutat în alt lagăr?) Pantofii, poți să-i aduci? I-ați vîndut? Nu-i nimic. Ne descurcăm noi și fără pantofi.

Să aduci un clește de tăiat sîrmă. Poate să fie și izolat, dar nu-i neapărată nevoie, dacă n-aveți. Apoi îl întrebă despre Arsa. Ce se aude cu Arsa, șoferul? A acceptat?

— Se văicărește ! spuse Kosta. Știi cum încearcă unii să scape, cînd nu vor : nevasta, copiii... Dar, pînă la urmă, o să accepte.

— Trebuie ! Înțelegi ? Trebuie să accepte. Acum trebuie. Azi-dimineață nu era neapărată nevoie, dar acum, trebuie.

— Zice că mașina lui nu e tocmai în regulă : carburatorul, tacheții, fuzetele din față și mai știu eu ce. Mi-a înșirat o groază de minunății.

— Să repare la noapte fuzetele și toate celelalte. Să repare tot, și tacheții ăia, sau cum le zice, să fie puși la punct sută la sută. Nu mă privește. N-are decît să lucreze toată noaptea, dacă e nevoie. Cinci luni de zile nu i s-a cerut să facă nimic. Acum, trebuie. Înțelegi ? La cinci și un sfert, să vă aducă cu mașina pînă aici. Curierul și Arsa să rămînă în mașină. Colo, în dos, pe strada aceea. Să nu oprească motorul. Voi, veniți la monumentul lui Lamartine. Vă aștept acolo. Nu există să dea înapoi, așa să-i spui lui Arsa ; cu mine nu-i merge nici un fel de defecțiune, nici fuzetele, nici copiii, nici tacheții, nici nevasta. Să știe asta.

Mića tăcu și-și sprijini fruntea în palme.

— Ai o țigară ?

Apoi tresări și se uită la Kosta care îi spuse :

— Păi o ții în mînă.

— Sînt cam distrat, dar treaba trebuie făcută ! Înțelegi ?

— 'nțeles !

Mića zîmbi la răspunsul acesta milităresc, disciplinat, al lui Kosta. Apoi tăcu iar. Pe urmă spuse, cu efort :

— Nu fi îngrijorat. O să fie simplu și ușor. Crede-mă, nu-i nici urmă de aventurism. E ceva absolut necesar.

— Sigur că e absolut necesar ! spuse Kosta și-l privi plin de încredere. Vrei un foc ? întrebă el scoțînd chibritele.

— Nu acum.

— Ești îngrijorat ? întrebă Kosta.

Tramvaiul cobora spre Slavia mai puțin zgomotos decît dacă ar fi trecut pe strada Pilsudski. Mića mai mult presimți decît auzi ultimele cuvinte ale lui Kosta. După toate cele întîmplate îi ardea oare chiar atîta de legătură ?

Dar era îngrijorat. Nu din cauza acțiunii. Avea viziunea precisă a tuturor lucrurilor care urmau să se întîmple mîine. Știa cum o să se apropie și cum o să intre, și ce o să facă. Pe urmă, întoarcerea. Trebuiau avute în vedere și tramvaiele. După ce-au să iasă de acolo și au să blocheze ușa, el o să alerge primul în stradă și, la nevoie, o să-și croiască drum cu arma pînă la parc și prin parc.

Amurgul se tîra nehotărît printre crengile goale. Deodată, clipi ceva : cîteva becuri umbrite, cețoase și jalnice, vroiau, parcă, să accelereze cu tristețea luminii lor venirea nopții. Printre tufele negre și printre copacii goi răzbătea nestăvilită zarva tot mai nervoasă a orașului. Pulsul întunecat al amurgului începea să se audă, surd, pulsul acela înăbușit, de oraș ocupat, ai cărui locuitori dau zor speriați să-și termine treburile pentru ca, înainte de căderea nopții, să se închidă în case și să-și petreacă acolo, clănțănind din dinți de spaimă, încă una din nopțile aducătoare de moarte, trăite pe după pereți și pe sub acoperișurile care dovediseră că nu mai erau în stare să se mențină și să se apere nici pe ele măcar ; cu toate astea, așa cum era, ele continuau să fie un fel de adăposturi deasupra unor capete, iar oamenii se încredințau temători pînă și unor asemenea adăposturi neputincioase și lipsite de speranță.

Fata de vizavi zîmbea încet, gînguritor. Dacă ar fi fost măcar frumoasă ! Dar nu era de loc. Atîta doar că era femeie. Și faptul că era femeie îl făcea pe tînărul de lîngă ea să-i șoptească, să-i șoptească. Ea rîdea încet, gînguritor, din cînd în cînd, și asta era tot ce căpăta de la ea. Tot ? Trebuie să fie modest. Dar ce i-o fi îndrugînd atîta ? Și de ce ? Spera oare că o să capete mai mult de la ea ? Pentru asta aștepta el cu nerăbdare noaptea ? Și ce-i tot îndruga între timp ? Cu siguranță că inventa. Îi înșira povești neserioase, stupide. Mai spune, dacă poți, că iubirea nu înseamnă dezertare ! De ce să însemne dezertare ? Aștia doi, spre deosebire de ceilalți, măcar nu se tem de noaptea care vine, nu pregetă, uită de ocupație și, fortificați în visul lor de iubire, au să-și continue mîine lupta, chiar dacă e numai o luptă goală, pentru existență. Ea rîdea gînguritor și el îi vorbea, îi vorbea și, încet, ca

din întîmplare, își apropia pata albă a mîinii de mîna ei albă și vorbea, și vorbea... Iar ea rîdea încet și nu-și retrăgea mîna, deși mîna lui i-o atingea ; mîna lui o atingea pe a ei ca din întîmplare, și fiindcă o atingea ca din întîmplare, n-avea nici un motiv să se teamă și să-și facă, vezi Doamne ! vreo problemă din asta... Ce joc fals și stupid ! se gîndi Mića dezgustat. Ea rîdea stînd în amurg, pe banca din parc, cu tînărul acela, de parcă n-ar fi știut că el era bărbat și ea femeie, de parcă n-ar fi știut de ce stau bărbații și femeile singuri, pe bănci în parcul întunecat. Dacă el n-ar mai vorbi atîta, dacă ar apuca-o și ar strînge-o în brațe fără o vorbă, așa cum făcuse ieri Veković cu spălătoreasa, ea ar striga și s-ar smulge ; dar așa, el vorbește și vorbește iar albul mîinii lui și al mîinii ei formează acum un singur alb și rîsul ei încet, gînguritor, nu se mai aude, și nici vocea tînărului nu se mai aude. Acum știu ce sînt, știu de acum o jumătate de oră, cînd s-au întîlnit în fața parcului. Se făceau că nu știu. Uite-i, se și sărută. Repede mai merg lucrurile astea în ziua de azi. Se sărută, zău...

Însemna asta o slăbiciune ? Își bătea viața joc de el ? Îi aranja viața, intenționat, de ieri de la amiază, numai astfel de întîlniri ? Îi rezerva rolul de observator invizibil, ca să-l ia peste picior ? Dacă nu-i convine, n-are decît să plece. Cei doi știu că el se află vizavi de ei. Și nici nu le pasă. Da, să plece. Dar Kosta ? Totul e prea primitiv, prea crud, prea real. Și poate că jocurile premergătoare iubirii nu sînt numai un semn de slăbiciune, ci și... dorința de a îndrepta ce mai poate fi îndreptat în natură. Poate că...

Parcă n-aș fi știut toate astea, nu e așa ? Parcă aș mai fi avut nevoie de lecția sărutului de vizavi, ca să înțeleg că și minciuna poate să însemne o cale pînă la... teritoriul liber ! Dar numai cînd altă cale nu e posibilă.

— Ești trist că pleci ? îl întrebă din nou Kosta.

Să-i povestească oare totul ? Nu, nu ! N-ar fi făcut-o, chiar dacă asta n-ar fi însemnat o încălcare grosolană a conspirației.

— Să-ți spun drept, sînt un pic. Mă obișnuisem cu voi.

— Și eu aș fi un pic trist, dacă aș pleca mîine. Deși m-ar bucura.

— Așa simte fiecare.

Mića privea la minciuna de vizavi. Atunci tot e mai bine cum a făcut Veković, ieri, fără minciună. Nu, nici așa nu e bine.

— Eu trebuie să mai aștept un timp aici.

— Bine ! spuse Kosta ridicîndu-se. Mîine, la cinci și un sfert !

— Cît e ceasul tău ?

— Opt fără douăzeci și două.

— E în urmă cu trei minute.

— L-am potrivit azi, după radio.

— E bine. Am să fiu punctual.

— În privința pantofilor, iartă-mă. I-a dat mama, pe făină.

— Nu-i nimic. Ne descurcăm noi ! răspunse Mića, sec.

Kosta zîmbi, dădu fîstîcit din mîini și plecă, brusc.

Bun tovarăș ! își spuse Mića. Crede în mine orbește și totdeauna, totdeauna, mă privește cu un respect și o admirație în care scînteiază, pe lîngă faptul că e gata să mă asculte fără cîrtire, și dorința de a-mi semăna. A și început să poarte haină ca a mea și tenișii...

Dacă i-aș fi povestit însă ce s-a întîmplat și dacă i-aș fi spus că i-am mințit pe tovarăși, n-ar sta o clipă la îndoială și m-ar disprețui toată viața. Prietenia, iubirea, respectul, și, invers, ura și disprețul, pe care le simțim cum circulă prin noi, își au izvoarele departe, în afara noastră, colo, printre piscurile unde negrului îi e sortit să fie negru și albului — alb, unde țelului și idealului îi e sortit să fie și ideal. Dar omul ajunge cîteodată la ananghie. Dacă nu-și face din piscurile depărtate sentimentele și gîndurile lui.

Iată, încă o speranță s-a dus pe apa sîmbetei. Și aștepta atîta de la curier !...

Mića trase în piept aerul rece, mohorît, cenușiu, se zburli de frig, își înfundă mîinile mai adînc în buzunarele trenciului unde pipăi cutia cu fiole, și-și întinse picioarele. Îndrăgostiții de vizavi tresăriră la zgomotul făcut de pantofii lui de pînză cu talpă de cauciuc care zgîriară pietrișul. Tînărul se uită încruntat spre Mića prin

întunericul încă transparent și-i șopti ceva fetei. Ea rîse încet, gînguritor, și se uită repede spre Mića.

Ce i-o fi spus oare?

Că mă distrez singur? Că nu sînt în stare să-mi găsesc o fată? Că nu mă vrea nici una? Că sînt un îndrăgostit fără speranță?

Da? E caraghios! Dacă a așteptat cineva degeaba astăzi, apoi nu eu am așteptat, ci ea, Radnička, Ana, 26.

Pretențios. Să-mi fi dat o întîlnire de dragoste?

De fapt, ce dorește Ana asta, douăzeci și șase, și cine e Radnička, și Georgević, care așteaptă toată ziua ca să-i spună ceva important despre prietenul lor comun? Și de ce tocmai Radnička? Să fie o simplă întîmplare, ca întîlnirea din oglindă, despre care pomenește? Sau destinul revoluționarului? Și Ana, e o femeie sau o capcană? Dacă n-ar fi trebuit să treacă azi-dimineață pe la Veković, s-ar fi dus cu siguranță la Kalemegdan și ar fi verificat. De ce tocmai terasa de deasupra confluenței Savei cu Dunărea?

Mića văzu în gînd terasa de la vărsarea Savei în Dunăre. Nu se poate loc mai bun pentru o capcană, se gîndi el. Dar nu era sigur că Ana vroia asta. Scrisoarea putea fi înțeleasă și ca o încercare de-a stabili o legătură. În acest caz îi mai rămînea adresa, și avea timp să treacă pe la ea. Deși nu se stabilește niciodată nici o legătură contrar regulilor celei mai elementare conspirații. Scrisoarea era tipic feminină. De ce și-ar pierde vremea cu asemenea lucruri cînd mîine tot pleacă, și adio.

Totuși, cu siguranță că o să treacă pe la Radnička 26, ca să vadă despre ce era vorba, de fapt. O să treacă, înainte de a-și încheia ultima zi petrecută în oraș.

Ah, ce zi! Frumos se mai desparte de orașul lui. Grozav de frumos!

Ce zi! Se pregătise opt ani pentru clipa asta, pentru pornirea deschisă la revoluție. Pentru clipa asta în care, așa cum își leapădă șarpele pielea, avea să-și lepede și el uniforma invizibilă de ilegalist și pistolul din buzunar ca să-și pună steaua la bonetă, să ia pușca pe umărul drept, să folosească pușca mitralieră — aruncătorul — tunul — avionul — tancul, toate armele acelea pe care fotografii expeditivi ai Kalemegdanului le pun în jurul

recrutului înțepenit în fața veșniciei, de parcă împotriva ei s-ar fi înarmat așa, pînă în dinți, cu niște machete... Cei doi îndrăgostiți șușotesc iar. Sînt obosit. După atîta goană, nu e de mirare...

Nu era obosit din cauza goanei, cît era din cauza tuturor celor întîmplate astăzi.

Dar n-o să se mai întoarcă la ei.

George și Petar știau unde putea fi găsit mîine dimineață. Și n-o să-i mai roage să-l ierte.

Ceea ce gîndea acum, nu mai era minciună. Era ceva mai rău. Era fuga de tovarăși, revoltă deschisă împotriva a tot ce-l făcea să fie ceea ce era.

De ce n-or fi vrut să înțeleagă un lucru atît de limpede ? Oare se tem ? Sau sînt proști ?...

...În odăița din dosul bucătăriei era abia ceva mai cald decît afară cînd Mića intră triumfător, venind direct de la clinica de boli nervoase cu vestea că Veković se afla acolo, că el făcuse rost de la cineva de acolo de planul exact al clădirii, că știa camera în care zăcea fără cunoștință Veković, că paza era făcută de patru jandarmi, că ușa putea fi încuiată numai din afară, ca la toate ospiciile, și că în fața ușii stătea în permanență un jandarm cu cheile. O jucărie, așa dar...

— Cum jucărie ? Doar n-o să-l scoți pe targă din oraș ?

Mića jubila, vesel, entuziasmat :

— E clar, Petar, că n-o să-l scot pe targă. Avem o mașină pînă la UB. Și, la urma urmelor, nici leșinul nu e obligatoriu să dureze pînă mîine. Mai am doar să mă înțeleg cu grupul. Am să le spun ca mîine, la cinci și un sfert, să fie în parc, vizavi de spital. Atacăm la cinci și douăzeci.

George spuse nepăsător, dar la fel de hotărît ca atunci cînd spunea „ordinul e ordin" :

— Curat aventurism !

Dar Mića era atît de entuziasmat, atît de bucuros, încît trecea peste toate, chiar și peste împotriviri, fără să le simtă.

— Te înșeli, George. O să reușim. Sută la sută. Garantez că aș reuși numai cu cu grupul meu. Pe cuvînt de onoare.

— Aventurism ! repetă George. Curat aventurism.

— Eu nu înțeleg, începu Petar.
— Am să-și explic totul.
— Bine. Unde îl ducem după ce îl eliberăm ?
— Cum unde ?
— În teritoriul liber ? întrebă Petar.
— Sigur. Cu noi. Înțelegi ? Îl eliberăm, apoi, cu mașina...
— Veković, în teritoriul liber ?
— Da.
— Atunci de ce aseară, azi-dimineață, azi la prînz...
— Era altceva. Între timp, s-a schimbat totul.
— Ce s-a schimbat ? întrebă George.
— Totul. Cum de nu înțelegeți ?
— Eu nu înțeleg nimic.
— Nici eu ! căzu de acord și Petar. Mai lasă...

Pe Mića însă, aflat mereu sub presiunea entuziasmului, nu-l putea clinti și nu-l putea opri nimic. Cînd Petar spuse „mai lasă", George se întoarse spre el.

— Ce să lase ?
— El e vinovat de arestarea bătrînului și poate că acum vrea să se...
— Să mă răscumpăr ? Chiar așa. Asta și vreau ! îl întrerupse Mića. Și continuă :
— Am greșit. Față de partid, față de voi, față de Veković. Și vreau să îndrept ce mai poate fi îndreptat. Nimic altceva.
— Atunci Veković nu mai e un desfrînat, o umbră care pătează steagul...
— Cum de nu înțelegi ? A fost arestat. Gestapoul nu-l mai poate defăima cu spălătoresele.
— Dar cum rămîne cu mărturisirea sărmanei spălătorese siluite, scrisă pe-o întreagă pagină a ziarului *Novo Vreme* ?
— O stupizenie. Chiar dacă poliția ar face acum o asemenea prostie și ar publica-o, efectul ar fi nul. Căci Veković a fost arestat în public, în fața lumii, din cauza cuvîntării ținute la mormîntul deschis al generalului. Toți știu asta. Spălătoresele nu le mai pot folosi la nimic.
— Înseamnă că acum Veković a devenit un sfînt și că n-o să mai strîngă în brațe nevestele și fiicele lup-

tătorilor, în teritoriul liber ? Îți amintesc că astea sînt argumentele tale de acum cîteva ore...

— Știu. N-am uitat. Dar acum cîteva ore... greșeam, era o eroare. E la mintea cocoșului că în teritoriul liber partidul poate oricînd să-l facă pe fiecare să fie disciplinat.

— Și cine-ți spune că acum nu greșești ? întrebă George.

— Cine ?

— Faptele ! răspunse Mića senin, bine dispus.

— Care fapte ?

— Vă amintiți ce răsunet a avut vara trecută eliberarea tovarășului Leka din spitalul de la Vidinska ? Oamenii au fost pur și simplu galvanizați, sute de tineri au aderat la mișcare, au plecat să lupte, nu-i așa ?

— Așa e, dar există un „dar".

— Nu există nici-un fel de „dar". Comuniștii l-au eliberat pe Leka din spitalul de la Vidinska. Tot comuniștii îl vor elibera pe Veković din clinica de boli nervoase. Cuvintele „eliberare" și „comuniști" se vor lega în conștiința oamenilor. Prin repetarea unor asemenea acțiuni se formează reflexele politice ale maselor. Numai așa pot fi ele mobilizate, și încă cu cel mai mult succes. Gîndiți-vă, poeziile lui Veković se află în toate manualele de literatură. Îl cunosc nenumărați oameni. E foarte cunoscut, și mîine cînd...

— Stai ! făcu George. Toate astea n-au nici un rost. Nici să n-aud.

— Nu se poate așa, George ! Cum „nici să n-aud" ? Eliberarea lui Veković o să aibă un răsunet la fel de mare ca și eliberarea lui Leka, iar partidul o să atragă pur și simplu, ca un magnet, mii și mii de luptători noi.

— Dar știi, tovărășelule, cum a fost pregătită eliberarea lui Leka ? întrebă George cu expresia omului care știe mai mult decît s-ar putea crede. La îndeplinirea sarcinii acesteia a participat aproape toată organizația locală. Două zile, ce spun ? trei zile s-au făcut pregătiri, a fost cercetat terenul, a fost întocmit planul de atac, oamenii au fost instruiți. A fost o strategie întreagă, frățioare. În asemenea acțiuni trebuiesc tăiate legăturile telefonice, trebuiesc stabilite cele mai bune direcții de

retragere, trebuie asigurat atacul însuşi în aşa fel încît nimic să nu-l poată împiedica şi opri. Şi pe urmă, trebuie să ai haine şi pantofi ! Trebuie prevăzut tot, trebuie ţinut seamă de tot, chiar şi de întîmplările neprevăzute. Şi la urmă, trebuiesc fixate întîlniri de control şi rapoarte... Ştii tu cîţi oameni au participat la eliberarea lui Leka ? Treizeci şi opt.

— La legăturile telefonice nu mă gîndesc. Nici la haine ! Firul telefonic am să-l tai de cum intru. Acolo sînt numai patru jandarmi ! De fapt, trei. De cel de-afară, mă ocup eu singur fără ajutorul nimănui...

— Dar ce te faci cu cei dinăuntru ?

— Cheile sînt la jandarmul din faţa uşii. Am să-l aranjez fără zgomot, şi am să i le iau din buzunar...

— Dar dacă nu-şi recapătă cunoştinţa pînă mîine ? întrebă Peter.

— Cine ? întrebă George.

— Vekovič care, după ce-a fost arestat, a fost trecut de Miča în rîndul sfinţilor.

Mića făcu un gest cu mîna, enervat.

— V-am spus că pînă mîine poate să-şi revină. Şi dacă nu, îl ducem aşa. Avem o maşină.

— Îl ducem. Cine ? Noi trei ?

— O să fim şase. Automobilul o să ne aştepte în strada din dosul parcului. Traversăm în fugă strada şi parcul. E o nimica toată pentru şase inşi.

— De ce discutăm amănuntele, Petar ? Eu resping problema în întregime. E o treabă neserioasă.

George începu să se plimbe prin odăiţă, aruncînd din cînd în cînd cîte o vorbă, în chip de lozincă : „O copilărie !" „O prostie !" „Aventurism curat !" „Trăncăneală de puşti !"...

— Vroiam să-l fac să vadă cît de absurdă e toată chestia, încercă Petar să se justifice.

— Dacă voi nu vreţi...

Mića se ridică.

— Nu vrem ! spuse Petar cu hotărîre. Ai auzit ? Nu cumva îţi închipui că partidul e locul unde ne poţi ului de trei ori pe zi cu scenele tale paranoice. Paranoice, e puţin zis. Dimineaţa una, seara alta. Aşa ceva nu se poate, scuză-mă ! La un moment dat, azi-dimineaţă, aveam

impresia că vestea arestării lui Veković îţi era chiar şi plăcută, pînă la un punct. Se înţelege de ce. Într-un fel, cu intervenţia poliţiei, e adevărat, ea ne-a pus în imposibilitate de-a realiza hotărîrea partidului, hotărîre împotriva căreia te pronunţaseşi tu. Dă-mi voie! Acum vorbesc eu. Există şi scrisoarea ta, negru pe alb. Documentul ăsta arată limpede ce mijloace ai folosit ca să lupţi împotriva noastră, cei ce stăruiam asupra necesităţii îndeplinirii hotărîrii comitetului. Mă refer la mijloacele folosite de tine în legătură cu problema scoaterii lui Veković în teritoriul liber, la mijloacele folosite ca să lupţi împotriva noastră, care apărăm linia partidului. Tu ai fost, cu dîrzenie, cu încăpăţînare, împotrivă. De aia ne-ai minţit, după cum, de altfel, ai şi recunoscut singur. Îţi era teamă să nu te descoperim noi. Da, ai recunoscut cu greu, dar ai recunoscut, socotind că o să-ţi fie şi mai rău dacă noi, fără tine, descoperim cum stau lucrurile.

— Dar voi... E adevărat, azi am greşit, dar să nu credeţi că voi n-aţi greşit. Acum mă străduiesc să-mi îndrept greşeala (am mers pînă acolo încît chiar azi-dimineaţă mai eram convins că Veković vrusese conştient, intenţionat, organizat, să ne dăuneze). Dar voi? Dacă socotiţi că aveţi vreun argument cu care să se poată mîndri un revoluţionar, vă înşelaţi amarnic. Argumentul vostru e împăcarea cu faptele care ne depăşesc la prima vedere. Cuvintele voastre: „Ordinul e ordin" sau „aventura e aventură iar politica e politică" rezumă toată sărmana voastră înţelepciune. Şi vă întreb: trebuie să fii comunist pentru a-ţi încovoia grumazul ca un rob cînd dai de prima greutate? Să ne oprim la jumătatea drumului? Eu, unu, n-am să fac asta. Pentru că sînt revoluţionar, am să merg pînă la capăt. Vă spun: acum sînt sigur, sută la sută, că am dreptate. Şi n-o să mă puteţi opri. N-aveţi decît să votaţi. Eu, n-am să vă ascult.

— Nu?

— Nu, tovarăşe George.

— Şi dacă majoritatea e de partea noastră?...

— Nici atunci. Partidul ar avea prea mult de pierdut dacă m-aş supune unei asemenea majorităţi.

— Indisciplină.

— Știu. În cazul de față asta e singura modalitate de a fi credincios partidului. Atac. La cinci și un sfert.

Petar spuse :

— Înainte de a începe să ne propui ce să facem mîine, cred că ar fi trebuit să ne explici cum de sînt posibile asemenea întoarceri de o sută optzeci de grade într-un interval de cîteva ore. Cum de sînt posibile la una și aceeași persoană. La prînz, Veković mai era încă pentru tine tot răul. Acum, e o galvanizare, mobilizare și așa mai departe. Iar în vremea asta el e la închisoare, adică Veković e la închisoare, și n-a putut să-ți garanteze că în teritoriul liber n-o să facă pe craiul și n-o să se țină de amor în timp ce luptătorii pier. Așa dar, de unde vine schimbarea asta la tine ? Cum ai ajuns la ea ? Ce anume a făcut-o posibilă și pe ea, și toate celelalte ? Cu alte cuvinte, fiecare om își are psihologia lui, iar tu, cred că într-adevăr n-o ai pe a ta.

— N-o am. Psihologia e un lucru învechit. Greoi. Inutil. Nu eu m-am schimbat de la amiază, ci împrejurările. Și încă cu o sută optzeci de grade. Așadar, nu te mira de mine, ci de ele. E adevărat că în intervalul ăsta nu s-a schimbat nici Veković, nu m-am schimbat nici eu, nu s-a schimbat nici poziția mea față de el. Dar ce a însemnat poziția mea ? Ce a însemnat mai înainte ? Ce înseamnă acum ?

— Te rog...

— Nu, Petar. Asta trebuie explicat. Eu privesc fiecare fenomen de pe pozițiile luptei, din perspectiva folosului pe care îl aduce luptei. Ieri, folosul adus de Veković ar fi fost mai mic decît paguba. Dar mîine, după acțiunea noastră, folosul va fi atît de imens încît merită, spun asta ca un exemplu, merită să scoți de pe front o grupă de luptători, pînă la sfîrșitul războiului, și să-i pui să vegheze numai ca bătrînul să nu facă vreo prostie ireparabilă.

— Adică să nu facă pe craiul ? întrebă George și adăugă : Frumos mai vezi tu lucrurile !...

— Și cu principiile ce se întîmplă ? Le desființezi ? Rămîn numai interesele ?

— Interesele cui ? Ale principiilor ? Interesele principiilor rămîn. În practică, întîlnim mai ales interese.

Despre principii abia dacă vorbim. Dar ele sînt prezente chiar și cînd nu le pomenim. Ele ne conduc acțiunile chiar și cînd ne agităm pe cea mai secundară linie a luptei.

— Nu prea e cazul nostru ! spuse Petar.

— Nu e.

— Și nici al tău.

— Tu ce crezi ?

— Cred că ai mințit partidul și că ai „apărat" jalnic interesele lui, față de el însuși. Nu știu dacă asta e principial, dar că nu e logic, știu sigur. Dă-mi voie ! Dacă te lipsești de psihologie și de logică, ce-ți rămîne omenesc ? Ce-ți mai rămîne ție, nu luptătorului. Căci eu sînt convins că luptătorul, în ciuda părerilor tale, e cel mai omenos dintre oameni.

— Așa e, dar nu ești tu cel mai potrivit să vorbești despre asta.

— Nimeni nu e perfect. Eu am să tac. Dar spune-ne tu cîte ceva despre minținea partidului.

De data aceasta Mića nu mai putea să se indispună. Rămase neclintit, senin, deși își recunoștea greșeala.

— Ai dreptate dacă gîndești așa despre mine. Am greșit. Și mi-am recunoscut greșeala. Știu că e gravă. Și în discuția cu voi, dar și singur, prevăzînd argumentele voastre și pregătindu-mi argumentele cu care mă gîndeam să vă combat, am exagerat și am amplificat răul pe care ni l-ar fi pricinuit Veković...

— Acum exagerezi foloasele. De fapt, asta e tehnica ta : exagerezi amănuntul pînă la deformarea stării reale.

— De data asta n-a fost așa. Cele petrecute ieri, pe coșul de rufe, m-au făcut să-mi pierd mințile. Acum însă e altceva. Acum văd totul, limpede. Văd totul pînă la capăt.

— O aventură ! făcu George.

— Dar dacă n-o să reușești, spuse Petar, atunci totul o să pară sută la sută invers galvanizării maselor și creșterii prestigiului partidului. Asemenea lucruri sau se fac cum trebuie sau nu se fac deloc.

— Așa e ! spuse George, moale, răbdător, fără pic de răutate. Sau — sau. Al doilea „sau" înseamnă totodată că nu e cu putință să reușești ; asta măcar e limpede

pentru oricine are un dram de minte. Și dacă e așa, atunci de ce ne chinuiești, Mića ? Ne chinuiești, frate. Născocești mereu probleme, aduci mereu pe ordinea de zi un fel de filozofie... Lasă-ne, măi, că noi sîntem luptători de rînd. Mai slăbește-ne un pic cu filozofiile tale.

— Bine ! spuse Mića fără să se tulbure. Atunci am să acționez singur !

— Nu-ți dau voie ! strigă George sărind de pe sacul de făină răsturnat, pe care stătuse. Vă știu eu pe voi ! Vă cunosc bine ! Mi-ați băut destul sînge încă din 1933, de la greva foamei, la Mitrovica. Stai jos. Stai jos cînd îți spun.

— Nu ! Eu plec ! Înțeleg perfect și psihologia luptătorului și psihologia celor denunțați.

— Ia te uită la el ! Ce mai intelidementă ! Stai jos, cît îți spun cu frumosul.

— De ieri, refuzați într-una să gîndiți. V-ați scuzat, firește, prin disciplină și ordine, iar acum prin provocări. Ca toți oportuniștii, vedeți peste tot numai provocări și, consecvenți cu voi înșivă, nu vă lăsați provocați și chinuiți cu probleme. Iar eu, iată, îngădui să fiu provocat și chinuit cu probleme. Și tot am să-l eliberez pe Veković, împreună cu grupul meu. La revedere, pe mîine la cinci și un sfert, la monumentul lui Lamartine. Dacă nu vreți nici măcar să stați de pază, veniți la cinci și treizeci. V-am prevăzut locuri în mașină. Pentru orice eventualitate.

Mića dădu să plece, dar George se încruntă și-l apucă brusc de umăr, îl răsuci, îl prinse de piept, îl zgîlții, îi dădu drumul și-și răsfrînse buzele într-un zîmbet :

— Trezește-te, Mića ! Ce te-a apucat ? Sîntem tovarăși ! Nici eu nu mai pot să pun toate pe seama tinereții...

— Nici nu-ți cer.

— La prînz, ai cerut..

Acum stăteau față în față și se priveau. Mića privea liniștit dar respira neliniștit, în timp ce George, la început încă moale și palid, începuse să se încrunte. Privirea îi devenea tot mai aprigă și mai severă, fără ca Mića să înțeleagă de ce. Curînd însă, încruntarea îi pieri și George se liniști înaintea lui Mića.

— Ascultă, mă, omul nu poate să fie toată ziua sîrb. Trebuie să asculte și de mai marii lui. În chestiu-

nea asta, să ne folosim de experiența noastră. La răpire, nu se merge cum merge cadîna după fragi. Ți-am spus cum s-a făcut o dată.

— Asta nu înseamnă că e valabil în toate condițiile.

— Dar în toate condițiile sînt valabile supunerea față de majoritate și executarea hotărîrilor luate de forurile superioare, spuse George. Dacă îmi dă ordin, merg cu tine. Dar să-mi dea ordin.

— Nenorocirea e că n-avem legătură.

— Atunci ce poți să faci?

— Să procedăm așa cum e mai bine pentru cauză, adică să-l eliberăm pe Veković.

— Dar cine îți spune ție că așa e cel mai bine? N-ar fi cel puțin la fel de bine să scoți un manifest și să spulberi minciunile lui Nedić despre salvarea sîrbilor prin metoda brațelor încrucișate? Iată la ce duce refuzul ăsta de a lupta cu nemții! Cel mai mare poet sîrb a fost arestat, pentru că... și așa mai departe...

— Exact la cinci și un sfert, atac! spuse Mića zîmbind senin, gingaș și perseverent. Mai ales perseverent. Dar liniștit. Perseverent și plin de încredere în sine.

— N-o să faci asta! izbucni George. Ar însemna să lucrezi ca un lunatic, ca junii turci. Cît o să mă tot pui în fața unui fapt împlinit?

George se liniști iar și întrebă blînd:

— Ai poftă să pieri de pomană? Eu n-am chef de așa ceva. Nici Petar. Și nici un om cu cap.

— Cred că nu e bine să-ți generalizezi experiențele din închisoare și să le aplici la niște lucruri care se petrec cincisprezece ani mai tîrziu. S-au eliminat multe, între timp! Acum, spui că n-ai chef să pieri.

— N-are chef să piară de pomană! Așa a spus.

— Mă rog. Orice moarte e absurdă. Dar e absurdă numai cînd se privește dintr-o singură parte. Din perspectiva mic-burghezului. Eu nu te silesc la nimic!

Mića se întoarse și porni spre ușă.

— Mă silești sau nu, strigă George, n-o să te duci nicăieri, înțelegi?

— Am întîlnire.

— Tocmai de asta.

— Nu cumva vrei să mă convingi cu forţa să renunţ la salvarea unui om din mîinile Gestapoului ? Asta e morală de revoluţionar ? Asta înseamnă să lupţi împotriva duşmanului, pentru ţel şi ideal ? Sau să-i dai apă la moară ? Nu cumva vrei să foloseşti forţa, George ?

— Şi forţa, strigă George furios. Dar se corectă imediat : forţa disciplinei. Şi a minţii. Vezi, Mića, spuse el devenind dintr-odată serios şi viclean, inteligent şi plin de blîndeţe, eu te înţeleg. Să nu-ţi închipui că nu te înţeleg. Ţi-am înţeles şi ieri toate motivele şi toate frămîntările. E limpede. Ai boala exagerării. Ştii ce înseamnă, de fapt, boala asta ? Cum să-ţi explic ? E ca atunci cînd încurci ceva, cînd de pildă, foloseşti măsuri strategice, kilometri şi mile şi încerci cu ajutorul lor să măsori paşi tactici, nişte mutări obişnuite, nişte retrageri şi înaintări mărunte, nişte rocade neînsemnate. Pentru astea sînt buni centimetrii, şi nu kilometrii. Ai măsurat iar toate cu mărimile uriaşe ale principiilor şi ale idealurilor. Aşa, nu merge. Viaţa trebuie înţeleasă aşa cum e ea. Altfel, n-o să-i clinteşti nimic, adică n-o s-o schimbi. Trebuie să strîngi ochiul, ca atunci cînd ţinteşti. Chiar aşa trebuie, să strîngi ochiul, ca să ţinteşti şi să nimereşti ţinta. Înţelegi ? De asta, Mića, fii cuminte, fii disciplinat. Cu atît mai mult cu cît altceva nu-ţi rămîne de făcut. De voie sau de nevoie, la război e obligator să-i asculţi pe mai marii tăi.

— Obligator ? făcu Mića vrînd să pară naiv. Nu există disciplină care să mă poată hotărî să nu aduc libertatea acolo unde pot. Cu atît mai mult cu cît am de salvat un om. În fond, despre asta şi este vorba.

— Să fim oameni ! De ieri ne certăm într-una. O întîlnire ca asta nu-mi aduc aminte să mai fi avut, deşi ţin minte atîtea întîlniri, nu mă mai întreba cîte...

Petar zîmbi. În clipa aceea însă George zări mîna lui Mića pe clanţă şi crezu că acesta vroia să fugă. Faptul părea atît de neaşteptat (chiar şi pentru George) încît îl făcu să sară furios şi să strige :

— Ţine-l Petar !

Mića tresări din tot corpul şi înălţă capul. În ciuda calmului, a seninătăţii şi a convingerii că avea dreptate, era şi el grozav de obosit şi de nervos din pricina celor

întîmplate. De aceea nu făcu decît mişcări nechibzuite, impuse de reflexe ; mai ales cînd auzi strigătul specific jandarmilor şi agenţilor : „Ţine-l", totul se transformă din cuvînt în mişcare şi, dintr-un salt, el se pomeni în curte.

Fără să mai chibzuiască, Mića făcu doi paşi uriaşi, sări peste gard şi traversă strada în fugă ; în urma lui simţea ceva asemănător bocănitului unor paşi de soldaţi şi un gîfîit care, venind din spate, i se părea periculos, gîfîitul din ce în ce mai ameninţător şi mai furios al urmăritorilor nevăzuţi. Uitase că ei îi erau tovarăşi. Se simţea doar fugărit, ameninţat, şi-i era cu neputinţă să mai gîndească ; devenise în întregime pasul acesta lung, rapid, pasul acesta de fugă. Alergă peste un maidan, apoi trecu în goană pe lîngă un pîlc de salcîmi, răsări pe partea înaltă, abruptă, a maidanului, intră în fugă pe o stradă întunecată, plină de umbre, coti după cel mai apropiat colţ şi abia atunci începu să-i lucreze mintea : ce-i cu mine ? Păi ăştia sînt tovarăşi ? Mića se opri şi trase cu urechea. Paşii urmăritorilor nu se mai auzeau. Atunci se uită în preajmă : scăpase. Le scăpase tovarăşilor. Nu-l urmărea nimeni. Mića răsuci butonul, uită cele întîmplate, intră iar pe strada largă Aleksandrova şi, mergînd pe Zorina (care i se păru îngrozitor de lungă), ajunse la timp la întîlnirea cu Kosta. Şi acum ? De ce vrusese George să-l oprească cu forţa ? De ce alergaseră după el ? Avea întîlnire. O să zboare din partid cît ai zice peşte. Dar cel mai important era că el nu vrusese toate acestea. Fusese calm, aproape pînă în ultima clipă. Calm şi senin şi bine dispus.

Ce-i drept, el îl îmbrîncise, primul, pe Petar. Dar George începuse. George strigase primul : „Ţine-l". Şi înainte de asta, cu mult înainte de asta, George vrusese să-l ia de piept şi să-l scuture ca pe un pom. Şi apoi, ce însemnase strigătul lui : „ţine-l" al cărui rost era să-l împiedice să facă mîine ceva atît de folositor cauzei ? Mîine, va trebui întîi de toate să întrerupă legăturile telefonice. Şi hainele ? De haine o să aibă grijă Kosta...

Mića ştia dureros de exact ce-ar fi făcut Kosta dacă i-ar fi povestit totul. Mai întîi, s-ar fi fîstîcit. S-ar fi întristat sincer, fiindcă îl admira sincer pe Mića şi-l

respecta și-l iubea, căci și el vroia să fie un bun luptător și un om nou. Și el era partinic. Acum, cînd mă aflu în conflict cu partidul, Kosta o să mă lase baltă. M-a și lăsat, nu trebuie să mă înșel. Nu protesta! George și Petar sînt partidul. Acum, sînt în conflict cu partidul, prin George și Petar ; mă aflu, deci, în conflict cu linia pentru care mi-aș fi dat viața.

Mića se simți deodată istovit. Cum se simțea după amiază. Contradicție. Greșeală. Iar greșise. Formal. Dar n-are a face. Formal, are și George, într-adevăr, dreptate. Ordinul e totdeauna ordin. Mića se învioră. Ce-i venise să fugă de tovarășii ca de dușmani? Îi sînt ei dușmani? Problema e cine, față de cine, e dușman și față de ce?

Mića simți dorința să se ridice, să se întoarcă la ei. Privi în noapte, și mai lipsit de forță, și mai istovit. Clopoțeii mărunți și reci ai fiorilor îi alergau cu nenumărate picioruțe agile de-a lungul șirei spinării. Mića se scutură. Cum de avea pretenția să fie totdeauna mai deștept și să știe mai mult decît toți? Și din nou simți fiorul din șira spinării, așa cum simțise după amiază teama aceea aproape mistică a sacrilegiului. Se opusese hotărîrii, liniei. Adică se opusese tuturor. Și lui însuși. Fusese nebun. Altfel n-ar fi îndrăznit. Cum de avusese curajul să nege o noțiune atît de sfîntă lui, hotărîrea partidului, linia a cărei sugestivitate nu era numai rațională. El înțelegea linia mai bine decît George și decît Petar. Și cu toate astea ei n-au greșit, iar eu am greșit. Partidul nu greșește niciodată.

Îl scuturau fiorii. I se părea că fruntea îi e acoperită de brumă. Fruntea lui era ca un copac în toamnă. Ca un copac gol, desfrunzit. Fără gînduri. Îi era frig. În partid, majoritatea nu greșește niciodată.

Nu greșește. Niciodată. Da. Niciodată. Să se întoarcă la George, să-l roage să-l ierte? Și pe Petar să-l roage, să îngenuncheze.

Partidul nu greșește niciodată!

Se văzu în genunchi în fața lui Petar, care zîmbea tovărășește. Niciodată. Niciodată.

N-ar fi oare o greșeală să scap ocazia aceasta rară?

În gînd, Mića sări în picioare, își șterse genunchii, își îndreptă spinarea.

Cum nu greșește niciodată ? Atunci ce sînt analizele autocritice ale unor perioade de muncă scurse pînă la un moment dat ?

Partidul nu greșește niciodată. Sau cel puțin nu greșește în momentul în care a adoptat o poziție pe care vrea s-o realizeze. Autocritica poate veni după aceea.

Dar ce fel de autocritică mai e asta ?

Autocritica posibilităților ratate nu mai poate interesa, din moment ce posibilitățile au fost irevocabil pierdute. Iar dacă vrea cineva să împiedice la timp ceea ce mai tîrziu s-ar numi scăpare și eroare, atunci tovarășul acela e indisciplinat și aventurier. Pe Mića vroiau să-l împiedice cu forța să facă singurul lucru necesar să fie făcut.

Chiar dacă n-o să reușească mîine, însăși încercarea de răpire, însuși faptul acesta privit ca un act gol, curajos, va impresiona prin îndrăzneala lui, va acționa zguduitor de nobil și de mobilizator și va înfierbînta imaginația tinerilor. Va fi o încercare a lui Mića, o încercare a grupului său, o încercare a comuniștilor de a-l elibera pe bătrînul poet arestat. Îl va elibera. Ar fi o crimă să n-o facă de teama urmărilor și a pedepsei. Fiindcă eu văd mai departe decît ei. Chiar dacă n-o să rămînă niciunul dintre noi în viață... Asta e... George n-are chef să piară. El nu știe că și tragicul e frumos. Parcă eu, la urma urmei, am chef să pier de pomană ! Nu ! N-am chef să pier. Ce am avut de la viață ? De la viață ? Ce am avut ? Totul. Și asta. Bucuria permanentă că fac parte din familia luptătorilor pentru fericirea umană, pentru binele vieții. Înțelege cineva elanul acesta ?

În părculețul pustiu se stîrni vîntul aducînd mirosmele amestecate ale vieții.

Îl îmbrînciseră, alungîndu-l de la ei. Și el, totuși, totuși, le era tovarăș... Deși în gol. Și spre tristețe. Ceea ce simțea nu era frică de moarte, ci regretul că va muri alungat. Singur. Ca un cîine. Va muri. Și fapta lui va fi trecută cu vederea. Presa ilegală nu-i va pomeni numele. Pentru ea, era un renegat. Un lichidator. În mod obiectiv, un trădător care se ridicase împotriva unei hotărîri

a partidului. Împotriva liniei. Linia e sfîntă pentru toți bunii luptători. Și totuși, toate astea...

Linia e sfîntă și pentru mine ! strigă el.

Iar strigătul acesta al gîndului îl zgudui într-atît încît simți că îl podidesc lacrimile. E sfîntă și pentru mine ! Dar asta nu pot s-o fac. Acum, nu mint. Iar voi nici acum nu sînteți cu mine. Îmi pare rău că trebuie să pier. Eu, cel puțin am motive să-mi pară rău. Ce-am avut de la viață ? Nimic, în afară de bucuria că lupt. A fost o bucurie. Mare, deși încă goală. Dar care bucurie nu e goală ? Nu. Bucurie în gol nu există. Nu poate fi adevărată. Eu nu m-am educat pentru după revoluție. Pentru ziua de mîine. Am amînat, totuși. N-am devenit un om nou, sută la sută. Dacă deveneam, n-aș fi suferit acum. Aș fi fost liniștit. Și n-aș fi mințit înainte de amiază. Sau aș fi rezistat pînă la capăt. Dar am amînat, preocupat de lupta de zi cu zi, mi-am lăsat pentru ziua de mîine unele sarcini ale vieții mele. Ca elevii răi. Ca oamenii care sînt răi în viață, puși pe picioare într-un fel rău, defectuos. Și am întîmpinat nepregătit clipa vieții. Am rămas repetent. Nota doi la viață. Dar viața nu e o clasă de școală. Clasa vieții nu poate fi repetată. Elevul rău al vieții moare, la fel ca și premiantul, o singură dată. Dacă s-ar putea să înceapă iar totul ! Dacă aș putea să șterg acești douăzeci de ani și să încep iar... aș privi altfel lucrurile. Și viața personală mi-aș privi-o altfel. Dar aș lupta din nou. Împotriva dușmanilor prezentului, din mine și din lume. Și aș lupta mai bine. Nu m-aș supăra, de pildă, cînd Kosta m-ar părăsi dacă i-aș spune ce s-a întîmplat. Într-o asemenea situație și Petar l-ar părăsi pe George.

Dacă aș înțelege lupta ca George, partidul ca Petar, și eu aș... Nu, n-aș face asta. Eu mi-am luat conștiința din seiful partidului, din momentul cînd am rămas fără legătură. Și am acționat după cum mi-a dictat conștiința. Dar nu numai cei doi îl părăsiseră pe el. Și el îi părăsise pe ei. De asta era nenorocit. Nenorocirea era singurătatea. Poate că niște oameni de rînd ar putea s-o îndure, dar luptătorul nu poate trăi desprins de cordonul ombilical, singur, fără pîntecele mamei, fără sucurile hrănitoare, fără conștiința permanentă că e o parte a unui

întreg mai mare și mai esențial decît orice. Fără tovărășie. Fără partid. Cum să trăiască fără el însuși ? Cum să trăiască, pierdut, disperat ? Cum să trăiască fără adevăr, fără tot ce era el : fără sensul vieții ? Mića ar fi plîns dacă ar fi putut. Dar nu putea.

36

Veković se forța să nu întrerupă firul subțire al conștiinței fragile că el era Andrija Veković. Din coridor se auzeau pașii monotoni și greoi ai santinelei. De acolo, din fundul camerei, se auzeau niște voci încete. În răstimpuri, izbutea să perceapă, cînd mai clar, cînd mai tulbure, cine era și ce era. Lucru, firește, deosebit de important. Dar o dată cu memoria care îl năpădi apoi puternic, se iviră și durerile, amenințîndu-l cu bezna lor nedorită. Era incomparabil mai plăcut să fii Andrija Veković și să ai în urma ta și în tine o viață întreagă de muncă și de iubire. Iubiri. Ana ? Veković vru să deschidă un ochi, dar nu-l deschise.

— Ești treaz ? auzi el o șoaptă deasupra lui.

Duhoarea picioarelor și un firicel negru de șoaptă.

— Ești treaz ? repetă Oblak.

Un copil nou-născut plîngea pe după ușa închisă a camerei din fund. Iar peste drum de camera lui, niște oameni rîdeau.

— Ești treaz ? șopti iar Oblak.

— Dacă nu ești, să știi că pot eu să te trezesc ! Șoapta devenea mai aspră, iar mîna care i se lăsă pe creștetul capului apăsa ca o greutate de cîntar. Degetele, tari și domoale, începură să-l ciocănească în cap. Dar țipătul i se opri pe buze. Dacă țipa ar fi însemnat să ucidă. Pe cine ? Pe el însuși ? Pe Mića ? Regulile jocului? De ce să iei în serios regulile unui joc pe care chiar tu l-ai inventat ? Nu. Nu. Nu trebuie să dau nici un semn.

— Auzi ?

Fiecare atingere, nu numai ciocănitul degetului în creștet, îi provoca o durere adîncă, insuportabilă. Dar

Veković știa acum de ce nu-i era permis nici să se încrunte, nici să scrîșnească din dinți. Noroc că avea aproape toată fața acoperită cu pansamentul care se umezea. Sînge și sudoare? Simțea umezeala fierbinte care îi cuprinsese tot capul. Era lipicioasă, densă și venea de pretutindeni. Degetele de fier îi intrau încet în păr; arătătorul străin prudent și împuțit, i se vîra sub pansament. Sub pleoapele coborîte ale ochilor, Veković simți lacrimi. De n-ar ieși la iveală! De n-ar fi văzute! Nu vroi să-și strîngă pleoapele. I se părea că Oblak i le-ar observa imediat și i-ar descoperi sub ele spasmele...

Veković nu auzi cînd, pe neașteptate, însoțit de sunete, intră în cameră medicul.

— Ce faci aici? strigă medicul.

Veković simți cum i se micșorează durerea.

— Mă uitam dacă și-a revenit! spuse Oblak.

— Asta nu-i treaba dumitale!

Veković simți pași care se apropiau de el călcîndu-l pe durerea rănilor, pe fragilitatea lor strivită, vîscoasă, însîngerată, nespus de sensibilă. Doctorul a țipat. Eu nici n-am scrîșnit măcar. Eu, care din țipete și strigăte am făcut atîtea poezii, știu de ce n-am țipat: cel mai slab sunet pe care l-aș scoate m-ar ucide. Cea mai ușoară tresărire, m-ar trăda și m-ar ucide. Pe mine. Și pe Mića. Și pe toți. Pe Mirko și pe ceilalți.

— Ce-ai făcut? strigă doctorul, parcă cu toată forța lui Veković, cu toată durerea lui. De ce ți-ai vîrît degetele sub pansament? Vocea se apropie și mai mult: Ești nebun? Păi asta e... Asta e... O să te trimit la tribunal, scîrbă! strigă și mai tare medicul. Dar tu, Sreta? Cum ai îndrăznit să-l lași la bolnav? De ce te-ai descălțat? Afară. Afară, cînd îți spun.

— Domnule doctor! spuse Oblak, șovăitor. Am primit ordin să stăm de pază lîngă el...

— Afară! strigă ca un nebun doctorul. O să te trimit la tribunal! O să te trimit la închisoare! Afară!

Degetele păroase ale lui Oblak se încurcaseră în părul lui Veković, de culoarea norișorilor, se încurcaseră în firele pansamentului și sergentul nu izbuti să-și scoată imediat mîna de acolo.

— De cîte ori o să-ţi mai spun că nici o santinelă n-are voie să intre în camera bolnavului ? spuse doctorul Kopar către infirmierul Sreta.

— Ştiu că n-are voie, dar tot intră. Fără să întrebe.

— O să dai socoteala pentru asta.

— Am înţeles ! spuse Sreta lovindu-şi călcîiele. Dar mîinile nu putu să şi le lase reglementar, pe lîngă corp.

— Vane, foarfecile !

Vane dădu foarfecile din trusa pe care Sreta o ţinea cu amîndouă mîinile, ca pe o tortă mare, nichelată.

— Nu şi-a recăpătat cunoştinţa ?

— Nu ! spuse Sreta şi se apropie cu încă un pas purtînd trusa cu pansament.

— Nici o clipă ?

— Nici o clipă.

— Pungi cu gheaţă, şi să fie schimbate din trei în trei ore.

— Am înţeles.

— Şi să nu mai intre nimeni aici, ai înţeles ? Altfel, poţi să-ţi faci bagajele, imediat.

— N-o să mă clintesc de-aici, dom' doctor. O să stau ca la magazia de pulbere. Nu mă mişc toată noaptea de lîngă uşă.

Pansamentul fu schimbat şi iar se lăsă liniştea.

Veković simţi o apăsare rece, pe creştet. Apoi zvîcni iar la suprafaţă, din beznă şi-şi aminti : Eu nu sînt rîul bolnav al întunericului. M-au rănit la cap. M-au izbit în creştetul capului !

Din camera învecinată se auzea glasul celui căruia i se spunea Popče. De la ciocnirea medicului cu Oblak, Popče ajunsese la a treia povestire, nesfîrşit de lungă, dar Veković nu-l mai asculta cu aceeaşi atenţie. Nu mai avea nevoie să-l asculte ca să-şi păstreze cunoştinţa. Recăpătase puteri. Mai simţea o durere cumplită la cap, dar, deşi cu efort, judecata i se menţinea. Acum, nu-i mai bubuia în frunte fiecare cuvînt, ca o lovitură dată în masa metalică a timpanului. Spatele i se umezise, simţea mîncărimi, iar locurile rănilor îl dureau, iritate de transpiraţie şi de zăcutul pe salteaua subţire, tare, umplută cu paie, fărîmiţate, strînse ici-colo ghemotoc. Ochii nu şi-i deschisese. Doar ochiul drept şi-l mijea, prudent, din

cînd în cînd. Și vedea o fîșie de lumină care, ca un ac de ceasornic, se apleca tot mai irezistibil spre partea întunericului. Ochiul stîng și-l ținuse închis. La răstimpuri, simțea umflătura impregnată cu sînge, care pulsa dens și greoi ca un noian de durere din care izvora tot întunericul din cameră, toți fulgii negri ai nopții care amenințau să-i acopere calea gîndului. Și tocmai asta trebuia evitat. Mai ales după discuția telefonică a sergentului Oblak cu căpitanul... căpitanul Klaus. De atunci Veković simțea din cînd în cînd prezența sergentului în pragul camerei. Oblak nu intra, fiindcă infirmierul Sreta nu se clintea din camera hoților, aflată alături. De acolo, prin ușa deschisă, Sreta urmărea mișcările lui Oblak. Din fundul coridorului se auzeau în răstimpuri plînsetele unui prunc nou născut. Din frînturile de discuții auzite încă pe cînd i se lua temperatura, Veković aflase că la capătul coridorului se afla camera pentru femei și că în ea, după cum îi spusese Oblak lui Sreta, se aflau „două femei la fel de periculoase". Una bolnavă de tuberculoză galopantă, cealaltă cu un prunc de două zile. La fel de periculoase ca Veković ? Amîndouă fuseseră aduse cu două zile în urmă. Veković nu se întrebase cum arătau. Nu încercase să și le închipuie, să și le imagineze. Se simțea grozav de slăbit. Ca un prunc de două zile. Și acum ? La fel de periculoase ca mine !

Acum era rău de el. Nici gîndul la fetele necunoscute nu-l mai înviora. Loviturile primite îl dureau cumplit. Veković s-ar fi mișcat cu plăcere, și-ar fi scărpinat cu plăcere spinarea, s-ar fi mutat din groapa putredă, umedă, încinsă, în care zăcea. Dar Oblak nu se clintea din ușă. Îi simțea privirea. Din pragul camerei de-alături se auzea numai glasul celui pe care-l numeau Popče. El povestea despre Trpe, un cartofor și un vagabond, băiat de viață cum nici o mamă nu mai născuse încă. Pentru un prieten, Trpe ar fi fost în stare să stea și cinci ani la pușcărie, într-atît de dezvoltat îi era spiritul de prietenie. Și avusese de suferit, nu glumă. Mare om a fost Trpe ăsta !

Două voci supărate îl întrerupseră. Una părea neagră, a lui Oblak, cealaltă netedă, a lui Sreta. Acum, Oblak stătea în pragul camerei în care zăcea Veković,

iar Sreta chiar în cameră, pe patul liber. Popče povestea din pragul camerei vecine, ca să le alunge somnul. Chiar ei îl chemaseră. „Mare om a fost Trpe ăsta!".

— Vino încoace, Popče. Povestește aici! îl chemase Sreta. N-am încredere în soldățoiul ăsta. Hai, vino! Să nu mă fure somnul.

— Lasă gura! îl întrerupse Oblak. În noaptea asta, tot nu e rost de somn.

— N-o să mă clintesc de aici.

— Văd eu ce fel de sîrb ești! Îi aperi pe ustași.

— Am ordin.

— Cînd e vorba de răzbunare, nu există ordin.

— Dă-i drumul, Popče! Dar mai lasă-l încolo pe Trpe. Începuseși una de Persa și cu sublocotenentul! spuse Sreta.

— Da, cu Persa și cu sublocotenentul! ceru și vocea neagră.

Telefonul sună. Oblak dădu fuga, dar Popče își continuă povestea plicticoasă și fără sfîrșit.

Sreta căscă, pe pat; apoi, curios din fire, se ridică și porni după Oblak, pe coridor.

— Da! spunea vocea neagră a lui Oblak, în receptor. Nu dă nici un semn, dar...

Veković se săltă prudent de pe pernă, se scărpină repede pe spinare, și se trase ceva mai la o parte, păstrînd aceeași poziție. Nimerise un loc proaspăt, răcoros, și rămase iar nemișcat. Capul continua să-i vuiască.

— ...Dar eu nu-l slăbesc din ochi.

Un timp, Veković nu-și mai simți corpul. Mai apoi, începu să-l doară iar, surd, spinarea zdrobită. Pe urmă îl duru tot trupul. Dar n-avea voie să-l doară; Oblak se afla din nou la ușă. Popče își spunea povestea și pruncul plîngea cu plînsul acela nerăbdător, enervant, al noilor născuți. Sreta se duse să fiarbă acele pentru injecție. Fata bolnavă de tuberculoză gemu. Veković auzi avertismentul lui Sreta:

— Bagă de seamă, Oblak, nu care cumva să te pună dracul să intri să-i faci ceva, că-ți pierzi pîinea. Știi cum e doctorul! Nu degeaba se ocupă de vindecarea nebunilor.

Veković nu auzi pașii. Pricepu doar, după mirosul de picioare devenit tot mai pătrunzător, că Oblak se apropiase iar de el, că se aplecase peste el, și în aceeași clipă, totul se pierdu în rostogolirea depărtată, neagră, a vocii lui Oblak, care amintea bubuitul unor tunete apropiate.

— Lasă că ajungi tu pe mîna mea! O să adoarmă el, Sreta. Și-o să mărturisești atunci și cînd ai mușcat-o pe măta, prima dată, de țîță, și cînd te-a trimis Pavelić al tău la roșii de aici. N-avea grijă, o să ți se înfunde.

De data asta nu-l atinse decît cu ultimele cuvinte : o să ți se înfunde.

O să mi se înfunde! își spuse Veković năpădit de teamă. De ce o să mi se înfunde? Blestemată sugestie! Nu cumva sînt o vulpe căzută în capcană? O vulpe cu spinarea zdrobită în atîtea locuri cîte litere are cuvîntul ăsta, ca o mînecă fără mînă, ca o vorbă care își bocește și-și plînge vaietul prin văi!

Între timp, Sreta se întoarse cu acele și cu camforul. Oblak trecu repede în prag. Veković zăcea nemișcat.

— S-a terminat cu mine.

Nu sperase nici pînă acum la vreun bine. Dar acum știa că se terminase. O să ți-se -în-fun-de! spusese Oblak și el nu avusese putere să nu-l creadă. Era prea slab. O să i se înfunde! În fiecare dintre silabele cuvintelor acestora îl văzu limpede pe Klaus. Intra pe ușa cu fiecare silabă, apărea, trăgea cu ochiul, dispărea și apărea iar, în silaba următoare, imediat ce era rostită. O să vină Klaus și schingiuirea o să continue. Au să-l ucidă, și el n-o să-și mai scrie poezia vieții.

Acum, era limpede că au să-l ucidă. Nu mai puteau să-i dea drumul. Îl zdrobiseră în bătaie și nu mai puteau să dea înapoi. Doar dacă... dacă... s-ar salva singur. Dar cum? N-avea să-și mai scrie poezia vieții, iată singurul lucru pe care îl regreta. Totul fusese zadarnic... Treizeci de ani de pregătiri intense pentru poezia aceasta, pe care n-avea s-o mai scrie.

Din camera hoților auzise mai adineauri clinchetul lingurilor izbite de farfuriile de tablă, și sorbiturile lacome, zgomotoase. Lui, nu-i fusese foame. Și nu-i era nici acum. Simțea doar un fel de leșin, pornind de la

cap și cuprinzîndu-i tot trupul lipsit de vlagă, lipsit de bucuria vieții și de voință. Se terminase cu trupul! Chiar dacă n-aveau să-l ucidă, se terminase. Înainte, își închipuia că așa își simt bătrînii trupul. Cum și-l simțea el acum pe-al lui: o bucată de piftie fără vlagă, moale și noroioasă, o tristețe mîloasă, înțesată de dureri mai mult sau mai puțin suportabile. Altfel, cum ar putea să se simtă bătrînii? Totul e pustiu și tristețe. Nici un fel de bucurie. Un gol nemărginit, tulbure, cenușiu, fără pîntece, fără poezie, fără femei, fără nimic la orizont.

Doar moartea.

Și acum, să nu simtă foamea? Să nu-și regrete propria ființă, să nu-și regrete poezia nescrisă? Fiecare om e o poezie. Dar el nu mai are putere să regrete.

Totuși regreta.

Nu regreta viața, ci doar poezia. I se părea că nici nu ar fi putut s-o regrete. Totdeauna îi fusese așa. Cum de putuse mai înainte să irosească atîta timp cu femeile, din moment ce nu le dorise? În loc să stea locului, să scrie. Ce o fi însemnînd oare dorința? Nu-și mai amintea. Să însemne că tinzi spre ce te atrage? Pe el însă nu-l mai atrăgea nimic? Ce nu-l mai atrăgea? Moartea? E și ea de gen feminin. Ultima mea damă! Cea care mă doboară. Mă atrage oare? Ce? Klaus o să mă ucidă și n-am reușit să-i dovedesc nimic lui Mića: tot ceea ce gîndeam că o să se întîmple după ce mă duc la cimitir și țin cuvîntarea, nu s-a întîmplat. Nu i-am arătat nimic lui Mića. Nici Mića, nici tovarășilor săi. Nimănui. Și să mor?

De ce? A scris numai poezii și a iubit viața. Asta înseamnă puțin pentru moarte... Dar n-a făcut nimic altceva. Ana l-a părăsit. Poeziile? N-a izbutit să scrie poezia pe care, dacă n-ar fi făcut prostia de azi dimineață, de la cimitir, ar fi scris-o... Nu. Klaus o să-l ucidă pentru toate, nu numai pentru cele petrecute azi dimineață. Pentru femei. Pentru Mića. Pentru Ana, care îl iubește pe Mića. Poate s-o lase singură? Nu-i vorba de asta. Ana abia acum, după moartea lui, avea să rămînă singură. Vroiam ca ea să mă admire. Ea l-a preferat totuși pe Mića. Vroiam să-i arăt că pot să fac ce poate și Mića, dar că el nu e în stare să facă tot ce pot

eu. Ce pot eu acum ? Nici ce-o să poată Mića. Eu pot numai să mor. Să fiu ucis ! Au să-l ucidă, ca pe un luptător. Oare luptase ? Nu făcuse decît să vorbească. Grozavă luptă, cuvîntarea lui ! Vorbise la cimitir, în fața mormîntului unui general. E el orator ? E el general ? Oratorii și generalii vorbesc prin conștiințele cetățenilor, prin viețile ostașilor. Cuvintele lor se răspîndesc orizontal peste cîmpurile de luptă, peste necesitățile politice zilnice, solubile. Iar el e poet. Cuvintele lui sînt verticale. Poeții vorbesc în microfonul verticalei timpului, unde totul e rezolvat de generațiile și generațiile de oameni viitori și unde sarcinile sînt presupuneri, unde frumusețile sînt posibilități și presimțiri neclare. Dacă cei în viață îi aud, e bine ! Dacă nu, n-are a face. Îl vor auzi poate cei nenăscuți încă. Și Vekovič văzu oamenii îmbrăcați în negru lîngă mormîntul deschis ; se văzu pe sine vorbind și văzu fețele pe care la fiecare cuvînt al lui, se topea masca durerii și a tristeții, de parcă ar fi fost acoperite cu celuloid inflamabil, arzînd la fiecare atingere a flacării și nelăsînd în urmă decît un strop de cenușă, neagră, răsucită. Atîta se vedea în locul fețelor și al simțirii oamenilor din jurul mormîntului. În spatele lor — teama, panica, ochi bulbucați de spaimă. Iar sub ochi — ura, întrebarea furioasă : — De ce-i pune într-o situație neplăcută ? De ce le spune lucruri pe care le știe orice om normal, dar le trece sub tăcere, fiindcă prin vorbe nu se poate face nimic împotriva nemților ?

Nimic ?

Nu e adevărat.

Dacă ar fi vorbit un altul, l-ar fi crezut. Pe el nu-l crezuseră.

De ce ? N-ai vorbit oare ca un luptător ? N-ai vorbit ca Postul german al libertății ? Acum îmi aduc aminte. Ocupația. Masacre. Mića luptă. Și eu ? Nimic. Vorbe. Și încă vorbe străine, de orator, de general, vorbe orizontale. Nu ! Și Postul libertății luptă cu asemenea vorbe. Luptătorii ei au vorbit și-au pierit și nimănui, nici lui, nu i-a trecut prin minte să le conteste calitatea de luptători fiindcă nu erau generali și nu trimiteau ostași la atac și la moarte. Ei și-au trimis cuvintele la atac și trupurile la moarte. Da. Șapte spicheri ai Postului ger-

man al libertății au fost uciși. Așa a și început totul. Pe mine, frumusețea curajului lor m-a impresionat : cutezaseră să vorbească din însuși bîrlogul fiarei. Ca și mine.

Și el vorbise dintr-o țară ocupată, prinsă în ghearele fiarei. Vorbise despre laptele libertății, despre foamea și setea după sînul ei, despre fierbintea dorință ca de pe pămîntul țării să fie ștearsă, cît de curînd, urma cizmelor țintuite. Vorbise despre asaltul a tot ce e omenesc și pămîntean la noi, chemase la atac norii, și microbii din gardul doborît, și casele incendiate, oamenii înjunghiați pe poduri, arși la Vračari, ziditi de vii în Čele-Kula, Čelopek și Crni Vrh ; pe cei aflați pretutindeni îi strigase de pretutindeni, îi chemase să se ridice, pe vii și morți, pe robii din cetele lui Spartacus, pe robii galerelor, pe cei întemnițați, pe toți cei căzuți în lupte inegale, sub steaguri ciuruite și zdrențuite, păsări ucise în zbor, disperații și voluntarii căzuți în Grecia, Bulgaria, pe cei ce stătuseră alături de Napoleon, și împotriva lui, pe pașoptiști și pe cei dinaintea lor, pe cei din conjurația egalității : pe babeufiști, pe Rudini, pe decembriști, pe toți cei ce pieriseră romantic pentru Dreptate, Frumusețe și Tovărășie. Ridicați-vă, le spusese el azi-dimineață, ridicați-vă. Comunarzii, sărăcimea lui Zeka, haiduci, partizani ai libertății, ridicați-vă toți, cu morți și vii laolaltă, ridicați-vă toți. Îi chemase, din fața mormîntului deschis al generalului sîrb, să se ridice, să pornească iar la atac și să piară sau să învingă iar, toți ca unul, oameni și rîși, brazi și lupi, stejari și fagi, munți și oameni, oameni, oameni, oameni vii care, cu nasurile turtite de vitrinele brutăriilor și ale măcelăriilor, privesc belșugul, oameni care degeră lîngă magazinele de îmbrăcăminte și încălțăminte, cei ce n-au bani pentru un bilet de cinema, cei ce mănîncă, la sărbători, cartofi fierți fără unt, cei fără nici o situație sigură, cei ce se tem că vor fi concediați, cei ce și-au părăsit femeile, femeile îngrozitor de singure și de părăsite, cei ce părăsesc și cei părăsiți, cei ce fug și doresc ceva fără să știe ce anume, toate neliniștile și toți oamenii neliniștiți, chemase totul să se ridice, să pornească, să țîșnească și să alcătuiască iureșul care nu e îngăduit să fie înfrînt și nici să aibă sfîrșit. Asaltul acesta va trebui să cuprindă

mările cu valuri înspumate, cu insule și colonii de corali, ghețarii și Golfstreamul, oceanele cu rechinii și cu toți peștii lor puternici, nu există energie care să nu trebuiască înhămată în acest clocot spumegînd al asaltului care încă mai pregetă și clocotește, dar care se pune acum în mișcare. Și nu există viață care să nu contribuie, prin sîngele ei, la distrugerea morții, a acestei morți holbate, deșănțate, nerușinate, pornită bezmetic să chinuie pămîntul și cerul. Și nimeni n-are dreptul să se oprească atîta timp cît mai există cea mai ușoară împotrivire. Niciodată. Pînă la stele. Pînă la ultimele taine. Pînă la cauză. Pînă la gloria deplină, dacă ea există. Există. Val după val, peste întreaga planetă și peste toate planetele se lasă și pornește și se ridică tot ce este viu în iureșul care va nimici sîmburele răului și va întrona puritatea...

Le vorbise ca Postul libertății. Își auzise vocea sunînd metalic, ca vocile celor șapte spicheri uciși. Oamenii înveșmîntați în negru se uitau la el speriați, jigniți, uluiți și cu neîncredere, ca niște copite de cai, dar totuși suficient de impresionați ca să nu se clintească din loc și să fugă, deși știau ce va urma. Pentru el, nu pentru ei. Acum însă, era totuna. Îl priviseră de parcă ar fi vrut să-i dea crezare, dar nu puteau.

Nemții apăruseră imediat și-l invitaseră să meargă cu ei. El însă, în imaginația lui, mai era încă atunci la fel cu Postul libertății, la fel cu Mića, pe care Ana îl iubește. Se împotrivise. Era la fel cu Mića. Îi silise să facă uz de forță, să-și dea arama pe față, să-l lovească în public, în fața mormîntului deschis în care zăcea un bătrîn general sîrb, mort de-a binelea, care nu se ridicase adineauri cînd îl chemase la atac și care a rămas să zacă surd în sicriul lui de tablă și, după aceea, cînd au început să-mi care lovituri, să mă bată și să mă tîrască spre mașina poliției, cînd nemții snopeau în bătaie un poet sîrb fiindcă spusese una din poeziile lui viitoare despre pămîntul care va naște vulcanic revolta din măruntaiele lui, despre pămîntul care, din clipa cînd s-a rupt de soare și a început să se rotească în univers, se pregătește să injecteze revolta aceasta, focul acesta

împotriva răcirii, în tot ce trăiește sub soarele negru al morții, să pună în mișcare totul și să urnească totul la atac împotriva morții. Căci astăzi nu mai există morți. Toți sîntem la fel. Astăzi, o, stelelor! deosebirile mărunte trebuiesc uitate. Și trebuie împlîntat în pămînt cuțitul negru al lipsei de libertate și al ocupației, ca să vă apară și vouă în fața ochilor fiorul vieții. Lumina grijilor de fiecare zi ne-a împiedicat să-l vedem. Dar în noaptea asta din fiecare noapte și din fiecare zi, s-au deschis spațiile. Nu numai cele cerești ci și cele pămîntești. Mai imediate. Mai soluționabile. Soluționabile astăzi. De aceea — înainte. Nu există moarte. Există numai oameni uciși. Uciși în lupte. Dar ei nu sînt morți.

Cei care îl ascultau erau însă mai uciși și mai morți decît generalul din coșciugul de tablă, deasupra căruia vorbea. De aceea le și spunea să reînvie și împrăștia cuvintele în așa fel încît să le audă și cei ce n-au aparate de radio dar sînt în stare să porncască înainte, să se ridice. Dacă nu cei aflați de față, atunci alții, care vor crede în cuvintele lui.

Azi dimineață a avut loc o luptă... Da, luptă. Dar nu poezie. El fusese luptător și avea să piară ca luptător, nu ca poet. Fiecare om e o poezie nescrisă a asaltului împotriva fatalității și a soartei omenești. În fiecare om există posibilitatea eliberării de condițiile vieții, de ceea ce Mića, sociologizînd prea mult, numește spirit micburghez, dar care, în realitate, reprezintă instinctul stîngerii treptate, al morții, instinct ascuns sub masca instinctului de conservare. Și ei ar vrea acum să ne învețe, în numele conservării, să eternizăm lipsa de libertate. Dar viața, care e poezie, ne mînă la luptă. Lupta e realizarea poeziei. Firește, poezia nu e întreaga luptă. Lupta și poezia se pot identifica numai în anumite momente, după care liniile lor se despart și nu se mai ating. Poezia înseamnă un ordin pentru luptă. El dăduse ordinul.

Dar, la ordinul lui, nimeni nu se clintise. Cei din jurul mormîntului îl știau poet, nu căpetenie de oști. Oamenii separă una de alta, iar el nu le scrisese încă poezia lui, poezia momentului aceluia cînd fiecare cuvînt are o forță egală cu tot explozibilul lumii acesteia zvîrlit

în miezul însuși al răului, în cazemata robiei... Și nici mîine n-o să se clintească nimeni. El trăise ca poet, dar avea să moară așa cum poate muri orice om cînd este conștient că lucrul acesta e necesar. Și cînd nu e conștient. Avea să moară. Ca un soldat. Cînd își rostise cuvintele care nu erau nici poezie, nici ordin, nimeni nu-l socotise soldat. Spusele lui fuseseră un fel de măcăit. Nici țipăt de vultur, nici nechezat de armăsar; n-au fost cuvintele capabile să pună în mișcare. Fuseseră niște verticale orizontale. Adică nimic. Nu se clintise nimeni. Dacă ar fi fost poezie, oamenii s-ar fi clintit, l-ar fi ascultat. Dar nu fuseseră poezie. De ce? De ce? De ce nu fuseseră poezie? Nu-l crezuseră oare?

Veković văzu din nou mormîntul, coșciugul, și toate fețele din jurul lui. Cercetă expresia fiecărei fețe și încercă să o înțeleagă. Lipsă de încredere. Indignare. Fîsticeală. Ochi plați, închiși pentru lumina adevărată. Uluire profundă. Și, pe fiecare față, frică.

De ce? Cu ce drept se îndoiau de el? Oare nu-l cunoșteau?

Ba tocmai fiindcă îl cunoșteau. Fiindcă știau că el nu era un luptător. Nu era un general, ca să-i asculte ordinul. Și nici nu le spusese o poezie care să-i miște și să-i liniștească înainte de a-i conduce. Oamenii țineau minte că el nu votase niciodată și că totdeauna își bătuse joc de politicieni. Țineau minte că, în afară de poezii și femei, pe el nu-l interesase nimic. Îi țineau minte unele aventuri terminate cu blesteme și cu procese de divorț, discrete, dar nu destul de discrete ca să nu ajungă la urechile celor aflați acum în jurul mormîntului. Cu timpul, numele lui căpătase o rezonanță neserioasă și scandaloasă, rușinoasă și periculoasă. Oamenii nu-l crezuseră fiindcă spusele lui nu erau încă poezie și fiindcă, pe de altă parte, nimeni nu știa că el devenise luptător. Dacă ultimul dintre oștenii revoluției le-ar fi spus ce le spusese el, oamenii l-ar fi crezut și l-ar fi urmat. Dar cuvîntarea lui nu însemnase nici calul alb al anarhiei lui Shelley, nici vocea spicherului de la Postul libertății.

Mica presimțise ce intenționam să fac. De-asta n-a ieșit nici cînd i-am strigat a treia oară să iasă afară. A

rămas, a căutat să mă convingă. Și eu, totuși, l-am alungat.

Iar acum au să mă ucidă. Voi muri ca luptător. După moarte, numele meu nu le va mai aminti oamenilor nici un fel de echivocuri și va fi curat ca al tuturor martirilor. Se vor șterge petele minciunilor lascive. Și ce-i cu asta? Singurul lucru pe care l-ar fi putut dărui oamenilor, împreună cu jertfa vieții — poezia — poezia nu le-o dăruise. Și acum o simțea în el, mai puternică decît oricînd. Simțea ratarea, și poezia pe care n-avea s-o mai scrie, n-avea s-o mai dăruie. Știa ca nimeni altul că dăruirea e secretul celor mai adînci bucurii. Acum, bucuria aceasta îi era refuzată.

Mai înainte, pe cînd se zbătea în mîinile nemților, sub soarele care străpunsese o clipă norii, pe cînd stătea în fața atlasului anatomic al doctorului Luebe, socotea că îi dovedise lui Mića și tovarășilor săi că el, Veković, avea dreptate, și nu ei. Pe atunci gîndul că va pieri îi producea o anumită satisfacție, ciudată, încăpățînată, sinucigașă, sfidătoare. Moartea nu-l speria nici acum. Atîta doar că înainte ea avusese un gust care îi dispăruse acum. Poezia nu fusese scrisă. Dacă ar apuca s-o scrie, moartea nu l-ar mai îngrozi cu nimicnicia și încremenirea ei, cu plumbul dens al uitării. Femeile? Și femeile înseamnă oare moartea?

Ce? S-a isprăvit cu ele. Poezia se afla acum în el, îl chinuia, se zbătea și vroia să se nască. La ce bun? Oamenii nu l-au crezut. Ce înfrîngere! Cunoștea și Mića impasul acesta. Dar mai cunoștea și ieșirea din această contradicție — sublimarea.

Dacă și-ar fi sublimat mai demult în versuri picăturile de foc ce prisosiseră în sîngele lui, mîine ar fi plecat la partizani și ar fi scris acolo poezia, sau ar fi avut-o scrisă încă mai dinainte. Așa, o să vină Klaus. Au să-l schingiuiască, și-au să-l ucidă.

De ce nu l-o fi crezînd nici Klaus că vorbise fără să fie împins de nimeni? Cine ar fi putut să-l convingă pe el? Doar nu era copil. De ce să-l convingă? Nu putea să vadă și singur răul? Nu cumva credea Klaus că Mića îl luminase și-l îndemnase să facă agitație? Un băiețandru! Un tinerel lipsit de experiență și abstract,

fără foc în vine, un puști cu dorințele refulate, chircite. Să-l împingă pe el, lup bătrîn? La ce să-l împingă? Să țină o cuvîntare? Ridicul. Niciodată nu putuse, nimeni, să-l împingă la nimic. Niciodată, și nici acum. Nu cumva credea Klaus că-l va face să rostească numele lui Mića? De ce ar face asta? Ca să se socotească pe sine drept un prost? Să-l trădeze pe Mića fără ca, totuși, să se poată salva? Fiindcă nu există salvare. Aveau să-l ucidă. Mai întîi, aveau să-l schingiuiască, cerîndu-i să-l trădeze pe Mića. Să-l schingiuiască, dar el n-o să-l trădeze. *Carne oči da bi ne gledale*"[1]. Nu. Asta n-o să se întîmple... N-aveau decît să-l schingiuiască.

Au să-l schingiuiască, și el n-o să trădeze. E deajuns doar să nu vrei să trădezi. Simplu!...

Și de ce nu vrea? Asta e mai puțin simplu. De ce ținea cu atîta tărie să nu trădeze? De ce dorea atît de hotărît ceea ce nu dorea? Ca să fie consecvent cu sine? Fleacuri. Dar poate că ăsta era motivul. Un om care a publicat douăsprezece cărți simte, chiar și inconștient, o răspundere care poate chiar să nu-i placă, dar care îl obligă. Poeții rămîn credincioși jocului, soarelui, limbii, poporului. Poeții sînt credincioși și cînd zburdă de la o femeie la alta, și cînd o iubesc pe Ana, care nu-i iubește. Nu, nu e numai asta. Ce-o mai fi?

Veković încremeni la gîndul acesta, care i se păru că-l luminează. Va fi, deci, va fi, va fi, va fi, va fi un martir. Al optulea spicher tînăr al Postului libertății! Totdeauna și-i imaginase tineri pe spicherii aceia. În vocile lor răsunase totdeauna tinerețea. Lupta e secretul tinereții veșnice, secretul unei permanente reîntineriri.

Veković se simți emoționat. „Mića are douăzeci de ani. Și eu am să fiu un martir, n-am să trădez, deși am cincizeci și șase de ani". Acum se simțea egalul eroilor de douăzeci de ani. Îi cunoscuse el bine de tot pe tinerii aceștia. Știa și ce sînt, și cine sînt. El era acum la fel ca Mića.

---

[1] „Ochi negri, de n-ați vedea" — vers dintr-o cunoscută baladă populară sîrbă; aluzie la procesele de conștiință provocate de actul trădării, versul fiind un autoblestem rostit într-o asemenea împrejurare.

Mica nu fusese niciodată mai tînăr decît el, nici măcar cu o secundă. Nici pielea nu-i fusese mai plină de prospeţime decît a lui, nici elanul mai viguros. Erau identice. Acum ştia totul. Îşi înţelegea emoţia şi şi-ar fi putut scrie poezia pe nerăsuflate. Versurile îi veneau năvală ; dacă le-ar fi rostit şi le-ar fi notat, totul ar fi fost gata.

Dar cum ? Unde ? Aici, era imposibil. Ar fi trebuit să nu simtă prezenţa aceea în uşă, nici şoaptele din camera hoţilor, plînsul pruncului, de colo, de la capătul coridorului. Ar fi trebuit să fie liber, departe de patul acela, undeva, printre munţii înalţi, puternici şi adormiţi, unde cerul înmiresmat de prospeţimea singurătăţii e rarefiat şi uşor, vesel ca o violetă, alb ca un norişor îngheţat, deshidratat, îngrozitor de depărtat. Cum să fugă ? Imposibil. Era slab, istovit. Abia s-ar fi putut ţine pe picioarele tremurînde. Sergentul Oblak era vînjos şi înarmat. Dacă i-ar fi luat pe neobservate revolverul din toc şi l-ar fi ucis ? Oblak nu era singurul jandarm din spital. Mai erau şi alţii... Cîţi oare ? Cel puţin încă trei. Şi Sreta era tot un fel de jandarm. Unu stătea de pază afară, la uşă. Ceilalţi dormeau sau se plimbau prin oraş. Îşi rezolvau chestiunile personale. Şi ce-i cu asta ? Unde s-ar fi putut duce, chiar dacă reuşea să-i ucidă pe amîndoi jandarmii care erau treji ? Cei ce dormeau s-ar fi trezit la prima împuşcătură, şi-ar fi luat armele şi l-ar fi ucis înainte ca el să fi reuşit să-i doboare pe toţi. În revolverul lui Oblak se aflau şapte cartuşe. Suficiente în definitiv, nici el nu era singur. Colo, la capătul coridorului, se află două fete, membre de partid. În camera hoţilor. Cîţi or fi acolo ? Popče. Apoi cel cu voce răguşită. Pe urmă cel ce spusese că rachiul amestecat cu miere şi cu cantaridă e cel mai bun leac împotriva blenoragiei. Trei inşi. Dacă s-ar putea înţelege cu toţi, ar fi şase. Imposibil ca măcar unul dintre ei să nu ştie vreun loc unde să se ascundă pînă cînd ar fi stabilit legătura cu teritoriul liber şi-ar fi ajuns acolo. Să ajungă acolo ? Hoţii au totdeauna asemenea locuinţe de rezervă. Hoţii să ajungă acolo ? El ? Nu. Fata cu ftizia galopantă. Dar cine să-i ducă acolo şi de ce să-i ducă ? Nu, el n-ar avea neapărată nevoie

să meargă acum. Numai fetele. El şi-ar putea scrie poezia într-o casă obişnuită, de hoţi. I-ar ajunge atîta. Să fie lăsat în pace acolo, numai cîteva ore. Cîteva ore de viaţă liberă, asta era tot ce-şi dorea. Viaţa e o poezie pe care trebuie s-o încrustezi în alte vieţi. Pentru asta avea nevoie numai de cîteva ore. Şi toată forţa forţei lui ar ieşi din el într-o formă care ar continua să macereze moartea, şi atunci cînd el nu va fi printre cei vii. Pruncul plîngea. Poezia plîngea în el. Un prunc, şi ea! Nerăbdătoare, dornică de viaţă, potrivnică morţii. Cîţi oameni nu se află pe lume şi mor fără să zămislească rodul care îi va continua, muşcînd din moarte, distrugînd nimicnicia!

Sub bolta aceasta albăstrie, raţională şi scînteietoare, se ivi un şir nesfîrşit de puşcaşi. Înainta grav, încet, primejdios. Din tufele scunde care mascau gurile rînjitoare ale cazematelor ţîşnea cu furie aburul otrăvit al oţelului. Gloanţele şuierau fulgerător, încinse, furioase. În fiecare clipă cădea cîte unul din şir. Dar şirul era tot mai mare şi creştea, apropiindu-se. Lui Veković îi părea rău de cei ce cădeau. Ştia că nimeni n-avea să poată opri şirul de puşcaşi al tuturor oamenilor, dar mai ştia şi că cei căzuţi n-aveau să se mai ridice niciodată. De ei îi părea rău. De omul acela jupuit, ţinut cu mîna de ciuful rămas nescalpat în creştet... De omul din fotografie, de omul în a cărui carne, caldă încă, doctorul Luebe încrustase cu compasul cerculeţele colorate diferit şi indicînd fiecare cu cîte un număr un centru al durerii maxime. De omul acela îi părea rău. De durerea din bilele de biliard ale ochilor rămaşi goi. Dacă se vor apuca să-l ciopîrţească şi pe el aşa şi să-l jupoaie după metoda doctorului Luebe, va putea oare să reziste?

„Mića ar rezista. Dar eu? Eu am, totuşi, cincizeci şi şase de ani. E acelaşi lucru. Poate...“ Erau de aceeaşi vîrstă. Totdeauna aleargă împreună numai caii de aceeaşi vîrstă. La cincizeci şi şase de ani, oamenii au convingerile subţiate de scepticismul experienţei. Totuşi... Veković simţi teamă. Nu pentru el. Pentru Mića. Dacă aveau să-l întrebe şi să-l chinuiască, să-l chinuiască, să-l chinuiască, o să poată rezista? Nu ştia. Dacă n-ar

fi atîția oameni, care n-au să se mai ridice! Trebuie vorbit și despre cei ce nu se vor mai ridica, despre șirul de pușcași înaintînd irezistibil, șir luminos, nesfîrșit, fără nici un gol. Trebuie spus totul. Totul.

O umbră grea se mișcă pe aproape. S-a și întors Klaus?

Veković întredeschise ușor pleoapele ochiului drept și privi prin firicelele albe de vată și prin țesătura albă a tifonului, spre ușă. Umbra se dublase și șoptea. S-a terminat! Privi mai atent. E tot un jandarm. Sigur, Oblak se duce să se culce și ăsta trebuie să-i ia locul. Să-l supravegheze pe el. Nu credea oare că o să se miște, că o să se scarpine, că o să ceară de mîncare? Oblak s-a dus. Sreta sforăie pe patul celălalt. La un metru de el. Ușa de la intrare s-a închis cu zgomot în urma lui Oblak. Ce-ar fi să încerce acum? Dacă s-ar răsuci puțin, jandarmul cel nou ar intra în cameră, s-ar apropia de pat, și el i-ar lua revolverul...

Cheia se afla la noua santinelă. Și-o pusese la brîu. Dar noua santinelă nu stă în ușă, ca Oblak. Se plimbă pe coridor. Dacă l-ar...? După aceea, ar fi ușor să deschidă ușa. Mai întîi însă ar trebui să se înțeleagă cu fetele și cu hoții.

Să se ridice, să meargă pînă la ușă, să-i sară în spate santinelei, să-l lovească cu mîna dreaptă... Nu. Cu stînga. În cap. Cu dreapta o să-i scoată revolverul. Și-o să-l pocnească de cîteva ori cu tocul revolverului. Totul — fără zgomot, fără împușcături. Pe urmă trebuie să descuie repede ușa, să-l atace pe jandarmul de afară, să-l culce la pămînt, să-l dezarmeze și să plece undeva unde viața îi poate pune la dispoziție două ore libere. Șirul luminos al pușcașilor i se ivea ca un șirag de dinți zîmbitori, lucioși, egali.

Tinerii sînt puri și drepți. Lor, lupta le face un bine. Ei zîmbesc chiar și cînd cad secerați, pentru totdeauna. Ei nu regretă femeile la care au renunțat, poeziile, copiii. Ei nu regretă nimic. Se gîndesc numai la moartea aflată în fața lor, la revoluția de după cazematele aflate în fața lor. Lor, nici o moarte nu li se pare inutilă. Și nici o viață, dacă e închinată luptei.

Ce mai așteaptă ?

Cine a spus asta ? Spicherul Postului german al libertății ? Spicherul postului secret ? Spicherul mort sau viu ?

Pașii santinelei de pe coridor nu se mai aud. S-o fi așezat jos ? O fi adormit ?

Ce mai așteaptă ?

Șirul pușcașilor inunda cazematele pline de mușcături. Ele zboară din alveolele gingiilor, ca niște gloanțe. Una cîte una, cazematele încetează să mai ucidă. Sînt din ce în ce mai puține. Doar două mai ucid. Au încetat și ele. S-a lăsat liniștea. Șirul de pușcași înaintează sub cerul grozav de luminos, scăldat în soare. Apoi... Vekovič nu apucă să mai vadă... scăpă momentul în care șirul de pușcași s-a destrămat ; oamenii pierduseră mlădierea ca de feline a soldaților din șirul de pușcași ; fețele își pierduseră încordarea severă ; ochii li se destinseseră și priveau cu voioșia tuturor raselor și a tuturor limbilor ; oamenii se priveau cu mîndrie unii pe alții. Risipiți pe cîmpia nemărginită, oamenii se îmbrățișau și se sărutau, bărbați și femei laolaltă. Apoi, îmbrățișați, plecau în diferite părți, depărtîndu-se de focul pe care mieii, purceii și viteii erau fripți în frigări de pin sau de frasin. De undeva, din întunericul care se lăsase brusc, se auzi cîntecul unei armonici, peste gîfîitul surd al bărbaților și femeilor tăvăliți în iarbă.

Nu era sigur. Să fi tăcut pruncul din camera de la celălalt capăt al coridorului ? Iar la capătul de aici, să fi adormit schimbul lui Oblak ?

Ce mai aștepta ?

„Totul se liniștise. Și hoții adormiseră. Și copilul. Cînd am început să mă ridic, am auzit glasul spicherului, încet, fără zgomot.

— Fii atent ! îmi spuse vocea spicherului din mine.

Sîngele îmi năvăli în picioare, capul mi se tulbură. Inima îmi bătea să-mi spargă pieptul. Îmi și pusesem tălpile pe podea. Prin ele simțeam cum mi se urcă în trup răcoarea întăritoare, tăioasă, a cimentului. Totuși, nu m-am clintit. Inima îmi bubuia, izbind cu putere în piept. Stăteam în picioare lîngă pat. Mi-am întors cu

mare greu perna. Mîna îmi tremura. O să fie mai răcoroasă, dacă... nu reușesc, dacă n-au să mă ucidă pînă nu mă culc la loc. Capul mi se limpezea. Vedeam perfect cu un ochi."

Veković făcu un pas și se opri. Din nou, o durere îngrozitoare îl fripse de la ceafă spre frunte. Dar durerea îi trecu repede și se localiză deasupra sprîncenei stîngi. Destul de suportabilă. O astfel de durere nu l-ar fi putut împiedica să fugă. Dar picioarele?

Îl mai slujeau. Veković făcu încă doi pași. Nimic. Încă trei. Nimic. Se și afla la ușă. Se rezemă de tocul ei. Îi bătea inima așa fiindcă era prea slăbit sau fiindcă îi era frică? Și iar i se întunecă în fața ochiului. De data aceasta nu răcoarea cimentului, cu care se obișnuise, i-a redat luciditatea, ci noutatea tulburării. Ea îi dădu puterea de-a se împotrivi unei noi fulgerări a durerii, de la ceafă la frunte. Nu se clătină. Simți doar o durere îngrozitoare. Apoi durerea trecu. Tălpile i se lipiră cu plăcere, în toată lungimea și lățimea lor, de ciment, de răcoarea lui tăioasă pe care o adulmecau și o absorbeau de parcă ar fi devenit niște scoici turtite, niște buze groase, cărnoase. Dacă ar fi avut puțină apă! Buzele vinete i se uscaseră, i se lipiseră atît de tare încît nici glasul n-ar mai fi putut să i se strecoare printre ele. În coridor ardea lumina.

Veković se uită prudent, numai cu ochiul drept, care clipi, vulnerabil. Îi filfîise inima sau se desprinsese vreun porumbel, de pe streașină? La celălalt capăt al coridorului văzu jumătatea de arc a unei spinări de culoarea sării și a ardeiului verde. Cu capul sprijinit în palme, jandarmul dormea la masa acoperită cu o fișie de pînză țesută în casă. Spinarea i se sălta și i se cobora ritmic și profund. La brîu, în partea dreaptă, îi atîrna un toc galben cu un revolver militar.

Fereastra era acoperită pe dinăuntru cu obloane de lemn. De afară nu putea să se vadă nimic, iar ceilalți jandarmi dormeau în camera din stînga. Cel mult doi inși. Unul se plimba prin fața ușii. Celălalt dormea aci, la masă. Coridorul însă arăta altfel decît și-l închipuise. Mai lung. Camera femeilor nu se afla la capătul celălalt, ci în aceeași parte în care se afla și camera lui. În rest,

totul se potrivea cu planul pe care şi-l schiţase în minte auzind vocile, paşii, discuţiile. Tinicheaua cafenie, care acoperea pe dinăuntru uşa de stejar, lucea la fel ca tocul galben prins de centură.

Dar Sreta? Unde se afla Sreta? În camera jandarmilor?

Îi era greu să se hotărască: să-i cheme mai întîi pe hoţi şi pe femei sau să-l lovească pe jandarm, să-l culce la pămînt, să-l dezarmeze şi abia după aceea să elibereze femeile şi hoţii, punîndu-i în faţa unui fapt împlinit: „Poftiţi, cine doreşte?"

Pînă la masă mai erau abia vreo opt paşi.

Să atace mai întîi, sau să-i anunţe pe ceilalţi deţinuţi şi să se înţeleagă cu ei? Afară, poate că mai existau şi alte posturi de pază, nu numai cel din faţa uşii.

Acum se simţea gata pentru orice aventură care să-i poată dărui numai două ore. Nici o secundă mai mult. În ciuda setei, a sîngelui pierdut, a foamei pe care o simţea de la un timp, i se părea că e din nou puternic.

Din depărtare, se apropia duduitul unui motor de automobil. Maşina alerga nebuneşte în noapte şi zgomotul creştea.

Urmăresc pe cineva? se gîndi Veković. Şi-i păru rău pentru cel urmărit. De nu l-ar prinde!

În ceea ce îl privea, se socotea acum liber, pentru poezie şi pentru Mića, trebuia, să fie afară.

Dar zăcea. Se afla, de fapt, în pat. Asta fusese totul. Da. Îşi întorsese perna.

37

Trecuse de ora opt cînd Mića îşi mai reveni şi-şi văzu faţa în oglinda vitrinei, luminată, deşi goală, a unui atelier de blănărie. Becuri de ambele părţi, şi praf. Sprijinite de calapoade, cîteva pagini de ziar cu fotografiile unor femei decoltate, care zîmbeau şi-şi mîngîiau trupurile învelite în blănuri moi. *Winter 1942.*

Mića își privi fața: palidă, împietrită, purtînd pe frunte reflexele umede, ireale, ale becurilor. Să fie sudoare?

Își trecu degetele peste frunte, pe obraji și pe ochi. Pleoapele umede? Imposibil! Imposibil! Doar nu sînt copil! Nici cînd eram copil nu plîngeam. Mića simți nevoia de împotrivire. Și abia o dată cu ea își dădu seama că se făcuse aproape ora nouă, că n-avea unde să se ducă (nu putea, nici la brutărie, nici acasă). Atunci tresări și simți un fior subțire, de parcă spatele i-ar fi fost expus gloanțelor. Nu, asta avea să se întîmple abia peste o oră. Ce avea să se întîmple? Și cum avea să se întîmple? În orice caz, mai întîi trebuia să treacă pe acasă, să afle de la tușa Mara ce se întîmplase cu taică-său. Doar nu sînt un neom! (Cui îi spui asta? se întrebă el. Cu cine vorbești? Și ce rost au asemenea declarații? Dacă nu ești neom, nu ești, și punct. Ai face mai bine să taci.)

Continuînd să stea în fața vitrinei cu oglindă, Mića își privi mai puțin atent chipul. Ochii scormoneau acum noaptea din spatele său, din spatele oglinzii. Ai fi zis că așteaptă ca, alături de capul lui, să apară un alt cap, cu frunze portocalii în păr, cu niște ochi grozav de alungiți care îl absorbeau și cu toată căldura adunată pe buzele deschise misterios într-un zîmbet al cărui sens îi scăpă.

Mića nu se clinti din loc. Toate vitrinele din oraș erau la fel de goale ca și cea în fața căreia stătea el privind fotografiile luminoase ale cîtorva modele de haine de blană *Winter 1942*. Deasupra fotografiilor, fața i se ivea în oglinda iernii care trecuse, în oglinda singurătății și a pustiului nopții care se și lăsase în spatele lui. Era pierdut în puful întunecat al beznei care acoperea domol acoperișurile, casele, străzile și aerul călduț, rostogolindu-se într-una ca un balot uriaș de cauciuc pe panta istovitului vînt de sud. Ar fi vrut grozav de mult să se întindă, să se odihnească, dar fața îi ardea în văpaia galbenă și rece a oglinzii și devenea tot mai mult o vîlvătaie a flacării aceleia galben-viorii în jurul căreia începuseră parcă să se miște trupurile mlădioase

ale fetelor din *Winter 1942*, îmbrăcate în haine de blană. Ele îi zîmbeau ca niște surori, ciudat de matern și de feminin și, stînd pe parchetul gol, îl invitau la ele, în vitrină, în fotografii, unde totul era de pe acum mai altfel, mai frumos, în fotografiile încăperilor, palatelor și barurilor strălucitoare, în care se beau băuturi plăcute și neștiute și se poartă conversații neștiute ce alungă durerile de cap, singurătățile și oboselile. Prin ferestrele deschise într-una din fotografii se zărea perspectiva unei străzi plină de reclamele nebunești, zgomotoase, luminoase ale Unterdenlinden-ului și Broadway-ului, ca o noapte polară pe neon, roșie, verde, albastră și albă, lipsită de primejdii. Numai zîmbete, băuturi transparente în cupe adînci de cristal, și el. El, în haine negre de comandă; el, pieptănat impecabil, bărbierit proaspăt, cu o cupă de cristal în mînă, sprijinindu-se nepăsător de bar, își întorcea capul spre ușa în care stătea Ana Georgević zîmbindu-i numai lui, legănîndu-se vibrantă în ritmul muzicii neauzite a dorinței.

Mića tresări. Întuneric. O vitrină goală. Privi în jurul lui și plecă brusc. Prin ușa deschisă a bufetului la „Rasni Srbin" răzbătea aburul zgomotos al fumului, al vocilor grosolane și al alcoolului. Un ins ieși de-acolo pe două cărări, se poticni, îi înjură cu limba împleticită pe toți cei dinăuntru, și de Dumnezeu, și de mamă și de copii, apoi, zărindu-l pe Mića, îi strigă:

— Hei, flăcăule! Flăcăule! Stai să-ți zic și ție ceva.

Mića nu se întoarse. Se grăbea să ajungă cît mai repede în strada Kosmajska, mai sigură la ora aceea decît strada Vasina, aflată mai aproape, dar unde, la colțul din fața Teatrului, întîlneai adeseori agenți.

Strada Kosmajska i se ivi întunecoasă ca totdeauna (mîine, el avea să fie în Kosmajl[1]-ul fără străzi), umedă și mucegăită ca un beci. Lui Mića însă, pe lîngă oboseala permanentă, pornită din încheieturi, i se aprinseseră farurile. Neașteptate. Lucide. Ele îi alungau oboseala și își aruncau lumina peste greșelile și greutățile care s-ar fi dorit să rămînă ascunse. Tovarășii din detașamentul Kosmaj, aflați în el, îi puneau întrebări. Și

[1] Numele unui codru vestit.

el le răspundea. Curînd îşi dădu seama însă că, printre cuvintele lui, mai răzbăteau şi altele, care îi aparţineau mai puţin. Ale cui să fi fost? Ale lui?

Mica tînjea după întuneric. Două pisici îl priviră fosforescent dintr-o poartă adîncă, neagră; el ar fi vrut să uite întrebările chinuitoare care îl munceau. Din spate, se auziră nişte paşi moi, mărunţi. Mica se întoarse brusc, cu tot corpul, şi zări un căţel rahitic, negru, cu limba scoasă. Căţelul porni spre stînga şi, trecînd peste un gard căzut, îşi continuă drumul spre sinagoga întunecată din fundul curţii. Mica păşeau neauzit, cînd o pisică neauzită traversă în fugă strada, pe dinaintea lui. Din gura celui ce punea întrebări în numele detaşamentului, ieşeau cuvinte care sclipeau ca nişte ochi de pisică şi ca placa metalică a rîului. Mica văzu placa sclipind brusc, sub razele unei luni grele. Nu. Asta se întîmplase aseară.

Astă seară luna o să iasă mai tîrziu. Acum el răspundea ca un şcolar la întrebările care îl fîstîceau. Da. Era legat prin cele mai intime fibre de tot ce, cutremurător de măreţ şi de mîndru, poartă în sine minunata conspiraţie pentru libertatea tuturor oamenilor. Şi, în ciuda tuturor celor întîmplate, ştia că niciodată n-o să se poată despărţi, nici pentru o clipă, de luptă. Căci pătrunsese prea adînc în pădurea aceasta a întunericului luminos al tainelor care-l făceau şi pe care el le făcea. Dacă nu era încă un om nou în măsura în care dorise şi crezuse că este, va reuşi într-o bună zi să fie. Din zi în zi mai mult. Iar frămîntările şi zbuciumul lui existau tocmai ca să-l călească şi să-l deprindă şi cu asemenea lupte, pentru care nu se pregătise: lupte împotriva tovarăşilor care greşesc. El nu s-ar fi simţit atît de scos din făgaş dacă, pînă acum, s-ar fi gîndit măcar o dată că prin pierderea legăturii cu forul superior putea să ajungă în situaţia de a trebui să hotărască singur ce-i de făcut şi din cauza asta va fi nevoit să se opună partidului, deoarece, între timp, practica infirmase justeţea unei hotărîri date anterior. George şi Petar nu văd asta. Ei n-au viitorul în ei, nu gîndesc şi nu simt în perspectiva lui, sînt cufundaţi pînă peste cap în mlaştina unor relaţii şi concepţii practiciste. Dar eu?

Mica își auzi întrebarea, deși nu era sigur că o punea chiar el. Întrebarea suna așa :

— Dar tu ?

Vocea i se păru schimbată. Dară încă nu se gîndi că în ea s-ar fi putut contopi două voci.

— Dar tu ? se auzi iar întrebarea.

— Cum eu ? se întrebă el.

— Așa. Ai vrea să te mai și bucuri un pic de viață? Baluri, *Broadway melody... ?*

— Eu nu aș dezerta niciodată. Niciodată.

— Asta și spun. Tu numești viața dezertare. Ești un masochist.

— Eu sînt de pe acum un om al viitorului. Nimic nu e azi mai necesar.

— Nu e adevărat ! strigă vocea schimbată. Nu. Erau două voci. Vorbeau amîndouă odată. Adineauri, i se păruse că era o singură voce schimbată fiindcă, la un moment dat, se auzise mai tare tenorul ; imediat se auzise însă și baritonul. Mica însă cunoștea vocea lui Petar din lăuntrul său, vocea lui Petar cînd spusese singur, fiindcă George, nefiind convins, tăcuse :

— Cu ce drept mă acuzi de neprincipialitate, de ajustare laşă a părerii mele după cea a lui George, cînd tu însuți nu ești cu nimic mai bun, fiindcă îți schimbi mereu poziția : dimineața spui una, după masă alta. Eu îmi potrivesc poziția după a lui George, nu fiindcă ar avea dreptate, întrucît aduce linia partidului, ci fiindcă e secretar. Nu e așa ?

De unde știa ?

— George e secretarul nostru, deși tu nu-l mai recunoști. Dar mai recunoști tu oare pe cineva ? Căci, totuși, poziția ți-o schimbi. Cărui secretar ții să-i placi în felul ăsta ?

— Mă ghidez după nevoile luptei.

— Dar toate astea n-au nici psihologie, nici logică ! strigară cele două voci. Cum poate să fie alb un lucru care pînă acum cîteva ore a fost negru ?

— Părțile negative rămîn mai departe ceea ce sînt.

— „Coșul de rufe“ era azi dimineață cît o casă și acum a rămas cît un ochi de furnică. Nu-i așa ?

— Să zicem. Dar răul rămîne rău.

— Fată bătrînă — fată bătrînă ! rîseră batjocoritoare vocea lui George şi vocea lui Petar, vocile din trecutul lui Mića, aflate în el. Dar Mića le răspunse.

— Eu sînt luptător. Pentru mine nu există numai lucrurile, ci şi raporturile dintre ele.

— Asta înseamnă că totul e atît de relativ încît, dacă ai fi convins că desfrîul serveşte luptei, ai tăbărî pe-o spălătoreasă necunoscută, ca Veković, nu-i aşa ?

— Prostii ! Nu-mi închipui cum asemenea lucruri ar putea fi de folos...

— Nu poţi, ai ? Dar dacă ai fi, ai face aşa ? Dacă, să zicem, ar exista o directivă...

— Aş face-o. Şi fără directivă. Dacă eu însumi, pe baza conştiinţei mele de luptător, aş ajunge la concluzia că....

— Pe baza conştiinţei ! Aici e toată deosebirea dintre noi. Cine-ţi spune ţie că tu ai voie să ai o conştiinţă pentru uz personal ?

— Conştiinţa asta a ta, de protestant, spuse vocea lui Petar, nu există în lumea soldaţilor. Acolo domneşte subordonarea. Adică ceea ce noi numim disciplină. Ea e singura fereastră prin care noi privim lumea şi prin care pătrundem în ea ca să o schimbăm. Alta nu există.

Vocea prezentului nu se auzea.

Mića mergea pe Kosmajska întrebîndu-se dacă era cazul să rişte luînd-o pe strada Kralj Petar, la a cărei intretăiere cu strada Knez-Mihajlova se aflau uneori agenţi, sau, ca şi pînă acum, să ocolească răspîntia aceea periculoasă şi să intre prin Uroševa, în străduţa din susul străzii Zmaj od Noćaja, să iasă în strada Pilsudski şi abia după aceea să intre în casă.

— Nici noi, nici partidul, nici proletariatul, nimeni dintre ai noştri nu ţi-a permis să hotărăşti tu în numele intereselor revoluţiei, îi spuseră vocile lăuntrice, ca un cor vorbit. Şi, dintre toate, se distingea cel mai mult, prin ironia ei, vocea trecutului, a propriului său trecut, nu a lui Petar. De ce te fereşti atîta ? Ţie, agenţii n-au să-ţi facă nimic. Dorinţele tale au fost identice, la un moment dat, cu ale lor. N-ar trebui să te mai temi

și să-ți prelungești, din cauza prudenței, drumul pînă acasă.

— Tăceți ! spuse deodată Mića, vorbind cu glas tare, cu glasul prezentului său revoltat. Și continuă să meargă pe Kosmajska. Asta se întîmplă, totuși, din cauza singurătății formale ! — Singurătate, da ? spuseră amîndouă vocile odată. Dar cea mai acidă era vocea trecutului său luminos.

— Ai fost tu vreodată cu oamenii ? De cînd te știi, tot singur te afli.

— În condițiile actuale, luptătorul e totdeauna singur ! răspunse vocea prezentului său. Ocupația inamică e, pînă și pentru neluptători, o singurătate. Iar ilegalistul e și așa singur.

— Singur, și iubești oamenii ? strigară amîndouă vocile din el. Să-ți fie rușine ! Tu nu iubești pe nimeni. Are dreptate taică-tău. Cum poți să lupți pentru oameni, cînd nu ești în stare să iubești omul ? Iar în omul pe care-l iubești, să iubești mai întîi faptul că e un om obișnuit și tot ce poartă, presupun și cuprind în ele cuvintele acestea. Are dreptate Vekovič. Ai devenit o abstracție.

— Nu e adevărat.

— Nu ? Cu cine ai fost tu prieten ? Cu taică-tău ? Nu ! Pe el, l-ai chinuit doar. Toată viața i-ai fost o grijă permanentă. Și n-ai făcut nimic ca să-i ușurezi povara asta. N-ai fost niciodată om față de el, tu, caraghiosule, jalnicule om nou al viitorului. Te-ai îngrijit de el ? Tatăl tău și-a mîncat viața, s-a distrus. Ai fost un neom față de el și față de toți cei pe care i-ai cunoscut. Cu cine ai fost tu bun ? Cu Petar ? Ai folosit numai partinitatea lui. Virtuțile ei n-au importanță ; e de-ajuns că ea are însușirea minunat de eficace de-a putea fi folosită ; iar Petar va duce la îndeplinire toate sarcinile pe care le va primi, pe cînd tu. nu e sigur. Tu ai devenit un infirm sensibil. Ai încetat să te mai iubești pînă și pe tine însuți. Pînă și pe tine însuți...

— Astăzi a ieșit la iveală ce mai știi, și ce înseamnă toate astea. Tu nu mai iubești nici partidul, nici pe el, pentru care ți-ai închis toate conductele și toate robinetele sentimentelor. Dar iubirea nu poate exista dacă nu

e completă. Iubire abstractă nu există, după cum nu există nici omenire abstractă. Există numai omul. Pentru omul pe care-l iubim sînt îndurate jertfele. În el se află omenirea. Crezi că nu e așa? Te înșeli, Mica. Iubind omenirea, încetezi într-adevăr, într-o anumită măsură, să mai ții la viața ta concretă, de om. Dar viața aceasta, la care nu ții prea mult, nu e viața adevărată, fiindcă e lipsită de bucurii, așa cum nici zîmbetul tău nu este drăgăstos, nici vesel, ci studiat. De ce? Cînd nu iubești pe nimeni, nu te poți jertfi.

— Nu e adevărat! repetă vocea întunecată a prezentului și șoapta ei i se păru lui Mica moale ca întunericul tot mai dens care învăluia orașul cu rănile și cicatricele lui în noaptea asta aproape plăcută, prevestitoare de primăvară, care tindea vădit să unească și să împace totul.

Pe undeva, pe aproape, trecu un tramvai luminat, zăngănindu-și clopotul. Vîntul înalt de deasupra caselor prinse putere, de parcă ar fi oftat după ceva ce fusese iremediabil pierdut. La colț, lîngă cafeneaua luminată, cerșea o bătrînă oferind zadarnic același buchețel ofilit de viorele fără parfum, strîns în degetele ei negre, însîngerate. Vocile încetaseră să se audă și Mica simți că îl doare liniștea care i se coborîse în inimă.

Prima durere. De fapt, erau gîndurile lui brodate pe urzeala destul de rarefiată a regretului și pe beteala densă a sentimentului că era nedreptățit. Dar acum le simțea ca pe o durere fizică: i se părea că discuția despre iubire se continua undeva, deasupra lui, și că vîntul acela moale, venit dinspre sud, din ce în ce mai amplu deși cel puțin aici, pe stradă, la fel de slab, prinsese vocile, le ridicase și le dusese cu el. Poate că sus, deasupra acoperișurilor, pînzele norilor se umflau și corabia orașului, plină pînă la refuz de voci omenești care discutau despre iubirea lui inexistentă, plutea mai viu în nemărginirea neagră. Dar aici, trecînd peste străzile pustii, luminate cu zgîrcenie și deznădăjduite, scufundîndu-se iar în întunericul la fel de pustiu și de singur, simțea deschizîndu-se în el porțile tuturor dorurilor după zilele de mai, de iunie și după cele de vară mai pline, mai înăbușitoare și mai plăcute, mai proaspete și aproape calde. Dar și dorurile acestea rămaseră în urmă. Și pe porțile

arcuite care se deschiseseră, nu intră nimeni. Fiecare lucru trăia acum singur în el, izolat, fără legătură cu cele din preajmă. Totul era tăinut și singur. Toate cărările care duceau spre ceilalți pieriseră, năpădite de buruieni. Asta era ocupația. Dar deodată zări o fată și un băiat. Veneau amîndoi dinspre Kalemegdan și trecură la braț pe lîngă el. Mića întoarse, pentru prima oară, capul, după ei. Și văzu umbletul fetei, serios, mîndru și ușor, îi văzu trupul gingaș și înfloritor, lîngă trupul tînărului, care îi cuprinsese cu un braț talia subțire. Mergînd alături de ea, tînărul părea și el grav. Cu capul rezemat ușor de umărul lui, fata se afunda împreună cu el în întunericul care-i primea blînd ca un tăinuitor, și discret, ca un prieten bun.

Și eu ? se întrebă Mića năpădit de o neașteptată tristețe. Eu n-o să fiu niciodată ca ei. Ce-i drept, există pedepse chiar și pentru încălcările formale ale disciplinei. Iar el o să fie pedepsit fiindcă Petar și George vor povesti cum fugise de ei. Cine știe cum vor înfățișa ei lucrurile în fața comisiei, la cercetări, și la ce se va mai ajunge ca să-l păteze pentru totdeauna. Da, îl durea faptul că va fi întinat un lung și chinuitor efort de a deveni un adevărat revoluționar și că, în orice caz, va fi întinat fără vină reală, fără vină adevărată. Căci oricum, eu n-am greșit în esență. N-am pricinuit nici un rău cauzei, și ăsta e singurul lucru care hotărăște în privința singurătății. Căci atîta timp cît omul gîndește la interesele obiective ale cauzei, nu e singur, chiar dacă ar fi să piară fără să fie plîns de niciunul dintre tovarășii, fără să fie pomenit în „Proleter“ atunci cînd va pieri.

Mića făcu un gest cu mîna. Un gest de tristețe. N-au să-i pomenească numele nici dacă o să aibă o moarte vitejească.

Trist. Nu faptul că n-au să-i pomenească numele. Ci faptul că tot efortul lui fusese zadarnic, inutil. Dacă ar fi fost mai perfid și ar fi procedat mai puțin principial, n-ar fi acum aci. Ar fi acolo, în brutărie, cu tovarășii. Oare ei or mai fi acolo sau or fi plecat ? Unde or fi ?

Dacă i-ar întîlni acum, nu le-ar spune nimic din tot ce gîndise cu ei și nici din tot ce gîndise singur, împo-

triva lor, și avusese de gînd să le spună. Le-ar întinde mîna, pur și simplu.

S-ar înțelege. Și apoi ar porni îmbrățișați laolaltă pe străzi, și el le-ar povesti ce se petrecuse, și toate lucrurile îngrozitoare și neadevărat adevărate pe care le gîndise singur despre sine. Căci toate fuseseră numai jumătăți de adevăruri. Că era incapabil să iubească. Dacă nu iubea nici o fată, asta se întîmpla din lipsă de timp, nu fiindcă n-ar fi putut. El simțea capacitatea de a iubi, iar cînd va ieși în teritoriul liber, n-o să-și mai interzică nimic. O să se îndrăgostească de prima fată care îl va place și e sigur că asta n-o să-l împiedice să lupte mai bine decît luptase pînă acum.

— Deformare! izbucniră vocile unite din ei și se revărsară ca o apă peste imaginea care se tulbură în oglinda ei. Dar și așa, întunecată, ea dăinuia mai departe ca un acord sub pedală, și părul ei portocaliu era cald ca o haină de blană, ca un manșon pentru un suflet înfrigurat. Vocile continuau să vorbească turnînd peste imagine tot mai multă apă înghețată, tot mai mult frig opac: Deformare profesională de revoluționar! strigară ele. Omul nu iubește ca să lupte mai bine. Dimpotrivă, Mića, dimpotrivă.

— Recunosc! le-ar șopti Mića. Astăzi însă omul nu poate exista și nu poate iubi decît cu deformarea aceasta pragmatistă.

La care vocea lui George îi spuse limpede:

— În esență, tu nu te deosebești de noi. Negociezi și tu cu principiile și le adaptezi la tactică.

— E asta oare tactică?

George, ca din întîmplare, crezu și adăugă:

— Fiindcă e așa, sîntem în unanimitate și hotărîm scoaterea lui Veković de la Secția de boli nervoase.

— Să fie rezolvat totul pe teritoriul liber! spuse vocea lui Petar. Acolo se rezolvă totul.

Mića privi mai atent în întuneric. Să fi fost un om ceea ce zărea acolo? Nu. O umbră. Acolo se rezolvă totul. Se opri. De undeva răsună bocănitul unor bocanci și zgomotul unor saboți. Duceau vreun arestat? Nu. Perechi nocturne. Pe stradă trecură un soldat german și o fată încălțată în papuci cu tălpi de lemn. Mića ar fi

putut să-l ucidă pe neamț, cu revolverul. Așa cum vrusese și ieri. Dar soldatul nu ducea tîrfa la închisoare. O săruta. Ea mergea de bunăvoie alături de el. Și era întuneric. Lui Mića îi păru rău că soldatul n-o ducea la închisoare. I-ar fi arătat el că era capabil să iubească omul. Ar fi eliberat-o pe fată. Și iar fi fost ușor să dispară! Ce-l deranja să-l ucidă? Ieri, văzuse același lucru și vrusese să ucidă cu cuțitul, cu drugul. Ieri! se gîndi el.

Lasă-l în plata Domnului! își spuse el cu un gest plictisit.

Și își aminti imediat de sarcina care îl aștepta mîine.

În jurul casei nu era nimeni la pîndă. Agenții se aflau sus, în locuință.

Mića se rezemă de-un castan și, ascuns în cupola de umbră, reveni la vechile gînduri, acum uzate. Își mințise tovarășii și fugise de ei. Agenții se aflau sus. Și nimic nu poate fi șters cu buretele. Tot ce face, e făcut pentru totdeauna. Sigur, își poate găsi scuze și justificări. Totuși... Astăzi, și-a început ziua de luptă cu o minciună. Iar minciuna este izvorul slăbiciunii și al urîțeniei. În privința asta, nimic nu mai putea fi schimbat. Opt ani de zile se pregătise să fie pur, puternic și frumos ca adevărul.

— Și n-ai reușit! spuseră vocile unite din el.

Mića înălță capul, privi spre casă, în întuneric, privi spre cerul tulbure, negru, și se gîndi la taică-său. Vocile din el se potoleau. Și el le răspunse:

— Nu se poate! A mers cineva mai departe pe calea urmată de mine? Pe cale transformării în neom? spuseră vocile unite.

— Nimeni, într-adevăr. Tu, nu mai ești om. Astăzi, n-ai fost în stare nici măcar să fi trist. Ai gîndit, ai analizat și ai căutat o ieșire din cursa de șoareci în care te-a închis propria ta lipsă de omenie.

— Am fost trist. Sînt trist! răspunse Mića.

— Trist? E ceva nou pentru tine.

— E ceva vechi! le răspunse Mića.

— Pentru tine e nou; numai pentru om tristețea e veche.

— Eu nu sînt om?

— Ai să fi, cînd vei trăi în prezent.

— Sînt om, de pe acum. Și tot ce-am să fac, va fi făcut prin forma mea de om ! spuse el.

Iar vocile adăugară :

— Cu forța care e inseparabil legată de slăbiciune.

Stropii de slăbiciune, nealungați și imposibil de alungat în clipa aceea, se răzbunau acum. Și semănau leit cu bășicuțele invizibile ale unei piese turnată din duraluminiu. Piesa e de mult răcită ; apoi, la un moment dat, aripa avionului pornit spre întinderile deschise ale unui început de primăvară, se rupe în mod inexplicabil. Pala de vînt aduce mireasma de zăpezi depărtate și de violete. Dar omul nu e la fel, nu se frînge. De colo, dinspre sălciile de pe malul Dunării vine mireasma ! se gîndi Mića. Și-și spuse aspru, hotărît, dur :

— Omul nu se frînge. Iar eu sînt om.

— În întîmpinarea prezentului ? zîmbiră neplăcut vocile din el. Dar taică-tău ? S-o fi întors ? O fi fost arestat ?

Capitolul III

NOAPTEA

38

Totul dură o clipă. Ușa se deschise și Klaus intră. El realiză într-o clipă că se deschisese ușa și că intrase Klaus. În secunda aceea o sută de trenuri rapide treceră pe nenumărate linii paralele ale gării de la periferia gîndurilor sale.

Se gîndi : O să mă torturez.

Se gîndi : O să-mi ceară să-l trădez pe Mića.

Se gîndi : Poate un poet să trădeze ?

Se gîndi : Ochii au să-mi arate ca două bile de biliard.

Și se mai gîndea, în aceeași clipă.

Stele și durere. Pulbere de stele și, sub ele, oameni care se joacă de-a viața socială. Ce sîntem noi, sub stele ? Ce înseamnă trădarea, sub ele ? De ce să luăm în serios regulile unui joc scornit de noi înșine ca să ucidem timpul ?

Dar ce e, sub stele, durerea care împinge la trădare ?

Să fie ziuă, aș putea suporta toate chinurile. Dar e noapte, și se vede îngrozitor de mult. Ziua, lumina reduce la dimensiunea omului orizontul și pe cel care îl privește, camera și patul acesta. Atunci trădarea este îngrozitoare. Noaptea însă, nu-l mai stînjenește nimic. Există oare Mića, sub stele ? Există oare trădarea, sub stele ? Noaptea, cînd se vede pînă departe și cînd oamenii nu împiedică să se trăiască, există trădare ?

Da, există. Ea există totdeauna. Dar sub aceleași stele vor exista totdeauna și poeziile și Mirko. Să-l trădeze pe Mića ? Pe Mića, tovarășul lui Mirko ? Pe Mića, luptătorul împotriva fasciștilor ? Klaus e fascist. Fascistul Klaus.

Vocea lui Klaus e moale și caldă. Klaus vorbește inteligent. Klaus e un intelectual.

Klaus nu caută puncte de contact cu el. Klaus e numai fascist.

Mića e tînăr ca și mine. Dacă îl trădez, mă mai arestez pe mine însumi, încă o dată. Dacă nu-l trădez, voi lupta cu el. Să nu mai fie nimeni torturat. N-am să-l trădez.

Să nu mai fie nimeni torturat.

Trenurile treceau duduind prin periferia gîndurilor sale și aburul izbucnit din țevi spunea : Nu-l trăda. Nu-l trăda.

Dar durerea ? Dar bilele de biliard ale ochilor ?

Nu-l trăda. Nu-l trăda.

Tren după tren. În aceeași clipă. Tren după tren, nu trăda, trecea, nu-l trăda, pe nenumărate linii, nu te trăda, ale periferiei gîndurilor sale, nu-l trăda.

Apoi se culcă : nu te trăda.

Apoi trenurile, care treceau pe liniile întinse de la un orizont la altul, duduiau și huruiau monoton veșnicul : nu-l trăda.

39

Portăreasa pregătea în bucătăria ei cina pentru Bojko și tremura. Tata n-a fost arestat, gîndi Mića. Sus, în fața ușii apartamentului de la etajul patru al clădirii din curte, doi agenți îl așteptau. Dacă nu mă înhață pe mine, o să pătimească tata.

Stătea în umbra întunecată a teiului, peste drum de casă, și gîndurile îi reveneau de-a valma, nenumărate, în același timp, luînd-o unul înaintea altora, unul înaintea altuia, care în mod logic ar fi trebuit să-l precedeze. Prezentul căpăta tot mai mult sunetul și gustul amintirii. E limpede, trebuie să-l aștept pe tata, eventual să-l iau cu mine. Ar fi neomenesc să nu-l avertizez, să nu-l aștept.

Abia trecuseră treizeci și trei de ore de cînd începuse să se desfășoare firul evenimentelor provocate de întîmplarea din pod și încă nu se desfășurase în întregime. Nici posibilitățile deschise prin desfășurarea aceasta nu

se definiseră și nu intraseră pentru totdeauna în formele definitive ale realității, și iată că se iviseră deja alte fire, ale unor noi evenimente, cu logici noi, cu cerințe și necesități noi, pretinzînd în aceeași măsură dreptul la realitate. Căci pîntecele de păianjen ale întîmplărilor secretă deodată mai multe fire paralele pentru mosorul unic al realității. Se va înfășura cel care va învinge. Bătălia se dă în fața acestui mosor, care se rotește și nu-i permite omului să fie totdeauna consecvent. Dar consecvența nu-i o problemă. Cel mai important lucru e să izbutești. Eu voi izbuti să-mi realizez linia. Sînt puternic și am să le imprim la toate pecetea mea de om, cu toate că îmbulzeala evenimentelor, care năvălesc încurcîndu-se unele cu altele, îmi răpește libertatea de a-mi alege arma cea mai potrivită situației.

Și Mića trecu mai departe, sub castan.

Dar mai trebuiau adăugate presimțirile și presupunerile, fiindcă nici nu știa exact și nici nu putea să știe tot ce se întîmplase. Ce s-o fi întîmplat cu tata? Cu George și cu Petar? Cu Veković? Cu Ana?

George și Petar n-au decît să-și spună că trebuie să mă excludă din mișcare. Veković n-are decît să creadă că eu nu iubesc pe nimeni, că sînt un om-buton, abstract, nereal. Tata n-are decît să creadă că nu-l iubesc. Eu sînt mai om decît oricare dintre ei, ba chiar mai om decît ei toți laolaltă. La nevoie, omul viitorului poate să poarte și pielea prezentului. Eu văd dincolo de clipa prezentă, dincolo de sistemul acesta absolut necesar, milităresc, al subordonării în funcție, dincolo de sistemul care l-a slujit într-atîta pe Petar și pe mulți alții. Văd oamenii așa cum vor fi. Sînt conștient de necesitatea ca în partid să domnească o disciplină care, uneori, îl forțează pe om să-și muște limba și să-și înghită cuvintele, iar o dată cu ele și cîte un gînd lucid, dar consider mai departe că trebuie să te pregătești de pe acum ca să devii un om nou și să fii un om nou, deși timpurile sînt încă vechi și oamenii, pînă și cei mai buni luptători, sînt încă, în majoritatea cazurilor, proprii lor străbunici. Prin natura existenței lui, omul este și o

instituție pentru protecția antichităților din el. Dar, cu o asemenea mentalitate, revoluția nu poate fi împinsă dincolo de primii pași și de rezolvarea cerințelor imediate. Ea trebuie după pînă la capăt, de unde abia începe sensul ei adevărat și adevărata frumusețe leninistă. Fără omul nou e imposibil să fie trecute primele ei obstacole. Iar dintre noi trei, dintre noi șase, dintre noi șapte, eu singur sînt conștient de lucrul acesta. George și Petar sînt convinși că am înșelat, că am mințit, că-mi fac de cap, că nu vreau să recunosc centralismul democratic, că turbez, pe cînd, în fond, e vorba de ceva foarte simplu : e vorba de puterea omului nou de a se împotrivi fiecăruia și tuturor celor ce nu gîndesc exclusiv prin interesele luptei. George și Petar neagă rolul personalității în istorie, fiindcă se tem de mine. Ar vrea să mă forțeze să mă supun liniei minimelor lor rezistențe și au pus în mișcare automatele majorității. Asta e prea îngust pentru mine. Eu ascult numai glasul revoluției, chiar dacă lor li se pare că sînt inconsecvent. Consecvența. Ca și cînd, pentru mine, ar fi fost vorba vreodată numai de morala raportului bărbat — femeie, în genere. În viitor, problema aceasta se va pune altfel. Scăpat de constrîngerile care astăzi fac să i ceară bărbatului să ducă grija femeii cu care va avea copii. De copii, se va îngriji atunci societatea. Iar femeia, egală în drepturi, n-o să amestece iubirea cu neiubirea, adică cu banii, cu ambiția, cu vanitatea, cu prestigiul social ; o să iubească simplu și puternic. Problema pe care o ridică satiriaza lui Veković nu e o problemă morală în acest sens. Mie pe cuvînt de onoare și absolut cinstit, toate astea îmi sînt indiferente. Firește, acum, după toate cele întîmplate. Dar ieri nu-ți erau. Nici astăzi, pînă la amiază. Nu datorită vreunei poziții principiale din partea mea. Eu priveam și atunci toate astea numai prin prisma interesului. Iar punctul acesta de vedere e relativ, fiind și el condiționat de măsurile de ordin tactic.

Mića știa că argumentul acesta, cu care se justifica față de imaginarul George, îl datora chiar lui George. Lucrul acesta nu-l mai deranja însă. Și nici pe imaginarul George, care păru că-i spune :

— Minți. Și te minți pe tine, fiindcă adevărul nu se măsoară cu vorbele spuse despre el, ci cu faptele făcute pentru el. Cum poți dovedi că nu socotești dezertare orice fel de raport bărbat — femeie?

— Cum pot dovedi? se întrebă Mića. Aș putea să dau cîteva exemple!

— Dar ele nu dovedesc că erai indiferent. Le-ai socotit drept slăbiciuni, drept abateri de la principii.

— Eram un luptător foarte tînăr, necălit.

— Și acum?

— Ce acum? Oare nu gîndesc așa în fața pericolului excluderii, al singurătății?

— De ce al singurătății?

— Fiindcă eu gîndesc în slujba victoriei. Crezi că e drept să fie așa?

Liniște. Afară. Și în el.

Trecuse de ora nouă. Taică-său nu se întorsese niciodată acasă atît de tîrziu. Străzile erau complet pustii. Deasupra lui Mića, cineva închise o fereastră. Din apartamentul de la etaj nu se mai auzeau discuțiile cu voce tare ale Marinkovićilor. Ferestrele erau închise, perdelele lăsate. Marinkovićii, care se certau totdeauna cînd erau treji, tăceau. Asta însemna că se pregăteau să mai petreacă încă o noapte de teamă, o noapte nesfîrșită, o noapte de ocupație. Liniște. Se auzeau doar foșnetele nopții, curgerea întunericului. Dinspre Kalemegdan, ciripit rar; dinspre Dunăre, orăcăit depărtat. Curînd însă aveau să fie acoperite de bocănitul cizmelor nemțești și de pașii liniștiți, prudenți, ai luptătorilor. Mića asculta foșnetele. Cunoștea pe de rost noaptea de ocupație în care numai poliția, patrulele militare și luptătorii nu stau locului. Unii fiindcă nu doresc, alții fiindcă nu li se permite, alții fiindcă nu vor ca dușmanul să se odihnească la ei. Pentru el, interesele care mențin și pun în mișcare partidul au fost totdeauna motivele cele mai personale și mai generale ale acțiunii. Și acum și ieri.

Nici un răspuns. Vocile au amuțit și în el.

Unde o fi tata? Mića nu mai putea să-l aștepte mult. Trebuia să se ducă... Unde? Trebuia să vadă ce vroia Ana Georgević. Trebuia. În orice caz, trebuia să vadă ce vroia! Apoi o să se ducă la brutărie. Poate că George

şi Petar au să înnopteze acolo. Dacă nu, atunci... Nu. O să se ducă la brutărie. Trebuie să le explice tot. Să-i determine să gîndească şi să trăiască prin interesele luptei. Altfel, n-ar mai avea nici un sens să fie ceea ce făcuse din sine. Firește. Asta e ziua lui. Ziua lui cea mare. El este ce este tocmai pentru ca, într-o asemenea clipă grea, cînd rămăseseră fără legătură, să poată să-şi lămurească tovarăşii, care sînt buni dar insuficient de formaţi, în sensul noului luptător, să-i facă să înţeleagă interesele şi numai interesele.

Dinspre Dunăre venea o duhoare vagă de baltă stătută iar aici, în umbra castanului, nu mai putea să rămînă, fiindcă era lună plină şi luna stătea să se ivească de undeva, dinspre Čukarica, peste acoperişurile caselor. Lui Mića nu-i plăceau razele lunii, dar le presimţea ca un cîine. Caraghios. Mă laud. Nu presimt, ci doar îmi amintesc cum a fost aseară. Abia am ajuns pînă acasă. În plus, cerul devenea tot mai străveziu deasupra acoperişurilor care, într-o dezordine sălbatică, se încălecau unele pe altele de parcă fiecare ar fi înhăţat cu hornul, cum ar fi înhăţat cu mîna dreaptă, acoperişul vecin, de părul ţiglelor, în timp ce cu mîna stîngă s-ar fi prins pe sine însuşi de coastele zidurilor şi s-ar fi smuls, o dată cu zidurile, în sus ; apoi, aşa, smuls din pămînt, ar fi fost înhăţat de mîna acoperişului vecin, tras şi el din temelii de acoperişurile de deasupra lui. Ai fi zis că fiecare clădire, fiecare casă, vroia să fie mai înaltă decît ea însăşi. Asta să fie legea oraşului acestuia ? Soarta lui ? Sau o iluzie ? Nu numai dărîmăturile, nu numai casele fără etaj, ci şi clădirile cele mai înalte arătau acelaşi dispreţ faţă de înălţimea actuală a lor şi a celorlalte clădiri ; în conştiinţa aceasta a lor, de beton, cărămidă şi piatră, păreau că poartă imaginea probabilă a viitorului : o perspectivă a verticalelor. Sub luna încă invizibilă totul devenea fragil. Din ce în ce mai fragil. Casele de beton începuseră să pară moi ca nişte umbre, iar acoperişurile — fără rezistenţă, gelatinoase. Cerul se deschidea tot mai mult căpătînd transparenţa estompată a sticlei tulburi în dosul căreia arde o lumînare la căpătîiul unui pat depărtat.

Iar aci, jos, în tunelul străzii, mai stăpînea încă pustietatea nopții prin care începeau să răsune pașii primei patrule. Bocănitul lor se depărta împlîntîndu-se în țesutul din ce în ce mai lemnos al întunericului, ca niște cuie într-o ladă de brad. Dar Mića se simțea voios. Voios, dar prudent. Era ziua lui. Ziua omului nou, care devenise el.

Întuneric. Mića se uită în preajmă: întuneric. Cu toate astea, se zăreau și prin întuneric șipcile gardului de la casa lui Vane, de peste drum. În fundul grădiniței, o casă scundă cu acoperișul tras pe ochiul celor două ferestre cu perdele de organdi și cu ghivece cu busuioc pe pervaz. Întunericul rămînea întuneric, dar Mića vedea. Pe de rost? Amintire? Foșnete ușoare, abia deslușite, se înălțau de jos și alunecau peste toba întinsă a pămîntului liniștit, fără să se amestece cu altceva. Liniștea rămînea liniște iar zgomotele (bocănitul care se pierdea, orăcăitul depărtat al broaștelor) rămîneau ce erau fără să se topească și fără să se dizolve în întuneric, ca o bucățică de zahăr care nu s-ar dizolva într-o apă saturată de zahăr. Liniștea nopții era saturată de ea însăși. Și atunci apăru luna, peste coșurile încîlcite ale caselor. Părea proaspăt ieșită de sub presă: netedă, întinsă ca spatele unei cămăși sub fierul de călcat. Mića o privea cum se înalță fără să știe încă ce să facă, fără să știe dacă să plece, nehotărît și istovit. I se părea că începuse deodată să alunece înapoi, în timp, și că devenise din nou copil. Ținea în mînă capătul unei sfori galbene, subțiri și sidefii, ca un nerv. De sfoară era legat un zmeu galben, rotund și el îl înălța; o hîrtie cu fosfor. Luna.

Desfăcînd mîna, dădu drumul sforii, razei de lună. Nu mai pot să aștept! repetă el cu ochii țintă la coada zmeului; lucioasă și tot mai lată, acum ca o coadă de vacă. Trebuie să plec! Coada cădea de pe lună pe acoperișuri, tîrîndu-se peste cărămizi și țigle de parcă le-ar fi mîngîiat cu perii înfiorați, lățiți, ai ciucurelui, care se desfăcuse ca un evantai și-și prefăcuse fiecare perișor luminos într-un degețel străveziu, tremurător, neliniștit, mîngîind abia vizibil ce vroia să mîngîie. Numai că luna nu mai semăna cu ea însăși. Se rotunjise, se holbase, pă-

rea un cap de înecat. Își schimbase pînă și culoarea : devenise sîngerie. Din pricina culorii acesteia strada părea muiată într-un sirop limpede, sensibil ca un nerv, pe cînd umbrele de sub coroanele copacilor și de lîngă gardurile întunecate, tot mai șovăielnice, tremurau ca de frig cuprinse de fiori și se zgribuleau în jurul castanilor și al teilor zgrunțuroși.

Mica își scoase carnețelul din buzunar. Se hotărîse să nu mai aștepte, să-i scrie lui taică-său : „Nu te culca acasă !" Atîta ar fi fost de ajuns. Dacă lega bilețelul de clanța ușii, taică-său avea să înțeleagă. Și să facă ce o putea.

Pe o filă a carnetului mereu curat (deși de două ori mai subțire decît fusese cînd îl cumpărase) Mica scrise cele patru cuvinte, apoi smulse cu atenție fila și porni printre tei, spre casă. Deodată se opri și începu să tremure.

În fața lui, la vreo douăzeci de pași, între zidurile unei case pe jumătate dărîmate, sub luna din nou sidefie și lucioasă ca o băsică de pește, zări profilul unei fete cu linii neobișnuit de pure. Razele lunii pudrau din belșug contururile căpșorului aceluia rotund, răsărit din întuneric. Pînă atunci nu o zărise. Cine era ? Ce căuta acolo ? Întunericul se retrăgea ca un reflux, descoperind tot mai adînc, pe țărmul acela alb din cauza luminii, chipul pur, precis conturat, care se mlădia ; după profil se ivi gîtul, ca un cristal, apoi torsul, prins pînă la mijloc în snopul moale al farului lumii. Fata se smulgea ca hipnotizată din umbră, avîntîndu-se încet. Mica simți despre ce era vorba, înainte de a fi înțeles ce simțise. În încremenirea retragerii aceleia spre lumina care și așa ar fi pătruns în lacul întunericului, era ceva ca o teamă plăcută. Cu toate acestea, nu se afla teamă nici în unduirile negre, nici în ochii pe jumătate închiși, care priveau fermecați în întuneric. Fata pesemne că stătea pe vreun zid sau pe niște scînduri săltate puțin de la pămînt, dar razele lunii nu ajunseseră încă să-i lumineze coapsele și șoldurile, de aceea lui Mica i se părea că ea plutește, de parcă frăgezimea și tinerețea nu i-ar fi fost atinse de gravitație. Deși nu se mișca, în avîntul ei mut, ca hipnotizată de beznă, avea ceva de balerină și-i amintea lui

Mića de vechea gravură romantică pe care o văzuse în antreul lui Veković. Apoi, zări și ceea ce doar presimțise. Ca și cînd s-ar fi tîrît spre ea, un alt cap, solemn și lent, străpunse cercul de beznă. La lumină se ivi un al doilea tors, de bărbat. Și el venea insistent deasupra fetei, care continua să se lase, plecîndu-se înapoi, făcînd un unghi imposibil de ascuțit cu scîndurile pe care cădea. Fata se culcase. Mića recunoscu imediat profilul băiatului sub dușul alb al luminii. Nasul strîmb, turtit, buzele de harap și capul mărunt, îngust, acoperit tot de cîrlionți zburliți, imposibil de domolit — Bojko.

Cu ea vroise să fugă azi-dimineață în lume — pînă la Vrnjć. Și lui nu-i trecuse de loc prin minte să-i condamne pentru asta. Dar nu fugiseră. Cum rămînea cu consecvența? Fata atinsese acum, cu spatele, zidul invizibil pe care stătea. Între buzele ei, deschise ca potirele adînci și pale ale unui iris, și buzele umflate ale lui Bojko, distanța se micșora cu o inevitabilitate domoală, liniștită.

Iar iubire! se gîndi Mića. Și simți cum îl năpădește un sentiment nedeslușit, de sfidare, de împotrivire. Dar în aceeași clipă auzi niște pași prudenți. Vîntul, care se potolise înainte de apusul soarelui și se pornise după aceea din nou, curăța acum, în silă și alene, nourașii ca niște aburi din fața lunii aflate acum sus, pe cerul gol, fără stele. Mića se întoarse și nu se mai gîndi la sentimentul acela nedeslușit. De unde se afla putea să vadă numai o parte a străzii. Zgomotul pașilor venea de la oarecare distanță. Mića se trase după un stîlp dublu, de brad, de pe care atîrnau sîrmele răsucite și bolnave ale firelor telefonice rupte de explozie. Doi inși. Veneau doi inși. Prea prudenți ca să fie agenți, și insuficient de prudenți ca să fie dintre ceilalți. Mića se uită la ceas. Nouă și jumătate.

Pașii amuțiră înainte ca el să fie reușit să-i vadă pe cei doi; Mića se gîndi: tata? Abia după aceea își aminti că erau doi inși. Cu siguranță că locuiau pe strada aceea. Tata —ar fi fost singur. Mića se întoarse iar spre marele halou al razelor de lună, în care se contopiseră chipul fetei și al lui Bojko, plutind pe cascada părului ei viu, mișcător. Pașii nu se mai auzeau. Doi inși de pe

stradă ? Mica nu regreta nimic, viața îi era ceea ce el însuși vroia să-i fie. Aruncă o privire în josul străzii. „Liniște. Nimeni. Bojko e încă puști, abia a împlinit cincisprezece ani. Eu, la șaisprezece ani, terminasem pregătirile pentru ce fac acum. Și Bojko ce face, colo, în spatele meu ? Nu-i mare lucru. Parcă eu, dacă aș fi vrut să-mi fac viața așa, n-aș fi putut ? Dar n-am vrut. Am știut că există o viață mai frumoasă și mai atrăgătoare. O, nu mă consolez. Oricînd voi vrea, am să pot culege o mie de sărutări, nu una. Acum însă, nu-mi trebuiesc. Îmi trebuiesc, nu-mi trebuiesc, timpul trece. Timpul meu, dăruit altora. Eu am devenit ce am devenit, și asta e frumos și minunat. Pentru Bojko n-o să fie niciodată atît de minunat cum e pentru mine. Oh, nu sufăr, nu sînt nici un fel de tînărul Werther, nu regret. Sărutul de colo ar fi putut să fie al meu, dar l-am dăruit oamenilor. Chiar și lui Bojko. E mai frumos și mai greu să fii revoluționar. Dacă n-aș lupta eu, tu nu ți-ai săruta-o pe Desa. Ar trebui ca îndrăgostiții să le fie recunoscători luptătorilor. Noi renunțăm la dreptul nostru de a îmbrățișa și de a săruta, drept hărăzit tuturor ființelor, o dată cu viața. Dar n-o să pier. Cînd va înceta lupta, atunci și eu voi... voi găsi o fată și niște raze de lună și niște scînduri sau un petic de iarbă. Mai mult nici nu-mi trebuie... Iar pînă atunci... Nu-i bine să pun bilețelul pe clanța ușii... Mătușa Mara ar putea avea neplăceri. O să-l rog pe Bojko să-i spună lui tata... Bojko o să facă asta pentru mine...“.

În spatele lui, totul se liniștise. Și Mica se întrebă deodată dacă nu cumva cele două buze de sus lipite de cele două buze de jos nu aveau, încă de pe acum, cînd se sorbeau unele pe altele, toate sevele voluptății, în aureola intens de palidă a razelor de lună, tot ce constituia țelul luptei lui.

Dar întrebarea rămase înfiptă în el ca acul unui compas. Mica nu-și dădu răspunsul.

Lor nu le mai pasă de jignirea ocupației, de amărăciunea lipsei de libertate, de teama și de sîngele care se varsă. Le-au uitat pe toate. Plutesc în fericire. Totuși... Patrulele zburlite au și început să împînzească orașul.

Pe după ferestrele închise oamenii tremură de frică și se istovesc. La Jajince se și sapă gropi pentru recolta de morți din noaptea asta. La Banjica ostatecii simt cum le clănțănesc dinții, dar se îndîrjesc și fac eforturi să moară cum se cuvine, sfidători și curajoși. Bojko și fata sînt acum impasibili la toate astea, la ocupație și la teroare, la Nedić, la lupta partizanilor și la diversiunile ilegaliștilor. Asta e urît și egoist. Ei se sărută. Se sărută. Dar eu? Ei se sărută... De ieri, văd numai cum trec perechi, perechi și cum se sărută, se sărută. Și ce-i cu asta? Lupta își urmează cursul. Mića înțelese clar: ei se sărutau și sărutarea lor, lipsa lor de respect față de cei ce-și dădeau viața, îl jignea. Lipsă de respect față de el. De ce lipsă de respect? Ce-ar putea să facă mai frumos și mai bun niște oameni care nu sînt luptători? Să ajute? Păi ei nu sînt luptători. Atunci, ce? Și Mića simți că mai era și altceva la mijloc. Dar ce s-o fi întîmplat cu tata? Privi în josul străzii. Pustiu.

Eu pier, mă chinui, și ei se desfată, în loc să ne ajute ca toate astea să înceteze cît mai repede și să vină și rîndul săruturilor mele. Totuși, nu putea să se înfurie. Nici împotriva lui. Era prea istovit. Dar se simțea și voios și mîndru. Nu se putea supăra nici pe Bojko nici pe Desa. Erau prea tineri, prea frumoși. Atunci? ...Nu-i adevărat că îndrăgostiților puțin le pasă. Nu spunea oare Bojko, azi-dimineață, că vrea să fugă în lume? Ar fugi el, dacă i-ar fi bine aici? Visurile lui despre fugă nu sînt decît o critică la adresa ocupației. De ce o critică? Nu trebuie neapărat să fie o critică. Tinerii fugeau cu fetele și înainte de ocupație. Fugeau din cauza părinților, și cine știe din cîte alte cauze. Să fiu eu unul dintre cei de care se fuge? Eu care îi chem pe toți oamenii la mine? Nu se poate. Astăzi, a fugi cu o fată înseamnă a fugi de ocupație. Nimic altceva. Ocupația a tăiat și a însîngerat cu ghearele și cu pumnalele ei lungi și copiii, dar și părinții. Și pe noi, care luptăm pentru viitor. Bojko e încă prea tînăr ca să înțeleagă toate astea, dar le va înțelege, și, cînd va auzi că Mića a trecut în teritoriul liber, va înțelege că singura lume spre care trebuie să alerge e lumea luptei, lume pentru care Mića luptă și

luptînd nu mai are nevoie (adică : nu are nevoie şi nici timp) de iubirea care separă perechile de restul lumii prin sărutări care pînă acum, n-au nimicit nici un inamic. Luna părea acum gingaşă, ca un sîn. Să o cuprinzi cu palma.

Vîntul, mai puternic dar tot cald, rostogolea prin noaptea luminată de razele lunii ziarele aruncate pe jos în timpul zilei, crenguţele şi frunzele de anul trecut care se împiedicau, se opreau neputincioase şi, prinse de o nouă adiere, dispăreau în josul străzilor, laolaltă cu hîrtiile, cu mucurile de ţigară, cu praful şi cu celelalte rămăşiţe ale florei oraşului. Mića se uită la Bojko şi la fată, care stăteau întinşi, ca morţi, nemişcaţi, amestecaţi cu umbrele lor sub luna care-i sărbătorea. Înălţîndu-se, luna ajunse la o fîşie îngustă de nori a cărei margine i se păru lui Mića că se înspuma argintată şi se îndesea ; dar vîntul n-o purta mai departe, şi ea rămînea acolo, uitată, ca pata unei rămăşiţe mic-burgheze pe imaculatea cerului.

Deodată, Mića se întoarse speriat. Nimic. Adică de la uşa de intrare a casei, mătuşa Mara îşi chema fiul. Mătuşa Mara se ţinea de clanţă ca un naufragiat de colacul de salvare.

— Bojkooo ! se auzi înecîndu-se vocea ei plină de mînie. Fără să iasă din întunericul acum mai dens decît înainte, Mića îl văzu pe Bojko ajutînd-o pe fată să sară peste zidul scund, în curtea casei de alături, şi, după ce îi făcu de cîteva ori semn cu mîna, întorcîndu-se să-i răspundă maică-si

Apoi Bojko porni. Direct spre Mića.

— Pst ! făcu Mića.

Bojko îl recunoscu şi se opri înmărmurit. Îndată ce-i reveni glasul, şopti speriat :

— Sînt sus !

— Agenţii ? Ştiu.

Mića îi explică repede că trebuie să-l aştepte pe Žica.

— Eu nu mai pot să-l aştept, e tîrziu !

Nu-i spuse că se temea ca Žika să nu fi fost arestat.

— Eu nu ştiam că... tu...

— N-are a face. Să-i spui să se ducă cum știe la unchiul Dača sau la mătușa Bosa. Să nu doarmă acasă sub nici un motiv. Am să fac eu cumva să-l... Să n-aibă nici o grijă, așa să-i spui. Înțelegi? Și să nu sufli o vorbă nimănui.

— Da! aprobă Bojko și ochii îi jucară, rotunzi și lucioși ca doi nasturi de bronz.

Mića se gîndi: uite că ne ajută. Acceptă să ne ajute. Nu e un dezertor.

— Bojkooo! mai strigă o dată portăreasa, de data asta cu disperare, mai puțin furioasă dar mai înlăcrămată, mult mai înlăcrămată decît adineauri.

— Răspunde-i și du-te! spuse Mića convins deodată că taică-său fusese reținut ca ostatec pînă la prinderea lui.

— Uite că vin! Vin acuma! spuse Bojko și traversă în fugă strada. Mara îl întîmpină tot supărată.

— Pe unde umbli, haimana?

— Aici eram, mamă! spuse Bojko oprindu-se în fața ei. Mića auzi o palmă răsunînd ca o împușcătură moale, ciudată.

— Ce făceai pe întuneric? strigă mama.

— Ce făceam? Mă gîndeam. Pe cinstea mea că mă gîndeam. Ea îl pocni înfundat, de data asta peste braț.

— Te gîndeai? Să te gîndești acasă, derbedeule, nu pe întuneric!

Bojko tăcu. Mara, uitînd parcă de starea de asediu, de faptul că agenții stăteau pitiți în fața locuinței lui Ranović de la etajul patru, se năpusti tot mai furioasă asupra fiului ei.

— Și la ce te gîndeai? strigă ea scoasă din minți.

— Mă gîndeam... mă gîndeam...! începu Bojko plîngăreț, ca un copil: Mă gîndeam la domnul Veković și la domnul Ranović și la toți...

Cuvintele lui o treziră pe Mara. Lui Mića vocea ei i se păru cînd o auzi, poruncind cu o severitate umedă, înecată: „Intră!" Mara era dintre oamenii care nu-și uită repede supărarea.

— Intră! spuse ea din nou.

În urma ei, ușa se trînti cu putere și cheia se răsuci de două ori în broască. Din nou liniște. Mića trebuia să plece. Dar nu putea.

În sfîrșit! Cheia se răsuci iar în broască, ușa se deschise, Mara scoase capul, aruncă o privire în stînga, apoi în dreapta, și, după ce și-l roti în toate părțile, și-l retrase înfrigurată pe după pavăza ușii care se închise. Dar cheia nu se mai auzi de data asta. Mića putea să fie sigur că Mara o să-l aștepte pe Žika și-o să-l adăpostească pînă dimineață. Poate că taică-său nici nu fusese arestat. Poate că se frămînta degeaba. O fi întîrziat pe la vreun birtaș cunoscut și, convins că fiu-său luase drumul codrului, s-o fi apucat să bea. Și o fi rămas acolo, fără chef să vină acasă, unde nu mai avea cine să-l aștepte, pe cine să se supere, din cauza cui să se îngrijoreze și să se frămînte. Casa nu e casă doar fiindcă trăiești în ea; casa e casă fiindcă în ea te așteaptă soțul, fiul, sau cineva care îți e drag și scump. Dar viața? Nu e viața un fel de casă comună, unde aștepți în fiece zi ceva care n-o să vină? Filozofia lui Žika! Ei, bătrîne! se întristă Mića. S-a zis cu tine! Asta o să te ucidă. Pentru tine, Žika Ranović, casa și-a pierdut orice sens. S-a terminat cu viața care pentru tine, în ultimii ani, a fost ritualul așteptării fiului în cămașă de noapte lungă, cu deșteptătorul într-o mînă și cu lumînarea în cealaltă. S-a zis cu tăcerile și cu spionarea feței fiului, pe care tatăl n-a putut să citească niciodată nimic. S-a zis cu certurile, care însemnau pentru Žika sensul însuși al vieții. Žika n-o să se mai întoarcă niciodată acasă. O să se mute. Aici, totul i-ar aminti de fiul îngropat așa cum își îngropase nevasta. Atunci însă rămăsese în aceeași casă. Îl avea pe fiu-său, motiv să se gîndească la soție. Acum însă, ce-ar putea să facă într-o locuință atît de mare, fără fiu-său care să-i amintească de nevasta așteptată, de fapt, zi și noapte. Dar întoarcerea? Întoarcerea victorioasă a lui Mića.

Mića trase cu urechea. Nu se poate! Iar se auzeau pași sub sînul lunii. De data asta mult mai prudenți. Nu, agenții nu merg așa nici cînd se furișează. De obicei, agenții merg prin mijlocul străzii, ca și patrulele.

Și, în genere, evită să circule noaptea pe jos, dacă nu cumva au de îndeplinit vreo misiune deosebit de importantă. De obicei agenții circulă în Mercedesuri rapide și nu sînt numai cîte doi. Mića strînse patul revolverului. De cîte ori nu trăsese el în agenții care, la început, siguri de teama pe care o insuflau împreună forțele germane înarmate, se arătaseră imprudenți! În întuneric lucea împușcătura, agentul cădea, și gata! Se auzeau apoi pașii repezi și ușori ai luptătorului, peste dărîmăturile scrîșnitoare din pricina molozului. Acum, cine putea să fie?

Mića simți cum se luminează de bucurie și uită de taică-său. Poate că erau tovarășii, poate că restabiliseră legătura cu partidul. Asta ar fi însemnat să meargă mai departe cu legătura, să capete confirmarea poziției lui juste în chestiunea Veković.

Mića vru să alerge spre ei, dar nu se clinti din loc. Puteau să creadă că e agent și să-l ucidă înainte de a înțelege că le era tovarăș. Se cutremură. Să fii ucis de tovarăși!

Iar pași. Din nou pași. Dar dacă nu erau tovarășii? Dacă erau niște îndrăgostiți, care habar n-aveau că întîrziaseră. Care habar n-aveau de nimic.

Iar? Ce se întîmpla cu el, în ultimele douăzeci și patru de ore? De ce vedea mereu numai perechi îmbrățișate? Nu cumva îl obseda iubirea? Nu cumva iubirea îi crea obsesia asta? La ce vroia să-l îndemne? Să meargă în strada Radnička 26. N-avea motive. Asta nu era iubire. Dar podul, dar Kalemegdanul, dar zidul dărîmat, dar strada, acum? Nu. Nu era o pereche de îndrăgostiți. Îndrăgostiții nu se tem nici cînd se ascund. Iar ăștia doi se tem.

„Sfeste" îi spusese soldatul, fetei. Toți sînt stupizi. Toți îndrăgostiții sînt stupizi. Dacă dă patrula de voi, vă seceră așa, îmbrățișați! Moartea valorează cît valorează. Dar, dintre toate morțile, cea mai frumoasă e poate cea care te găsește îmbrățișat. Să mori îmbrățișat, să mori ca în vis! Așa a adormit soldatul acela, mai frumos decît pe cîmpul de luptă. *„Sfeste"!* Mića se dojeni. Devină erau razele lunii. Viața nu este vis! se mustră el.

Nici moartea. Nici *sfeste*. Viața e luptă și vigilență, vigilență, vigilență în luptă. Viața e faptă. Atunci îi văzu.

Îi recunoscu și se bucură că-i întîlnește. Dar mai întîi se simți dezamăgit : aștepta niște luptători necunoscuți, care, poate, i-ar fi făcut imediat legătura. Așa... După aceea se simți totuși bucuros. Însemna că veneau la el ca la un tovarăș. Nu se gîndeau că el... că el... Nici în mod obiectiv nu credeau că el ar fi dușman. Nu-l lăsau singur. Veneau să-i spună că-și dăduseră seama de greșeala lor.

— Pst ! Pst ! făcu Miča. Petar se aplecă și se întoarse. Revolverul îi luci în mînă.

— Eu sînt, Petar ! spuse Mića și se ivi din întuneric.

— Chiar pe tine te căutam ! spuse Petar. Fă-ne imediat legătura cu grupul tău.

— De ce ?

— Ce-ai face tu în locul meu, dacă ai fi responsabil ? îl întrebă George în șoaptă.

— Ce ? Aș ataca la cinci și un sfert. Așa e cel mai omenește și mai revoluționar. E singurul lucru posibil.

— Și cel mai consecvent ? întrebă Petar. Despre asta n-ai dreptul să vorbești. În privința consecvenței, nu ești cu nimic mai bun decît mine.

Mića încremeni. Erau exact cuvintele pe care el le pusese în gura lui Petar acum o jumătate de oră, pe cînd încerca să se convingă că nu era singur și dialoga în gînd cu el și cu George.

Dar în aceeași clipă ușa casei lui Mića se deschise cu zgomot și cei doi agenți năvăliră afară. Se auzi fluierul.

— Puneți mîna pe ei !

Petar se uită la el, inexpresiv, și sări după George, peste zidul nu prea înalt. Mića vru să se ia după ei, dar nu izbuti ; agentul trase de la cincisprezece metri, fără să-l nimerească.

Fugind drept înainte, Mića auzi iar voci și împușcături. Auzi șuierăturile furioase ale gloanțelor, în jurul capului.

N-au să mă ucidă. Nu. N-au voie.

40

Privindu-se în oglindă, ea se gîndi deodată : ar trebui să mă fotografiez așa, goală. Totul, în mine, e feminin. Trecător. Mîine am să fac rost de un film pentru Leyka și am să mă fotografiez în fața oglinzii. Astăzi, nu pot să ies în oraș. Am să aprind toate becurile. Astăzi, e altceva. Am s-o educ pe Miša, pentru viitor. Să fie femeie, așa cum trebuie, cum au să fie femeile odată și odată. Să știe ceva sigur, și să știe cît mai adînc. Nu vreau să fie superficială... O să aibă o profesie. Fie și învățătoare. Numai să nu fie ceva pasiv : vînzătoare, dactilografă. Și nici erotic : balerină. Vreau să fie om și, în plus, să-i placă bărbații, așa cum bărbaților le plac femeile. Mai întîi, munca. Iubirea pe locul al doilea. Nu vreau să-i fie rău. Nu vreau să sufere. Ea o să fie totdeauna mică. Nu vreau s-o doară nimic în viață.

Ana se privea în oglindă și se vedea pe sine, dar pe micuța Miša și-o închipuia foarte deslușit, de parcă ar fi văzut-o și pe ea în oglindă, cu ochi albaștri, cu păr castaniu deschis, ondulat, mătăsos și moale, altfel decît părul ei galben, înflăcărat. Miša avea să fie în general altfel. O să aibă o slujbă, dar o să fie numai a mea, egoist și maliții a mea.

Vedea, în timp ce se privea în oglindă, cum micuța Miša creștea, cum își lua examenele, cum își termina studiile și cum, într-un taioraș gri-deschis, cu o bluziță roșie al cărei guler abia se zărea (într-atît era de transparent), încălțată cu sandale moi de antilopă gri-deschis, mergea pentru prima oară la slujbă. Miša va avea o slujbă a ei, dar va fi, totuși, o frumusețe. Colegii și necolegii vor fi morți după ea. Și, într-o bună zi, Miša o să se mărite. Ba poate că nici n-o să se mărite : o să iubească, fără obligații și banalități, cît o vrea, dar va fi totdeauna a mea. Iată singurul mijloc de a-l avea și pe el mereu lîngă mine și de a-l obliga să fie numai al meu.

Nu vine. Și nu face să-l mai aștept. O să vină cînd o putea. El are treburi atît de importante ! De aceea am să nasc pentru mine, totuși, o micuță Miša, cu ochi vio-

rii, cu păr castaniu, moale, ondulat, mătăsos și cu buze cărnoase. E bine să fii femeie. Niciodată n-am fost atît de fericită că sînt femeie, că pot să creez și pot, cu micuța mea Miša, să sfidez lumea, pe mine însămi, liniștea și nebunia mea, toate : durerea, moartea. Fiindcă nu vreau să mai trăiesc în durere. Ce-mi trebuie mie singură soarele acesta, galben de la un capăt la altul, de sus pînă jos, camerele acestea, borcanele acestea pline cu dulceață de cireșe albe ? Am s-o creez pe micuța Miša. Mîine, vreau să mă fotografiez. Și, după ce am s-o nasc, Miša o să fie totdeauna lîngă mine. El, n-are decît să se ducă la treburile lui importante. N-are decît să nu se arate cîte o zi întreagă, și o săptămînă. Ce contează ? Aici o să fie micuța Miša, a mea, dependentă de mine. Iar cînd va crește și va fi frumoasă, frumoasă, frumoasă, atunci și un simplu taur, nu tată, se va mîndri cu ea, se va face mic și va depinde de mine. Ana zîmbi trist. Îmi fac socoteli ! gîndi ea dojenindu-se, și-și îmbrăcă halatul de casă cu mîneci trei sferturi, largi.

Eu sînt, totuși, o rațiune, gîndi ea, dar o rațiune sub care trebuie să întreții mereu focul. Dacă nu gîndesc, înnebunesc imediat, îmi pierd mințile. Îmi lipsește măsura obișnuitului, a liniștii, a lîncezelii. Asta fiindcă am prea multă energie, prea multă imaginație, perseverență și forță, cu care pot să doresc ce doresc mai nebunește decît ți-e permis atunci cînd nu te pricepi să faci nimic folositor.

Tot ce am învățat să fac e steril, lipsit de importanță, și poate fi întrerupt în orice clipă, fără nici o pagubă pentru nimeni. Iartă-mă. De aceea m-am hotărît. Vreau să fiu folositoare. M-am decis să fiu așa, în limitele mele. Dar și în limitele omenești. Aceasta e cea mai înălțătoare creație. Ea o să fie rodul privirilor care s-au întîlnit și s-au găsit în oglinda băii lui Veković. Capetele ni s-au atins în oglinda făcută din argint viu, viu ca și viața. De atunci au trecut un milion de ore amețitoare și tot atîtea zile și nopți și tot atîtea milioane de ani de zăpadă, de ger, de ploi primăvăratice, de rouă, de nori și de tot ce există pe lume, iar azi-dimineață, la confluența Savei cu Dunărea, eu căutam năucă pietricele care să-ți semene. Și le aruncam în cele două ape. Fiindcă n-ai venit,

deşi eşti atît de mult al meu, înlăuntrul meu, cel mai apropiat, întîmplător, în graba, în nestatornicia curgerii, dar statornic aidoma confluenţei apelor. Tu eşti ocupat. Pentru tine timpul e preţios. Dar pentru mine ? Eu însămi sînt timp, nepreţuire a timpului care trece şi mă ameninţă cu nevenirea şi neîntîlnirea. Încă nu cunosc glasul cu care îmi vei da de veste. Încă nu ne-am spus nici un cuvînt, dar aud de pe acum vocea micuţei Miša şi ştiu totul despre ea. Nu te teme : tu nu trebuie să ne iubeşti. Pe nici una din noi nu trebuie să ne iubeşti. Ea o să-mi aparţină numai mie. Ea se află de pe acum în mine. Încă dinainte de a fi început să existe, vroia să-mi aparţină mie şi va dori la fel şi atunci cînd va ajunge să-şi urmeze drumurile ei. Îţi vom arăta că poţi iubi şi poţi fi al nostru şi cînd eşti ocupat, şi cînd lucrezi. Cîndva, vei regreta poate, din orgoliu, că nu e a ta, fiindcă va fi mai frumoasă decît toate femeile pe care le-ai văzut cu ochii tăi. Ştiu că nu te-ai uitat nici o dată cum privesc ei cînd priveşti, fiindcă-s ai tăi. Bărbaţii nu se privesc pe ei înşişi, dar tu te vei întîlni cu ochii ei şi-i vei vedea fără să ştii că sînt ai tăi. Eu însă, am să ştiu. Şi am să ştiu mult mai mult. Am să ştiu totul. Şi întreaga mea zi de astăzi. Am să ştiu buzele ei cărnoase şi pielea ei gingaşă şi părul ei ondulat şi mătăsos. Şi tot ce ştiu o să-mi aparţină. În locul fotografiei tale, pe care ţi-aş da-o : momentul acesta, pentru mai tîrziu, cînd n-o să mai fii lîngă mine. Micuţa Miša vrea asta. E minunat că şi ea te cheamă, e trist de minunat. Aşa este.

41

Fugărindu-l pe Mića, agenţii trecură în goană pe lîngă George şi Petar. Sau nu-i mai văzură. Sau se gîndiră că pe Mića, singur, îl vor putea ajunge mai uşor. George şi Petar se aflau după zid cînd agenţii trecură în goană pe lîngă ei. George îşi vîrî revolverul la brîu. Petar făcu la fel. Atunci auziră din nou împuşcături. Apoi, nimic. Se priviră. Tot drumul, pînă la căsuţa mă-

tușii lui Petar aflată în apropiere și unde hotărîseră să înnopteze, nu-și spuseră nici un cuvînt.

George își scoase paltonul, pe întuneric.

— L-ai cunoscut mai dinainte ? întrebă el cu o voce înăbușită, de parcă ar fi fost acoperită cu o pojghiță moartă.

Petar nu-i răspunse. George adăugă, obosit și încet, de parcă ar fi vorbit cu sine :

— L-au împușcat ! De ce n-a sărit și el zidul, după colț, ca noi ?

Petar ridică ochii și încercă să se uite la George cu privirea aceea netedă a lui Mića, atît de asemănătoare unui obiectiv fotografic, făcut să vadă totul și să nu judece despre cele văzute.

— Ca să ne salveze pe noi, spuse Petar. A luat-o la dreapta și i-a atras pe agenți după el.

— Crezi ? făcu George. Și adăugă : Îmi pare rău. Dar așa e viața ! Apoi oftă și mai spuse :

— Viața noastră.

Petar tăcu. George vorbi iar :

— Era un tînăr curajos. Chiar cînd avea o poziție nejustă.

— Un tovarăș !

— L-ai văzut căzînd ?

— Am auzit căzătura ! răspunse Petar. Am auzit clar cum s-a prăbușit.

George oftă, cu ochii ațintiți spre curtea întunecoasă.

— Ai văzut ? La prînz și-a făcut autocritica față de noi. Și abia începusem să zic că e bine, cînd colo, spre seară, altă istorie ! Să mă ia dracu dacă îl înțeleg. Mai întîi, nici nu vroia s-audă să-l ducem. Pe urmă : să-l eliberăm. Eu, încă de azi-dimineață, îți aduci aminte ? în drum spre Veković, mă tot întrebam : Ce o fi cu el ? Cum se face că un asemenea tovarăș nu poate să privească lucrurile politic, de pe pozițiile interesului nemijlocit al luptei ?...

— A privi politic, continuă George fără nădejde, stînd în picioare lîngă fereastră, a privi politic înseamnă a face din cînd în cînd compromisuri, a face cîteodată și ce nu pare totdeauna chiar cel mai nimerit lucru... Toate astea sînt spălate și duse de rîul cel tulbure, cînd treaba iese

bine. Da, e o porcărie aia... ce ne-a povestit. Bătrînului, ar trebui să-i fie ruşine... La vîrsta lui, omul nu face asemenea... Trebuie să aibă nevastă şi nu să umble mereu după fuste. De ce nu se însoară bătrînul? Dar toate astea trebuie uitate cînd ne gîndim la folosul pe care l-am fi avut dacă l-am fi dus în teritoriul liber. Acum însă....

George se opri iar, învins de contraargumentele din el. Vorbise mai mult din cauza lor şi mai puţin din cauza lui Petar.

Petar însă nu mai era de acord cu George că propunerea lui Mića de a-l elibera pe Vekovič înseamnă „aventurism curat". Mai înainte gîndise şi el la fel dar acum, poate şi din cauza morţii lui Mića, poate şi aşa, în general, se gîndea să spună că nu e de acord. Îl cunoştea el pe George. Ştia că o să se supere, că o să se aprindă şi o să creadă că el aprobă acum propunerea lui Mića din cauza rămăşiţelor lui mic-burgheze. Nu, alta era cauza, deşi moartea lui Mića îl îndurerase. Mića avusese dreptate spunînd că el, Petar, dorea mai mult ca orice să lupte în pace, să nu-şi audă nici un tovarăş reproşîndu-i originea de care era el însuşi destul de conştient. Dar asta nu m-a făcut niciodată să mă alătur vreunei păreri nejuste. Acum, Petar îşi dădea seama că Mića avusese dreptate, şi ar fi fost un laş dacă n-ar fi mărturisit-o. O să-i spună lui George ce crede. Să-i spună. Nu era de loc vorba de vreo inconsecvenţă. Dimpotrivă. Mića văzuse mai departe decît George, care se agaţă totdeauna de veriga cea mai apropiată. Ducerea lui Vekovič în teritoriul liber, după porcăria din pod, putea prea bine să i se pară lui Mića periculoasă şi pentru că asta ar fi putut să dea apă la moară duşmanilor. Dar, după arestare, răpit din spital, Vekovič nu mai era ceea ce fusese, prin însuşi faptul arestării după discursul de la cimitir, discurs despre care se vorbea şi avea să se mai vorbească încă. Fusese arestat deci, ca urmare a protestului public faţă de regimul lui Nedić şi ca urmare a respingerii în mod public a colaborării cu ocupantul, împotriva căruia chemase poporul la luptă, declarîndu-se de acord cu partizanii şi cu partidul. Acum, duşmanii n-aveau decît să tipărească declaraţiile unor spălătorese, nimeni n-avea

să-i mai creadă. Mića avusese dreptate. Răpirea ar fi fost un imbold, ar fi acționat cît se poate de mobilizator. Dar Petar se mai afla încă sub impresia reproșurilor pe care i le făcuse lui Mića. Lumea nu-i crede pe nemți, și n-ar crede povestea lor despre spălătorese nici dacă Veković n-ar fi eliberat, și n-ar merge, după aceea, la partizani. Asta înseamnă că nu i-ar fi crezut nici dacă Veković ar fi plecat în teritoriul eliberat ? A merge la partizani, nu înseamnă oare negarea stărilor de fapt, refuzul oricărei colaborări cu ocupanții ? Așadar, nu putea fi asta. Petar era convins că Mića nu spusese adevăratul motiv pentru care, la început, se împotrivise cu atîta tărie scoaterii lui Veković, iar după aceea se înverșunase atîta pentru ea. Iar în intervalul acesta mințise. Bine, oftă Petar, dar ca să ne mintă, fie și din motive tactice, fie și numai ca să cîștige timp, trebuie că a avut el niște motive teribil de serioase. Și nimeni n-o să le mai afle. Mića le-a dus cu el în mormînt.

Petar își înghiți saliva, îi aruncă o privire lui George și întrebă mai tare decît ar fi fost necesar :

— La ce oră o să fie grupul lui Mića la statuia lui Lamartine ? La cinci ?

— La cinci și un sfert. De ce ?

— Cred... că ar trebui, totuși, ca Veković să fie răpit, mîine.

George aprinse lumina și se uită la Petar : tremura.

— Și cine să facă asta ? Noi doi ? Cum ? întrebă el încet, simțind că îl năpădește supărarea.

Petar păli și se gîndi la Mića. Îl văzu cum, fără să transpire măcar, stătea ca o frescă, în trenci, lipit de ușă, în timp ce el și George goi și... Îi veni să plîngă de mîhnire. Mića se lipsea de toate, își interzicea totul : fetele, romanele, mîncarea, somnul. A trăit mai aspru decît oricare Savonarola, și a pierit atît de... atît de jalnic... fugărit ca un cîine. Ca un cîine. Ca să-i salveze pe ei. Pe ei, care erau gata să creadă despre el chiar și cele mai urîte lucruri.

— Noi ! spuse Petar. Noi o să-l eliberăm.

— Noi ? zbieră George. Nu, nu zbieră. Vru, dar se abținu în ultima clipă și spuse :

— Noi nu. Punct.

— Ba da! ! insistă Petar. Noi, cu grupul lui Mića. Spunea că grupul lui o să fie la cinci, la monumentul lui Lamartine.

— Nici mort ! Nici mort n-o să mă sileşti să iau parte la aventura asta. E aventurism curat !

Dar Petar se hotărî să nu cedeze. Astăzi, fusese atît de nedrept faţă de Mića încît nu şi-ar fi iertat niciodată să nu încerce măcar să se răscumpere în vreun fel, luptînd pentru poziţia tovarăşului care pierise, rămînînd pînă la capăt consecvent cu sine însuşi. Cu atît mai mult cu cît acum i se părea că primul motiv al lui Mića, cel de la început de tot, împotriva ieşirii lui Veković, era în acelaşi timp şi motivul adevărat. Fiecare luptător trebuie să fie un stindard pentru sine. Şi pentru alţii. Iar dacă nu-i... Atunci n-are ce căuta în teritoriul liber. Dar atunci...

Dar atunci de ce să-l mai elibereze mîine ?

Pentru că, într-o oarecare măsură, Mića provocase arestarea lui Veković ?

Pentru asta ?

Şi pentru asta. Trebuia înlăturată şi ultima umbră de pe tovarăşul dispărut. Nimic nu trebuie să-i păteze amintirea. Dar şi pentru că, odată eliberat, Vekonić putea deveni un stindard în plus, chiar împotriva voinţei lui. Un stindard luminos şi înalt.

Şi pentru că, la urma urmei, însuşi Mića dorise atît de mult să fac asta. Dorise, fiindcă îşi avea motivele lui. Cu atît mai rău pentru noi, dacă nu le-am aflat la timp. Cu atît mai rău pentru noi. Şi, în sfîrşit, George nu pare că o să-şi apere cu prea multă îndîrjire poziţia.

42

Lipit de zid, cu faţa în palme ca să-şi înăbuşe gîfîitul, Mića aşteptă ca urmăritorii să se depărteze. Îl dureau toate. Muşchii lui agili, încordaţi din cauza goanei lungi şi obositoare, îi erau acum istoviţi şi-i atîrnau fără vlagă. Ca nişte zdrenţe. Mića respira repezit şi greoi. Duhoarea de bălţi stătute, miasma dulceag-greţoasă a oaselor care

putrezeau în crîngul de sălcii, a mîlului și a peștelui putred, făceau să-i fie și mai greu. Fluierele agenților răsunau în noapte, acoperind pentru moment, cu stridența lor asurzitoare, orăcăitul întunecat, uniform, care plutea la mică înălțime dinspre bălțile din apropiere. Din casele de lemn, pustii, și din curțile cufundate în beznă se auzeau lanțurile cîinilor stîrniți. Întrerupîndu-și din cînd în cînd mîrîitul prin lătrături băloase, care se înălțau pe toată lungimea străzii, cîinii îi vesteau pe urmăritori. Aceștia păreau acum că se înapoiază. Pașii grăbiți ai agenților răsunau în noapte pe caldarîm, mai sonor decît un gong uriaș cu bătaie neîntreruptă.

Trebuia să plece, să-și găsească adăpost pînă la ziuă. Dar încotro ? se întreba el înfiorat de primejdie, mort de oboseală în întunericul acela de primăvară care purta încă în el amintirea tăioasă a iernii. Numai pînă la ziuă. Atunci avea să facă cu grupul său ceea ce trebuia făcut, să răzbune moartea lui George și a lui Petar, să-l răpească pe Veković și să-l ducă în teritoriul liber. Acolo, o să le spună cinstit tovarășilor, totul. Și la urmă o să adauge :

— Acum, faceți ce vreți cu mine. Veković e aici. Mi-am îndeplinit sarcina. Rămîne doar să mă judecați. Acum știți totul, și despre mine și despre el.

Dar dacă ăștia au să mă prindă în noaptea asta și n-am să-l pot răpi pe Veković ?

Mica nu-și duse gîndul pînă la capăt. Scutură nervos din cap : Fleacuri ! Își spuse asta atît de repede și de sigur pe sine încît siguranța lui negatoare acoperi nu numai ultimul cuvînt, ci chiar și jumătate din întrebare, dacă nu mai mult. Iar frica rămase în el tulbure, nerostită pînă la capăt și nedeslușită.

Urmăritorii porniseră la vale, în loc să vină spre el. Dar cîinii hămăiau într-una prin grădinile din apropiere. Trebuia s-o ia din loc. Încotro ? Cum ? Își simțea plămînii umflați. Abia respira. Avea impresia că i se umpluse pieptul de bureți îmbibați în oțet. Beregata îl ardea. Goana de adineauri fusese ucigător de obositoare.

Ucigător ! repetă el cu privirea pierdută în albul presărat de lună pe stradă.

Agenţii plecaseră în jos, spre Dunăre.

Ciinii se mai potoliseră şi, pînă la urmă, amuţiră de tot. În liniştea care se aşternu, lui Mića i se păru la un moment dat că aude cum se tîrăsc rîmele, jos, la pămînt. Rîmele se tîrau peste umbre, vîrîndu-se în ele; apoi continuau să se tîrască acolo, şi ieşeau pentru ca, indiferente şi oarbe, să se adune şi să se încolăcească peste petele albe ca ţipla făcute de razele lunii. Dar chiar în clipa aceea, la numai cîteva blocuri mai departe, în pînza tăcută a nopţii, se împlîntă o chemare îngrozită, prelungă, gîlgîitoare, perfidă, părînd că vine de sub umbre, de sub grinzile nopţii, din depărtări.

— Încoaceee!

Vocea irupse la suprafaţă, apoi se cufundă iar în întuneric, ca un cuţit împlîntîndu-se într-o carne care cedează. — Încoaceee!

Ulucile subţiri şi netede ale gardurilor grădinilor se mlădiară parcă la sunetul vocii aceleia şi Mića închise ochii. Teama, şovăiala, n-aveau voie să dureze prea mult. Trebuia să se hotărască. Acum, nu mai gîfiia. O dată cu respiraţia revenită la normal îşi recăpătase şi vioiciunea muşchilor. A doua oară nu-i mai era îngăduit să-i aştepte acolo.

Agenţii porniseră totuşi spre el. În faţa lor venea ştafetă lătratul ciinilor, însoţit de zăngănitul haotic al lanţurilor, care sunau metalic pe prundişul grădinilor, ca nişte monezi mărunte, aruncate pe treptele unei scări de piatră. Din nou fluierături. Urmăritorii se chemau între ei. Mića nu mai putea rămîne acolo, dar încotro s-o apuce? Începu să se răsucească într-o parte şi în alta; spre dreapta, imediat în spatele clinului cu care se împlînta în trotuar clădirea asta ridicată înainte de planul provizoriu de sistematizare, observă un gard de beton, prăbuşit. Dincolo de gard se afla pesemne un spaţiu adînc, între grinzile imprecise ale întunericului, luminate indirect de zmeura siropoasă a lunii înalte. Cum de nu-l văzuse pînă atunci?

Dar mişcarea, mişcarea întregului trup, domoli amărăciunea dojenei. Mića se smulse de la pămînt, îşi schim-

bă locul, porni, se strecură prin spațiul îngust dintre zidul prăbușit și temelia înaltă de beton a gardului care îi venea pînă la piept. La două blocuri mai încolo, lătrăturile înăbușite ale cîinilor-lupi, legați în lanțuri zăngănitoare, vesteau apropierea polițiștilor. Ghemuit, ascuns de gard, Mića începu să alerge, fără zgomot, în direcția urmăritorilor. Îl despărțea de ei temelia înaltă a gardului și întunericul. Nu. Întunericul, spintecat acum de farul unei motociclete, nu-l mai despărțea. Motocicleta duduia în fața urmăritorilor, prudent, pipăind suspicios, ca un medic, pretutindeni, cu jerba moale a farului. Lingea ca pe niște bucăți de zahăr pereții caselor așezate în grădinițe care ziua le fereau cît de cît de praful depozitelor de lemne și cărbuni, atît de dese prin partea locului. Mića și urmăritorii se încrucișară trecînd unii pe lîngă alții, despărțiți de zid, mergînd în direcții opuse. Zgomotul motorului și zarva glasurilor își pierduseră aproape toată stridența brutală, vestitoare de pericol. Unul dintre soldații rămași în urmă continua încă să alerge chiar pe lîngă zid hîrșîind cu teaca baionetei betonul zgrunțuros, gol. Dar pantofii de tenis, cu talpă de cauciuc, nu-l trădau pe Mića. Acum, între el și ei se afla nu numai gardul, ci și baraca birourilor depozitului de lemne. Prin ghișeul ei pe jumătate ridicat se auzea respirația agitată a paznicului de noapte, treaz dar speriat ; omul se gîndise pesemne că lucrul cel mai bun era să nu vadă și să n-audă nimic din ceea ce vedea și auzea. Mića ocoli niște tufe de urzici tinere și, părăsind cărarea bătătorită, porni spre coloanele de scînduri care miroseau a pădure. Mîine. Nu. Încă de astăzi el se afla în pădure. Respira deja mirosul liber al ienupărului. Se afla chiar de pe acum într-o luptă deschisă.

Mića se opri.

Obosea repede, dar trebuia să meargă mai departe. Trecu printre scînduri, grinzi și șipci adunate în cuburi înalte, aruncate asimetric pe spațiul dintre clăile lemnelor de fag, printre rîndurile butucilor de cer, lungi de-un stînjen, printre lemnele de carpen așezate grămadă, printre vreascurile mărunte, printre discuri de butuci și munți de rumeguș, pe a căror margine călca acum cu o

nejustificată senzație de siguranță, ca de mamut. Din depozitul de lemne se strecură pe o stradă aflată mai la vale, îndepărtînd stinghiile provizorii ale porții. Avusese un noroc nebun. Bazîndu-se prea mult pe legea stării de asediu, și pe patrulele care circulau trăgînd adesori fără avertisment, patronul nu ținea nici ciine, nici paznic mai tînăr.

De urmăritori îl separa nu numai lățimea unui zid, ci și blocul depozitului de lemne care se întindea în profunzime de la strada de sus pînă la cea de jos. Acum i se părea că știe și unde o să se adăpostească pînă dimineața și de ce, despărțindu-se în mod inexplicabil de George și de Petar, fugise încoace, într-un sector mai bine păzit și, în orice caz, mai nesigur. Va trece peste dig și va găsi adăpost pe malul semiinundat, iar cînd s-o lumina de ziuă va ajunge ușor în parc și va face ce trebuia. Patru oameni hotărîți erau absolut suficienți pentru asta. Numai de n-ar lătra atîta ciinii, de nu l-ar da de gol !

Sus, se potoli iar tot ce mirosea a pericol. Urmăritorii se vede că ajunseseră la colț și își închipuiau că el apucase prin partea de jos a Kalemegdanului. Dar dacă dulăul ăsta continua să latre cu atîta furie, sprijinit, așa, cu labele pe poarta de sîrmă, ei au să fugă cît ai clipi încoace. Trebuie să fug de străzi, să caut iar o curte pe unde să mă apropii nevăzut, ca printr-o tranșee, de dig, de malul inundat. Locurile îi erau bine cunoscute. Mića știa de pe acum unde o să-și găsească adăpost pînă dimineața. În șlepul părăsit. Sau în bostănăria care nu fusese inundată. O să se vîre în ea, ca un pește. Gîndul acesta îi pricinui o bucurie inexplicabilă, o adevărată delectare, ca unui om ostenit care se întinde într-un pat mai luminos, mai moale și mai cald decît al lui. Dar întunericul care îl acoperise ca o perdea nu-i îngăduia să vadă nimic ; și rămînea doar cu senzația aceea plăcută, imprecisă și, în același timp, tulburătoare, gingașă.

Curtea în care nimerise avea, ca și strada, caldarîm turcesc. Trecea printre două rînduri de locuințe la parter, formate din cîte o cameră și o bucătărie, pe care le

ridicase mai demult Centrala electrică pentru muncitori, dîndu-le apoi cu chirie unei lumi pestriţe de prin toate părţile. Muncitorii, pare-se, îşi găsiseră locuinţe şi mai ieftine sau se mulţumeau cu semibordeiele ridicate prin Pištolj-Mali şi prin alte depozite de gunoi ale primăriei unde se găseau găleţi, lăzi şi tot ce le mai trebuia ca să-şi clădească un acoperiş ieftin, deasupra capului lor şi mai ieftin. Era linişte în coridorul acesta dintre pereţii văruiţi cu un galben ca de şofran, printre tulpinile încă desfrunzite ale iederei şi glicinei care se tîrau legate de sfori pe jumătate putrede, prinse de cuie ruginite, bătute în tencuiala coşcovită. Ferestrele negre păreau mai întunecate decît noaptea care îşi pierduse deodată transparenţa. Sînul lunii îşi ascunsese pentru o clipă laptele în lîna unui nor dens, scurt. Curînd, luna îşi arată iar rotunjimea smeadă, acum ceva mai măruntă. Continua să se înalţe, să se îngălbenească ; apoi deveni un fel de celofan transparent din mentol „lilihip" lipit de gura cerului, care îl sugea şi, sugîndu-l tăcută, revărsa peste toată bolta sucul luminos, rece şi acrişor.

Un copil tuşi dincolo de peretele subţire. O voce tulbure de femeie, înăbuşită din cauza somnului şi afumată ca fundul unei oale în care a fiert lapte, repeta inconştient, fără inflexiunile realităţii, cumplit de obosită :

— Jovica, nu mai tuşi că-ţi frîng oasele.

Pauză. El nu se mişcă. Apoi se auzi din nou tusea şi din nou vocea inconştientă, bîlbîită : „Jovica, lasă-mă să dorm. Îţi frîng oasele dacă mai tuşeşti ! "

Lui Mića i se păru că aude cum copilul, cuprins de un sentiment de vinovăţie, îşi ascundea capul sub pernă ca să-şi înăbuşe tusea şi s-o lase să doarmă pe maică-sa, îngrozitor de obosită.

Strada următoare nu-l întîmpină cu lătrături. Ai fi zis că se afla într-un alt oraş. Mića trecu repede pe partea umbrită a străzii şi căută imediat cu privirea vreo dărîmătură, vreun şantier părăsit, vreun depozit de lemne sau vreo curte din cele ce seamănă a tranşee, ca să poată coborî nevăzut o stradă, două, trei şi să ajungă la marginea oraşului, rezemat de ţărm prin digul care

îl apăra atît de prost de inundații. Cît mai repede! Se grăbea, dar nu găsi golul căutat în pătratul blocului și, pornind spre dreapta, dincolo de Centrala pe care o lăsă în urmă, dădu pe neașteptate de o cîrciumioară. Pe trotuar, două rînduri de mese acoperite cu scaune întoarse. În aceeași clipă zări însă și locul de trecere, care ducea din stradă în curtea adîncă din spatele casei.

Curtea nu era atît de adîncă pe cît crezuse el; portița șubredă de din dos cedă de la prima apăsare. Scîrțîi, și atîta tot. Mica ocoli prudent butoiașele de bere și băltoacele aflat mai pretutindeni. De undeva venea un miros de grătar, de șliboviță și de mucuri de țigară aruncate pe jos. Mirosul gras și mai puțin stăruitor al berei abia dacă se simțea. Dar aroma intensă a vinului plutea pe lîngă gratiile de la geamurile beciului, reci ca niște pahare aburite cu șpriț ținut vara la gheață.

Mica mai făcu cîțiva pași cînd, deodată, inima începu să-i bată neregulat, ca unui recrut care a pierdut pasul. Înlemni. Pe peretele alb din fața lui, pe care era scris cu litere mari, negre: „Camere pentru înnoptat" se frînse pe neașteptate umbra unui om invizibil. O cișmea picura încet, insistent. Din grajdul aflat în dreapta se auzeau caii ronțăind uruiala, izbind înăbușit cu copitele sau frecîndu-și crupa de iesle. Un camion cu oiștea ridicată spre cer părea gata să înhame animalele zodiacului.

Omul, îmbrăcat într-o cămașă lungă, lăsată peste izmene, se întindea în prag și nu-și privea umbra care i se așternea pe pămînt și peste băltoace, tîrîndu-se pînă la literele negre, urîte, de pe zid. Să fi fost birjarul? După ce căscă deschizînd leneș gura turtită, omul coborî două trepte și, vîrîndu-și picioarele în niște papuci de piele, porni direct spre grajd, printre butoiașe. Drumul lui ducea neapărat pe lîngă geamul beciului, din care, o dată cu răcoarea, răzbătea mireasma amețitoare a vinului. Mica ridică piedica revolverului din buzunar. Nu! își spuse el punînd piedica la loc. Totul trebuie să se petreacă pe tăcute. Tot ce se va petrece va fi pe tăcute.

43

Omul îl observă, dar înainte de-a fi ajuns să-şi dea seama că se speriase, urlă cît îl ţinea gura, lung şi pătrunzător :

— Ajutooor !

Mića trecu năvalnic pe lîngă el, ajunse în stradă sărind peste nişte ţigle, şi apucă, tot în goană, la dreapta, cotind pe după primul colţ. În urma lui se auzi imediat huruitul motocicletei, gemetele fluierelor, bocănitul tălpilor ţintuite ale bocancilor. Toate acestea se legaseră cu două-trei străzi mai sus, într-un nod sonor şi, adunîndu-se ca o sută de mii de bile de biliard lovite între ele, se revărsară într-o clipă pe urmele lui. Mića îşi reîncepu iar goana, fără să se gîndească la nimic, călcînd în zigzag. Deşi trecuse peste trei străzi şi intra într-a patra, zgomotul creştea. Aproape că îl ajunsese din urmă.

În clipa aceea văzu în faţă o ladă de gunoi mare, cenuşie. Ce stradă să fie asta ? O pisică cenuşie sări din ladă ca o umbră speriată şi alunecă peste stradă. Capacul se afla ridicat, drept. Fără să se gîndească, Mića sări în ladă şi lăsă capacul care acoperi sînul alb al lunii.

Acum două luni, fugărit la fel ca acum, se ascunsese tot aşa, într-o ladă de gunoi.

Atunci însă, chiar şi în clipa cînd se vîra în ladă, se gîndea numai cum să-şi vîndă cît mai scump pielea, fără ca totuşi să le-o lase celor ce îl urmăreau.

44

Acum zăcea în beznă peste ceva care putea fi noroi şi frunze măturate de pe stradă, laolaltă cu gunoi, balegă, sticluţe sparte, crenguţe căzute, rupte, hîrtie udă, murdară şi cîrpe putrede. La pipăit toate acestea păreau negre, băloase, lipicioase şi puteau a acru şi a putred. Dar Mića n-avea de ales. Abia reuşise să lase capacul cînd potera, cu motocicleta în frunte, ajunse în dreptul

lui. Lumina albă a farului găsi o spărtură în scîndurile grosolane ale lăzii, se strecură pe acolo ca o foaie de hîrtie nescrisă, tremurînd şovăielnic, fragilă. Apoi dispăru. Pe afară, treceau cîţiva inşi vorbind agitaţi, gîfîind din cauza fugii. Urmăritorii se împărţeau pe grupe fixîndu-şi direcţiile şi locul viitoarei întîlniri. Unii aveau să pornească spre Dunăre, alţii urmau să circule pe ţărm, pînă la Nebojša Kula, alţii trebuiau să patruleze spre Centrală. Unul dintre ei îşi exprimă părerea că urmăritul le scăpase de mult, prin curţi, şi că se dusese în sus, spre oraş. Şi le propuse celorlalţi să renunţe şi să lase numai doi oameni de pază în faţa casei lui. Totuşi, hotărîră să-l mai caute spre Nebojša şi spre Centrală, iar dacă n-aveau să-l găsească, să plece acasă. Cam la două blocuri mai încolo, cîinii începură să latre. Oamenii se liniştiră cît ai clipi.

— Acolo e ! Vedeţi, încă n-a fugit ! strigă unul dintre ei.

Motocicleta începu să huruie şi să duduie pornind peste bolovani, însoţită de paşii grăbiţi ai oamenilor. Doi soldaţi primiră ordin să se întoarcă în strada Zmaj od Noćaja şi să aştepte, ascunşi după poartă, eventuala întoarcere a urmăritului.

Mića se înfioră. Lîngă el se afla întins ceva rece. Tot timpul simţise lîngă el ceva rece. Acum, huruitul motocicletei şi zgomotul paşilor se depărtau. Dinţii îi clănţăniră scurt. De ce ? Răceala ca de cadavru, ca de moarte, continuă să rămînă lîngă el. Un cadavru ? Nu.

De ce mi-au clănţănit dinţii ? se întrebă Mića. Lui nu-i clănţăniseră niciodată dinţii. Nu se temea de moarte. Ce alta însemnase pregătirea lui conştientă dacă nu deprinderea de a suporta orice cantitate de frică, orice cantitate de moarte în viaţă ? Oare nu pentru asta se antrenase luptînd împotriva tuturor instinctelor oarbe de conservare ?

E frig ! îşi spuse el încercînd să se amăgească. În ladă duhnea şi putrezea ceva, şi duhoarea asta de putregai ar fi trebuit să fie caldă. Era însă greţoasă şi rece. Asta nu e o cauză să nu fie caldă. Mića ştia că nu e un motiv. Dar de ce îi clănţăniseră dinţii ?

Mai gîfîi încă de pe urma fugii de adineauri și trag adînc în mine duhoarea asta care mă ameţeşte, mă buimăceşte, îmi răpeşte forţa voinţei. De asta oare ?

Atunci încetă să se mai mintă. Paşii agenţilor şi ai soldaţilor nu se mai auzeau. Era salvat.

Asta era : dacă urmăritorii ar fi deschis lada şi l-ar fi descoperit în fundul ei, înecat în duhoare, s-ar fi terminat cu el. Mića ar fi tras, dar n-ar fi izbutit să se salveze, ar fi rămas acolo. Căci nu-l urmăreau doi, trei inşi. Urmăritorii erau nenumăraţi, iar şansele egale cu zero. De aceea îi clănţăniseră dinţii.

Aşadar, frica de moarte. Frumos.

Nu ! se împotrivi el.

Afară, totul se liniştea. Întunericul agitat din ladă începuse să se limpezească, dîndu-i posibilitatea ca, în continuarea căutării sensului adevărat şi căutării de sine, să înţeleagă de ce îi clănţăniseră dinţii. Nu îl năpădise frica de moarte, ci teama că, dacă îl vor ucide, n-o să-şi îndeplinească sarcina. Şi tocmai neîndeplinirea sarcinii ar fi însemnat pentru el moartea. Singura moarte de care, într-adevăr, se mai temea încă. N-ar fi putut spune că, pînă acum, nu se temuse. Nu se gîndise la posibilitatea morţii, fiindcă sarcinile pe care le avea astăzi de îndeplinit nu erau sarcini normale, obişnuite, comune. Orice luptător era capabil să distrugă un camion, să ucidă un duşman, să pună dinamită, să aprindă un fitil sau să arunce o grenadă. Sarcina pe care trebuia să o îndeplinească mîine, era altfel. Ea îi justifica toată viaţa.

A-l elibera pe Veković şi a izbuti să-l ducă cu bine în teritoriul liber, însemna nu numai să demonstreze că poziţia lui fusese justă, ci, totodată, să se justifice pe sine, să-şi justifice eforturile, lupta pentru omul nou. Dacă n-o să reuşească...

Răceala îl izbi iar, cu tot îngheţul ei.

O să reuşească. Paşii nu se mai auzeau. Era linişte. În noaptea asta o să rămînă viu. Mîine, la cinci şi un sfert, va ataca. Succes. Justificare totală...

Dar dacă George şi Petar n-au scăpat ? Dacă au pierit ?

N-au pierit. E imposibil să-i fi doborît. Toţi agenţii m-au hăituit pe mine, nu pe ei. De unde ştiu ? Dacă s-au împărţit ? în timp ce fugeam, se auzeau focuri.

Dacă ei au pierit, n-ai justificat nimic...

Mića îl văzu pe George mort, pe Petar mort. Și nu era încă sfîrșitul nenorocirilor provocate de el... Ce s-o fi întîmplat cu tata? O fi căzut și el în cursă? Cînd n-are motive să se păzească, omul e imprudent. Tata nu mai are motive. Pe urmă Veković...

Arestat. Da. Toate se întîmplaseră însă din cauza lui. A-l elibera pe Veković însemna a le demonstra tuturor tovarășilor că omul nou e necesar, fiindcă numai el, în astfel de situații știe să gîndească și să acționeze după cum cer interesele... Iată de ce nimeni nu trebuie învinovățit. Asta e Ziua mea cea mare.

Prostii. George și Petar erau morți. Pe Mića îl trecu un nou fior de gheață. Abia după trecerea fiorului simți cît era de vinovat.

Sentimentul amar, de nedescris, crunt, chinuitor, al vinovăției pentru toate nenorocirile care îi loviseră pe alții. Chiar dacă l-ar salva pe Veković, nu și-ar putea spăla vina, nu s-ar putea liniști. Iată de unde i se trăgeau și clănțănitul din dinți și starea de vlăguire.

Cine să mă curețe de sînge? Toate spălătoriile din lume, cu tot clorul lor, nu m-ar mai putea face alb. În loc să pun capăt durerii, împrăștii molima ei mortală. Asta să fie adevărata, prima mea Zi mare?

Speranțele și visele se spulberaseră ca niște baloane de săpun. Omul nou! Fleacuri! Iată unde i se sfîrșea puritatea chipului! Într-o ladă cu gunoi!

N-am murit și totul mai e încă posibil! se gîndi timid. Dar, în același timp, își răspunse aspru: Pierderea speranței e un fel de moarte înaintea morții! Nu te amăgi, sărmană stupiditate juvenilă! Biet vis de eroism! Biete eforturi de-a face din tine un instrument desăvîrșit de luptă! Sărmane visuri despre funcționalitatea combatantă a vieții tale! Biată credință că, într-o bună zi, vei iubi și vei fi iubit. Sărman viitor, care nu vei deveni niciodată prezent. Sărman prezent, care nu vei deveni niciodată libertate. Priviți-mă toți și toate: put, aici, în duhoare. Ea e singura care m-a acceptat în noaptea aceasta; ea e singura care m-a ascuns în ea și singura care mă va păstra în noaptea aceasta.

Să mă păstreze, pentru ce? se întrebă el imediat. Pentru sarcină?

Clar. Pentru sarcină. Iar îndeplinirea ei cu succes mă va spăla pe deplin, va demonstra că tot ce s-a întîmplat trebuia să se întîmple, că era necesar, justificat.

Duhoarea începuse să se transforme în miros de clor, de curăţenie, de cearşafuri albe, proaspete; dar chiar în clipa aceea se auziră nişte paşi grăbiţi. O dată cu bocănitul lor, gunoiul îşi recăpăta miasmele acre, distrugătoare. Şi Mica, după ce zburase încet, ca o pasăre, deasupra cuibului, se prăvăli în cel mai adînc hău al neputinţei. Deznădejdea aceasta, împreună cu clănţănitul dinţilor, cu teama pe care o simţi iar (amestecată cu ruşinea) nu-i mai provocau însă obişnuitele reflexe de autoapărare. Neputinţă, fără voinţă de apărare. Cînd agenţii au să ridice capacul lăzii, el o să tragă. O să tragă aşa, ca să-şi salveze conştiinţa de sine. Nu ca să se salveze pe sine. Iar după aceea va fi ucis. Era convins că nu mai există nici o şansă de scăpare, că tot ce gîndise fusese o iluzie şi că era cu neputinţă să mai iasă din vîltoarea aceea a morţii. Chiar dacă ar fi aruncat o grenadă între urmăritori, tot nu i-ar fi ucis pe toţi. Aveau să-l ucidă ei, înainte de-a pune în aplicare evadarea lui Veković, şi asta îl deprima.

Dar pînă acum? De cîte ori n-am fost eu în situaţii şi mai grele. Şi m-a salvat voinţa de a mă salva.

Ştiu! îşi răspunse el. Dar pînă acum nu-mi părea rău după viaţa mea. Dacă s-ar fi întîmplat să cad, ştiam că se va ridica un alt luptător. Acum însă am nevoie de viaţa mea, pînă mîine. Trebuie să mi-o păstrez, pentru îndeplinirea sarcinii. Nu-mi e îngăduit s-o risc. Sentimentul acesta mă împiedică să mă comport normal. Din cauza lui s-ar putea să-mi şi pierd viaţa. Dacă n-ar fi el, aş sări afară, ca înainte, aş ataca puternic, i-aş năuci, aş scăpa. Înainte însă, viaţa îmi era necesară numai pentru acţiunea desfăşurată într-un moment dat, nu şi pentru cea de a doua zi. Acum, îmi e necesară, dar pentru mîine, cînd, prin eliberarea lui Veković, îmi voi justifica şi poziţia şi comportarea şi întreaga mea fiinţă. Aici nu e vorba de Veković. E vorba de mine, de mine care de opt ani trăiesc cu ochelari de cal pe ochii conştiinţei, ca să nu pierd ni-

mic din forța necesară momentului luptei. M-am mai lovit eu și înainte, și m-a durut. Dar am zîmbit și n-a știut nimeni cît mă durea. Necesitatea victoriei, imposibilă fără durere. Dacă nu mă păstrez pentru acțiunea de mîine, înseamnă că toate zîmbetele mele forțate erau o minciună și că tot ce am făcut a fost minciună. Înseamnă că n-o să fiu ceea ce, totuși, sînt. Subiectivitatea singură, nu e suficientă. Dacă pier, tot ce am vrut rămîne o experiență personală, efectuată asupra mea, fără urmări, fără urme în lume.

Mića își retrase mîna, cu scîrbă. Perii aceia țepeni, uzi, erau botul și capul unui șobolan mort. Fără să se gîndească, își înfipse degetele în altceva, la fel de rece, ca să-și scuture de pe mînă senzația rămasă de la șobolan. Dar și-o înfipse în noroi și în balegă. Îmi e silă? rîse el batjocoritor. Înseamnă că trăiesc. Trăiesc, adică încerc să mă separ de resturile și gunoaiele astea. Veković spunea odată că pămîntul e un rest mizer al soarelui. Și soarele? Un rest mizer dintr-un alt rest. Nu te mai osteni. Ești ceea ce ești: un rest mizer printre resturi și cioburi mizere de sticle sparte, de mucuri de țigară, de frunze putrezite, de excremente, de gîndaci morți care au mîncat viermi morți... care au mîncat șobolani morți, care te-ar mînca, dacă ar fi vii...

Mića se scutură și își întrerupse litania stupidă, pomelnicul în beznă. Era viu și asta însemna că se opunea uniformizării orizontale. Era viu, diferit deci de toate și de toți. Sticla pe care pusese mîna era spartă, iar el nu era spart, era încă întreg, gîndea, se apăra.

Mă apăr? Și am să mă apăr! își spuse el. Dar imediat se întrebă: La ce bun? Sticla asta, a folosit cît a fost întreagă. Și eu?

Mića simți iar fluxul împotrivirii față de dialogul acesta care îl dezarma. Ajunge! La cinci și un sfert, am să atac.

Ai să ataci, și apoi? Ce dovedești cu asta?

Dacă reușesc, înseamnă că e necesar să fii așa cum am devenit eu, ca să poți lupta cum trebuie, nu numai cînd circulă sîngele directivelor prin membrele partidului, ci și în situații de tromboză, de trădări, de panică,

atunci cînd eşti nevoit să iei singur hotărîri, în numele principialităţii.

Şi să-ţi murdăreşti mîinile cu sîngele tovarăşilor, nu-i aşa ?

Eu nu sînt vinovat !

In mod obiectiv, eşti : în mod obiectiv, ei au fost ucişi.

Asta n-o poţi contesta.

Dar am vrut-o eu ? Cînd am fugit, am luat-o spre dreapta, tocmai ca să le uşurez lor situaţia.

Nu numai pentru asta.

Aşa e, dar şi pentru asta. Dacă, totuşi, au pierit, nimeni nu mă poate învinui pe mine. Cînd George a transmis hotărîrea să dăm foc la ziare, nimeni nu l-a învinuit pe el pentru moartea lui Rajko, deşi Rajko a pierit în acţiunea aceea.

Nimeni nu-l învinuieşte pe general pentru moartea soldaţilor aflaţi sub comanda lui.

Fireşte.

Fireşte, numai că tu nu eşti general. Cine te-a împuternicit pe tine să trimiţi oamenii la moarte ?

Nu i-am pus eu să mă caute. Nu m-am jucat de-a baba-oarba cu ei.

Dar George îţi spusese : „Ce-ai face tu în locul meu, dacă ai fi responsabil ?“ Tu ai fugit şi el a plecat să te caute, fiindcă ai fugit de el. Se simţea răspunzător. Mai există şi vini indirecte şi mai există şi conştiinţa pe care astăzi ţi-ai scos-o din seif. De asta ai scos-o ? Ca să scapi de George şi Petar ?

Nu mai e de trăit pentru mine ! înţelese Mića, dar nu reacţionă la această constatare.

Stătea întins pe fundul lăzii de gunoi şi simţea că iar au să-i clănţăne dinţii. Nu opunea nici o rezistenţă, nu regreta nimic, nici eficacitatea nedovedită, nici altceva din tot ce ar fi trebuit să demonstreze. Regreta doar, fără să ştie ce anume. Regreta încet, neputincios, fără să se opună, trist.

Regreţi ? se întrebă el deodată. Ce ? Iluziile ? Anii de eforturi ca să te dărui ţie, pe tine însuţi, după măsura

viitorului, ca să transformi materialul brut al vieții tale într-un om nou, în vestitor al unei lumi a dreptății și a frumuseții, a unei lumi mai bune, fără durere și umilință ?

Frumusețea, e și ea o nedreptate ! observă Mića, prins iar de dialogul său lăuntric.

De-ar fi ea singura nedreptate, aș fi fericit. Acum, regret...

Regreți ? Asta înseamnă că trăiești. Trăiești, deși nu ești generalul care nu răspunde pentru morți ? Ești încăpățînat, știi ? Dar înțelege, totuși, că ești un simplu soldat din front.

Soldatul viitorului știe despre viitor cît știe cel mai clarvăzător general al prezentului. Și eu...

Ce ? Nu cumva vrei să spui că ai avut dreptate să-i trimiți la moarte ?

Nu i-am trimis eu ! se împotrivi Mića. Eu n-am trimis pe nimeni la moarte. Poate că au și scăpat. Eu le-am oferit prilejul. Dacă nu l-au folosit, înseamnă că nu sînt ce sînt. Și tata ? Și Veković ?

Știu ! își spuse el trăgînd cu urechea la pașii care se apropiau și simțindu-se aproape mort. Știu, nu mai e de trăit, pentru mine. M-am degradat în propria mea conștiință pînă la treapta unui soldat de rînd, obtuz, fără perspectivă, impersonal, intrat voluntar în oastea asta, ca să nu fie mobilizat. Și tot ce se află în urma mea, e numai fum.

Fumul unui sînge care fumegă.

Nu sînt de loc o funcție a viitorului. Chiar dacă izbutesc să-l eliberez pe Veković, nu voi reuși să dovedesc că fiecare luptător e un for de luptă, cu dreptul de a porunci și de a rămîne curat, chiar cînd nu se întorc toți cei porniți să ducă porunca la îndeplinire. Nu voi dovedi nimic, fiindcă asemenea dovezi nu dovedesc nimic. Cum să dovedesc prin eliberarea lui Veković că, din punct de vedere moral, nu m-am scăldat în sîngele tatii, al lui George, al lui Petar ? Viața nu cere dovezi ; ea există. Numai moartea are nevoie de doctor, ca s-o constate și s-o declare. Eu sînt mort. Iar mîine, acțiunea mea o să dovedească doar că sînt mort, nu că am fost perseverent.

Și totuși, Mica nu era absolut convins. Simți din nou o împotrivire față de gîndurile lui, față de pașii pe care îi auzea, față de frigul care îl cuprinsese. Și înțelese, brusc și cumplit : eu sînt răceala aceasta. Stîrvul ăsta, sînt eu.

45

Rezemată de fereastră, Ana privea în noapte la stele, la țiglele acoperișului scund de peste drum, la lada mare de gunoi, la acest coșciug al lucrurilor după care nu ne pare rău, așa cum ne pare rău de noi înșine ; și se simțea goală, goală ca stelele care clănțăneau de gerul care e și el un fel de singurătate. Dacă s-ar fi aflat cineva lîngă ea s-ar simți mai ușurată ; puțin, doar puțin mai ușurată. Dar nu se afla nimeni. Iar o femeie singură nu înseamnă nimic. Abia cînd e înconjurată de atenție, de admirație și de dorință, ea începe să devină conștientă de sine, să trăiască. Nu, nimeni nu poate să-i spună că și o femeie ar putea deveni un Robinson Crusoe. Femeia simte ca nimeni altul întinderea înstelată a singurătății. De aici tremurul acesta permanent, abia vizibil, frigul veșnic al rușinii, pe care numai prezența iubirii îl poate curma. Rușine de ea însăși, de inutilitatea ei. Femeia nu se rușinează de ea numai atunci cînd se lipește ca iedera de trupul noduros al bărbatului care e pentru moment alegerea ei statornică și care o dorește și pe care ea îl dorește, răspunzîndu-i cu ecoul dorinței lui, aflat în ea. Viața e lipsită de sens și goală, Dumnezeule, goală, îngrozitor de goală ! De aceea Ana iubește iubirea, chiar cînd nu iubește și nu e îndrăgostită. Iubește iubirea, chiar cînd e un simplu joc. Iubește iubirea cînd e totul. Totul. Dar și cînd nu e totul, și atunci. Dar bărbații ? Se inventează pe ei înșiși. Se prefac doar că sînt ce nu sînt și ridică plini de seriozitate nasul, deși nu sînt serioși. Ești om, dar te forțezi să fii un Căluț al ielelor. De doi ani ea îl iubește pe Căluțul ielelor, fiindcă pentru ea fluturarea aceasta de aripi a

devenit noțiunea bărbatului adevărat. Cu toate cusururile lui.

Adineauri, pe cînd se îmbăia, lăsase ușa întredeschisă pentru ca el să intre. Se temea că n-o să-l audă din baie cînd o să sune, deși l-ar fi auzit și printr-o sută de uși încuiate, dacă ar fi pus piciorul pe prima treaptă a scării. Se temea fiindcă știa că timpul ei e omenesc, iar al lui — de treizeci și șase de mii de ori mai grăbit. Lui nu-i e îngăduit să aștepte. El e ca un fulger. Dacă-l iubești, trebuie să te potrivești lui.

Ana își aruncă ochii prin cameră, gîndindu-se să nu fi uitat ceva, vreo cîrpă aruncată pe vreun fotoliu. Se temea ca el să nu-i reproșeze asta, dacă ar veni tocmai atunci. Dar totul strălucea de curățenie. Pe consola căminului electric, în vaza olandeză, se înălța un trandafir galben, de iarnă, unul singur, pe o crenguță înaltă. Anei nu-i plăcea de loc vaza aceea. Albastru și galben. De ce? Două culori care merg împreună. Ar fi fost mai frumos un vas de ceramică simplu, mai puțin rafinat... Dar de ce-și făcea griji? El nici n-o să observe vaza. Bărbații nu observă asemenea lucruri. Cu excepția lui Veković. Dar asta n-are nici o legătură cu iubirea. Firește, nimic n-are legătură. Ana e nervoasă. Dar ce să facă, dacă-l iubește? L-a așteptat toată ziua. Și-l mai așteaptă. Îl așteaptă și se pudrează și se fardează, așteptînd o veșnicie. Mult, mult, ca în cîntecul acela respingător: „Te voi aștepta, mult, mult, mult" pe care îl cînta un tînăr vislind în lumina lunii, pe cînd o ducea la Lokrum. Asta se întîmplase înainte de război. Acum se isprăvise. E tîrziu. Circulația pe străzi e de acum interzisă. Și el n-a venit. Blestemații de bărbați, blestemații, blestemații! Ei nu fac decît să inventeze. Și restricțiile astea de circulație sînt ceva respingător. O fi avut treabă pînă la opt, iar apoi n-a mai putut, deși a vrut să vină. Cel mai bine ar fi să-și scoată fardul, să se dezbrace și, așa, rebegită, să se învelească cu plapuma proaspăt înfățată, să se culce pe cearșaful roz, curat, și să simtă sub cap moliciunea pernei brodate pe margini cu trandafiri subțiri. Să se culce singură, zgribulită toată de frig și să adoarmă, în ciudă, chiar și după lacrimi, să adoarmă, să adoarmă, înghețată, amorțită,

nerănită, dar moartă de o tristeţe atît de densă încît sîngele i se făcea ca smoala. Şi, în acest timp, el, zîmbind obraznic, îşi bate joc de ea şi se bucură că a înşelat-o şi că n-a venit.

N-o fi avînd oare inimă? N-o fi ştiind ce înseamnă pentru o femeie aşteptarea bărbatului iubit? Doar nu înseamnă numai să se parfumeze, să se schimbe şi să se gîndească teribil de intens, în faţa dulapului deschis, ce să îmbrace, chiar dacă în dulap ar avea peste o sută de zdrenţe. Noi sîntem mai complicate. Mai încete, la toate. Dar el o chinuieşte. Să fie un răzbunător al bărbaţilor? E oare el un răzbunător? Atunci să vină, să se răzbune pentru toate, numai să vină. Ce contează, pentru un răzbunător, că e interzisă circulaţia prin oraş? Dacă ea ar şti unde locuieşte el, s-ar duce direct fără să se gîndească o secundă că, nerespectînd un ordin stupid al şvabilor, se jertfeşte, se expune, face un act de eroism. Ar fi atît de firesc şi de simplu — s-ar duce la el! Şi el se teme, fiindcă e ora cînd nu mai e voie de circulat. Bărbat! Se teme. Oare se teme?

Ana zîmbi. Ia te uită, Miša se teme! Orice nouă ipoteză despre el o făcea să-l simtă mai apropiat, mai cunoscut, mai drag şi mai dorit. Că ipotezele îi erau contradictorii, n-o deranja de loc. Ana simţea, măcar şi nedesluşit, că în orice om viu e loc pentru toate calităţile şi pentru toate defectele, că oricare bărbat, ca şi orice femeie, poate să fie orice doreşti şi că ceea ce va fi, şi ceea ce este, nu depinde numai de el. Dar, orice ar fi fost el, un stricat, un derbedeu sau o întruchipare a virtuţii, ei îi era egal: îl iubea pe Miša aşa cum era. Ce anume e cineva, chiar dacă e urît ce e, e irelevant pentru cine-l iubeşte. Dar atunci, ce iubeşti în omul iubit? Irelevanţa?

Cît timp îl iubise pe Veković, n-avusese pentru ea nici o importanţă nici faptul că era un poet renumit, nici faptul că era un afemeiat. Îl iubise fiindcă ştia să povestească frumos, fiindcă, înainte şi după povestire, ştia să îmbrăţişeze şi să sărute cu expresia unui credincios aflat în faţa zeităţii lui. Ana nu credea în zei, dar e plăcut să fii zeitatea cuiva, chiar cînd eşti culcată pe

spate. Și chiar dacă Miša n-ar socoti-o zeitate, să vină, numai să vină; pentru ea, asta ar fi cel mai frumos lucru pe care îl poate trăi o femeie. De doi ani îl purta în inimă pe Miša, cel anonim, cu *M* mare (toți ceilalți, trecuseră, fuseseră doar niște miša cu *m* mic, chiar și Rudi, care muncea ca un rob ca să-i fie ei bine; să aibă de toate și să se simtă ca o adevărată împărăteasă în casa ei). Nu. Nu, toate astea fuseseră minciuni. Ea nu iubise pe nimeni pînă acum. Se iubise numai pe ea. Și acum pe el, pe Miša, fiindcă e fără teamă, fiindcă un Căluț al ielelor nu se teme de nimic.

La urma urmei, pe el îl iubea tot pentru ea. Cum s-ar putea oare să iubești altfel? Pentru un al patrulea, pentru un al treilea și pentru toți laolaltă? Dacă el nu vine, o să înnebunească.

Din stradă se auziră pași depărtați, apoi fluierături. Ana dădu fuga la fereastră. Dar nu apucă să o închidă. Văzu o mulțime de oameni. Un hoț! gîndi ea. Apoi văzu cum se lasă capacul lăzii peste o umbră care dispăru. Urmăreau un hoț. Ana se sperie de hoțul urmărit. Apoi se sperie de cei care îl urmăreau. Și se gîndi: Dacă e Miša, hoțul urmărit? Teama îi trecu brusc. Știa că e Miša. Motociclistul împroșca zidurile și ferestrele cu snopul puternic al farului. Ce noroc că nu aprinsese lumina! Motociclistul trecu. Cîțiva soldați rămaseră de vorbă lîngă lada de gunoi. Ceilalți dispăruseră. Totul dispăruse. Și inima bătea să-ți spargă pieptul. Cu mîndrie. Ana se temea pentru el. Știa. El era hoțul. El era umbra care dispăruse sub capac. El era cel ascuns în ladă. Pînă la urmă, soldații plecară. Ei îi bătea inima. Știa totul. Miša nu era un hoț, și, cu toate astea, era un hoț. Căluțul ielelor era un hoț. Soldații călcau încet. Afară se așternuse iar liniștea. Dar în ea, în ea era o zarvă și o gălăgie înnebunitoare. Ana deschise ușa, coborî în grădiniță și aruncă o privire pe stradă. Soldații tocmai dădeau colțul. Dar se iviră doi civili. Undeva, departe se auzea lătrat de cîini, bocănit de pași, goană, fluierături. Să nu se întoarcă și ceilalți! Trebuia să facă ceva, repede... repede. De cum nu s-or mai zări soldați, ea o să...

Ana își săltă un colț al halatului de casă, din mătase albă. Vru să facă un pas înainte. Dar își aminti de ceva și alergă la bucătărie.

46

Urmăritorii se apropiară de ladă. Se opriră. Mića își spuse doar : Păcat ! Nu se gîndi : Am să mor într-o ladă de gunoi. Își strînse revolverul în pumn și se pregăti, scurt, căci, orice ar fi, trebuia să acționeze. Chiar dacă asta însemna să moară sigur. Așa murdar ? se gîndi el și-și spuse : Păcat ! În colivia lui plină de gunoi, pașii pe care îi auzea acum alergînd prin mijlocul străzii bubuiau ca niște tunete.

— Ei ! strigă cineva oprindu-se din fugă în fața lăzii. Te-ai uitat să vezi dacă nu e înăuntru ?

— Ia mai slăbește-mă cu tîmpeniile astea. Mai uită-te și în aia a mătii, poate că acolo s-o fi ascuns.

— Stai, cînd îți spun ! Să ne uităm.

— Bă, prostule, nu-i bine să rămînem atîta în urmă. Vezi unde sînt ceilalți.

— Să ne uităm, totuși.

— Dar cine e nebun să se vîre în gunoi ?

— Ce știu eu ? Saltă capacul.

— Și dacă trage ? Cată-ți nene din ce să trăiești, nu din ce să mori.

— Băieți ! strigă primul, pe cînd celălalt fluiera.

— Încoace ! chemă primul.

— Ce s-a întîmplat ? se auzi o voce răgușită.

Înseamnă că sînt trei ! își spuse Mića.

— Să nu fie înăuntru. Rămîi aici.

— Și ?...

— În caz că-i înarmat.

— Nu zău ! Putem să tragem noi întîi ! spuse vocea răgușită și Mića auzi cum în fața lăzii, afară, cineva vîrî un cartuș pe gura țevii. Apoi încă un revolver repetă același zgomot metalic. În intervalul dintre cele

două scrîșnete se auzi însă o voce de femeie, moale și caldă ca razele lunii. Vocea venea de sus, dintr-o parte.

— Domnilor !

Agenții pesemne că se întorseseră, cercetînd cu privirea cine îi chema.

— Ce e ?

— Cît stați aici, spuse glasul de femeie, îmi dați voie să-mi arunc gunoiul în ladă ? Am făcut curățenie în casă.

— La ora asta ?

— Ziua lucrez, domnule.

— Poftiți ! spuse unul, iar altul repetă după el :

— Poftiți, frumoasă doamnă ! Și adăugă mai încet : să deschidă ea. Noi o să stăm în spatele ei, și o să ne uităm.

Un nou val de praf și de gunoi îl împroșcă pe Mića înainte de-a apuca să tragă. După aceea, ar fi fost prea tîrziu. Nu se întîmplase nimic. Printre cojile de cartofi, hîrtiile și praful ce-i căzuse în ochi, Mića văzu raza unei lămpi de buzunar alunecînd pe lada al cărei capac se închise imediat.

— Nimic ? întrebă al doilea.

— Nimic ! spuse primul. Dar cel de-al treilea izbucni :

— Ne-am pierdut vremea aici, de pomană. Iar dumneata, cucoană, grăbește să intri în casă. Ai noroc că noi nu sîntem nemți. Ei te luau niței mai altfel.

— Stați ! spuse al doilea. Și întrebă, aproape amabil : Nu cumva ați văzut trecînd un tînăr ? A jefuit și a ucis o tînără.

— Trebuie că a trecut pe aici ! adăugă al doilea, convingător.

— Nu ! spuse ea și întrebă speriată : Pe aici ? Oh, Doamne !

— Noapte bună, cucoană. Să mergem !

Al doilea spuse :

— Ei, acum vezi ce-ai făcut cu gunoiul tău ?

— Ne-a scăpat.

Curînd, strada se liniști pe deplin. Atunci lui Mića începură să-i clănțăne dinții de rușine. Nu numai fiindcă pericolul parcă trecuse, iar el își păstrase viața, absolut

necesară, pentru mîine. Măcar pînă mîine. Ci și pentru că... Pentru că acum, cînd înțelesese că era mort, îi se părea că nu mai trebuia să dovedească nimic. Mort? Era salvat. Dar cine îl salvase? O femeie necunoscută. O femeie oarecare. Se gîndise ea pe cine salvează? Cu siguranță că nu. Văzuse un om urmărit și îl salvase. Pe omul prezentului îl salvase. Și ce ar avea de dovedit prezentul? El trebuie să-l salveze pe Veković, nu să arate că Mića avusese dreptate cînd... și așa mai departe. O să salveze un om din mîinile dușmanului. La fel ca femeia care îl salvase pe el. Simplu, cît se poate de simplu, o să-l salveze pe Veković pe linia eternă umană a solidarității cu cei mai slabi, cu cei prigoniți. Femeia nu-l trădase, nici cînd auzise că era vorba de un ucigaș de care, evident, se temea, așa cum se tem femeile, fără nici un motiv, de șoareci și de toți cei ale căror mișcări și intenții le înțeleg la fel de puțin ca pe propriile lor mișcări și intenții.

Mića simți din nou frigul de adineauri. Genunchii îi zvîcneau, deși stătea culcat. Maxilarul îi tremura. Un clănțănit. Dacă ei ar fi tras pe nevăzute, s-ar fi putut, într-adevăr, să rămînă acolo, pe fundul lăzii. Mića tremura fără nici o jenă. Nu se afla nimeni de față, ca să-l vadă. Nici el nu mai era de față. Nu mai era Mića cel vechi, cu pretenții de om excepțional. Era un luptător de rînd, anonim. Acum, putea să și tremure. Nu mai avea dreptul să-și interzică nimic din ce e omenesc. Era egal cu oricare luptător de rînd. Și se gîndi că George nu se lipsea niciodată de bucuriile omenești.

Mića încetă să tremure. Începuse să-i fie rușine, dar tot se mai simțea ușurat. Ce să fac? Am să preiau sarcina vechiului Mića. Cu siguranță că am s-o preiau.

Îi moștenise trupul și era obligat să-i plătească datoriile vechi. Simțea însă că, eliberîndu-l pe Veković (lucru pe care trebuia neapărat să-l facă) nu era obligat să-și dovedească nimic. Era liber, fiindcă era un oarecare. Nu mai trebuia să apere nimic cu orice preț. Nici măcar viața. Dacă ar veni din nou agenții, ar trage și s-ar purta ca și pînă acum. O, dar nu asta era singura lui legătură cu vechiul Mića. Știa și el că mîine trebuia să dovedească ceva. Și nu numai mîine. Cît timp o trăi va trebui ca

prin luptă, prin victorii și prin înfrîngeri să dovedească dreptul viitorului asupra prezentului. Dreptul morții asupra trupurilor noastre și dreptul vieții asupra morților noastre.

Neliniștea îl cuprinse din nou, dar nu pentru mult timp. Nu cumva vechiul Mića doar se ascunsese ? Imposibil, se gîndi el. Dacă ar fi viu, vechiul Mića și-ar reproșa și lucrurile la care eu acum nici nu mă gîndesc încă, darămite moartea lui George și a lui Petar. Dacă ar fi viu, el nu s-ar acuza numai de moartea lor. S-ar întreba și cum de-a ajuns aici, și de ce n-a fugit cu Petar și cu George.

Nu, nu era vinovat.

Și chiar dacă ar fi fost vinovat, moartea nu era o pedeapsă suficientă pentru vinovăția lui. Acum era convins că, în mod obiectiv, se poate să greșești și, cu toate acestea, să ai dreptate, o dreptate subiectivă, dar și obiectivă.

Căci obiectivitatea pură e la fel de aparentă ca și împotrivirea lui justificată față de ea. Împotrivire care sporește o dată cu conștiința că nici singurătatea nu e absolut necesară pentru un luptător. El o să-și îndeplinească mîine sarcina, chiar dacă cu asta n-ar dovedi nimic. Dar așa cum singurătatea lui de moment (pînă în zori n-o să se clintească de aici) nu trebuia neapărat să fie singurătate, nici eroarea neapărat eroare, nici durerea durere, tot așa nici moartea vechiului Mića nu trebuia neapărat să fie moarte. Numai idealurile să rămînă nepătate. Mîinile pot fi oricum. În ceea ce-l privea, el n-avea să păteze steagul.

Mića trase cu urechea. Se auzeau pași, înceți. La asta nu se așteptase. Nu. Nu.

Și tremură, pentru ultima oară. Scurt de tot. Apoi se simți rușinat. Din cauza tremuratului. În sfîrșit, din cauză că era îngrozitor de murdar.

Atunci capacul se ridică fără zgomot. Mića presimți totul, chiar înainte de a se fi gîndit : Trage ! Apără-te ! Pieri ca un om ! Vocea feminină de adineauri, moale și curajoasă, șopti cu emoție :

— Repede, Miša. Ieși, repede !

Dacă i se întindea o cursă? În clipa aceea o zări pe Ana Georgević, fata în alb pe care o văzuse pieptănîndu-se în baia lui Veković; portretul acela dintre cărți; sînii aceia ca aripile întinse ale unei păsări albe; mîna aceea diafană care îi făcea semne în vis; talia aceea subțire pe care pieptul înflorea ca o arteziană sub lumina lunii.

— Mai repede. Să nu se întoarcă! Repede!

Mića era prea murdar ca să se poată împotrivi vocii ei. De ce să n-o creadă, din moment ce-l salvase? Ieși din ladă cu o sprinteneală neașteptată pentru slăbiciunea și rușinea care îl descurajau.

Pe cînd intra în grădiniță căută din ochi tăblița albastră cu numărul casei. Numărul 26. Nu se înșelase. Nu mai putea exista nici o îndoială: Ana Georgević. O recunoscuse după glas, deși o auzise pentru prima oară cînd vorbea cu agenții. Știa că era vocea ei, dar n-o văzuse! Ar fi fost de mirare, într-adevăr, să nu fugă, chiar și urmărit, spre strada Radnička. De ce? Se hotărîse mai dinainte ca, totuși, să audă ce avea ea să-i spună. Iar dacă trebuia să se mire de ceva, apoi trebuia să se mire de capacitatea lui de-a ajunge unde vroise, chiar fugărit fiind, și de a face ceea ce hotărîse. Dar ce-o să-i spună ea? Să-l răpească pe Veković? Scrisoarea Anei era de ieri, cînd Veković nu fusese încă arestat.

Ieri! se gîndi el. Ieri eram încă Mića și nu duhneam a ladă de gunoi. Și n-aveam gîndurile astea tulburi, născute în duhoare. Dar, oricum, am izbutit să mă mențin pentru ziua de mîine. În noaptea asta, am scăpat de grijă.

Mića se scutură. Ea se întoarse spre el, emoționată. Din cauza slăbiciunii, pe care și-o recunoscu imediat:

— Cît m-am temut! Tot timpul...

Mića intră după ea, în casă. Îi era mereu frig. Ea încuie ușa și, întorcîndu-se spre el, își rezemă spatele de cadrul de stejar și răsuflă ușurată. Respira tot mai tulburată, tot mai neliniștită, dar nu se sfia să recunoască că se temuse.

Undeva, pe după gînduri, Mića își spunea: doi pui de porumbei bat din aripi, ținuți în palmă; eu, de tristețe și de rușine, le-aș da drumul. Dar nu acesta îi era gîndul adevărat. Un gol. O cursă în așteptarea prăzii.

Ana gîndea : Ai venit, ai venit și totul e acum ușor, cuminte, minunat, important. Nimic din tot ce se poate întîmpla afară nu e interesant. Esențial e numai ce e aici, ce e aici, ce e aici. Dar secundele lui se scurgeau mai încet decît orele ei. Ana trebuia să se grăbească, să se grăbească, să se grăbească.

— Să-mi trag sufletul ! spuse ea rugătoare.

Îl privea și știa că lîngă ea era el. Știa că el o privea. Ar fi vrut să-l vadă mai bine. Ar fi vrut s-o vadă și el mai bine. Ana întinse mîna spre comutator.

— Nu ! spuse Mića și se rușină grozav.

— Să nu aprind lumina ?

— Nu pot așa ! spuse el. Sînt îngrozitor de murdar.

Ea se depărtă de ușă, veni spre el și Mića o văzu zîmbind. Zîmbetul ei îl duru. Un zîmbet nespus de fericit, care, ca și ea, mirosea parcă a curățenie ireală, a alb și a ceva tremurător, tulbure, cald, pufos.

— Să mergem ! spuse ea și-l luă de mînă. Mića se simțea atît de murdar încît îi fu rușine să-și tragă palma înghețată dintre degetele ei pline de prospețime, lungi, moi, țesute parcă din vibrații calde, mărunte, care transmiteau o lumină moale, dinlăuntru, ea fiindu-i izvorul — în el, biet om fistîcit, agitat, întunecat. Butoanele din Mića mai funcționau însă. Și el mai era în stare să se stăpînească, să simtă și să gîndească numai ce trebuia. Dar, cînd își trase mîna, simți nevoia să se justifice.

— Sînt murdar.

— Atunci să mergem direct la baie. O să stăm de vorbă după aceea. Vrei ?

— Sînt murdar ! șopti el din nou.

— N-are a face ! spuse ea și-l prinse iar de mînă. Pe aici. Trebuie să te conduc. Ai grijă ! Sînt două trepte.

De data asta atingerea mîinii de femeie nu-l mai tulbură. Îi era doar rușine și i se părea că totul fusese ratat. Care totul ?

— Un fotoliu ! îl avertiză ea. Ocolește-l ! Așa !

Ana îl ducea cu ea, fără să-i lase mîna. Mića spunea :

— O să murdăresc tot. Sînt plin de gunoaie.

— Și ce-i dacă ? Acum o să faci baie. Pînă termini, eu am să-și curăț hainele și totul o să fie bine.

— Am intrat în baie. Mića simți imediat asta, după mirosul săpunului, al pastei de dinți, al sticluțelor cu creme și cu apă de colonie.

— Să aprind ?

Mîna lui tremură ușor în mîna ei. Ana zîmbi gîndindu-se la orgoliul lui scump, de cocoșel, de bărbat. El îi dădu jos mîna de pe comutator.

— Atunci întoarce-te în cameră, îi spuse ea. Și adăugă : Așteaptă acolo, pînă pregătesc tot ce trebuie.

Mića ieși din baie. Prin ușa întredeschisă se strecură imediat în cameră o lumină difuză, albă. Și el avu impresia că era un avion de gînduri prins în snopurile reflectoarelor. Doar ochii i se mișcau, descoperind legătura dintre frumusețea lucrurilor din cameră și firescul cu care ea vorbea umblînd prin întuneric. Ca o vrăjitoare care cunoaște toate sesamele lumii acesteia. Ale lumii ei, deosebită de a lui. Fără nici o legătură cu a lui.

Atunci văzu tabloul. Cel de la Vekovič. Semnul egalității care unea lumile ! Portretul ei zîmbea și mai vag, luminat de laptele luminii venit din baia senină, sonoră. Pașii ei. Dar pașii aceștia, care călcau parcă plutind peste plăcuțele albe, și rochia ei lungă, care se înspuma acolo la orice mișcare, făceau ca portretul de pe perete să i se pară lui Mića mai puțin fermecător decît înainte. Cu toate acestea el îl privea de parcă ar fi vrut să fie surprins în fața lui. Dar aici totul era altfel și neobișnuit. La un moment dat Mića se gîndi chiar că ar fi cu neputință ca Ana să vorbească sîrbește. Cum ar putea să-l înțeleagă pe el o femeie care trăiește într-o cameră atît de confortabilă, de luxoasă și de frumoasă, printre parfumurile ușoare ca niște triluri. Privea portretul, și sînii de pe pînză i se păreau acum firavi ; dar fiecare lucru din cameră se afla la locul lui ; afară, puteau să explodeze și bombe de către trei tone : aici, nu s-ar fi schimbat nimic. Fiecare lucru ar fi continuat să rămînă în locul ce i-a fost destinat, de la facerea lumii pînă la sfîrșitul veacurilor. Lumea exterioară nu putea să pătrundă acolo. Iată de ce, sentimentul de stînjenire, pe care îl simțea tot mai sporit, îl făcea să se simtă nesigur în lumea această străină. Grijile, luptele, discuțiile, revolverele, principiile, fugile, toate deveneau aici fără nici un rost

și fără nici o importanță. Vedea numai o viață solidă, distilată, opusă dintotdeauna celei dusă de el și, dintotdeauna, aceeași : plăcută, gingașă, senzuală.

Mića se simțea tentat să se întrebe : ce caut eu aici ? Dar nu se întrebă. Dacă și-ar fi răspuns cinstit la întrebarea aceasta nepusă, s-ar fi simțit și mai stînjenit. Simți doar tentația întrebării. În orice caz, ar fi rămas chiar dacă Ana ar fi vrut să scape de el. Deci, avea să rămînă. Nu el. El era mort. Vechiul Mića rămăsese în lada cu gunoi, laolaltă cu iluziile lui de fată bătrînă. Acum, el era un alt Mića. Dacă mai continua totuși să fie ceea ce fusese, era, oricum, mai elastic, mai leninist și avea de gînd să facă tot posibilul ca să rămînă acolo pînă a doua zi. Orice situație trebuie fructificată în vederea scopului tactic. Nici chiar Lenin, darmite George, nu s-ar fi codit să beneficieze de ceea ce i se oferea lui în noaptea asta. Adică, de locuința asta. Și nimeni pe lume nu și-ar fi făcut probleme, în afară de vechiul Mića. Dar el rămăsese în lada de gunoi. Mića de-acum nu mai privea cu vechii lui ochi mobilele cu linii moderne, funcționale, care dădeau impresia unei soliditățI de neclintit, deși păreau lipsite de greutate. Nu vechiul Mića se uita la polițele din nișe, acoperite cu cărți legate frumos și cu vaze pline de flori. Și nici deasupra lor, la farfuriile albastre, de porțelan, cu desene înfățișînd case, cîmpii, mori de vînt, păduri și canale înghețate, cu oameni care patinează ținîndu-se de mîini, grațioși, în ciuda hainelor largi, umflate de vînt, a căciulițelor adînci și a bocancilor. Și nici, mai încolo, la tablourile de pe pereți : peisaje, plaje acoperite de nisip, mări indigo și căsuțe albe cu acoperișuri violete. Și nici la portretul ei, aflat aici, în față. Portretul părea că-l privește cu ochii lui negri, lăcuiți, pe cînd gura i se deschidea într-un zîmbet, ca o floare cărnoasă dintr-o specie necunoscută. Acum în portretul Anei numai buzele erau vii. Sînii nu.

Cînd văzuse pentru prima oară sînii din tabloul aflat la Veković, Mića se rușinase. Îl tulburaseră puternic. De atunci, i-a fost greu să nu-i privească și rușine să-i privească. De vină era ciripitul acela care i se părea că se înalță melodios din rotunjimea lor. Dar cel care îi privea acum nu mai era vechiul Mića. Lui, i-ar

fi fost ruşine să se gîndească la ce vedea. Aşa ar fi privit George, de pildă, nişa uşor arcuită din fundul încăperii, adăpostind studioul aşternut cu cearşafuri roze, deasupra căruia cobora o bucată de mătase indiană cu desene înfăţişînd păsări-paradis şi colibri, ciocănitori şi sturzi, deasupra unui copac subţire, transparent, în jurul căruia creşteau din belşug iederă, soc şi ferigă. Căminul electric, lîngă care se aflau măsuţa joasă şi cele trei fotolii moi şi adînci, împrăştia o căldură reconfortantă. Lîngă studio, se mai afla un fotoliu, la fel de scund dar mai gingaş arcuit. Lui Mića, fotoliul acela verzui i se păru că semăna cu o femeie, într-atît de senzual era arcuit şi netezit. Dar cel mai ciudat părea faptul că, în încăperea aceasta, totul (începînd cu covorul de Buhara aşternut pe podea şi terminînd cu plafonul de ghips) totul alunga incomoditatea şi făcea de prisos orice reţinere, orice neîncredere. La urma urmei, o văzuse la Veković, ea îi scrisese şi, adineauri, îl salvase...

Dincolo, în camera de baie, Ana se gîndea că el era aşa cum îl văzuse prima oară : serios, concentrat asupra gîndurilor lui, de neînţeles pentru ea. Şi îi plăcea că era murdar şi că se ruşina. Bietul băieţaş ! Nu ştie că aşa îi e şi mai scump (nu fiindcă e murdar, ci fiindcă se ruşinează). Era altfel, şi totuşi era la fel cum îl văzuse ea prima oară : calculat, tăios, aspru şi gingaş. Un adevărat Căluţ al ielelor.

— Ce-ţi place mai mult ? Cada sau duşul ? întrebă ea de dincolo, din camera de baie.

— Îmi place mai mult, începu el tărăgănat, dar se opri şi spuse sec : Duşul !

Continua să privească tabloul. Mai intens decît pînă acum.

— Mă gîndeam eu că-ţi place mai mult duşul, spuse ea. Şi el auzi zgomotul apei şi înţelese că Ana îi potrivea temperatura lăsînd-o să curgă peste palma ei. Cînd apa i se păru potrivită, ea îl chemă : Vino ! şi întrebă :

— Să închid ochii ?

El nu răspundea. Ea adăugă :

— Îţi place apa caldă de tot sau ceva mai rece ?

El nu-i răspunse nici de data asta. Ea ieşi repede din baie şi răsuflă uşurată văzîndu-l în faţa tabloului.

Ah ! își spuse ea, încă tulburată. Mă speriasem că a fugit. Asta i-ar fi semănat atît de bine !

Și îl întrebă, indiferentă :

— Îți plac tablourile ?

— Pe acesta îl știu de mult.

— Potretul ? De mult ?

Ana se înfioră de plăcere : Mă știe de mult. De mult...

— Da ! spuse el sec. De cîte ori veneam la... el, mă așezam sub tabloul acesta și-l priveam.

Nu vroia să pomenească numele lui Veković. Ea înțelese. Și-i păru bine.

— Îți place, de mult ? întrebă ea și închise ochii ; buzele lui aminteau un fruct copt, crăpat. Toate sucurile sînt trase de la margine spre adînc, iar cicatricea e albă, uscată. Cicatrice prin care pătrunde un glas sugrumat.

— Da ! repetă Mića, fără să se întoarcă. De mult.

Ana deschise ochii. Îi părea rău pentru fiecare secundă. Trebuia să-l privească neîncetat. Să compenseze totul.

O fi înțeles oare că n-am rostit dinadins numele lui Veković ? se întrebă el. Nu m-a mai întrebat nimic. Cu siguranță că a înțeles. Dacă ar fi vrut să-mi vorbească despre el, ar fi avut cel mai bun prilej. Dar nu asta vrea. Nu m-a chemat pentru Veković.

S-ar fi rușinat el atîta că e murdar dacă n-ar fi dorit din tot sufletul să-l plac ? se întrebă Ana. El mă știe pe mine mai de mult decît îl știu eu pe el. Dar eu îl iubesc mai mult decît mă iubește el pe mine ! conchise Ana cu mîndrie. Și spuse, mai puțin tulburată, străduindu-se să-și ascundă zbuciumul prin veselie, prin glumă :

— Mi-am acoperit ochii cu palmele. Acum poți să treci fără nici un pericol. N-o să văd cît ești de murdar.

Mića trecu pe lîngă ea și închise ușa de la baie.

Am ținut neapărat să-i plac. Prea repede, tovarășe !

Ana îi strigă prin ușă :

— Prosoapele sînt pe sofa. Și pijamaua.

Mića nu răspunse și Ana vru să treacă în bucătărie ca să pregătească ceva pentru cină, dar își aminti că nu-i luase hainele. De aceea bătu la ușă. De dincolo, Mića îi răspunse imediat:

— Poftim!

— Dă-mi hainele.

— De ce? întrebă el prostește. Și se gîndi: Nerod mai ești, Mića.

— Vreau să le curăț.

— Le curăț eu!

— Am mașină de spălat. Le curăță într-o clipă.

— Imediat. Să mă dezbrac.

Peste puțin, Mića deschise un pic ușa și-și trecu prin ea mîna musculoasă, păroasă. Pînă la cot. Ținea cu două degete trenciul, pantalonii și pulovărul.

Ea i le luă și simți căldura pielii lui.

— Dar ciorapii și pantofii? întrebă Ana.

— Nu e nevoie! se auzi șoapta sugrumată a lui Mića.

— Ba da! Ba da!

Mîna dispăru, apoi se ivi iar, ascultătoare. Mića îi întinse pantofii lui vechi, de pînză, cu talpă de cauciuc, tocită. Ciorapii și-i vîrîse în tenișI, sub bombeu. În încăpere pluti mirosul înăbușit și tulburător, ca de trifoi uscat, al trupului său bărbătesc.

Mića închise din nou ușa, neștiind dacă să o încuie sau nu. Hotărî să n-o încuie. Și așa, totul semăna a vis. Dacă ar fi încuiat, poate că Ana s-ar fi simțit jignită. De ce să se simtă jignită?

Apoi se privi în oglindă. Dacă ar fi fost femeie, nu s-ar fi plăcut. De ce se purta Ana așa, de parcă s-ar fi cunoscut de cînd lumea? Îl tutuia și-i spunea: Miša! Vezković i-a spus pesemne că îl cheamă Mića. Dar ea îi spunea Miša. Ana nu era o timidă. Dar nici o calmă nu era. Știa să se stăpînească. Să fie cumva actriță? Ana Georgević? Nu. Nu auzise de numele ăsta. De ce ar fi fost mai frumos dacă era actriță? Ei, nătîngule! Totuna e. Ana e prinsă de frigurile dragostei și frigurile astea ies la iveală din glasul ei plin de inflexiuni neașteptate, care se înecă, tremură și înfioară. Dar dacă se înșeală? Dacă ea s-a speriat abia acum de tot ce a făcut? Nu

cumva era un nepoftit? Nu. Doar n-o chemase el să-l scoată din ladă! Acum, principalul e să-mi păstrez viața pînă mîine. Cu orice preț.

Mića se privea în oglindă și n-ar fi putut jura că gîndise toate acestea. Gîndurile nu i se iscaseră undeva, la limita exterioară a orizontului conștiinței, unde se vede ce gîndești, ci înăuntru, cu un etaj mai jos, acolo unde totul apare mai în voie, mai puțin obligator, dar cu aceeași eficacitate. Așadar, totuși, gîndise toate acestea cît timp se privise, gol, în oglinda cea mare în care, înaintea lui, se privise ea. Și, ca și cînd ar fi fost imposibil ca Ana să dispară cu totul din oglindă, ca și cînd ea l-ar mai fi privit încă de dincolo de luciul argintat, el se tulbură, se întoarse și, contrazicîndu-și gesturile, dori iar să-i vadă sînii tremurători.

Apoi dădu la o parte mușamaua dușului și se opri sub șuvoi.

Apa era tocmai cum trebuie.

Ana puse pe reșou apă pentru ceai, aruncă în mașina de spălat trenciul, pantalonii, ciorapii și pulovărul și începu să spele cu săpun și cu peria pantofii lui Mića. Făcea asta cu plăcere. Cînd muie bieții tenișI ai lui Mića își aminti că avea undeva, prin dulap, două perechi de pantofi: una de la soțul ei, cealaltă de la Veković. Niște pantofi vechi. Își aminti că Veković, cu cîteva zile înainte de izbucnirea războiului, venise să o ia la teatru. Era încălțat cu niște pantofi noi, iar pe cei vechi îi ținea la subțioară. Înainte de-a pleca, îi vîrîse pe undeva și uitase de ei. Cu siguranță că pantofii cei vechi se mai aflau și acum în dulap.

Cînd termină de spălat pantofii de pînză ai lui Mića, Ana îi puse oblic pe dușumea, lîngă mașina de gătit electrică. Dar îi luă imediat de acolo, deschise cuptorul și-i așeză pe marginea lui călduță. Apoi își spălă bine mîinile, și le șterse și le unse cu glicerină dintr-un tub pe jumătate gol. După aceea se duse în cămară. Pe Mića îl simțea ca pe o mișcare ascuțită. Ca ivirea tainică a zorilor de după un deal cu vișini înfloriți.

Mića se șterse încet, frecîndu-se cu prosopul aspru, scămos. Cînd aproape terminase, privirea îi căzu pe etajera de sticlă plină cu tot felul de lucrușoare ciudate: un

săpun uriaș, parfumat, un burete îmbibat parcă de culoarea soarelului crud, o mănușă de buret, o perie pentru spate cu mîner lung, cîteva sticluțe cu parfum, o cutiuță cu săruri de baie, o sticluță cu esență de pin, cîteva flacoane cu apă de colonie, borcănașe cu creme de diferite culori, cîteva sticluțe cu uleiuri, cîteva pufuri roz, ocru și albastru-deschis : alchimia, laboratorul frumuseții feminine, o mare de ustensile, de unelte enigmatice, de lichide, parfumuri și uleiuri, tot ce el, crescut lîngă un tată văduv, nefericit, bolnav, chinuit, nu văzuse și nu cunoscuse niciodată de aproape.

În climatul bărbătesc al odăii lui asemenea mărunțișuri gingașe nici nu fuseseră presimțite măcar. Taicăsău, nepăsător față de tot ce nu era amintire a Desei și primul care îi sădise gustul pentru un fel de ascetism spartan, făcea parte dintre oamenii care îngrijeau și dezvoltau numai organele capabile să prelucreze amărăciunea și pelinul, prefăcîndu-le, cu ajutorul unui simț al dezastrului, în soiul de satisfacție pentru care mai era încă în stare : trăirea din amintiri.

În oglinda încadrată de becuri Mica își privi din nou trupul lung, musculos, curat acum, pielea dungată cu dîrele roșii încrucișate, lăsate de perie și de mănușa aspră. Părea tăvălit prin urzici. După ce își uscă părul, începu să se pieptene cu un pieptene lung, curat și transparent, căruia nu-i lipsea nici un dinte. Era mulțumit că-și domolise și-și netezise toți cîrlionții și toate șuvițele rebele. Simțea un val de căldură plăcută la gîndul că acum era egalul ei, că, asemeni ei, emana și el curățenia, parfumul acela uitat și redescoperit al copilăriei, al jachetelelor și al pudrei de talc, inocența aceea existentă înainte de facerea lumii, înainte de-a fi început să se creeze pe sine. Și, o dată cu copilăria aceasta ivită la orizont, se simți mai ușor : era ca o compensare pentru toate înfrînările și toate prudențele memoriei, pe care o întuneca intenționat, ca să nu-și îngreuneze cu nimic mișcările trupului aflat în stare de autoapărare. Acum se afla însă departe de pericol. Dar în minte îi reveni, totuși, lada de gunoi, și avu iar sentimentul acela de om hăituit pe care îl simțise cînd se vîrîse fără nici o speranță în ladă, trăgînd gunoiul peste el și peste revol-

ver. Se gîndi apoi la întorsătura neobișnuită a lucrurilor, la salvarea lui bruscă, nemeritată, ca și senzația aceasta plăcută, de după baie, ca și parfumurile acestea ușoare, de femeie, ca și pijamaua moale din poplin albastru. Nu, nu-și uitase tovarășii morți. Ei zăceau însîngerați, pe pavaj, uciși ca niște cîini, iar el era curat și parfumat și-i era bine. Toate astea sînt atît de nemeritate și de plăcute, iar omul se obișnuiește atît de repede cu confortul, că s-ar putea lesne trezi pe panta uitării a ceea ce nu se uită atît de ușor pe cît se spală gunoiul de pe trup. Dar imaginea lăzii îi reveni în minte. Sufletul nu leapădă așa de ușor durerea și toate relele cu care îl murdărește viața.

Acum o jumătate de oră zăcea înspăimîntat în lada cu gunoi, în sicriul unui uriaș murdar. Uriașul acela murdar fusese el. Și acum? Ce era acum? Înainte de-a pieri, George apucase să-l întrebe: Tu, ce-ai face dacă ai fi responsabil, ca mine?

Ce-aș face? Același lucru: aș ataca la cinci și un sfert. Asta îi răspunsese. Acum însă nu mai avea cui să-i răspundă. Acum se afla în locul lui George. Și al lui Petar. Conștiința lui sporise cu conștiința lor. Dar, o dată cu George și cu Petar, în masa plastică a sensibității sale și a înțelegerii de sine și a lumii, intraseră și ceilalți tovarăși și toți oamenii. Acum îi era mai clar decît atunci, pe stradă, că singurătatea poate fi suprimată nu numai cu ajutorul unor punți ai căror piloni sînt înfipți în țărmul mișcător al viitorului. Ea poate fi îndepărtată și atunci cînd omul nu mai trăiește și nu mai simte în contra întregii lumi prezente. Și cel ce primește viața în întregul ei poate lupta pentru perspective. Petar avusese dreptate cînd întrebase: „Ce deosebire există acum între noi? Și tu îți schimbi mereu părerea. Ba vrei, ba nu vrei". Nu e nici o deosebire. Deși eu nu fac asta ca să mă pun bine cu secretarul, în decursul unei zile îmi schimb părerea în legătură cu o aceeași sarcină. — Asta e esențialul. Schimbarea poziției. Nu motivele. Motivele sînt subiective, ca toate explicațiile. Nu schimbă mare lucru faptul că acționezi în funcție de interesele luptei sau în funcție de dorința de-a te afla pe linie, fiindcă nouăzeci și nouă la sută din cazuri sînt și una și

alta — sînt unul și același lucru. Cînd nu coincid, rămîne acest unu la sută. Dar cine garantează că în dilema noastră eu sînt mai puțin subiectiv decît Petar, că am mai multă dreptate decît George? Petar a avut dreptate cînd m-a întrebat: Cine te-a împuternicit pe tine să gîndești pentru interesele tuturor? Există foruri care pot să facă asta, iar tu nu ești decît tu. Un însingurat! O conștiință.

Însingurat nu din momentul cînd am fugit de ei. Conștiință, din clipa cînd am început *Pregătirile conștiente*, care însemnau privațiuni. A trebuit ca, prin fugă, să mă izolez fizic, ca să înțeleg ce știam de la început: omul nu poate exista singur și nici nu poate gîndi singur. Ce altceva au însemnat în seara asta vocile din mine, permanenta prezență a altora? Ce-ar fi putut însemna timpul petrecut în duhoarea sicriului dacă nu întoarcerea la prezent, la om, la ceea ce ai fost în fond tot timpul, cu sau fără voie, în pofida „pregătirilor conștiente", „butoanelor" și tuturor celorlalte? Așadar, ceea ce vedea aici fusese dintotdeauna al său; omul n-a trăit niciodată altfel decît așa, printre sticluțe și pufuri, printre pudriere și flacoane cu tonice de noapte, lăptoase, pentru ten, cu pomezi pentru întreținerea tenului în timpul zilei. Și acestea erau incluse în viața lui de acum, fiindcă el sporise prin toți cei pe care îi reprezenta. I se părea că se află aci dintotdeauna, și că locul îi era aci, pentru totdeauna. Că toate luptele de pînă acum, toate capcanele, toate fugile, toate exploziile, incendierile și ambuscadele, toate atentatele, întîlnirile, minciunile și tot ce a fost pus vreodată la cale prin odăile acelea sărăcăcioase de mahala, prin curțile umede, pline de noroi și de putreziciuni, de bălegar, de sănii și de camioane cu oiștea ridicată spre cer, sau prin odăițele încinse din dosul cuptoarelor de brutărie în care zi și noapte mișună libărcile și șobolanii, nici nu fuseseră viață, viața lui. I se părea că și viața lui abia acum începea, o dată cu strălucirea de aici. I se părea că tot ce se întîmplase mai înainte fusese doar marea necesitate a unor renunțări neîntrerupte, perioada unui post necesar ca să poată simți la întreaga lor valoare satisfacțiile oferite de frumusețe, de viață, de viața adevărată, la nivelul raportu-

rilor superioare și al bunăstării generale din comunism. Și se mira (pe strada asta mai trecuse și înainte) cum de nu-i dăduse niciodată prin minte să intre în grădinița asta și să sune la ușa asta.

Doar asta era însăși viața pentru care luptase ca s-o aibă toți oamenii, în viitor. Toți oamenii. Și el.

Așa cum el era un premergător al omului nou, chemat să îndeplinească sarcini istorice și prin exemplul lui să-i galvanizeze și să-i influențeze pe ceilalți luptători (pentru ca, atunci cînd se ivesc perturbări în sistemul circulator al partidului, să poată gîndi în numele interesului general), tot așa căsuța aceasta, cu femeia îmbrăcată in alb, era o mică insulă a viitorului aflată în prezent, un colet cu o mostră a viitorului, sosit în prezent, un eșantion grăitor al lumii care va să vină, menit să fie un imbold pentru luptători, să-i îndemne la noi jertfe generoase pentru ca modelul acesta excepțional să se extindă cît mai repede, să se înmulțească și să devină o realitate accesibilă tuturor, pe scară mondială. Știu tovarășii ce fac! Știu ei de ce asta îi face bine luptătorului! Mai ales cînd îi slăbesc forțele, cînd începe să se teamă. Dă-i atunci posibilitatea să vadă și să simtă că idealul pentru care se jertfește e într-adevăr realizabil, dă-i prilejul să simtă pe propria lui piele, fie și pentru o clipă, binefacerile și posibilitatea unei vieți comuniste adevărate, libere, civilizate!

— Ce-or fi însemnînd toate astea? Să nu fi murit oare vechiul Mića? În gîndurile de acum, nu mă recunosc. Acum e loc și pentru el în mine. Alături de alții.

Acum nu i se mai părea că, judecînd chiar obiectiv, ar putea să se învinovățească prea mult. În el, lua proporții convingerea eretică, rebelă, că nu e vinovat și că nimeni nu-l mai poate învinovăți acum de nimic.

Din cameră se auzi o muzică potrivită stării lui sufletești: o muzică molatică și nestăpînită. De unde știa? Începe oare iar vremea minunilor? Cînd intră în cameră, Mića n-o căută din ochi pe Ana. Știa că ea se afla acolo, spre stînga, lîngă aparatul de radio. Știa că se uita la el ca să vadă cum îi stă în pijamaua albastră de poplin. Vroia să nu fie numai Mića. De ce n-ar fi un pic și George? De ce nu? Și încă un George pînă la capăt,

pînă în străfundul gîndurilor, pînă la ultimul lui gest intim, pînă la ultima lui asociație. Ce ar gîndi el, de pildă, despre locuința asta ? Că a organizat-o partidul ? Numai atît ? Și eu m-am gîndit la asta, încă de cînd mă aflam în baie. Atunci de ce să fiu George ? Eu sînt eu. Asta înseamnă că sînt și George. Și toți ceilalți. N-are a face. Gîndesc ca George : partidul a organizat locuința asta cu această femeie ajutor-roșu, ca să-i ajute pe luptătorii aflați la limita puterilor. A organizat-o nu numai ca să aibă unde să se adăpostească, să se ascundă și să se spele vreun luptător prigonit ci și ca, prin exemplu concret a ceea ce va fi ziua de mîine, să-i facă o injecție cu beton armat în șira spinării și să-i întărească credința zdruncinată în victoria viitorului. Și pentru ca astfel să-l invite, ce-i drept, indirect, nu agasant, fără jignire, să dea și de acum încolo totul, dacă dorește (ridicol ! sigur că dorește !) ca micuța insulă a fericirii să devină un continent, ca toate continentele să devină așa, ca nici o ocupație inamică să nu le mai macine și nici o mare agitată a răului și a nenorocirii să nu le mai inunde niciodată cu valurile ei negre și sîngeroase.

Nu. George n-ar gîndi așa. Nici eu. Chiar dacă toate astea îmi trec acum prin minte, sînt conștient că, totuși, e vorba doar de o ipoteză, frumoasă dar neadevărată. Și el, George, ar gîndi la fel. Doar e om cu picioarele pe pămînt, om cu experiență.

Ana îl privea. El stătea în ușa băii, în pijamaua albastră, puțin cam scurtă, și asculta gînditor muzica.

— Îți place ? îl întrebă ea fără să tresară cînd îl observă.

— Asta ? întrebă Mića și aruncă o privire spre aparatul de radio lîngă care ea zîmbea timid.

— Cine a scris-o ?

Ana zîmbi. Îi plăcea că el avea umor. Se prefăcea că nu știe. Nu se gîndea că lui îi plăcea muzica. Dar îi plăcuse faptul că îi plăcea să se joace. Și ei îi plăcea asta.

— Un polonez ! spuse ea cu nepăsare. Dar, simțind nevoia să se apropie de Mića, adăugă : Un revoluționar !

— Aha, am mai auzit-o, spuse Mića dus pe gînduri, fără motiv, ca și mai adineauri. Și adăugă :

— Un revoluționar, însă burghez.

Umor ? se întrebă Ana privindu-l. El stătea acum în fața ei, în fotoliul scund de lîngă aparatul de radio. Picioarele li s-ar fi atins, dacă el ar fi vrut. Ea se temea, nespus de fericită că Mića se afla atît de aproape, cu chipul lui hotărît, mult mai hotărît decît își închipuise, mult mai de nepătruns. Și numai o anumită apăsare a inimii o făcea să simtă că el era trist și nefericit, deși se juca și glumea. Oricum, o emoționa pînă la lacrimi faptul că el se afla aici, chiar și așa, nefericit, dar aici, lîngă ea, atît de aproape încît picioarele aproape că li se atingeau, deși nu li se atingeau ; Ana simțea numai apropierea genunchilor lui, o apropiere caldă și tulburătoare, o apropiere primejdioasă, care îi inspiră o teamă minunată. El ar fi putut s-o atingă cu piciorul, într-adevăr, dacă ea s-ar fi mutat puțin, dar foarte puțin. Sau dacă s-ar fi mutat el. Dar Mića era îngîndurat, ușor îngîndurat, în vreme ce spunea cu o veselie superficială lucruri care odinioară poate că îl și interesaseră :

— E adevărat, pe-atunci proletariatul nu apăruse încă pe scenă, ca o clasă aparte !

Mića tăcu, nemulțumit de justificarea aceasta făcută lui Chopin. George nu i-ar fi vorbit așa nici unei femei. Nimănui nu i-ar fi vorbit așa. Și nici eu.

— Interesant. Și apoi ? întrebă Ana.

— Atîta știu ! spuse Mića. A, mai știu că a avut o încurcătură cu o scriitoare franceză. Habar n-am unde am auzit asta.

Știa unde. La Veković. Știa și cînd. Acum vreo trei luni. Dar tot mai evita să-i pomenească numele.

— De ce numești „încurcătură" ceva care e mai mult decît atît ?

— Mai mult ?

— Sigur. Iubirea e ceva incomparabil mai frumos. Ei s-au iubit. George Sand îl iubea pe Chopin și el o iubea pe ea !

Ana tăcu. Îi pierise agresivitatea. De ce vorbise așa ? De ce pomenise de iubire ? O să pară că i se oferă cu insistență. Lui, cu siguranță nu-i plac femeile agasante. Se temea. Aștepta să spună el ceva.

Mica privi portretul ei, aflat în dreapta șemineului. Privindu-l, o simțea pe ea, aproape, aci; îi simțea sînii, într-adevăr vii, ca niște stele tremurătoare, ca niște păsărele care fîlfîie din aripi. George ar fi spus despre ei: ca două chifle, albe, calde. Acum știa de ce, pe drum, luna i se păruse un sîn.

— Cu siguranță că ți-e foarte foame, îndrăzni ea speriată că avusese atîta curaj. Ridicîndu-se, îl atinse ușor și repede cu genunchiul. Din întîmplare.

Și, fără să-i aștepte răspunsul, ieși din cameră. Mica se ridică și el și se apropie iar de tablou. Simțea cum i se revarsă în tot trupul fiorul genunchilor ei, care îl atinseseră în treacăt. Dacă ar fi vrut — acum era curat. De ce nu? Gîndul acesta îl supără însă. În asta și consta deosebirea: el îi privise portretul timp de doi ani și, privindu-l, începuse să se îndrăgostească încetul cu încetul de ea, fără să-și dea seama că se îndrăgostea, luptînd în mod atît de exagerat pentru puritate, tocmai fiindcă se îndrăgostea. Cînd nu se opunea, făcea asta gîndindu-se că se îndrăgostea de portretul unei femei inexistente sau al unei femei care, dacă exista, avea să-i rămînă pentru totdeauna necunoscută și inaccesibilă.

Ana se întoarse aducînd pe o tavă mare de argint un sfert de pîine neagră, o cutie de sardele desfăcută, trei ouă fierbinți, tari, curățate de coajă, o untieră de sticlă cu margarină, o bomboniera de cristal plină cu biscuiți, fursecuri cu nucă și două ceainice de lut, smălțuite, de culoare deschisă, cel mai mic cu esență de ceai, cel mai mare cu apă clocotită. Din gîtul scurt, îndesat, al acestuia din urmă, ieșeau aburi. Mica nu se întoarse pînă nu-l chemă ea. Mai simțea încă atingerea electrică a rotulelor ei albe, goale sub halatul de casă. Cînd se întoarse, observă că Ana își schimbase halatul. Acum purta un capot roșu-închis, cu dantele în jurul decolteului.

— Cum preferi ceaiul? îl întrebă ea. Mai slab sau mai tare?

— Îmi place mai tare! răspunse Mica, și nu se supără pe sine, ca de obicei, că spusese: „Îmi place", ba chiar „îmi place mai tare", deși, în primul rînd, îi era indiferent, iar în al doilea rînd... simțea încă atingerea ei. O simțea cum crește, cum, reînnoindu-se în perma-

nență, se intensifica acum și datorită glasului și tăcerii, și datorită gîndurilor și datorită privirii ei. Ana ar fi putut crede că el spunea intenționat „îmi place mai tare" ca să treacă la iubire. Serios. Acum, totul acționa asupra lui ca o atingere. Mai ales felul acela în care își lipea de el ochii alungiți, cînd îl privea. Ai fi zis că, într-adevăr, își țintuia ochii sau că punea două ghivece cu flori, de formă alungită, pe pervazul întregului său trup.

— Ia loc ! îi spuse ea zîmbind.

Și zîmbetul ei părea o atingere.

Cînd ea își turnă în ceașcă un pic de esență și multă apă clocotită, lui i se păru că-l străbate un curent plăcut, chinuitor. Și îi simți atingerea, mereu reînnoită, chiar și cînd ea spuse :

— Mie îmi place mai slab. Ia te uită ce culoare ! Nu-i așa că seamănă a petală de trandafir ?

Ana îi puse ceasca dinainte și el privi porțelanul străveziu și roz. Apoi clătină din cap, în timp ce i se revărsa în trup plăcerea crudă a atingerii privirii, cu care ea îl țintuia de parcă și-ar fi lipit ochii alungiți pe buzele lui. Și Ana făcea asta cu atîta încredere, fără pic de apărare, fără pic de rezervă, încît Mica simți că-l trece din nou un fior. I-a tremurat glasul, se gîndi Ana, i-a tremurat ca un fluture care se așează pe marginea unei petale roșii, de trandafir.

— Arată frumos ! spuse Mica mai șoptit și mai lent.

— Nu vrei să-l guști ?

Ana zîmbea, aparent moale. În realitate, cu siguranță că tremura și ea.

— E foarte bun ! spuse el și simți din cauza înghițiturii de ceai palid din ceșcuța Anei același fior pe care îl simțise la atingerea ei. Dar nu la suprafața pielii, ci înlăuntru, dedesubt. Tremura sub propria lui piele, tresălta în sine, în adîncul lăuntrului său.

— Vrei să-ți slăbesc și ceaiul tău ?

— Dacă vrei ! spuse Mica tărăgănat, cu o voce spartă. La ce bun graba ? se întrebă el.

— Atunci bea întîi pînă la jumătate, și-am să-ți torn apoi apă fierbinte.

Mica bău și simți un nou val de curent, care nu înceta să răsune în el, cu sunet mărunt, neauzit, de nenu-

mărați clopoței. Un tremur surd : bătaia rapidă a limbii de oțel pe emisfera nichelată a clopotului de la ușa pieptului său. O înfiorare caldă a limbii de clopoțel, nu a dinților care atingeau emisfera de argint a sînului ei, îndepărtat ca luna de pe cer. Un tremur fierbinte, lăuntric, o încordare și o arcuire invizibilă, într-un spasm surd, neauzit, mlădios și plăcut. Toate acestea erau ea. În ea sunau necontenit fîlfîirile acestea de aripi. Cum s-o fi simțit oare Ana înlăuntrul ei, dacă era veșnic atît de tremurătoare, de vie, pînă în străfunduri ? Căci freamătul acesta, senzația asta plăcută și permanentă era, neîndoielnic, ea. Totdeauna așa. Și în vis, și acum, în fotoliul în care stătea, și în aerul pe care îl respira, și în întreaga încăpere, plutea tremurul ei neîntrerupt. Mica n-ar fi putut să-l suporte mereu. N-ar fi putut să trăiască zi de zi aici. N-ar fi putut să fie ea. Dacă totul mai dura, dacă nu înceta, dacă nu pleca, nu dispărea, avea să moară din cauza asta.

— Acum e de aceeași culoare cu ceaiul meu.

Ana zîmbi nesigură și-l privi. Se speriase. Dar continua să zîmbească cu niște ochi care îl vîrau în ea însăși, îl absorbeau, îl aspirau. Prima oară. Prima oară atît de îndelung, atît de aproape. Oare nu e de ajuns ? Dar ochii ei lunecau în stînga și în dreapta pe fața lui ca pe rîndurile unei cărți, în sus și în jos, de parcă ar fi urmărit salturile unei mingi mici, transparente, lovită și respinsă de buzele lui tinere, cărnoase, precis conturate, nițeluș umede, ca niște frunze lipicioase abia desfăcute, și se ridicau pînă în susul frunții ferme, pînă la rădăcina părului cîrlionțat care, umed încă, lucea moale. Între părul și buzele lui aproape dureros de precis conturate, dar moi, se afla nasul, care se arcuia cînd el vorbea, un nas viu, drept, cu nări largi. Și se mai afla fața serioasă și totdeauna concentrată, părînd parcă înmărmurită într-o dulce încordare lăuntrică, peste care tinerețea lui autentică revărsa o seninătate roză, prin neliniștea plină de prospețime, fierbinte, datorată prisosului de forță, prisosului de viață. Și, totuși, peste toate acestea, o necontenită înfrînare, atenția mereu trează a ochilor lui rătăcind în afara spațiului pe care îl priveau, în afara timpului în care trăiau, a ochilor care vedeau și înțele-

geau totul. Iată de ce fața îi era încleștată de cuasi mișcări unice în lume, neașteptate, de tresăriri abia perceptibile, care apăreau cînd ici, cînd colo, punîndu-i în mișcare zîmbetul, stingîndu-l apoi repede și făcîndu-l să pară, undeva, înlăuntru, contradictoriu, de parcă ceva de acolo n-ar fi vrut chiar ce vroia altceva tot de acolo. Ce anume nu vrea? se întreba Ana privindu-l cu atenție, cuprinsă de teama de a nu-i scăpa nici una din mișcările bruște, neobservate pînă acum, mereu înfrînate și veșnic începute. Timpul trecea. Pe cînd vorbea, Mića își trecuse aproape complet trei degete de la mîna stîngă peste muchia feței, de la ureche pînă în vîrful bărbiei, apoi în sus, unde și le uita o clipă, ca să le treacă după aceea peste zîmbet, să-l șteargă, fiindcă își amintise brusc că nu trebuia să zîmbească. Ana era fericită că-l privea și fistîcită că vedea ce nu crezuse că o să vadă vreodată: valurile acestea mici, contradictorii și tainice care păreau că vor să se înalțe și să se reverse asupra ei, deși s-ar fi zis că Mića nu-și permitea asemenea lucruri. Firește, Ana nu se mai recunoștea pe sine. Din toată inteligența ei nu mai rămăsese aproape nimic. Și nici din perspicacitatea cu ajutorul căreia intuia într-o clipă nu numai ce gîndeau bărbații, ci și ce anume trebuia să facă ea pentru a ajunge la ceea ce dorea. Mintea îi era fascinată ca un fluturaș care se rotește zburînd spre izvorul luminii, fericit de zborul lui nechibzuit. Ana era fericită la gîndul că avea să cîrpească pulovărul lui Mića, descusut la umărul drept. Dacă Mića ar fi avut o prietenă, n-ar mai fi umblat trei zile așa. Cînd o să se usuce pulovărul, are să-l coasă ea.

Mića tăcea în fața ei, dar trebuia să răspundă și vorbi ca și cînd ar fi fost supărat, ca și cînd ar fi vorbit George, maestru în realizarea discordanței între ce spunea și felul cum spunea, maestru în arta de a părea grosolan cînd era bine dispus și blînd cînd era furios.

— E bun. Grozav de bun.

— *Lipton*, dinainte de război. Din păcate, mi-a rămas puțin.

Nu știa cum să-i vorbească. Acel „din păcate" făcea o impresie vulgară. Iar el era Căluțul ielelor și un Căluț

al ielelor nu mănîncă. Un Căluț al ielelor n-are intestine. El nu face decît să zboare, spre amurg. Ar fi trebuit să-i vorbească despre lucruri care îi erau apropiate. Despre ce fel de lucruri ? Să-i spună povești cu tîlhari ?

— Grozav de bun ! spuse Mica parcă din altă lume și sorbi ca să-și moaie mai repede îmbucătura cam măricică din sandvișul pe care ea i-l făcuse între timp din margarină, sardele și ouă. Căluțul ielelor mănîncă ! se gîndi Ana. Și se bucură că-l vede mîncînd. Dar și sandvișul părea electrizat de ea. Atingerea ei, care se transmitea indirect prin tot ce se afla pur și simplu în cameră, se transmitea cu atît mai mult prin lucrurile pe care ea le privea. Și, cu atît mai mult, prin sandvișul pe care ea însăși îl pregătise. Gura îi tremura din cauza îmbucăturii. Nările îi tremurau. Aerul respirat de ea, îl respira și el, încălzit însă de plămînii ei. Și-i întreținea parcă neîntrerupt tremurul lăuntric.

— Nu-ți place ? îl întrebă ea.

— Sandvișul ? întrebă el repezit, de parcă ar fi vorbit George. Și își muie o nouă îmbucătură, cu o nouă înghițitură de ceai.

— Margarină ! spuse ea repede, aproape fără suflare. Nici mie nu-mi place. Ia fursecuri.

— Fursecuri ? Nu-mi plac.

Mica se străduia să răspundă cît mai inexpresiv. Dar tremura. De ce spusese asta ? Ca să-și întrerupă tremurul permanent, senzația îngrozitor de plăcută care îl chinuia.

Anei nici nu i-ar fi trecut prin minte că felul acesta de a fi al lui Mica doare, distruge. Ea nu vroia decît să fie fericită că el se afla în sfîrșit acolo, că ea îl privea, că îl asculta, că discuta cu el. Dar era tot timpul fîstîcită. Se simțea vinovată. Într-adevăr, ar fi putut să pregătească ceva mai bun pentru el, deși toate se procurau atît de greu, deși banii îi sînt cam pe sfîrșite. Se simțea vinovată față de el, și tot mai neputincioasă, mai stupidă. Acum Mica i se părea mai necunoscut decît înainte, cînd îl așteptase. Dar acum ea era fericită, pe cînd înainte tînjea și era nefericită. Mîine, o să pregătească pentru el numai lucruri care îi plac.

— Ce-ți place să mănînci ?

— Mie ? se miră Mica. Mămăligă !

Ana tresări speriată din cauza felului cum el spusese asta. Mića nu mai tremura. Reușise să se stăpînească. Brusc. Acum se căia că îl imita iar pe George, fiindcă ceea ce spunea el nu semăna, totuși, cu ce ar fi spus George. Și apoi, nu George tremura, ci el, Mića. La urma urmei, de ce să nu-l joace aici pe Mića, din moment ce își era sieși cel puțin tot atît de necunoscut ca oricare alt om? Și hotărîndu-se să nu fie altul, spunîndu-și că ar fi timpul să fie cel care era (singura modalitate de-a afla cum era el, de fapt) începu să mănînce cu mai puțină poftă. Începu să se uite atent la ce mînca, să aleagă. — Puțin ou, te rog. Nu. Sardele nu vreau. Îngîndurată și grijulie, Ana nu observă imediat schimbarea. Lucrul acesta fu în avantajul lui. Mića încetă să se mai simtă ca un vinovat prins asupra faptului.

— Îmi pare așa de rău că-ți e foame și că eu nu pot să-ți dau nimic bun!

— Toate astea sînt bune, spuse Mića, placid.

— Adevărat?

— Pe cuvînt de onoare. Adineauri, am glumit...

Ana rîse. Se bucura că lui Mića îi plăcea să glumească.

— Si mai înainte ai glumit?

— Tot timpul.

— Așa mă gîndeam și eu. Ți-a fost tare foame?

— Îhî! confirmă Mića, din cap. Îmi era o foame de parcă n-aș fi mîncat de-o săptămînă.

— Chiar n-ai mîncat de o săptămînă? glumi ea.

— Nu. N-am mîncat de aseară.

— De aseară?

Ana îl privi uimită.

— De aseară? repetă ea.

— Nu, de azi-dimineață. Am mîncat dovleac copt, la un prieten.

— Îți place dovleacul copt?

— Nu. De fapt, eu nici n-am mîncat. Ei au mîncat.

— Păi cum, asta e aceleași lucru? îl întrebă ea. Și simți din nou că-l iubește, fiindcă el, Căluțul ielelor, era indiferent față de realitate, așa cum sînt toți bărbații adevărați, plini de forță, de tărie, dar calmi.

— Nu totdeauna. Dar cînd sînt supărat sau tulburat, nu pot să mănînc. Mića se opri privind în gol, pe deasupra ei, prin ea. Apoi tresări și încheie : Cel puțin, nu dovleac copt.

— Of, mă temusem să nu spui că atunci nu poți să mănînci de loc. De dovleacul copt puțin îmi pasă.

— De ce te-ai temut ? o întrebă el, zîmbind fără motiv.

— M-am temut... Ar fi putut să însemne că acum nu ești tulburat.

Ana se sperie cumplit de cuvintele pe care le rostise. Dar Mića spuse cu vocea lui spartă :

— Ba sînt ! Și se gîndi că n-ar fi nimerit să pară că forțează. Ea îl chemase în casă, deci ea trebuia să înceapă. Numai să nu se supere și să-i ceară să plece. Acum e zece și jumătate. Mai am cinci ore și jumătate... Mai am cinci ore și jumătate...

— Ba sînt, repetă el, mai blînd. Nu e de mirare, după atîta goană...

Discuția începu să curgă, deodată, prea repede. Ana scăpase prilejul să pună trei întrebări la care ținea foarte mult. Și asta fiindcă Mića nu mai mînca.

— Mai vrei puțin ceai ? Am să ți-l fac slab, cum îmi place mie.

— Și mie ! spuse Mića. Acum îmi place și mie ceaiul slab. Dar, temîndu-se ca Ana să nu-și închipuie că insinuează ceva, adăugă : E mai sănătos !

Turnîndu-i ceai în ceșcuță, Ana reveni la întrebările de adineauri, pe care nu putuse să le pună din cauza răspunsurilor rapide date de Mića. În general, răspunsurile lui, prin neprevăzutul lor, schimbau mereu direcția conversației, lăsînd totul nerezolvat, abia început. Poate că schimbau mai mult intensitatea emoției decît direcția conversației. Dar întrebările nepuse o chinuiau, o interesau grozav.

— Ai spus că atunci cînd ești tulburat și supărat nu mănînci dovleac. N-aș fi crezut că poți să te superi...

„Te-ai gîndit vreodată la mine ?“ vru el s-o întrebe. Și-ar fi vrut s-o audă răspunzîndu-i :

„Of, Miša, desigur că m-am gîndit !“

Iar el s-o întrebe :

„De ce te-ai gîndit ?“

Și s-o audă răspunzîndu-i :

„Fiindcă te iubesc.“

Dar nu o întrebă nimic din toate acestea. Și, gîndindu-se poate pentru prima dată că e un fățarnic, că se minte singur și se amăgește în permanență, spuse scurt :

— De fapt, nu știu să mă supăr, dar știu să-mi fac sînge rău cînd nu-mi izbutește ceva.

Cuvintele acestea le rosti însă vechiul Mića, acum cu ochii deschiși și uitîndu-se pentru a doua oară la ceas. Un Mića mai experimentat cu o viață și cu o moarte.

Asta înseamnă că știi să te superi pe tine. Dar pe alții ?

— Depinde ! Cred că știu...

— Atunci cînd ei nu fac ce vrei tu ?

— Cînd nu fac ce e just. În general...

— Ce e just, în general ?

— În general ?

Vai, își spuse Ana, de ce m-o fi interesînd ce e nejust, în general, din moment ce el nu dorește asta ? Iată, m-am depărtat iar de întrebările pe care vroiam să i le pun. Dar cu el se pare că o să fie totdeauna așa. Ar trebui să-l las în voie. Să ajungem unde vom ajunge ! Așadar, să aștepte. Nu trebuiau amintite zătoanele prin care nu navigase nimeni și nici nu trebuiau lăsate pentru mai tîrziu. Asemenea lucruri nu există. Trebuie căutat să vîslești spre cel ce abia urmează să vină, spre cel din față, spre cel posibil, spre cel de astăzi.

— Nu ! Numai just.

— Just ? Just e ceea ce folosește cauzei.

— Cărei cauze ?

— Libertății ! spuse vechiul Mića, mai bogat cu moartea lăsată în urma lui. Trebuie să fii sincer. Să nu te minți pe tine și să nu-i amăgești pe ceilalți.

Vorbind, învîrtea distrat ceașca din mînă, pentru ca zahărul de pe fund să se topească mai repede. Nu se gîndea la ceașcă, nu se gîndea nici măcar să se uite la Ana. Își spunea : pesemne că pe ea n-o interesează de loc cauza noastră. Altminteri, ce rost ar avea întrebarea asta ? Habar n-are de nimic ! Dar faptul că ea nu știa nimic era o justificare și inocența ei îl umplu de-o gin-

găsie care dădea fiori și îl îndemna s-o mîngîie, s-o răsfețe, s-o legene, ca pe fetița lui. Iar din pricina sentimentului acestuia, simțea acum o apăsare, un regret. Nu mai simțise încă niciodată în viața lui asemenea apăsare, un asemenea regret, o apăsare atît de imposibilă și un regret atît de imposibil. — Cine n-a mai simțit niciodată o asemenea apăsare și un asemenea regret? Eu. De aceea și trebuie să iubesc o femeie reală. Femeia asta. Destul cu umanitatea, destul cu abstracțiile! Dar, sincer vorbind, nu-i plăcea modul acesta imperativ, cunoscutul ton de comandă pe care îl adopta totdeauna față de sine cînd înceta să se mai convingă prin argumente duse pînă la capăt. Mića goli ceașca pînă la fund și o puse pe farfurioara din fața lui.

— Știam! spuse Ana, cu atîta tristețe încît glasul ei i se păru lui Mića un lujer mîndru, verde, un lujer de narcisă, frînt brusc cu o lovitură de băț. El era lovitura, el era bățul. Și iar simți tristețe și părere de rău, dar nu erau decît niște forme ale unei gingășii care începea să apară. Mića știa și asta. Îi părea rău și de gingășia asta și de faptul că știa. Și știa că-i pare rău și fiindcă știa.

— Au să mi se usuce repede hainele? întrebă el, pe neașteptate chiar pentru el.

— Ce? întrebă Ana surprinsă.

— O să trebuiască să plec! spuse el, dar se căi. Așa, n-avea nici un sens. Așa, nu putea să se întîmple nimic.

— Să pleci acum? Nu acum. În nici un caz nu acum. Acum e noapte. E interzis. Nu se circulă pe străzi. Ah, știu eu, puțin îți pasă că e interzis. Dar eu... Cred că e imposibil să ai vreo treabă la ora asta. Ai avut treburi toată ziua, și eu te-am așteptat toată ziua. Te-am așteptat, și m-am gîndit de ce nu vii. Și m-am gîndit că nu vii fiindcă ai de lucru pentru... în legătură cu... cauza aceea, da, cauza aceea, dar eu sînt o femeie vie, și am știut că, totuși, ai să vii. Erai obligat să vii.. Eu te-am chemat și tu ai venit. Doar nu ești numai cauza...

Ana se ridică, porni spre Mića, dar în clipa aceea se auzi, la început vag, apoi mai deslușit, duduitul unei motociclete, departe, încă, și zgomotul unor oameni care alergau chemîndu-se surd.

— Vezi ! spuse calm Mića. Și adăugă :

— Stinge lumina !

Ana stinse lumina. Întuneric. Mića se îndreptă spre fereastră.

— Miša ! șopti ea, și-și înălță capul. Tremura. El se uita pe stradă. Caldarîmul părea o lespede albă pe malul argintiu și curat al unui rîu secat. Ana îl prinse deodată de braț și-l strînse :

— Ia uite ! spuse ea încet.

Capacul lăzii rămăsese ridicat deasupra golului negru. Lui Mića i se păru că simte din nou duhoarea gunoiului și, pînă să înțeleagă Ana ce vroia, el tresări și ieși din cameră. Abia atunci înțelese Ana ce vroia el și, alergînd fără să pregete, îl ajunse la ușa de jos, de la intrare, pe care Mića o și descuiase.

— Nu tu — spuse ea, tremurînd. Te rog, nu tu.

— De ce ? bolborosi el.

— Totul trebuie meritat ! spuse ea, fără voie. Totul.

El o împinse cu blîndețe, ieși în vestibul și aruncă o privire în josul străzii. Ea se afla lîngă el. Dar la porțile grădinii ajunse înaintea lui și o deschise :

— Înapoi ! spuse Mića printre dinți. Dar Ana și traversase strada, fără să se uite nici în stînga, nici în dreapta, și ajunsese la ladă, pe cînd el se mai afla încă pe trotuar. Apoi lăsă repede capacul, alergă la Mića, fără să se uite în preajmă, și i se aruncă de gît, tremurînd din tot trupul. Un fel de valuri moi și spasmodice o străbăteau toată, de la șolduri spre piept și spre gîtul sufocat.

Peste o clipă, Ana tresări. Zgomotul motocicletei se apropie. Mića se desprinse ușor și, ținînd-o pe Ana de mînă, intră cu ea în antreu. Izbutiră să închidă ușa mai înainte ca motocicleta, duduind înăbușit, să treacă în goană prin fața casei.

Acum stăteau din nou la fereastră, în întuneric, și priveau strada goală, albă și lada cenușie, întunecată. O stradă mai sus, urmăritorii tot mai strigau. Ana tremura lîngă Mića, frîngîndu-și mîinile :

— Mă tem ! Mă tem ! șopti ea. Mă tem.

— Dă-mi hainele ! spuse Mića.

Ea se lipi din nou de el.

— Nu ! țipă ea. Mai ai cinci ore și jumătate. Tu ai spus. Încă cinci ore și jumătate.

— Nu insista ! E timpul să mă îmbrac.

— Hainele sînt încă ude ! spuse ea repede.

— N-are a face. Am să mă îmbrac.

Ana se uită la el. Lui, i se păru mai palidă și mai subțire — ca un fluieraș.

— Nu ! spuse ea fără glas.

— Vreau să mă îmbrac ! Nu pot așa, dacă...

Fața îi rămăsese aceeași, calmă, hotărîtă. Dar ea spuse :

— Dacă vrei ! Și el se căi. Asta însemna că îl lăsa.

Mica simți pustietatea unei lumi lipsită de oameni. Vru să o apuce pe Ana de mînă, s-o tragă spre el. Ea însă nu mai putu să reziste și veni spre el șoptind atît de încet încît, la început, el nu înțelese ce anume îi spunea.

Rămăsese pentru totdeauna sărăcit de cuvintele ei pierdute, mult mai importante, pe cît i se părea lui, decît cele pe care le auzise :

— ...Nu te încrunta, dragul meu. Nu te supăra pe mine. Știi, eu încă nu sînt obișnuită cu toate astea... Știu, nu e frumos că tremur, că mă tem, dar timp de unsprezece ani n-am avut de ce să mă tem. Iartă-mă, Miša, te rog. Îl privea cu ochii ei mari, drept în ochi, și el văzu cum peste albul intens al ochilor ei se așterne o pînză de umezeală care se aduna la colțuri, se umfla și picura pe fața gingașă și îngustă, pe care numai buzele întredeschise i se mișcau murmurînd : — Îmi e așa de frică, acum. Ca atunci, jos, cînd te ascunseseși în ladă, ca un hoț...

— Nu plînge !

— Nu. E doar așa... Îmi pare rău.

Sub ei se întindea strada albă și vocile amuțiseră undeva, în depărtare. Se părea că agenții își pierduseră speranța de a-l mai găsi. Totul se liniștise iar. Duduitul motocicletei nu se mai auzea și prin ferestrele închise nu mai pătrundea orăcăitul din băltoacele de pe mal.

Ana se desprinse încet de Mića și se rezemă de pervazul ferestrei. Privind strada din față, întoarsă cu spatele spre Mića, ea întrebă, cu o tresărire :

— Ai spus ceva ?

— Vroiam să te întreb dacă atunci cînd ai coborît știai pe cine salvezi. Cînd agenții te-au întrebat despre hoț, credeai să sînt un hoț ?

Ana se întoarse. Nu-i răspunse, ci îl întrebă imediat:

— Cînd erai mic, ai fost bolnav ?

Mića îi privi părul portocaliu, moale și nu-i răspunse. Ana continuă :

— Eu am fost bolnavă. Multă vreme. Aveam unsprezece ani. Atunci m-am temut. Într-una. Acum a fost ușor. Mi-a trecut. Dar atunci...

— Acum unsprezece ani ? întrebă Mića. De ce te temeai atunci ?

— De noapte, de tot. Locuiam la marginea orașului. Ultima casă, pe ultima stradă.

Mića se apropie de fereastră. Stătea lîngă ea și privea la fel ca ea strada palidă peste care se așternuse lichidul subțire al razelor de lună.

— Ziua citeam. Eram bolnavă.

— Ce citeai ?

— De toate.. Înghițeam cîte o carte pe zi. Mai ales romane.

— Nolit ?

— Ce-i asta ?

— Literatură socială. Progresistă.

— Nu. Citeam cărți de dragoste și de aventuri. Îmi plăceau și jurnalele de călătorie.

Ana tăcu. Apoi îl întrebă, fără să se întoarcă, continuînd să privească albul de rîu secat al străzii.

— Pe tine te atrăgeau insulele depărtate ?

— Nu.

— Eu visam să călătoresc. Tu, nu ?

Totul era alb, liniștit, negator.

— Nu ! repetă Mića și vocea i se păru Anei la fel de ireală ca oftatul unei frunze de plop cînd se desprinde, toamna, de pe creangă și cade.

— Eu visam, ziua, insule depărtate. Eram curajoasă, neînfricată. Dar noaptea... noaptea nu puteam să adorm de frică. A fost vremea unei spaime fără sfîrşit.

Ana privea întunericul alb din faţa ei şi nu mai tremura. Vocea ei căpătase o rezonanţă tărăgănată, ostenită, aşa cum au vocile călătorilor, în trenuri, cînd povestesc încet, în întunericul compartimentului, lucruri triste, personale.

— Îmi vîjîia sîngele în cap. Nervii îmi deveniseră hipersensibili. Tresăream la cel mai mic foşnet.

— Se pare că şi-au pierdut definitiv speranţa să mă găsească.

— Nu se ştie încă! spuse ea. Şi întrebă, imediat:

— Ştii cum vîjîie sîrmele de telegraf, vara, în amurg, la marginea oraşului?

— Nu-i greu să-mi închipui.

— Aşa îmi vîjîia mie atunci în cap. Toată noaptea. Vîjîiau sîrmele, în cap şi sub ferestrele camerei mele. Dar vîjîitul acela avea, atunci, un sens.

— Ce sens?

— Îmi închipuiam că îl înţeleg. Vedeam, din pat, sîrmele de telegraf. Pe ele alergau cuvintele trimise de oameni, în toate limbile pămîntului, către oameni din toate părţile lumii. Îmi închipuiam că eu sînt singura fată, pentru toţi oamenii, şi că mesajul lor ajungea la mine.

— Ce mesaje?

— Oamenii îmi trimeteau vorbă, în toate limbile pămîntului, că sînt frumoasă, şi eu mă temeam.

— Te temeai că eşti frumoasă?

— Mă temeam. Ei îmi trimiteau vorbă că au să vină să mă fure şi să mă ducă, fiecare în limba lui. Iar eu simţeam că sînt mică şi că mai aparţin încă cearşafurilor albe ale patului meu. Şi mă temeam. Tu, nu te-ai temut niciodată?

— M-am temut, firește. M-am temut de fiecare sarcină. Şi m-am temut de cîte ori a trebuit să fug. Ca în noaptea asta, de pildă.

— Nu e totuna.

— Ce nu e totuna?

— Teama mea era altfel de teamă.

— Teama e teamă, dar fapt e că omul poate să se deprindă cu ea. Și cînd se deprinde, poate să doarmă sau să facă tot ce face ca și cum nu s-ar teme, deși se teme.

— Poate să și fugă?

— Sigur că poate.

— Atunci teama aceea a mea era de altă natură! spuse Ana cu o mîndrie abia vizibilă. Teama mea era de așa fel încît nici nu puteam să mă gîndesc la fugă. N-aș fi putut mișca un deget, orice s-ar fi întîmplat, chiar dacă ar fi venit un hoț. Așa era teama mea. Cred că n-aș fi putut să ridic nici un fulg de vrabie. N-aș fi putut să fug, nici în ruptul capului.

— Să fugi, de cine?

— De oameni, cu toate limbile lor. De cuvintele lor care fușneau încet și vîjîiau de-a lungul firelor de telegraf văzute din pat. Ele treceau pe lîngă fereastra mea totdeauna deschisă. Și ar fi putut lesne să se desprindă de sîrmă și să-mi sară în odaie, fiecare pe limba lumii lui.

— Cine? Cuvintele?

— Cuvintele, care puteau să devină oameni și să se transforme în tîlhari. Mai cu seamă vara, cînd prin fereastra deschisă pătrundeau oricum toată noaptea cîntecele greierilor, razele lunii și căldura nocturnă a florilor, jilavă, călduță, lipicioasă, asudată, căldura ierburilor sălbatice, a ferigii umede, a buruienilor și a pămîntului uscat, pîrjolit.

— De ce s-ar transforma oamenii în tîlhari?

— Bărbații sînt tîlhari. Din naștere. Sînt făcuți să răpească, să se furișeze prin întuneric, să dea buzna prin ferestrele deschise aidoma cîntecului greierilor și razelor lunii, ca să sperie fetițele bolnave, care nu pot să doarmă. Înțelegi?

— N-are a face..

— Ce n-are a face? întrebă Ana cu o voce încă absentă, ireală, năboită de sentimente, de amintirea trecutului. Și totuși, îi auzea fiecare cuvînt, fiecare observație. Își modela vocea după a lui. Atîta doar că făcea și asta într-un fel absent, lunatic, infailibil. Chiar și atunci cînd el tăcea, ea îl simțea, îl înțelegea.

De aceea, Ana repetă brusc, cu glas hotărît :

— N-are a face ! Și exclamă : Miša ! Iată vorba tîlharilor ! Ochii i se lărgiră. Miša ! Mie îmi place vorba asta : „n-are a face". Trăim — n-are a face. Iubim — n-are a face. Ne despărțim — n-are a face. Furăm viața de la viață, iubirea de la iubire, despărțirea de la întîlnire — n-are a face. Murim —n-are a face. E oare indiferent și să mori ?

— Depinde ! spuse Mića. Depinde de lucrurile pentru care mori și de foloasele pe care moartea le aduce cauzei.

— N-are a face. Acum nu mă tem de vorba asta. Acum îmi place. N-are a face. Închipuie-ți ce s-ar întîmpla dacă în locul milioanelor de cuvinte din lume ar exista numai astea : n-are a face. Aceleași în toate limbile. N-are a face. Un singur „n-are a face" pentru toate stările sufletești, pentru toate gîndurile, pentru toate sentimentele. N-are a face pentru foame, iubire, dorință, război. Pentru tot. Ți-ar place dacă ar fi așa ?

— Nu ! spuse el simțind că i se usucă gîtul. Și își aminti tremurul ei nebun, unduitor, cînd se lipise de el cuprinsă de frică. Trezirea aceasta neașteptată a amintirii veni prin surprindere, ca o adiere de vînt, dar necesară ca bătaia inimii, ca rumegatul la rumegătoare. Uitase că lucrurile se petrecuseră acolo, jos, în fața casei, lîngă poarta grădinii. Și pe urmă — aci.

— N-are a face — repetă ea cu patimă, pierdută, exaltată de descoperirea ei.

— Nimic n-ar mai avea nici un sens dacă ar exista numai acest „n-are a face".

— N-are a face. Ce sens ? Dar — n-are a face, în toate limbile, pentru toate cuvintele. N-are a face nici în privința sensului. Tîlharul intra atunci prin fereastra deschisă.

— Tîlharul ?

— Iți spun, tîlharul. Eram bolnavă, fereastra era deschisă zi și noapte, cuvintele alergau repede pe picioruşele lor mărunte, de-a lungul firelor de telegraf. Bufnițele treceau neauzite în zbor. Șoarecele de cîmp scotea ultimul lui chițăit. În tufa de măceș de sub fereastră se auzea deodată foșnetul făcut de vreun iepure sau

de vreun șarpe, sau de vreo cîrtiță și inima iepurelui, a șarpelui, a cîrtiței, bătea în inima mea. Acesta era „n-are a face" al lor, al șoarecelui, al cîrtiței, al meu omenesc, iar tîlharul mă privea de la fereastră.

— Halucinații!

— N-are a face! Stăteam culcată, descoperită, expusă, neputincioasă față de tîlharul care mă privea. Greierii își cîntau pe „n-are a face" al lor, afară. Ție, ce-ți amintește cîntecul greierilor, noaptea?

— Nu știu.

— Cînd pătrunde din cîmp, prin fereastra deschisă a unei nopți de vară, ce anume îți amintește?

— În iulie?

— N-are a face.

— Dacă ar fi în iulie, mi-ar aminti ceva. Nu știu ce anume, niște pași pe cîmp, orice... Nu știu. N-are a face. Dar ție, ce îți amintea?

— De „n-are a face". Imi amintea de ascuțitul cuțitelor. Ai fi zis că greierii era uniște bucătari mici, mici de tot, care ascuțeau un cuțit frecîndu-l de altul. Greierii! N-are a face. Cuțitele lor erau două petale uscate, de garofiță sălbatică, și totuși erau niște cuțite care se ascuțeau frecîndu-se unul de altul. Tîlharul avea și el cuțite. Semăna cu un Căluț al ielelor.

Mica asculta trecutul acesta care se revărsa asupra ei. La un moment dat i se păru că are cu unsprezece ani mai puțin, că el e tîlharul acela care, cu un cuțit în mînă, dă buzna, într-o noapte de vară, în odaia Anei.

— Nu eram în stare să chem în ajutor. Nu puteam nici să mă mișc, nici să șoptesc, într-atît mă temeam de tîlharul acela.

— Și dacă tîlharul am fost eu? vru el s-o întrebe, dar n-o întrebă.

— Eram complet neputincioasă. Toată puterea mi se transformase în spaimă, într-o înfiorare care mă înghețа. Eram mută, ca un bloc de gheață.

— Și atunci? Tîlharul a plecat?

— A venit în fiecare noapte. Din primăvară pînă în toamnă.

— Cu timpul, pesemne că te-ai obișnuit.

— Nu ! spuse ea serioasă, cu ochii mari, larg deschiși. Cu o asemenea spaimă nu te poți obișnui.

— Trebuia să încerci.

— Cîte n-am încercat. În fiecare noapte puneam pe masă tot ce aveam mai de preț : lănțișorul de aur de la gît și inelul de aur cu pietricică albastră. Și scriam cu litere mari, pe un cartonaș : „Luați toate astea, dar nu mă ucideți. Și așa, tot n-am să chem pe nimeni în ajutor".

— Și ? A luat ceva ?

— Nu.

— Vezi !

— Cum adică ? întrebă ea de parcă ar fi început să se supere. Dar nu se supără. Venea în fiecare noapte. Și nopțile acelea au fost, toate, o singură noapte, din primăvară pînă în toamnă. Iar eu, ca să-l înduplec, puneam pe masă, în fiecare seară, cîte un lucrușor în plus.

— Cîte un lucrușor prețios ?

— Depinde cum îl privești. Și păpușile fără cap sînt lucruri prețioase. Dar pentru el, nimic nu era de ajuns. În septembrie, masa îmi era încărcată de prețul răscumpărărilor și al darurilor mele. Dar el nu vroia să ia nimic. Doar mă privea. Apoi a venit toamna, a început să bată vîntul, și el a încetat să mai vină.

— Vezi ? Halucinații...

— Halucinații ? Dar vîntul ?

— Care vînt ?

— Vîntul cosmic ! spuse Ana cu seriozitate. Și adăugă repede : n-a fost de loc un uragan. Uraganele de pe pămîntul nostru sînt nimica toată față de vijelia aceea stelară. Ce pot însemna furtuna cea mai turbată, sirocoul cel mai înspumat, crivățul de gheață, chiar cel mai sălbatic ? Abia dacă le simți. Ele ridică valuri și pulbere, dar nu răsucesc pămîntul.

Mica își rezemă fruntea de geamul celuilalt canat al ferestrei. Toate astea n-aveau nici un sens, n-aveau nici o noimă. Și totuși, în gura ei căpătau un sens ciudat, de neînțeles pentru el. Mica încerca să le înțeleagă cu luciditatea lui, să înțeleagă de ce își pierdea vremea cu asemenea lucruri și de ce, totuși, ele i se păreau plăcute și

triste la ascultat : plăcute, și triste, și vesele, și înfiorătoare. Înduioșătoare, pînă la lacrimi. Cum tremurase Ana, adineauri, aici lîngă fereastră, lipindu-se cu tot trupul de el ! Aici, lîngă fereastră, cînd zgomotul motocicletei se auzea din depărtare. Aici. Și după aceea, acolo, jos, la intrare. Iar el nu îndrăznea nici să o cuprindă. Brațele îi atîrnau moi, pe lîngă trup.

— Vînturile răsucesc pămîntul ? întrebă el mirat, logic, deși se lupta cu tremurul, cu sine, cu dorința sa.

— Da. Vîntul acela răsucea pămîntul, răsucea toate stelele. Lui nu i-ar fi fost greu, dacă ar fi vrut, să pătrundă nevăzut prin fereastră, să mă ridice, să mă ducă, să mă rostogolească și să mă arunce pe o altă planetă. Pentru el, ar fi fost o jucărie, nu-i așa ?

— Dacă ar fi existat ! se împotrivi Mica sie însuși, ei. Era deja același lucru. Imposibil.

— L-am simțit, Miša. A existat. De teama lui, ziua nu mai puteam să citesc. Țineam cîte o carte în mînă și, deodată, îmi aminteam de el. Îl simțeam cum mă pîndește, ascuns.

— Cine ? Tîlharul ?

— Nu. Vîntul. Și, în loc să văd ce povestește cartea, văd o altă planetă, aceea pe care mă va arunca vîntul. O văd limpede : colinele ei sînt roșii, rîurile — lenoșe și galbene, mările — albe, cîmpiile — albastre, cerul — verde. Altminteri, în afară de culori, aproape toate sînt ca pe pămînt, doar ceva mai simple. Deosebirea e ca dintre un plop și un palmier a cărui tulpină seamănă cu un picior de elefant. Plopul sau frasinul sînt mai sensibili, mai ramificați. Așa e și cu celelalte. Ia, de pildă, o odă egipteană și compar-o cu poezia despre Morava. Îți amintești de ea ?

— Nu.

— N-are a face. Asta e una din poeziile lui.

— A cui ? Vîntul scrie poezii ?

— Nu vîntul. El... Ana era cît pe-aici să rostească numele lui Veković. Dar nu-l rosti. N-avea nici o legătură cu tot ce povestea ea. Veković nu era nici hoțul, nici vîntul.

— Nu înțeleg.

— N-are afacе. Iți povesteam despre vîntul care m-a dus pe o altă planetă. Acolo, oamenii abia începeau să trăiască.

— Există o teorie despre apariția vieții datorită migrației interplanetare a sporilor.

— Interesant! spuse ea fără convingere. Dar Mića adăugă:

— Pe mine, toate astea nu m-au interesat niciodată. M-a interesat numai pămîntul. Și numai modul în care viața de pe pămînt ar putea să devină frumoasă pentru oameni, adică liberă.

— Tu nu te-ai gîndit niciodată la stele?

— M-am gîndit numai la steaua cu cinci colțuri.

— Dar la steaua aceea albăstrie, depărtată? O vezi?

— Nu, la ea nu m-am gîndit. Numai **la steaua** care flutură pe drapele.

Mića se opri. Aștepta năvala furioasă a ocărilor pe care avea s-o reverse asupra lui însuși. Dar nu se întîmplă nimic și rămase calm, tulburat numai de ea, de apropierea ei. La urma urmei, și asta e viață, iar viața nu înseamnă dezertare, căci el va ataca mîine. La cinci și un sfert. Iar ce se întîmpla acum era mai necesar decît somnul.

— N-are a face! spuse Ana. Pe-atunci, mă gîndeam numai la planeta pe care avea să mă ducă vîntul, într-o noapte. Mi-o imaginam mult mai primitivă decît pămîntul. Acolo, oamenii abia încep să semene a oameni. Merg încă goi. Și sînt păroși ca gorilele. Nu se acoperă cu piei, nu se rușinează, nu țin să fie mai frumoși. Și nu știu decît un singur cuvînt, același, în toate limbile tuturor stelelor.

— Pe „n-are a face“?

— Nu. Foame.

— Foame?

— Da. Foamea e singurul lucru omenesc cunoscut pe toate stelele. Pe pămînt se mai știe și de „n-are a face“, și de altele, dar acolo nu există decît cuvîntul foame. Ei, habar n-au nici de filmele sonore, nici de submarine, nici de aspirină, nici de aerodromuri, nici de iubire. Habar n-au încă de nimic. Încît eu, deși speriată, mă sim-

ţeam ca o zeiţă. Ei se adunau în jurul meu, şi mă priveau ca pe o minune.

— Erau flămînzi ?

— Erau şi flămînzi şi neîncrezători. Iar eu mai degrabă aş fi vrut să mă mănînce decît să mă creadă mincinoasă.

— De ce ? Puteaţi oare să vă înţelegeţi ?

— Nu ştiu cum, dar puteam. Din clipa cînd m-am aflat printre ei, asta n-a mai fost o problemă.

Mića vru să-i mîngîie părul ale cărui şuviţe ea şi le răsucise ca pe un arc tăiat de-a curmezişul dar nespus de gingaş, curbat peste umerii ei subţiri, fragili.

Dar nu făcu asta. Îşi aminti doar, din nou, cum jos, lîngă uşă, trupul ei tremurase cînd se lipise de al lui, ca o ceară caldă, moale, care îşi caută o formă. Şi mai înainte, aici, în odaie. Apoi încetă să mai fie atent : căuta să prindă cu urechea cunoscutul zgomot de pe stradă. Nimic. Motocicleta s-a dus. Nu se mai întoarce ! gîndi el şi oftă uşurat.

— Sălbaticii nu cred în cuvinte ci numai în ceea ce pot vedea cu ochii, în ceea ce pot atinge şi pipăi cu degetele. Ei nu recunosc decît ceea ce are o utilitate imediată şi cred în ceea ce poate fi apucat.

— Pragmatism ! spuse şi Mića. Dar în el cuvîntul „pipăi" răsuna cu toate silabele lui care coborau ca nişte degete ce ating un corp gingaş, subţire, scuturat de o unduire tremurătoare.

— Da ! De asta m-am şi gîndit : la ce bun să le vorbesc despre gramofon, din moment ce nu pot să-l fac ? La ce bun să schimb acele şi discurile şi să dansez în gînd cu tînărul cu înfăţişare de tîlhar, din moment ce nu există gramofon ca să-mi confirme spusele. Acolo, în Palmatida, nimeni nu mai crede în poveşti. Corbii îl şi citiseră, pretutindeni, pe La Fontaine, iar pe mine mă cuprindea panica văzînd ignoranţa fetei civilizate, care ştie să se plimbe cu tramvaiul, ba chiar să meargă pe bicicletă şi să se uite pe fereastră, dar nu ştie să facă sticlă. Tu ştii să faci sticlă ?

— Nu ! spuse Mića, şi-şi dezlipi fruntea de fereastra deasupra căreia se vedea cerul negru, străpuns de stele. Palmatida ! se gîndi el.

— Vezi ! Nici eu n-am știut.

— Acum știi ? o întrebă Mića. Și-i privi talia subțire, de la care porneau în jos, desfăcîndu-se ca un mesteacăn, arcurile mlădioase ale coapselor, iar în sus — fîntîna cu susurul proaspăt al pieptului.

— Am învățat. Mi s-a părut cel mai ușor lucru. O formulă a nisipului de cuarț și a focului. Cînd închideam intrările peșterilor cu sticlă în loc de piatră, pe troglodiții din Palmatida îi uluia minunea asta, cel puțin cît aparatele de radio. Să nu rîzi de mine. În schimbul unor cercei de sticlă negustătorii de sclavi primeau cei mai frumoși tineri negri. Sticla e o apă care doarme.

— Nu rîd ! îi răspunse el, privind-o (se afla la un pas în spatele ei), privindu-i cele două valuri ale părului, privindu-i talia subțire, arcul elastic al coapselor cu tot ce se putea presimți sub halatul de culoare roșie. Ana își povestea trecutul care o inunda și, purtată de apele lui, uita că era noapte, că ea era femeie, că el se afla lîngă ea, că erau singuri în camera cu ușa încuiată, că perdelele erau lăsate, că nimeni pe lume nu bănuia intimitatea lor și că, deasupra studioului, ardea un firișor de neon la a cărui lumină anemică și uimită, pielea ei devenise și mai transparentă, iar buzele ei și mai coapte, și mai purpurii. Povestea ei despre vîntul cosmic care putea să năvălească brusc și, laolaltă cu uraganele pămîntului, s-o cuprindă, s-o ridice, s-o ia pe sus și s-o arunce pe o altă planetă, unde abia se iveau primele ființe asemănătoare cu oamenii, povestea aceasta a ei nu i se părea de loc ridicolă. Era cumplită și ca posibilitate. Ca o posibilitate jignitoare pentru om. Fiindcă îl presupunea mai mic, mai lipsit de libertate, mai legat în lanțurile elementelor. Iar pentru Mića, omul ieșise deja potențial din stadiul tutelei metafizice. Era major. Povestea Anei conținea în același timp și o morală. Neclară încă, dar Mića o intuia. Și cu toate astea, povestea Anei era un fel de liniștire.

— Ai învățat cum se face sticla vrînd ca ei să te creadă cînd ai să le povestești despre noi ?

— Nu numai sticla. Am început să învăț nebunește tot felul de lucruri din fizică și din chimie, ba chiar

și din medicină, de parcă m-aș fi pregătit pentru un examen de admitere...

— Din ce materie ?

— Nu știu... Nu e ușor să-ți iei examenul la materia om.

Mica o privi și tăcu. Ana continuă.

— Noaptea, îmi legam de mînă o lădiță cu eprubete, cu forfecuțe și cu diferite lucruri mărunte care să mă ajute să-i conving de adevărul povestirilor mele despre noi, despre viața noastră.

— De ce să le povestești toate astea ?

— Pentru că... pentru că tînjeam după ele. La început, am tînjit. Apoi...

— Apoi ?

— Apoi m-am resemnat. Mi se părea mie însămi că aș fi o femeie valoroasă, plină de merite. Nopți întregi nu dormisem, gata de drum, așteptînd vintul care să mă sufle pe o altă planetă.

Într-adevăr, gîndea Mica, trebuie să fii tare gingaș clădit, tare transparent ca să-ți treacă prin minte că vîntul te-ar putea sufla pe altă planetă. Cu două kilograme în plus, un asemenea gînd nu-ți poate veni în minte. Noroc că nu are două kilograme în plus.

Ana continua să povestească :

— Îmi trecuse dorul de mine, de părinți, de casă, de oraș, de toate. Frica mi s-a preschimbat în dorință, iar cînd dorința s-a întărit, drumul a devenit certitudine. Era un sentiment asemănător cu necesitatea de a da viață. Dar, pînă la urmă, a trecut și asta. Mai întîi m-am făcut bine, apoi, sătulă de visuri, am uitat. Trupul și-a cerut și a obținut visurile lui.

— Nu ! spuse Mica. Nu. E același lucru.

Ana se întoarse deodată spre el și-l privi atentă, de parcă atunci ar fi realizat că se află lîngă ea, că îi dusese dorul toată ziua.

— Miša ! șopti ea. Ar fi vrut doar să șoptească, dar n-a făcut-o.

— E frumos ! spuse el. Mie mi se pare că uneori e același lucru și că e minunat.

— Ce e minunat ? întrebă Ana.

— Toate astea. Cite le știi tu.

Și se opri. Ar fi vrut să spună că e minunat visul care are forța s-o facă pe o fată bolnavă să învețe cum se fabrică sticla. Forța motrice a visului care devine realitate și te face să năzuiești după un lucru de care te-ai temut. Eu n-am putut să descopăr singur asta! se gîndi el. Dar Ana spuse:

— Și tu! Tu poți tot ce vrei.

— Nu! spuse el și se gîndi: Îmi lipsește puterea de acțiune a visului. Eu cunosc o cale mai complicată, mai grea. Calea ei e dreaptă, firească și ușoară. Calea visului.

— Nu! spuse Mića, imaginația mea e lipsită de brațe.

Și se gîndi încă o dată: imaginația mea e lipsită de brațe. Numai conștiința mea le are. Dar nu și inima. Trebuie să dăm brațe și imaginației. Altfel, nu putem face nimic. Și inimii.

— Ba are! spuse Ana. Trebuie să aibă. Altfel, nu ar fi iubire.

Mića îi aruncă o privire rapidă și-și spuse în gînd, uitîndu-se peste umărul ei stîng, prin fereastră, la cerul negru: Nori!... Dar Anei îi răspunse:

— Poate.

— Cum? Ana deschise ochii, larg: Imposibil! Toți oamenii pot să iubească.

Mića se rușină. Oare el nu e un om ca toți oamenii?

— Nu te contrazic. Dar eu nu pot crede în tot ceea ce pot să-mi imaginez. Eu cred în realitate. Cred în luptă. Iar lupta nu este un lucru imaginar. E o realitate.

— Credeam că e și ea un joc.

— Nu. A învăța formula sticlei nu e un joc.

— Eu am inventat jocuri! Și adăugă, ca și cînd s-ar fi scuzat: Eram bolnavă, îmi omoram timpul, așteptînd să mă fac bine. Inventam iubirea.

— Tu chiar semeni a inventator.

— Ce fel de inventator?

— Al realității... al iubirii.

— ... care a fost inventată de mult? întrebă ea cu o ironie îndreptată brusc asupra ei însăși.

— Să știi că n-a fost încă inventată.

— Cum poți să spui așa ceva, Miša?

— Oare iubirea e ceea ce se face ?

— Dar ce se face ?

— Dacă ai ști ! Dar nu știi...

— Ce ? Iubirea ? Trebuie să mă înveți. Cum e iubirea inventată de tine ?

— Nu e nevoie să-ți bați joc de mine.

— Nu-mi bat joc.

Ana deveni serioasă.

— Nu. Prea am... Ana tăcu. Dar continuă să-l privească, un timp. Apoi coborî ochii.

— Spune ! o îndemnă Mića, după o pauză. Ce... prea ?

— Te-am așteptat prea mult de azi de dimineață ca să nu deosebesc așteptarea de prezență.

— Am avut treabă.

— Știu. Și toată ziua ai avut treburi.

— Toată ziua ! spuse Mića fără nici o noimă.

O privea, atît de apropiată, de suplă, de sensibilă, și nu mai știa decît că o privește, că genunchiul stîng îi tremura într-una și că avea nevoie de eforturi uriașe ca să-și stăpînească vocea și să și-o facă indiferentă.

— Și eu ! continuă el fără nici un sens. La patru și jumătate trebuie să plec...

Căci trebuia să spună ceva, ca să-și potolească tremurul care începuse să-l stăpînească tot mai tare, de cîte ori curma discuția. Ea tăcea acum, însă altfel decît înainte, nu mai părea nici rușinată. nici speriată. Acum tăcea cu disperare, cumplit, înfiorător. Și tăcu, îngrozită parcă, pînă cînd el repetă :

— La patru și jumătate.

— La patru și jumătate ! spuse Ana și porni spre fotoliu. Mića își întoarse capul după ea și-i văzu degetele de la picioare strîngîndu-se și desfăcîndu-se cînd păși. Îi văzu sandalele roșii, unghiile roșii, bentița albă strînsă peste călcîiul roz. Ana se întoarse brusc, de parcă ar fi vrut să vină înapoi, făcu un pas spre el, și se opri. Mića făcu și el un pas înainte și se opri lîngă ea. Părul ei portocaliu, învolburat, liber, aproape că-i atingea buzele. Dacă nu s-ar fi stăpînit, dacă și-ar fi plecat capul, cît de puțin, i-ar fi atins părul, poate și fruntea, cu buzele.

— De ce taci ? întrebă el cu glas surd.

— Nu știu ! spuse ea, și-și înălță capul, de fapt și-l dădu pe spate, cu o tresărire care îi întredeschise buzele

— De ce ? întrebă el în șoaptă.

— Nu înțeleg, răspunsese ea cuprinsă de un fior.

— De ce nu vorbești ? întrebă el în șoaptă.

— Dar tu ? răspunse ea. Și văzu în dreptul capului lui Mića pendulul care se legăna în vîrful trompei elefantului de bronz.

— Nu știu.

— Nu eu nu știu.

— Nici eu nu știu ! Nu ! spuse Mića, după un efort. Eu știu.

— Știi ?

— Știu ! spuse el tremurînd atît de tare încît nu mai știa nici dacă spusese ceva, nici dacă spusese că știe, nici ce anume spusese că știe. Tremura doar și întindea mîinile, cu înfrigurare.

— Miša ! strigă ea cu deznădejde. Dar se stăpîni pe loc. Liniște. O clipă, se auzi doar tic-tacul pendulului din vîrful trompei elefantului de bronz. Liniștea continua. Tic-tacul. Tremurul. Ana îl privi iar, dîndu-și capul pe spate. Și el văzu iar, ca adineauri, cum colțurile ochilor ei se umezeau și cum umezeala aceea prindea să-i alunece ușor pe fața îngustă, netedă, pe care ochii trăiau altfel decît buzele senzuale, care se deschideau încet, încet.

— Atunci, în oglindă, aveai puloverul descusut la umăr. Aici !

El se înfioră, sub degetul ei.

Ea continuă :

— Iar în seara asta e tot descusut. De ce nu ți-l coase ? Două-trei împunsături și gata !...

Mića tăcea.

— Nu te-ai mai văzut cu ea, între timp ?

— Cu cine ?

— N-ai pe nimeni ? șopti ea.

— Dimpotrivă ! răspunse el după o ușoară ezitare, străduindu-se tot timpul să-și ferească ochii de lacrimile

care alunecau cum alunecă roua pe partea albă din josul frunzelor.

Ana nu înțelegea. Dimpotrivă, în raport cu ce? Cu văzutul între timp? Sau în raport cu prietena. Ce însemna dimpotrivă acesta în privința unei prietene?

Mića nu-și mai putea stăpîni tremurul. O fi vrut să-i spună că nu avea o prietenă? Poate. Vroia să-i spună însă că acum, deși e război și mizerie, în ciuda tuturor celor întîmplate și în ciuda celor văzute ieri la amiază în pod, în ciuda celor petrecute de atunci încoace și care făcuseră ca toate acestea să devină o chestiune de principiu, în ciuda a tot ce a vrut să-i spună, ținea să-i spună și ce simțea el pentru ea, deși nu știa în privința ei mult mai mult decît atunci cînd nu știuse nimic, cînd îi văzuse chipul pe perete la Veković, cînd o visase, cînd se gîndise la ea fără să-și dea seama; vroia să-i spună că tremura în fața ei, că toate astea erau absolut diferite de ceea ce gîndise că gîndește despre ea, fără să știe nimic, dar absolut nimic despre ea, să-i spună că el tremura în fața ei, că se scutura ca în bătaia unui vînt sălbatic, de gingășie, de tristețe...

— Tremuri?

— Nu-i nimic! îi răspunse el dîrdîind și mai tare.

Ea însă înțelese și, înțelegînd, se bucură; dar, bucurîndu-se, ar fi vrut în același timp, fără nici un sens, să înceapă să se joace cu el, să-l chinuiască, să se răzbune pentru azi-dimineață, pentru lacrimile vărsate și pentru toată ziua de astăzi. Nu avea însă puterea necesară, să nu piardă iar zadarnic vreo oră din timpul hărăzit apropierii lor care creștea ca o bucurie luminînd cu lumina ei oarbă, sunîndu-și clopoțeii mărunți în dreptul inimii, undeva, în trupul chinuit și înfiorat de-o temere îngrozitor de atrăgătoare și înnebunitor de dulce.

Ana nu se clintise, dar acum se afla mai aproape. Poate că se mișcase el; ea îi simțea acum trupul, Mića o simțea cum tremură toată și tremura și el; ea îi simțea suflarea în păr, el — buzele ei reci, fierbinți, pe gît, (nu, pe gît nu le simți, și le imagină doar) și tremura, tremura, mîinile i se sufocau, așa, singure, goale, văduvite, fără aer; mîinile i se prindeau de aerul care le lipsea, se sufocau, se prindeau de căldură, de realitate,

de contururi, de formele salvării care tremurau, cu toate cele trei falange ale degetelor, de formele suple, de mușchi, de mușchii ei calzi, aerieni, alunecoși, de pielea ghicită sub halat, de împotrivirile care apăreau dispărînd și dispăreau ca să apară din nou, cufundîndu-se într-o presimțire ce se mistuia inconștientă de sine (scumpul meu, Miša !), de căldura care vorbea, căldura cu buze parfumate, proaspete, pline de sucuri transparente, buze calde și proaspete care nu șoptesc, buze moi și ochi care sclipesc, ochi închiși, greutatea nevăzută, dar simțită, inima înăbușită de o moarte, de o moarte mică și cunoscută de ea, prea bine cunoscută, niciodată cunoscută așa, niciodată atît de scumpă, o moarte pe care o descoperea pretutindeni, ca o iubire care iubește iubirea, o moarte mică dincolo de care ea aștepta, aștepta să se reverse asupra ei o viață imensă, o fericire dureroasă și nerăbdătoare, care sărută cu buze moi și amare, cu buze abia presimțite, buze în sine, buze pentru sine, buze pe buze care tremură prăbușindu-se, pierzîndu-și conștiința, buze care plesnesc și sîngerează fără să sîngereze, deși parcă ar sîngera ; își simțea inima bătîndu-i coastele spatelui cu valurile, cu marea aceasta care începea să tălăzuiască, cu petele de lumină, cu soarele de gingășie transparentă a valurilor rostogolite peste muntele care se scufunda în valuri pînă în vîrful catargului ca să iasă din ele și tăind talazul și plutind cu el, acoperit de el, cu sori care luminează unduitor de sub valuri ; inima îi bătea prin tot trupul cu sori care zvîcneau sub valuri, țipînd, cu sori care se chinuiau și scrîșneau din dinți de sub valurile îngrămădite, din ce în ce mai mari, din ce în ce mai înspăimîntătoare, din ce în ce mai nebune, valuri care dispăreau pierind în valurile stinse.

Stătea liniștită, dar tot i se mai părea că, spre ea, aleargă un cer adînc, albastru. Mića își culcase capul pe pieptul ei. Părul lui, însorit, respira calm în timp ce inima lui, nu, inima ei, bătea între coastele spatelui. Ana îl mîngîia.

Mića înalță capul și o privi îndelung. Deodată însă își lăsă capul lîngă ea, și-l vîrî în pernă. Ana se neliniști.

— Miša ! Miša, ce-i cu tine ?

Se săltă, un pic, îl atinse uşor cu degetele pe spate, dar el nu se mişcă.

— Miša, scumpul meu ! şopti ea. Ce-i cu tine ? Nu mă iubeşti ? Iar întrebarea ei se continua peste sărutări, sincopată de ele, din ce în ce mai rapide, din ce în ce mai disperate. N-are a face ! îşi spuse ea.

— N-are a face, scumpul meu. Nu trebuie să mă iubeşti, dacă nu mă iubeşti. Eu nu-ţi cer nimic. Eu te iubesc.

— Şi eu te iubesc ! spuse Mića, în sine, în pernă. Acum ştiu ! gîndi el.

Şi se întoarse brusc, o cuprinse în braţe şi o strînse. Ana simţi cum i se taie respiraţia. Nu ştia dacă din cauza braţelor lui puternice, care o strîngeau tot mai nebuneşte, sau din ce cauză ? Din ce cauză ? Din cauza tăcerii lui, care se strînsese în jurul temerii ei ca un şreang.

Mića îşi desfăcu braţele abia cînd Ana gemu.

— Miša ! Miša ! şoptea ea printre sărutări, cu buzele tot mai fierbinţi, tot mai uscate, cu respiraţia tot mai scurtă, tot mai agitată.

— Tu nu ştii ! Am crezut că n-o să vii. Eram disperată. Nu ştii cît am fost eu de disperată, de zdrobită.

— Te iubesc ! spuse el cu seriozitate, iar ochii îi amorţiră şi începură să i se rotească pierduţi, de parcă i-ar fi rostit cineva condamnarea la moarte. Dar nu lui, în întregime, căci el avea să fie ucis, dar n-avea să moară. El nu va fi nici mort, nici ucis. Ci numai o biată stupizenie, dinlăuntrul lui.

Şi auzi vocea Anei, care nu mai era a ei din afara lui, ci a ei din el.

— Mă iubeşti, adevărat ? întreba ea, cu vocea din el. Sau îmi spui asta numai aşa, fiindcă socoteşti că aşa trebuie spus.

— Vorbesc serios, spuse el cu vocea gîndului.

Atunci o auzi spunînd :

— Tu nu ştii ce a însemnat asta pentru mine. E stupid că-ţi vorbesc aşa. O fac împotriva mea. Dar cînd omul iubeşte prea tare, acţionează împotriva iubirii, fiindcă crede prea mult în ea. Eu te iubesc de trei zile, de trei zile te iubesc şi de două zile te urmăresc, şi te aştept

toată ziua. Și nu sînt un copil. Cunosc dragostea. Știu cum trebuie făcut în ciuda bărbaților. Știu cum trebuie să te joci cu ei. Știu cum le place lor să fie iubiți, și cum sînt iubiți, în realitate. Nu te grăbi să fii gelos. Sînt abia trei zile de cînd te-am văzut pentru prima oară în viața mea. Te-am zărit în oglindă. Treceai, și te-ai oprit, iar capul tău s-a așezat exact lîngă al meu, deasupra cefei. Aveai puloverul descusut — uite aici.

Ana îi puse degetul pe umăr, exact unde mîine avea să fie cureaua armei. Și tresări. Fața îi era plină de umbre, de parcă pielea ei ar fi absorbit toate umbrele din odaie, spre ochi, spre buze, spre gît.

— Uite ! Așa m-am înfiorat și atunci. Iar tu ai deschis ochii și m-ai privit ca și cînd te-ai fi trezit din somn și m-ai fi recunoscut.

— A fost așa, fiindcă te-am recunoscut.

— Mă visaseși ?

— Tu ești cea din tablou... spuse el cu glas tare. Iar în sinea lui continuă : Eu te iubeam și fără să te fi cunoscut. De cîte ori intram în camera aceea, mi se părea că sînii îți erau vii, sub bluză. Privește pata albă de pe tablou... Seamănă cu aripa unui porumbel, nu-i așa ?

Ana însă nu-i răspunse :

— Seamănă.

Ea nu putu să-i audă glasul gîndurilor.

— Mi se părea că sînii tăi bat din aripioare, de cîte ori îți priveam tabloul. Mi se părea că îmi fac semn, că mă salută. Așa a fost ! încheie el. Acum știu că toate astea se întîmplau fiindcă mă îndrăgostisem de tine ! gîndi el.

Și adăugă cu glas tare, plin de amărăciune, numai :

— Ce n-am făcut ca să nu te mai privesc !

— De ce să nu mă privești dacă îți face plăcere ?

— Așa ! răspunse el scurt și o atinse ușor cu palma și cu brațul, de la buze pînă la sîni. Apoi își retrase degetele de pe buzele ei și îi cuprinse unul din sîni. Mîna lui deveni ca o platoșă pentru sînul care se întărea sub ea urcînd cu vîrful pînă în palmă. Pînă la linia vieții, care începu să transpire ușor simțind vîrful sînului ca pe un sărut.

— E o poveste lungă...

— N-are a face. Mie îmi plac poveştile lungi.

— Nu mai înţeleg nimic! spuse Mića încet şi cu tristeţe.

— Ce nu înţelegi?

— Cum de-am putut să te privesc fără să fiu conştient şi de rest. Dar nu spuse decît: ca o lună, în palmă! Ana deveni toată o linişte, se micşoră în aşteptarea marelui cuvînt. Dar Mića nu-l rosti, ci spuse doar:

— Noi sîntem oameni ai creierului, ai minţii. Cum de nu mi-am dat seama?

N-are a face! se gîndi Ana. Poate că e mai bine să nu vorbesc despre iubire, dacă n-o simte! Şi spuse cu glas tare:

— Pentru mine e suficient şi asta.

— Ce?

— Faptul că te afli aici.

— Pentru mine, nu. Eu am fost totdeauna pentru adevăr, am căutat totdeauna să nu mă mint. Şi nimeni să nu mintă pe nimeni.

Mića o privi serios, impresionat de cît de puţin îşi înţelesese tainele propriei lui inimi, pe care o credea fără taine faţă de el, aşa cum părinţii naivi cred că copiii lor îi socotesc cei mai buni prieteni şi că nu le ascund nimic.

— Vino! spuse Ana, deodată, luîndu-l de mînă şi trăgîndu-l de pe studio.

El se ridică ascultător şi intră după ea în baie.

— Îţi aminteşti? îl întrebă ea în faţa oglinzii şi se săltă uşor pe vîrfurile degetelor.

— Aici! spuse ea şi arătă spre ceafă. La fel ca atunci.

— În oglindă?

— Ca prima oară.

Mića o cuprinse în braţe, o ridică pînă în dreptul buzelor şi o sărută pe ceafă. Simţea cum Ana îi tremura în mîini, cum tremura şi murea parcă, albă toată, bună, gingaşă şi cuminte ca un ciripit. O sărută pînă cînd ea începu să suspine. Apoi ridică privirea şi, cum stăteau chiar lîngă oglindă, văzu lacrimi în ochii ei.

— Să facem un duș, vrei ? Împreună.

El se rușină deodată și-i fu rușine de rușinea pe care o simțea după toate cele petrecute.

Mai întîi, ea dădu drumul unui șuvoi cald, pe care apoi îl răci. Mica nu rezistă mult și se desprinse. Ana rîdea, goală, sub ploaia fină, ca de gheață, grațioasă, înaltă, fragilă și proaspătă.

Mica se ștergea în fața oglinzii și o privea cu coada ochiului cum ridica, plină de vioiciune, palmele spre ploaie. Mișcările brațelor îi agitau sînii, gingași și vii ca niște stele privite prin lunetă. Ca niște stele într-o noapte rece, de ianuarie. Apoi nici Ana nu mai rezistă și fugi de sub duș, dîrdîind.

— Șterge-mă ! ceru ea încercînd să zîmbească și-i aruncă, tremurînd din tot trupul, un prosop alb.

— Freacă ! Freacă ! Mor de frig !

El o înfășură în țesătura mare și pufoasă a prosopului, o frecă, o luă în brațe și-o duse repede pe studio.

— Culcă-te peste mine. Mi-e frig. Frig. Să ne învelim.

Ana trase plapuma. Dîrdîia sub el, dîrdîia și rîdea, înecat, strident, tremurător.

— Sărută-mă ! Sărută-mă ! De ce stai ? Sărută-mă, toată. Peste tot, peste tot, am înghețat ! rîdea ea.

Mica îi sărută fața, gîtul, ceafa, urechile, și, încălzit și scăpat de timiditate, îi acoperi din nou trupul, mai întîi sînii, vîrfurile cărnoase, netede și brune, vîrfurile atît de plăcute pe albul moale, răbdător, al sînilor pe care ar fi putut să-i vîre pe rînd în gură ; dar buzele lui sărutau neîncetat, setoase, triste, tînjitoare, de parcă ar fi făcut aceasta pentru ultima oară, de parcă noaptea asta ar fi fost unica și ultima care le fusese dată, o unică și mîndră bucurie de nerepetat.

Totul amuțise de mult ; nu se mai auzea lătratul ciinilor vestind apropierea patrulelor, nici zgomotul motocicletei, nici antena lungă a farului sălbatic de alb. Dar strada nu încetase să existe, strada exista, Mica n-o uitase nici o clipă pe cînd săruta coapsele gingașe ale Anei, făcute parcă dintr-un cartilagiu, trestia subțire, albă, șlefuită, ca de oțel, a muchiei osului iliac, pe cînd îi săruta linia zveltă și perfectă a taliei, pîntecul moale, catifelat, neted, plin de unduiri liniștite, domoale. Nu

uitase nimic, nici ce aveau să-i aducă zorile care abia începuseră să vină, dar care, în curînd, aveau să dea semne tot mai nerăbdătoare şi tot mai agasante. Ştia bine şi unde o să se ducă după ce o să-l elibereze pe Veković ; ştia bine ce avea să facă după ce va ajunge cu el în teritoriul liber. Ştia că aseară îi pieriseră tovarăşii cei mai scumpi, George şi Petar, şi că moartea lor îl durea, îl ardea şi-l chinuia, dar ştia toate acestea aşa cum ştie un om sănătos, preocupat de nişte lucruri care îl depăşesc, că inima îi bate, de pildă, că plămînii îi respiră sau că rinichii îi curăţă sîngele. Ştia, fără să se gîndească la aceste lucruri pe care le ştie şi care se împlinesc şi fără ştirea lui. Deşi sînt importante, ba încă foarte importante, şi purificarea cu oxigen a sîngelui în plămîni şi activitatea inimii şi toate celelalte fără de care omul n-ar putea să fie viu şi, deci, nici preocupat de ceea ce-l depăşeşte, da, îl depăşeşte prin celălalt trup, aflat lîngă trupul lui, altfel decît trupul lui, prin trupul care i se dăruie, îl roagă şi-l cheamă ca, mîngîindu-l, să-l chinuiască prin săruturi şi să pătrundă brutal în el, trupul care suspină copleşit de-o bucurie dureroasă, neîncetînd să unduiască şi să se contracte ca o mare nouă, necunoscută, despre care nici nu-şi închipuise că ar putea să-l înalţe aşa şi să-l poarte, ca un vînt cosmic. Purtat de ea, ca un talaz care se rostogoleşte în larg, uita secundele infinite, uita totul în afară de satisfacţia complexă, dublă, stîrnită de sentimentul că propriul lui talaz se va înapoia adus de un talaz şi mai mare, că acum va deveni un val de fericire uriaş, mult mai nebun, un val care, părîndu-i rău de ea, o va inunda.

Nu, nu era numai frumuseţea ei, trupul ei unduios, flexibil, vulcanul acesta de zăpadă în veşnică erupţie, pisica sălbatică a pielii ei dulci, a forţei mlădietoare, nestăvilite, de oţel, atît de asemănătoare cu slăbiciunea şi mai fragilă decît firul de iarbă. Era ceva mai mult chiar decît chemarea deschisă, înfrigurată, a trupului, acum inconştient de frumuseţea şi de farmecul său. Ba, mai mult, însemna ceva mai presus de conştiinţa irezistibilităţii frumuseţii ei. Şi mult mai mult chiar decît patimile care îl aprind şi, aprinzîndu-l, nu încetează să-l

îmboldească din nou, cu forță, ars de dorință, înlăcrimat, tînjitor. Toate acestea se întîmplau și pentru faptul că ea era o femeie curajoasă. Îndrăzneala scrisorii și curajul cu care ea îl scosese din ladă și-l adusese în locuința ei cu baia atît de curată pe care el, murdar și ud, duhnind a acru din pricina gunoiului, n-o meritase! Nu, se corectă el, noi, toți, meritățm totul. Toți oamenii, și eu care am iubit-o fără să știu că o iubesc, eu care o sărut acum, din cauza frumuseții curajului ei inconștient de sine.

Îmbrățișa și strîngea trupul care putea să fie atît de bun și de curajos fără să știe cît de groaznic și de apăsător e curajul, chiar și pentru cei mai curajoși. O îmbrățișa și o săruta fiindcă ea era atît de altfel făcută decît el, nechibzuită ca naivitatea, hotărîtă acolo unde el n-ar fi putut să fie hotărît, căci nu-și încercase forțele. O săruta plin de recunoștință pentru noaptea aceasta în care ea îi destăinuise tot ce el nu știuse; o săruta fiindcă ea tremura sub el, fiindcă îl iubea, fiindcă el o iubea și fiindcă iubirea se revărsa din amîndoi; o iubea pentru toate, o iubea pentru povestea cu fetița bolnavă, așa cum fusese ea, în căsuța de la marginea cîmpiei, în nopțile întunecoase de vară cînd se temuse că va veni un tîlhar, că va începe să sufle un vînt cosmic neauzit, în stare să o ducă pe o planetă de mamuți, pe care abia încep să orbecăiască în viață dinosaurii și troglodiții. O iubea pentru că, de teama tîlharului, lăsa în fiecare seară pe masă tot ce avea de preț; o săruta, o cuprindea de subțiori fiindcă ea știa că n-o să izbutească să scoată nici un cuvînt, de teamă, cînd o să-l vadă și pentru că începuse să învețe cum se face sticla pentru ca troglodiții de pe planeta necunoscută să o creadă că venise de pe pămînt, unde tehnica e înaintată, dar unde omul (el îi săruta tot trupul) dă încă primele bătălii pentru omenie, pentru iubire. O iubea fiindcă ea îl iubea și tăcea acum și pentru că avea zugrăvită pe față spaima unei fericiri grozave; o iubea fiindcă era atît de serioasă în fericire, atît de amorțită, dar agilă și ușoară și atît de nebună; o iubea fiindcă nimic din ce făcea și gîndea ea și nimic din ce făcea și gîndea el n-o împiedica să rămînă concentrată numai la dragostea pe ca-

re o făcea cu el şi o iubea fiindcă o făcea cu el ; o iubea fiindcă îi dezvăluise patima care ştie să viseze, o iubea pentru imaginaţia care îi aprindea şi îi punea în mişcare viaţa, o iubea pentru focul acesta al ei, o iubea pentru că ştia să ardă ca nimeni altul şi nu făcea nimic ca să nu mai ardă, o iubea pentru forţa imaginaţiei ei, o iubea pentru sîngele visului pe care îl poate secreta un gînd, pentru că ea îl putea fixa, îl putea pune pe de-a-ntregul în slujba acelui gînd, al ideii fixe care îi umplea de pasiune imaginaţia făcînd-o să adîncească ideea căreia îi servea ; o iubea fiindcă la ea toate acestea se petreceau firesc, fără presiunea voinţei, cu pasiune automată ; o iubea fiindcă o iubea, o iubea, o iubea fiindcă ea îl iubea şi tăcea iubindu-l tot atîta cît o iubea şi el, care o iubea, o iubea şi o iubea şi o iubea şi nu putea să-i spună cu glas tare cît de mult o iubea.

Ea, cu ochii închişi, îl simţea de parcă l-ar fi privit în ochii lui viorii, în părul lui însorit, de parcă i-ar fi privit degetele îndoite într-un pumn semiînchis atunci cînd fuma, disperarea cu care o săruta, vocea lui blîndă, înăbuşită, felul în care se întorcea cu tot trupul, niciodată numai cu capul. Şi era fericită, şi ştia că e fericită, că el era acel ceva atît de plăcut dinlăuntrul ei, dar nu numai atît, ci pentru că el era şi acel ceva, şi acesta, şi cel de acolo, şi cel de aici, şi cel atît de puternic, de sălbatic, de mare, de blînd, de sensibil, de necunoscut, de plin de taine şi plin de tăceri patetice, şi pentru că avea treburi toată ziua, şi pentru că nu îşi pierdea timpul dormind, pentru că fugea, pentru că era urmărit, pentru că îl hăituiau lătrînd în urma lui iar el le scăpa, nu putea fi prins, şi se afla aici, pe ea, în ea, pînă la creier, de la degetele picioarelor pînă la gît, dragul meu, oh, dragul meu mistreţ albastru, îmbăiat, miroşi atît de tare a pui şi a săpun pentru copii, miroşi atît de tare a bărbat, a livezi, a cer vesel, a întinderi, încît îmi vine să plîng, scumpul meu ; adineauri, inima îmi era încă la fel de micuţă ca cea mai mică perlă din colierul pe care l-am vîndut acum o săptămînă, iar acum îmi creşte, îmi creşte inima, acum te am numai pe tine şi inima şi nimic altceva şi nu-mi mai trebuie nimic altceva ca să te

simt pe inima mea în care vei dormi întins cît eşti tu de uriaş ; inima mea e mai încăpătoare decît lada în care te-ai ascuns şi ea te va ascunde ; şi nimeni nu poate să ridice capacul, nimeni, în afară de mine, nu poate s-o deschidă ; numai eu am să te scald, să te sărut, să te îmbrac şi să te trimit la treburile tale periculoase, nebuneşti, de băieţandru, de cîte ori ai să vrei, nu numai cînd am să pot rezista fără tine. Eu nu mai pot, Miša, nu mai pot, nu mai pot, scumpul meu, nu mai pot fără tine, nu mai pot, nu mai pot, nu mai pot, n-o să mai pot fără tine, Miša, Miša, niciodată. Şi Ana suspină iar şi gemu ca un prunc nou născut, iar lui Mića i se umplu inima de tristeţe, de gingăşie şi de singurătate.

Mai apoi, cînd deschise ochii şi cînd zîmbi, ea spuse încet, de parcă ar fi vrut să-l mîngîie :

— Miros toată a tine.

— A mine ? întrebă el privind-o şi sprijinindu-şi cotul de perna moale, îmbrăcată cu o faţă ajurată din batist roz.

— A iarbă tînără ! spuse Ana. A soare tînăr. A cer tînăr, verde. Ţi-e cald ? Să deschid fereastra ?

— Mi-e cald.

Ana se ridică şi se duse la fereastră (păşea în vîrfurile picioarelor şi unghiile roşii îi străluceau), deschise repede şi privi noaptea înfăşurată în bandajele negre de deasupra cerului şi a pămîntului, luminată numai jos, pe stradă, şi sus, în înaltul bolţii.

— S-a înseninat ! spuse ea chemîndu-l cu mîna. Vino ! Să vezi ce vesel e cerul.

Mića se apropie privindu-i picioarele goale, şi se opri lîngă ea, atît de caldă, mai caldă decît răcoarea proaspătă care pătrundea de afară şi le răcea trupurile goale, goale, prea încălzite. Cînd zări stelele, Mića tremură uşor. *Sfeste* se gîndi el şi se înfioră din nou. Dar Ana vorbea, şi el, liniştindu-se deodată, întoarse comutatorul.

— Nu-i aşa că e vesel ? Cerul parcă s-ar fi îmbătat şi ar fi cu chef. Are mai multe stele decît de obicei. Vrei să bei ceva ?

— Nu. Mă simt bine dispus şi aşa. Sînt plin de tine, Ana. Te simt ca o decoraţie pe piept.

— Să bem cîte un păhăruț pentru decorare. Trebuie. Vin sau rachiu ?

— Indiferent.

Dar Ana nu se clintea. Se simțea mică și vroia să-i fie într-adevăr ca o decorație. Se simțea iubită și vroia ca Mića să o poarte într-adevăr pe piept.

— Ce liniștit e totul ! spuse el îndreptîndu-și spinarea. Ce indiferent e, de fapt, gîndi el. E noapte. Senin. Luna coboară. Nu se vede din cauza caselor, a acoperișurilor, dar văzduhul e transparent, albastru-întunecat, plin de fagurii razelor de lună. Și ar putea să fie frumos. Oamenii ar putea să doarmă liniștiți și să se sărute fericiți.

Mića o strînse și mai tare la piept.

— Ana, știi ceva ?

— Ce să știu ?

— Sigur ! spuse el mai nepăsător. Ce ? și îi răspunse și ei și lui în același timp. I se părea că devenise mai modest în pretențiile față de sine, față de tot, față de oameni și față de pămîntul acesta castaniu. Dar nu spuse toate acestea ci rosti, simplu :

— Am devenit mai modest. Ca pămîntul.

— Pămîntul pare că înțelege totdeauna cîte ceva peste noapte ! spuse Ana lipindu-se cu spatele de pieptul lui. Pămîntul parcă se liniștește și capătă prospețime. Și oamenii ! adăugă ea, apoi.

— Mie îmi e drag Belgradul ! spuse Mića.

— Și eu îl iubesc. Iubesc Belgradul, îl iubesc, neputincioasă : nu pot să-l îmbrățișez, nu pot să-l sărut, și nici să-i dau bomboane nu pot. Și-mi pare rău. Nu pot să fac nimic pentru el... Nu pot să-i dau nimic. De fapt, simt că aș putea, dar nu știu ce.

— În asemenea situații, nimic nu e de ajuns. Chiar dacă ți-ai oferi toată viața, cînd iubești e prea puțin, nu-i așa ?

Ana tresări și se întoarse.

— Mi-e frig ! spuse ea și-și sprijini obrazul subțire de pieptul lui osos, sărutîndu-l numai cu colțul din dreapta al buzelor.

El începu să o mîngîie cu mîinile care i se păreau uriașe pe spatele și mai ales pe talia ei subțire, înaltă,

arcuită, de unde, ca niște evantaie de apă dintr-o fîntînă arteziană, țîșneau sînii în aerul proaspăt și străveziu al nopții negre-albe, fragede și fără lună.

— Ai picioare lungi, Ana. Frumoase.

— Sînt lungă !

— Aș putea să-ți acopăr toată spinarea cu o singură palmă, femeie cu picioare lungi.

— Închide fereastra, scumpul meu ! spuse Ana dîrdîind. Vrei un rachiu ?

— Indiferent !

— Acum nu e indiferent. Îl bem pentru decorație.

Ședeau din nou unul lîngă altul pe studio și ea, după ce își bău repede păhărețul, îl umplu iar cu țuică veche, gălbuie, dublu distilată, cu aromă plăcută de prună și de tărie.

Apoi bău și al doilea pahar și vru să i-l umple și pe al lui, care fusese golit. Dar Mića îl acoperi cu palma care pînă atunci îi mîngîiase părul.

— E moale.

— Rachiul ?

— Părul tău. Rachiul nu-mi place.

Ana își lovi de cîteva ori țigareta de unghia roșie a degetului mare.

— Vrei să fumezi ?

— Dă-mi !

Ea îi întinse o cutie de lemn. El luă o țigară și, cu chibritul aprins pe care Ana i-l întinse imediat, aprinse mai întîi țigara ei, apoi pe a lui.

— E prea moale tutunul ! spuse Mića dînd drumul unui val de fum. Bulgăresc ?

— „Arda" ! răspunse ea absentă. Și, descoperindu-se puțin, se tolăni pe pernă și-și puse scrumiera adîncă, de cristal, sub sîni, pe trupul neted și subțire ca o nuia mlădioasă de salcie.

Mića îi privea acum sînii cu vîrfurile cafenii-roșcate, netede și lucioase ca două castane mici abia dezghiocate, privea gingășia pielii ei transparente, de la sîni pînă la talie, și nu-i venea să creadă că era a lui, că el o privea. Se simțea fericit că avea voie să privească și că nu se rușina ; se simțea fericit că fuma lîngă ea și că tăcea cu ea, fericit că se află singur lîngă ea și că, în

singurătatea lui, putea să-și scuture scrumul țigării în scrumiera adîncă, sclipitoare, aflată pe trupul ei.

Mica scuturâ scrumul, trase un nou fum în piept și se gîndi că peste două ore, peste două ore și jumătate, îl va răpi pe Veković. Era sigur că va reuși s-o facă, deși pînă acum nu mai participase la asemenea acțiuni. Dar sarcina e sarcină, — își spuse el mîngîind încet sînii Anei. În realitate, toate sînt la fel. Cînd faci un plan amănunțit (el îl făcuse încă de ieri cînd, după discuția cu Vane, coborîse în curte), atunci nouăzeci la sută din sarcină e îndeplinit. Restul de zece la sută, n-ai încotro : strîngi din dinți și înainte marș. Și trebuie rapiditate. Și sînge rece. Și o bună cuprindere a situației, ca să nu-ți scape ceva din vedere din tot ce ai prevăzut. Iar după aceea, cînd vor ieși — trebuie să cîștige răgaz numai un sfert de oră și totul va fi în regulă. Firește, Kosta o să taie firele telefonice încă dinainte. Numai că, iată, nu se uitase unde erau conectate la rețeaua principală. Nu-i nimic. O să se uite dimineața, înainte de-a începe atacul. Principalul e să nu uite.

— La ce te gîndești, scumpul meu ? îl întrebă Ana stingîndu-și în scrumieră mucul de țigară pe care îl ținea cu degetele ei lungi și subțiri. Scrumiera se scufundase în moliciunea suplă a pîntecului fără pic de grăsime, în spațiul dintre culmile pe care le fac coastele arcuite unindu-se în coșul pieptului.

— La ce te gîndești ? spuse ea, și lui i se păru că niciodată glasul ei nu avusese intonații atît de plăcute, ca de turturea.

Dar nu-i răspunse imediat. Se uită la ea cu coada ochiului și-i observă privirea agitată, speriată, ochii alungiți, neliniștiți, întunecați. Cum să spună la ce se gîndea ? Mai întîi : erau probleme de conspirație. Apoi, ce rost ar fi avut ? Amintindu-i de Veković, n-ar fi făcut decît s-o întristeze. Dar cum nu putea nici s-o mintă așa, spuse : La tine, draga mea. Apoi zîmbi și-și mută palma. Îi atinse părul.

Ana zîmbi și ea și se întinse, deși era obosită.

— Lipește-te de mine, dragul meu, și spune-mi la ce te gîndeai.

Mića se lipi cu tot trupul de ea, caldă, tremurătoare. Nu se schimbase nimic. Vocea și trupul rămăseseră aceleași. Vibrare. De ce îl forța să mintă ?

— Ești obosit ?

El spuse :

— Nu. În definitiv, n-are a face. În curînd, se luminează de ziuă.

— Vino. Vreau să dormim puțin îmbrățișați. Nu vrei să dormim puțin, puțin de tot, unul lîngă altul, pîntec lîngă spate ?

— La patru și jumătate trebuie să plec.

— Nu te-ai simțit bine la mine ?

— Ba da ! spuse el repede.

Poate că spusese asta cam prea nervos sau numai i se păruse ei că fusese așa.

— Nu te supăra, Miša ! Să nu crezi, dragul meu, că sînt o femeie care se lipește de tine ca un scai și care nu înțelege că tu, în afară de iubire, mai ai și alte treburi.

— Iubire ? întrebă Mića și-și îndreptă capul.

— Știu că nu mă iubești încă...

Ana nu se uită la el, dar ochii ei nu fuseseră niciodată atît de deschiși, atît de alungiți, alungiți și mai mult încă de umbrele proaspete, dureroase, dinlăuntrul lor.

— Te iubesc ! răspunse el. E clar că te iubesc. Știi că te iubesc nespus de mult. Nu știi ?

O privea sever, de parcă ar fi fost supărat că nu era nici supărat nici surprins.

Ana zîmbi șovăitor, inteligent, melancolic.

— Știu ! Deși încă nu mi-ai spus că mă iubești !

— Te iubeam încă înainte de-a te fi văzut pieptănîndu-te în fața oglinzii.

— Mă iubeai dinainte ?

— Dinainte de-a te fi văzut și de-a te fi cunoscut.

Ea zîmbi din nou, dar el spuse :

— Și totuși, iubirea ar trebui reinventată. Ar fi nevoie de o altfel de iubire.

— Cum crezi tu că ar trebui să fie ? Ia spune.

— Ce e cu tine ? Ești tristă ?

— Nu. Cum crezi că ar trebui să fie iubirea care ar trebui reinventată ?

Ana oftă și, ca să-l convingă că nu era tristă, zîmbi din nou și îi frecă părul cu palma.

— Nu știu ! spuse Mića. Poate ca libertatea.

— Libertatea...

Ana căzu pe gînduri.

— Un om ca tine, care are atîtea treburi, nu e liber.

— E îngrozitor de ocupat. Astăzi însă nimic nu-ți dă o libertate mai mare decît treburile astea. Nimeni nu este mai liber decît mine, decît noi care sîntem toată ziua ocupați cu asemenea treburi.

— Cu toate că, drept răsplată, capeți...

Ana nu termină. Se înecă. Dar termină Mića.

— Uneori capeți numai un glonț. Sau o funie. Sau lagărul. Și ce-i cu asta ?

Ana tremura privind cu ochii ei întunecați, cu albul lor luminos, proaspăt, în întunericul de dincolo de fereastră.

— Da ! șopti ea.

— Nu ! spuse Mića întorcîndu-i capul spre odaie. Asta nu e o răsplată. Dușmanul nu dă recompense. Dar asemenea lucruri trebuiesc luate așa cum sînt. În toate războaiele au pierit oameni, și, nici vorbă, au să piară și acum. Recompensa, dacă despre ea vorbești, se află aici, înăuntru : e un sentiment de fericire, de mîndrie, de speranță, o seninătate și o bucurie permanentă.

Și încheie :

— La fel cu sentimentul pe care îl am eu.

— La fel cu o decorație ?

Mića nu răspunse imediat. Se gîndi, cumpăni, apoi spuse :

— Nu chiar. Totuși, asemănător iubirii. Foarte asemănător. Și ca forță.

— De asta n-ai putut să-ți dai seama că mă iubeai, pînă acum. Era ceva asemănător, nu-i așa ?

Cum Mića nu răspunse, Ana se trase deasupra lui, privindu-l cum gîndea. La ce ? Se înfioră, ușor. La ce e asemănător iubirii, la ce e foarte asemănător. Foarte asemănător cu ea ? Căci ea era iubirea lui.

— La ce te gîndești ?

El clipi din ochi, se întoarse cu tot trupul și îi zîmbi :

— Nu mai știu. Tu știi totdeauna la ce te gîndești ?

— Da !

— Și ții minte tot ce-ai gîndit azi-noapte ?

— Da, băiețelul meu, țin minte. Și nu mă privi așa de uimit.

— Și eu țin minte totul din noaptea asta. Și o să țin minte totdeauna. Dar nu țin minte ce-a fost acum trei zile. Nici ce-a fost ieri nu țin minte. Nici astăzi. Am vrut să-mi amintesc de ceva îngrozitor, care s-a întîmplat ieri la amiază și, după aceea, de atunci încoace.

— Nu ți-ai amintit ?

— Nu. Dar știu că ieri s-a întîmplat ceva îngrozitor. Știu ce s-a întîmplat. Dar nu și de ce a fost atît de îngrozitor pentru mine. Asta nu mai știu. De ce ?

— Iubirea nu îngăduie nimic îngrozitor.

— Oare azi-noapte i-am alungat pe nemți din țară ?

— Din țară, nu. Dar în noaptea asta ne-am gîndit unul la altul, dacă ne-am iubit. Eu, tot timpul m-am gîndit la tine, la cel pe care îl iubesc, iar pentru nemți n-a existat loc în mine.

— Nici în mine. Și, cu toate astea, ei există.

— Dar iubirea îi șterge, li se opune, nu le îngăduie să ne cucerească, să ne cotropească. Iubirii îi sînt necesare toate spațiile. De aceea, cînd iubești, nemții nu mai pot exista. Știu ce vei spune : ei există. Da, dar e ca și cînd n-ar exista.

— „Ca și cînd n-ar exista". Valabil pentru noi, dar nu și pentru ei. Nemții se află, totuși, aici... Nu sînt de ajuns numai sentimentele, pretutindeni. Trebuie să și lupți ca nemții să fie într-adevăr alungați.

De pe fața Anei dispăruseră strălucirea și prospețimea de mai înainte ? acum părea săracă. Era la fel de frumoasă, dar fața ei păru tristă, ca de femeie sărmană, cînd spuse :

— Ar fi mai frumoasă lumea dacă numai iubirea ar fi suficientă pentru viață și pentru moarte.

Mica zîmbi ușor :

— Era un tovarăș care s-a revoltat citind undeva că pămîntul e turtit la poli. „Asta e o nedreptate", a spus el, furios. „Ar fi fost mai just să fie ca o sferă perfectă".

— Cu alte cuvinte, ce-am spus e o copilărie ?

— Nu. Omul, în genere, vrea ceea ce e posibil, ceea ce se va împlini dacă va lupta din toate puterile pentru ce vrea.

— Eu asta vreau cel mai tare.

— Iubirea ?

— Da.

— Pentru moment, există și altele. Deci, mai întîi trebuie să ne eliberăm.

— Mai întîi, astea sînt treburile tale ?

— Da.

— Treburile care te fac să intri în lada cu gunoi ?

— S-a întîmplat așa, fiindcă...

— Hai, spune...

— Fiindcă atunci cînd agenții au dat buzna din casă, tovarășii au fugit la dreapta iar eu... Eu n-am vrut să fug după ei, deși acolo se afla un zid...

— De ce n-ai vrut să fugi după ei ?

Mića se uita la Ana și-i mîngîia încet părul. Simțea ca o împlinire minunată. Simțea pe trupul gol prospețimea tăioasă a nopții și căldura vie, proaspătă, a trupului ei gol. Liniștea străzii pătrundea prin fereastra deschisă, plăcută, fără urmă de încordare, fără memorie. Ana repetă întrebarea și Mića îi răspunse :

— Am ajuns aici.

— Vroiai să vii la mine ?

— Cît timp am fugit, vroiam numai să scap de ei. Dar e ciudat că, fugind, am nimerit în Radnička 26, unde vroiam să mă duc înainte de a fi început ei să mă hăituiască.

— Vroiai să vii la mine ?

— Vroiam ? Poate că îmi era rușine să recunosc asta atît de deschis și atît de limpede. Dar am venit. Firește că vroiam să vin.

— De ce ?

— Fiindcă vroiam...

Nu putea să ducă nimic pînă la capăt. Timpul trecea îngrozitor de repede. Ea ar fi putut să-i pună o sută de mii de întrebări, dar era mai bine să nu se gîndească de loc la surparea aceasta îngrozitoare a țărînei timpului pe sub talpă, era mai bine doar să vorbească și să nu termine nimic și să nu afle nimic pînă la capăt, ca să

poată afla totul, totul, pînă dincolo de capăt. Dacă el n-ar fi deschis, cu fiecare răspuns, o sută de mii de noi întrebări, de zătoane care îi chemau, dar în care curentul rapid care îi purta nu le îngăduia să ancoreze...

— Fiindcă te-am chemat eu mai întîi ?

— Altfel, cum aș fi putut ști că vroiam să vin în Radnička 26 ?

— De ce nu m-ai chemat tu primul ?

Mića se miră.

— Eu ? Nu mi-ar fi trecut niciodată prin minte...

— Sigur. Tu nu iubești.

— Chiar dacă aș fi știut că te iubesc, probabil că tot nu ți-aș fi scris.

— Din cauza treburilor ?

— Și din cauza asta. Dar și din cauza unor principii.

— Militare ?

— Asemănătoare cu ele. Santinela din post nu e decît o funcție a necesității de a sta de strajă.

Ana nu vroia să plîngă, sub nici un motiv. Nu vroia lacrimi, sub nici un motiv. Întoarse capul, închise ochii, încetă să-l mai privească.

— De ce ? o întrebă Mića încet. Se fîstîcise, era tulburat. Nu plînge. Te rog, Ana, te rog, nu plînge.

Și, cuprinzîndu-i fața în palme, se aplecă, se apropie solemn de ea, îi atinse genele cu buzele, și-i sărută ochii, pe rînd.

— Așa ! spuse el apoi. Ți-am băut toată tristețea. Mă bucur că ochii îți sînt iar luminoși și strălucitori.

— Tu ești o santinelă ?

— Cam așa ceva.

— Armele de apărare pot fi folosite pentru cucerit ?

— Depinde de situație.

— Eu cred că nu. Dacă nu m-ai fi iubit, nu te-aș fi putut face niciodată să mă iubești.

— Tu ! Atît de frumoasă !

— Asta e altceva. Eu vorbesc despre iubire, despre dragoste. O, eu m-aș fi mulțumit și cu atît din partea ta. Mai înainte. Acum însă nu-mi mai ajunge. Acum vreau totul.

— Totul ? Tot timpul ?

— Toată viața.

— Și nemții ? Adică eliberarea ? Și libertatea ?

— Știu. De asta...

— De asta ai plîns ?

— Nu știu. Și de asta. Dar nu numai de asta. Cînd vorbeai despre Chopin, glumeai și spuneai niște năzbîtii, ceva despre revoluționarul burghez și despre nu mai știu ce. Atunci, mai credeam că nu mă placi. Și mi-ar fi fost de-ajuns să mă îmbrățișezi fără iubire, fiindcă eu te iubeam, dar simțeam că glumești, că repeți cuvintele unui străin.

— Cum de-ai simțit că erau cuvinte străine ?

— Eu sînt femeie, Miša. Te iubesc, de aceea te cunosc.

— Discutăm pentru prima oară.

— Eu știu să-mi ascult iubitul și să mă îmbăt cu fiecare vorbă a lui. Acesta e darul nostru. Mă apăram, deși muream de dorința de a te cuceri. Dar tu, nu m-ai cucerit niciodată. Nu, nu vreau să plîng. Mi-ai spus cuvinte în care nu erai tu. Eu rămîneam lucidă, deși muream de nerăbdare să te apropii de mine și să mă iei. Nu sînt făcută pentru cucerire. Privighetorile cîntă. Staminele au numai miros. Și atunci, ți-am povestit o istorioară stupidă, despre un tîlhar și despre vînt...

— O credeam adevărată...

— E adevărată. Cum aș fi putut să-ți dau ceva care nu era al meu ? M-am oferit pe mine însămi. Dar tu nu mi-ai dat nici atunci nimic de-al tău. Nu mi-ai spus nimic.

— Oare nu este frumos că ne iubim ?

— Iubirea e mai complicată decît toate frumusețile.

— Mie chiar îmi place că la noi totul a fost atît de simplu, atît de firesc.

— Iubirea nu e nici simplă, nici firească. Vreau să-mi povestești. Spune-mi ceva, ceva al tău, ceva despre tine. Ceva care să mă doară, să mă rănească, ceva pe care să-l am veșnic în piele și sub piele. Spune-mi, dă-mi ceva de-al tău ca să rămînă pentru totdeauna pe mine ca o pecete care să-mi arate că-ți aparțin. Spune-mi ceva.

— Ce ? E stupid ! Cît sînt de prost !

Ana însă nu rîse de el.

— Eu nu știu. Tu trebuie să știi. Dă-mi ceva care să fie numai al tău !

— Ce poate fi al meu aici ?

— Aici totul e al tău.

— Vreau să spun, ce e al meu din tot ce am ? Viața ? Nu știu cum s-a făcut, dar eu simt că nici viața nu-mi aparține mie, celui care ar dori să ți-o dăruiască împreună cu tot ce există pe lume. Nu știu cum s-a întîmplat, dar, iată, mi se pare că mă aflu într-un fel de conflict cu lumea și că viața mea a devenit dușmana vieții mele. Așa sînt acum.

Ana îl privea serioasă, cu ochii ei întunecați, alungiți, cu fereastra aceasta întredeschisă a nopții care se întindea de la rădăcina ușoară a nasului pînă la tîmple. Era serioasă cînd spuse :

— Asta și vroiam. De asta am început să-l iubesc pe Căluțul ielelor.

Veković i-a vorbit despre mine, se gîndi Mića. Expresia asta, Căluțul ielelor, e a lui. Ce i-o fi spus ? Gîndul acesta îl jigni. Se simți o clipă rușinat și-și trase plapuma peste coapse. Eu nu pot să-i spun nimic despre mine, se gîndea el.

— Ar fi groaznic de plictisitor să-ți povestesc despre mine și numai despre mine. Iar dacă ți-aș povesti tot ce-am făcut, ar dura prea mult. Și nici nu e nimic de povestit : mi-am îndeplinit sarcinile. Felurite. Cele mai diverse. Eram numai ce făceam. Un șir de acțiuni. Am fost totdeauna așa cum trebuia să fiu în situația dată, pentru ca acțiunea să fie dusă la îndeplinire.

— Și acum ?

Mića o văzu tresărind, tremurînd.

— Acum nu. Acum nu pot fi altfel de cum sînt.

— Dar cît timp ai fost numai ce ai făcut, ce s-a întîmplat cu ce ești acum, cînd ești așa cum ești ?

— Nu știu dacă sînt pe deplin așa cum sînt. Poate că abia devin. Acest „cum sînt" e încă puțin, e micuț, abia se ține pe picioare și abia știe cîteva cuvinte.

— Dă-mi-l mie pe bebelușul acesta ! Mi-l dai ? De tot ?

— Nu pot.

— Am să-l cresc. Vrei ?

— Vreau.

— De ce nu mă mai mîngîi ? Mîngîie-mă, dragul meu. Ușor, ca adineauri.

Ana închise ochii lăsîndu-se toată în voia mîngîierilor, deschisă toată mîngîierilor, oferită iar.

— Îți amintești cînd vorbeai despre „încurcătură", spuse ea cu ochii închiși.

— O prostie ! șopti el.

— Atunci doream să ne trăim și noi prostia noastră. Acum vreau mai mult, mult mai mult.

— Tot ce e posibil.

— Numai iubirea !

Ana deschise ochii și-l privi cu înțelegere : lucidă și îmbătată.

— Și eu aș vrea iubirea, deși totul complotează împotriva sensului ei.

— În ce constă sensul acesta ?

Atunci Mića spuse :

— Te iubesc !

Și, în același timp, se simți rușinat.

— La ce te gîndești cînd mă mîngîi ?

— La toate miresmele tale. Le iubesc.

— Și de ce te-ai rușinat așa, cînd mi-ai spus că mă iubești ?

— Poate pentru că sînt exagerat de mîndru.

— Sînt sigură că ești mîndru și că ești foarte sigur de tine.

— Poate.

— Sînt sigură.

— S-ar putea să fiu foarte mîndru și foarte sigur de mine, dar...

— Eu sînt mîndră, dar nu sînt sigură pe mine.

— În privința iubirii ?

— În ce altă privință aș putea fi nesigură, din moment ce te iubesc ?

— Nu ești sigură că o să mă iubești și mîine.

— Nu. Pe ziua de mîine nu sînt sigură. Pentru noi, poate că nu există mîine. Tu pleci la patru și jumătate. Dar cînd te întorci ? Peste zi, ai de lucru. Și seara ?

— Nu știu.

— Vezi ? Și mie îmi trebuie sensul. Cuvintele pe care le șoptești printre sărutări nu sînt sensul dorit. Eu vreau un sens care să dureze mult, infinit.

— N-aș pleca, dacă n-aș fi...

— Știu. După ce să mi te întipăresc în memorie ? După noaptea asta nebună ? După patimă ? După pielea arsă de sărutările și de cuvintele ca de foc, după sensul care s-a strecurat printre golurile astea ca printr-o sită ?

— Tot ce am spus — e adevărat.

— Știu, dragul meu, știu, dar ce fel de adevăr este acesta cînd spui : „bucuria mea“ sau „fluturașul meu pestriț“ sau „soarele meu cu picioare lungi“ sau „pahar de umbră“ sau „miel de lut“ sau „lună suptă“? Ce înseamnă toate acestea ?

— Înseamnă...

Ana îl văzu cum se roșește.

— Înseamnă că mă iubești ?

— Da ! spuse el încet.

— Înseamnă că mă iubești, cînd spui așa. Și după aceea, cînd pleci ? Cum ? Nu sînt cuvinte pentru după aceea ? Eu le-am memorat și am să le țin minte veșnic. Dar nu stau tot timpul culcată, Miša ; peste zi citesc, trăiesc, am nevoie să fiu cu iubitul meu, poate că o să fiu nevoită să-mi iau o slujbă. Și tu ? Unde ai să fi ? Unde ? Pentru tine, firește, treburile tale sînt mai importante.

— Acum, și iubirea e importantă pentru mine.

— Dar iubirea nu înseamnă să stai veșnic culcat pe-o femeie. Mai există și altceva.

— Să nu crezi că aș pleca dacă n-aș fi avut întîlnirea fixată mai înainte... mai înainte de a te fi cunoscut. Să știi însă că eu te iubesc și mai mult din cauza întîlnirii acesteia și că am să lupt și mai mult datorită ție.

— Și cînd ai să te întorci ? Pînă atunci trebuie să trăiesc cu ceva, măcar cu speranță.

Mića își ridică ușor fruntea. Cum stătea cuprinzînd-o toată cu privirea, se aplecă repede, își lipi buzele de urechea ei și șopti abia auzit :

— După război ! și adăugă : Dacă scap cu viață.

Ana începu să tremure.

— Pleci și tu? spuse ea depărtîndu-se, stăpînită parcă de un fior.

Îl privea liniștită, dar mîinile îi ardeau. Ardea toată.

— Înțeleg! spuse ea încet. Plecați împreună, nu-i așa?

Numele lui Veković se feri să-l rostească.

— Înainte de asta însă, am..,

— Ai și alte treburi, stabilite mai dinainte. Știu.

— Da. Mića simțea atîta duioșie față de Ana, o dorea atît de mult, încît își învinse timiditatea și o sărută. Pînă acum ea îl îndemnase, prima; acum însă începu să o sărute pe umerii grațioși, străvezii. O săruta și ca să întrerupă discuția începută. Simțea că ei ar fi putut să-i spună totul, chiar și că Veković fusese arestat, că, în mod obiectiv, el însuși era vinovat și că avea să-l elibereze: la ora cinci. Dar la ce bun? Dacă i-ar fi spus toate acestea, Ana s-ar fi neliniștit și mai tare, s-ar fi chinuit și mai mult după plecarea lui. O săruta, deși simțea că, tăcînd, pierdea încă un val de iubire care i-ar fi contopit prin ceva mai unic, mai comun, pierdea și admirația ei reținută, profundă, plăcută. Dar el o dorea acum pe ea, dorea căldura, gingășia trupului ei pe care îl cunoscuse și care fusese zămislit spre a fi cunoscut, iubit, sărutat și mîngîiat.

— Nu! spuse ea.

Mića își opri brusc sărutările. Trebuia să le întrerupă. Se așeză din nou pe pat. Se depărtă de Ana. Ea se culcase pe spate, cu mîinile sub cap și privea plafonul scund al nișei.

— Parcă ne-am cunoaște și ne-am iubi de o sută de ani! șopti ea.

Mića oftă adînc privindu-i fața absentă, mică, dragă, îngustă, îngîndurată. Probabil că așa arăta ea cînd aștepta vîntul cosmic.

— Tu ești bărbatul meu de o sută de ani încheiați, șopti ea, și totuși, ne iubim și astăzi ca în prima zi...

Ana tăcu brusc, dar nu se clinti. Afară, pe partea cealaltă a străzii, se deschidea prima fereastră în dimineața aceea. De acolo se auzi tusea și horcăitul primului vecin trezit în zori. Lui Mića i se păru că Ana se sufoca. Nu cumva suspinase, abia auzit? O privi. Ea stătea în-

tinsă, cu palmele încrucișate sub cap, cu privirea ațintită în plafonul scund al nișei și zîmbea încremenită, absentă.

— Să nu crezi că plîng ! spuse ea în șoaptă. Nu plîng. De ce aș plînge ? Tu ești bărbatul meu, și de o sută de ani pleci așa, devreme, în fiecare dimineață, la treburile tale. Și te întorci la amiază. Nu-i așa, Miša ?

— Da, draga mea ! spuse el și vru să-i spună că-l cheamă Mića.

— Știi, cît ai să alergi după treburile tale, pînă te întorci, eu am să fac curat în casă, am să pregătesc masa și am să mă gîndesc la tot ce-a fost între noi în acești o sută de ani.

Ana tremură o clipă. Un fior ? Mića trase plapuma și o acoperi.

— Au fost atîtea lucruri minunate ! Îți aduci aminte unde ne-am cunoscut ?

— În portretul acela !

Mića se uită la ceas. E timpul ! se gîndi el simțind că-l cuprindea tristețea și se întoarse spre ea.

— Nu ! spuse Ana.

— În oglindă !

— Nu.

— În închipuire ? glumi el.

— Nu. La mare ! răspunse Ana cu seriozitate. Îți plăcea să stai mult la soare, pe nisip. Te înnegriseși, părcai un negru adevărat. Eu te priveam întinzîndu-te la soare și m-am îndrăgostit imediat de tine. Dar și tu te-ai îndrăgostit de mine. Mai întîi ne-am îndrăgostit și, cînd ne-am cunoscut, ne-am sărutat. Am făcut altfel decît ceilalți oameni. Ne-am sărutat, am intrat împreună în mare și am înotat mult timp împreună. pînă departe. departe. Apoi ne-am întors, grozav de obosiți și de flămînzi. Și-am dat fuga la o cîrciumioară. Pentru primul nostru prînz comun, eu am ales mîncarea. Tu nu ești mîncăcios ca mine. Îți amintești ce-am mîncat atunci, prima dată ? Sînt sigură că ai uitat.

Mića ieși încet din așternut. Ana nu se clinti, de parcă n-ar fi observat că el se strecurase pe lîngă ea, că pusese piciorul pe covorul de Buhara, de lîngă studio, și că începuse să se îmbrace. Vorbea ca și pînă acum, absentă,

visătoare, copleșită toată de miturile care îi erau necesare cum e necesar aerul ca să poți trăi.

— Eu n-am uitat. Am mîncat creveți. Tu ai luat după aceea calmari. Și eu. Mor după ei! Apoi am mîncat barbuni fripți pe jeratic. Grozav de buni! Cu un pahar de vin negru. Asta a fost prima dată. După aceea a început traiul nostru comun. O poezie. În iarna aceea ne-am dus la schi. Îți amintești ce frumoasă era cabana de pe Kopaonik? Ne-am simțit atît de bine. Sînt sigură că-ți amintești. Erau acolo numai studenți. Înainte de amiază, un personaj mărunțel ne-a ținut o prelegere, pînă la ora zece. Apoi am schiat, pînă la prînz. Măruntaie de purcel, fasole, carne de oaie. Minunat. Gulaș de porc, din cutia de conserve. De băut, am băut suc de citrice în zăpadă topită. În iarna aceea pîraiele înghețaseră. Cînd ne-am întors la Belgrad, ne-am continuat traiul nostru fericit. În fiecare zi îmi terminam treburile, mă duceam la baie, iar cînd sunai tu, la douăsprezece și douăzeci, eram proaspătă, parfumată, gătită. „O adevărată doamnă!" îmi spuneai tu, și mă sărutai. Totdeauna m-ai sărutat mult. Cînd mă uit înapoi, la viața mea, văd dealurile de iubire, munții de săruturi pe care mi i-ai dăruit. Iar munții aceștia sînt transparenți, și văd prin ei ca prin niște cristale perforate de tuneluri toată viața noastră trecută. Și mă gîndesc: nu se poate să fi existat ceva mai frumos pe lume. Noi, Miša, n-am fost niciodată bogați. Tu nu m-ai lăsat să lucrez, iar eu nu știam să economisesc și să fac față cu salariul tău. O dată, ne-am aflat într-o situație grea. Rămăseseși fără lucru. Cred că nu m-am simțit niciodată mai fericită ca atunci. Întreaga zi a fost a noastră. Cu totul a noastră. Și întreaga noapte. După aceea ai găsit iar de lucru și ne-am simțit iar minunat. Totul era ca de obicei, dar mult mai frumos: era nou. Iată secretul nostru: niciodată două zile la fel, niciodată două îmbrățișări la fel.

Îmbrăcat acum, Mića se apropie de pat și prinse cu gingășie mîna Anei. Ea nu se clinti, nu-l privi. Îl întrebă doar:

— E timpul? Atît. Apoi adăugă, fără să aștepte răspuns: Oamenii nu știu să fie fericiți, fiindcă măsoară totul cu același timp. Și există atîtea timpuri! Există cea-

suri care merg repede și ceasuri care merg încet. De obicei, oamenii nu știu asta. Ei își închipuie că secunda e totdeauna aceeași. Și ziua, și secolul. Te-ai gîndit la timpul unui fluture? O sută de ani ai fluturilor durează cît douăzeci și patru de ore ale omului.

— Pentru Căluțul ielelor nici atîta măcar! spuse Mića, stînd gata îmbrăcat pe marginea studioului.

— Vezi, noi am știut asta dintotdeauna și ne-am cumpărat ceasuri de la o ceasornicărie mică, aproape invizibilă, unde clienții sînt serviți numai de căluți ai ielelor. „Vă rog", am spus noi, „dați-ne două ceasuri bune". „Poftiți!" ne-a spus foarte aferat un căluț al ielelor, și ne-a arătat cu capul spre inscripția: „Secunda înseamnă o viață". Ce pot să fac dacă te iubesc? Îmi potrivesc durata după a ta.

— Secunda nu e secundă, dar viața e viață! spuse Mića încercînd să intre în joc. Vădit lucru, n-avea talent pentru asemenea lucruri. Dar Ana spuse împăciuitoare:

— Da. Era și inscripția asta, dar nu în ceasornicăria cea mică, ci în alta, peste drum de ea. În dosul ceasornicăriei acesteia de peste drum se afla un coteț de cîine, făcut din picioare de furnici date la rîndea. Pe coteț scria: „Secunda este secundă, dar nici viața nu e viață". Asta s-a întîmplat în ziua cînd am cumpărat ceasuri de la diferite ceasornicării, cu diferite inscripții. Fiecare după cîte o ceasornicărie din orașul care era orașul tuturor ceasornicarilor. Undeva scria: „Timpul nu e banii care durează toată viața" iar în altă parte: „Timpul nu e viața care durează o secundă". În al treilea loc scria: „Secunda nu e viața care se păstrează la fel ca banii", în al patrulea: „Viața se cheltuiește ca banii, nu ca timpul", în al cincelea: „Timpul se cheltuiește la fel ca viața păstrată ca banii în seif-ul trupului", și nicăieri nu scria: „Secunda nu e viață, viața nu e ban, secunda e timpul fericirii care e viață". Eu am memorat toate inscripțiile acestea. Ne-am oprit amîndoi în fața fiecărei ceasornicării și am cumpărat de la fiecare cîte un ceasornic. Ce minunate erau ceasornicăriile! Unele semănau a cofetării, altele a cotețe de cîini, cum ți-am mai spus, altele păreau niște ateliere. Dar mai toate erau mici și aproape invizi-

bile. Ca să poți intra și cere un ceas, trebuia să te apleci nemicșorat și să treci printr-o ușă pe care un microscop special o mărea de o sută de mii de ori. Un aparat ne diminua de-un milion de ori vocile iar vocea negustorului trebuia să fie amplificată tot de atîtea ori. Important însă e că am cumpărat toate ceasorniceile care ne trebuiau. Și pe cel de la negustorul căluț al ielelor. Și de asta viața ni se pare uneori ca o singură noapte. De asta nu ne-am plictisit niciodată, cum li se întîmplă de obicei bărbaților și femeilor. De asta sîntem încă o taină unul pentru celălalt, și ne mai temem încă unul de celălalt și tresărim cînd ne atingem și ne sărutăm de cîte ori ne atingem. Nu-i așa că e cum spun eu ?

— E așa cum spui tu, Ana. Am senzația că am epuizat toată iubirea posibilă, dată mie pentru întreaga viață.

— Și nu te-ai simțit plictisit niciodată ?

— Iubesc pentru prima oară, Ana.

— Eu iubesc pentru ultima oară. E cam același lucru, nu ? Și nu ne cunoaștem. Nu-i așa că nu ne cunoaștem ?

— Nu ne cunoaștem pe deplin.

— Cu toate astea, știm tot ce trebuie să știe omul despre un alt om ca să-l poată iubi.

— Te iubesc.

— Ne iubim, deși au trecut o sută de ani de cînd ne cunoaștem. Nu-i așa că au trecut o sută de ani ?

— Mai mult, mai mult...

— Nu. Numai o sută. Atîta durează întreaga viață a omului. Am petrecut împreună întreaga viață. A tuturor oamenilor din lume. Mie nu mi-e de ajuns, dar așa e viața : nu-i niciodată de ajuns. Tu pleci acum, ca de obicei, la treburile tale. Și eu nu plîng. Nu-i așa că nu plîng ? Nu ne despărțim. Ai să te reîntorci, la prînz. Ce vrei să-ți gătesc pentru masă ? Ceva exotic ?

— N-are a face.

— Tare aș vrea să găsesc calmari, ca prima dată. Ție îți plac. Sau creveți. Sau ceva nou, cu totul necunoscut. E ora ?

— Aproape.

— După ceasul oamenilor sau după al fluturilor ?

— După ceasul nostru.

— Sărută-mă.

Mica se apleacă și o sărută. Buzele Anei se răciseră de tot, aproape că dîrdîiau de frig. Mica vru să le încălzească printr-un sărut. Sărutul dură mult, buzele Anei se încălziră, iar răceala lor se transformă în tremur. Atunci ea îi cuprinse fața în palme și strigă :

— Sărută-mă ! Aici ! Și aici !...

Și îi puse capul pe sînii ei cu vîrfuri ca niște fructe mici, acum roze din cauza zorilor senine și reci.

— Și aici ! suspină ea.

El îi sărută pîntecul mic, neted, parfumat, gingaș, inutil, semănînd a frunte de copil, atît de neted, de gingaș și de arcuit, făcut din plăcere, din lava presimțită sub erupțiile vulcanice de sub pielea ei, din vibrațiile, din cutremurele pe care se pregătea să le dezlănțuie și să le facă să țîșnească din crater, din inimă, din sens, din bucuria dimineții de nestins.

— Aici ! suspina Ana tremurînd, pe cînd el o săruta fierbinte, înfiorată, mereu nouă, proaspătă, roză în lumina zorilor care nu erau nici atît de senine, nici atît de profunde ca trupul ei alb, transparent, neobosit, care se frîngea și se arcuia dureros, plin de oftaturi, acoperit cu o pînză de transpirație subțire, străvezie, mai ușoară decît apa, trup copleșit de fericirea revărsată asupra iubitului. Ana era sufocată, înlăcrimată, zîmbitoare, iar minunatul ei trup cînta, împrăștia miresme, ciripea și era gol, descoperit fără rușine, senzual, dens, însetat, și părea că n-are capăt, nici margini, nici sfîrșit, trupul minunat, ca o cascadă de mîngîieri de-a lungul torenților iubirii din adîncul unei viroage, trup atît de amețitor încît îi tăia răsuflarea, cataractă de zahăr, apă verde care îl cuprindea cu afluenții mîinilor, cu luntrile mici ale buzelor care se apropiau și se atingeau, cu nuferii buzelor care se închideau în jurul ochilor lui, în jurul nasului, în jurul nării stîngi, la unul și la celălalt colț al buzelor, în firele de păr, în fiecare firișor de pe față, pe gură, pe dinți, pe bărbie...

Ana nu mai putea să vorbească ; devenise deodată palidă, epuizată, mică și sărmană, fericită, neputincioasă, cu două lacrimi în ochi, cu un suspin care nu mai înceta, care încetă. Și el tot o mai dorea și o vroia, dar ea îl

împinse ușor cu brațele istovite lipindu-și palmele de obrajii lui.

— Te rog ! spuse ea în șoaptă, și el mai mult îi presimți decît îi deslușì rugămintea. Dar cînd se ridică și se depărtă încă dornic de ea, își dădu seama că trebuia să plece. Și spuse :

— Trebuie.

Ana aşteptă, abia respirînd. Trecu un timp, pe toate ceasornicele tuturor timpurilor.

— Știu ! spuse ea în cele din urmă, cu un glas parcă bolnav. Trebuie să pleci, din cauza portarului care ți-a reținut data trecută din salariu o zi întreagă din viață deși întîrziaseși numai o secundă.

Mica nu se clinti.

— Du-te ! spuse Ana. Dar îl întrebă imediat, speriată :

— Te-ai simțit bine ? Spune, Miša, ți-a fost vreodată, în viața noastră de-un secol, atît de bine ca în noaptea asta ?

— Niciodată, în viața noastră de-un secol, nu mi-a fost mai bine ca în noaptea asta.

— De ce vorbești așa de solemn ? Te simți rușinat.

— Și mie mi se părea că am un glas solemn, pe cînd vorbeam. Dar nu știu de ce. Poate pentru că...

— Nu mai continua. Știu. Și e frumos.

Ana închise ochii. Apoi șopti :

— Du-te ! Dar înainte de-a se sfîrși toate, chiar și războiul, și secolul, toate, dacă te mai abați prin orașul acesta, nu uita că trăiesc numai ca să te aștept. Dacă vii pe neașteptate și la vreme nepotrivită, poate că o să mă găsești nepregătită, nepusă la punct...

— Mi-ar place să te găsesc așa...

— Și mie.

— Ana, vreau să-ți spun ceva acum... la despărțire. N-ar fi frumos, dacă nu ți-aș spune.

— Spune ! și încetă să respire, frîntă de istovire. Spune, dacă crezi că trebuie.

Era prea slabă ca să-i ceară să tacă.

— Am să-ți spun. Eu am crescut fără mamă. Tata o iubea grozav pe mama și moartea ei i-a tulburat mințile. Nu știu, nu m-am gîndit niciodată la asta, dar eu am

crescut într-o locuinţă austeră, sărmană, bărbătească, un pic dezechilibrată. Poate că şi eu am devenit aşa.

— Nu. Tu, Miša, eşti ultima mea dimineaţă. Cea mai frumoasă.

— Aşteaptă, vreau să-ţi explic. Am devenit ceea ce sînt...

— Un fel de militar în civil ?

— Da.

— Eu te iubesc aşa. Poate că nu te-aş fi iubit atîta, dacă deveneai altceva. Ce alta ai fi putut să faci din viaţa ta, cînd războiul durează mai mult decît viaţa oricărui bărbat ?

— Ca să fiu un soldat bun, a trebuit să devin mai curajos decît eram şi să mă eliberez de tot ce mă distrăgea de la luptă, de tot ce-mi lua gîndul de la ea. Am urît tot ce mă distrăgea de la ea...

— Şi iubirea ?

— De unde ştii ?

— Îmi închipui că un tînăr ca tine poate gîndi aşa. Şi acum, eşti dezamăgit ? Nu. Nu eşti dezamăgit de lupta asta... a ta. Nu-i aşa că nu eşti ?

— Nici vorbă că nu. E un lucru atît de măreţ, Ana, şi atît de frumos.

— De tine eşti dezamăgit ?

— Nu.

— De idealuri ?

— Nu.

— Atunci, de ce ?

— De nimic. Dar mi se pare că trebuia, dacă nu să fiu dezamăgit, măcar să mă fi schimbat un pic. Tu nu crezi ? Şi nu m-am schimbat. În mine, totul a rămas cum era. Vreau mai departe să fiu omul nou, exact cum vroiam. Şi mi se pare că acum sînt un om nou mai mult decît am fost vreodată. Am găsit măsura.

Ana se ridică repede şi îl sărută în treacăt, matern (dar el nu avea mamă) ca o soră (dar el nu avea soră). Îl sărută în treacăt, şi-i spuse : Sînt bucuroasă că nu eşti dezamăgit.

— Nu se poate ca omul să fie ca... aparatul ăsta de radio al tău : cînd întorci butonul la Belgrad, să auzi Belgradul, iar cînd îl întorci la Moscova, să auzi Moscova.

Viața e, totuși, altceva, mai complicat. Acum, am să fiu un luptător mai curajos, mult mai curajos decît eram.

— Cît timp mai ai pe ceasul tău verde, omenesc ?

— Nici o secundă. Dar dacă mă grăbesc, dacă alerg, mai am încă cinci minute.

— Atunci ai să alergi. Îmi place că nu ești dezamăgit și că nu mai ești atît de selectiv ca aparatul meu de radio.

— Am citit că și vapoarele sînt făcute așa, compartimentate. Torpila nimicește o parte, două, dar corpul vasului e format din nenumărate celule și marea nu-l poate scufunda. Omul nu se poate, totuși, să fie pe de-a-ntregul așa, dacă vrea să rămînă om. Și despre asta e vorba : despre om.

— Îmi place că e vorba despre om. Înseamnă că e vorba și despre noi, despre iubire.

— Fără ea, cred că sufletul mi-ar rămîne numai defensiv. Sau dacă nu sufletul, atunci ce se înțelege cînd spunem suflet. La asta nu m-am gîndit pînă acum.

— Înainte de noaptea asta, a noastră, n-ai știut nici că mă iubești.

— N-am știut. Ciudat. Știi, nu prea îmi place. Pare întîmplător.

— Ai ceva împotriva întîmplării ? Ea e fericirea noastră.

— Eu sînt pentru dreptatea care condiționează totul. Nu, nu ! Dacă mă gîndesc bine : totul trebuia să fie așa. *Pregătirile mele conștiente,* și versurile lui Raka și tabloul tău printre cărți și *coșul de rufe,* totul, pînă la capăt, totul !...

— Nu te înțeleg, dragul meu.

— E timpul să atacăm frontal. E timpul ca sufletul să ne devină ofensiv, fără taine, limpede, deschis. Și e bine că nu mai am în suflet sertare secrete, necercetate încă. Știu cu exactitate tot ce port în mine înainte de a porni la atac. Nu port nimic inutil...

— Asta n-are importanță. Deși mă iubești, vei porni, totuși.

— Voi porni, dar are importanță, spuse Mića, nesigur. În definitiv, poate că ai dreptate. Dar eu aș vrea altceva...

— Ce-ai vrea ?

— Omul nou, limpede pînă la capăt, măcar atîta cît e lumea cînd creează, măcar cît iubirea. Înainte, credeam că trebuie descoperită și o iubire nouă. Dar nu-i nevoie. Ea trebuie numai găsită. Pierise, înghesuită într-unul din sertarele cele mai de jos ale sufletului defensiv. Cînd sînt înlăturate obstacolele, atunci...

— Cum o să fie lumea aceasta ? întrebă Ana repede, căci timpul trecea.

— Ca egalitatea ; ca adevărul, ca fericirea, ca libertatea și ca toate celelalte fără de care nu se poate trăi.

— Ah ! făcu Ana și ridicîndu-se sprintenă își puse repede capotul ei roșu-închis, care era mai mototolit și mai puțin frumos decît în ajun.

— Ți-o fi foame ! Trebuie să iei ceva.

— N-am timp.

— Ai să alergi ceva mai repede, dar trebuie să iei ceva. Măcar un ceai rece. Nu se poate să pleci așa, cu stomacul gol. N-o să mănînci nimic, toată ziua.

— Nu ! spuse Mica pornind spre ușă, dar Ana îl ajunse din urmă și, ridicîndu-se pe vîrfurile picioarelor, îi duse la gură ceașca cu ceai.

El o bău pe nerăsuflate. Ana îi puse în mînă o bucată de pîine cu brînză.

— Și asta trebuie, Miša.

— N-am timp.

— O să te grăbești ceva mai mult decît credeai și-o să ajungi la timp. Tu ajungi totdeauna, nu-i așa ?

El mușcă din pîine și din brînză și începu să mestece repede, cu lăcomie, distrat.

— Cum îți place șunca asta ? îl întrebă Ana, ca să nu plîngă.

— Bună.

Nu deosebește brînza de șuncă, se gîndi ea și simți că-l iubește și mai mult fiindcă, după toate, nici nu știa ce mănîncă.

— O clipă ! își aminti ea și dădu fuga să-i aducă pantofii. Spuneai că-ți trebuiesc.

— Minunat ! spuse Mica vîrîndu-i în buzunarele trenciului acum curățat.

Apoi o sărută grăbit. Ana îl îmbrățișă, se lipi de el și-i șopti :

— Dacă o fi băiat, are să-ți semene și am să-i pun numele Miša.

Mića o privi, apoi coborî ochii.

— Nu cumva vrei...

— Ți-am spus că vreau ceva de la tine, ca să te păstrez.

— Dar eu... eu acum plec... Nu se poate !

— Tocmai de aceea, Miša. Vreau o amintire de la tine.

Mića se sprijini de ușă.

— Păi nici nu știi cum mă cheamă ?

— N-are a face. O să-l cheme ca pe tine. Dar o să fie fetiță și o s-o cheme tot ca pe tine.

El o îmbrățișă, ea îi simți buzele grăbite, ca de copil, pe păr.

Și acum, iată-l gonind pe stradă.

În mîna Anei rămăsese un carnet negru, de student. Ea nu-l privi, îl strînse doar mai tare în pumn și alergă la fereastră.

De-acolo îl văzu, zvelt și tînăr. Îl văzu din spate, grăbindu-se, pierindu-i din ochi și subțiindu-se mai mult decît se micșora. Apoi Mića dispăru deodată, după colț. Parcă ar fi intrat în pămînt, așa i se smulsese din ochi, din inimă, de pretutindeni...

☆

Totuși, războiul o să se termine într-o bună zi și oamenii au să se întoarcă. Iar el cu Ana are să trăiască în oraș. Și, după lucru, o s-o îmbrățișeze și-o să meargă cu ea la plimbare. Au să aibă prieteni și-au să se ducă la ei. La Kosta, de pildă. Sau la Luka. Mića se opri : nu și-i putea închipui pe Kosta și pe Luka însurați, într-o casă cu odaie pentru musafiri. Luka fără revolver ! Tată de copii ! Și eu ? Uite, pe mine mă pot vedea cu un copil în brațe, fără revolver. N-ai decît să rîzi cît vrei ! Ce caraghios ! Și Kosta, cum soarbe cafeaua ! Despre ce să vorbească ei, în fața nevestelor ? Au să discute numai despre acțiuni, despre revolvere și despre grenade. Nu fiindcă s-ar prăpădi după ele, dar țeava

metalică a armei lasă urmă de arsură nu numai pe mînă. „Sufletul meu nu mai e defensiv. La cinci și un sfert, atac!“

Mića goni prin umbra așternută de-a lungul caselor. Iar cînd, după un mic ocol, traversă piața Bajlonova și zări primul tramvai, îl ajunse din urmă și sări în el. Tramvaiul era aproape gol. Vatmanul porni imediat, cu cea mai mare viteză, de parcă ar fi știut că Mića se grăbea. Cinci fără douăzeci.

— Pînă la Slavija! îi spuse Mića taxatorului bătrîn, cu ochi urduroși, și îi întinse banii pentru bilet.

Ce-ar mai rîde tovarășii de el! Luka ar chicoti: Continui tradiția, formezi vlăstare tinere. Și așa mai departe. Ce să-i faci! Nu se poate trăi veșnic nici ca proletarii. Trebuie să mai dai puțin drumul și la curea; nu-i așa, tovarăși din nouă sute șaișpe? Luka, într-adevăr, chiar spusese asta acum cîteva zile, cînd discutaseră despre viața de după război și hotărîseră toți să trăiască mai departe sever și curat ca acum, fără să cerșească admirația pentru vitejia lor, fără amintiri, fără vanitatea luptătorilor din nouă sute șaișpe. Ce-am făcut, am făcut fiind comuniști, iar pentru comuniști lupta nu încetează niciodată! Nici cînd se iubește. Chiar și astăzi se iubește! Sau ieri. Nici atunci cînd inventăm viața, și nici cînd luptăm spre a cuceri o dată inventată viața. Dar Ana e curajoasă! se gîndi el pe neașteptate, cu satisfacție. Iubirea poate stimula curajul. Mai mult chiar decît voința. Și nu-i neapărat nevoie să fie socotită dezertare. Nici nu este. Ea poate deveni o scuză doar pentru dezertorii care abuzează de ea. Iubirea nu e vinovată. Mă întreb chiar dacă dezertorul, în genere, e capabil să simtă astăzi gustul iubirii. Și, îndeobște, gustul vieții, gustul a tot ce există astăzi. Asta îi e dat numai luptătorului, fiindcă numai el poate iubi în acord cu vremurile de acum. Dezertorul nu e în stare să iubească. El are sînge străin. Iar cînd iubim, iubim cu sîngele nostru.

Mića grăbi pasul. Ia te uită! Ana nu i-a spus lucrul cel mai important. Cel pentru care îl chemase. Doar îi scrisese că are să-i spună ceva, în legătură cu Vekovic. Ca și cum asta nu mai avea nici o importanță.

Mića se simți mîhnit și se roși din cauza jignirii.

Dar ajunsese în fața bustului lui Lamartine. Cinci fără două minute. Din fundul parcului, prin zorile încă neclare, ceţoase, două umbre se desprinseră și alergară spre el.

Imposibil ! Ia te uită !...

Și alergă și el spre ei. Erau vii ! George și Petar...

47

Farurile își izbiră antenele lor cu chenar de castanul care se ivi într-o lumină lăptoasă, ireală ; roțile scîrțiiră tăind curba aleii acoperite cu pietriș, motorul încetă să mai duduie.

— Cine-i ? strigă santinela tresărind din somn. Cureaua armei, întinsă brusc, plesni ca un bici.

— Nu deschide ! se auzi vocea lui Oblak din camera jandarmilor. Deschid eu !

Veković deslușì pasul desculț al lui Oblak : se culcase în ciorapi și încins. În aceeași clipă Oblak apăru în fața ușii. Veković se aruncă în pat, închise ochii. O să observe cum tremur ? Îl scuturau frigurile. Apoi, cînd scîrții gemulețul de deasupra ușii de la ieșire, îl văzu în gînd pe Oblak cum se uită în întunericul de afară și discută pe șoptite cu cineva. Nu. Oblak ridică doar oblonul cel mic și aruncă o privire. Ușa se deschise în aceeași clipă. Veković recunoscu vocea plăcută a lui Klaus.

— Dormi ?

Acum două-trei minute, planul evadării i se păruse realizabil, aproape realizat. Se bucurase că o să-i arate el lui Mića de ce e în stare. Încetă să tremure, să dîrdîie. Se liniști. Singurul lucru care-i mai rămînea acum era să moară frumos. Asta era tot ce mai putea să-i arate lui Mića. Omul slab trebuie să se împace cu orice fel de moarte. Chiar și cu o moarte ca aceea care-l aștepta pe el. Dar dacă ar fi mai tare, le-ar arăta el, la toți. Spălătoreasa, nu Mića, spălătoreasa e moartea lui ; ea e piedica lui de a-și scrie poezia.

Ce putea să facă ? Se cunoștea foarte bine. Dacă ar fi mers în teritoriul eliberat, ar mai fi scris poezia. Ei, și ? O poezie în plus. Și-atunci ? Una mai mult sau mai puțin, mare scofală ! N-ar fi ajuns oare curînd la convingerea că nici poezia asta n-a ieșit așa cum își închipuia el că o să iasă ? N-ar fi început oare să viseze imediat alta, care să vină, menită să fie poezia aceea unică, adevărată, pentru care a meritat să trăiască și să lucreze ?

Fiecare din poeziile lui fusese scrisă sub aceste auspicii, cu convingerea că ea era prima, ultima și adevărata poezie, cea pentru care meritase să trăiască și să lucreze.

Se împăcase cu moartea luptătorului în cătușe, a victimei. Cu o clipă înainte de-a auzi duduitul automobilului, își spusese : orice e mai bun decît moartea la închisoare. E mai bine să mori încercînd să evadezi, decît să-ți dai sufletul schingiuit și desfigurat de dureri...

Klaus se ivi în ușă și aruncă o privire în odăița cu două paturi de spital, albe și vechi, „a la Salonic", de pe care căzuse pe alocuri vopseaua. Între timp, Sreta se ridicase și ieșise. Cînd ? Cînd stăteam în ușă ? După ce m-am culcat ?

De ce toate secțiile astea pentru deținuți duhnesc, pretutindeni în lume, a cadavru ? se întreba Klaus. Dar spuse cu glas tare .

— Nu și-a revenit încă ?

— Nu ! îi răspunse Oblak în șoaptă. Am încercat și așa, dar și, cum să spun, prin vicleșug, cum se vînează vulpile. Am scos un fir din pătură și i l-am pus lîngă ureche. Apoi m-am uitat tot timpul la fir. Nu l-am scăpat din ochi. E tot acolo, unde l-am pus. Dacă s-ar fi mișcat un milimetru, s-ar vedea. Să vi-l arăt ?

— Mai pe urmă. Lehuza e singură în cameră ?

— Nu.

— Adu-mi-o aici, cu copil cu tot.

Am întors perna pe dos ! se gîndi Veković. Firul nu e lîngă ureche. Klaus nu iese din cameră. E o cursă. O cursă.

Klaus se așează pe patul gol, aflat în fața patului ocupat de Veković, și scoase un carnet îmbrăcat în piele

de culoare închisă. Apoi întoarse cîteva file, găsi una albă, notă cu un creion cîteva cuvinte și puse carnetul la loc în buzunar. Îl privi pe Vekovič, privi tabla de lîngă pat, apoi privi din nou de jur împrejur, după care se ridică, se apropie de fereastră și încercă să o deschidă. Fereastra era prinsă în cuie.

Saša intră cu copilul în brațe. Cînd îl recunoscu pe Klaus, se opri. Fața îi era albă ca varul.

— Scuză-mă, spuse Klaus întorcîndu-se și înclinîndu-se țeapăn, politicos. Apoi continuă, cu un soi de tristețe amarnică în glas : E timpul !

Părea că vrea să spună : Fac o treabă de călău, și, ce-i drept, o fac împotriva voinței mele. Dar o fac și, atunci, ce rost mai are politețea ? Dumneata, să mă ierți. Îmi fac datoria. O datorie neplăcută.

Oblak aduse înăuntru o legătură cu scutece și, într-o cutie de carton, pentru ghete, cele cîteva lucruri ale Sașei. Copilul se trezi și începu să plîngă. Cu fața palidă, cu ochii ei mari, uluiți, Saša își apropie copilul de sînii umflați și începu să-l legene încet. Făcea asta, automat. Ochii ei imenși erau țintuiți în ochii lui Klaus. El își mijì pleoapele.

— Sentința a fost confirmată ! spuse Klaus în șoaptă. Trebuie să te trimet la conducerea lagărului, pentru procedură.

— Și copilul ? șopti Saša.

— Dumneata nu ești Georgette Dandin, dar *vous l'avez voulu*. Îmi pare rău, crede-mă.

Copilul plîngea.

— Măcar să-l alăptez.

Klaus se uită la ceas.

— Cît o să dureze ?

— Zece minute.

Oblak, care stătea lîngă pat, dădu să iasă dar încremeni în aceeași clipă, bătu ușor din palme, se aplecă, nevenindu-i încă să creadă, peste perna lui Vekovič, apoi se trase înapoi. Klaus, care nu-l slăbise din ochi, clătină acum prietenește din cap, îl privi radiind parcă și-i spuse amabil :

— Du-te !

Oblak se plecă spre el, vrînd să-i spună ceva, dar Klaus repetă mai aspru :

— Te rog să ieşi.

Oblak ieşi. Klaus se apropie de fereastră.

— Poţi începe ! îi spuse el Sašei, fără să se întoarcă. Peste zece minute, cînd termini, anunţă-mă !

În geamul ferestrei Klaus vedea ca într-o oglindă tot ce făcea Saša. Ea dădu copilului sînul umflat şi-i zîmbi printre lacrimi. Copilul începu să sugă.

— Plîngi ? Mi se pare că ai suspinat ! se auzi vocea lui Klaus. Scuză-mă că mă amestec în treburile astea, dar nu e bine să plîngi cînd alăptezi. Laptele amestecat cu lacrimi nu prea e hrănitor şi nici gustos.

Saša îi privi agresiv spinarea înconvoiată, dar nu spuse nimic. După un timp, Klaus continuă cu mai multă dezinvoltură şi indiferenţă :

— Eu, ştii, vreau ca pruncul să fie sănătos. Să nu crezi că sînt un cinic ! Nu fac ironii. Spun cinstit ce gîndesc. Te miră ? N-ai nici un motiv. Noi, cei de la Gestapo, sîntem poate singurii oameni din Reich care spunem ce gîndim şi facem ce spunem. Apropo, ştii că Reichul se îngrijeşte de copiii răzvrătiţilor executaţi ? Fii sigură că se îngrijeşte. Nu plînge. Din clipa asta, copilul se află sub ocrotirea noastră. Totul a fost prevăzut şi aranjat. Dumneata îl alăptezi acum pentru ultima oară. La şase şi cincisprezece, bebeluşul pleacă în Germania cu trenul C. În Reichenhalle există un cămin special pentru copii ca el. Un cămin excelent organizat. După ultimele cerinţe ale confortului şi ale educaţiei. Am văzut, fiul dumitale e voinic. Are cel puţin patru kilograme. Cînd o să crească mare, va fi un bun SS-ist. Nu te teme, n-o să afle niciodată cum a murit maică-sa. Şi nici că era sîrboaică. Nici despre taică-său n-o să afle nimic. Cînd va avea zece ani o să i se spună că taică-său a pierit pe frontul de răsărit şi că maică-sa a dispărut, îngropată de bombele englezeşti.

Saša începu să plîngă cu glas tare. Vekovič nu putea suporta să asculte liniştit plînsul unei femei. Simţi dorinţa irezistibilă de-a se ridica, de a o îmbrăţişa, de a-i şopti cuvinte duioase. Cum de nu vedea ea că toate astea Klaus i le făcea special... ? Abia a născut, e bui-

măcită de durere și de fericire. Își simte încă pruncul ca o parte componentă a trupului. Dar trebuie să înțeleagă situația, să se stăpînească...

Veković se stăpîni, rămase nemișcat.

Klaus oftă.

— De copil, nu-mi pare rău. De dumneata, da. Dacă plîngi pentru dumneata, ai dreptate. Fiecare trebuie să se regrete măcar pe sine, dacă nu găsește milă în lumea asta a noastră prea creștină. Dar să nu plîngi pentru copil. Lui o să-i fie bine. O să primească o educație de prima mînă. Te rog, nu plînge ! Dumneavoastră, femeile balcanice, v-ați aflat, măcar în trecut, de nenumărate ori în situații asemănătoare. Turcii însă au greșit. Marele Vizir Mehmed Sokolović își amintea totdeauna că e bosniac. A clădit poduri. Și asta n-a fost bine nici pentru el personal, nici pentru sultan. Dar nu-ți face griji, noi n-o să repetăm greșeala turcilor. Fiul dumitale o să fie convins că e cel mai curat neamț. De cum va intra în orfelinat, va căpăta fotografia tatălui și a mamei, numele lor, decorațiile, pensia. Lumea e ținută cu basme, de cînd adevărul poate fi construit ca orice hală de mașini.

Klaus oftă, își netezi părul, se ridică pe vîrfurile picioarelor, se lăsă pe tălpi și spuse : Dintotdeauna.

— De fapt, înainte de a veni încoace, am studiat legea cu privire la funcționarea acestor orfelinate. E o lege foarte progresistă. Firește, nu-i vorba decît de un experiment. Oh, spuse deodată Klaus. Știi ce ? Dacă ești împotriva experimentării făcute cu copilul dumitale, aș încerca o altă soluție. Un anumit număr de copii e predat tinerelor mame, văduve de război. Există și la noi oameni care nu cred în eficacitatea educativă a iubirii anonime din cămine. Și, dacă dorești, am să încerc. (Deși fiul dumitale e așteptat acolo, la orfelinat.) Poate că izbutesc să-l dau unei tinere mame germane. Am să fac tot ce dorești, numai stăpînește-ți plînsul cît alăptezi. Spune deschis ce dorești mai mult : căminul sau îngrijirea la o persoană particulară, sub supravegherea medicului ?

Klaus așteptă puțin, apoi spuse aproape drăgăstos :

— Au și trecut zece minute. Încheie-te.

Saša spuse printre lacrimi, cu disperare, printre suspine :

— Nu suge. Se uită la mine...

— Asta fiindcă plîngi ; te rog frumos, nu mai plînge.

Apoi adăugă sec :

— Continuă. Îţi mai acord zece minute. N-ar fi însă exclusă nici posibilitatea ca pruncul să fie sătul. Cînd l-ai alăptat ultima oară ?

— La trei.

— Atunci !... Ce spui ? Acum e trei şi jumătate. Nici vorbă că e sătul. Pruncii nu sînt sentimentali, ca mamele. Sînt numai lacomi, crede-mă pe mine. Dacă fiul dumitale ar fi fost flămînd, sugea chiar şi lapte amestecat cu fiere, nu numai cu lacrimi, care n-au nici culoare, nici miros, nici gust, ci sînt doar puţintel sărate.

Klaus tăcu şi se uită din nou la ceas.

— E pentru prima oară cînd fac un astfel de lucru ! adăugă el ca pentru sine. Îmi pare rău că trebuie să îndeplinesc asemenea treburi. Hans ! strigă el. Apoi i se adresă iar Sašei :

— Suge ?

În uşă apăru un soldat german.

— O să mai aşteptăm zece minute.

Soldatul se retrase în întunericul culoarului. Saša se ridică.

— Nu mai pot. Luaţi-l !

Şi, îndreptîndu-se spre Klaus, îi dădu copilul, se întoarse şi porni, decisă. Dar în prag se opri. S-ar fi zis că toate mişcările îi fuseseră curmate de o frînă nemiloasă. Pe faţă i se revărsă un luciu cenuşiu, şters ; cozile i se despletiră singure, agrafele se desprinseră, începură să cadă ; ochii mari, înnebuniţi, cuprinşi de panică, nu-l mai vedeau pe Klaus care stătea în faţa ei ţinînd cu stîngăcie copilul în braţe. Şi Saša spuse cu o voce inexpresivă, reţinută :

— De ce faceţi asta ? Ucideţi, bateţi... faceţi tot ce vreţi. Dar jocul ăsta e prea crud... Dumneavoastră sînteţi poliţişti şi vreţi ca oamenii să recunoască. Dar copilul e dincolo de tot ce ştiu eu că e bine şi rău. Lăsaţi copilul în pace... Există anumite lucruri care nici poliţiştilor nu le sînt îngăduite. De ce-mi povestiţi despre căminele în

care îl veți face neamț și despre alte asemenea lucruri ? Cînd voi fi moartă, veți face ce veți dori cu copilul. Dar mai aveți răbdare, pînă atunci. Încă o oră-două. Nu e prea mult.

Klaus o asculta cu ochii închiși... Și o întrerupse, brusc, neputîndu-se împotrivi unei idei :

— Ia stai ! Ce sînt prejudecățile astea ? Ai spus cu un ton de dezaprobare : „De ce-mi povestiți despre căminele în care îl veți face neamț ? " Crezi că e chiar așa de rău ? Te întreb : e chiar așa de rău să fii neamț ?

Și, înapoindu-i copilul, se îndepărtă cu un pas-doi de ea.

— Să lăsăm la o parte împrejurările triste de astăzi, războiul și ura. Te întreb de la om la om, te întreb în fața copilașului ăstuia nevinovat, superior și indiferent : crezi, într-adevăr, că există un clasament al națiunilor ? Crezi că a trăi în Germania e mai rău și mai urît decît a trăi în Serbia ?

Klaus se așeză pe patul gol și închise ochii.

— Germania e o țară bine pusă la punct. Acolo nu-i atîta soare ca aici, dar sînt multe coșuri de fabrică, furnale, cărbune, oțel, universități, tinerețe căreia îi place să facă zgomot, să cînte și să se bată gratuit. Acolo coexistă cele mai felurite obiceiuri străvechi alături de concepțiile cele mai moderne ; viața e foarte plăcută, o, e foarte plăcută, iar peisajul e variat. Avem orașe mari și lacuri și rîuri și sate frumoase, avem Alpii și Dolomiții, Pădurea Neagră și Izvorul Dunării. Traiul nostru are o culoare foarte definită. Sîntem ordonați, harnici, credincioși, dar avem și elementele unor mari pasiuni, ale unor patimi hărăzite să ne depărteze de realitate și să ne ducă la misticism. Mă întrebi, de ce vreau să-ți fac copilul neamț ? Nu ca să fie neamț. Asta nu valorează mare lucru. Iar cînd cineva nu e neamț din născare, asta poate chiar să nu valoreze nimic. Eu nu-l fac neamț fiindcă aș fi șovin, ci din cauza războiului și a necesităților. Dar, dă-mi voie : să facem acum abstracție de tot ce-am spus pînă acum și să aruncăm o privire asupra mersului inevitabil al lucrurilor. Găsești dumneata vreun motiv demn de luat în seamă împotriva faptului de a fi neamț ? Eu, personal, nu găsesc, oricît m-aș pune în starea dumitale

sufletească de comunistă. Aşa cum nu pot avea nimic nici împotriva faptului ca cineva să fie sîrb, francez, negru şi aşa mai departe. De altfel, te invit să observi că a fi neamţ înseamnă încă, în condiţiile actuale, cel mai bun lucru din cîte există. Aşadar, trimiţîndu-ţi copilul la ora şase şi cincisprezece minute, cu trenul C, în Căminul din Reichenhalle, ţin seama de binele lui inocent şi de al nostru, indiscutabil mai puţin inocent. De binele dumitale n-aş putea spune că ţin seama. Dumneata vei fi împuşcată peste o oră-două.

Klaus tăcu. Veković îl auzi înghiţindu-şi saliva care abia îi trecu prin gîtlejul strîns. Saša respira greu. Apoi Klaus începu iar să vorbească, dar atît de încet încît, între pauzele dintre cuvinte, Veković îi auzea şi tic-tac-ul ceasului său de mînă.

— Mi-ar place să pot spune că fac toate acestea spre binele dumitale. N-avea teamă! continuă el. Copilului o să-i fie bine. La noi, acolo, e bine. Ce-i drept, frumuseţi există şi aici, din belşug. Dar nu trebuie să fii limitat: frumuseţe există pretutindeni în viaţă. Numai în viaţă! oftă el şi continuă să vorbească din ce în ce mai vioi.

— Germanii din generaţia mea au călătorit mult, n-au cunoscut mărginirea naţională. Şi vor mai călători încă, mult. Generaţia fiului dumitale o să călătorească şi ea, la fel. Fiul dumitale va face parte din generaţiile unor adevăraţi internaţionalişti. Da. Fiul dumitale. Şi generaţia mea e internaţionalistă. Măcar cei mai inteligenţi dintre noi. Asta sîntem. Iar dumneata, o comunistă, dumneata, nu eşti aşa. Dumneata ai strigat cu atîta disperare: „De ce vreţi să mi-l faceţi neamţ?" încît mă întreb ce se întîmplă: chiar eşti comunistă sau... şi în privinţa asta stă comunismul astăzi atît de prost? Eu, e adevărat, sînt poliţist. Ai spus-o chiar dumneata. Sînt căpitan de Gestapo. Dar eu, vezi, n-am luat niciodată în serios poveştile naziste despre rasă şi despre sînge. N-aş afirma că adevărul nu poate fi construit. Am mai spus adineauri ceva asemănător, nu? Adevărul e ceea ce doresc oamenii. Adevărul e tot ce poftim şi dorim noi, tot ce ni se pare şi ce pare că este. Dar el e şi ceea ce

e cu adevărat. Vreau să spun că fiul dumitale poate cu adevărat să devină un neamț veritabil. O să fie un flăcău simpatic, curajos, într-o uniformă frumoasă, neagră, de SS-ist. N-o să lupte în război. O să trăiască bine. Dacă îi va plăcea chimia, se va face chimist, sau orice va dori. După aptitudini. Va putea fi inginer, agronom, medic, orice. Va dori să poarte ochelari? Majoritatea intelectualilor germani poartă ochelari. Poate că o să poarte și el, ca să semene a intelectual german, deși în realitate n-o să aibă nevoie de ochelari fiindcă nici dumneata nu porți iar el îți seamănă. Dar vorbeam despre ochelari. Scuză-mă. Cunosc asemenea cazuri. Noi purtăm ochelari cu sticlă obișnuită, fără dioptrii. Uită-te la copil. Acum te privește senin pe dumneata, care îi ești mamă; în realitate însă, nu-i mai ești mamă, căci ești moartă. Dumneata nu exiști și n-ai existat niciodată pentru el. Sînt sigur că o să poarte ochelari cu sticle obișnuite ca să semene cît mai mult a intelectual german.

— Destul! spuse Saša.

— Ești o comunistă slabă. Eu am văzut comuniste mult mai tari decît dumneata cu un nivel ideologic deosebit de înalt. În situația dumitale, ele nu s-ar purta așa. Văd că nu te mai supără faptul că vei fi împușcată. Te-ai împăcat cu ideea aceasta. În calitate de comunistă, te doare cel mai mult că micuțul va deveni un adevărat german. Dar, te întreb, cum rămîne atunci cu „proletari din toate țările?" Proletariatul german are și el dreptul să se unească cu proletarii din toate țările, nu? Unde îți e perspectiva revoluționară? De ce le negi proletarilor germani dreptul de-a se uni cu ceilalți proletari „din toate țările"? Să-ți spun eu? Fiindcă, pentru dumneata, toți proletarii germani sînt acum nemți. Unde ți-a dispărut internaționalismul? Asta te întreb. Ești o rasistă oarecare, o antigermană și nu o comunistă. Iar, ca rasistă, îi urăști pe toți nemții, fiindcă, pentru dumneata, ei, toți, sînt niște nemți de nesuferit, niște ocupanți, niște cîini de naziști! Îi urăști pe toți nemții, și pe muncitori și pe nemuncitori. Și nu vrei ca fiul dumitale să devină ce urăști, nu-i așa? Asta e. Iată care îți e logica, stupidă, șovină, așa-zisă comunistă, antifascistă, dar, de fapt, tipic fascistă. Slab, zău. Stai slab de tot! Și dumneata și

partidul al cărui membru ai putut să fii, în ciuda unor asemenea concepții monstruoase. Partidul dumitale le-a tolerat, nu ? Nu se poate să nu-ți fi manifestat părerile despre nemți. Și nici unul dintre superiorii din partid nu te-a dojenit, nu-i așa ? E clar că nu te-a dojenit. Astăzi, asta e concepția generală a membrilor partidului vostru, de sus pînă jos. Și nu-i trece nimănui prin minte să înceapă lupta împotriva unui asemenea antinazism necritic, satisfăcut de sine, de tip nazist. Nimănui. Iar asta înseamnă trădarea comunismului. Da. Trădare. Voi, nu sînteți comuniști adevărați. Nici internaționaliști. Nu. Nu. Sînteți o grupare naționalistă care, sub firma comunismului, din motive demagogice, luptă pentru niște principii karageorgeviciene : „Lovește-l pe turc, unde-l vezi !" În locul turcului, acum e neamțul la ordinea zilei. Asta e singura deosebire dintre membrii partidului comunist din Iugoslavia și negustorii de porci de acum o sută patruzeci de ani. Singura. Asta înseamnă primitivism. Cînd v-a arestat și v-a bătut Vujković, nu l-ați confundat cu poporul sîrb. Dar a fost suficient să vă aresteze Gestapoul ca să-i socotiți vinovați pe toți nemții. Nu. Asta e o rușine, nu e comunism !

Klaus începu să se plimbe prin cameră, vorbind neîncetat :

— Te asigur că eu sînt internaționalist, mai adevărat decît dumneata și că, dintre noi doi, eu sînt comunist mai adevărat. Fiul dumitale o să fie un internaționalist și mai adevărat decît mine. Deși neamț, el n-o să-i urască pe sîrbi. N-o să aibă nevoie de asta... Poate că va fi trimis cu serviciul chiar aici. Poate că i se va interzice să se însoare cu o sîrboaică. Legile astea nu le fac eu, ci niște oameni mai puțin luminați la minte. În ceea ce mă privește, eu le-aș da voie la ai noștri să se însoare chiar și cu evreice, dacă le plac. Eu nu cred în sînge, ci în conștiință. În voință. Sînt convins că și un evreu poate fi un bun german. Toate astea depind mai mult de conștiință și de convingere decît de sînge. Iar convingerea și conștiința se plămădesc ca aluatul și se construiesc ca bisericile. Dar să mă întorc la bebelușul nostru. Al nostru ! E bine spus. Da. Poate că generația lui de germani n-o să aibă voie să se însoare cu sîrboaice. Dar fiul lui,

sînt convins, o să se poată însura cu oricine. Și cu țigănci și cu evreice. Nimeni n-o să mai aibă prejudecăți.

Saša oftă atît de dureros încît Klaus se opri, se uită la ea cu mare atenție și încetă să mai vorbească, de parcă ar mai fi așteptat ceva, care nu se întîmpla. Apoi își aprinse calm o țigară și continuă :

— M-ai dezamăgit. Nu degeaba se spune : Cel mai bun lucru e să mori la timp. Dacă ai fi fost împușcată acum o jumătate de oră, aș fi trăit cu convingerea că Saša Terzić n-a fost o patriotă mic-burgheză, ci o internaționalistă. Și aș fi regretat-o pe Saša Terzić, indiferent dacă mă crezi sau nu.

— E mai bine așa ! Mai bine ! O, e mult mai bine ! strigă Saša, cu sălbăticie.

Klaus nu se clinti. Ba chiar dădu aprobativ din cap. Veković se gîndi :

— I-a ghicit intenția ! Bine i-a mai zis-o, Saša Terzić.

— Reacție emotivă ! spuse Klaus. Nu durează mult. Între timp, îți propun un experiment imaginar. Să ne închipuim că rămîi în viață, că, împreună cu fiul dumitale, supraviețuiți războiului. După cîțiva ani, v-ați obișnuit să-i priviți pe nemți ca pe niște stăpîni. Noi, după ce se termină războiul și se liniștesc toate, am fi foarte fini și distinși. Orice grosolănie existentă în timp de război ar dispărea. Standardul de viață s-ar ridica și pentru dumneavoastră. Firește, n-ar egala standardul nostru, german. Dar ești mamă și dorești pentru fiul dumitale lucrurile cele mai bune. Și, într-o bună zi, ai regreta că băiețașul nu e neamț ca să aibă unt, carne, să aibă de toate, din belșug. Și nici mai tîrziu, cînd el ar fi mare, n-ai avea nimic împotriva căsătoriei lui cu o nemțoaică, presupunînd că asta ar fi permis și că nemțoaica s-ar îndrăgosti de el. Eu nu sînt decît un căpitan, dar cu toate că sînt la Gestapo, îmi place să visez. Îmi dai voie ?

Klaus nu-i așteptă răspunsul, o luă blînd de mînă și o trase spre pat : Ia loc !

La Veković nu se uită. Dar nici Veković nu se uită la el. Îi era rușine să se uite prin tifon la ce se întîmpla.

— Aici dorm toți. Și în oraș toată lumea doarme. E stare de asediu. Iar domnul de colo e fără cunoștință.

Poftim ? Dorm toţi ; şi aici şi în oraş. Pînă şi comuniştii. Eu singur mă aflu lîngă dumneata. Iar pe dumneata au să te împuşte. Nu era nevoie să vin să-ţi spun toate astea ; le ştiai prea bine şi nu dormeai. Te răsuceai în aşternutul din spitalul închisorii, ca şi mine în patul meu. Şi eu mă culcasem pe la miezul nopţii, imediat ce m-am întors de la concertul dat de o pianistă de-a voastră, o fată minunată. Am o garsonieră excelentă, foarte curată, şi un pat foarte bun în clădirea care seamănă cu o corabie fiindcă aparţine Donaudampfschiffahrtsgesellschaft-ului. In garsonieră mi-am instalat un ventilator care răcoreşte şi vîjîie uşor, iar plapuma e foarte caldă. Dar în noaptea asta n-am putut să adorm. Mă gîndeam la micuţul nostru, la dumneata şi la încă ceva. Îmi părea rău. Şi-apoi... ca să fiu sincer... În afară de asta mă gîndeam : de ce n-aş încerca să fac o faptă bună, să salvez un prunc nevinovat şi o femeie. Căci, fie vorba între noi, îţi spun strict confidenţial, căminele astea... Oricum, tot la mamă e mai bine. În cămine găseşti orice, în afară de iubire. De iubire adevărată. Adineauri ţi le-am lăudat ca să-ţi uşurez despărţirea de copilaş, dar n-am reuşit să amăgesc o mamă. Şi mă bucur că n-am reuşit. Ai dreptate. Nu prea am mare încredere în experimentele astea. Lasă, nu-mi spune nimic. Eu sînt cel ce se spovedeşte, nu dumneata. Eu cunosc toate reflexele sufletului omenesc, toate pericolele pasiunilor fundamentale dar şi calea care duce spre salvare. Parcă aş fi un duhovnic. Ridicol, nu ?

Să nu mă contrazici. Îmi dau perfect seama că a compara un birou al Gestapoului sau o celulă cu un lăcaş de spovedanie e ceva cam neobişnuit, ca să nu zic un sacrilegiu. Chiar şi pentru urechile unui necredincios. Firește, există şi deosebiri între ele. La spovedit, credincioşii vin de bună voie ; la noi, nimeni nu vine de bună voie. Noi îi prindem pe vinovaţi, îi aducem cu forţa şi le smulgem cu forţa mărturisirea care îi trimite la moarte. Cel puţin aşa pare. Dar dacă ne gîndim puţin, vedem că nu e aşa. Şi la duhovnic se merge silit, nu de plăcere. Dacă oamenii nu s-ar teme de chinurile veşnice, nu şi-ar depăna nimeni toate gîndurile şi intenţiile în faţa duhov-

nicului şi n-ar aştepta de la duhovnic osînda în mătănii, în Tatăl Nostru, în Ave-Maria şi în toate celelalte. Omul e o făptură trufaşă. Dacă n-ar fi forţat, n-ar accepta să se împroşte singur cu noroi şi să se autocondamne. Omenirea nu e formată din nişte perverşi nebuni, ca Mîşkinii sau ca eroii proceselor moscovite. Iar dacă credincioşii fac totuşi asta, o fac de nevoie şi din teamă, convinşi că autoumilirea între patru ochi e un rău mai mic decît chinurile veşnice. Trucul e bun: autoscuiparea. Ce-i drept, e foarte învechit, dar pe alocuri mai prinde. Firește, nu la omul modern care e orb şi surd faţă de semnele şi şoaptele metafizice. Pe el îl biciuiesc şi-l pun în mişcare, îl atrag şi-l sufocă ştiinţa, necesităţile, interesele. În ţările dezvoltate, civilizate, lăcaşurile de spovedanie sînt pustii. Firește, mai există oameni primitivi şi oameni peste care a trecut istoria. Ei umplu şi astăzi bisericile. Dar oamenii moderni le ocolesc. Iar pe mine tocmai aceştia mă interesează, oamenii moderni, contemporani. Oamenii adevăraţi.

Crede-mă, spuse Klaus mîngîind copilul cu privirea, eu am o experienţă uriaşă şi pot spune fără teamă că cunosc omul modern. Duhovnicul nu poate să spună asta. El îi cunoaşte pe bătrîni. Dar, spre deosebire de duhovnici, pe mine mă interesează omul, nu slava lui Dumnezeu. Eu iubesc progresul, ştiinţa, interesele care-l mînă pe om la luptă. Iubesc eroii. Socotesc însă că drumul pe care merg ei nu mai e cel adevărat. Deosebire de gîndire. Cu cei inteligenţi, discut, îi conving. Ne luăm la harţă. De obicei reuşesc să-i conving cu mintea, nu cu pumnul. Nu pun nici un preţ pe convingerile impuse cu pumnul. Cunosc nu numai forţa slăbiciunii omului, ci şi slăbiciunile forţei lui. Le cunosc. Le cunosc. Pentru dumneata, Gestapoul înseamnă acelaşi lucru cu infernul medieval, inchiziţia, instrumentele de tortură, moartea. De faima asta se bucură. Uniforma Gestapoului nu e pentru nimeni o garanţie a inteligenţei. Dar printre noi mai sînt şi cîţiva altfel, cîţiva despre care nu s-ar putea spune că sînt proşti. Noi nu batem, nu folosim bîta, nu numai fiindcă s-a dovedit că metodele acestea medievale nu dau, în cazurile cele mai interesante, nici un fel de

rezultate, ci și din principiu. Prin bătaie, nu provoci numai durere, ci și o jignire pe care oamenii mîndri, revoluționarii adevărați, n-o iartă. Ei strîng din dinți și rabdă în tăcere — asta e tot ce dă schingiuirea. Iar noi sîntem pentru înțelegere și acord. Așa e totdeauna bine. Acestea sînt singurele punți care duc de la chinurile veșnice la viața bucuriilor veșnice. Să-ți povestesc ce mi s-a întîmplat odată, acum... cîteva luni. Într-un sat.

Te interesează ? întrebă el. Și, după ce așteptă o clipă-două, continuă să vorbească :

— Günther aflase că într-o ascunzătoare se aflau trei bandiți. Alergă acolo, răscoli toată casa, scormoni curtea, bătătura, nimic. Bătu gazda — o femeie — nimic. După două ore aflu și eu, nu mai știu cum, ce se petrecuse acolo, sosesc în grabă și-l văd pe Günther învîrtind deasupra capului o fetiță de doi ani. Nici n-am apucat să deschid gura că el a și pocnit copilul de zid. I-a strivit capul. Trupul fetiței devenise o masă informă, sîngerîndă : creierul, oasele, cartilagiile, carnea — totul era strivit, zdrobit. Stăteam buimac pe cînd sîngele și creierul fetiței se scurgeau pe jos. Femeia se uita la Günther, dreaptă, ca o stană de piatră, înmărmurită, amorțită de groaza care mai mult jignește decît doare. Iar pe podea mai zăcea încă un copil, cu creierii împrăștiați, cu țeasta spartă, plin de sînge. Cum femeia refuza să răspundă, Günther apucă al treilea copil. Îl luă din leagăn. Am înlemnit. Copilașul era cam ca al dumitale. Poate ceva mai mărișor. Să tot fi avut o lună mai mult. Günther îl apucă de picioare, așa... (Klaus întinse mîna spre copil, dar Saša țipă, deși era clar că el n-avea de gînd să facă ce făcuse Günther pe care-l disprețuia, fiindcă tocmai în asta consta „împărțirea rolurilor" în aceeași piesă).

— Nu ! țipă ea, aruncîndu-se înainte ca să-și apere copilul.

— E caraghios ! Nu cumva crezi că m-ai putea opri cu un țipăt să fac ce mi-am pus în gînd, dacă aș fi vrut să-ți ucid copilul ? Liniștește-te. Nici nu m-am gîndit

să-l ating. Ba, crede-mă, n-am vrut nici să-ţi pun la încercare nervii zdruncinaţi după naşterea de acum două zile. Mă obseda amintirea aceea îngrozitoare, eram un simplu om, nu un poliţist. Şi dumneata nu m-ai crezut. Te-ai speriat. De ce ? Fiindcă sînt neamţ, ocupant ! spuse el necăjit. Da. Aşa stau lucrurile cu dumneata. Să nu-mi spui mie că nu eşti o rasistă vulgară, primitivă.

Saša tremura, cuprinsă mai departe de spaimă.

— Linişteşte-te ! îi spuse Klaus aproape cu gingăşie. Vrei să-ţi povestesc ce s-a întîmplat ?

Saša se uita la el cu ochii lărgiţi de spaimă, aproape strîmbaţi, ca gura unui alergător aflat aproape de finiş. Partea de jos a feţei şi buzele i se contractaseră.

— Nu te teme. N-o să-i fac nimic micuţului, viitorului neamţ. I-am luat lui Günther copilul din mînă mai înainte ca el să apuce să-l ucidă. L-am salvat şi i l-am dat mamei, în braţe. Şi ştii ce s-a întîmplat ? Femeia mi-a spus unde îi ascunsese pe banditi. Mi-a spus singură. Neîntrebată. Din recunoştinţă. Dacă aş fi ajuns cu un minut mai tîrziu, dacă uimirea m-ar fi înlemnit încă o clipă, copilul ar fi fost ucis iar eu n-aş fi aflat... Vreau să spun... Ţi-e frig ? Pune-ţi ceva pe spate.

Klaus se uită în preajmă, apoi trase brusc pătura de pe Veković, care nu se mişcă, ci se gîndi doar : Nu pe ea, pe mine mă încearcă el...

Punînd pătura pe umerii Sašei, Klaus spuse :

— Lui nu-i e frig. Zace, fără cunoştinţă. Şi pe dumneata te-a schingiuit Günther înainte de-a fi intrat eu în birou. Günther îmi face mereu figura asta. Cîteodată ajung la timp, pînă nu apucă să facă răul. Dar pe dumneata te-a schingiuit o noapte întreagă. Dacă aş fi ştiut ! Eram însă bolnav. Malarie grecească. N-am fost două zile la birou. Erai gravidă, şi el te-a schingiuit gravidă ! Ai suportat durerea fizică. Ştiu că ăsta e unul din motivele pentru care îi urăşti atîta pe nemţi. Ai fost jignită. Eu mă străduiesc pe cît pot să îndrept lucrurile. Te-am trimis la spital, ca să naşti. Te-am lăsat două zile ca să te întremezi, după naştere. Actul de confirmare a

sentinței a sosit acum trei zile. Mai mult de atîta, nu pot face. Generalul cere să fii împușcată. Și eu, oricît de rău mi-ar părea, nu pot nimic... nimic... nimic, afară doar dacă... Atunci ți-ar rămîne copilul și ai fi liberă.

Klaus își aprinse o țigară. Veković se gîndi : Nu. Vrea să ucidă două muște dintr-o lovitură. Încearcă s-o frîngă și pe ea.

— Nu ți-am oferit o țigară, fiindcă alăptezi... Oricum, ia. Și așa tot n-o să mai alăptezi. Se zice că bărbații sînt incapabili să înțeleagă frumusețea acestui simțămînt. Eu îmi pot închipui că e într-adevăr nespus de plăcut să dai lapte copilului căruia i-ai dat totul, i-ai dat viața. Cînd copilul, fructul iubirii, iese din pîntece și-și reazimă căpșorul nevinovat pe sînii plini de lapte și de duioșie, atunci cred că fiecare femeie se simte răsplătită. Dar și dumneata trebuie să-mi înțelegi situația. În ochii șefilor, Günther valorează mai mult decît mine. La noi, eu reprezint minoritatea. Dacă ar afla Günther că îți trimit copilul într-un cămin pentru copiii soldaților germani căzuți pe cîmpul de luptă, l-ar ucide. El crede în sînge și în rasă. El... dar, iată, eu... nu plînge, doamnă dragă, nu plînge...

— Nu plîng ! răspunse Saša cu ochii înecați în lacrimile care îi alunecau pe față și picurau peste scutece.

— Dumneata vei fi împușcată în zori. Eu pot să vorbesc deschis, fără teamă de neplăceri. Aș vrea să înțelegi în ce primejdie comună ne aflăm, dumneata, eu și copilașul. Căci dacă află Günther, și nu e improbabil să afle, că-l trimit la cămin, îl va apuca de picioare...

Klaus gîfîia de emoție și, alb ca varul, spuse ultimele cuvinte, cu privirea pierdută, ca de vizionar.

Apoi, deodată, tresări, se scuturâ și zîmbi fîstîcit :

— Iartă-mă, spuse el și făcu un gest stîngaci, cu mîna.

— De ce ai tăcut ? o întrebă el. Dar Saša nu se mai putu stăpîni. Începu să plîngă, încet, vădit rușinată de ceva. De lacrimi ? Da. De lacrimile de adineauri.

Klaus se liniști, își recăpătă calmul și o privi atent cum plînge. Deodată, copilul vărsă laptele.

Veković avea impresia că Klaus simțea ce gîndea Saša. Klaus aruncă nepăsător mucul de țigară care căzu nestins pe pat, lîngă picioarele lui Veković.

— Dacă n-aș ști că Joseph Toth zace fără cunoștință, mi-ar fi foarte neplăcut, nu pentru tot ce-am spus, căci așa gîndesc, și nici pentru ce încerc să obțin de la dumneata, căci asta îmi e datoria, ci pentru tot ce-ar putea el să-și închipuie despre mine. Günter subapreciază adversarul, nu știe cît e de tare, cît e de viclean și de devotat cauzei căreia și-a închinat viața. Nu știe că uneori e inteligent — al naibii de inteligent. N-o să crezi...

Klaus întoarse capul. Nu putea să suporte vederea laptelui îngroșat pe buzele pruncului. Fiindcă nu avea la îndemînă puțină vată, Saša șterse laptele vărsat cu colțul halatului ei de spital.

— ...Am avut niște cazuri pur și simplu de necrezut... Fantastice. Dar cunosc și cazuri în care forța prea puternică se transformă în slăbiciune. Ți-am vorbit despre asta ? Nu ? N-are a face. N-o să te plictisesc cu exemple ; e interesant însă că n-am ajuns încă la legea generală... la formula pe baza căreia să se poată provoca transformarea „forței“ care tace în „slăbiciune“ care se spovedește. Am spus „slăbiciune“ cu oarecare ironie, căci mărturisirea e o forță grozavă. Formula aceasta ar însemna un pas hotărît spre umanizarea anchetării. Sigur, duhovnicii ajung la mărturisiri folosindu-se de credința comună, de cărarea asta bătătorită care leagă rătăcirea cu nechibzuința și teama cu mizeria prostiei. Pe cărarea aceasta, ei merg la braț. Poate că ar ajunge destul de repede și anchetatorul la recunoașterea de bună voie, dacă ar fi un împuternicit al concepției despre lume a vinovatului. Dar nu este. Aici e toată greutatea. La prima vedere, ei nici nu calcă pe același pămînt, n-au nimic în stare să reprezinte fie și cel mai neînsemnat element comun. Așa cum stau lucrurile la ora actuală, ambele părți neagă orice urmă de omenie la adversar. Și, crede-mă, fac asta fără nici o greutate. Pentru arestat, anchetatorul e de la bun început un dușman în fața

căruia trebuie să tacă, să-şi ascundă gîndurile, intenţiile, faptele. Şi, totuşi, uneori izbutesc să-l conving pe vinovat. Dar de cîte ori mi se întîmplă asta stabilesc, printr-o analiză atentă făcută ulterior, că la transformarea neîncrederii în încredere nu s-a ajuns niciodată în acelaşi fel. Şi mă întreb : de ce oare ? De ce nu există reguli în domeniul acesta ? De ce a încetat omul să fie afectiv, ca la obîrşie ? Dumneata eşti studentă. L-ai citit pe Racine ? Ce mult îmi place lumea lui ! Femeile lui Racine sînt cele mai minunate femei. Ele n-au mască şi clocotesc întunecate de pasiune în actul patru şi cinci. Strălucesc de pasiune, în actul întîi, doi şi trei. Şi nu se ruşinează de sine, de sentimentele lor. Ele nu ascund nimic, nici iubirea, nici păcatul, nici pasiunea. Şi sînt mîndre, curajoase...

Dinspre patul lui Veković veni un miros de lînă arsă. Dar nici Saša nici Klaus nu simţiră mirosul acela neplăcut, caracteristic, cufundaţi fiecare în gîndurile şi în grijile lui.

— Astăzi nu mai există asemenea femei şi bărbaţi. Oamenii au devenit prudenţi. Explozia dramatică e pusă sub control. Pasiunile au astăzi picioare de şarpe. Le simţi, dar nu le vezi. De ce ? S-au stins oare vezuviile omului ? Nu mai există gesturile incandescente, cuvintele necontrolate şi lapsusurile, despre care a scris cu atîta inteligenţă Sigmund Freud ? Să fi devenit omul un burjui mărunt, cenuşiu, înspăimîntat, neputincios, lipsit de dorinţe subiective, capabile să spargă cadrul posibilităţilor obiective ? Să poată fi stinsă oare astăzi foamea originară după libertate de îndată ce omul citeşte : „Accesul cîinilor în parc e interzis“ sau „Călcatul pe iarbă e interzis“ ? Cunoşti povestirea lui Lenin despre un grup de nemţi porniţi să facă revoluţie şi care s-au oprit şi n-au făcut-o fiindcă la colţul unei străzi scria : „Trecerea interzisă“ ? Bieţii oameni, au trebuit să renunţe. Firește, povestea e mai degrabă răutăcioasă decît adevărată. Sînt convins că şi nemţii, cînd va veni vremea, vor inventa revoluţia. Fiecare naţiune îşi inventează re-

voluția proprie, în felul său. Revoluțiile nu se fac, ci trebuiesc descoperite, ca poeziile. Dar o să vorbim altă dată despre asta...

Iartă-mă ! Pentru dumneata „altă dată" nu mai există. Iartă-mă ! N-am vrut să-ți amintesc de... ce o să ți se întîmple în mod inevitabil peste o oră-două. Vream doar să te consolez, în privința fiului dumitale. Au să-și inventeze și nemții revoluția lor, fii sigură. Mă crezi ?

Saša tăcea.

— Nu mă crezi ! oftă Klaus. Cum de nu mă crezi ? Păi fiul dumitale e de pe acum neamț. Dacă ești comunistă, nu se poate să-ți fie indiferentă posibilitatea nemților de a fi comuniști. Poate că tocmai copilul dumitale o să descopere revoluția germană. ...De ce nu ? Dar să revenim la subiect. Văd că te stăpînești perfect. Și nu numai dumneata. Voi toți. Sînt sigur însă că și în tăcerea asta a voastră clocotesc erupțiile străvechilor pasiuni vulcanice.

Vekovič simți mai întîi, lîngă călcîi, o căldură care creștea neplăcut, pîrlea, frigea. Apoi simți un miros de ars și o durere care își înfipse dinții în carnea lui. Klaus, stînd lîngă Saša, pe pat, aruncă în clipa aceea o privire spre piciorul lui. O privire, ce-i drept, distrată, încețoșată, cufundată în gînduri.

— De unde se trag toate astea ? continuă Klaus. Cum se explică faptul că toate erupțiile rămîn în interior, invizibile ? Nu se poate explica numai printr-o conștiință și o voință fortificată, a căror fortificare ar avea și ea nevoie de explicații. Unde se află răspunsul ? În ce, anume ? De acord cu marxismul, cred că acest răspuns trebuie căutat în schimbările pe care le-a suferit societatea, din vremea lui Racine pînă astăzi. Statul și-a întărit îngrozitor presiunea asupra oamenilor. Dar revoluționarii ? Nu sînt și ei victimele unor pasiuni înclinate spre revoltă ? Pe ei îi studiază Gestapoul. Pe ei și pasiunile lor. Eu, după un studiu de ani de zile, am ajuns la o concluzie uimitoare : toți oamenii sînt niște Fedre din lumea lui Racine, dar niște Fedre tainice, ascunse între patru ziduri. Și dumneata ești o Fedră, dar o Fedră

care a conspirat și a știut că o să fie prinsă. Și eu sînt un conspirator. În secolul al douăzecilea toți oamenii sînt conspiratori. Ne simțim toți forțați să vorbim pentru a ne ascunde gîndul, nu pentru a ni-l comunica. Procesul ilegalizării adevăratei fețe a europeanului a început înainte de cîinii Domnului, înainte de slăviții dominicani, care au legalizat tortura. Ce însemna statul în secolul al XII-lea ? Dă-mi voie să zîmbesc. Ce-au fost rugurile, ordinele de arestare, Bastiliile ? Niște jucării, față de Gestapo. Omul de azi i-ar depăși pe toți Loyola ca autobuzul broasca, dacă-mi permiteți să folosesc expresia aceasta pur belgrădeană. Omul de azi ar dărîma statul acela cît ai bate din palme. Dacă Lenin ar fi trăit pe vremea lui Ludovic, a Elisabetei sau a lui Friedrich, ar fi făcut revoluția mondială în douăzeci și patru de ore. Inchiziția ? Halebardele ? Cavaleria ? Puterea de autostăpînire a omului de azi e atît de mare, încît i-ar înșela cu ușurință pe toți zbirii venețieni și pe toți șefii poliției lui Napoleon. Să nu crezi însă că pe oamenii de azi îi înfrînează dactiloscopia, belinografia, serviciul radio, avioanele, hausmeisterii. Nu. Dar ne place să ne amăgim... Mi-ai putea reproșa acum că nu gîndesc marxist. Mă vei întreba poate unde vreau să ajung ? Pălăvrăgesc, pălăvrăgesc, dar te asigur că nu sînt nepericulos... Oh ! Aici arde ceva !

Klaus se apropie grăbit de pat și începu să stingă cu cearșaful lîna care ardea mocnit exact sub călcîiul lui Veković.

— Bietul om ! Uită-te la el ! Călcîiul îi e negru ! spuse el aplecîndu-se peste laba piciorului lui Veković. Arsură de gradul întîi. Dureroasă, dar nepericuloasă. Noroc că el nu simte. Dacă am presupune însă că simte, asta ar fi un nou argument pentru teza mea : nici n-a scrîșnit din dinți, nici nu s-a încruntat. Rabdă, ca să nu se trădeze. Îl vezi cum conspiră ? Fantastic. Și e poet. Omul — Fedra, Omul — pasiune. El e *par excellence* un nestăpînit, dar vezi, vezi cum s-a transformat ? Toți sîntem așa. Nu numai revoluționarii de profesie ci și poeții care

rămîn vrăjiţi de lună, de frumuseţea femeilor şi a peisajului, poeţii care, prin definiţie, îşi arată sentimentele, nu şi le ascund. Cel de aici e un poet al secolului douăzeci, deci un om al zilelor noastre, iar omul zilelor noastre e ilegalist. Toţi sîntem ilegalişti. Mă înşel cumva ? Firește. Joseph Toth e fără cunoştinţă.

Spunînd aceasta, Klaus aşează cu grijă piciorul lui Veković în aşa fel încît noua lui poziţie să deranjeze mai puţin partea arsă a călcîiului. Cînd termină, oftă, se sprijini de tăblia înaltă a patului şi continuă :

— E noapte. La ora asta îmi place să ascult mărturisiri sau, după ce le-am ascultat pînă la saturaţie toată ziua, să mă spovedesc eu însumi. Valul se întoarce. Simt nevoia să mă spovedesc dumitale. Nu-mi poţi face nici un rău. Iar Joseph Toth nu mă aude. Voi vorbi cu sentimentul că mi-am scris spovedania, că am pus-o într-o cutie de plumb şi că am aruncat-o în ocean, undeva, lîngă Filipine, unde apa are cea mai mare adîncime... Copilaşul ? Copilaşul o să fie neamţ. Dar şi neamţul e un om modern, şi el ştie să conspire.

Asta e lesne de înţeles. Poate că nicăieri statul nu e atît de atotcuprinzător şi de clarvăzător ca la noi în Reich. Datorită priceperii germane de a organiza, Reichul a înfăptuit în modul cel mai consecvent tendinţa aceasta modernă şi generală a statelor ca, din cutare sau cutare motive lesne de înţeles, să frîneze omul, nu pe de-a-ntregul, ci numai în anumite tendinţe firești care se manifestă în el. Aceasta se face nu pentru ca omul să fie imobilizat, ci pentru ca tendinţele lui să fie folosite la maximum în numele binelui său personal. Al binelui personal în perspectivă, care se numeşte astăzi *raison d'État.* Controlul actual al cetăţenilor, al gîndurilor şi sentimentelor, nu e o faptă odioasă săvîrşită de unu sau doi oameni de stat mizantropi, ci un proces istoric, o necesitate. În perspectiva *ratio regis* a statului modern, omul e un biet viermişor. Asupra acestui biet viermişor sînt îndreptate toate ocularele şi toate microfoanele securităţii de stat. Lui, omului, i se ascultă pulsul, i se

captează suflarea, i se analizează gîndul şi excrementele, i se urmăreşte fiecare pas. Pe meandrele sentimentelor lui mişună agenţii teritoriali. E adevărat, gîndurile şi sentimentele acestui om sînt reglementate de agenţii de circulaţie, puşi de la bun început în încăperile inimii şi în circumvoluţiunile creierului. Dar ei sugerează şi creează curenţii emoţiilor şi asociaţiilor lui. Ce alta poate să facă omul modern, căruia statul îi creează şi îi controlează, etatizate, fiecare oftat, fiecare îmbucătură, fiecare îmbrăţişare şi simţămînt, ce alta poate să facă dacă nu să conspire, să-şi ascundă esenţa, să-şi transcrie gîndul în masa cenuşie a creierului cu o cerneală chimică invizibilă. Care gînd ? De perspectivă ? Gîndul pe care i-l sugerează şi i-l controlează raţiunea de stat ? Nu. Ci gîndul actual, gîndul primar, biologic, gîndul autoconservării, acela care scapă controlului şi sugestiei. Gîndul acesta el nu şi-l transcrie. Nu. Omul îl trăieşte invizibil, îl simte în ascuns, nu-l spune, nu şi-l trădează nici lui însuşi, nu poate nici el să şi-l înţeleagă cînd are nevoie, dar tocmai prin faptul acesta el evită nu numai controlul statului, ci şi influenţa lui indirectă asupra gîndului său lăuntric, actual. Ce să-i faci ? Viaţa îşi are logica ei, foarte geloasă pe ingerinţa oricui din afară, foarte antistatală cînd statul nu ştie să-i ceară decît să-şi facă noi găuri la curea şi noi găuri pe trupul ciuruit. Voi, revoluţionarii, numiţi manifestări mic-burgheze tendinţele acestea vitale de împotrivire. La noi, în Reich, ele poartă diferite nume, foarte spiritual diferenţiate dar cu acelaşi sens. Statul, care a căpătat ochi, urechi şi nas, le foloseşte tot mai mult, fiindcă a înţeles că, războindu-se pentru ţelurile lui mondiale, a ajuns să se războiască şi cu omul şi că omul este totodată şi adevăratul său adversar, dialectic. Problema e, cum spune Lenin : Care pe care ? Să ne înţelegem : Cînd spun omul, nu vreau să spun — supusul. Supuşii se află de partea statului, împotriva omului lăuntric. Care pe care o să biruie, statul împreună cu supuşii — pe om, sau omul — pe statul supuşilor ? La prima vedere lupta pare inegală. Dar toate şansele sînt de partea noastră, a dumitale şi a mea, de

partea omului. Firește : de partea omului. Dar nu în prezent, ci în perspectivă. Pentru moment noi sîntem împotriva lui, eu pentru stat, dumneata — pentru partidul dumitale. Dar asta e unul și același lucru.

Nu te mira. Cine gîndește inteligent și clar văzător — iar asta i se mai întîmplă cîteodată și statului — înțelege trebuințele omului. Căci și statul a devenit ce a devenit în interesul omului, deși e inamicul lui. Îi e inamic fiindcă îi cere să moară voluntar, să lucreze în afara programului, să renunțe, să se limiteze, să nu trăiască așa cum ar dori el să trăiască. Dar statul cere asta pentru ca, într-o bună zi, să poată însemna împreună cu omul libertatea dorită de om, libertatea : tot ce nu este el. Și toată nenorocirea vine din faptul că e imposibil să-l convingi pe om că nu există altă cale spre libertate în afară de cea care trece printr-un stat totalitar. Nu-l poți convinge, fiindcă îl împingi să piară înainte de a ajunge la scopul care ar putea să-l convingă cu ușurință de adevărul comunității intereselor lui și ale statului. Omul n-are decît o viață. Toți oamenii mor, dar nu optează toți pentru moartea violentă. Mulți o acceptă totuși. Statul, spre deosebire de om, gîndește în categorii statistice, abstracte, nu în categorii individuale, private și subiective. Iată de ce nu are puterea de a-l convinge pe om să facă din sine, voluntar, ceea ce trebuie. Dar statul e suficient de puternic ca să-l forțeze la voluntariatul acesta. Și, cînd spun statul, nu mă gîndesc numai la stat în sensul restrîns, ci la tot ceea ce se află astăzi deasupra omului, cum ar fi religia, partidul, idealul. Dar în toate acestea, fie ele și parastatale și antistatale, există etatism și tendința de a ucide omul. Iată ce stă la baza antinomiei contemporane : statul — omul. În seara asta, eu — omul, reprezint statul. Dumneata, comunista — reprezinți omul. Raportul e însă aparent fiindcă și dumneata, dacă ai învinge, ai crea un stat polițist, în numele intereselor majorității, după cum și eu acționez în numele majorității pe care o reprezintă forța militară și economică a unui stat

existent. A statului meu. Obiectul disputei e următorul: e adevărat sau nu că drumul statului pe care îl reprezint eu oferă posibilitatea libertății și e singurul care duce la ea? În cazul cînd răspunsul ar fi negativ, rămîne posibilitatea căii dumitale. Eu însă am argumente de necombătut care pledează în avantajul căii celui de al treilea Reich... N-o să mai încerc să te conving de ele, fiindcă peste un ceas-două n-o să mai exiști și cunoștințele sînt inutile în rai.

Apa picura încet din robinetul neînchis pe deplin de la baie. Încet, la trei secunde cîte o picătură, surdă și grea.

— Iată! Îți spun că vei fi împușcată. Și dumneata? Dumneata nu te văicărești, nu arăți că te-ai teme. Nici nu te înfurii măcar. Fedra așa ar face. Dumneata te porți neomenește, nefedrian, anormal. Și, totuși, ești mamă, ești femeie normală. Ar fi normal să îngenunchezi în fața mea sau, cuprinsă de furia și mînia omului convins că pentru el nu mai există scăpare și că nu merită să îngenunchezi în fața cîinilor de la Gestapo, să-l trimiți la dracu pe Hitler iar pe mine, împreună cu el, la mama dracului. Dumneata însă, taci. Dacă văicăreala te-ar ajuta la ceva, te-ai văicări; dar ești conștientă că văicăreala nu ajută la nimic și atunci nu te văicărești. Și nici nu te înfurii. Taci, fără pasiune. Ce se întîmplă cu pasiunile, cu instinctele dumitale? Unde e scena pe care îți joci jocul pasional? Arată-mi scena tragediei dumitale. Știu că există. Toate slăbiciunile omenești vuiesc acum în dumneata. E imposibil să nu se dezlănțuie și să nu vuiască. Imposibil. Dar unde e? Undeva, departe, înăuntru. Fiindcă ești un om modern. Un om care ascultă. Pe dușman și pe prieten. Crezi cumva că noi, cei care aplaudăm și ovaționăm frenetic discursurile lui Hitler, sau voi care pieriți pentru Stalin, facem asta din inimă atunci cînd o facem, în clipa pe care nu ne-am ales-o noi înșine ci ne-a fost fixată, fără să fi fost măcar întrebați dacă am fi dispuși chiar în clipa aceea să ovaționăm sau să murim? Mitingul a fost fixat

pentru ora șase, dumneata aveai fixată o întîlnire la ora aceea, ai fi vrut să termini de citit o carte sau să admiri un apus de soare. Și ai primit ordin să mergi la miting. Actorul poate să se pătrundă în fiece clipă de rolul pe care-l joacă, poate simți bucuriile străine ca pe propriile lui bucurii, poate deplînge o soartă care nu-l afectează, dar omul de rînd n-a putut pînă acum să facă asta. Omul modern e obligat să poată. Căci el are motive să se teamă de prietenii lui mai tare decît de dușmani. Știu asta după mine. Eu mă tem de Günther mai tare decît dumneata, fiindcă trebuie să trăiesc lîngă el toată viața mea.

Klaus zîmbi.

— Dacă Joseph Toth ar fi Andrija Veković sau vreun alt comunist mai mult sau mai puțin ilegalist... nu te-ai fi temut și dumneata? Să zicem, că... în sfîrșit... că n-ar fi fără cunoștință. În ipoteza că doar simulează pierderea cunoștinței. Te-ai teme! Firește, e vorba doar de un experiment imaginar. Joseph Toth zace într-adevăr fără cunoștință iar dumneata n-ai de ce să te temi. În plus, el e Joseph Toth, pe care dumneata nu-l cunoști, nu-i așa? Ce să-i faci? Cînd vei fi și dumneata moartă, vei avea o veșnicie întreagă ca să vă cunoașteți bine. Și lui îi e asigurată veșnicia.

Klaus schiță un zîmbet, apoi continuă îngîndurat, încet, alegîndu-și cuvintele, atent la intonație:

— Omul modern e un fățarnic, un ober-Tartuffe și o ober-lichea. Am putut să văd, personal, cum, după un discurs al Führerului, miniștri și generali, caporali și simpli soldați din Waffen SS, se grăbeau ca, față de cel puțin doi martori, să declare că erau entuziasmați, că fusese cel mai bun discurs al Führerului din cîte ascultaseră, că plînseseră de fericire și de emoție, că fuseseră cuprinși de fiori, că se cutremuraseră și că erau gata să moară fericiți la primul semn al Führerului. Ai auzit bine! Să moară fericiți. Fleacuri! Cine moare fericit? Dar, iată, ei spun în fața martorilor că ar muri fericiți. De ce? Fiindcă nimeni nu e fericit să moară.

Fiindcă nu fuseseră cuprinşi de fiori, nu plînseseră sincer, nu tremuraseră sincer şi nici nu se entuziasmaseră sincer în timpul discursului, care nu fusese cel mai bun pentru simplul motiv că fiecare discurs al Führerului nu poate să fie de fiecare dată cel mai bun. Fiecare minţise doi martori autentici în legătură cu entuziasmul său autentic şi fiecare martor se grăbise să-şi caute şi el doi inşi în faţa cărora să repete ce auzise, rezervîndu-şi şi pentru sine toată fericirea produsă de moartea pentru Führer. Firește că toţi spuneau adevărul, deşi toţi minţeau. Dar statul nu e prost, el ştie ce înseamnă ambivalenţa asta şi socoteşte că aşa trebuie să fie. Iar oamenii, în spirit statal, se prefac că sînt etatizaţi pînă la a muri fericiţi, pînă la absurd, pînă la minciuna perpetuă. Ba ajung de nici nu se mai prefac. Oamenii noştri, ca şi ai dumneavoastră, mor cu adevărat. Mor. Şi de ce? Pentru că trebuie? Nu. Mor voluntar. Conştient. Din acest punct de vedere, fericirea despre care vorbesc ei în faţa martorilor e pe jumătate adevărată. Cealaltă jumătate e nemulţumirea. Dumnezeul meu, miniştrii Reichului conspiră la fel ca omul de rînd, neîmbrăcat în uniformă. Ca dumneata. Fiindcă şi ei, în ciuda carierei, a ambiţiei şi a capacităţii care i-au ridicat pînă la resort şi la fireturi — sînt oameni, au sînge omenesc în vine, oameni care nu-şi pot trăda natura fedriană, aşa cum nu mi-o pot trăda nici eu, nici dumneata, nici Joseph Toth, căruia i-a ars călcîiul dar nu s-a clintit, deşi asta e nefiresc chiar pentru cineva care zace fără cunoştinţă, aşa cum zace el. Toţi mint. Toţi mînţiţi. Toţi. Conştient şi inconştient. Conştienţi şi cînd sînteţi fără cunoştinţă. Poftim? Mă rog!! Mi s-a părut că vrei să spui ceva. Omul de astăzi tace. E oare el sincer, fedrian? Doamne fereşte! El s-a ataşat sincer (dar şi asta ar trebui analizat) de partidul său. În rest, tot ce face, face pentru alţii, din cauza statutului şi a legii, a tovarăşilor şi a opiniei publice. Nu pentru puterea în stat pe care a votat-o şi a cucerit-o. Dumneata, nu trădezi. Dar nu fiindcă ai avea poftă acum să mori fe-

ricită. Momentul e cît se poate de neconvingător pentru teza aceasta. Dumneata ai fi fericită acum numai să-ţi păstrezi copilaşul şi ai trăi, ai trăi, fără să te mai intereseze nimic altceva. Şi ştii bine că aşa s-ar întîmpla, dacă ai trăda. Dar nu trădezi. Nu faci ceea ce te-ar face fericită. De ce? Fiindcă presiunea sau ceea ce dumneata numeşti morală comunistă, deşi ea nu trebuie să fie neapărat numai comunistă, e mai tare decît orice fel de fericire. Şi naziştii şi democraţii şi quakerii şi evreii şi catolicii şi ateii, ştiu toţi să moară pentru ceva în care, să zicem, cred, deoarece capacitatea de a crede, ca şi capacitatea de a iubi, nu are nevoie de obiect. Dumneata n-o să trădezi nimic şi pe nimeni. Nu-i aşa? Dar eu te întreb: ce se întîmplă cu sinceritatea omului? Unde a pierit ea? Omul nu se mai entuziasmează sincer, nu se mai mîniază sincer, nu piere sincer. Iată urmarea angajamentului pe care statul, partidul, armatele, mişcările îl impun totdeauna oamenilor. Omul nu le-ar înţelege niciodată în mod atît de absolut, pînă la moarte, dacă n-ar exista această presiune morală din partea lor. De aceea lui nu-i mai rămîne decît să-şi facă două feţe. Pe de o parte să spună cu glas tare ceea ce crede într-adevăr, iar pe de alta să-şi ascundă gîndul, un gînd care-i în aceeaşi măsură al lui, dar opus celui dintîi. Să-l ascundă faţă de sine şi faţă de alţii. În mod public, el se adaptează după gustul tovarăşilor săi. Pe ascuns de ei şi de sine — de acea parte a eu-lui său care e agentul lor — el îşi gîndeşte gîndul plin de pasiuni, animalic, plin de viaţă, fedrian.

Gîndul acesta, tainic, şi subtil autocompătimitor, şi-a găsit drum pînă în adîncul labirintului subconştientului, unde s-a retras împreună cu jumătatea naturii cu adevărat umane a omului, ca şoarecele care se retrage în gaură de şoarece cu întreaga lui fire de şoarece. Dar aci, în gaura asta de şoarece, în adăpostul întunecos a ceea ce dumneavoastră numiţi spirit mic-burghez, iar eu natura omului — ce răsturnare şi ce răfuială necruţătoare! Tradiţii, statute, state, partide — ducă-se dracului, toate! Trăiască anarhia. Omul mărunt, strivit de presa etatismului

totalitar, pe care l-a şi dorit, cu care s-a şi acomodat, presat ca o bucată de hîrtie din sus de-o mînă de bronz iar din jos de propria-i capacitate de acomodare la opinia publică, urmărit, spionat nu numai de antenele exterioare ale polipului cu un milion de ochi şi de minţi, omul acesta sărman s-a acomodat în mod public presiunilor acestora, şi nu numai în ceea ce face conştient ci pînă şi în reflexe : acolo însă, în gaura lui de şoarece, el îşi scoate cele şapte văluri, cele şaptezeci şi şapte de carapace de cauciuc şi cele şapte sute şaptezeci şi şapte de măşti şi de feregele oportuniste, ca să fie ceea ce este. Tot ce păruse a fi, tot ce a fost, dar ce acum nu mai este şi nu mai poate fi. El a devenit ce a devenit, în parte pentru ca nimeni să nu bănuiască ce e, de fapt : un anarhist cumplit şi pasionat, mărunt, egoist, zburlit, fedrian. Lombroso, Lavater şi toţi fizionomiştii nu fac nici cît o ceapă degerată. Nici pe vremea lui Hamlet, primul conspirator, încă naiv, dar primul din literatură, asemenea teorii neroade n-ar fi avut valoare. Mă înfior cînd mă gîndesc la gaura de şoarece a adevăratei jumătăţi a omului. Acolo, el se ridică singur împotriva a tot ce face duşmanul şi a tot ce fac tovarăşii săi. Se ridică cu mîinile goale. Singur împotriva tuturor. Împotriva a tot ceea ce numesc stat, dar nu e numai stat. Mă înfior. Şi se ia la trîntă cu uriaşii. Şi n-o să se liniştească pînă n-o să-i facă pe uriaşii ăştia ca pe un şvaiţer, pînă n-o să-i străpungă cu găuri de şoarece subcutanate. Omul trăieşte astăzi într-o asemenea roată de şvaiţer, uriaşă, închisă, blindată. Şi şvaiţerul acesta social, statal al oricărui etatism totalitar mişună de şoareci. Fiecare şoarece îşi sapă în el propria sa gaură. Găurile astea n-au ferestre şi nu se văd una pe alta. În asta constă forţa uriaşului. Temporară. Cînd ferestrele se vor deschide, cînd tunelele vor fi toate străpunse, şi cînd şoarecii, care se adulmecă din depărtare, se vor zări în sfîrşit... Mă înfior ! Mă înfior, puişorule, de bucurie !...

Klaus privea acum absent pruncul vineţiu. Cu o clipă mai înainte, îi aruncase Sašei o privire plină de speranţe, de aşteptare întrebătoare. Nimic. În cele din urmă, spuse:

— Mamele tinere își închipuie că viața începe cu ele. Uită că și ele au fost născute, de alte mame. Își simt numai pîntecul lor, care a adus pe lume o viață omenească. Și nu se gîndesc mai departe. La pîntecele care a adus-o pe lume pe străbunica. La pîntecele care le va naște nepoata. Fiecare mamă își socotește părticica ei de maternitate ca pe repetiția generală a lumii omenești. Ca pruncul meu n-a mai fost altul și nici n-o să mai fie !... Eu caricaturizez, firește, dar totdeauna se caricaturizează, chiar și fără voie, cînd se încearcă exprimarea simțămintelor cu ajutorul unui limbaj rațional. De aceea traducerile poeziilor arată ca niște caricaturi ale frumuseții originale, ca niște găoace ale sensului, lipsite de vibrațiile vii ce se nasc din broderia sunetelor, îmbinarea asocierilor, din amintirile pe care anumite armonii melodice le evocă într-o anumită limbă, din tot ceea ce constituie secretul poetului și al limbii în care el a cîntat și ceea ce în traducere încetează pur și simplu să mai cînte. Sigur, ceea ce dumneata simți în clipa asta pentru copilaș, e firesc, ca și frumusețea unei poezii. Te-ai gîndit ce nume să-i dai ? Eu, chiar la asta mă gîndesc acum. Joseph ? Nu. Joseph zace, fără cunoștință. Să-i zicem Hans? Nu. Hans se află pe coridor. Franz, Fritz ? Banal. Ce-ai zice de Hagen ? Un nume german frumos. Puțin cam aspru, cam prea gutural. Dar Siegfried ? Nu e rău. E un nume care face plăcere oricărei inimi germane. Un nume care trezește amintirile copilăriei, totdeauna frumoasă după un anumit timp. Siegfried ! Un nume care stîrnește negreșit amintirea strofelor din Nibelungenlied, tocite pe dinafară, un nume care provoacă amintirea notelor slabe. Am să te scutesc de amintiri personale. Dar Siegfried amintește și de cețuri, de păduri, de mlaștini, de lacuri, de brazi, de victorii și de pace, ca vis al nostru, al tuturor. O să-l numim Siegfried.

Saša zvîcni și începu să ridice copilul de parcă ar fi vrut să înfăptuiască ceva cumplit. Dar, mai rapid decît ea, Klaus sări și i-l luă din brațe. O fi vrut chiar să facă asta ?

— N-o să-l ucizi dumneata. Dacă trebuie, avem cine...

Dar Saša se liniști într-o clipă. Ca și cum el, cu gestul lui, ar fi vrut să-i sugereze că ea vrea să facă ceea ce nu vroia. Își ridicase copilul ca să-l pună la adăpost, să-l ferească de Siegfried. Nimic altceva.

— Sînt convins că așa ceva, desigur, n-o să-i treacă nimănuia prin minte. Nici lui Günther. Să-l ucidă...

Ciinele ! se gîndi Veković. Vrea s-o facă să-și piardă controlul. E a treia oară cînd ea își iese din minți. Încă o dată sau de două ori și totul va fi gata. Apoi va putea să facă din ea tot ce va dori. Asta e metoda „dușului scoțian" psihologic. Cînd cald, cînd rece, alternativ. Așa, îi obosește și îi zdruncină capacitatea de autocontrol. Nu vezi oare, Saša, că se învîrte mereu în jurul maternității tale ? Ai și plîns pînă acum de trei ori. Și de trei ori ai sărit, scoasă din minți.

Dar, pe cînd se gîndea astfel nu-și putea împiedica admirația pentru Saša, pentru curajul și pentru frumusețea ei. În alte condiții, poate că l-ar fi putut delecta inteligența cu care Klaus se apropia, pas cu pas, de țel. Acum însă îl ura. O iubea pe Saša care împietrise. Ca țăranca aceea pe care totuși o biruiseră dușurile scoțiene formate din ticăloșia sinistră a lui Günther și de umanismul tendențios și clocotitor al lui Klaus. În aceeași clipă, Veković își dădu seama că acum înțelege totul, simplu, fără umor. Înțelegea totul, cu seriozitate. Klaus ținea copilul în brațe și surîdea, gingaș :

— *Siegfried, du kleines Engelein, du süsses Schatzi !*

Copilul însă plîngea într-una. Klaus ridica mîna deasupra lui, apoi bătu ușurel cu palma în saltea și îl amenință cu degetul.

— *Sei ruhig, goldenes Schatz, sonst wird die Mutti böse !*

Saša îi dădu mîna la o parte și luă copilul.

— Dumneata... dumneata... n-ai voie nici măcar să-mi atingi copilul.

În jurul buzelor pline ale lui Klaus mai plutea încă o glorie amară, sceptică. Iar Veković se simțea deprimat, nu numai din cauza noii dureri care izbutise s-o reînvie

şi pe cea veche. Se lumina de ziuă. Trecuse de cinci. Încă o oră-două şi aveau să-l împuşte. Acum, abia acum se copsese poezia în el. Acum ar fi ştiut s-o scrie, ca niciodată. Şi ar fi fost cu adevărat poezie. Dar acum nu putea să o scrie... Avea să moară. Fiecare poet moare cu o poezie nescrisă, mai bună decît toate cîte a scris. Poeziile acestea sînt nişte antologii pe care viermii le digeră în maţele lor viermănoase. Nu mai avea nici un rost. El nu mai era poet. Era forţat să lupte şi să fie numai luptător. Şi avea să fie. Avea să fie un luptător cum nu mai fusese altul. Avea să fie luptător cum ar fi fost poet dacă ar mai fi putut acum să scrie. Încă nu-i venise rîndul să intre în luptă. Să rabde toată durerea, tăcută, să rabde toate jignirile. Avea să vină şi rîndul lui. Peste o jumătate de oră. Peste o oră. Acum, era încă Saša la rînd. Ar trebui să-i atragă atenţia. Saša reacţionează tot mai mult ca o mamă. Klaus i-a scos la suprafaţă spiritul matern, întărîtîndu-l atît încît era gata să izbucnească ca un incendiu, cu o pasiune „fedriană", care nu ţine seamă de raţiune. Saša devenea tot mai mult mamă, în dauna celorlalte cerinţe. În dauna tăcerii. Aici, a lupta înseamnă acum a tăcea. Unei mame nu-i este îngăduit să uite asta, chiar dacă e tînără.

Şi Veković înţelese deodată ce vrusese să spună Klaus cînd vorbise despre formula transformării forţei în slăbiciune. Să fi găsit el oare metoda de a transforma forţa lui Saša în slăbiciune ? Sau vrea numai să mă provoace pe mine ?

Nu cumva urmăreşte să mă slăbească numai pe mine ? Sau şi pe Saša ? Dar Saša n-a uitat ce este, şi Klaus bîjbîie încă în beznă, departe de adevăr. Firește, pe el îl interesa Veković. Fără să poată spune cum, şi nici de ce, Klaus simţea că greşise aducîndu-l în spitalul acesta. Ar fi trebuit să-l interneze într-un spital militar german, să-i fi postat la cap o santinelă germană. Klaus ştia cine era el şi era convins că prin el şi-ar fi putut deschide drumul pînă la comandamentul suprem al partizanilor, pînă la conducerea partidului. Era convins de asta. Şi

se gîndea la urmările unei asemenea reuşite : un atac asupra comandamentului, decapitarea insurecţiei, lichidarea ei, eliberarea diviziilor îngrămădite în spaţiile acestea balcanice şi trimiterea lor pentru sarcini hotărîtoare în răsărit.

— Ia loc ! Ia loc ! spuse Klaus în acest timp. Linişteşte-te. Eu nu cred că eşti cu adevărat tulburată ; doar nu eşti Fedra, ci o membră a Partidului Comunist Iugoslav. Te prefaci că eşti tulburată şi, de fapt, te tulbură cu totul altceva. Vrei să mă înşeli, dar eu nu cred că te îngrijorează soarta copilului mai mult decît a partidului. Căci, dacă ţi-aş oferi alternativa : partidul sau libertatea dumitale personală, alături de copilaş — te-ai lăsa împuşcată. Dacă te-aş pune să alegi : spui unde se află tatăl copilului sau îţi ucidem copilaşul, ai îngădui, cu o linişte de fiară, cu o cruzime de mamă vitregă, să-i strivească soldaţii ţeasta lui micuţă cu bocancii lor ghintuiţi, de alpinişti. N-ai face aşa ? Spune. Iată că taci. Tăcerea înseamnă aprobare, nu ?

Klaus părea ostenit.

— Sînt obosit, spuse el şi se aşează oftînd pe pat. Poţi pleca ! Du-te în camera dumitale. Te-am minţit cînd ţi-am spus că te trimit la execuţie. Azi e duminică. Soarta dumitale va fi hotărîtă abia luni. Pleacă. De ce mai stai aici ?

Saša stătea lîngă patul pe care dormea copilul. Îl privea, fără să se clintească.

— Ah ? făcu Klaus. Copilul ? Copilul... lasă-l ! Ţi-am spus doar că îl iau cu mine. La şase şi un sfert. Doar nu-ţi închipui că am să-l las pe Siegfried la închisoare ! Pe cuvîntul meu de ofiţer că o să-i fie bine ! O să trăiască, aşa cum i se cuvine unui Siegfried. Ca un tînăr neamţ, care se va bucura de roadele izbînzilor cucerite de părinţii săi. Aşadar, pleacă. Du-te...

Între ea, care stătea în picioare, şi copilul aşezat pe pat, se afla Klaus. Întors cu spatele spre ea, el începu să îngîne pentru bebeluş un cîntec naiv.

Saša porni spre uşă, dar se opri iar, brusc, în faţa pragului, reţinută cu sălbăticie de nişte fire invizibile. Şi, după ce se întoarse, rosti cu glas înăbuşit :

— Nu vreau.

— Ce nu vrei ?

— Nu vreau să fie... fascist !

— De ce fascist ? spuse Klaus fără să se întoarcă. O să fie un bun chimist german.

— Nu vreau să fie neamţ ! spuse ea şi mai înăbuşit, cu o voce, deodată, deznădăjduită.

— Fii cuminte, Saša ! Doar o să fii... totuşi... o să fii împuşcată, mîine. Cine să se îngrijească de el ? Poate că cineva trebuie să se îngrijească şi de el. Ce vină are copilul ?

Ea se sufoca, dar nu vroia să plîngă. Lacrimile îi slăbeau voinţa.

— Dumneata n-o să mai poţi. Nu vezi că dumneata n-o să mai poţi să ai grijă de el ?

Klaus o privi.

— Îngrozitor e războiul ! Îngrozitor. Potrivnic firii. Iată, a adormit iar. Ce dulce doarme. El n-o să ştie niciodată de război, de grozăvia asta pe care noi o cunoaştem. O să-i fie bine. O să poarte haine frumoase, de stofă, o să mănînce cartofi pai, o să înveţe să bea bere, să vorbească cu accent prusac, o să fie mîndru că e fiul naţiunii victorioase, mîndru că tata şi mama, tata în răsărit, mama — sub bombele englezeşti, şi-au dat viaţa pentru Reichul milenar. Du-te.

Klaus se ridică şi veni lîngă ea.

— Du-te ! spuse el hotărît. Ajunge ! Îl jigneşti pe Siegfried, revendicînd în continuare dreptul de a-i fi mamă. El o să fie neamţ. Neamţ. Aşa cum sînt şi eu. Iar dumneata ne urăşti pe toţi. Pe mine. Dar şi pe el. Dacă ar şti el cît ne urăşti numai pentru că sîntem nemţi, el, Siegfried, ţi-ar suci gîtul. El, nu eu.

— Nu ! Nu ! şopti Saša, care îl privea din nou buimăcită. Nu ştiu ce am spus, mi-am pierdut minţile, nu

m-am gîndit să-i jignesc pe germani... ca popor. Există și la voi oameni buni. Oameni buni se găsesc în toate popoarele. Dar unde sînt ei acum ? Unde sînt ?

— Ei luptă în Rusia. Exact. Nemții sînt oameni buni. Nu fac spirite. Este bine pentru toată lumea să învingă o singură națiune. Și e bine ca națiunea aceasta să fie Germania. Ea o să și învingă. Noi învingem. Și pentru Siegfried ! Și ca să-i fie lui bine.

— Ucide ! șopti Saša. Nu pot ! Nu pot.

— Ce nu poți ?

— Nu pot ! Nu pot. Mai întîi pe mine. Te rog, mai întîi pe mine.

Lui Veković i se păru că ea plînge fără reținere, fără rușine. Înfrîntă. Nu încerca să-și mai stăpînească lacrimile.

— Nu vreau ! spuse Klaus, care se apropie din nou de Saša și repetă aproape în șoaptă : Nu vreau. Totuși, o să vă dau drumul împreună. Ție și copilului. Chiar acum. Am ordinul în buzunar. Vă duc acasă cu mașina mea. Îți garantez securitatea. Fac tot ce vrei tu... Ai să vezi. Încă nu mă cunoști... Vrei ? Vrei să-ți dau drumul... cu copilul... imediat... Uite. Uite.

Klaus se aplecă, luă cu gingășie copilul și, împingînd-o ușurel pe Saša, o conduse la ușă.

— Ucide-mă ! Imediat ! Nu mai pot. Imediat ! Te rog. Ucide-mă ! șoptea ea printre lacrimi.

— Nu te teme. N-o să te duc la Gestapo, ci acasă. Cu mașina. Direct acasă. Hai. Nu fii proastă. Sînteți liberi, și tu și copilul. Hai.

— Ucide-mă ! Ucide-mă ! șoptea Saša stînd în picioare, puțin înconvoiată, cu ochii mari, nemișcați, ațintiți în podea, în sine.

— Chiar vrei ?

Klaus, pînă atunci moale, blajin și blînd insinuant, se încruntă într-o clipă și deveni furios. Fața lui frumoasă, ovală, se împietri :

— Chiar vrei ?

Și, apropiindu-se de ușă, strigă :

— Hans !

Apoi adăugă :

— Dacă vrei, bine. Și eu vreau !

Soldatul apăru cît ai clipi în fața lui. El îi dădu copilul și-i șopti în nemțește cîteva cuvinte neclare.

Hans luă copilul, făcu la stînga împrejur și porni cu pruncul sub braț, de parcă ar fi dus o pîine. Pruncul plîngea, țipa. Hans se opri. Se afla într-o situație neplăcută. Îl mută în mîna cealaltă. Apoi își aminti. Vîrî două degete pe sub fașă și-l ținu ca pe un pachet, pornind milităreste, țeapăn. Mîna în care atîrna pruncul pendula înainte și înapoi. Ca și cum Hans ar fi uitat că nu duce o cutie cu pantofi, nici un pachet cu slănină. Plînsul încetă. Năsucul copilului ieșea la iveală deasupra țesutului încă neomenesc de gingaș al pielei, deasupra ochilor albaștri întunecați, puțin oblici, subliniați de o cută inocentă. Dar gura i se lărgi, curînd, nehotărîtă, plîngătoare și în mijlocul buzei de sus se ivi parcă o băsicuță albă, de lapte. Saša nu mai plîngea, soldatul mergea încet pe coridor. Saša asculta cum își tîrăște pe beton muchea tălpii bocancului alpin, țintuit. Ai fi zis că auzi scrîșnetul unui cuțit pe o farfurie goală. Veković o admiră pe Saša, care acum nu se mai făcea simțită prin nici un semn de prezență. Ea ieșise din cîmpul lui vizual, și așa foarte limitat de imposibilitatea de a se mișca și de rețeaua dublă a bandajului. Klaus privea cum ochii Sašei, fără să fi devenit mai mari decît fuseseră, îi anihilaseră fața rotunjoară. Soldatul își tîrșîia bocancii țintuiți și mișca milităreste mîna, înainte și înapoi. Copilul atîrna plîngînd, atîrna de degetul trecut pe sub fașă. Iar toată forța Sašei, toată iubirea, toată viața, tot sentimentul ei că exista, se aflau acolo, în scutecele acelea. Și ea simțea cum o părăseau. Cine se afla acolo, în picioare și se uita cum se duc toate ? Să fi fost ea ? Nu. Cea care stătea în picioare și privea nu era ea, nu

era Saša, ci o găoace goală din care ieşise un năsuc roz. Şi totuşi, nu ieşise pe deplin, se mai afla încă în ea, îl simţea ca pe o viaţă şi ca pe o iubire, mai mult decît pe ea însăşi. Dar se ducea. Pleca şi o trăgea după el. Saša nu se clintea, dar vibraţiile invizibile ale firişoarelor elastice, cu care ea era legată în întregime de pruncul ei, se întindeau cu fiecare pas ţintuit care se depărta, se întindeau laolaltă cu carnea şi cu oasele din care pruncul fusese parte, şi asta durea infinit mai mult decît dacă medicul ar fi smuls cu pensета firicelele lipite de marginea unei răni abia vindecate. Durerea, tristeţea de moarte, totul, creştea, devenea mai mare decît orice, se revărsa însoţit de valuri, nu, însoţit de scîrţîitul bocancilor, ca de răpăitul înăbuşit al unei tobe funebre. O dureau urechile din cauza loviturilor asurzitoare date de ciocănele pe faţa întinsă şi neagră a tobei. Era un sunet trist, monoton şi aspru, care făcea pielea să se înfioare, faţa să pălească, inima să moară sub pieptul plin de lapte învălurat, piept care nu mai ştia ce să facă, ce rost mai avea, de ce mai existau, el, pieptul, ea, viaţa, lumea...

Veković nu o vedea ; îşi închipuia doar că o priveşte, ascultîndu-i respiraţia accelerată, asudată, pătrunzătoare, ca de fiară. Era îngrijorat : Saša avea să fie înfrîntă ! Era înfrîntă. Între timp, gîfîitul se potoli, se curmă. O să-şi piardă oare cunoştinţa ? se întrebă Veković. Aştepta, dorea ca ea să-şi piardă cunoştinţa. O să cadă ? Nu se mai auzea nimic. Nici măcar liniştea.

De pe locul unde se afla Saša, nu venea nici cel mai uşurel sunet, nici cel mai transparent foşnet al vreunei mişcări. Totul era surd. De i-ar simţi măcar vibrarea nărilor, fiorul pleoapelor, tremurul zguduitor al buzelor ! Nimic. Linişte totală. Veković se sperie. Îşi auzea bătăile inimii. Bătăi rărite, foarte încetinite, înlăuntrul pieptului. Auzea şi tic-tacul ceasului de la încheietura mîinii lui Klaus. — Cine să fi fost tatăl copilului ? îi fulgeră prin minte lui Veković. Dar în aceeaşi clipă se întrebă : — De ce n-o fi căzînd ? De ce nu se prăbuşeşte ? E prea dureros să rămîi conştient. Prăbuşeşte-te, Saša ! Imediat !

Aştepta să audă căderea. Căderea ei. Nimic. Şoptea în sinea lui : Hai, Saşa, leşină, chiar acum ! Mai bine să mori, decît să stai aşa împietrită, fără nici un gînd, fără nici un cuvînt şi să înduri chinul ăsta, care apasă nebuneşte dinlăuntru pereţii trupului vrînd să se reverse în afară, în lume, de la pămînt pînă la stele. Dacă mai durează, o să explodezi, o să te spargi în bucăţi, o să plesneşti.

Iluminat din nou de o intuiţie fulgerătoare, Vekovíć înţelese clar tot ce se întîmplase, tot ce se întîmpla. Gustul sîngelui ruginit şi al speranţei din venele lui cedă o clipă locul gustului unei vlăguiri amarnice şi flasce. Ar fi vrut să se ridice şi să strige : Leşină, dar nu te lăsa înfrînta de scîrbă asta ! I-ar fi fost mai uşor.

Totul îi deveni însă clar abia după ce Saşa se mişcă puţin, nu mai înainte. Era prea tîrziu. Pe buzele Sašei alunecase şi se rostogolise o şoaptă ca o lacrimă.

Şoaptă veni, răcită şi goală ca zăpada, chiar din cuptorul acela încins, din măruntaiele pămîntului, ca şi cum drumul prin scoarţa lui tare ar fi despuiat-o de sens, i-ar fi sorbit toată forţa luată din cazanul unde, topite laolaltă într-o lavă însorită, clocotesc toate metalele, toate argilele, tot cuarţul şi toată cremenea. Dîndu-şi sufletul prin hornul buzelor murea acum puful sălbăticiei, pasiunea clocotului incandescent.

Amîndoi, şi Klaus şi Vekovíć, auziră glasul acela fără glas. Auziră şi înţeleseseră. Din doi paşi elastici Klaus se ivi în faţa ei. Vekovíć încetă imediat să mai gîndească : trebuia să acţioneze. Ca atunci cînd începea să scrie. Uitase tot ce gîndise. O dată cu mişcarea, încep totdeauna surprizele. Asta e poezia.

— Te ascult ! şopti fără intonaţie Klaus, potrivindu-şi glasul după al ei.

— Dă-mi înapoi copilul ! şopti Saşa speriată de propriul ei strigăt. Apoi, mişcîndu-şi repede buzele, repetă mai încet :

— Dă-mi înapoi copilul.

Pe coridor, începuse schimbul santinelelor. Ora cinci. Să țipe ! De ce șoptește ? E mai bine să țipe ! Orice e mai bine decît șoapta asta care se stingea din viață la marginea propriei neputințe.

— S-a făcut. Dar cunoști condiția, spuse Klaus, tot în șoaptă. Cunoști condiția ?

— Da. Știu, știu totul ! șopti ea.

— Accepți ?

Klaus înțelese.

— Hans ! strigă el. *Das Kind !*

Deodată Veković se ivi lîngă Saša. Ei i se păru uriaș și înfricoșător. În timpul saltului își smulsese pansamentul de pe frunte. Veković privea cu un ochi care clocotea de ură și de tristețe inconștientă. I se părea că întreaga încăpere se adunase, se înconvoiase, îngenunchiase. Și durerea. Și jalea. Și ea. Și Klaus. Saša își trecu mîna peste față, pleoapele i se închiseră. Tremura. Cînd deschise din nou ochii, privirea ei nu mai avea încremenirea aceea dementă ca a unei stele fixe, lipsită de strălucire. Acum, ochii ei primeau și refractau normal lumina roșiatică a becului. Pînă atunci n-o primiseră așa, pînă atunci parcă încetaseră să mai fie niște ferestre, parcă i-ar fi devenit niște storuri negre, în dosul cărora strălucea un alt soare, mort, nevăzut și nevăzător. Conștiința îi revenea și, o dată cu ea, îi revenea uitarea de sine. Oare cum arătase ea adineauri, cînd nu mai exista, cînd exista numai durerea ? Saša auzi limpede vocea catifelată a lui Klaus : N-o mai hipnotiza ! I se adresa omului care se trezise din leșin și-și deschisese rănile.

— Totuși, spuse Klaus, am creat o situație în care forța se transformă în slăbiciune, potrivit legii deocamdată general valabile numai pentru mame și pentru poeți.

— Pentru dumneavoastră sînt încă fără cunoștință ! spuse Veković repezit și se rușină de răspunsul său aruncat peste umăr.

Apoi, împleticindu-se, se îndreptă spre pat. Ce prostie ! Ar fi putut să-i spună ceva mult mai usturător. Sau să nu-i spună nimic. Tăcerea, e și ea poezie.

— Ia ascultați ! i se adresă Klaus, care acum rîdea bucuros și vesel ca un copil uitîndu-se cum își întindea

Veković cearşafurile, cum îşi întorcea perna şi cum îşi aranja aşternutul de parcă s-ar fi pregătit să petreacă în patul acesta o veşnicie, adică puţinul ce-i mai rămăsese.

— A, da ! făcu Klaus, Franz, dă-i doamnei copilul. Iar dumneata, i se adresă el Sašei, du-te cu copilul în camera dumitale. *Der Mohr hat seine Schuldigkeit getan.* Poţi să te duci. Domnule Veković, numai două întrebări : cine este Mića, căruia aţi început să-i scrieţi scrisoarea asta atît de interesantă ? Şi, a doua întrebare : este el una şi aceeaşi persoană cu cel ce v-a determinat să vă ţineţi azi-dimineaţă cuvîntarea ? Atîta tot. Şi acum, vă rog, e rîndul dumneavoastră.

Orice răspuns usturător dat neomeniei, e poezie. Chiar şi atunci cînd nu e auzit.

48

Jandarmul deveni prudent. Agenţii se apropiau de el ducînd un om legat, care se împleticea. Pesemne că omul era rănit. Dar, pe de altă parte, Oblak nu-i spusese că Poliţia Specială sau Poliţia Criminală va aduce vreun bolnav. Asta îl nelinişti, nu atît din cauza neglijenţei copoilor şi a ştabilor de acolo, care nu se ţin de regulament, cît mai ales datorită faptului că înăuntru se afla un căpitan german faţă de care trebuia să arate ce valorează un jandarm sîrb şi cum ştie el, cînd vrea, să-şi îndeplinească datoria mai bine decît orice tîmpit de nemţoi. În plus, toţi agenţii ăştia care îl aduceau pe arestat prea semănau unul cu altul, prea erau tineri, neglijent îmbrăcaţi, dar aspri, încordaţi.

Arestatul se împleticea, legănîndu-se ciudat între cei doi însoţitori ai săi, dintre care unul îl ţinea de capătul unui lanţ. Un agent necunoscut. Pe cel cu şapcă parcă îl mai văzuse undeva. O fi fost de la Poliţia Criminală sau de la Poliţia Specială ? De la Poliţia Specială, fiindcă nimeni nu se pricepe să-i aranjeze pe arestaţi mai bine decît ea, Poliţia Specială.

Jandarmul vru să sune, dar între timp agenții ajunseseră la cinci pași de el și se opriseră reglementar, înainte ca el să strige : Stai !

Scoțînd ordinul din buzunarul de la piept, cel mai tînăr dintre agenți, aproape un puștan, se apropie de jandarm.

— Poliția Specială ! mormăi Mića, fără să lase hîrtia din mînă.

Mića simțea acum și oboseala, își simțea și gura uscată, simțea și prospețimea dimineții aceleia umede dar senine, simțea și fericirea că, de fapt, se împăcase cu tovarășii, simțea și bucuria că Petar îl îmbrățișase în parc, pe cînd George îl lovise prietenește cu pumnul peste braț ; simțea, în general, o dispoziție minunată de luptă, o ceață ușoară, îmbătătoare. Și totuși, creierul îi lucra ca o grupă de luptă bine instruită, pe un poligon. Observase imediat grămada de lemne de după colț (din partea aceea vor veni Kosta, Ljuba și George), locul unde trebuia tăiat firul telefonic (chiar de acolo a zburat o vrabie, a ciripit, s-a legănat și a fîlfîit din aripi). Îndeobște, toată partea aceea a Belgradului dormea încă. De jos, dinspre Prokop, se înălțau primele fire de fum ale focurilor din bucătării.

Mića se simțea senin, foarte bine dispus. Pe cînd îi lega, chipurile, mîinile lui Dimće, la intrarea în incinta spitalului, Petar găsise timp să-i spună, repede și șoptit, că scrisoarea de ieri fusese distrusă. Așadar, n-au să-l zboare ! Îi venea pur și simplu să cînte îmboldit de-un neastîmpăr calm, dornic să arate (acum nu mai știa cui) că avusese dreptate cînd afirmase că era posibilă eliberarea lui Veković. Cînd oamenii au să se trezească, vor și auzi de acțiunea asta adresată Belgradului în loc de bună dimineața. Partidul va căpăta zeci și zeci de noi adepți... Ce zeci ! Sute și mii de oameni tineri vor intra atunci în rîndurile lui. La Veković, nu se mai gîndea. Adică se gîndea și la el, dar acum jandarmul încerca să citească ordinul. Și, pe cînd jandarmul silabisea căutînd să descifreze cele scrise, Mića nu se gîndea la nimic. Adică se temea de posibilitatea... Exista și posibilitatea unui eșec. Dar, în ultima instanță, și atunci totul avea să fie bine. O să fie bine. O să fie bine. Lumea o să slă-

vească eroismul celor căzuți într-o încercare curajoasă... Inima îi bătea liniștit și totul era ca de obicei : cerul, vrăbiile, liniștea. Trebuia doar să strîngă dinții și — înainte ! Apoi, treaba va merge. Totul va fi bine. Totul va fi... În orice caz. Nimic nu trădează ciudățenia acțiunii acesteia. Ghearele pisicii sînt vîrîte în puful lăbuțelor. E liniște. Dimineață. Fum. Vrăbii. Jandarmul mișcă buzele ca un elev de școală elementară.

I s-o fi părut ceva suspect ? Nu mai citește ordinul, și-a îndreptat spinarea și, fără să se uite la Mića, a pornit spre ușă, să sune. O fi vrînd să ceară ajutor ?

În aceeași clipă Mića îl pocni cît putu mai tare în ceafă cu tocul revolverului și, imediat după aceea, îl mai pocni o dată în creștetul capului. Dimće își pierdu lanțul de la mînă și se aplecă înainte, spre jandarmul care după prima lovitură gemuse și s-ar fi prăbușit după ce-a de-a doua, dacă nu l-ar fi prins Petar. Acesta îl legă, îl dezarmă și apoi, cu ajutorul lui Dimće, îl ascunse după lemne.

— Taie aci ! îi arătă Mića lui Kosta, venit și el, și arătîndu-i sîrma de pe care zbură din nou o vrabie.

Kosta tăie cît ai clipi, dar Mića apucase să descuie ușa și intrase grăbit în primul coridor. Acolo, fără să stea pe gînduri, trase în soldatul german aflat la masă, în partea stîngă. Cînd văzuse un civil dînd buzna în coridor, Hans încercase să se ridice, își scoase chiar baioneta de la armă. Dar glontele îl nimerise de aproape în pîntece și Hans se lăsase greoi și neîndemînatec în scaun, ca un călăreț prost așezat în șa ; apoi vrusese parcă să se mai salte o dată, buimăcit, tresărise din tot corpul, se îndoise istovit pe-o parte și căzu, descriind un cerc în aer cu mîna în care luci baioneta descriind începutul unui alt cerc și izbindu-se de pardoseala de ciment.

— Ce se întîmplă ? strigă Oblak, ivindu-se de undeva cu revolverul în mînă.

Două împușcături, apoi încă două. Jandarmul se potoli.

— Nu așa ! strigă George din fugă. Ești prea descoperit.

— Luați puștile! se auzi vocea lui Petar din încăperea de-alături. Împreună cu Dimće, el îi lega pe cei doi jandarmi surprinși în somn.

— Și revolverul! adăugă Kosta, aruncînd o privire rapidă în încăpere și alergînd de-a lungul coridorului, după Mića.

În clipa în care ei năvăliră în cameră, Veković stătea pe marginea patului. Mića veni în fugă la el și, fără să spună o vorbă, îi puse haina pe umeri.

— Poți să mergi pînă în parc?

— Pot. Nu te superi? îl întrebă el liniștit, parcă de loc surprins de întorsătura evenimentelor, de toată agitația asta lucidă.

— De ce să mă supăr?

Veković își roti un ochi. Celălalt nu i se vedea din cauza pansamentului lăbărțat, pus în jurul frunții și al feței.

— În Serbia, toți sînt morți după mici și după frigări. Ce pot să facă vegetarienii în Serbia?

— Nu înțeleg! spuse Mića. Dă mîna mai repede.

— E prea caraghios! șopti poetul. Vegetarian! Ce prostie!

— Mai repede! spuse Mića.

— Așteaptă! spuse Ljuba de pe dușumea. Pantofii îi sînt mici; nu e chip să-l încalț.

— Merg desculț! spuse Veković privindu-și indiferent picioarele. Apoi își plecă fruntea de parcă ar fi încetat să mai gîndească. Mića îi strînse cu atenție pansamentul și-i puse șapca peste el. Veković tresări deodată, ca soldatul împușcat adineauri. Dar nici acum nu ridică fruntea.

— Kosta, unde îi sînt pantalonii?

— Uite-i! apăru Kosta. Și, în timp ce-i ajuta poetului să-i îmbrace, comunică:

— Am descoperit încă două tovarășe. Și cinci deținuți de drept comun.

— Nici în viață, nici în poezie, nu poți la infinit... nu poți...

— Poftim? întrebă Kosta. Vrei să te ridici puțin, tovarășe...? Așa, numai să-i încheiem...

— Nu poți tăia nepedepsit, vinele care-l leagă pe om de realitate. Nu-i așa, Mića ? șopti Veković.

— Încoace, tovarășă ! se auzi glasul lui Mića, răsunînd sonor prin coridoare.

— Cine vrea, poate să iasă ! anunță Petar din pragul încăperii în care se aflau hoții. Dar Popće zăcea înțepenit în pat și privea crunt golul din fața lui. Nici din celelalte paturi nu se ridică nimeni. Se aflau acolo cinci deținuți de drept comun, nu patru, cum bănuise Veković.

— Mai repede ! strigă Mića trecînd și aruncînd o privire fugară spre încăperea în care majoritatea hoților se acoperiseră cu păturile pînă la nas. Saša și Olga ieșiseră, în fugă.

— Prin parc. În automobil ! le strigă George. Dar, ajungîndu-le din urmă, scurtă explicațiile printr-un :

— După mine !

Apoi, pășind de-a curmezișul aleilor, trecu pe lîngă Petar și Mića. Aceștia îl sprijineau pe Veković, care se mișca încet. Era tot numai apă.

— Ușa a rămas descuiată.

— Uf, maica mă-sii ! făcu Mića, și se opri. Unde e cheia ?

— N-are a face, spuse Petar. Pe ăia doi, i-am legat bine.

— Unde e cheia ? repetă Mića. Era la tine ! Tu ai intrat ultimul.

— Nu știu ! spuse Petar. O fi rămas în broască.

— Căpitanul ! Căpitanul ! mormăia Veković.

— Nu-i nici un pericol. Încă puțin.

— Ne trebuie un sfert de oră ca să ieșim din oraș ! spuse răstit Mića și se întoarse.

Străbătuseră o distanță bună. Dar mai aveau încă destul de străbătut.

Clădirea clinicii de boli nervoase se afla în partea stîngă a grădinii spitalului, spre fund. Pînă la stradă mai aveau cel puțin încă șaptezeci de metri. Apoi venea strada, care trebuia traversată fără complicații, pe urmă parcul, și pe urmă drumul cu automobilul, pînă la Umka. Aveau nevoie de cel puțin un sfert de oră.

— Căpitanul ! Căpitanul ! spuse Veković absolut clar.

— Care căpitan ? întrebă Mića. Trebuie să ne grăbim. Să nu ne vadă cineva de la ferestrele de colo..

— A fugit... în camera hoților...

— Cînd ?

— Cînd s-a tras.

— Care căpitan ? întrebă și Petar.

— Îmbrăcat civil. Un flecar.

— Neamț ?

— Da.

— Ce vroia ? întrebă Mića.

— Prostii ! spuse Veković. Credea că n-o să respect regulile jocului, fiindcă știu cine l-a inventat. Am tăcut.

Mića se opri, lăsă brațul lui Veković.

— Mă întorc imediat, îi spuse el lui Petar. Și îi strigă :

— Tu, grăbește-te. Chiar dacă ar fi să-l cari în spinare !

Ușa rămăsese descuiată. Căpitanul avea să-i dezlege pe jandarmi și să alerge împreună cu ei, să alarmeze cartierul... Totul putea să fie ratat.

— Stai ! strigă Kosta, care venea ultimul.

— Nu-ți face griji pentru mine ! strigă Mića. Doar să încui ușa !

Se aflau lîngă poartă cînd auziră două împușcături. Petar se întoarse și își aminti că scosese cheia din broască, gîndindu-se ca nu cumva să fie încuiați din afară. El îl văzu pe Mića fugind, smulgînd un arac din grădinița cu trandafiri. Cu siguranță că am lăsat cheia pe vreun pat din camera jandarmilor, se gîndi Petar. Și vru să-i strige asta lui Mića. Dar Mića și ajunsese la intrare. O să vîre acolo aracul. Ne ajunge el, dacă nu în stradă, atunci în parc.

Trecînd pe lîngă stiva de lemne de fag aflată în fața secției de boli nervoase, Mića observă un automobil negru, cu semnul Wehrmachtului. Cum de nu-l observase mai de mult ? Din pricina lemnelor. Dar George, Ljuba și Kosta veniseră pe partea aceea. Și nimeni nu spusese nimic.

În aceeași clipă, Mica trase într-un cauciuc, apoi în altul. Dar nu mai avea gloanțe. Trebuia să schimbe încărcătorul!

Mica ridică privirea. Dar, încă înainte de a-și zări tatăl rezemat de stiva de lemne, simți că el trebuia să fie. O lovitură continuă! Stătea lîngă jandarmul tîrît acolo de Petar și Dimce și care nu-și revenise încă.

— Așa! spuse tatăl cu o voce abătută. Distruge, împușcă, incendiază, ucide! Distruge-ți viața tînără...

Din capul jandarmului legat sîngele se prelingea încet spre pămîntul afînat care îl absorbea. Mica văzu o clipă numai pata aceea umedă, întunecată, nedefinită, pata de sînge, și pantofii cîrpiți ai tatălui său, aflați lîngă ea. Bătrînul stătea cu spatele rezemat de stiva de lemne și părea strivit, împins în sine. Fața îi era întunecată, zdrobită, avea o privire de cîine amărît, iar gura lui flască, ieșită în afară, părea pusă pe ceartă.

Dar nu era timp pentru ceartă, în ciuda expresiei acuzatoare a tatălui. Și, de fapt, cum apăruse el acolo?

Toate acestea se petrecură într-o clipă, în trecere, în fugă. Dar Mica își aminti: Păi, pe aici, pe undeva, se află vila lui Dača! Să fi dormit tata la Dača?

Cînd ajunse în fața ușii, Mica înțelese din fugă că asta era bine. Era bine că taică-său se împăcase cu Dača, că n-o să fie absolut singur cînd va pleca el.

Mîna nu-i tremura, deși el tremura. Trase ușa spre sine și încercă să vire aracul printre belciuge. Dar belciugele se aflau puse în unghi drept unul față de altul, în așa fel încît puteau fi prinse numai de urechea arcuită a lacătului, nu și de o scîndurică dreaptă. Mica se uită în preajmă, neputincios, căutînd ceva potrivit. Dar, în afară de taică-său care stătea chircit, dezolat, uscat ca un schelet, nimic nu l-ar fi putut ajuta. Tovarășii se și aflau în stradă. În clipa aceea, cineva dinăuntru încercă să împingă și să deschidă ușa. Mica se aruncă cu toată greutatea corpului asupra ei și se întoarse spre taică-său.

Cu cîțiva butuci, ușa ar fi putut să fie închisă pe deplin. Și el ar fi putut fugi, ar fi putut să-și ajungă din urmă tovarășii.

— Un lemn !

Dar taică-său nu se clinti. Nu-l înțelesese.

— Adu repede două lemne ! îi strigă el.

In același timp, Mića aruncă încărcătorul gol și încercă să scoată cu mîna dreaptă, din buzunarul stîng al pantalonilor, încărcătorul de rezervă. (Cu mîna și cu umărul stîng ținea ușa.).

Cel dinăuntru (cu siguranță căpitanul) încerca acum să împingă. Mića propti ușa cu piciorul, se întoarse repede și se rezemă de ușă cu partea dreaptă a trupului. Cu mîna stîngă eliberată scoase încărcătorul. Mîna dreaptă, cu revolverul, o vîrî prin ambele belciuge. Acum putea să lucreze. Căpitanul n-avea decît să se arunce cu toată greutatea asupra ușii, nu putea să iasă pînă cînd Mića nu termina de pus încărcătorul. Împinse încărcătorul. Mai trebuia doar să armeze, după care avea să tragă brusc mîna din belciuge și să se arunce într-o parte. Ușa o să se deschidă și căpitanul o să zboare afară. Armă pistolul.

Acum Žika înțelese ce meșterea Mića la ușă. Văzuse totul și mai înainte, pe cînd se întorcea de la Dača. (Pe Dača îl întîlnise aseară și acesta aproape că il tîrîse la el, neputincios și zdrobit cum era.). Îi văzuse cum trăgeau, cum îl scoteau pe Veković, cum traversau curtea, în fugă. Și îl văzuse pe Mića întorcîndu-se. Cine altul s-ar mai fi întors ? Ciinele ! Nu-și ținuse cuvîntul. Îi făgăduise că n-o să se mai repeadă fără nevoie în fața oiștei. Porcul ! Armează ! Pe cine mai vrea să ucidă acum ? Nu se mai satură lumea de atîtea uciderî !

Prima împușcătură bufni înăbușit. A doua, răsună clar. Prima veni dinăuntru, a doua de afară, a treia iar de afară, a patra dinăuntru.

Mića tresări, ca străpuns. Dar mîna îi rămase în belciuge chiar și atunci cînd pămîntul începu să se mute din loc, să-i fugă de sub picioare, ca un covor tras printr-o glumă tristă și de neînțeles, ca un covor pe care stătuse pînă atunci, drept. De undeva, dintr-o parte, din flancul stîng neapărat, pătrunse cerul, prăbușindu-se nedefinit asupra lui. Dar el știa că taică-său se află și el pe undeva, pe aici, întunecat, amărît ca un ciine, supă-

rat și gata de harță. Nu-l durea nimic, și totuși... Îl părăseau puterile. Înainte de-a se lăsa întunericul, Mića se întoarse cu fața spre lemne, zîmbi și încercă să facă un semn cu mîna în care ținea revolverul...

Cînd ajunse la automobil, Petar își aminti că avea cheia în buzunarul pantalonilor. O scoase și se uită buimăcit la George.

— Cheia ! bîigui el. În clipa aceea, toți ridicară capetele. Împușcături...

Zika stătea în picioare, în haina lui neagră, uzată. Stătea lipit de grămada de lemne, mic, cenușiu, stafidit, pleoștit de tot. Și văzu imediat mîna cu revolverul care încerca să se ridice, văzu și mîna cealaltă rămasă în belciuge, văzu și cînd picioarele lui Mića cedară, văzu și cînd fiu-său căzu istovit. Ușa, care pînă atunci sărea din balamale din cauza presiunilor dinăuntru, se liniștise acum. Din interior, nu se mai auzea nimic. Iar aci, în fața lui, Mića se prăbușise, dar nu de tot : s-ar fi întins pe pămînt dacă mîna, rămasă sus, între belciuge, ca un lacăt, nu l-ar fi menținut în poziția asta imposibilă, obositoare, neîngăduindu-i să se întindă de tot, să se întindă pe pămînt, nici acum, cînd era mort.

Coli tipar: 40,50

c. 310 — I. P. „Tiparul“

Unul dintre cei mai apreciați autori iugoslavi contemporani, licențiat al Facultății de Litere din Belgrad, Oskar Davičc (n. 1909 la Sabac — Serbia) își petrece primii ani de studii universitare la Paris, muncind din greu ca *garçon* de cafenea și lucrător manual.

Debutul său literar coincide și cu primii pași de activitate revoluționară. Condamnat la muncă silnică pentru apartenență la mișcarea comunistă, Davičo este deținut cinci ani în cele mai aspre închisori ale regimului monarhist, iar în 1941 e trimis într-un lagăr de concentrare din Italia, de unde reușește să evadeze în 1943, intrînd în rîndurile partizanilor iugoslavi.

La începutul activității sale literare, Davičo a făcut parte din curentul suprarealist, așa încît admirabilul simț al limbii și al metaforelor, caracteristic scrierilor sale, este contribuția licențelor poetice ale școlii.

Debutînd ca poet, Davičo publică din 1938 mai multe culegeri de versuri, dintre care: „Hana", „Cireșul de după zid" și „Flora" se bucură de o mai largă popularitate.

În 1952 apare romanul „Poezia", considerat de unii critici drept un reviriment în literatura iugoslavă, urmat apoi de „Beton și Licurici" și „Titlul provizoriu al infinitului".